

BIBLËN MUND TA KUPTOSH DHE TI!

**PERIUDHA PARTIARKALE:
ZANAFILLA 12-50**

BOB UTLEY
PROFESOR I HERMENEUTIKËS
(INTERPRETIMIT BIBLIK)

PËRKTHEU: FLORENC MENE

*SERIA E KOMENTARËVE STUDIMORË UDHËZUES
DHIATA E VJETËR, VËLL. 1B*

BIBLE LESSONS INTERNATIONAL, MARSHALL, TEKSAS

PËRMBAJTJE

Shpjegime të shkurtra të burimeve teknike që u përdorën në serinë e komentarëve të Dhiatës së Vjetër “Biblën mund ta kuptosh dhe ti”.....	7
Përcaktime të shkurtra të formave foljore hebraisht që ndikojnë në eksegjezë.....	9
Shkurtime të përdorura në këtë komentar.....	14
Dhiata e Vjetër si histori.....	16
Historiografia e Dhiatës së Vjetër e krahasuar me kulturat e Lindjes së Aftërt të lashtë të kohës.....	19
Gjinia letrare dhe interpretimi: narrativa e Dhiatës së Vjetër.....	20
Një fjalë nga autori: si mund të të ndihmojë ky komentar?.....	22
Udhëzues për leximin e mirë biblik: kërkim personal për të vërtetën e verifikueshme.....	24
Hyrje për Zanafillën 11:24-12:20.....	31
Zanafilla 12.....	33
Zanafilla 13.....	48
Zanafilla 14.....	55
Zanafilla 15.....	65
Zanafilla 16.....	83
Zanafilla 17.....	89
Zanafilla 18.....	97
Zanafilla 19.....	107
Zanafilla 20.....	116
Zanafilla 21.....	127
Zanafilla 22.....	133
Zanafilla 23.....	140
Zanafilla 24.....	143

Zanafilla 25.....	152
Zanafilla 26.....	160
Zanafilla 27.....	167
Zanafilla 28.....	176
Zanafilla 29.....	181
Zanafilla 30.....	186
Zanafilla 31.....	192
Zanafilla 32.....	200
Zanafilla 33.....	207
Zanafilla 34.....	211
Zanafilla 35.....	218
Zanafilla 36.....	226
Zanafilla 37.....	233
Zanafilla 38.....	242
Zanafilla 39.....	248
Zanafilla 40.....	253
Zanafilla 41.....	258
Zanafilla 42.....	268
Zanafilla 43.....	275
Zanafilla 44.....	281
Zanafilla 45.....	288
Zanafilla 46.....	298
Zanafilla 47.....	304
Zanafilla 48.....	313

Zanafilla 49.....	321
Zanafilla 50.....	335
Shtojca 1: Grafiku i Dhiatës së Vjetër.....	343
Shtojca 2: Shpallje doktrimore	346

TEMAT E VEÇANTA

PËRMBAJTJE

Emrat e Perëndisë (Special Topic: Names for Deity), 12:1.....	34
Anësia ungjillore e Bobit (Special Topic: Bob’s Evangelical Biases), 12:3	39
Mesia (Special Topic: Messiah), 12:3	39
Adhurimi i hënës (Special Topic: Moon Worship), 12:3	40
Banorët para-izraelitë të Palestinës (Special Topic: The Pre-Israelite Inhabitants of Palestine), 12:6.....	41
Engjëlli i Zotit (Special Topic: The Angel of the Lord), 12:7	43
Emri i JHVH (Special Topic: The “Name” of YHWH), 12:8	44
Përpjekjet satanike për të sabotuar prejardhjen mesianike (Special Topic: Satanic Attempts to Thwart the Messianic Line), 12:12	45
Besëlidhja (Special Topic: Covenant), 13:15	51
Përjetë [‘Olam] (Special Topic: Forever [‘Olam]), 13:15	51
Fjalët që përdoren për luftëtarë ose grupe popujsh të gjatë/të fuqishëm (Special Topic: Terms Used for Tall/Powerful Warriors or People Groups), 14:5	57
Adhurimi i pjellorisë në Lindjen e Afërt në lashtësi (Special Topic: Fertility Worship of the Ancient Near East), 14:5	57
Qëndrimet biblike ndaj alkoolit dhe alkoolizmit (Special Topic: Biblical Attitudes toward Alcohol and Alcoholism), 14:18	60
Të dhjetat në legjislacionin mozaik (Special Topic: Tithes in the Mosaic Legislation), 14:20.....	63
Të dhjetat (Special Topic: Tithing), 14:20	63
Besoj, kam besim, besim dhe besnikëri në Dhiatën e Vjetër (Special Topic: Believe, Trust, Faith, and Faithfulness in the Old Testament), 15:6, 47:29	70
Drejtësia (Special Topic: Righteousness), 15:6.....	73
Ku janë të vdekurit? (Special Topic: Where Are the Dead?), 15:15	77

Paqe [<i>Shalom</i>] (Special Topic: Peace [<i>Shalom</i>]), 15:15.....	79
Zjarri (Special Topic: Fire), 15:17.....	81
Premtimet e besëlidhjes për patriarkët (Special Topic: Covenant Promises to Patriarchs), 15:18.....	81
I panjollë, i pafajshëm, i pamëkat, i paqortueshëm (Special Topic: Blameless, Innocent, Guiltless, Without Reproach), 17:1	91
Perëndia i përshkruar si njeri [terminologjia antropomorfike] (Special Topic: God Described as a Human [Anthropomorphic Language]), 18:1.....	99
Peshat dhe vëllimet (metrologjia) në Lindjen e Afërt në lashtësi (Special Topic: Ancient Near Eastern Weights and Volumes [Metrology]), 18:6.....	101
Njoh (Special Topic: Know), 18:19	104
Homoseksualiteti (Special Topic: Homosexuality), 19:4.....	109
Dashamirësi [<i>Hesed</i>] (Special Topic: Lovingkindness [<i>Hesed</i>]), 19:19	112
Seksualiteti njerëzor (Special Topic: Human Sexuality), 20:4.....	118
Profecia në DHV (Special Topic: OT Prophecy), 20:7	121
Trinia (Special Topic: Trinity), 20:13	125
Perëndia sprovon popullin e vet (Special Topic: God Tests His People), 22:1	134
Numri dymbëdhjetë (Special Topic: The Number Twelve), 25:16.....	154
Fjalë për zbulesën e Perëndisë (Special Topic: Terms for God's Revelation), 26:5	162
Edomi dhe Ishmaeli (Special Topic: Edom and Ishmael), 27:40	173
Terafimët (Special Topic: Teraphim), 31:19	195
Izrael [emri] (Special Topic: Israel [The Name]), 32:28.....	205
Ritet e vajtimit (Special Topic: Grieving Rites), 37:29.....	240
Zgjedhja/paracaktimi dhe nevoja për një drejtpeshim teologjik (Special Topic: Election/Predestination and the Need for a Theological Balance), 41:33	263
Lutja ndërmjetësuese (Special Topic: Intercessory Prayer), 44:16	284

Mbetja, tri kuptimet (Special Topic: The Remnant, Three Senses), 45:7	290
Paracaktimi (kalvinizmi) kundër vullnetit të lirë njerëzor (arminianizmi) (Special Topic: Predestination [Calvinism] Versus Human Free Will [Arminianism]), 45:8	291
Lavdi (Special Topic: Glory), 45:13.....	295
Vënia e duarve në Bibël (Special Topic: Laying on of Hands in the Bible), 48:14	316
Shpengoj/Çliroj (Special Topic: Ransom/Redeem), 48:16	317
Shpëtimi (Special Topic: Salvation), 49:18.....	329
Guri i qoshes (Special Topic: Cornerstone), 49:23-25	332
Kremimi (Special Topic: Cremation), 50:2.....	336
Praktikat e varrimit (Special Topic: Burial Practices), 50:2.....	337
Numrat simbolikë në Bibël (Special Topic: Symbolic Numbers in Scripture), 50:3	337

**SHPJEGIME TË SHKURTRA TË BURIMEVE TEKNIKE
QË U PËRDORËN NË SERINË E KOMENTARËVE
TË DHIATËS SË VJETËR
“BIBLËN MUND TA KUPTOSH DHE TI!”**

- I. Ekzistojnë një sërë leksikësh të shkëlqyer për hebraishten e lashtë.
- A. *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* [Leksik hebraisht dhe anglisht i Dhiatës së Vjetër], nga F. Brown, S. R. Driver dhe C. A. Briggs. Bazohet në leksikon gjermanisht të William Gesenius. **Njihet me shkurtime BDB.**
 - B. *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* [Leksiku hebraisht dhe aramaisht i Dhiatës së Vjetër], nga Ludwig Koehler dhe Walter Baumgartner, përkthyer nga M. E. J. Richardson. **Njihet me shkurtime KB.**
 - C. *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, nga William L. Holladay. Bazohet në leksikon e sipërpërmendur gjerman.
 - D. Një studim pesëvëllimësh fjalësh teologjike, me titull *The New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis* [Fjalori i ri ndërkombëtar i teologjisë dhe ekzgjegzës së Dhiatës së Vjetër], redaktuar nga Willem A. Van Gemeren. **Njihet me shkurtime NIDOTTE.**
Aty ku ekziston larmi e madhe leksikore, kam treguar përkthimet e shumta në anglisht (NASB, NKJV, NRSV, TEV, NJB), si përkthimet e “fjalëpërfjalshme”, ashtu dhe ato “të barazvlerës dinamike” (shih Gordon Fee & Douglas Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth* [Si ta lexosh Biblën për gjithë vlerën që ka], f. 28-44).

- II. Burimet gramatikore
- Zakonisht, identifikimi gramatikor bazohet në veprën katërvëllimëshe të John Joseph Owens me titull *Analytical Key to the Old Testament* [Çelës gramatikor i Dhiatës së Vjetër]. Këtë e kemi krahasuar me veprën e Benjamin Davidson, *Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon of the Old Testament* [Leksik analitik hebraisht dhe kaldeas i Dhiatës së Vjetër].
- Një tjetër burim i dobishëm për çështjet gramatikore dhe sintaksore, që përdoret në shumicën e vëllimeve të DHV të Serisë “Biblën mund ta kuptosh dhe ti!” është “The Helps for Translators Series” [Seria “Ndhima për Përkthyesit”] e Shoqërive të Bashkuara Biblike. Ato titullohen “A Handbook on _____” [“Manual për _____”].

- III. Shënime tekstuale
- Përkushtimi im është ndaj frymëzimit të tekstit hebraisht me bashkëtingëllore (pa pikëzimet dhe komentet masoretike). Ashtu si në rastin e çdo teksti të lashtë, të kopjuar me dorë, ka disa pasazhe të diskutueshme. Zakonisht, kjo ndodh për shkak të
- A. hapaks legomena-ve (fjalë që përdoren vetëm një herë në DHV hebraisht)
 - B. fjalëve idiomatike (fjalë dhe fraza, përkthimi i fjalëpërfjalshëm i të cilave ka humbur)
 - C. pasigurive historike (mungesa e informacionit për botën e lashtë)
 - D. fushës semantike poli-semite e fjalorit të kufizuar hebraisht
 - E. problemeve që lidhen me kopjimin me dorë të teksteve të lashta hebraisht nga ana e kopjuesve të mëvonshëm
 - F. kopjuesve hebrenj të trajnuar në Egjipt, të cilët mendonin se kishin lirinë që t’i përditësonin tekstet që kopjonin për t’i bërë të plota dhe të kuptueshme për kohën e tyre (NIDOTTE, f. 52-54).

Jashtë traditës tekstuale masoretike ekzistojnë një sërë burimesh për fjalët dhe tekstet hebraisht.

- 1. Pesëlibërshi Samaritan
- 2. Rrotullat e Detit të Vdekur
- 3. Disa monedha, letra dhe copa poçarie (copëza të thyera argjile të papjekur në zjarr, që përdreshin për të shkruar)
Por, në përgjithësi, në DHV nuk ka asnjë familje dorëshkrimesh, si në rastin e dorëshkrimeve të DHR në greqisht. Për një artikull të shkurtër e të dobishëm për besueshmërinë tekstuale të Tekstit

Masoretik (vitet 900 pas K.), shih “The Reliability of the Old Testament Text” [Besnikëria e tekstit të Dhiatës së Vjetër], nga Bruce K. Waltke në NIDOTTE, vëll. 1, f. 51-67.

Teksti hebraisht që kemi përdorur është *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, nga Shoqëria Biblike Gjermane, 1997, që bazohet në Kodikun e Leningradit (1009 pas K.). Herë pas here, kemi konsultuar dhe versionet e lashta të DHV (Septuaginta greqisht, Targumet aramaisht, Peshita siriane dhe Vulgata latinisht) nëse teksti hebraisht është i paqartë ose dukshëm i ngatërruar.

PËRCAKTIVE TË SHKURTRA TË FORMAVE FOLJORE HEBRAISHT QË NDIKOJNË NË EKSEGJEZË

I. Zhvillimi i shkurtër historik i hebraishtes

Hebraishtja është pjesë e familjes shemitike (semitike) të gjuhës së Azisë jugperëndimore. Ky emër (që ia kanë dhënë studiuesit modernë) vjen nga biri i Noeut, Shemi (shih Zan. 5:32; 6:10). Pasardhësit e Shemit renditen në Zan. 10:21-31 si arabët, hebrenjtë, sirianët, arameasit dhe asirianët. Në të vërtetë, disa gjuhë semitike përdoren edhe nga disa kombe të renditura në pasardhjen e Hamit (shih Zan. 10:6-14): Kanaani, Fenikia dhe Etiopia.

Hebraishtja është pjesë e grupit veriperëndimor të këtyre gjuhëve semitike. Studiuesit modernë kanë gjetur pjesë nga ky grup gjuhësh të lashta, që përbëhet prej gjuhës:

- A. amorite (*Pllakat Mari*, nga shekulli i 18 para K., në akadisht)
- B. kanaanite (*Pllakat e Ras Shamras*, nga shekulli i 15 para K., në ugaritisht)
- C. kanaanite (*Letrat e Amarnës*, nga shekulli i 14 para K., në akadishten e Kanaanit)
- D. fenikase (hebraishtja përdor alfabetin fenikas)
- E. moabite (Guri i Meshas, 840 para K.)
- F. aramaike (gjuha zyrtare e perandorisë perse, e përdorur në Zan. 31:47 [2 fjalë]; Jer. 10:11; Dan. 2:4b-6; 7:28; Esdra 4:8-6:18; 7:12-16, dhe e folur nga judenjtë në shekullin e parë në Palestinë)

Gjuha hebraisht quhet “buzët e Kanaanit” në Isa. 19:18. Për herë të parë është quajtur “hebraisht” në parathënien e Ekleziastikut (*Urtësia e Ben Sirakut*) rreth 180 para K. (dhe në disa vende të tjera të hershme, shih *Anchor Bible Dictionary*, vëll. 4, f. 205 e më tej). Lidhet më ngushtë me gjuhën moabite dhe me gjuhën e përdorur në Ugarit. Shembuj hebraishteje të lashtë, që gjenden jashtë Biblës, janë

1. Kalendar i Gezer, 925 para K. (shkrimi i një nxënësi shkolle)
2. Mbishkrimi i Siloamit, 705 para K. (shkrimet e tunelit)
3. Copat prej argjile të samaritanëve, 770 para K. (regjistra taksash të shkruar në copa argjile të thyer)
4. Letrat e Lakishit, 587 para K. (komunikime lufte)
5. Monedha dhe vula makabease
6. Disa tekste nga Rrotullat e Detit të Vdekur
7. Mbishkrime të shumta (shih, “Languages [Hebrew],” ABD 4:203 e më tej)

Ashtu si gjuhët e tjera semitike, hebraishtja karakterizohet nga fjalët të përbëra prej tri bashkëtingëlloresh (rrenjë tribashkëtingëllorësh). Është gjuhë e lakueshme. Tre bashkëtingëlloret e rrenjës së fjalës mbartin kuptimin bazë të fjalës, ndërsa shtimet e parashtesave, prapashtesave, apo ndajshitesave të brendshme tregojnë funksionin sintaksor të fjalës (zanoret u shtuan më vonë, shih Sue Green, *Linguistic Analysis of Biblical Hebrew*, f. 46-49).

Fjalori i hebraishtes tregon një dallim mes prozës dhe poezisë. Kuptimet fjalësore lidhen me etimologjitë popullore (jo me origjinën gjuhësore). Lojërat e fjalëve dhe lojërat me tingujt janë shumë të zakonshme (*paranomasia*).

II. Aspektet e predikatit

A. FOLJET

Rendi i pritshëm dhe normal është FOLJE, PËREMËR, KRYEFJALË (me përcaktorë), KUNDRINOR (me përcaktorë). FOLJA bazë dhe më e thjeshtë është në formën *Kal*, E KRYER, MASHKULLORE, NJËJËS. Kështu renditen dhe fjalët në leksikut e hebraishtes dhe aramaishtes. FOLJET zgjedhohen për të treguar

1. numrin – njëjës, dyjës, shumë
2. gjininë – mashkullore, femërore (s’ka asnjënjës)
3. mënyra – dëftore, lidhore, urdhërore (për ta krahasuar me gjuhët e sotme perëndimore; lidhja e veprimtimit me realitetin)
4. koha (aspekti)

- a. E KRYERA, që nënkupton plotësimin, në kuptimin e fillimit, vazhdimin dhe përfundimit të veprimit. Zakonisht, kjo formë përdoret për veprimin e kryer, të diçkaje që ka ndodhur. J. Wash Watts, në *A Survey of Syntax in the Hebrew Old Testament* [Vështrim i përgjithshëm i sintaksës së Dhiatës së Vjetër në hebraisht], thotë:
 “E plota që përshkruhet nga e kryera konsiderohet edhe si e sigurt. E pakryera mund ta pasqyrojë gjendjen si të mundshme, ose të dëshiruar, ose të pritshme, kurse e kryera e sheh si aktuale, reale dhe të sigurt” (f. 36).
 S. R. Driver, në *A Treatise on the Use of the Tenses in Hebrew* [Trajtesë për përdorimin e kohëve në hebraisht], thotë:
 “E kryera përdoret për të treguar veprime, përmbushja e të cilave shtrihet vërtet në të ardhmen, por që konsiderohet si e varur nga një vendosmëri kaq e pandryshueshme vullneti saqë mund të përmendet sikur tashmë ka ndodhur: kështu, shpesh, një vendim, premtim, ose dekret, sidomos ai hyjnor, shpallet në kohën e kryer” (f. 17, p.sh., e kryera profetike).
 Robert B. Chisholm, i Riu, në *From Exegesis to Exposition* [Nga eksegjeza te shtjellimi], e përcakton kështu këtë formë foljore:
 “... ajo e sheh situatën nga jashtë, si të plotë. Si e tillë, ajo shpreh një fakt të thjeshtë, qoftë ai veprim, apo gjendje (përfshi dhe gjendje ekzistence ose mendore). Kur përdoret për veprime, shpesh e sheh veprimin si të plotë nga këndvështrimi retorik i folësit ose rrëfimtari (s’ka rëndësi nëse veprimi është ose jo i plotë në realitet). E kryera mund të bëjë fjalë për një veprim/gjendje në të shkuarën, të tashmen, ose të ardhmen. Siç vërejtëm më lart, kuadri kohor, që ndikon mënyrën sesi duhet përkthyer e kryera në një gjuhë të orientuar drejt kohës, si anglishtja, duhet përcaktuar nga konteksti” (f. 86).
- b. E PAKRYERA, që nënkupton një veprim në kryerje e sipër (të paplotësuar, të përsëritur, të vazhduar, ose të kushtëzuar), shpesh një lëvizje drejt synimit. Zakonisht, kjo formë përdoret për veprime të tashme ose të ardhshme. J. Wash Watts, në *A Survey of Syntax in the Hebrew Old Testament*, thotë:
 “Të gjitha kohët E PAKRYERA përfaqësojnë gjendje të papërfunduara. Ose, janë të përsëritur, ose në zhvillim e sipër, ose të kushtëzuara. Me fjalë të tjera, ose pjesërisht të zhvilluara, ose pjesërisht të sigurta. Në të gjitha rastet, janë të pjesshme në njëfarë kuptimi, pra, të paplotësuar” (f. 55).
 Robert B. Chisholm, i Riu, në *From Exegesis to Exposition*, thotë:
 “Është e vështirë ta reduktojmë thelbin e të pakryerës në një koncept të vetëm, sepse ajo përfshin edhe aspektin, edhe mënyrën. Nganjëherë, e pakryera përdoret në mënyrën dëftore dhe bën një pohim objektiv. Herë të tjera, e sheh veprimin në mënyrë më subjektive, si hipotetik, të kushtëzuar, të mundshëm, e kështu me radhë” (f. 89).
- c. *Vav*-i i shtuar, që lidh FOLJEN me veprimin e FOLJES(eve) të mëparshme.
- d. URDHËRORJA, që bazohet në vullnetin e folësit dhe në veprimin e mundshëm të dëgjuesit.
- e. Në hebraishten e lashtë vetëm konteksti në tërësi është në gjendje të përcaktojë orientimet kohore që synonte të përçonte autori.

B. Shtatë format kryesore të zgjedhura të foljes dhe kuptimi i tyre bazë. Në të vërtetë, këto forma veprojnë në bashkëpunim me njëra-tjetrën në kontekst dhe nuk duhen izoluar nga njëra-tjetra.

1. *Kali*, që është forma më e përdorur dhe më bazë. Ajo nënkupton një veprim të thjeshtë ose një gjendje ekzistence. Nuk nënkupton asnjë shkakësi apo përcaktim.
2. *Nifali*, forma e dytë më e përdorur. Zakonisht është në formën PËSORE, por kjo formë funksionon edhe si reciproke ose vetvetore. As ajo nuk nënkupton shkakësi apo përcaktim.
3. *Pieli*: kjo formë është veprorë dhe shpreh sjelljen në ekzistencë të një veprimi ose gjendjeje. Kuptimi bazë i formës *Kal* zhvillohet ose shtrihet në një gjendje ekzistence.
4. *Puali* është forma PËSORE e *Pielit*. Shpesh, shprehet me anë të një PJESOREJE.
5. *Hithpaeli* është formë vetvetore ose e ndërsjellë. Shpreh një veprim të përsëritur ose të vazhduar në lidhje me formën *Piel*. Forma e rrallë PËSORE quhet *Hothpael*.
6. *Hifili*, diateza veprorë e formës shkakore në dallim nga *Pieli*. Mund të ketë një aspekt lejues, por zakonisht bën fjalë për shkakun e një ngjarjeje. Ernst Jenni, një gramatikan gjerman i hebraishtes,

besonte se *Pieli* nënkuptonte ardhjen e diçkaje në ekzistencë, ndërsa *Hifili* tregonte sesi ndodhte kjo.

7. *Hofali*, forma PËSORE e *Hifilit*. Këto dy forma të fundit janë më pak të përdorurat nga të shtatë format.

Një pjesë e mirë e këtij informacioni vjen nga *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax* [Hyrje për sintaksën e hebraishtes biblike], nga Bruce K. Waltke dhe M. O'Connor, f. 343-452.

Tabela e veprimit dhe shkakësisë. Diçka kyçe për të kuptuar sistemin e FOLJEVE hebraike është ta shohim foljen si një model marrëdhëniesh të DIATEZËS. Disa forma janë në kontrast me të tjera (p.sh., *Kal – Nifal; Piel – Hifil*)

Tabela më poshtë përpiqet të vendosë në mënyrë pamore funksionin bazë të formave të FOLJEVE për sa i përket shkakësisë.

DIATEZA ose Kryefjala	Asnjë veprues dytësor	Një veprues dytësor vepror	Një veprues dytësor pësor
VEPRORE	<i>Kal</i>	<i>Hifil</i>	<i>Piel</i>
MESORE PËSORE	<i>Nifal</i>	<i>Hofal</i>	<i>Pual</i>
VETËVEPRORE/E NDËRSJELLË	<i>Nifal</i>	<i>Hifil</i>	<i>Hithpael</i>

Kjo tabelë është marrë nga diskutimi i shkëlqyer i sistemit FOLJOR në dritën e hulumtimeve të reja nga akadishitja (shih Bruce K. Waltke, M. O'Connor, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, f. 354-359).

R. H. Kennett, *A Short Account of the Hebrew Tenses* [Rrëfim i shkurtër i kohëve hebraisht], jep një paralajmërim të nevojshëm.

“Në mësimdhënie, kam vënë re rëndom se vështirësia kryesore e studentit me foljet hebraisht qëndron në faktin se ai s’rrok dot kuptimin që ato përçonin në mendjen e vetë hebrejve; me fjalë të tjera, ekziston prirja që secilës kohë hebraisht t’i caktohet një numër i caktuar formash latinisht ose anglisht me anë të cilave mund të përkthehet zakonisht një kohë e caktuar. Kjo sjell si rrjedhojë dështimin për të perceptuar shumë prej këtyre ngjyimeve të holla kuptimore, të cilat i japin së tepërmi jetë dhe gjallëri terminologjisë së Dhiatës së Vjetër.

Vështirësia në përdorimin e foljeve hebraisht vjen vetëm për shkak të pikëvështimit (tejet i ndryshëm prej tonit) në bazë të së cilit hebrejntë e shihnin veprimin; *koha*, që për ne është e rëndësishme parësore, siç shihet nga vetë fjala ‘kohë e veprimit’, për ta ishte dytësore për nga rëndësia. Prandaj është thelbësore që studiuesi të rrokë qartë, jo dhe aq format latine apo anglisht që mund të përdoren për të përkthyer secilën nga kohët e hebraishtes, por më tepër aspektin e secilit veprim, ashtu siç paraqitej në mendjen e hebrejve.

Termi ‘kohë’, kur i vishet foljeve hebraisht, të çon në qorrsokak. Të ashtuquajturat ‘kohë’ hebraishte të foljes nuk shprehin *kohën*, por thjesht *gjendjen* e veprimit. Madje, po të mos ishte për përshtjellimin që do të vinte nga përdorimi i termit ‘gjendje’ si për emrat, ashtu dhe për foljet, termi ‘gjendjet’ do të ishte përcaktim shumë më i përshtatshëm se ‘kohët’. Duhet patur gjithmonë parasysh se është e pamundur që ta përkthesh një fjalë hebraisht në anglisht pa përdorur një kufizim (pra, ai i kohës), i cili mungon plotësisht në hebraisht. Hebrejntë e lashtë nuk e mendonin kurrë një veprim si të shkuar, të tashmë, apo të ardhshëm, por thjesht si *të kryer*, pra, të plotë, ose *të pakryer*, pra, në zhvillim e sipër. Kur themi se një kohë e caktuar hebraisht përkon me kohën e kryer, të kryer të plotë, ose të ardhme në anglisht, nuk po themi se hebrejntë e mendonin si të kryer, të kryer të plotë, apo të ardhme, por thjesht se kështu duhet përkthyer në gjuhën tonë. *Kohën* e veprimit hebrejntë nuk përpiqeshin ta shprehnin me asnjë formë foljore” (parathënia dhe f. 1).

Një paralajmërim tjetër i shkëlqyer na vjen nga Sue Groom, *Linguistic Analysis of Biblical Hebrew* (Analizë gjuhësore e hebraishtes biblike), e cila na kujton:

“S’kemi si ta dimë nëse rindërtimi që i bëjnë studiuesit e sotëm fushave semantike dhe marrëdhëniesh kuptimore në një gjuhë të lashtë e të vdekur është thjesht pasqyrim i intuitës së tyre, apo i gjuhës së tyre, apo nëse ato fusha ekzistonin në hebraishten klasike” (f. 128).

- C. Mënyrat (që janë thjesht analogji të marra nga gjuhës e sotme perëndimore)
1. Ndodhi, po ndodh (DËFTORE), zakonisht përdor kohën E KRYER ose PJESORE (të gjitha PJESORET janë DËFTORE)
 2. Do të ndodhë, mund të ndodhë (LIDHORE)
 - a. përdor një kohë TË PAKRYER të caktuar
 - (1) NXITËSE (me një *h* të shtuar), formë E PAKRYER e vetës së parë, që zakonisht shpreh një dëshirë, kërkesë, ose vetënxitje (pra, veprime me nismën e folësit)
 - (2) URDHËRUESE (ndryshime të brendshme), formë E PAKRYER e vetës së tretë (mund të jetë dhe në vetën e dytë në fjali mohore), që zakonisht shpreh një leje, kërkesë, paralajmërim, apo këshillë
 - b. përdor kohën E KRYER me *lu* ose *lule*
Këto konstrukte janë të ngjashme me fjalitë KUSHTORE TË KLASIT TË DYTË në greqishten *koine*. Një pohim i rremë (protasis) çon në një përfundim të rremë (apodosis).
 - c. përdor kohën E PAKRYER me *lu*
Konteksti dhe *lu*, si dhe orientimi i ardhshëm, janë elemente që tregojnë këtë përdorim LIDHOR. Disa shembuj nga J. Wash Watts, *A Survey of Syntax in the Hebrew Old Testament*, janë Zan. 13:16; LiP. 1:12; 1 Mbr. 13:8; Psa. 24:3; Isa. 1:18 (shih f. 76-77).
- D. *Vav* – bisedor/vijues/lidhor. Ky tipar sintaktik, që është unik për hebraishten (kananiten) ka shkaktuar pështjellim të madh gjatë viteve. Përdoret në mënyra të ndryshme, shpesh, në bazë të gjinisë letrare. Arsyeja për këtë pështjellim është se studiuesit e mëparshëm ishin evropianë dhe përpiqeshin ta interpretonin në kuadrin e gjuhëve të tyre amtare. Kur kjo doli se ishte e vështirë, ia hodhën fajin hebraisht, që ishte një gjuhë “gjoja” e lashtë dhe arkaike. Gjuhët evropiane kanë FOLJE me bazë KOHËN. Disa nga rrjedhjat gramatikore të kësaj larmie u qartësuan kur u kuptua se shkronja *vav* i shtohet, ose rrënjës së FOLJEVE TË KRYERA, ose TË PAKRYERA. Kjo ndryshoi mënyrën se si filloi të shihej veprimi.
1. Në rrëfimin historik, FOLJET lidhen së bashku si zinxhir sipas një modeli standard.
 2. Parashtesa *vav* tregonte një marrëdhënie të caktuar me FOLJET e mëparshme.
 3. Konteksti më i gjerë është gjithmonë çelësi për të kuptuar zinxhirin e FOLJEVE. FOLJET semitike nuk mund të analizohen në izolim nga konteksti.
- J. Wash Watts, *A Survey of Syntax in the Hebrew Old Testament* [Vështrim i përgjithshëm i sintaksës në Dhiatën e Vjetër hebraisht], vëren veçantinë e hebraishtes kur përdor *vav*-in përpara formave TË KRYERA dhe TË PAKRYERA (shih 52-53). Meqë ideja bazë e TË KRYERËS është e shkuara, shtimi i *vav*, shpesh, i vesh edhe aspektin e kohës së ardhme. Kjo është e vërtetë edhe në rastin e TË PAKRYERËS, ideja bazë e së cilës është e tashmja ose e ardhmja; shtimi i *vav*-it e kthen në të shkuarën. Kjo është një zhvendosje e pazakontë kohe, që shpjegon shtimin e *vav*-it, por nuk përbën ndryshim në kuptimin bazë të vetë kohës në fjalë. Format E KRYERA me *vav* përdoren shpesh për profecitë, ndërsa format E PAKRYERA me *vav* shkojnë më mirë me rrëfimet historike (f. 54, 68). Watts vazhdon përcaktimin e vet.
- “Si dallim bazë mes *vav*-it lidhor dhe *vav*-it vijues jepen interpretimet e mëposhtme:
1. *Vav*-i lidhor shfaqet gjithmonë për të treguar një ide paralele.
 2. *Vav*-i vijues shfaqet gjithmonë për të treguar një radhë veprimesh. Është e vetmja formë e *vav*-it që përdoret me forma të pakryera që ndjekin njëra-tjetrën. Lidhja mes formave të pakryera që lidhen me anë të *vav*-it mund të jetë një radhë kohore, një rrjedhojë logjike, një shkak logjik, ose një kontrast logjik. Në të gjitha rastet, bëhet fjalë për radhë” (f. 103).
- E. PASKAJORJA – Ka dy lloj PASKAJORESH
1. PASKAJORJA ABSOLUTE, që përbën “shprehje të fuqishme, të pavarur dhe të goditur, e cila përdoret për efekt dramatik... E përdorur si kryefjalë, shpesh nuk ka folje të shkruar, pasi folja ‘jam’ nënkuptohet; fjala qëndron në mënyrë dramatike e vetme”. (J. Wash Watts, *A Survey of Syntax in the Hebrew Old Testament*, f. 92).
 2. PASKAJORJA E BASHKËNGJITUR, që “lidhet nga ana gramatikore me fjalinë me anë të parafjalëve, përemrave pronorë dhe marrëdhënies së bashkëngjitur” (f. 91).

J. Weingreen, *A Practical Grammar for Classical Hebrew* [Gramatikë praktike e hebraishtes klasike], e përshkruan kështu gjendjen e bashkëlidhur:

“Kur dy (ose më tepër) fjalë bashkohen kaq ngushtë saqë, së bashku, përbëjnë një ide të përbërë, fjala (ose fjalët) e pavarura thuhet se janë në gjendje të bashkëngjitur” (f. 44).

F. PJESËZAT PYETËSE

1. Vendosen gjithmonë të parat në fjali.
2. Domethënia interpretuese
 - a. *ha* – nuk pret përgjigje
 - b. *halo*’ - autori pret përgjigjen “po”.

PJESËZAT MOHORE

1. Vendosen gjithmonë përpara fjalëve që mohojnë.
2. Pjesëza mohore më e përdorur është *lo*’.
3. Pjesëza *’al* ka një ngjyrim kuptimor që varet nga konteksti dhe përdoret me format NXITËSE dhe LEJORE të foljeve.
4. Pjesëza *lebhilti* do të thotë “me qëllim që... të mos”, përdoret me PASKAJORET.
5. Pjesëza *’en* përdoret me PJESORET.

G. FJALITË KUSHTORE

1. Ka katër lloje fjalish kushtore që, në thelb, janë paralele me forma të greqishtes *koine*.
 - a. diçka që supozohet se po ndodh ose mendohet si e përmbushur (KLASI I PARË në greqisht)
 - b. diçka në kundërshtim me faktet, përmbushja e së cilës është e pamundur (KLASI I DYTË)
 - c. diçka që është e mundur, ose edhe e mundshme (KLASI I TRETË)
 - d. diçka që është më pak e mundshme, pra, përmbushja e saj është e dyshimtë (KLASI I KATËRT)
2. SHENJUESIT GRAMATIKORË
 - a. Gjendja, që konsiderohet si e vërtetë, përdor gjithmonë një folje TË KRYER DËFTORE, ose një PJESORE, dhe zakonisht protaza nis me
 - (1) *’im*
 - (2) *ki* (ose, *’asher*)
 - (3) *hin* ose *hinne*
 - b. Gjendja në kundërshtim me faktin përdor gjithmonë FOLJE TË PAKRYERA ose PJESORE në protazë; zakonisht PJESËZAT që nisin këtë pjesë të fjalisë janë *’im* ose *ki*
 - c. Gjendja më pak e mundshme përdor LIDHORET E PAKRYERA në protazë dhe përdor gjithmonë *’im* si PJESËZ për të filluar fjalinë.

SHKURTIME TË PËRDORURA NË KËTË KOMENTAR

AB	<i>Anchor Bible Commentaries</i> [Komentarët Anchor të Biblës], red. William Foxwell Albright dhe David Noel Freedman
ABD	<i>Anchor Bible Dictionary</i> [Fjalori Anchor i Biblës] (6 vëll.), red. David Noel Freedman
AKOT	<i>Analytical Key to the Old Testament</i> [Çelës analitik i Dhiatës së Vjetër], nga John Joseph Owens
ANE	Ancient Near East (Lindja e Afërt në lashtësi)
ANET	<i>Ancient Near Eastern Texts</i> [Tekste të lashta të Lindjes së Mesme], James B. Pritchard
BDB	<i>A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament</i> [Leksik hebraisht dhe anglisht i Dhiatës së Vjetër], nga F. Brown, S. R. Driver dhe C. A. Briggs
IDB	The Interpreter's Dictionary of the Bible [Fjalori i Interpretuesit të Biblës] (4 vëll.), red. George A. Buttrick
ISBE	<i>International Standard Bible Encyclopedia</i> [Enciklopedia standarde ndërkombëtare e Biblës] (5 vëll.), red. James Orr
JB	Jerusalem Bible [Bibla e Jerusalemit]
JPSOA	<i>The Holy Scriptures According to the Masoretic Text: A New Translation</i> [Shkrimet e Shenjta sipas tekstit masoretik: përkthim i ri] (The Jewish Publication Society of America)
KB	<i>The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament</i> [Leksiku hebraisht dhe aramaisht i Dhiatës së Vjetër], nga Ludwig Koehler dhe Walter Baumgartner
LAM	<i>The Holy Bible From Ancient Eastern Manuscripts</i> [Bibla e Shenjtë nga dorëshkrime të lindjes së lashtë] (Peshitta), nga George M. Lamsa
LXX	Septuaginta (greqisht-anglisht) nga Zondervan, 1970
MOF	<i>A New Translation of the Bible</i> [Një përkthim i ri i Biblës], nga James Moffatt
MT	Teksti hebraisht i masoretëve
NAB	New American Bible Text [Version Bible]
NASB	New American Standard Bible [Version Bible]
NEB	New English Bible [Versioni Bible]
NET	NET Bible: New English Translation, botimi i dytë eksperimental [Version Bible]
NRSV	New Revised Standard Bible [Version Bible]
NIDOTTE	<i>New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis</i> [Fjalori i ri ndërkombëtar i teologjisë dhe eksegjzës së Dhiatës së Vjetër] (5 vëll.), red. Willem A. VanGemeren
NIV	New International Version [Version Bible]

NJB	New Jerusalem Bible [Version Bible]
OTPG	<i>Old Testament Passing Guide</i> [<i>Kurrikulum i Dhiatës së Vjetër</i>], nga Todd S. Beall, William A. Banks dhe Colin Smith
REB	Revised English Bible [Version Bible]
RSV	Revised Standard Version [Version Bible]
SEPT	Septuaginta (greqisht-anglisht), nga Zondervan, 1970
TEV	Today's English Version [Version Bible] nga Shoqëritë e Bashkuara Biblike
YLT	<i>Young's Literal Translation of the Holy Bible</i> [<i>Përkthimi i fjalëpërfjalshëm i Biblës së Shenjtë nga Young</i>], nga Robert Young
ZPBE	<i>Zondervan Pictorial Bible Encyclopedia</i> [<i>Enciklopedia e ilustruar e Biblës, nga Zondervan</i>] (5 vëll.), red. Merrill C. Tenney

DHIATA E VJETËR SI HISTORI

Krishterimi dhe judaizmi janë besime historike. Besimin e tyre e bazojnë në ngjarje historike (të shoqëruara me interpretimet e tyre). Problemi është kur përpiqemi të përcaktojmë ose përshkruajmë se çfarë është “histori” ose “studim historik”. Një pjesë e madhe e problemit të interpretimit teologjik modern ka të bëjë me imponimin artificial të supozimeve moderne letrare ose historike ndaj literaturës biblike të Lindjes së Afërt në lashtësi. Kjo tregon jo vetëm një keqvlërësim të dallimeve në kohë dhe kulturë, por edhe të dallimeve letrare. Si njerëz perëndimorë modernë, ne nuk i kuptojmë gjinitë dhe teknikat letrare të shkrimeve të Lindjes së Afërt në lashtësi, kështu që i interpretojmë në dritën e gjinive letrare perëndimore.

Përçqasja e studimeve biblike në shekullin e nëntëmbëdhjetë i atimozoi dhe zhvlerësoi librat e Dhiatës së Vjetër si dokumente të unifikuara historike. Ky skepticizëm historik ka ndikuar në hermeneikën dhe shqyrtimin historik të Dhiatës së Vjetër. Prirja e sotme për “hermeneutikën kanonike” (Brevard Childs) ka ndihmuar që të fokusohemi në formën e tanishme të tekstit të Dhiatës së Vjetër. Për mendimin tim, kjo është një urë e dobishme mbi humnerën e kritikës së lartë gjermane të shekullit të nëntëmbëdhjetë. Ne duhet të merremi me tekstin kanonik, ashtu siç na është transmetuar me anë të një procesi të panjohur historik frymëzimi i të cilit merret i mirëqenë.

Shumë studiues po i rikthehen supozimit të historicitetit të DHV. Sigurisht, kjo nuk do të thotë se mohohet redaktimi dhe përditësimi i qartë i DHV nga skribët e mëvonshëm judenj, por gjithsesi përbën një kthim në thelb të DHV si histori e vlefshme dhe si dokumentim i ngjarjeve të vërteta (me interpretimet e tyre teologjike).

Një citim nga R. K. Harrison në *The Expositor's Bible Commentary*, vëll. 1, në artikullin “Kritika historike dhe letrare e Dhiatës së Vjetër” është i dobishëm këtu:

“Studimet historiografike krahasuese kanë treguar se, përkrah hititëve, hebrenjtë e lashtë ishin regjistruarit më të saktë, më objektivë dhe më të përgjegjshëm në historinë e Lindjes së Afërt. Studimet form-kritike të librave të tillë si Zanafilla ose Ligji i Përtërirë, në bazë të llojeve të veçanta të pllakave të zbuluara në vende të tilla si Mari, Nuzi dhe Bogazkoj, kanë treguar se materiali kanonik ka disa paralele joletrare në kulturat e disa popujve të Lindjes së Afërt. Si rezultat, është e mundur që t’i shohim me një shkallë të re besimi dhe respekti ato tradita të hershme të hebrenjve që pretendojnë se kanë natyrë historiografike” (f. 232).

Unë jam tejet mirënjohës për punën e R. K. Harrisonit, pasi përparësia e tij është ta interpretojë Dhiatën e Vjetër në dritën e ngjarjeve, kulturave dhe gjinive letrare të kohës.

Në kurset e mia për literaturën e hershme judaike (Zanafilla-Ligji i Përtërirë dhe Jozueu), unë përpiqem që të vërtetoj një lidhje të besueshme me literaturën dhe objektet e tjera të Lindjes së Afërt në lashtësi:

A. Paralelet letrare të Zanafillës në Lindjen e Afërt të lashtë

1. Paraleli më i hershëm i njohur letra me kontekstin kulturor të Zanafillës 1-11 gjendet në pllakat kuneiforme të Eblës, në Sirinë veriore, që datojnë nga rreth 2500 para K., të shkruara në akadisht.
2. Krijimi
 - a. Rrëfimi më i afërt mesopotamas që flet për krijimin, *Enuma Elish*, dhe që daton nga rreth 1900-1700 para K., u gjet në bibliotekën e Ashurbanipalit në Ninive dhe në disa vende të tjera. Janë shtatë pllaka kuneiforme, të shkruara në akadisht, që përshkruajnë krijimin nga Marduku.
 - 1) perënditë, *Apsu* (uji i ëmbël – mashkull) dhe *Tiamati* (uji i kripur – femër) lindën fëmijë të pabindur dhe të zhurmshëm. Këta dy perëndi u përpoqën që t’i bënin perënditë e vogla të heshtnin.
 - 2) një nga fëmijët e perëndisë, *Marduku*, ndihmoi në mposhtjen e *Tiamatit*. Ai e formoi tokën nga trupi i saj.
 - 3) *Marduku* e formoi njerëzimin nga një tjetër perëndi i mposhtur, *Kingu*, i cili ishte bashkëshorti i *Tiamatit* pas vdekjes së *Apsu*-s. Njerëzimi u formua nga gjaku i *Kingut*.
 - 4) *Marduku* u bë kryetari i panteonit babilonas.

- b. “Vula e krijimit” është një pllakë kuneiforme, ku gjendet vizatimi i një burri dhe gruaje lakuriq përbri një peme frutore, ku një gjarpër është i mbështjellë rreth trungut të pemës dhe i vendosur mbi shpatullën e gruas, sikur po flet me të.
3. Krijimi dhe Përmytja – *Epika e Atrahasis* përmend rebelimin e perëndive më të ulëta për shkak të mbingarkesës në punë dhe krijimin e shtatë çifteve njerëzore që të kryenin detyrat e këtyre perëndive të ulëta. Për shkak të (1) mbipopullimit dhe (2) poteres, qeniet njerëzore u pakësuan në numër nga një murtajë, dy zi buke dhe, në fund, nga një përmytje e planifikuar nga *Enlil*. Këto ngjarje madhore shihen në të njëjtin rend në *Zan.* 1-8. Ky kompozim kuneiform daton në të njëjtën periudhë si *Enuma Elishi* dhe *Epi i Gilgameshit*, rreth 1900-1700 para K. Të gjitha janë në akadisht.
4. Përmytja e Noeut
- a. Një pllakë sumere nga Nipuri, e quajtur *Zanafilla e Eridut*, që daton rreth 1600 para K., tregon për *Zivsudrën* dhe ardhjen e një përmytjeje.
- 1) *Enka*, perëndia i ujit, paralajmëroi për ardhjen e një përmytjeje
 - 2) *Zivsudra*, një mbret-prift, shpëtoi sepse hyri në një barkë të stërmadhe
 - 3) Përmytja zgjati shtatë ditë
 - 4) *Zivsudra* hapi një dritare në barkë dhe lëshoi disa zogj për të parë nëse ishte shfaqur toka e thatë
 - 5) Edhe ai ofroi si flijim një ka dhe dele kur doli nga barka
- b. Një rrëfim i përbërë babilonas për përmytjen, i përpiluar nga katër mite sumere, i njohur si *Epi i Gilgameshit*, që i ka fillesat rreth 2500-2400 para K., ndonëse forma e përbërë e shkruar në akadaisht me kuneiforme, daton shumë më vonë. Ai na tregon për një mbijetues të përmytjes, *Utnapishtimi*, i cili i tregon *Gilgameshit*, mbretit të *Urukut*, sesi i mbijetoi përmytjes së madhe dhe fitoi jetën e përjetshme.
- 1) *Ea*, perëndia i ujit, paralajmëron për një përmytje të ardhshme dhe i thotë *Utnapishtimit* (forma babilonase e emrit *Zivsudra*) që të ndërtojë një barkë
 - 2) *Utnapishtimi* dhe familja e tij, bashkë me disa bimë të përzgjedhura shëruese, i mbijetuan përmytjes
 - 3) Përmytja zgjati shtatë ditë
 - 4) Barka ngeci në Persinë verilindore, mbi malin Nisir
 - 5) Ai dërgoi tre zogj të ndryshëm për të parë nëse ishte shfaqur toka e thatë
5. Literatura mesopotamase, që përshkruan një përmytje të lashtë, huazon nga i njëjti burim. Emrat, shpesh, ndryshojnë, por skenari është i njëjtë. Një shembull është se *Zivsudra*, *Atrahasi* dhe *Utnapishtimi* janë i njëjti mbret njerëzor.
6. Paralelet historike me ngjarjet e hershme të *Zanafillës* mund të shpjegohen nga njohuria dhe përjetimi i Perëndisë që kishin njerëzit përpara shpërndarjes së Kullës së Babelit (*Zanafilla* 10-11). Këto kujtime, në thelb, të vërteta historike më vonë u stërholluan dhe u mitologjizuan në rrëfimet e ndryshme të përmytjes që gjenden në mbarë botën. E njëjta gjë mund të thuhet dhe për krijimin (*Zanafilla* 1-2) dhe bashkimet seksuale të engjëjve me femrat njerëzore (*Zanafilla* 6).
7. Koha e patriarkëve (bronzi i mesëm)
- a. Pllakat e Marit – tekste ligjore (të kulturës amonite) dhe personale kuneiforme, të shkruara në akadisht rreth 1700 para K.
 - b. Pllakat e Nuzit – arkivat kuneiforme të disa familjeve (në kulturën horite ose huriane), të shkruara në akadisht rreth 140 km në juglindje të Ninivesë rreth 1500-1300 para K. Ato përmendin procedura familjare dhe biznesi. Për shembuj të mëtejshëm dhe të hollësishëm, shih Walton, f. 52-58.
 - c. Pllakat e Alalakut – tekste kuneiforme nga Siria veriore, nga rreth 200 para K.
 - d. Disa nga emrat që gjenden në *Zanafillë* përmenden si emra vendesh në Pllakat e Marit: Serugu, Pelegu, Terahu, Nahori. Kishte dhe emra të tjerë biblikë të përhapur atëherë: Abrahami, Isaku, Jakobi, Labani dhe Jozefi.
8. “Studimet historiografike krahasuese kanë treguar se, përkrah hititëve, hebrenjtë e lashtë ishin regjistruarit më të saktë, më objektivë dhe më të përgjegjshëm në historinë e Lindjes së Afërt”, R. K. Harrison në *Biblical Criticism*, f. 5.

9. Arkeologjia ka treguar se është shumë e dobishme për vërtetimin e historicitetit të Biblës. Megjithatë, është e nevojshme të themi një fjalë si paralajmërim. Arkeologjia nuk është udhërrëfyese absolutisht e besueshme për shkak të:
 - a. teknikave të dobëta në gërmimet e hershme.
 - b. Interpretimeve të ndryshme dhe shumë subjektive të objekteve që janë zbuluar.
 - c. Kronologjisë së Lindjes së Afërt të lashtë, për të cilën ka shumë debate (ndonëse një lloj kronologjie po zhvillohet në bazë të rrathëve të trungjeve të pemëve)
- B. Mitet egjiptiane të krijimit mund të gjenden në librin e John W. Walton, *Ancient Israelite Literature in Its Cultural Context*, Grand Rapids, MI: Zondervan, 1990, f. 23-34, 32-34.
 1. Në shkrimet egjiptiane, krijimi filloi nga uji parak, i pastrukturuar dhe kaotik. Krijimi konsiderohej si zhvillimi i strukturës nga kaosi ujqor.
 2. Në shkrimet egjiptiane nga Memfisi, krijimi ndodhi me anë të fjalës së folur të Ptahut.
- C. Paralele letrare me Jozueun nga Lindja e Afërt në lashtësi
 1. Arkeologjia ka treguar se shumica e qyteteve të mëdha të Kananit, të rrethuara me mure, u shkatërruan dhe u rindërtuan me shpejtësi rreth vitit 1250 para K.
 - a. Hacori
 - b. Lakishi
 - c. Beteli
 - d. Ebiri (më parë quhej Kerioth Sefer, 15:15)
 2. Arkeologjia nuk ka qenë në gjendje ta provojë ose kundërshtojë rrëfimin biblik të rënies së Jerikos (shih Jozueu 6). Kjo ndodh për shkak se vendi aty është në gjendje shumë të keqe:
 - a. moti/vendndodhja
 - b. rindërtime të mëvonshme në vende të lashta, duke përdorur materiale më të vjetra
 - c. pasiguri për datat e shtresave arkeologjike
 3. Arkeologjia ka zbuluar një altar në malin Ebal, që mund të lidhet me Jozueun 8:30-31 (LiP. 27:2-9). Ngjan së tepërmi me një përshkrim që gjendet në Mishnah (Talmud).
 4. Tekstet e Ras Shamrës, të gjetura në Ugarit, tregojnë për jetën dhe fenë kananite të viteve 1400 para K.:
 - a. Adhurimi politeist i natyrës (kulti i pjellorisë)
 - b. Eli ishte hyjnia kryesore
 - c. Bashkëshortja e Elit ishte Ashera (më vonë, ajo quhej bashkëshortja e Ba'alit), e cila adhurohej në formën e një shkopi ose peme të gdhendur, që simbolizonte “pemën e jetës”
 - d. Djali i tyre quhej Ba'al (Hadad), perëndia i furtunës
 - e. Ba'ali u bë “perëndia i lartë” i panteonit kananeas. Anati ishte bashkëshortja e tij
 - f. Ceremoni të ngjashme me ato të Isisit dhe Osirit në Egjipt
 - g. Adhurimi i Ba'alit fokusohej në “vendet e larta” lokale ose në platformat prej guri (prostitucioni ritual)
 - h. Ba'ali simbolizohej nga një shtyllë e ngritur prej guri (simboli i penisit)
 5. Renditja e saktë e emrave të qyteteve të lashta përputhet me një autor të kohës, jo me një redaktor të mëvonshëm:
 - a. Jerusalemi quhej Jebus, Jozueu 15:8; 18:16, 28
 - b. Hebroni quhej Kiriath-arba, Jozueu 14:15; 15:13, 54; 20:7; 21:11
 - c. Kiriath-jearimi quhet Baalah, Jozueu 15:9, 10
 - d. Sidoni, dhe jo Tiri (i cili u bë më vonë kryeqytet), përmendet si qyteti kryesor fenikas, Jozueu 11:8; 13:6; 19:28.

HISTORIOGRAFIA E DHIATËS SË VJETËR E KRAHASUAR ME KULTURAT E LINDJES SË AFËRT TË LASHTË TË KOHËS

Burimet mesopotamase

1. Ashtu si në shumicën e literaturës së lashtë, zakonisht, protagonistin është mbreti ose një hero kombëtar.
2. Shpesh, ngjarjet zbkurohen për qëllime propagandistike.
3. Zakonisht nuk përmendet asgjë negative.
4. Qëllimi ishte që të përkrahej gjendja e pandryshuar e institucioneve, ose të shpjegohet ngritja e regjimeve të reja.
5. Deformimet historike përfshijnë si më poshtë:
 - a. Pretendime të zbkuruara fitoresh të mëdha
 - b. Arritjet e mëparshme paraqiten si arritje të kohës
 - c. Përmenden vetëm aspektet pozitive
6. Kjo literaturë shërbente, jo vetëm për funksione propagandistike, por edhe për funksione didaktike

Burimet egjiptiane

1. Mbështetin një gjendje shumë statike të jetës, që nuk ndryshonte nga koha.
2. Mbreti dhe familja e tij janë tematika të një pjese të madhe të kësaj literature.
3. Ashtu si literatura mesopotamase, edhe ajo egjiptiane është shumë propagandistike.
 - a. s'ka aspekte negative
 - b. ka aspekte të zbkuruara

Burimet rabinike (më vonë)

1. Përpiqen t'i japin vlerë aktuale Biblës me anë të Midrashit, i cili kalon nga besimi i interpretuesit te teksti dhe nuk përqendrohet në qëllimin e autorit apo në kontekstin historik të tekstit
 - a. *Halakha* trajton të vërtetat ose rregullat për jetën
 - b. *Haggadaja* merret me zbatimet dhe inkurajimet për jetën
2. Peshet – në Pergamenat e Detit të Vdekur shihet një zhvillim i mëvonshëm. Pesheri përdorte një qasje tipologjike për ta pikasur përmbushjen profetike të ngjarjeve të kaluara në kohën e shkrimit të pesherit. Konteksti i kohës ishte eskatoni (epoka e ardhshme) i profetizuar.

Është e qartë se gjinitë e lashta letrare të Lindjes së Afërt dhe të literaturës së mëvonshme judaike ndryshojnë nga Shkrimet e Dhiatës së Vjetër. Në shumë mënyra gjinitë letrare të Dhiatës së Vjetër, ndonëse shpesh kanë karakteristika të ngjashme me literaturën e kohës, janë edhe unike, sidomos në përshkrimin që u bëjnë ngjarjeve historike. Më e ngjashme me historiografinë hebraike është literatura hitite.

Duhet kuptuar sa shumë ndryshon historiografia e lashtë nga historiografia e sotme perëndimore. Këtu qëndron dhe problemi për interpretimin. Historiografia moderne përpiqet të jetë objektive (jo propagandistike, nëse është e mundur) dhe të dokumentojë dhe regjistrojë në mënyrë kronologjike atë që “ndodhi vërtet”! Ajo ëprpriet të dokumentojë “shkakun dhe efektin” e ngjarjeve historike. Karakterizohet nga hollësitë!

Thjesht fakti se historitë e Lindjes së Afërt nuk janë si historitë moderne nuk i bën të jenë të gabuara, inferiore, apo të pabesueshme. Historitë moderne perëndimore pasqyrojnë anësitë (paragjykimet) e shkruesve të tyre. Historia biblike, nga vetë natyra e saj (frymëzimi), është e ndryshme. Në njëfarë kuptimi, historia biblike shihet nëpërmjet syve të besimit të autorit të vet të frymëzuar dhe për qëllime teologjike, por gjithsesi mbetet rrëfim i vlefshëm historik.

Ky historicitet i Dhiatës së Vjetër është i rëndësishme për mua si mënyrë për të argumentuar për besimin tim me të tjerët. Nëse Bibla tregohet se është historike, atëherë pohimet e saj të besimit kanë forcë më të madhe për jobesimtarët. Besimi im nuk bazohet në vërtetimin historik të arkeologjisë dhe antropologjisë, por këto të fundit ndihmojnë në prezantimin e mesazhit të Biblës dhe i japin një besueshmëri që, përndryshe, ajo nuk do ta kishte patur.

Pra, për ta përmbledhur, historiciteti nuk funksionon në fushën e frymëzimit, por në fushën e apologetikës dhe ungjillizimit.

GJINIA LETRARE DHE INTERPRETIMI: NARRATIVA E DHIATËS SË VJETËR

- I. Vërejtje hyrëse
- A. Marrëdhënia mes DHV dhe mënyrave të tjera të kronikave të ngjarjeve
1. Shkrimet e tjera të Lindjes së Afërt janë mitologjike
 - a. Politeiste (zakonisht, perënditë [që u ngjajnë njerëzve] pasqyrojnë forcat e natyrës, por përdorin motive konfliktesh ndërpersonale)
 - b. Bazohen në ciklet e natyrës (perënditë vdesin dhe ringjallen)
 2. Shkrimet greko-romake janë për zbavitje dhe inkurajim, jo regjistrim i ngjarjeve historike në vetvete (në shumë mënyra, Homeri reflekton motive mesopotamase)
- B. Përdorimi i tre fjalëve gjermane mund ta ilustron më së miri dallimin mes llojeve ose përcaktimeve të fjalës “histori”:
1. “Historie”, regjistrimi i ngjarjeve (thjesht faktet)
 2. “Geschichte”, interpretimi i ngjarjeve, që tregon rëndësinë e tyre për njerëzimin
 3. “Heilsgeschichte” bën fjalë vetëm për planin dhe veprimtarinë shpenguese të Perëndisë brenda procesit historik
- C. Narrativat e DHV dhe DHR janë “Geschichte”, që çojnë në të kuptuarin e Heilsgeschichte. Ato janë ngjarje historike të përzgjedhura dhe me orientim teologjik:
1. vetëm ngjarje të përgjedhura
 2. kronologjia nuk është aq e rëndësishme sa teologjia
 3. ngjarjet jepen për të zbuluar të vërtetën
- D. Narrativa është gjinia më e përhapur letrare në DHV. Është llogaritur se 40% e DHV është narrativë. Prandaj, kjo gjini letrare është e dobishme për Frymën për t’i komunikuar njerëzimit të rënë mesazhin dhe karakterin e Perëndisë. Por kjo nuk bëhet në mënyrë dogmatike (si letrat e DHR), por me anë të nënkuptimit, përmbledhjes ose dialogut/monologut të përzgjedhur. Pyetja që duhet të bëjmë vazhdimisht në narrativë është: pse përmendet kjo ngjarje? Çfarë po përpiket të theksojë? Ç’qëllim teologjik ka?
- Nuk po e them aspak këtë për ta zhvlerësuar historinë. Por historia është shërbëtore dhe kanal i zbulesës.
- II. Narrativat biblike
- A. Perëndia po vepron në botën e tij. Autorët e frymëzuar të Biblës zgjedhën disa ngjarje të caktuara për të na e zbuluar Perëndinë. Perëndia është protagonist i DHV.
- B. Çdo narrativë funksionon në disa mënyra:
1. Kush është Perëndia dhe çfarë po bën në botën e tij
 2. Njerëzimi zbulohet përmes marrëdhënies së Perëndisë me individët dhe kombet
 3. Si shembull, vini re në mënyrë të veçantë fitoren ushtarake të Jozueut, që lidhet me zbatimin e besëlidhjes (shih 1:7-8; 8:30-35).
- C. Shpesh, narrativat lidhen me njëra-tjetrën për të formuar një njësi më të madhe letrare, e cila na zbulon një të vërtetë të vetme teologjike.
- III. Parimet interpretuese të narrative të DHV
- A. Diskutimi më i mirë që kam për parë interpretimin e narrative të DHV është ai i Douglas Stuart në *How to Read the Bible for All Its Worth [Si ta lexosh Biblën për gjithë vlerën që ka]*, f. 83-84.
1. Zakonisht, narrativa e DHV nuk na mëson drejtpërdrejt një doktrinë të caktuar.
 2. Zakonisht, narrativa e DHV ilustron një doktrinë ose disa doktrina që mësohen në mënyrë dogmatike gjetiu.
 3. Narrativat përmendin atë që ka ndodhur—jo medoemos atë që duhet të kishte ndodhur, ose atë që duhet të ndodhë gjithmonë. Prandaj, jo çdo narrativë përmban një moral të qartë të ndodhisë.
 4. Ajo që bëjnë njerëzit në ndodhitë biblike nuk është medoemos shembull i mirë për ne. Shpesh, është krejt e kundërta.

5. Shumica e personazheve në narrativat e DHV s'janë aspak të përsosur; e njëjta gjë vlen dhe për veprimet e tyre.
 6. Në fund të narrativës, nuk na thuhet gjithmonë nëse ajo që ndodhi ishte e mirë apo e keqe. Duhet që për këtë gjë të gjykojmë vetë, në bazë të asaj që na ka mësuar drejtpërdrejt dhe kategorikisht Perëndia gjetiu në Bibël.
 7. *Të gjitha* narrativat janë përzgjedhëse dhe të paplota. Nuk na jepen gjithmonë të gjitha hollësitë (shih Gjoni 21:25). Ajo që ndodh në narrativë është gjithçka që autori i frymëzuar i saj e gjykoi të rëndësishme për ne.
 8. Narrativat nuk janë shkruar që t'u përgjigjen të gjitha pyetjeve tona teologjike. Ato kanë qëllime të veçanta, të caktuara dhe të kufizuara; trajtojnë disa çështje, kurse disa të tjera i lënë që të trajtohen diku tjetër dhe me mënyra të tjera.
 9. Narrativat mund të na mësojnë diçka, ose shkoqur (duke e thënë hapur diçka), ose në mënyrë të nënkuptuar (duke nënkuptuar qartazi diçka, ndonëse nuk e thonë hapur).
 10. Në fund të fundit, heroi i të gjitha narrativave biblike është Perëndia.
- B. Një tjetër diskutim i dobishëm për interpretimin e narrativës gjendet në librin e Walter Kaiser, *Toward Exegetical Theology [Drejt teologjisë eksegetike]*:
- “Aspekti unik i narrativave të Shkrimit është se shkruesi, zakonisht, lejon që idenë kryesore të mesazhit të tij ta përçojnë fjalët dhe veprimet e njerëzve në narrativë. Kështu, në vend që ta na drejtohet me thënie të drejtpërdrejta, nga ato që gjenden në pjesët doktrinale ose mësimore të Shkrimit, shkruesi priret që të rrijë disi në sfond për sa u përket thënieve të drejtpërdrejta mësimore ose vlerësuese. Si rrjedhojë, është jashtëzakonisht e rëndësishme që të kuptojmë kontekstin më të gjerë, ku bën pjesë kjo narrativë, dhe të pyesim se përse autori përdori këtë përzgjedhje të caktuar ngjarjesh në radhën që i vendosi. Dy ndihmat për të gjetur kuptimin janë *renditja* e episodeve dhe *përzgjedhja* e hollësive nga një larmi ligjëratash, personazhesh ose episodesh të mundshme. Më tej, reagimi hyjnor dhe vlerësimi i këtyre njerëzve dhe ngjarjeve, shpesh, duhet përcaktuar nga mënyra sesi autori i lejon njërit personazh ose njërit grup njerëzish që të përgjigjen në pikën kulmore të radhës së përzgjedhur të ngjarjeve; pra, nëse ai nuk e ndërpret rrëfimin për të dhënë vlerësimin e tij (pra, në këtë rast, të Perëndisë) për atë që ka ndodhur” (f. 205).
- C. Në narrativa, e vërteta gjendet në gjithë njësinë letrare, jo thjesht në detajet. Ruhuni nga përdorimi i vargjeve të veçanta si provë doktrinale, ose nga përdorimi i narrativave të DHV si precedent për jetën tonë.

IV. Dy nivele interpretimi

- A. Veprat shpenguese dhe zbuluese të JHVH-së për farën e Abrahamit
- B. Vullneti i JHVH-së për jetën e çdo besimtari (në çdo epokë)
- C. Niveli i parë përqendrohet në “njohjen e Perëndisë” (shpëtimi); i dyti përqendrohet në shërbesën ndaj tij (jeta e krishterë e besimit, shih Rom. 15:4; 1 Kor. 10:6, 11)

NJË FJALË NGA AUTORI: SI MUND TË TË NDIHMOJË KY KOMENTAR?

Interpretimi biblik është një proces arsyetues dhe shpirtëror që përpiket të kuptojë një shkrimtar të lashtë të frymëzuar, në mënyrë të tillë që mesazhi i dhënë nga Perëndia të mund të kuptohet dhe të zbatohet në kohën tonë.

Procesi shpirtëror është kyç, por i vështirë për t'u përcaktuar. Ai kërkon qëndrim të dorëzuar dhe të hapur ndaj Perëndisë. Duhet të kesh uri (1) për Perëndinë, (2) për ta njohur atë dhe (3) për t'i shërbyer. Ky proces përfshin lutjen, rrëfimin dhe gatishmërinë për të ndryshuar mënyrën e jetesës. Fryma është kyç në procesin interpretues, por mbetet mister pse të krishterët e sinqertë dhe të perëndishëm e kuptojnë Biblën ndryshe nga njëri-tjetri.

Procesi arsyetues është më i lehtë për t'u shpjeguar. Duhet të jemi konsekuentë dhe të ndershëm me tekstin, dhe të mos ndikohemi nga anësitë tona personale apo denominacionale. Të gjithë jemi të kushtëzuar historikisht. Askush prej nesh s'është interpretues objektiv dhe asnjans. Ky komentuar ofron një proces të kujdesshëm arsyetues që përmban tri parime interpretuese, që janë strukturuar për të na ndihmuar të tejkalojmë anësitë tona.

Parimi i parë

Parimi i parë është të vërejmë sfondin historik ku u shkrua libri biblik, si dhe shkasit e veçantë historik për autorësinë e tij. Autori fillestar donte të përçonte një synim, një mesazh. Teksti nuk mund të ketë për ne një kuptim që nuk e pati kurrë për autorin fillestar, të lashtë e të frymëzuar. Çelësi është synimi i autorit, jo nevoja jonë historike, emocionale, kulturore, personale, apo denominacionale. Zbatimi është partner i pandashëm i interpretimit, por interpretimi i drejtë duhet t'i paraprijë gjithmonë zbatimit. Duhet ritheksuar se çdo tekst biblik ka një kuptim të vetëm dhe jo më tepër. Ky kuptim është ai që synonte t'i përçonte kohës së vet autori biblik fillestar përmes udhëheqjes së Frymës. Ky kuptim i vetëm mund të ketë shumë zbatime të mundshme për kultura dhe situata të ndryshme. Këto zbatime duhen lidhur me të vërtetën qendrore të autorit fillestar. Për këtë arsye, ky komentuar studimi udhëzues synon që të sigurojë një hyrje për secilin libër të Biblës.

Parimi i dytë

Parimi i dytë është të identifikojmë njësitë letrare. Secili libër biblik përbën një dokument të unifikuar. Interpretuesit nuk kanë të drejtë të izolojnë njërin aspekt të së vërtetës duke përjashtuar të tjerët. Prandaj, duhet të rrekemi të kuptojmë synimin e gjithë librit biblik përpara se të interpretojmë njësitë e veçanta letrare të tij. Pjesët e veçanta (kapitujt, paragrafët, apo vargjet) nuk mund të kenë një kuptim ndryshe nga ai i gjithë njësisë në tërësi. Interpretimi duhet të zhvendoset nga qasja deduktive ndaj tërësisë drejt qasjes induktive ndaj pjesëve. Për këtë arsye, ky komentuar studimi udhëzues synon të ndihmojë studiuesin që të analizojë strukturën e secilës njësi letrare sipas paragrafëve. Ndarjet sipas paragrafëve apo kapitujve nuk janë të frymëzuara, por na ndihmojnë që të identifikojmë njësitë e mendimit.

Interpretimi në nivelin e paragrafit (jo në nivelin e periudhës, fjalisë, frazës apo fjalës) është çelësi për të ndjekur kuptimin e synuar të autorit biblik. Paragrafët bazohen në një tematikë të unifikuar, shpesh e quajtur tema, ose fjalia temë. Çdo fjalë, frazë, fjali dhe periudhë e paragrafit lidhet në njëfarë mënyre me këtë temë të unifikuar. Ato e kufizojnë, zgjerojnë, shpjegojnë dhe/ose e vënë në pikëpyetje. Një çelës i vërtetë për interpretimin e saktë është të ndjekim mendimin e autorit fillestar paragraf për paragraf përmes njësisë të veçanta letrare që përbëjnë librin biblik. Ky komentuar studimi udhëzues synon të ndihmojë studiuesin që ta bëjë këtë duke krahasuar përkthimet e sotme në gjuhën angleze. Këto përkthime janë përzgjedhur për shkak se përdorin teori të ndryshme përkthimi:

1. Teksti greqisht i United Bible Society (Shoqëria e Bashkuar Biblike) është botimi i katërt i rishikuar (UBS⁴). Ky tekst është ndarë në paragrafë nga studiues të sotëm teksti.
2. Versioni New King James (NKJV) është një përkthim i fjalëpërfjalshëm i bazuar në traditën e dorëshkrimeve greqisht të njohur si *Textus Receptus*. Ndarjet e paragrafëve të tij janë më të gjata se në përkthimet e tjera. Këto njësi më të gjata e ndihmojnë studiuesin që të shohë temat e unifikuar.

[Kur autori i komentarit citon nga NKJV, përkthyesit në shqip citojnë nga versioni LIM, i cili i përket të njëjtës familje tekstuale si NKJV. Shënim i përkthyesit.]

3. Versioni New Revised Standard (NRSV) është një përkthim i fjalëpërfjalshëm, por i modifikuar. Ai përbën një pikë të ndërmjetme mes dy versioneve të mëposhtme moderne. Ndarjet e tij të paragrafëve janë tejet të dobishme për identifikimin e temave.
4. Versioni Today's English (TEV) është një përkthim ekuivalent dinamik i botuar nga Shoqëria e Bashkuar Biblike. Ai përpiqet ta përkthejë Biblën në mënyrë të tillë që çdo lexues ose folës modern i anglishtes të mund të rrokë kuptimin e tekstit greqisht. Shpesh, sidomos në ungjijtë, ai i ndan paragrafët sipas folësve, jo sipas temës, në të njëjtën mënyrë si NIV. Për synimet e interpretuesit, kjo nuk është e dobishme. Është interesante të vërejmë se, si UBS⁴, ashtu dhe TEV, janë botuar nga e njëjta organizatë, e megjithatë ndarja e paragrafëve të tyre ndryshon.
5. Bibla e New Jerusalem (NJB) është një përkthim ekuivalent dinamik i bazuar në përkthimin katolik francez. Është shumë i dobishëm për krahasimin e ndarjes së paragrafëve nga pikëvështrimi evropian.
6. Teksti i shtypur është ai i New American Standard Bible (NASB), i përditësuar në vitin 1995, i cili është një përkthim i fjalëpërfjalshëm. Paragrafët e tij ndiqen nga komentet e mia varg për varg. [Në shqip, përkthyesi ka përkthyer drejtpërdrejt NASB-në sa herë që përdoret në komantar. Shënim i përkthyesit.]

Parimi i tretë

Parimi i tretë është ta lexojmë Biblën në përkthime të ndryshme me qëllim që të kapim gamën më të gjerë të mundshme kuptimore (fusha semantike) që mund të kenë fjalët ose frazat biblike. Shpesh, fraza ose fjala greqisht mund të kuptohet në një sërë mënyrash. Këto përkthime të ndryshme i nxjerrin në pah këto alternativa dhe ndihmojnë në identifikimin dhe shpjegimin e varianteve në dorëshkrimet greqisht. Këto nuk ndikojnë në doktrinë, por, gjithsesi, na ndihmojnë në përpjekjen për t'u kthyer te teksti origjinal i shkruar nga shkrimtari i frymëzuar në lashtësi.

Ky komantar ofron një mënyrë të shpejtë që studiuesi të kontrollojë interpretimet e veta. Ai nuk synon që të thotë fjalën e fundit, por të jetë informues dhe të nxisë mendimin. Shpesh, interpretimet e tjera të mundshme na ndihmojnë që të mos bëhemi tepër të provincialë, dogmatikë dhe denominacionalë. Interpretuesve u nevojitet një gamë më e gjerë alternativash interpretuese për të kuptuar sesa i vagullt mund të jetë teksti i lashtë. Është tronditëse sesa pak konsensus ekziston mes të krishterëve që pretendojnë se burimi i tyre i së vërtetës është Bibla.

Këto parime më kanë ndihmuar të tejkaloj një pjesë të mirë të kushtëzimit tim historik, pasi më kanë detyruar të "përleshem" me tekstin e lashtë. Shpresoj se kjo gjë do të jetë bekim edhe për ty.

Bob Utley
East Texas Baptist University
27 qershor 1996

UDHËZUES PËR LEXIMIN E MIRË BIBLIK: KËRKIM PERSONAL PËR TË VËRTETËN E VERIFIKUESHME

A mund ta njohim të vërtetën? Ku gjendet? E verifikojmë dot logjikisht? A ekziston autoriteti absolut? A ka vlera absolute që mund të na udhëheqin jetën dhe botën tonë? A ka kuptim jeta? Pse jemi këtu? Ku po shkojmë? Këto pyetje (pyetje që përsiasin të gjithë njerëzit e logjikshëm) e kanë përndjekur mendjen njerëzore që nga agui i kohës (Pred. 1:13-18; 3:9-11). Më kujtohet kërkimi im vetjak për një qendër integruese në jetën time. Unë u bëra besimtar në Krishtin në moshë të re, kryesisht në bazë të dëshmisë së disa personave të rëndësishëm në familjen time. Me rritjen drejt pjekurisë, m'u rritën edhe pyetjet për veten dhe botën time. Klishtë e thjeshta kulturore dhe fetare nuk u jepnin kuptim përjetimeve për të cilat lexoja dhe me të cilat ndeshesha. Ishte një kohë pësjtjellimi, kërkimi, përmallimi dhe, shpesh, e një mungese shprese përballë botës së pandjeshme dhe të ashpër ku jetoja.

Shumë pretendonin se kishin përgjigje për këto pyetje absolute, por, pas hulumtimeve dhe përsiatjeve, vërejta se përgjigjet e tyre bazoheshin në (1) filozofi personale, (2) mite të lashta, (3) përjetime personale, ose (4) projeksione psikologjike. Kisha nevojë për njëfarë mase verifikimi, njëfarë lloj prove, një logjikë mbi të cilën të bazoja botëkuptimin tim, qendrën time integruese, arsyen për të jetuar.

Këto i gjeta në studimin e Biblës. Fillova të shqyrtoja për prova për vërtetësinë e saj, të cilat i gjeta në (1) besueshmërinë historike të Biblës, e vërtetuar nga arkeologjia, (2) saktësinë e profecive të Dhiatës së Vjetër, (3) unitetin e mesazhit të Biblës gjatë një mijë e gjashtëqind viteve të prodhimit të saj, dhe (4) dëshmitë personale të njerëzve të cilëve iu ndryshoi jeta një herë e përgjithmonë nga kontakti me Biblën. Krishterimi, si sistem i unifikuar besimi dhe bindjesh, ka aftësinë që të trajtojë pyetjet e koklavitura të jetës njerëzore. Kjo jo vetëm që më siguroi një kornizë logjike, por aspekti përjetues i besimit biblik më solli edhe gëzim e qëndrueshmëri emocionale.

Mendova se e gjeta qendrën integruese për jetën time: Krishtin, siç kuptohet përmes Shkrimeve. Ishte një përjetim ngazëllues, një çlirim emocional. Megjithatë, ende më kujtohet tronditja dhe dhimbja që pata kur fillova të kuptoja se sa shumë interpretime të ndryshme të këtij libri propagandoheshin, nganjëherë edhe brenda të njëjtave kisha dhe shkolla mendimi. Pohimi i frymëzimit dhe vërtetësisë së Biblës nuk ishte fundi, por vetëm fillimi. Si t'i vërtetoj ose mohoj interpretimet e larmishme dhe të kundërta të pasazheve të shumta e të vështira në Bibël, që ofroheshin nga ata që besonin në autoritetin dhe vërtetësinë e saj?

Kjo detyrë u bë synimi i jetës sime dhe shtegtimi i besimit tim. E dija se besimi në Krishtin (1) më kishte sjellë paqe dhe gëzim të madh. Mendja ime kërkonte me ngulm disa vlera absolute në mes të relativitetit të kulturës sime (postmodernizmit); (2) dogmatizmi i sistemeve të kundërta fetare (feve botërore); dhe (3) arroganca denominacionale. Në kërkimin tim për qasje të vlefshme për interpretimin e literaturës së lashtë, u habita kur zbulova dhe vetë anësitë e mia historike, kulturore, denominacionale dhe përjetuese. Shpesh, Biblën e kisha lexuar për të përforcuar pikëpamjet e mia. E përdorja si burim dogme për të sulmuar të tjerët dhe për të ripërkrahur vetë pasigurinë dhe mangësitë e mia. Sa të dhimbshëm e pata këtë ndërgjegjësim!

Ndonëse nuk mund të jem kurrë plotësisht objektiv, mund të bëhem lexues më i mirë i Biblës. Mund t'i kufizoj anësitë e mia duke i identifikuar dhe duke pranuar praninë e tyre. Ende nuk jam i çliruar prej tyre, por jam përballur me dobësitë e mia. Shpesh, interpretuesi është armiku më i keq i leximit të mirë biblik!

Më lejo të rendis disa nga presupozimet që sjell në studimin tim të Biblës në mënyrë që ti, si lexues, t'i shqyrtosh bashkë me mua:

I. Presupozime

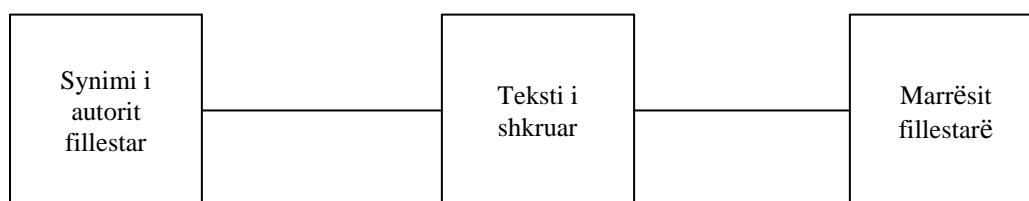
1. Unë besoj se Bibla është e vetmja vetëzbulesë e frymëzuar e të vetmit Perëndi të vërtetë. Si rrjedhojë, duhet interpretuar në dritën e synimit të autorit fillestar hyjnor (Frymës) përmes shkrimtarit njerëzor në një sfond të veçantë historik.
2. Unë besoj se Bibla është shkruar për njeriun e zakonshëm – për të gjithë njerëzit! Perëndia na u përshtat për të na folur qartazi brenda një konteksti historik dhe kulturor. Perëndia nuk e fsheh të vërtetën – ai dëshiron të kuptojmë! Si rrjedhojë, Bibla duhet interpretuar në dritën e kohës së vet, jo sonës. Për ne, Bibla nuk duhet të ketë kurrë një kuptim të ndryshëm nga ajo që kuptuan ata që e lexuan dhe dëgjuan për herë të parë. Ajo është e kuptueshme nga mendja e zakonshme njerëzore dhe përdor forma e teknika normale të komunikimit njerëzor.

3. Unë besoj se Bibla ka një mesazh dhe synim të unifikuar. Ajo nuk bie në kundërshti me veten, ndonëse vërtet përmban pasazhe të vështira dhe paradoksale. Kështu, interpretuesi më i mirë i Biblës është vetë Bibla.
4. Unë besoj se çdo pasazh (përjashto profecitë) ka vetëm një kuptim, i bazuar në synimin e autorit të frymëzuar fillestar. Ndonëse s'mund të jemi kurrë absolutisht të sigurt se e njohim synimin e autorit fillestar, shumë tregues na dëftojnë në drejtimin e tij:
 - (a) Gjinia (lloji letrar) e zgjedhur për të shprehur mesazhin
 - (b) Sfondi historik dhe/ose shkasi i veçantë që solli në ekzistencë shkrimin
 - (c) Konteksti letrar i gjithë librit, si dhe i çdo njësie letrare
 - (d) Modeli (përvijimi) tekstual i njërive letrare në mënyrën si lidhen me gjithë mesazhin
 - (e) Tiparet e veçanta gramatikore që janë përdorur për të komunikuar mesazhin
 - (f) Fjalët e zgjedhura për të paraqitur mesazhin
 - (g) Pasazhet paralele

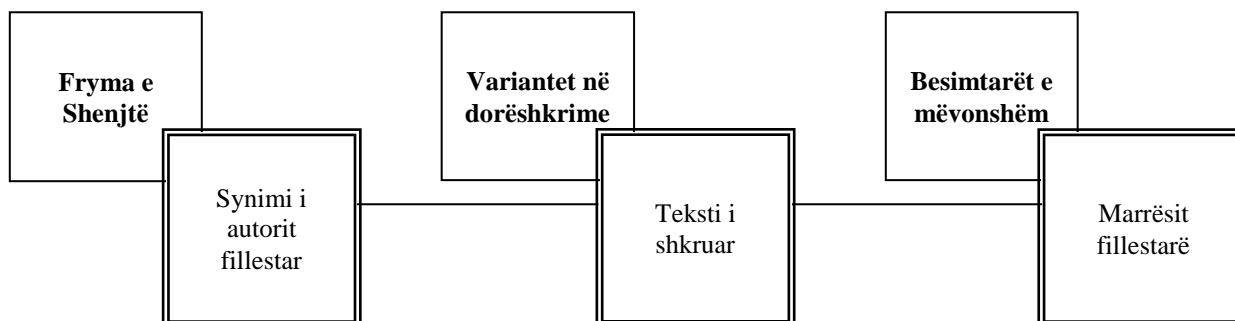
Studimi i secilës prej këtyre zonave bëhet objekti i studimit tonë të pasazhit. Përpara se të shpjegoj metodologjinë time për leximin e mirë të Biblës, më lejoni të përvijoj disa nga metodat e papërshtatshme që po përdoren sot, të cilat kanë shkaktuar kaq shumë larmi interpretimesh dhe që, si rrjedhojë, duhen shmangur:

II. Metoda të papërshtatshme

1. Anashkalimi i kontekstit letrar të librave të Biblës dhe përdorimi i çdo periudhe, fjalie, madje dhe fjalësh të veçanta si pohime të së vërtetës pa lidhje me synimin e autorit ose kontekstin më të gjerë. Shpesh, ky quhet “përdorim i teksteve si provë”.
2. Anashkalimi i sfondit historik të librave duke e zëvendësuar me një sfond të hamendësuar historik që ka pak ose aspak mbështetje nga vetë teksti.
3. Anashkalimi i sfondit historik të librave dhe leximi i tyre si gazetën lokale të mëngjesit, të shkruar kryesisht për të krishterët e sotëm si individë.
4. Anashkalimi i sfondit historik të librave duke alegorizuar tekstin në një mesazh teologjiko-filozofik tërësisht pa lidhje me dëgjuesit e parë apo me synimin e autorit fillestar.
5. Anashkalimi i mesazhit fillestar duke e zëvendësuar me sistemin tonë të teologjisë, ndonjë doktrinë që e kemi për zemër, apo me ndonjë çështje bashkëkohore pa lidhje me synimin dhe mesazhin e shprehur të autorit fillestar. Shpesh, ky fenomen vijon pas leximit fillestar të Biblës si mënyrë për të mbështetur autoritetin e folësit. Rëndom, ky quhet “reagim i lexuesit” (interpretim i llojit “çfarë më thotë teksti mua?”). Në çdo komunikim njerëzor me shkrim mund të gjenden tre përbërës të lidhur me njëri-tjetrin:

Në të shkuarën, teknikat e ndryshme të leximit janë fokusuar në njërin nga këta tre përbërës. Por, për të pohuar vërtet frymëzimin unik të Biblës, do të ishte më i përshtatshëm një diagram i ndryshuar:

Në të vërtetë, në procesin interpretues duhen përfshirë të tre këta përbërës. Për qëllime vërtetimi, interpretimi im fokusohet në dy përbërësit e parë: autori fillestar dhe teksti. Ndoshta, po reagoj ndaj keqpërdorimeve që kam përmendur: (1) alegorizimi ose shpirtërizimi i teksteve dhe (2) interpretimi i “reagimit të lexuesit” (ç’kuptim ka teksti për mua). Keqpërdorimi mund të ndodhë në secilën fazë. Duhet t’i kontrollojmë gjithmonë motivet, anësitë, teknikat dhe zbatimet tona. Por si t’i kontrollojmë nëse nuk ka asnjë kufi, cak, apo kritere për interpretimet? Pikërisht këtu, synimi autorial dhe struktura e tekstit më sigurojnë disa kritere për t’ua kufizuar gamën interpretimeve të vlefshme të mundshme.

Në dritën e këtyre teknikave të përshtatshme leximore, cilat janë disa qasje të mundshme për leximin dhe interpretimin e mirë të Biblës, të cilat na ofrojnë një shkallë vërtetimi dhe konsistence?

III. Qasje të mundshme për leximin e mirë të Biblës

Në këtë pikë, nuk po diskutoj për teknikat unike të interpretimit të gjinive të veçanta, por për parimet e përgjithshme hermeneutike që janë të vlefshme për të gjitha llojet e teksteve biblike. Një libër i mirë për qasjet sipas gjinive të ndryshme është *How To Read the Bible For All Its Worth (Si ta lexosh Biblën për gjithë vlerën që ka)*, nga Gordon Fee dhe Douglas Stuart, botuar nga Zondervan.

Metodologjia ime fokusohet fillimisht te fakti se lexuesi duhet t’i lejojë Frymës së Shenjtë që të hedhë dritë mbi Biblën përmes katër ciklesh personale leximi. Kjo i jep Frymës, tekstit dhe lexuesit vend parësor, jo dytësor. Po kështu, kjo e mbron lexuesin që të mos ndikohet në mënyrë të panevojshme nga komentuesit. Kam dëgjuar se dikush ka thënë: “Bibla hedh shumë dritë mbi komentaret”. Ky nuk synohet si koment zhvlerësues për ndihmat studimore, por si thirrje për përdorimin e tyre në kohën e duhur.

Duhet të jemi në gjendje që interpretimet t’i mbështesim me vetë tekstin. Gjashtë zona sigurojnë të paktën një vërtetim të kufizuar:

- (1) Sfondi historik
- (2) Konteksti letrar
- (3) Strukturat gramatikore (sintaksa)
- (4) Përdorimi i fjalëve në kohën kur u shkruan
- (5) Pasazhet e përshtatshme paralele
- (6) Gjinia letrare

Duhet të jemi në gjendje të japim arsyet dhe logjikën e interpretimeve tona. Bibla është burimi ynë i vetëm për besimin dhe praktikën. Mjerisht, shpesh, të krishterët nuk bien dakord për ato që mëson ose pohon ajo. Është vetëkundërshtuese që ne besimtarët të pohojmë frymëzimin e Biblës dhe, pastaj, të mos jemi në gjendje të biem dakord se çfarë na mëson dhe kërkon ajo!

Katër ciklet e leximit synojnë të na sigurojnë të dhënat interpretuese të mëposhtme:

A. Cikli i parë i leximit

1. Lexo gjithë librin njëherësh. Lexoje sërish me një përkthim tjetër, ndoshta me një teori të ndryshme përkthimi
 - a. fjalë për fjalë (NKJV, NASB, NRSV)
 - b. ekuivalencë dinamike (TEV, JB)
 - c. parafrazim (Living Bible, Amplified Bible)
2. Kërko qëllimin qendror të gjithë shkrimit. Identifiko idenë e tij kryesore.
3. Izolo (nëse është e mundur) një njësi letrare, kapitull, paragraf, apo fjali që shpreh qartë qëllimin ose idenë e tij qendrore.
4. Identifiko gjininë mbizotëruese letrare
 - a. Dhiata e Vjetër
 - (1) Narrativa hebraike
 - (2) Poezia hebraike (letërsi urtësie, psalm)
 - (3) Profecia hebraike (prozë, poezi)
 - (4) Kodet e ligjit
 - b. Dhiata e Re
 - (1) Narrativa (ungjijtë, Veprat)

- (2) Shëmbëlltyra (ungjijtë)
 - (3) Letra
 - (4) Letërsia apokaliptike
- B. Cikli i dytë i leximit
1. Lexo sërish gjithë librin, duke u përpjekur të identifikosh temat ose subjektet kryesore.
 2. Përvijoj temat madhore dhe shpreh shkurtimisht përmbajtjen e tyre me një pohim të thjeshtë.
 3. Kontrolllo pohimin e synimit dhe përvijimin tënd të përgjithshëm me anë të ndihmave studimore.
- C. Cikli i tretë i leximit
1. Lexo sërish gjithë librin, duke u përpjekur të identifikosh sfondin historik dhe shkasin e veçantë për shkrimin e tij, duke u bazuar në të dhënat e vetë këtij libri biblik.
 2. Rendit elementet historike që përmenden në librin biblik
 - a. Autori
 - b. Data
 - c. Marrësit
 - d. Arsyeja e veçantë për shkrimin e tij
 - e. Aspekte të sfondit kulturor që lidhen me qëllimin e shkrimit
 - f. Përmendje të njerëzve dhe ngjarjeve historike
 3. Zgjeroje përvijimin tënd në nivel paragrafi për atë pjesë të librit biblik që po interpreton. Gjithmonë identifikoj dhe përvijoj njësinë letrare. Kjo mund të përbëhet nga një sërë kapitujsh ose paragrafesh. Kjo gjë të mundëson të ndjekësh logjikën dhe modelin tekstual të autorit fillestar.
 4. Kontrolllo sfondin historik duke përdorur ndihma studimore.
- D. Cikli i katërt i leximit
1. Lexo sërish njësinë e veçantë letrare në disa përkthime
 - a. Fjalë për fjalë (NKJV, NASB, NRSV)
 - b. Ekuivalencë dinamike (TEV, JB)
 - c. Parafrazim (Living Bible, Amplified Bible)
 2. Gjej strukturat letrare ose gramatikore
 - a. Fraza të përsëritura, Efe. 1:6, 12, 14
 - b. Struktura të përsëritura gramatikore, Rom. 8:31
 - c. Koncepte të kundërta
 3. Rendit elementet e mëposhtme
 - a. Terma të rëndësishëm
 - b. Terma të pazakontë
 - c. Struktura të rëndësishme gramatikore
 - d. Fjalë, fjali dhe periudha tejet të vështira
 4. Gjej pasazhet e duhura paralele
 - a. Gjej pasazhin më të qartë mësimor për temën tënde duke përdorur
 - (1) Libra “të teologjisë sistematike”
 - (2) Bibla me referenca
 - (3) Përkues biblikë
 - b. Gjej një çift të mundshëm paradoksal brenda temës tënde. Shumë të vërteta biblike paraqiten në çifte dialektike; shumë konflikte denominacionale vijnë nga mbështetja e njëanshme të gjysma e një tensioni biblik. Gjithë Bibla është e frymëzuar, ndaj duhet të përpiqemi të gjejmë mesazhin e saj të plotë në mënyrë që t’i sigurojmë një drejtpeshim biblik interpretimit tonë.
 - c. Kërko për paralele brenda të njëjtit libër, të njëjtit autor, ose të njëjtës gjini letrare; Bibla është interpretuesja më e mirë e vetes, pasi ajo ka një autor të vetëm, Frymën.
 5. Përdor ndihmat studimore për të kontrolluar vëzhgimet e tua për sfondin dhe shkasin historik
 - a. Bibla studimore
 - b. Enciklopedi, manualë dhe fjalorë biblikë
 - c. Hyrje biblike
 - d. Komentarë biblikë (në këtë pikë në studimin tënd, lejo komunitetin besimtar, të kaluar dhe të tashëm, që të të ndihmojë në studimin tënd personal dhe të ta korrigjojë).

IV. Zbatimi i interpretimit të Biblës

Në këtë pikë, i kthehemi zbatimit. Ke kaluar kohë për të kuptuar tekstin në sfondin e vet fillestar; tani, duhet ta zbatosh në jetën dhe kulturën tënde. Unë e përcaktoj autoritetin biblik si “të kuptuarit e asaj që po i thoshte autori fillestar biblik kohës së vet dhe zbatimin e asaj të vërtete në kohën tonë”.

Zbatimi duhet të ndjekë interpretimin e synimit të autorit fillestar si nga ana kohore, ashtu dhe ajo logjike. Nuk mund ta zbatojmë pasazhin biblik në kohën tonë pa kuptuar se çfarë po thoshte ai në kohën e vet! Pasazhi biblik nuk duhet të ketë një kuptim që nuk e pati kurrë vetë!

Si udhërrëfyes do të kesh përvijimin tënd të detajuar në nivelin e paragrafit (cikli i tretë i leximit). Zbatimi duhet bërë në nivelin e paragrafit, jo fjalës. Fjalët kanë kuptim vetëm në kontekst; fjalitë kanë kuptim vetëm në kontekst; periudhat kanë kuptim vetëm në kontekst. I vetmi person i frymëzuar, që është i përfshirë në procesin interpretues, është autori fillestar. Ne ndjekim vetëm udhëheqjen e tij me anë të përndritjes së Frymës së Shenjtë. Por përndritja nuk është frymëzim. Për të thënë, “kështu thotë Zoti”, duhet t’i qëndrojmë besnikë synimit të autorit fillestar. Zbatimi duhet të ketë lidhje të veçantë me synimin e përgjithshëm të gjithë shkrimit, me njësinë e veçantë letrare dhe me zhvillimin e mendimit në nivelin e paragrafit.

Mos lejo që problemikat e kohës sonë të interpretojnë Biblën; lër Biblën të flasë vetë! Kjo mund të na kërkojë që t’i nxjerrim parimet nga teksti. Kjo është e vlefshme nëse teksti mbështet një parim të caktuar. Fatkeqësisht, shumë herë, parimet tona janë thjesht të tilla, parime “tonat” – jo parime të tekstit.

Në zbatimin e Biblës, është e rëndësishme të kujtojmë se (përveçse në rastin e profecisë) vetëm një kuptim i vetëm është i vlefshëm për një tekst të caktuar biblik. Ai kuptim lidhet me synimin e autorit fillestar teksa trajtonte një krizë apo nevojës të kohës. Nga ky kuptim i vetëm mund të nxirren shumë zbatime të mundshme. Zbatimi do të bazohet në nevojat e marrësve, por duhet të ketë lidhje me kuptimin e autorit fillestar.

V. Aspekti shpirtëror i interpretimit

Deri tani, kam diskutuar për procesin logjik dhe tekstual që ka të bëjë me interpretimin dhe zbatimin. Tani, më lejoni të diskutoj shkurtimisht për aspektin shpirtëror të interpretimit. Lista e mëposhtme më ka rezultuar e dobishme:

- A. Lutu për ndihmën e Frymës (shih 1 Kor. 1:26-2:16).
- B. Lutu për falje dhe pastrim personal nga mëkatet e njohura (shih 1 Gjonit 1:9).
- C. Lutu për një dëshirë më të madhe për të njohur Perëndinë (shih Psa. 19:7-14; 42:1 e më tej; 119:1 e më tej).
- D. Çdo mësim të ri zbatohet menjëherë në jetë.
- E. Vazhdo të jesh i përlulur dhe i mësuësishëm.

Është shumë e vështirë të ruash ekuilibrin mes procesit logjik dhe udhëheqjes shpirtërore të Frymës së Shenjtë. Citimet e mëposhtme më kanë ndihmuar t’i ekuilibroj këto të dyja:

- A. nga James W. Sire, *Scripture Twisting (Shtrembërimi i Shkrimit)*, f. 17-18:

“Përndritja i vjen në mendje popullit të Perëndisë – jo vetëm elitës shpirtërore. Nuk ka asnjë klasë *guru*-sh në krishterimin biblik, asnjë *iluminati*, as njerëz përmes të cilëve duhet të vijë çdo interpretim i saktë. Prandaj, ndonëse Fryma e Shenjtë jep dhunti të veçanta urtësie, njohurie dhe mprehtësie shpirtërore, ai nuk i cakton këta të krishterë të dhuntishëm që të jenë të vetmit interpretues të autoritetshëm të Fjalës së tij. Është në dorën e secilit individ të popullit të tij që të mësojë, të gjykojë dhe të dallojë në lidhje me Biblën, e cila qëndron si autoritet edhe mbi ata të cilëve Perëndia u ka dhënë aftësi të veçanta. Si përmbledhje, supozimi që shpreh në gjithë këtë libër është se Bibla është zbulesa e vërtetë e Perëndisë për gjithë njerëzimin, se ajo është autoriteti ynë absolut për të gjitha çështjet për të cilat flet, dhe se ajo nuk është mister i plotë, por mund të kuptohet mjaftueshëm nga njerëzit e zakonshëm në çdo kulturë”.

- B. për Kirkegardin, gjetur në Bernard Ramm, *Protestant Biblical Interpretation (Interpretimi biblik protestant)*, f. 75:

Sipas Kirkegardit, studimi gramatikor, leksikor dhe historik i Biblës është hap i nevojshëm, por paraprak, drejt leximit të vërtetë të Biblës. “Për ta lexuar Biblën *si fjalë të Perëndisë*, njeriu duhet ta lexojë me emocion të madh, në majtë gishtave, me pritshmëri të madhe, në kuvendim me Perëndinë. Nëse Biblën e lexon shkel e shko, pa kujdes, apo në mënyrë akademike, apo profesionale, nuk po e lexon si Fjalë të Perëndisë. Kur njeriu e lexon Biblën siç lexon një letër dashurie, atëherë po e lexon si Fjalë të Perëndisë”.

- C. H. H. Rowley në *The Relevance of the Bible (Natyra aktuale e Biblës)*, f. 19:
 “Asnjë kuptim thjesht mendor i Biblës, sado i plotë, s’ mund t’ia zotërojë dot të gjitha thesaret asaj. Ajo nuk e përçmon këtë lloj kuptimi, sepse ai është thelbësor për të shkuar drejt të kuptuarit të plotë. Por kjo duhet të të çojë në një të kuptuar shpirtëror të thesareve shpirtërore të këtij libri, në mënyrë që të plotësohet. Dhe, për këtë të kuptuar shpirtëror, është e nevojshme diçka më tepër sesa vigjilenca mendore. Gjërat shpirtërore dallohen shpirtërisht, ndaj studiuesit të Biblës i nevojitet një qëndrim shpirtëror pranues, një zell për të gjetur Perëndinë që t’i dorëzohet atij, në mënyrë që të kalojë, përtej studimit të tij shkencor, në trashëgiminë më të pasur të librit më madhështor në botë”.

VI. Metoda e këtij komentuari

Komentari studimor udhëzues synon të të ndihmojë në procedurat interpretuese në mënyrat vijuese

- A. Një përvijim i shkurtër historik shërben si hyrje e çdo libri. Pasi të kesh kryer “ciklin tre të leximit”, kontrollo këtë informacion.
- B. Mësimet kontekstuale gjenden në fillim të secilit kapitull. Kjo do të të ndihmojë të kuptosh sesi është strukturuar njësia letrare.
- C. Në fillim të çdo kapitulli ose njësie letrare kryesore, kam dhënë ndarjet e paragrafëve dhe titujt e tyre përshkruar nga një sërë përkthimesh moderne:
1. Teksti greqisht i United Bible Society, botimi i katërt i rishikuar (UBS⁴)
 2. The New American Standard Bible, përditësimi i vitit 1995 (NASB)
 3. The New King James Version (NKJV)
 4. The New Revised Standard Version (NRSV)
 5. Today’s English Version (TEV)
 6. The Jerusalem Bible (JB)
- Ndarjet sipas paragrafëve nuk janë të frymëzuara. Ato duhen vërtetuar nga konteksti. Duke krahasuar disa përkthime moderne që nisen nga teori të ndryshme përkthimi dhe pikëvështrime të ndryshme teologjike, jemi në gjendje të analizojmë strukturën e hamendësuar të mendimit të autorit fillestar. Secili paragraf përmban nga një të vërtetë kryesore. Kjo është quajtur “fjalja temë”, ose “ideja qendrore e tekstit”. Ky mendim unifikues është çelësi për interpretimin e duhur historik dhe gramatikor. S’duhet kurrë të interpretojmë, të predikojmë, ose të japim mësim nga më pak se një paragraf! Gjithmonë kujto se çdo paragraf ka lidhje me paragrafët rrethues. Ja pse është kaq e rëndësishme të bësh një përvijim të të gjithë librit në nivelin e paragrafëve. Duhet të jemi në gjendje të ndjekim rrjedhën logjike të temës që po trajtohet nga autori i frymëzuar fillestar.
- D. Shënimet e Bobit ndjekin një qasje interpretimi “varg për varg”. Kjo na shtrëngon të ndjekim mendimin e autorit fillestar. Shënimet sigurojnë informacion për pikat e mëposhtme:
1. kontekstin letrar
 2. të dhënat historike dhe kulturore
 3. informacione gramatikore
 4. studime fjalësh
 5. pasazhe paralele të rëndësishme
- E. Në pika të ndryshme gjatë këtij komentari, tekstit të shtypur të New American Standard Version (përditësimi i vitit 1995) do t’i shtojmë edhe përkthimet e një sërë versionesh të tjera moderne:
1. The New King James Version (NKJV), i cili ndjek dorëshkrimet tekstuale të “Textus Receptus”.
 2. The New Revised Standard Version (NRSV), i cili është një rishikim “fjalë për fjalë” i Revised Standard Version, i kryer nga Këshilli Kombëtar i Kishave (National Council of Churches).
 3. The Today’s English Version (TEV), i cili është një përkthim ekuivalent dinamik i Shoqërisë Biblike Amerikane.
 4. The Jerusalem Bible (JB), i cili është një përkthim anglisht i bazuar në një përkthim ekuivalent dinamik nga ana e katolikëve francezë.
- F. Për ata që s’lexojnë greqisht, krahasimi i përkthimeve anglisht mund t’i ndihmojë në identifikimin e problemeve në tekst:
1. variantet në dorëshkrime
 2. kuptimet e ndryshme të fjalëve
 3. tekstet dhe strukturat që janë të vështira nga ana gramatikore
 4. tekstet e paqarta

Ndonëse përkthimet anglisht nuk i zgjidhin dot këto probleme, gjithsesi i shigjetojnë si pjesë që kanë nevojë për një studim më të thellë dhe më tërësor.

- G. Në përmbyllje të çdo kapitulli, jepen pyetje të vlefshme diskutimi, të cilat përqipen të shigjetojnë çështjet kryesore interpretuese të atij kapitulli.

HYRJE PËR ZANAFILLËN 11:24-13:18

- A. Kjo pjesë e Zanafillës nis me një diskutim më të plotë të prejardhjes së Mesisë nga Abrahami.
- B. Pesëdhjetë kapitujt e Zanafillës trajtojnë shpengimin e popullit të besëlidhjes së Perëndisë, jo krijimin. Fokusi i librit është: thirrja e njerit për t'i thirrur të gjithë.
- C. Abrami shihet, jo vetëm në besnikërinë, por dhe në dobësitë e tij. Perëndia i zgjedhjes dhe mëshirës e thërret për qëllimet e tij shpenguese.
- D. Perëndia e zgjedhi Abrahamin për të zgjedhur botën (shih 12:3c; Eks. 19:4-6; 2 Pje. 2:5, 9; Zbu. 1:6). Perëndia dëshiron që gjithë njerëzit e krijuar në shëmbëllimin e tij të shpengohen (shih Zan. 3:15; Ezek. 18:23, 32; 1 Tim. 2:4; 2 Pje. 3:9).
- E. *Talmudi* përmend shtatë bekime të thirrjes.
1. Abrami do të bëhej babai i një kombi të madh.
 2. Do të bekohej gjatë jetës së vet.
 3. Emri i tij do të bëhej i shquar.
 4. Do të bëhej bekim për të tjerët.
 5. Ata që nderojnë Abrahamin, do të nderohen.
 6. Ata që refuzojnë Abrahamin, do të mallkohen.
 7. Ndikimi i tij do të jetë i përbotshëm.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 11:24-25

²⁴Nahori jetoi njëzet e nëntë vjet dhe u bë babai i Terahut; ²⁵dhe Nahori jetoi njëqind e nëntëmbëdhjetë vjet pasi u bë babai i Terahut, dhe pati bij dhe bija të tjera.

11:24 “Terahut” “Terah” (BDB 1076) ndoshta do të thotë “vonohem”, ose “migroj”. Nga Joz. 24:2 është e qartë se ai dhe familja e tij ishin politeistë. Emrat e familjes së tij të lënë të kuptosh se adhuronin kryesisht perëndeshën e hënës, *Zin* (shih Temën e Veçantë në 12:4). Ajo adhurohej në Ur, Tema dhe Haran. Megjithatë, Zan. 31:53 të lë të kuptosh se ai kishte dëgjuar për JHVH.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 11:26

²⁶Terahu jetoi shtatëdhjetë vjet dhe u bë babai i Abramit, Nahorit dhe Haranit.

11:26 “Abramit, Nahorit dhe Haranit” Ky mund të jetë rend rëndësie, jo moshe. Emri Abram (BDB 4) mund të ketë kuptimin (1) “atë i lartësuar”; (2) “lartësues i atit”; ose (3) “I Larti është im atë”. Emri Nahor do të thotë “gulçoj”, ose është emër vendi në Asiri, ndërsa Haran do të thotë “malësor”.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 11:27-30

²⁷Këto janë të dhënat e brezave të Terahut. Terahu u bë babai i Abramit, Nahorit dhe Haranit; dhe Harani u bë babai i Lotit. ²⁸Harani vdiq në prani të atit të vet, Terahut, në vendin e lindjes së vet, në Ur të Kaldeasve. ²⁹Abrami dhe Nahori morën gra. Emri i gruas së Abramit ishte Sarai; dhe emri i gruas së Nahorit ishte Milka, e bija e Haranit, babai i Milkës dhe Iskës. ³⁰Sarai ishte shterpë; nuk bënte fëmijë.

11:27 Shih shënimin në 25:12, 19; 36:1, 9; 37:2.

11:28 “Harani vdiq në prani të atit të vet, Terahut” Kjo është shprehje hebraisht, që do të thotë se Harani vdiq përpara të atit.

■ **“Ur të Kaldeasve”** Kultura kaldease u zhvillua (pra, u ndërtua mbi pikat e forta të kulturës sumere) dhe lulëzoi pas kohës së Abramit.

11:29 “dhe Iskës” Ky person (BDB 414) dhe arsyeja e pranisë së saj në këtë varg është e panjohur. Rabinët (si dhe Jozefusi, Jeronimi dhe Augustini) thonë se kjo është Sarai, por teksti na thotë se ato kanë baballarë të ndryshëm.

11:30 “Sarai ishte shterpë” Paaftësia e Sarait, Rakelës dhe Rebekës që të lindnin fëmijë ishte një nga mënyrat që JHVH përdori për të shfaqur fuqinë dhe kontrollin e tij mbi historinë dhe breznitë njerëzore. Riprodhimi seksual njerëzor nuk është aspekti kyç për prejardhjen e mesisë.

I njëjti aspekt teologjik në historinë e Izraelit shihet edhe nga fakti se i parëlinduri nuk u bë kurrë kreu i familjes (pra, në prejardhjen mesianike). Nga ana kulturore, i parëlinduri ishte kreu i familjes, por nuk ndodhi kështu me popullin e JHVH-së. Kjo ishte zgjedhja e tij!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 11:31-32

³¹Terahu mori të birin, Abramin, dhe Lotin të birin e Haranit, nipin e vet, dhe Sarain nusen e tij, gruan e të birit të tij, Abramin; dhe dolën së bashku nga Uri i Kaldeasve me qëllim që të hynin në vendin e Kananit; dhe shkuan deri në Haran, dhe u vendosën aty. ³²Ditët e Terahut ishin dyqind e pesë vjet; dhe Terahu vdiq në Haran.

11:31 “dolën së bashku” Ka patur shumë debat nëse familjen e mori me vete Terahu, apo Abrami. Disa mendojnë se Perëndia thirri Terahun, por ai rrëshqiti sërish në idhujtari. Unë mendoj se Abrami është fokusi i gjithë kësaj pjese, jo Terahu. Duke u larguar nga Uri, Abrami po linte jo vetëm fisin e vet, por edhe perënditë e tyre kombëtare. Ai la një jetë të rehatshme dhe të sigurt për të ndjekur një Perëndi të ri, i cili i kishte folur në mënyrë shumë të mistershme.

11:32 “ditët e Terahut ishin dyqind e pesë vjet” Kur i mbledhim vitet e 11:26 me ato të 12:4, që janë baraz me 145 vjet, dhe shifrës 205 ia zbresim këtë shifër, bëhet e qartë se Terahu jetoi 60 vjet pasi Abrami u largua nga Harani. Kjo duket sikur bie ndesh me predikimin e Stefanit në Veprat 7:4. Disa aspekte të vështimit historik të Stefanit bien ndesh me njohurinë tonë për historinë e Dhiatës së Vjetër. Ndoshta, ai po përdorte një interpretim rabinik. Disa thonë se, ndonëse rendiet i pari në 11:26, Abrami lindi shumë më vonë dhe se Stefani kishte të drejtë.

ZANAFILLA 12

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Abrami udhëton në Egjipt	Premtimi për Abramin	Thirrja e Abrahamit nga Perëndia	Thirrja e Perëndisë për Abramin	Thirrja e Abramit
12:1-3 (1-3)	12:1-3 (1-3)	12:1-3	12:1-2 (1-2) (3)	12:1-3 (1-3)
12:4-9	12:4-9	12:4-9	12:4-5a 12:5b-9	12:4-5 12:6-9
12:10-16	Abrami në Egjipt 12:10-13 12:14-20	Sara në rrezik (12:10-13:1) 12:10-16	Abrami në Egjipt 12:10-16	Abrami në Egjipt 12:10-20
12:17-20		12:17-31:1	12:17-20	

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 12:1-3

¹Dhe ZOTI i tha Abramit,
 “Dil nga vendi yt,
 Dhe nga të afërmit e tu
 Dhe nga shtëpia e atit tënd,
 Për në vendin që do të ta tregoj unë;
²Dhe unë do të të bëj komb të madh,
 Dhe do të të bekoj
 Dhe do ta bëj të madh emrin tënd;
 Dhe, kështu, do të jesh bekim;
³Dhe do të bekoj ata që të bekojnë,
 Dhe atë që të mallkon, do ta mallkoj,
 Dhe në ty do të bekohen gjithë familjet e tokës”.

12:1-3 Shpesh, është e vështirë të bësh dallimin midis poezisë dhe prozës “së lartësuar” hebraike. Vini re sesi e shohin përkthimet anglisht gjininë letrare në vargje të ndryshme.

	NASB/NKJV	JPSOA	NRSV	TEV/NJB/REB/NIV
Poezi	1b-3	1		3
Prozë	1a	2-3	1-3	1-2

Kuptohet, teksti hebraisht nuk ka format proze ose poezie, por këto janë mendime të komiteteve të përkthimeve të ndryshme.

Këto vargje përsëriten në disa kapitujt në vijim me disa modifikime dhe shpjegime të shkurtra, por ky kontekst përbën premtimin fillestar dhe madhështor të Perëndisë, që Pali e përdor në Romakëve 4 (pra, Zan. 15:6). JHVH do të veprojë përmes Abramit dhe farës së tij/Tij për t’ia zbuluar veten gjithë botës. Besëlidhja (shih Temën e Veçantë në 13:15) bëhet koncepti kyç i Biblës. Perëndia sovran është ai që e nis besëlidhjen dhe përcakton axhendën, por ai ka urdhëruar që njerëzit duhet t’i përgjigjen si duhet dhe vazhdimisht!

12:1 “Dhe” “Dhe” dhe “kishte thënë” janë vendosur në këtë varg nga përkthyesit, të cilët besojnë se këto vargje bëjnë fjalë për një thirrje të mëparshme nga Perëndia në Ur (shih Zan. 15:7; Neh. 9:7; Veprat 7:2).

■ **“ZOTI”** Ky është JHVH, është emri i besëlidhjes së Perëndisë (shih Eks. 3:14). Vini re se kjo thirrje bazohet në ftesën e hirshme të Perëndisë jo në vlerën e Abramit (shih v. 10 e më tej). Perëndia është i pari që merr nismën (shih Gjoni 6:44, 65; Efe. 2:8-9).

TEMË E VEÇANTË: EMRAT E PERËNDISË (SPECIAL TOPIC: THE NAMES FOR DEITY)

A. *El* (BDB 42, KB 48)

1. Kuptimi fillestar i këtij termi të përgjithshëm e të lashtë për Perëndinë është i paqartë, ndonëse shumë studiues besojnë se vjen nga rrënja akadiane “jam i fortë”, ose “jam i fuqishëm” (shih Zan. 17:1; Num. 23:19; LiP. 7:21; Psa. 50:1).
2. Në panteonin kanaanit, perëndia i lartë është *El* (tekstet e Ras Shamras).
3. Në Bibël, zakonisht, *El* shoqërohet me terma të tjerë. Këto kombinime bëhen një mënyrë për të karakterizuar Perëndinë.
 - a. *El-Eljon* (Perëndia Shumë i Lartë, BDB 42 & 751 II), Zan. 14:18-22; LiP. 32:8; Isa. 14:14
 - b. *El-Roi* (“Perëndia që sheh”, ose “Perëndia që zbulon veten”, BDB 42 & 909), Zan. 16:13
 - c. *El-Shaddai* (“Perëndia i Gjithëfuqishëm”, ose “Perëndia i Gjithëmëshirshëm”, ose “Perëndia i malit”, BDB 42 & 994), Zan. 17:1; 35:11; 43:14; 49:25; Eks. 6:3
 - d. *El-Olam* (Perëndia i Përjetshëm, BDB 42 & 761), Zan. 21:33. Ky term lidhet nga ana teologjike me premtimin e Perëndisë për Davidin, 2 Sam. 7:13, 16
 - e. *El-Berit* (“Perëndia i Besëlidhjes”, BDB 42 & 136), Gjyq. 9:46
4. *El* barazohet me
 - a. JHVH, në Psa. 85:8; Isa. 42:5
 - b. *Elohim* në Zan. 46:3; Jobi 5:8, “Unë jam *El*, *Elohim* i atit tuaj”
 - c. *Shaddai*, në Zan. 49:25
 - d. “xhelozinë”, në Eks. 34:14; LiP. 4:24; 5:9; 6:15
 - e. “mëshirën” në LiP. 4:31; Neh. 9:31;
 - f. “i madh dhe i mahnitshëm” në LiP. 7:21; 10:17; Neh. 1:5; 9:31; Dan. 9:4
 - g. “njohurinë”, në 1 Sam. 2:3
 - h. “streha ime e fuqishme”, në 2 Sam. 22:33
 - i. “hakmarrësi im”, në 2 Sam. 22:49
 - j. “i shenjtë”, në Isa. 5:16
 - k. “fuqi”, në Isa. 10:21
 - l. “shpëtimi im”, në Isa. 12:2
 - m. “i madh dhe i fuqishëm”, në Jer. 32:19
 - n. “shpagim”, në Jer. 51:56
5. Një kombinim i të gjithë emrave kryesore të Perëndisë në DhV gjendet në Jozueu 22:22 (*El*, *Elohim*, *JHVH*, të përsëritur)

B. *Eljon* (BDB 751, KB 832)

1. Kuptimi bazë i kësaj fjale është “i lartë”, “i lartësuar”, ose “i ngritur lart” (shih Zan. 40:17; 1 Mbret. 9:8; 2 Mbret. 18:17; Neh. 3:25; Jer. 20:2; 36:10; Psa. 18:13).
2. Përdoret në kuptim paralel me disa emra/tituj të tjerë të Perëndisë.
 - a. *Elohim* - Ps. 47:1-2; 73:11; 107:11
 - b. *JHVH* – Zan. 14:22; 2 Sam. 22:14
 - c. *El-Shaddai* – Psa. 91:1, 9
 - d. *El* – Num. 24:16
 - e. *Elah* – përdoret shpesh te Danieli 2-6 dhe Esdra 4-7, lidhet me *illair* (aramaisht, “Perëndia i Lartë”), te Dan. 3:26; 4:2; 5:18, 21
3. Përdoret shpesh nga johebrenjtë.
 - a. Melkicedeku, Zan. 14:18-22
 - b. Balaami, Num. 24:16
 - c. Moisiu, që u flet kombeve te LiP. 32:8
 - d. Ungjilli i Lukës në DhR, që u shkruhet johebrenjve, përdor ekuivalentin grek *Hupsistos* (shih 1:32, 35, 76; 6:35; 8:28; Veprat 7:48; 16:17)

C. *Elohim* (SHUMËS), *Eloah* (NJËJËS), që përdoren kryesisht në poezi (BDB 43, KB 52)

1. Ky term nuk gjendet jashtë Dhiatës së Vjetër.
2. Kjo fjalë mund të nënkuptojë Perëndinë e Izraelit ose perënditë e kombeve (shih Eks. 12. 12; 20:3). Familja e Abrahamit ishte politeiste (shih Joz. 242).
3. Mund t’u referohet gjyqtarëve të Izraelit (shih Eks. 216; Psa. 82:6).
4. Termi *elohim* përdoret edhe për qenie të tjera shpirtërore (engjëjt, demonët), si te LiP. 32:8 (LXX) Psa. 8:5; Jobi 1:6; 38:7.
5. Në Bibël, ky është emri/titulli i parë i Hyjnisë (shih Zan. 1:1). Është i vetmi që përdoret deri te Zan. 2:4, ku kombinohet me *JHVH*. Në thelb, nga ana teologjike, nënkupton Perëndinë si krijues, ruajtës dhe sigures i gjithë jetës në këtë planet (shih Psalmi 104).
Është sinonim me *El* (shih LiP. 32:15-19). Mund të jetë edhe term paralel me *JHVH*, pasi Psalmi 14 (*Elohim*) është plotësisht njësoj si Psalmi 53 (*JHVH*), me përjashtim të ndryshimit të emrave hyjnorë.
6. Ndonëse SHUMËSI mund të përdoret edhe për perënditë e tjera, shpesh, ky term nënkupton Perëndinë e Izraelit, por zakonisht ajo që tregon kuptimin monoteist është FOLJA në NJËJËS.
7. Ky emër gjendet dhe në gojën e jo-izraelitëve si emër i hyjnisë.
 - a. Melkicedeku (Zan. 14:18-22)
 - b. Balaami (Num. 24:2)
 - c. Moisiu, kur flet për kombet (LiP. 32:8)
8. Është e çuditshme që një emër i zakonshëm i Perëndisë monoteiste të Izraelit është në SHUMËS! Ndonëse nuk ka siguri, këto janë teoritë.
 - a. Hebraishtja ka shumë SHUMËSA, që shpesh përdoren për theksim. E lidhur ngushtë me këtë është një veçori e mëvonshme gramatikore e hebraishtes, që quhet “shumësi i madhështisë”, ku SHUMËSI përdoret për të përforcuar një koncept.
 - b. Kjo mund t’i referohet këshillit të engjëjve, me të cilët Perëndia takohet në qiell dhe të cilët bëjnë vullnetin e tij (shih 1 Mbret. 22:19-23; Jobi 1:6; Psa. 82:1; 89:5, 7).
 - c. Madje, është e mundur që kjo të reflektojë zbulesën në DhR e të një Perëndie në tre persona. Te Zan. 1:1, Perëndia krijon; Zan. 1:2, Fryma rri mbi ujërat, dhe, nga DhR, Jezusi është vepruesi i krijimit të Atit Perëndi (shih Gjoni 1:3, 1 Rom. 11:36; 1 Kor. 8:6; Kol. 1:15; Heb. 1:2; 2:10).

D. *JHVH* (BDB 217, KB 394)

1. Ky është emri që reflekton Hyjninë si Perëndia që bën besëlidhje; Perëndia si shpëtimtar, shpengues! Njerëzit i thyejnë besëlidhjet, kurse Perëndia është besnik ndaj fjalës, premtimit, besëlidhjes së vet (shih Psalmi 103).

Ky emër përmendet për herë të parë në kombinim me *Elohim* në Zan. 2:4. Te Zan. 1-2 nuk gjenden dy rrëfime të krijimit, por dy theksime të tij:

- a. Perëndia si krijuesi i universit (fizik) dhe
- b. Perëndia si krijuesi i veçantë i njerëzimit. Zanafilla 2:4-3:24 nis zbulesën e veçantë për

pozicionin dhe synimin e privilegjuar të njerëzimit, si dhe për problemin e mëkatit dhe rebelimit që shoqërojnë këtë pozitë unike.

2. Në Zan. 4:26, thuhet se “*njerëzit* filluan t’i bënin thirrje emrit të ZOTIT” (JHVH). Mirëpo Eks. 6:3 nënkupton se populli i hershëm i besëlidhjes (patriarkët dhe familjet e tyre) e njihnin Perëndinë vetëm si *El-Shaddai*. Emri JHVH shpjegohet vetëm një herë në Eks. 3:13-16, sidomos në v. 14. Megjithatë, shkrimet e Moisiut shpesh i interpretojnë fjalët me lojëra të njohura fjalësh, jo me etimologji (shih Zan. 17:5; 27:36; 29:13-35). Ka patur disa teori për kuptimin e këtij emri (marrë nga IDB, vëll. 2 f. 409-11).
 - a. nga një rrënjë fjale arabisht, “tregoj dashuri të zjarrtë”
 - b. nga një rrënjë fjale arabisht, “fryj” (JHVH si Perëndia i furtunës)
 - c. nga një rrënjë fjale ugarite (kanaanite), “flas”
 - d. nga një mbishkrim fenikas, një PJESORE SHKAKORE që do të thotë “Ai që mban”, ose “Ai që themelon”
 - e. nga forma *Kal* në hebraisht, “Ai që është”, ose “Ai që është i pranishëm” (në kuptimin e ardhshëm, “Ai që do të jetë”)
 - f. nga forma *Hifil* në hebraisht, “Ai që bën të jetë”
 - g. nga rrënja e fjalës hebraisht “jetoj” (p.sh. Zan. 3:20), që do të thotë “Ai që është i vetmi që jeton dhe që jeton gjithmonë”
 - h. nga konteksti i Eks. 3:13-16, një lojë fjalësh me formën E PAKRYER të përdorur në një kuptim TË KRYER, “Unë do të vazhdoj të jem ai që isha”, ose “do të vazhdoj të jem ai që kam qenë gjithmonë” (shih J. Wash Watts, *A Survey of Syntax in the Old Testament*, f. 67). Emri i plotë JHVH shpesh shprehet në formë të shkurtuar, ose, mundësisht, në një formë fillestare.
 - (1) *Jah* (p.sh. Halelu – jah, BDB 219, shih Eks. 15:2; 17:16; Psa. 89:8; 104:35)
 - (2) *Jahu* (fundit i emrave me “jah”, p.sh., Isa-jah)
 - (3) *Jo* (emrat që fillojnë me “Jo”, p.sh., Jozueu ose Joeli)
3. Në judaizmin e mëvonshëm, ky emër i besëlidhjes u bë kaq i shenjtë (tetragramatoni), sa që judenjtë druheshin ta përdornin se mos shkelnin urdhrin e Eks. 20:7; LiP. 5:11; 6:13. Kështu, ata e zëvendësuan me termin hebraisht “pronar”, “zotëri”, “bashkëshort”, “zot” – *adon* ose *adonai* (zoti im). Kur vinin te fjala JHVH në leximin e pasazheve të DhV, ata shqiptonin “zot”. Ja pse JHVH shkruhet me të mëdha ZOT në përkthimet në anglisht.
4. Si në rastin e *El-it*, edhe JHVH shpesh kombinohet me terma të tjerë për të theksuar disa karakteristika të Perëndisë së Besëlidhjes me Izraelin. Ndonëse ka shumë terma të mundshëm për këto kombinime, ja disa prej tyre.
 - a. *JHVH – Jire* (JHVH do të sigurojë, BDB 217 & 906), Zan. 22:14
 - b. *JHVH – Rofekha* (JHVH është shëruesi yt, BDB 217 & 950, PJESORJA *Kal*), Eks. 15:26
 - c. *JHVH – Nissi* (JHVH është flamuri im, BDB 217 & 651), Eks. 17:15
 - d. *JHVH – Mekaddishkem* (JHVH, Ai që të shenjtëron, BDB 217 & 872, PJESORE *Piel*), Eks. 31:13
 - e. *JHVH – Shalom* (JHVH është Paqe, BDB 217 & 1022), Gjyq. 6:24
 - f. *JHVH – Sabaoth* (JHVH i ushtrive, BDB 217 & 878), 1 Sam. 1:3, 11; 4:4; 15:2; shpesh në Profetët
 - g. *JHVH – Ro’I* (JHVH është bariu im, BDB 217 & 944, PJESORE *Kal*), Psa. 23:1
 - h. *JHVH – Cidkenu* (JHVH është drejtësia jonë, BDB 217 & 841), Jer. 23:6
 - i. *JHVH – Shamma* (JHVH është aty, BDB 217 & 1027), Ezek. 48:35

■ **“ZOTI i tha”** Kjo nënkupton fuqimisht një komunikim të drejtpërdrejtë verbal, jo një zbuluesë me anë të ëndrrave ose vegimeve, ndonëse dhe kjo duhet të mbetet mundësi. Vargu 7 nënkupton një shfaqje fizike të ngjashme me 3:8-12; 4:9-15; 6:13-22; 8:15-19; 9:1-7, 8-17.

■ **“Abramit”** Për kuptimet e mundshme të këtij emri, shih shënimin në 11:26.

Abrami nuk përshkruhet si njeri i veçantë. Familja e tij është politeiste, ndoshta adhuronin perëndinë/perëndeshën e hënës. Madje, Abrami është i pabindur pasi

1. nuk e braktis familjen

2. largohet nga Kanani dhe shkon në Egjipt
3. detyron bashkëshorten që të gënjejë që ta shpëtojë (dy herë)
4. gënjen faraonin dhe Abimelekun që të shpëtojë lëkurën e vet

Vetëm në 22:15-18 shkëlqen hapur besimi i tij, ndonëse kjo gjë aludohet dhe në 15:6.

■ **“Dil nga vendi yt”** Kjo FOLJE (BDB 229, KB 246, *Kal* URDHËRORE) do të thotë “shkoj”. Shënimi i NASB thotë se nënkupton: “shkoj për vete”. Supozohet se lidhet me të tria fjalitë e shkurtra të v. 1b, c, d. Për cilin vend bën fjalë kjo: Urin, apo Haranin? Vini re se 11:31 thotë se Terahu u largua nga Uri për në Kanan, por u vendos në Haran. Uri dhe Harani ishin të dyja qendra për adhurimin e hënës, dhe Terahu me familjen, për shkak të kuptimeve të supozuara të emrave të tyre (gjithsesi, kuptimi i emri të familjes së tyre është i paqartë), mund të jenë përfshirë në adhurimin e perëndisë/perëndeshës së hënës *Sin, Nana* (shih Joz. 24:2). Prandaj dhe ai ishte gati që të largohej.

Largimi i Abrahamit nga familja dhe vendlindja ishin shpallje publike se ai po braktiste çdo pretendim trashëgimie. Kjo ndarje me familjen e vet mund të ketë nënkuptuar dhe ndarjen nga perënditë e familjes. Kjo është arsyeja pse Perëndia ia ndaloi që ta shoqëronte Terahu dhe Loti; kjo është shumë e habitshme. A ishte ky një akt mosbindjeje ndaj thirrjes së JHVH, apo ishte mënyrë për të përmbushur pritshmëritë familjare (pra, kujdesi për prindërit) dhe, në të njëjtën kohë, për t’iu bindur JHVH? Si zakonisht, gjinia letrare e “narrativës historike” (shih shtojcat e ndryshme që flasin për këtë) nuk iu përgjigjet në mënyrë të veçantë këtyre lloj pyetjesh. Lexuesi duhet të shohë gjithë narrativën dhe “të bëjë lidhjen”.

■ **“nga të afërmit e tu”** Thirrja e JHVH kushtëzohej nga përgjigjja e Abramit. Abrami nuk e përmbushi pjesën e vet (të largohej nga të afërmit dhe nga shtëpia e të atit) menjëherë. Bindja është kyçe (shih 18:19; 22:18).

■ **“nga shtëpia e atit tënd”** Veprat 7:4 thotë se Terahu vdiq në Haran përpara se të largohej Arami, por nga kombinimi i 11:26 me 12:4 dhe lidhja e kësaj me 11:23, duket se Terahu jetoi gjashtëdhjetë vjet të tjera pas largimit të Abramit. Ndoshta 11:26 është çelësi këtu. Abrami mund të jetë renditur si fëmija i parë, jo për shkak të moshës, por për shkak të epërsisë. Me sa duket, detyrat e pritshme familjare nga kultura e Abramit ishin pengesa më e madhe për thirrjen e Perëndisë.

■ **“Për në vendin që do të ta tregoj unë”** Nga 11:31, e dimë se ky vend është Kanani. Kanani i premtohet

1. Abrahamit – Zan. 12:1; 15:18-21
2. Isakut – Zan. 26:3-5
3. Jakobit – Zan. 28:13-15; 35:9-12
4. Izraelit – Zan. 15:16; Exod. 6:4,8; Deut. 4:38,40; 5:31; 19:10; 20:16; 21:23; Josh. 1:2,3,6,11,13,15; 2:9,24; 18:3; 21:43; 24:13

Besimi i Abramit përmendet në Heb. 11:8. Ky premtim i një atdheu të veçantë bëhet fokusi i DHV (pra, JHVH i jep Izraelit një vend).

12:2 “do të të bëj komb të madh” Fjala “komb” (BDB 156) ka kuptimin “atdhe”. Nënkupton dhe shumë pasardhës (pra, 22:17). Madje, mund të nënkuptojë dhe një komb të ri të papërmendur në Zanafillën 10.

Vargu 2 ka tre thënie NXITËSE për veprimet e premtuara të JHVH.

1. “do të të bëj komb të madh” – BDB 793, KB 889, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin NXITËS
2. “do të të bekoj” – BDB 138, KB 159, *Piel* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin NXITËS
3. “do ta bëj të madh emrin tënd” – BDB 152, KB 178, *Piel* NXITËSE

Ky premtim për “një farë” do të bëhet shpresa e fokusuar e një fare/pasardhësi të veçantë, Mesisë, i cili do t’i sillte të gjitha kombet të JHVH. Abrahami është vetëm një akt në dramën e plotë të shpengimit!

Po kështu, është domethënëse nga ana teologjike që krijimi fillestar u bekua për rritje (shih 1:28; 9:1, 7), por mëkati e pengoi përmbushjen e dëshirës së JHVH. Tani, ai ia nis nga e para, por me një burrë, me një familje, dhe me një komb që do të zhvillohen në një popull të shpenguar nga të gjitha kombet (zbrapsja e Kullës së Babelit; edhe ata donin “një emër” për veten, 11:4). Ky pasazh është edhe bekim i premtuar, edhe premtim i kushtëzuar. Megjithatë, fokusi është te bekimi i pamerituar (akt hiri, 15:7-21; 28:13-15) i JHVH. Ky bekim/premtim është i kushtëzuar (shih v. 1) nga bindja (shembulli më i mirë është Zanafilla 22) dhe nga besimi (Zan. 15:5). Ajo bëhet paradigmë për mënyrën si duhet të sillemi ndaj Perëndisë (shih Romakëve 4; Galatasve 3).

■ **“bëj të madh emrin tënd”** Rabinët e shohin këtë në kuptimin e shqiptimit të një bekimi me anë të emrit të tij. Nënkupton se të gjithë njerëzit do ta njohin dhe do ta respektojnë.

■ **“do të jesh bekim”** Kjo është *Kal URDHËRORE* në mes të disa formave *NXITËSE*. “Të jesh bekim” nënkupton një veprim nga ana e Abramit. Bekimi i JHVH ishte që ta aftësonte Abramin të bëhej bekim, madje, nga v. 3, një bekim për gjithë botën.

12:3 “do të bekoj ata që të bekojnë” Bekimi i JHVH do të vinte përmes bekimit të Abramit. JHVH zgjedh të veprojë, por në mënyra të veçanta.

FOLJET në v.3 formojnë një model.

1. JHVH bekon – BDB 138, KB 159, *Piel NXITËSE*
2. ata që bekojnë Abramin – BDB 138, KB 159, *Piel PJESORE*
3. do të mallkoj ata që mallkojnë Abramin – BDB 886, KB 1103, *Piel PJESORE*
4. JHVH i mallkon – BDB 886, KB 1103, *Kal I PAKRYER*, e përdorur në kuptimin *NXITËS*

■ **“atë që të mallkon, do ta mallkoj”** Këtu, përdoren dy fjalë hebraisht që do të thonë “mallkim”. E para do të thotë “flas keq për dikë” (BDB 886, KB 1103, shih 8:21; 16:4, 5; Eks. 21:17; 22:28; Lev. 19:14; 29:9 [dy herë]; 24:11, 14, 15, 23; LiP. 23:4), ndërsa e dyta është mallkimi gjyqësor i Perëndisë (BDB 76, KB 91, shih 3:14, 17; 4:11; 5:29; 9:25; 27:29 [dy herë]; 49:7; Eks. 22:28; Num. 5:18, 19, 22, 24 [dy herë], 27; 22:6 [dy herë], 12; 23:7; 24:9 [dy herë]; LiP. 27:15-26; 28:16-19). Ata që shajnë Abrahamin do të ndahen nga JHVH, dhe këtu qëndron mallkimi. JHVH i zbulohet botës kryesisht përmes Abramit dhe familjes së tij (por kemi dhe Melkicedekun, Jobin dhe Jethron).

■

NASB, NKJV,

NRSV, Peshita “dhe në ty do të bekohen gjithë familjet e tokës”

NRSV (shënim),

JPSOA

“nëpërmjet teje do ta bekojnë veten gjithë familjet e tokës”

TEV

“dhe përmes teje do të bekoj gjithë kombet”

TEV (shënim)

“Të gjitha kombet do të më kërkojnë që t’i bekoj siç të kam bekuar ty”

NJB

“dhe të gjitha fiset e tokës do ta bekojnë veten nëpërmjet teje”

LXX

“dhe në ty do të bekohen të gjitha fiset e tokës”

REB

“Të gjithë popujt e tokës do të dëshirojnë të bekohen siç je bekuar ti”

REB (shënim)

“Të gjithë popujt e tokës do të bekohen për shkakun tënd”

Rrënja *Nifal* E KRYER (BDB 138, KB 159), zakonisht, është *PËSORE* (LXX, NASB, “do të bekohen”, shih 18:18; 28:14), por në 22:18 dhe 26:4 përdoret rrënja *Hithpael* E KRYER, që është *VETVETORE* (bekojnë veten). Ndoshta, *Hithpaeli* tregon një veprim të vazhduar në kohë. Është domethënëse që Perëndia i përfshin të gjitha kombet në premtimin e tij për Abramin, gjë që është domethënëse kur kemi parasysh rebelimin universal të kapitullit 11. Perëndia e zgjodhi Abrahamin në mënyrë që të zgjidhte gjithë njerëzit e krijuar në shëmbëllimin e tij (shih Psa. 22:27; 66:4; 86:9; Isa. 66:23; 49:6; Veprat 3:25; Gal. 3:8)! Vini re, gjithashtu, shënimin në 22:18.

Ky është një pasazh tejet i rëndësishëm. Tregon qartë që synimi i Perëndisë ishte ta përdorte Abramin për të ungjillizuar gjithë botën. Premtimi universal i Zan. 3:15 po vihet në zbatim, madje pavarësisht rebelimit të qëllimshëm të fëmijëve të Noeut (shih Zanafilla 11). Ky premtim nuk është vetëm për ata që tregohen të mirë ndaj Abramit, por edhe për ata që do të tregohen të mirë me farën e Abramit (pra, Mesia, shih Gal. 3:16). Ekzistonte/ekziston një qëllim i përbotshëm në faktin se JHVH zgjodhi njërin për të sjellë shpengimin e profetizuar nëpërmjet “të Veçantit” nga pasardhësit e tij. Në pamjen e gjerë të historisë, ky nuk është një pasazh për qëndrimin që duhet mbajtur ndaj judenjve, por për reagimin me besim ndaj “të Premtuarit” jude.

TEMË E VEÇANTË: ANËSIA UNGJILLORE E BOBIT (SPECIAL TOPIC: BOB'S EVANGELICAL BIASES)

Duhet të të rrëfej, o lexues, se, në këtë pikë, unë kam anësinë time. Teologjia ime sistematike nuk është as kalvinizmi, as dispensacionalizmi, por është ungjillizimi që ndjek Porosinë e Madhe (shih Mat. 28:18-20; Luka 24:46-47; Veprat 1:8). Unë besoj se Perëndia kishte një plan të përjetshëm për shpengimin e gjithë njerëzimit (p.sh., Zan. 3:15; 12:3; Eks. 19:5-6; Jer. 31:31-34; Eze. 18; 36:22-38; Veprat 2:23; 3:18; 4:28; 13:29; Rom. 3:9-18, 19-20, 21-31), të gjithë ata që janë krijuar në shëmbëllimin dhe ngjashmërinë e tij (shih Zan. 1:26-27). Besëlidhjet janë bashkuar në Krishtin (shih Gal. 3:28-29; Kol. 3:11). Jezusi është misteri i Perëndisë, i fshehur, por tani i zbuluar (shih Efe. 2:11-3:13)! Çelësi i Shkrimit nuk është Izraeli, por ungjilli i DhR.

Ky botëkuptim paraprak ngjyros gjithë interpretimet e mia të Shkrimit. Unë i lexoj të gjitha pasazhet përmes tij! Pa dyshim që kjo është anësi (të gjithë interpretuesit i kanë!), por është bazuar në Shkrimet.

TEMË E VEÇANTË: MESIA (SPECIAL TOPIC: MESSIAH)

Kjo është marrë nga shënimet e komentarit tim për Danielin 9:6. Vështirësia në interpretimin e këtij vargu vjen për shkak të kuptimeve të mundshme që shoqërohen me termin Mesia, ose i Vajosuri (BDB 603).

1. përdorej për mbretërit judenj (p.sh., 1 Sam. 2:10; 12:3)
2. përdorej për priftërinjtë judenj (p.sh., Lev. 4:3, 5)
3. përdorej për Kirin (shih Isa. 45:1)
4. # 1 dhe # 2 kombinohen me njëri-tjetrin në Psalmi 110 dhe Zakaria 4
5. përdorej për Mbretin e ardhshëm e të veçantë davidik të Perëndisë, i cili do të sillte epokën e re të drejtësisë
 - a. pasardhja e Judës (shih Zan. 49:10)
 - b. familja e Jeseut (shih 2 Samueli 7)
 - c. mbretërim universal (shih Psalmi 2; Isa. 9:6; 11:1-5; Mik. 5:1-4 e më tej)

Personalisht, mua më tërheq identifikimi i “të vajosurit” me Jezusin e Nazaretit për këto arsye:

1. prezantimi i një Mbretërie të përjetshme në kapitullin 2 gjatë perandorisë së katërt
2. prezantimi i “një biri njeriu” në 7:13, të cilit i jepet një mbretëri e përjetshme
3. fjalitë shpenguese të 9:24, të cilat dëftojnë drejt pikës kulmore të historisë së botës së rënë
4. përdorimi që i bën Jezusi librit të Danielit në DhR (shih Mat. 24:15; Marku 13:14)

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 12:4-9

⁴Kështu, Abrami u nis siç i kishte folur ZOTI; dhe Loti shkoi me të. Dhe Abrami ishte shtatëdhjetë e pesë vjeç kur u largua nga Harani. ⁵Abrami mori Sarain, gruan e vet, dhe Lotin, nipin e vet, dhe të gjitha zotërimet e tyre që kishin grumbulluar, dhe njerëzit që kishin blerë në Haran, dhe u nisën për në vendin e Kananit; kështu, erdhën në vendin e Kananit. ⁶Abrami e përshkroi vendin deri në zonën e Shekemit, te lisi i Morehut. Dhe, asokohe, në atë vend ishte kananiti. ⁷ZOTI iu shfaq Abramit dhe i tha: “Pasardhësve të tu do t’ua jap këtë vend”. Kështu, ai i ndërtoi aty një altar ZOTIT, i cili i ishte shfaqur. ⁸Pastaj, kaloi prej aty në malin në lindje të Betelit, dhe ngriti çadrën e tij, me Betelin në perëndim dhe Ain në lindje; dhe aty i ndërtoi një altar ZOTIT dhe i bëri thirrje emrit të ZOTIT. ⁹Abrami udhëtoi më tej, duke vazhduar drejt Negevit.

12:1 “Abrami u nis” Jozefusi (*Lasht.* 1.8.1) thotë se Abrahami u largua për shkak se familja nuk ia pranoi mesazhin e tij të ri të monoteizmit që ia kishte zbuluar Perëndia, gjë që ishte unike në Lindjen e Afërt të lashtë.

■ **“Loti shkoi me të”** Jozefusi (*Lasht.* 1.8.1) thotë se Abrami e adoptoi Lotin ngaqë nuk kishte vetë fëmijë. Ndoshta ky është një tjetër shembull ku Abrahami përpiqet ta ndihmojë Perëndinë për premtimin që i kishte dhënë për pasardhës (shih kapitulli 16). Marrja me vete e Lotit (dhe e të atit, Terahut, shih 11:31) duket se shkel urdhrin e JHVH-së në 12:1c.

■ **“shtatëdhjetë e pesë vjeç”** Njerëzit e përmendur në fillim të Zanafillës (kapitujt 4-9) jetuan jashtëzakonisht shumë. Është e paqartë pse.

1. mëkati nuk e kishte infektuar plotësisht tokën
2. vitet llogariteshin ndryshe
3. është simbolizëm letrar (si mbretërit sumerë përpara përmytjes)

Cilado qoftë arsyeja, Abrami ishte ende “i ri”.

Kur e krahason këtë varg me Veprat 7:4 dhe me Zan. 11:32, duket sikur ka një mospërputhje gjashtëdhjetëvjeçare. Megjithatë, ndoshta Abrami nuk renditet si djali i parë për shkak të moshës, por për shkak të famës (shih *Hard Sayings of the Bible*, f. 49). Shpesh, interpretuesit e sotëm e trajtojnë tekstin dhe kulturën e lashtë hebraike sikur të ishin në kohën tonë. Pikëpamja e tyre për historinë “e saktë” ndryshon nga pikëpamja jonë. Jo se njëra është më e mirë se tjetra, por thjesht janë të ndryshme.

■ **“Harani”** Në Zanafilla 11:26, “Harani” (BDB 248) është biri i Terahut, i cili vdiq në Ur. Këtu është qytet (BDB 357) në veriperëndim. Të dyja këto qytete, Uri dhe Harani, ishin qendra adhurimi të perëndisë/perëndeshës së hënës, *Zin*. Ky emër do të thotë “rrugë” (BDB 357) në sumerisht dhe, si rrjedhojë, mund të ketë qenë i vendosur në një rrugë kryesore tregtare (Ninive, Karkemishi dhe Damasku). Në Zan. 48:7, Jakobi thotë se erdhi nga “Padani” (BDB 804), që ka gjithashtu kuptimin “rrugë”, dhe ndoshta është një tjetër emër i Haranit në Aram ose Siri (shih LiP. 26:5). Gjithashtu, mund të jetë dhe “qyteti i Nahorit” (shih Zan. 24:10), ku Jakobi mori nusen e vet, Rebekën, motrën e Labanit.

TEMA E VEÇANTË: ADHURIMI I HËNËS (SPECIAL TOPIC: MOON WORSHIP)

Adhurimi i hënës ishte mitologjia më e përhapur në Lindjen e Afërt të lashtë, duke ia nisur nga Sumeri (qytetërimi i parë i njohur). Ky mit kishte edhe një aspekt mashkullor, edhe një aspekt femëror. Në fillim, perëndia i hënës lindi nga përdhunimi i perëndeshës së grurit, *Ninlil*, nga *Enlil*, perëndia i qiellit. *Enlil* u dëbua nga panteoni dhe u dënua në botën e nëndheshme për veprimin e tij, por kur *Ninlil* mësoi se ishte shtatzënë, shkoi të bashkohej me *Enlilin*. Fëmijës së tyre, *Sini* (ose *Zini*), iu lejua që të ngjitej në qiell çdo natë.

Adhurimi i hënës bëhet sipas fazave të ndryshme të saj:

1. hëna e re – *Asimbabbar*
2. gjysmëhëna – *Sin*
3. hëna e plotë – *Nanaa* (“përndritja” sumere nga *En-su*, “zoti i urtësisë”)

Në thelb, këta emra kanë kuptimin “zot i urtë” (pra, *Suen*), ose “përndritje” (*Nanaa*), që adhurohej në Urin e Kaldeasve. Vetë ky qytet, shpesh, quhej qyteti i Nannarit. Çifti i pjellorisë adhurohej në ziguratet (piramida të mëdha me mama të sheshta) që ndodheshin në atë qytet. Perëndia i diellit (*Shamash*) ishte i parëlindur i këtij çifti dhe, më vonë lindën *Ereshkigali* (Mbretëresha e Nëntokës) dhe *Nanna* (Mbretëresha e Qiellit).

Ky kult ishte i përhapur në gjithë Lindjen e Afërt në lashtësi, por qendrat kryesore të adhurimit ishin

1. Uri
2. Harani
3. Tema
4. Kanaani
5. Meka

Në thelb, kjo mitologji e kombinonte theksimin e pjellorisë me adhurimin e yjeve.

DHV e kundërshton adhurimin e yjeve (shih LiP. 4:19; 17:3; 2 Mbre. 21:3,5; 23:5; Jer. 8:2; 19:13; Sof. 1:5) dhe adhurimin e pjellorisë (pra, *Ba’ali* dhe *Asherahu*, poezitë ugarite). Hebrejtë, që në fillim kishin qenë nomadë, ishin shumë të kujdesshëm që ta kundërshtonin adhurimin e hënës për shkak se ky adhurim ishte tipar i popujve nomadë që udhëtonin natën, ndërsa dielli adhurohej më tepër nga popujt që jetonin nëpër vendbanime ose ishin bujqësorë. Më vonë, nomadët u nguluan dhe, më tej, problem në përgjithësi u bë adhurimi i yjeve.

12:5 “Abrami” Ky emër (BDB 4) do të thotë “atë i lartësuar”, “lartësues i atit”, ose “i lartësuar është ati im”. Shih shënimin në 11:26.

■ **“Sarain”** Kuptimi i kësaj forme të emrit të gruas së Abramit është i paqartë (BDB 979, KB 1354). Forma e re e tij në 17:15 do të thotë “zonjë fisnike”, ose “princeshë” (BDB 979 II, KB 1354 II, shih Gjq. 5:29; 1 Mbre. 11:3; Isa. 49:23).

■ **“njerëzit që kishin blerë në Haran”** “Blerë” do të thotë “bërë” (BDB 793). Misticizmi judaik (*Kabala*) thotë se Abrahami bënte me magji njerëz për të treguar fuqinë e Perëndisë. Rabinët thonë se këtu bëhet fjalë për ata që u kthyen në besim nga predikimi i Admit, por konteksti duket se bën fjalë për skllëverit dhe shërbëtorët e blerë, si dhe fëmijët e tyre.

■ **“vendin e Kananit”** Fjala “Kanan” (BDB 488), në fillim, kishte kuptimin “biri i Hamit” (një nga djemtë e Noeut, shih Zan. 9:18, 22, 25, 27; 10:15). Një pjesë e zonës që zunë pasardhësit e tij mori emrin e tij. Më vonë, mori kuptimin “ultësirë”, në dallim nga “malësia” (kodrat e ulëta); prandaj, nënkuptonte pllajën bregdetare nga Egjipti në Sidon të Fenikisë. Megjithatë, pasi filistejtë u nguluan në bregun jugperëndimor, në veri të Egjiptit, ky emër nënkuptonte zonën bregdetare në veri të Filistisë. Pasi u pushtua nga hebrenjtë, në librin e Jozueut nënkuptonte vendin në të dyja anët e lumit Jordan. Toka e Kananit kishte rreth 150 km tokë bregdetare, dhe ishte maksimumi 230 km e gjatë; gjerësia e saj varionte nga 30 deri në 150 kilometra.

12:6 “Shekemit” Ky emër (BDB 1014) do të thotë “shpatull”. Ky qytet ndodhet midis malit Ebal dhe malit Gerizim. Aty kanë ndodhur një sërë ngjarjesh të rëndësishme: (1) bekimi dhe mallkimi i besëlidhjes (shih LiP. 11:29-30; Joz. 8:30-35); (2) shërbesa e ripërtëritjes së besëlidhjes (shih Joz. 24); (3) vendi i takimit mes Rehoboamit (biri i Solomonit) dhe Jeroboamit (kreu i fiseve të veriut) pas vdekjes së Solomonit, që çoi në ndarjen e Judës nga Izraeli (922 para K.).

■ **“lisi i Morehut”** Moreh do të thotë mësues (BDB 435). Pemët nënkuptonin vende të shenjta për popujt semitë. Ndoshta, ky ishte vendi i një altari ose orakulli kananit (shih Zan. 35:4; LiP. 11:30; Gjyq. 9:37). Kjo pemë ishte terebint (BDB 18, “pemë e madhe”), ndoshta lis (shih LXX). Një burim i mirë informacioni për bimët dhe kafshët e përmendura në Bibël është UBS, *Fauna and Flora of the Bible*, botimi i dytë.

■ **“asokohe, në atë vend ishte kananiti”** Shumica e komentuesve (përfshi dhe Ibn Ezrën) e konsiderojnë këtë pjesë të fjalisë si shtesë të mëvonshme, por kur shihet në dritën e Zanafillës 9, ajo nënkupton se vendi ishte i populluar nga pasardhësit e Kananit.

TEMA E VEÇANTË: BANORËT PARA-IZRAELITË TË PALESTINËS (SPECIAL TOPIC: THE PRE-ISRAELITE INHABITANTS OF PALESTINE)

- A. Ka disa lista popujsh.
1. Zanafilla 15:19-21 (10)
 - a. Kenitët
 - b. Kenizitët
 - c. Kadmonitët
 - d. Hititët
 - e. Perizitët
 - f. Refaimët
 - g. Amoritët
 - h. Kananitët
 - i. Girgashitët
 - j. Jebusitët
 2. Eksodi 3:17 (6)
 - a. Kananitët
 - b. Hititët
 - c. Amoritët
 - d. Perizitët
 - e. Hivitët
 - f. Jebusitët
 3. Eksodi 23:28 (3)
 - a. Hivitët
 - b. Kananitët
 - c. Hititët

4. Ligji i Përtërirë 7:1 (7)
 - a. Hititët
 - b. Girgashitët
 - c. Amoritët
 - d. Kananitët
 - e. Perizitët
 - f. Hivitët
 - g. Jebusitët
5. Jozueu 24:11 (7)
 - a. Amoritët
 - b. Perizitët
 - c. Kananitët
 - d. Hititët
 - e. Girgashitët
 - f. Hivitët
 - g. Jebusitët
- B. Origjina e këtyre emrave është e dyshimtë për shkak të mungesës së të dhënave historike. Zanafilla 10:15-19 i përfshin disa prej tyre si të lidhura me Kananin, të birin e Hamit.
- C. Përshkrime të shkurtra nga lista më e gjatë, në Zan. 15:19-21
 1. Kenitët
 - Joizraelitët
 - Emri lidhet me “farkëtarin”, ose “hekurpunuesin”, që mund të bëjë fjalë për punimin e metaleve ose muzikën (shih Zan. 4:19-22)
 - Lidhet me zonën e Sinait në veri të Hebronit
 - Emri lidhet me Jethron, vjehrrin e Moisiut (shih Gjyq. 1:16; 4:11)
 2. Kenizitët – BDB 889
 - Kushërinj të judenjve
 - Fis i Edomit (shih Zan. 15:19)
 - Jetonin në Negev
 - Ndoshta u asimilua në fisin e Judës (shih Num. 32:12; Joz. 14:6,14)
 3. Kadmonitët – BDB 870 II
 - Joizraelitë, ndoshta pasardhës të Ishmaelit (shih Zan. 25:15)
 - Emri lidhet me fjalën “lindor”
 - Jetonin në Negev
 - Ndoshta lidhen me “burrat e lindjes” (shih Jobi 1:3)
 4. Hititët – BDB 366
 - Joizraelitë
 - Pasardhës të Hethit
 - Nga mbretëria e Anatólisë (Azia e Vogël, Turqi)
 - Ishin të pranishëm shumë herët në Kanan (shih Zanafilla 23; Joz. 11:3)
 5. Perizitët – BDB 827
 - Joizraelitë, ndoshta hurianë
 - Jetonin në zonën e pyllëzuar të Judës (shih Zan. 34:30; Gjyq. 1:4; 16:10)
 6. Refaimët – BDB 952
 - Joizraelitë, ndoshta gjigantë (shih Zan. 14:5; Num. 33:33; LiP. 2:10-11, 20)
 - Jetonin në bregun lindor të Jordanit (shih Zan. 15:20; Joz. 12:4; 13:12; LiP. 2:8-11, 20; 3:13), ose në bregun perëndimor (shih Joz. 15:8; 17:15; 2 Sam. 5:18, 22; 23:13; 1 Kro. 20:4)
 - Pasardhje luftëtarësh/heronjsh
 7. Amoritët – BDB 57
 - grup-popull semitik veriperëndimor nga Hami (shih Zan. 10:16)
 - u bë emri i përgjithshëm për banorët e Kananit (shih Zan. 15:16; LiP. 1:7; Joz. 10:5; 24:15; 2 Sam. 21:2)
 - emri mund të ketë kuptimin “perëndimi”

- ISBE, vëll. 1, f. 119, thotë se kjo fjalë nënkupton
 - a. banorët e Palestinës në përgjithësi
 - b. popullsinë e rajonit kodrinor, në dallim nga pllaja bregdetare
 - c. një grup i veçantë populli, që kishte mbretin e vet
- 8. Kananitët – BDB 489
 - nga Hami (shih Zan. 10:15)
 - emërtim i përgjithshëm për gjithë fiset në perëndimin e Jordanit në Kanan
 - kuptimi i fjalës kananit është i paqartë, ndoshta “tregtar”, ose “bojë e kuqe në purpur”
 - si grup popujsh, ata banonin përgjatë pllajës bregdetare (shih Num. 13:29)
- 9. Girgashitët – BDB 173
 - nga Hami (shih Zan. 10:16), ose të paktën, “nga një bir i [vendit të] Kanaanit”, ISBE, vëll. 2, f. 1232)
- 10. Jebusitët – BDB 101
 - nga Hami (shih Zan. 10:16)
 - nga qyteti i Jebusit/Salemit/Jerusalem (shih Joz. 15:63; Gjyq. 19:10)
 - Ezek. 16:3, 45, thotë se ata ishin racë e përzier prej amoritëve dhe hititëve
- 11. Hivitët – BDB 295
 - nga Hami (shih Zan. 10:17)
 - përkthyer nga LXX si “horitët” (shih Zan. 34:2; 36:20-30; Joz. 9:7)
 - ndoshta, nga fjala hebraisht “shpellë”, pra, banorë të shpellave
 - jetonin në malet e Libanit (shih Joz. 11:3; Gjyq. 33). Në 2 Sam. 24:7, ata renditen përbri Tirit dhe Sidonit

12:7 “ZOTI IU SHFAQ” Kjo është folja e zakonshme “shoh” (BDB 906) përdoret në një kuptim të specializuar (pra, shfaqja pamore dhe fizike e Hyjnisë, shih 12:7 [dy herë]; 17:1; 18:1; 26:2, 24; 35:1, 9; 48:3). Në v. 1, JHVH i flet Abramit, kurse këtu i shfaqet! Shpesh, JHVH shfaqet në formën e “engjëllit të ZOTIT”.

TEMË E VEÇANTË: ENGJËLLI I ZOTIT (SPECIAL TOPIC: THE ANGEL OF THE LORD)

Është e qartë se hyjnia e shfaq veten fizikisht në formë njerëzore në DhV. Për trinitarianët, pyetja shtrohet se cili person i Trinisë e përmbush këtë rol. Meqë Perëndia Atë (JHVH) dhe Fryma e tij janë gjithmonë jotruporë, duket e mundshme të sugjerojmë që këto shfaqje njerëzore kryhen nga Mesia i paramishëruar.

Për të demonstruar vështirësitë me të cilat përballemi kur përpiqemi të identifikojmë një teofani nga takimet me engjëjt, lista e mëposhtme na shërben si ilustrim.

1. engjëlli i Zotit si engjëll
 - a. Zan. 24:7, 40
 - b. Eks. 23:20-23; 32:34
 - c. Num. 22:22
 - d. Gjyq. 5:23
 - e. 2 Sam. 24:16
 - f. 1 Kron. 21:15-30
 - g. Zak. 1:12-13
2. engjëlli i Zotit si teofani
 - a. Zan. 16:7-13; 18:1-19:1; 22:11-15; 31:11, 13; 48:15-16
 - b. Eks. 3:2, 4; 14:19 (13:21)
 - c. Gjyq. 2:15; 6:22-24; 13:3-23
 - d. Osea 12:3-4
 - e. Zak. 3:1-5

■ **“Pasardhësve të tu do t’ua jap këtë vend”** Ky ishte premtimi madhështor për pasardhësit e Abrahamit (fjalë për fjalë, “fara”, shih 13:15; 15:18), por Pali u shpreh se “fara” në njëjës bënte fjalë për Mesinë (shih Gal. 3:16).

■ **“Kështu, ai i ndërtoi aty një altar”** Këta altarë ishin mënyra për të përkujtuar ngjarje ose shfaqje hyjnore të veçanta (shih 8:20; 13:18; 22:9; 26:25; 33:20; 35:7; Eks. 17:15; 24:4; Joz. 8:30; Gjyq. 6:24; 21:4; 1 Sam. 7:17; 14:35; 2 Sam. 24:25). Flijimi ishte mënyra për të shprehur në mënyrë të dukshme ndjesinë e pranisë, përkujdesjes dhe sigurimit të Perëndisë. Flijimi i dukshëm bëhej i padukshëm nga tymi dhe ngrihej te Perëndia.

12:8 “Betelit” Kjo do të thotë “shtëpia e Perëndisë” (BDB 110). Nga 28:19 mësojmë se ky qytet, në fillim, quhej Luz; kjo vazhdoi deri në kohën e Jakobit. Ky emër i mëvonshëm dhe fraza e fundit e v. 6 nënkuptojnë se kjo ngjarje u shkrua më vonë dhe mund të ketë ekzistuar për një periudhë kohore si traditë gojore. Koha, personi dhe metodologjia e saktë e përpilimit të librave të DHV është e paqartë. Shih Hyrjen e Zanafillës, vëll. 1aA, D. 1.

■ **“i bëri thirrje emrit të ZOTIT”** Kur këtë varg e krahasojmë me 4:26 dhe me Eks. 6:7, duket sikur ka një mospërputhje. Mirëpo, ndoshta, ky emër në fillim përdorej pa ia kuptuar plotësisht domethënien e tij për besëlidhjen. Kjo frazë nënkupton një kontekst adhurimi/ritual (shih 4:26; 12:8; 13:4; 21:33; 26:25).

TEMA E VEÇANTË: “EMRI” I JHVH (SPECIAL TOPIC: THE “NAME” OF YHWH)

Përdorimi i “emrit” si zëvendësues i vetë JHVH-së është paralel me përdorimin që i bën Eks. 23:20-33 fjalës “engjëll”, për të cilin Zoti thotë se “emri im është në të”. I njëjti zëvendësim mund të shihet dhe në përdorimin e frazës “lavdia e tij” (shih Gjoni 1:14; 17:22). Të gjitha këto janë përpjekje për ta zbutur praninë antropomorfe personale të JHVH (shih Eks. 3:13-16; 6:3). Pa dyshim, JHVH përshkruhet me fjalë njerëzore, por dihet gjithashtu se ai është i pranishëm shpirtërisht në gjithë krijimin (shih 1 Mbre. 8:27; Psa. 139:7-16; Jer. 23:24; Veprat 7:49 citon Isa. 66:1).

Ka një sërë shembujsh të fjalës “emër”, ku përfaqëson thelbin hyjnor dhe praninë personale të JHVH.

1. LiP. 12:5; 2 Sam. 7:13; 1 Mbre. 9:3; 11:36
2. LiP. 28:58
3. Psa. 5:11; 7:17; 9:10; 33:21; 68:4; 91:14; 103:1; 105:3; 145:21
4. Isa. 48:9; 56:6
5. Ezek. 20:44; 36:21; 39:7
6. Amosi 2:7
7. Gjoni 17:6, 11, 26

Koncepti i “thirrjes” (pra, adhurimit) të emrit të JHVH shihet që herët në Zanafillë.

1. 4:26, pasardhja e Setit
2. 12:8, Abrahami
3. 13:4, Abrahami
4. 16:13, Hagari
5. 21:33, Abrahami
6. 26:25, Isaku

dhe në Eksod:

1. 5:22-23, flas në emrin tënd
2. 9:16, trego emrin tim në gjithë tokën (shih Rom. 9:17)
3. 20:7, mos e përdor kot emrin e Zotit, Perëndisë tënd (shih Lev. 19:12; LiP. 5:11; 6:13; 10:20)
4. 20:24, ku do të bëj të kujtohet emri im (shih LiP. 12:5; 26:2)
5. 23:20-21, një engjëll (“meqë emri im është në të”)
6. 34:5-7, Moisiu thërret (ose “thërriti”) emrin e zotit. Ky është një nga ato pak pasazhe që përshkruajnë karakterin e JHVH (shih Neh. 9:17; Ps. 103:8; Joeli 2:13)

Njohja e dikujt me emër nënkupton marrëdhënie të ngushtë (shih Eks. 33:12); Moisiu e dinte emrin e JHVH, dhe në 33:17, JHVH di emrin e Moisiut. Ky është konteksti ku Moisiu dëshiron të shohë lavdinë e Perëndisë (shih v. 18), por Perëndia lejon vetëm që të shohë “mirësinë e tij” (v. 19), që është paralele me “emrin” (v. 19).

Izraelitët duhet të shkatërrojnë “emrat” e perëndive kananite (shih LiP. 12:3) dhe t’i bëjnë thirrje Perëndisë (shih LiP. 6:13; 10:20; 26:2) në vendin e veçantë ku ai do të bëjë që të banojë emri i tij (shih Eks. 20:24; LiP. 12:5, 11, 21; 14:23, 24; 16:2, 6, 11; 26:2).

JHVH ka një qëllim universal që përfshin emrin e tij.

1. Zan. 12:3

2. Eks. 9:16
3. Eks. 19:5-6
4. LiP. 28:10, 58
5. Mikea 4:1-5

■ **“Ain”** Ky emër ka kuptimin “grumbull gurësh” (BDB 743) dhe ishte qytet, ose, ndoshta, rrënojat e një qyteti, pranë Betelit.

12:9 “udhëtoi më tej” Fjalë për fjalë, do të thotë “shkuli hunjtë e çadrës” (BDB 652, KB 704, *Kal I PAKRYER*). Reflekton jetën nomade të Abramit, njësoj si dhe shprehja “ngriti çadrën” në v. 8.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 12:10-16

¹⁰Dhe në atë vend pati zi buke; kështu, Abrami zbriti në Egjipt për të banuar aty, sepse në vend kishte rënë zi e rëndë. ¹¹Ndodhi që, kur ishte afër Egjiptit, i tha të shoqes, Sarait: “Shiko, unë e di që je grua e bukur; ¹²dhe, kur të të shohin egjiptianët, do të thonë: ‘Kjo është gruaja e tij’, dhe mua do të më vrasin, kurse ty do të të lënë të jetosh. ¹³Të lutem, thuaj që je motra ime, që të më shkojnë gjërat mirë për shkakun tënd, dhe që të jetoj për hirin tënd”. ¹⁴Ndodhi që, kur Abrami hyri në Egjipt, egjiptianët panë që gruaja ishte shumë e bukur. ¹⁵Zyrtarët e faraonit e panë dhe e lavdëruan para faraonit; dhe gruan e çuan në shtëpinë e faraonit. ¹⁶Prandaj, ai e trajtoi Abramin mirë për shkak të saj; dhe i dha dhen, buaj, gomarë, shërbëtorë e shërbëtore, dhe gomarica e deve.

12:10 “zi buke” Fjalë për fjalë, “stomak bosh” (BDB 944). Perëndia ia sprovoi besimin Abramit. Dhe Abrami dështoi (shih v. 12-13)! Bibla i tregon njerëzit ashtu siç janë, pa asnjë zbulim. Abrahami nuk është i veçantë; JHVH është i veçantë!

12:11 Gratë e patriarkëve ishin të bukura (shih 12:11; 24:16; 26:7), por sterile. JHVH e tregoi fuqinë, praninë dhe qëllimin e vet duke i lejuar secilës prej tyre që të lindte pasardhës. Me këtë mënyrë po tregonte se historinë e Izraelit e kishte në dorë ai, jo brezat apo planet njerëzore.

12:12 “mua do të më vrasin” Perëndia i kishte premtuar se do ta bënte komb të madh, por këtu Abrami përpigjet të mbrohet në kurriz të së shoqes. Në kapitullin 20, e përsëriti këtë veprim dhe, në kapitullin 26, të njëjtën gjë bëri dhe biri i tij.

TEMA E VEÇANTË: PËRPPJEKJET SATANIKE PËR TË SABOTUAR PREJARDHJEN MESIANIKE (SPECIAL TOPIC: SATANIC ATTEMPTS TO THWART THE MESSIANIC LINE)

- A. Rebelimi i Kainit, Zanafilla 4
- B. Përzjerja e prejardhjes engjëlllore me atë njerëzore, Zanafilla 6
- C. Rebelimi i kullës së Babelit, Zanafilla 11
- D. Abrami ia jep Sarain faraonit, Zanafilla 12
- E. Lindja e Ishmaelit nga Hagari (shërbëtorja e Sarës), Zanafilla 16
- F. Abrami ia jep Sarën Abimelekut, Zanafilla 20
- G. Flijimi i Isakut, Zanafilla 22
- H. Rivaliteti mes Esaut dhe Jakobit, Zanafilla 25, 32
- I. Isaku ia jep gruan e vet Abimelekut, Zanafilla 26
- J. Mashtrimi dhe rivaliteti i Labanit, Zanafilla 29-31
- K. Jakobi bashkohet me Shekemin, Zanafilla 34
- L. Rivaliteti mes fëmijëve të Jakobit, Zanafilla 37
- M. Mosbesnikëria e Judës dhe shturja që lidhet me Tamarën, Zanafilla 38

12:13 “Të lutem, thuaj që je motra ime” Kjo mund të na duket e çuditshme, por (1) ata ishin vërtet gjysmëmotër dhe gjysmëvëlla (kishin të njëjtin baba, shih 20:12) dhe (2) nga Pllakat e Nuzit mësojmë se ky zakon

i martesës brenda familjes ishte i zakonshëm në shoqërinë e lartë huriane, ose (3) thirrja e grave “motër” ishte diçka e zakonshme (p.sh., në Egjipt dhe në Këngën e Këngëve 4:9, 10, 12; 5:1, 2).

12:15 “faraonit” Ky titull (BDB 829) përdoret për mbretërit egjiptianë që nga dinastia e tetëmbëdhjetë e më tej. Etimologjia e kësaj fjale egjiptiane është “shtëpi e madhe”.

12:16 “i dha” Pasuria e Abramit nuk erdhi vetëm nga faraoni (shih 12:5b).

■ Ndonëse dhentë dhe gjedhët, si dhe gomarët, ishin pasuri e zakonshme familje dhe burim pasurie në botën e lashtë (pra, Abrami mori çmim paje për Sarën), devetë u zbutën gjerësisht më vonë (pra, nga fundi i mijëvjeçarit të dytë para K.). Ka disa të dhëna arkeologjike për deve të zbutura më herët gjatë mijëvjeçarit të dytë para K. në Mesopotami, por vetëm për klasën e elitës (shih R. K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, f. 311).

Vini re, gjithashtu, në këtë varg, se skllëvërit dhe shërbëtorët renditen bashkë me pronën (shih 20:14; 26:14; 30:43; 32:5)!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 12:17-20

¹⁷Por ZOTI e goditi faraonin dhe shtëpinë e tij me fatkeqësi të mëdha për shkak të Sarait, gruas së Abramit. ¹⁸Atëherë faraoni e thirri Abramin dhe i tha: “Çfarë më bërë kështu? Pse nuk më the që ishte gruaja jote? ¹⁹Pse the: ‘ajo është ime motër’, dhe unë e mora për grua? Tani, ja, gruaja jote, merre dhe shko”. ²⁰Faraoni urdhëroi burrat e tij në lidhje me të; dhe ata e larguan, bashkë me gruan dhe gjithçka që i përkiste.

12:17 “fatkeqësi të mëdha” Këto fatkeqësi, me sa duket, lidheshin me mbrojtjen e Sarait. Në Zanafilla 20:18, bëhet fjalë për “barkun e mbyllur” të grave të Abimeleikut. FOLJA “goditi” (BDB 619, KB 668, *Piel* E PAKRYER) është e njëjta rrënjë si fjala “fatkeqësi” (BDB 619), që përdoret gramatikisht për përforsim veprimi.

■ **“për shkak të Sarait”** Fjalë për fjalë “me anë të fjalëve të”. Rashi thotë se ai urdhëroi engjëllin që ta mbronte. Me sa duket, ajo e informoi faraonin për këtë situatë (shih v. 18).

12:18 Kjo fatkeqësi, me sa duket, lidhet me mbrojtjen fizike/seksuale të Sarait. Pyetja është: si e kuptoi faraoni arsyen e kësaj fatkeqësie?

1. Ia zbuloi JHVH
2. Të urtët e Egjiptit (shih Eks.7:11, 22; 8:7)?
3. Vetë Sarai

Ky mund të jetë një tjetër shembull, si Danieli 4 ose si dijetarët e DHR, ku Perëndia u flet johebrenjve për t’u zbuluar qëllimet e tij.

12:19-20 Largimi i Abramit nga Egjipti nuk ishte kërkesë, por urdhër.

1. “merre” – BDB 542, KB 534, *Kal* URDHËRORE
2. “shko” – BDB 229, KB 246, *Kal* URDHËRORE
3. “faraoni urdhëroi burrat e tij” – BDB 845, KB 1010, *Piel* E PAKRYER
4. “e larguan” – BDB 1018, KB 1511, *Piel* E PAKRYER

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse është kaq e rëndësishme kjo besëlidhje? Kush përfshihet në të? Përcakto kushtet e saj.

2. A e përmbushi menjëherë Abrahami pjesën e vet? Si shihet hiri i Perëndisë në këtë kapitull?
3. A kishte vdekur Terahu kur Abrami u largua nga Harani?
4. Si e sprovoi Perëndia Abramin në këtë kapitull? Si e kaloi provën Abrami?

ZANAFILLA 13

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Abrami dhe Loti	Abrami trashëgon Kananin	Abrahami dhe Loti	Abrami ndahet nga Loti	Abrahami ndahet nga Loti
13:1	13:1-4		13:1-4	13:1-4
13:2-7		13:2-7		
	13:5-13		13:5-7	13:5-9
13:8-13		13:8-13	13:8-9	
			13:10-13	13:10-13
			Abrahami transferohet në Hebron	
13:14-18	13:14-18	13:14-18	13:14-17	13:14-18
				13:18

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 13:1

¹Kështu, Abrami u ngjiti nga Egjipti në Negev, ai, gruaja e tij, dhe gjithçka që i përkiste atij, dhe Loti me të.

13:1 Abrami kthehet nga Egjipti në Negev. Negevi përfshinte zonën e thatë jugore të Kananit. Ai kishte migruar në të njëjtin rajon dhe më herët (shih 12:9) dhe do të kthehet sërish aty në 20:1. Këtu jetoi më vonë dhe Isaku (shih 24:62).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 13:2-7

²Abrami ishte shumë i pasur me bagëti, argjend dhe ar. ³Ai vazhdoi udhëtimet e tij nga Negevi deri në Betel, në vendin ku kishte patur çadrën në fillim, midis Betelit dhe Ait, ⁴në vendin e altarit, që ai kishte ngritur aty më parë; dhe aty, Abrami i bëri thirrje emrit të ZOTIT. ⁵Edhe Loti, i cili shkoi me Abramin, kishte tufa, gjedhë dhe çadra. ⁶Dhe toka nuk mund t'i mbante ndërsa jetonin bashkë, sepse zotërimet e tyre ishin kaq të mëdha sa që nuk ishin në gjendje të qëndronin së bashku. ⁷Dhe ndodhi një grindje mes barinjve të bagëtisë së Abramit dhe barinjve të bagëtisë së Lotit. Atëherë, në atë vend banonin kananitët dhe perizitët.

13:2 Abrami ishte i pasur. Libri i Zanafillës dokumenton dy burime të pasurisë së tij.

1. zotërimet që kishte marrë nga Uri, 12:5
2. pasuria që kishte grumbulluar në Egjipt, 12:16

Në Lindjen e Afërt të lashtë, kishte disa mënyra si mund ta siguroje dhe ta ruaje pasurinë.

1. Metale të çmuara
2. Gurë të çmuar
3. Veshje
4. Ushqime
5. Bagëti

13:4 “Abrami i bëri thirrje emrit të ZOTIT” Kjo frazë nënkupton një lloj të caktuar konteksti adhurimi, që ndoshta përfshinte dhe flijimin e një kafshe (shih Eks. 20:24). Së pari, përdoret në 4:26, por rishfaqet në 12:8; 13:4; 21:33; 26:25. Shih Temën e Veçantë në 12:8. Për shkak të paralelizmit të 1 Kro. 16:8; Psa. 105:1; 116:17; dhe Isa. 12:4, thirrja e emrit të Zotit përfshinte akte “lavdërimi” ose “falënderimi” për JHVH.

“Emri” (BDB 1027) përfaqëson praninë personale të Perëndisë së besëlidhjes së Abrahamit. Domethënia e plotë e kësaj nuk dihej para Eksodit 3:13-16. Ndërsa *Elohim* nënkupton “Krijuesin”, JHVH nënkupton Perëndinë besëlidhje-bërës, personal, të pranishëm dhe premtues të Setit dhe Shemit. Shih Temën e Veçantë: Emrat e Perëndisë në 12:1.

Abrami u kthye te altari i tij i parë në Kanan (shih 12:8).

13:6 Vendi në Kananin jugor nuk kishte rreshje të mjaftueshme vjetore për të lejuar rritjen e barit. Duheshin shumë dynmë për të ushqyer një tufë të vetme. Zakonisht, koha prill-shtator ishte mjaftueshëm e lagësht për rritjen e barit, por nga tetori në mars bagëtitë duheshin zhvendosur në kullota më malore.

13:7 “kananitë dhe perizitë” Fjala “kananit” është term kolektiv për banorët e Palestinës, njësoj si “amoritët”. Disa kanë parë një dallim mes këtyre emrave, që bazohet në këto elemente: (1) “perizit” mund të ketë kuptimin “fshatar”, ndërsa (2) “kananit” bën fjalë për banorët e qyteteve me mur. Ky është i vetmi vend ku këto dy grupe renditen të vetëm si banorë të Palestinës. Shih Temën e Veçantë në 12:6. Për fjalën “kananit”, shih shënimin në 12:6.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 13:8-13

⁸Kështu, Abrami i tha Lotit: “Të lutem, le të mos ketë grindje mes meje dhe teje, as mes barinjve të mi dhe barinjve të tu, pasi ne jemi vëllezër. ⁹A nuk është gjithë vendi para teje? Të lutem, ndahu prej meje; nëse shkon majtas, unë do të shkoj djathtas; ose, nëse shkon djathtas, unë do të shkoj majtas”. ¹⁰Loti ngriti sytë dhe pa gjithë luginën e Jordanit, që ishte e ujitur mirë kudo—kjo ndodhi përpara se ZOTI ta shkatërronte Sodomën dhe Gomorrën—si kopshti i ZOTIT, si vendi i Egjiptit kur shkon në Zoar. ¹¹Kështu, Loti zgjodhi për vete gjithë luginën e Jordanit, dhe Loti udhëtoi në lindje. Kështu, u ndanë nga njëri-tjetri. ¹²Abrami u vendos në vendin e Kananit, ndërsa Loti u vendos në qytetet e luginës, dhe i lëvizi çadrat deri në Sodom. ¹³Burrat e Sodomit ishin jashtëzakonisht të ligj dhe mëkatarë kundër ZOTIT.

13:8-9 “Të lutem, le të mos ketë grindje” Ka një sërë tiparesh gramatikore që e përshkruajnë këtë dialog.

1. të lutem, le të mos ketë grindje (BDB 937) – BDB 224, KB 243, *Kal LEJORE*, v. 8
2. të lutem, ndahu prej meje – BDB 825, KB 962, *Nifal URDHËRORE*, v. 9
3. do të shkoj djathtas – BDB 412, KB 415, *Hifil NXITËSE*
4. do të shkoj majtas – BDB 970, KB 1332, *Hifil NXITËSE*

Është e habitshme që Abrami (ndonëse më i vjetër dhe më i pasur) lejoi Lotin që të zgjidhte, pasi Kanani i ishte caktuar Abramit si dhuratë e veçantë nga JHVH. JHVH e përdori lakminë e Lotit që ta movitonte të zgjidhte anën lindore të Jordanit

Vetëm pas u largua Loti dhe Abrami qëndroi në Kanan, JHVH iu rishfaq Abramit.

13:8 “vëllezër” Këtu, kjo fjalë (BDB 26) përdoret në kuptimin e të afërmit (shih 14:14, 16; 29:12, 15).

13:10 “Loti ngriti sytë dhe pa” Loti e bëri zgjedhjen në bazë të interesit vetjak. Ligësia (shih v. 13) e atij vendi nuk e pengoi.

▣ **“kjo ndodhi përpara se ZOTI ta shkatërronte Sodomën dhe Gomorrën”** Këtu kemi një tjetër shënim redaktorial nga një ngjarje e mëvonshme. Saktësisht kush e shkroi këtë rrëfim origjinal dhe kur e shkroi nuk dihen, por duket se mund ta ketë shkruar një nga priftërinjtë që shërbeu si kopjues dhe biograf i Moisiut (pra, që shkroi dhe vdekjen e tij [Ligji i Përtërirë 34] dhe shkroi komentet për të, si në Num. 12:3).

▣ **“si kopshti i ZOTIT, si vendi i Egjiptit”** Rashi (rabin në mesjetë) thotë se ai vend i kishte pemët si Edeni dhe perimet si Egjipti. Ironia është se Edeni ishte vend gjykimi; e tillë ishte dhe lugina e Jordanit!

▣ **“Zoar”** Zoari (BDB 858) ishte qytet, që ndodhej në luginën e Jordanit (shih v. 10), në jug të Detit të Vdekur. Ndodhia e këtij emri gjendet në Zan. 19:20-22, ku shohim një lojë fjalësh me termin “i vogël” (BDB 859 I). Ishte oaz (shih Jozefusi, *Luftërat e judenjve* 4.8.4).

Ka disa qytete që ndodhen në këtë zonë: (1) Sodomi; (2) Gomorra; (3) Admahu; (4) Zeboiimi; dhe (5) Zoar/Bela. Së bashku, ato quheshin “qytetet e luginës”. Të gjitha, përveç Zoarit, u shkatërruan nga Perëndia (shih LiP. 29:23).

13:13 Popullata e Sodomit karakterizohet në mënyra shumë negative.

1. të ligj – BDB 948, shih 2:9; 3:22; 6:5; 8:21; 37:33; 38:7
2. mëkatarë – BDB 308, shih Num. 16:38; 32:14
3. kundër Zotit
4. jashtëzakonisht të ligj

Megjithatë, pasazhi nuk na e shpjegon pse. Rrëfimi i kapitullit 19 na hap një dritare për të parë ligësinë e tyre. Numrat 1 dhe 2 janë hendiadë, dhe shpesh në përkthimet kombinohen për të formuar termin “mëkatarë të ligj”.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 13:14-18

¹⁴ZOTI i tha Abramit pasi Loti ishte ndarë prej tij: “Tani, ngri sytë dhe shiko nga vendi ku je, në veri, jug, lindje dhe perëndim; ¹⁵sepse gjithë vendin që shikon do të ta jap ty dhe pasardhësve të tu përjetë. ¹⁶Do t’i bëj pasardhësit e tu si pluhuri i tokës; kështu që, nëse dikush arrin ta numërojë pluhurin e tokës, mund të numërojë dhe pasardhësit e tu. ¹⁷Ngrihu, ec përmes vendit gjerë e gjatë; sepse do të ta jap ty”. ¹⁸Atëherë, Abrami e lëvizi çadrën dhe shkoi të banonte përbri lisave të Mamres, që ndodhen në Hebron, dhe aty ndërtoi një altar për ZOTIN.

13:14 “ZOTI i tha Abramit pasi Loti ishte ndarë prej tij” Ndoshta, kjo përmbushi kushtin e 12:1. Abrami lëvizi sipas zbulësës (“ngriji sytë”, BDB 669, KB 724, *Kal URDHËRORE*; “shiko”, BDB 906, KB 1157, *Kal URDHËRORE*); Loti, veproi në bazë të interesit personal (shih v. 10).

13:15 “gjithë vendin... përjetë” Dy gjëra duhen patur parasysh në këtë thënie: (1) besëlidhja e Perëndisë është gjithmonë e kushtëzuar nga përgjigjja me besim e individit (shih LiP. 11:31-32; 28:36, 63-68; 30:19-20); dhe (2) fjala hebraisht “përjetë” (*’olam*) duhet interpretuar në kontekstin e vet (shih NIDOTTE, vëll. 4, f. 1252-1253). Zakonisht, nuk ka kuptimin “përjetë” në kuptimin e sotëm të fjalës në anglisht. Shih Shënimin e Veçantë: Përjetë, pas Temës së Veçantë: Besëlidhja.

Ky është thelbi i çështjes për judenjët që bëjnë pretendime biblike në Palestinë sot. Mua më kanë lënë përshtypje

1. *Israel in Prophecy*, nga William Hendricksen
2. *Whose Promised Land? The Continuing Crisis over Israel and Palestine*, nga Colin Chapman

TEMË E VEÇANTË: BESËLIDHJA (SPECIAL TOPIC: COVENANT)

Fjala e DHV, *berith* (BDB 136), besëlidhje, s'përcaktohet dot lehtë. Nuk ekziston asnjë FOLJE që i përkon këtij emri në hebraisht. Çdo përpjekje për t'i dhënë një përcaktim etimologjik ka dalë jobindëse. Gjithsesi, rëndësia e qartë qendrore e këtij koncepti i ka detyruar studiuesit të shqyrtojnë përdorimin e kësaj fjale në përpjekje për t'i përcaktuar kuptimin funksional.

Besëlidhja është mjeti me të cilin Perëndia i vetëm dhe i vërtetë përcakton marrëdhënien e tij me krijesat njerëzore. Koncepti i besëlidhjes, traktatit, ose marrëveshjes, është thelbësor për të kuptuar zbuluesën biblike. Tensioni mes sovranitetit të Perëndisë dhe vullnetit të lirë njerëzor shihet qartë në konceptin e besëlidhjes. Disa besëlidhje bazohen kryekëput në karakterin dhe veprimet e Perëndisë

1. Vetë krijimi (shih Zan. 1-2)
2. Thirrja e Abrahamit (shih Zan. 12)
3. Besëlidhja me Abrahamin (shih Zan. 15)
4. Ruajtja e Noeut dhe premtimi për të (shih Zan. 6-9)

Sidoqoftë, nga vetë natyra, besëlidhja kërkon një përgjigje

1. Me anë të besimit, Adami duhet t'i bindet Perëndisë dhe të mos hajë nga pema në mes të Edenit
2. Me anë të besimit, Abrahami duhet të lërë familjen, të ndjekë Perëndinë dhe të besojë në brezat e ardhshëm
3. Me anë të besimit, Noeu duhet të ndërtojë një barkë të stërmadhe lar nga uji dhe të mbledhë kafshët
4. Me anë të besimit, Moisiu i nxori izraelitët nga Egjipti deri në malin Sinai dhe mori udhëzime të qarta për jetën fetare dhe shoqërore, bashkë me premtimet e bekimit dhe mallkimit (shih LiP. 27-28)

I njëjti tension, që bën fjalë për marrëdhënien e Perëndisë me njerëzimin, përfshihet edhe në konceptin e "besëlidhjes së re". Ky tension mund të shihet qartë kur krahason Ezek. 18 me Ezek. 36:27-37 (veprimi i JHVH). A bazohet kjo besëlidhje në veprimet e hirshme të Perëndisë, apo në reagimin e detyrueshëm njerëzor? Kjo është çështja kyçe në Besëlidhjen e Vjetër dhe atë të Re. Synimet e të dyjave janë të njëjta:

1. ripërtëritja e bashkësisë me JHVH-në humbet në Zan. 3; dhe
2. formimi i njerëzve të drejtë që pasqyrojnë karakterin e Perëndisë.

Besëlidhja e re e Jer. 31:31-34 e zgjidh tensionin duke larguar veprimin njerëzor si mjet për të arritur pranimin nga Perëndia. Ligji i Perëndisë bëhet dëshirë e brendshme, jo kod i jashtëm ligji. Synimi për formimin e një populli të perëndishëm dhe të drejtë mbetet i njëjti, por metodologjia ndryshon. Njerëzimi i rënë e ka provuar vetën të paafte për të qenë pasqyrimi i përsosur i shëmbëllimit të Perëndisë. Problemi s'ishte te besëlidhja e Perëndisë, por te mëkati dhe dobësia e njeriut (shih Rom. 7; Gal. 3).

I njëjti tension mes besëlidhjeve të pakushtëzuara dhe atyre të kushtëzuara në DHV mbetet edhe në DHR. Shpëtimi është kryekëput falas për shkak të veprës së përfunduar të Jezu Krishtit, por kërkon pendim dhe besim (si në fillim, ashtu dhe në vijimësi). Bëhet fjalë, si për një deklaratë ligjore, ashtu dhe për një thirrje për të qenë si Krishti, një shpallje e pranimit nga Perëndia, por edhe një urdhër për shenjtëri! Besimtarët nuk shpëtohen nga veprat e tyre, por gjithsesi shpëtohen për të treguar bindje (shih Efe. 2:8-10). Jeta e perëndishme bëhet prova e shpëtimit, jo mjeti i tij. Sidoqoftë, jeta e përjetshme ka disa tipare të vrojtueshme! Ky tension shihet qartë në letrën e Hebrenjve.

TEMË E VEÇANTË: PËRJETË ('OLAM) (SPECIAL TOPIC: FOREVER: ['OLAM])

Etimologjia e termit hebraisht 'olam, [עולם] (BDB 761) është e paqartë (NIDOTTE, vëll. 3, f. 345). Ajo përdoret në disa kuptime (zakonisht, përcaktohen nga konteksti). Më poshtë janë vetëm disa shembuj të përzgjedhur.

1. gjëra të lashta
 - a. popujt, Zan. 6:4; 1 Sam. 27:8; Jer. 5:15; 28:8
 - b. vende, Isa. 58:12; 61:4
 - c. Perëndia, Psa. 93:2; Fja. 8:23; Isa. 63:16
 - d. gjëra, Zan. 49:26; Jobi 22:15; Psa. 24:7, 9; Isa. 46:9
 - e. koha, LiP. 32:7; Isa. 51:9; 63:9, 11
2. koha e ardhshme

- a. jeta e dikujt, Eks. 21:6; LiP. 15:17; 1 Sam. 1:22; 27:12
- b. hiperbolë për mbretin, 1 Mbret. 1:31; Psa. 61:7; Neh. 2:3
- c. ekzistencë e vazhdueshme
 - (1) toka, Psa. 78:69; 104:5; Pred. 1:4
 - (2) qiejt, Psa. 148:6
- d. ekzistenca e Perëndisë
 - (1) Zan. 21:33
 - (2) Eks. 15:18
 - (3) LiP. 32:40
 - (4) Psa. 93:2
 - (5) Isa. 40:28
 - (6) Jer. 10:10
 - (7) Dan. 12:7
- e. besëlidhja
 - (1) Zan. 9:12, 16; 17:7, 13, 19
 - (2) Eks. 31:16
 - (3) Lev. 24:8
 - (4) Num. 18:19
 - (5) 2 Sam. 23:5
 - (6) Psa. 105:10
 - (7) Isa. 24:5; 55:3; 61:
 - (8) Jer. 32:40; 50:5
- f. besëlidhja e veçantë me Davidin
 - (1) 2 Sam. 7:13, 16, 25, 29; 22:51; 23:5
 - (2) 1 Mbret. 2:33, 45; 9:5
 - (3) 2 Kro. 13:5
 - (4) Psa. 18:50; 89:4, 28, 36, 37
 - (5) Isa. 9:7; 16:5; 37:35; 55:3
- g. Mesia i Perëndisë
 - (1) Psa. 45:2; 72:17; 89:35-36; 110:4
 - (2) Isa. 9:6
- h. ligjet e Perëndisë
 - (1) Eks. 29:28; 30:21
 - (2) Lev. 6:18,22; 7:34; 10:15; 24:9
 - (3) Num. 18:8,11,19
 - (4) Psa. 11:9;89, 160
- i. premtimet e Perëndisë
 - (1) 2 Sam. 7:13, 16, 25; 22:51
 - (2) 1 Mbret. 9:5
 - (3) Psa. 18:50
 - (4) Isa. 40:8
- j. Pasardhësit e Abrahamit dhe Toka e Premtuar
 - (1) Zan. 13:15; 17:19; 48:4
 - (2) Eks. 32:13
 - (3) 1 Kro. 16:17
- k. festat e besëlidhjes
 - (1) Eks. 12:14, 17, 24
 - (2) Lev. 23:14, 21, 41
 - (3) Num. 10:8
- l. përjetësia, e përjetshme
 - (1) 1 Mbret. 8:13
 - (2) Psa. 61:7-8; 77:8; 90:2; 103:17; 145:13
 - (3) Isa. 26:4; 45:17
 - (4) Dan. 9:24

- m. çfarë thonë Psalmet se do të bëjnë përjetë besimtarët
 - (1) do të falënderojnë, Psa. 30:12; 79:13
 - (2) banojnë në prani të tij, Psa. 41:12; 61:4, 7
 - (3) do të besojnë në mëshirën e tij, Psa. 52:8
 - (4) do të lavdërojnë Zotin, Psa. 52:9
 - (5) do të këndojnë lavde, Psa. 61:8; 89:1
 - (6) do të shpallin drejtësinë e tij, Psa. 75:9
 - (7) do të përlevdojnë emrin e tij, Psa. 86:12; 145:2
 - (8) do të bekojnë emrin e tij, Psa. 145:1
- 3. si mbrapa, ashtu dhe para, në kohë (“nga përjetësia në përjetësi”)
 - a. Psa. 41:13 (lavdi Zotit)
 - b. Psa. 90:2 (vetë Perëndia)
 - c. Psa. 103:17 (dashamirësia e Zotit)

Mos harro, konteksti përcakton gjerësinë e kuptimit të këtij termi. Besëlidhjet dhe premtimet e përjetshme janë të kushtëzuara (p.sh., Jeremia 7). Kujdes që të mos i imponosh pikëpamjen tënde moderne për kohën, ose teologjinë tënde sistematike të DhR, çdo pasazhi të DhV që përmend këtë fjalë të rrjedhshme. DhR i universalizoi premtimet e DhV.

13:16 “Do t’i bëj pasardhësit e tu si pluhuri i tokës” Sërisht, këtu kemi një premtim metaforik (shih 15:5; 22:17; 26:4; 28:14; Eks. 32:13; Num. 23:10) për një bir, një familje, një fis dhe një komb të madh (JHVH premtim që do ta bekojë dhe Ishmaelin, shih 16:10; 17:20). Premtimi nuk do të jetë përmes Lotit; ai ka ikur! Abrahami i beson këtij premtimi (shih Zan. 15:6) dhe Pali e përdor këtë si bazë për shfajësimin e tij me anë të hirit nëpërmjet besimi në Rom. 4:3 dhe Gal. 3:6.

Në Zanafillë, Abrahami merr shumë premtime nga JHVH.

- 1. toka – 12:1-2; 13:14-15; 15:7,18; 17:8
- 2. fara/pasardhësit – 12:2; 13:16; 15:5,18; 17:2,4-7,16,19; 22:17
- 3. besëlidhja – 17:7,19,21
- 4. bekim i veçantë për gjithë kombet përmes tij – 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 28:14

Megjithatë, këto janë premtime të kushtëzuara. Këtu theksohet bindja dhe veprimet e Abrahamit (12:1; 13:17; 17:1, 23; 18:19; 22:16-18; 26:4-5 [shih *Dictionary of Biblical Imagery*, f. 3]). Abrami nuk është ai që nis besëlidhjen, por duhet të përgjigjet si duhet!

13:17 JHVH e urdhëron Abramin që ta inspektojë vetë dhuratën e re të tij.

- 1. “ngrihu” ose “shko” – BDB 877, KB 1086, *Kal URDHËRORE* (idiomatike, shih shënimin më poshtë)
- 2. “ec përmes” – BDB 229, KB 246, *Hithpael URDHËRORE* (ndoshta, kërkesë ligjore për pronësinë e tokës)

The Handbook on Genesis, nga UBS, thotë diçka me vend në lidhje me fjalën “ngrihu” kur përdoret në kombinim me një urdhër tjetër.

“‘Ngrihu’ nuk do të thotë se Abrami ishte ulur ose shtrirë kur mori urdhrin që të ecte. Në hebraisht, kjo fjalë ka funksion retorik kur përdoret si urdhër i ndjekur nga një urdhër tjetër, gjë që tregon se urdhri në fjalë është i rëndësishëm dhe se personi në fjalë duhet të fillojë menjëherë të bëjë veprimin e urdhëruar. Për shembuj të tjerë në Zanafillë, shih 19:15; 21:18; 28:2” (f. 304).

■ **“do të ta jap ty”** Shih shënimin në v. 15.

13:18 “Iisave të Mamres” Pema e shenjtë (BDB 18) është motiv i ripërsëritur në Izraelin e hershëm (SHUMËS në MT, por NJËJËS në LXX dhe Peshita).

- 1. pema e madhe në More – 12:6; LiP. 11:30
- 2. pema e madhe në Mamre – 13:18; 14:13; 18:1 (shih Jozefusi, *Lasht*. 1.10.4)
- 3. pema e madhe në Shekem – 35:4; Gjyq. 9:6
- 4. pema e madhe në Zanim – Joz. 19:33; Gjyq. 4:11
- 5. pema e madhe në Ofra – Gjyq. 6:11, 19
- 6. pema e madhe në Tabor – 1 Sam. 10:3 (nuk përmendet asnjë altar)

7. BDB 18 barazohet me BDB 781 në Zan. 18:1, 4, 8. BDB 781 është fjalë që përdoret për pemën e veçantë (ose pemët e veçanta) të Zanafillës 2-3 (shih 2:9, 16, 17; 3:1, 2, 3, 6, 8, 11, 12, 17, 22, 24)

■ **“Hebron”** Në këtë kohë, njihej me emrin Kiriath-arba (shih 23:2; 35:27), gjë që tregon se kjo ngjarje u shkrua në një periudhë të mëvonshme, pasi emri u ndryshua nga pushtuesit izraelitë.

■ **“aty ndërtoi një altar për ZOTIN”** Ky altar i ri (shpesh, në zonën e një vendi adhurimi paraekzistues kananit) është motiv i përsëritur në kohën e banimit të Abramit në Kanan (shih 12:7; 13:18; 22:9). Ndoshta, në këta altarë kryhej flijim kafshësh, gjë që ishte karakteristike për adhurimin e JHVH.

1. Abeli – 4:4
2. Noeu – 8:20
3. Abrami – 13:18; 15:12-21
4. Isaku – 26:25
5. Jakobi – 33:20; 35:7
6. Jobi – Jobi 1:5

Flijimet e kafshëve vazhdojnë në librin e Eksodit (shih Eksodi 12) dhe zhvillohen në beslidhjen e Moisiut (Levitiku 1-7, 16).

ZANAFILLA 14

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Lufta e mbretërve 14:1-12	Rrëmbimi dhe shpëtimi i Lotit 14:1-4 14:5-12	Një aleancë e katër mbretërve lindorë 14:1-12	Abrami shpëtoi Lotin 14:1-7 14:8-12	Fushata e katër mbretërve 14:1-12
14:13-16	14:13-16	14:13-16	14:13-16	14:13-16
Premtimi i Perëndisë për Abramin 14:17-24	14:17 Abrami dhe Melkicedeku 14:18-20	14:17-24	Melkicedeku bekon Abramin 14:17-20	Melkicedeku 14:17-19 (19)
(19-20)	(19-20)	(19-20)		14:20
	14:21-24		14:21 14:22-24	14:21-24

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 14:1-12

¹Dhe ndodhi që, në kohën e Amrafelit mbretit të Shinarit, Ariokut mbretit të Elasarit, Kedorlaomerit mbretit të Elamit dhe Tidalit mbretit të Goimit, ²ata bënë luftë me Berën mbretin e Sodomit, dhe me Birshën mbretin e Gomorrës, Shinabin mbretin e Admahut, dhe Shemberin mbretin e Zeboimit dhe mbretin e Belës (pra, Zoarit). ³Të gjithë këta erdhën si aleatë në luginën e Sidimit (pra, në Detin e Kripur). ⁴Dymbëdhjetë vjet i kishin shërbyer Kedorlaomerit, por në vitin e tretë bënë kryengritje. ⁵Në vitin e katërbëdhjetë, Kedorlaomeri dhe mbretërit që ishin me të, erdhën dhe i mposhtën refaimët në Astheroth-karnaim dhe zuzimët në Ham dhe emimët në Shaveh-kiriathaim, ⁶dhe horitët në malin e tyre Seir, deri në El-paran, pra përbri me shkretëtirën. ⁷Pastaj, u kthyen dhe erdhën në En-mishpat (pra, në Kadesh), dhe pushtuan gjithë vendin e amalekitëve, dhe të amoritëve, që jetonin në Hazazon-tamar. ⁸Dhe mbreti i Sodomit dhe mbreti i Gomorës dhe mbreti i Admahut dhe mbreti i

Zeboimit dhe mbreti i Belës (pra, Zoarit) dolën; dhe u rreshtuan për betejë kundër tyre në luginën e Sidimit, ⁹kundër Kedorlaomerit mbretit të Elamit dhe Tidalit mbretit të Goimit dhe Amrafelit mbretit të Shinarit dhe Ariokut mbretit të Elasarit—katër mbretër kundër pesëve. ¹⁰Dhe luginë e Sidimit ishte plot me puse bitumi; dhe mbretërit e Sodomit dhe Gomorës ia mbathën dhe ranë në to. Por ata që mbijetuan u arratisën për në rajonin malor. ¹¹Pastaj, ata morën gjithë pasuritë e Sodomit dhe Gomorës dhe gjithë ushqimet e tyre dhe u larguan. ¹²Morën dhe Lotin, nipin e Abramit, me gjithë pasuritë e tij dhe u larguan, sepse ai jetonte në Sodom.

14:1-12 Ngjarjet e shënuara këtu janë të panjohura deri tani në histori; të panjohur janë dhe emrat e këtyre mbretërve. Ka patur shumë debate për këta emra. Ka gjasa që një grup i ngjashëm tekstesh kuneiforme, të blera nga Muzeu Britanik, të quajtur “Tekstet e Kedorlaomerit”, flasin për të njëjtën ngjarje për shkak të ngjashmërisë së tre emrave të këtyre katër mbretërve, por dhe kjo është e paqartë.

Atëherë, çfarë dimë?

1. Ka “të dhëna arkeologjike për një qytetërim të përparuar (Bronzi i Mesëm I) në trans-Jordan, Negev dhe Sinai në këtë kohë, që u zhduk papritmas” (ZPEB, vëll. 1, f. 785). Kjo luftë përputhet me të dhënat e tanishme.
2. Ushtritë lëviznin në distanca të gjata gjatë kësaj periudhe (pra, në mijëvjeçarin e dytë para K.) për të mbledhur plaçkë dhe për të zaptuar vendet e tjera.

Një shembull që tregon gjendjen e pështjelluar tani në lidhje me këtë ngjarje ka të bëjë me “Ariokun, mbretin e Elasarit”, që mund të bëjë fjalë për

1. Eri-akun, mbreti i qytetit të Larsës (akadian), që ishte në Babiloninë qendrore ose në Asiri
2. një satrap të Armenisë (Elasari, në armenisht, do të thotë Armeni)
3. Kapadokinë (nga *Apokrifoni i Zanafillës* në Pergamenat e Detit të Vdekur)
4. Një qytet midis Karkemishit dhe Haranit (nga tekstet e Marisë)

Pështjellimi është i dukshëm. Këta emra nuk janë të zakonshëm në asnjë burime të shkruar. Shqiptimi i emrave ndryshon nga njëra gjuhë në tjetrën. Është më mirë që të presim të gjejmë më tepër histori të dokumentuar në lidhje me këtë periudhë dhe lokalitet. Mbretërit duhet të jenë të së njëjtës kohë dhe nga periudha e Abramit (shekulli 19 ose 18 para K.). Por më lejoni të nxitoj që të përmend se këta emra përputhen me këtë vend (rajonin me të cilin lidhen. Derek Kidner, *Genesis*, f. 30).

1. Amrafel – fjalë semite
2. Ariok – fjalë hure
3. Kedorlaomer – fjalë elamite
4. Tidal – fjalë hitite

14:2 Qytetet e përmendura (Sodomi, Gomora, Admahu, Zeboimi dhe Bela/Zoari) janë qytete që ndodheshin në Arabahun jugore, sot, në rajonin e mbuluar nga maja jugore e Detit të Vdekur.

■ **“Berën... Birshën”** Bibla Studimore Judaike thotë se këta dy emra simbolizojnë “të keqen” (BDB 948) dhe “ligësinë” (BDB 957, f. 34; shih dhe Derek Kidner, *Genesis*, f. 130). Ky pohim i BDB nuk është i provuar. Ndoshta, arsyeja është se ky fjalor mendon se kjo ndodhi nuk është historike. Emrat e këtyre mbretërve nuk njihen nga historia.

14:3 “luginën e Sidimit” Ky vend gjendet vetëm në këtë kapitull, v. 3 dhe 8. Përkthimet e lashta e përdorën kontekstin e afërt (v. 10) për ta përkthyer si pjesë të Luginës së Jordanit, ku në sipërfaqe duken produkte fosile naftë. Ndoshta, kjo është një zonë që tani mbulohet nga pjesa jugore e Detit të Vdekur.

14:4 Ky varg na tregon arsyen pse “qytetet e luginës” u rebeluan (BDB 597, KB 632, *Kal E KRYER*) ndaj satrapit të tyre mesopotamas. Si përgjigje, Kedorlaomeri rekrutoi një sërë mbretërisht të tjerë nga Gjysmëhëna Pjellore që t’i bashkoheshin atij në këtë ekspeditë shpaguese.

14:5-7 Derek Kidner (*Genesis*, Tyndale OT Commentaries, f. 131) mendon se v. 5-7, ndoshta v. 1-11, mund të jenë marrë nga një dokument historike (libër mbretëror për fushatat ushtarake), që përshkruante disfatën e “qyteteve të luginës” dhe aleatëve të tyre lokale. Edhe unë mendoj se kjo është alternativë e mundshme. “Ndryshon” nga kapitujt ngjitur.

TEMË E VEÇANTË: FJALËT QË PËRDOREN PËR LUFTËTARË OSE GRUPE POPUJSH TË GJATË/TË FUQISHËM (SPECIAL TOPIC: TERMS USED FOR TALL/POWERFUL WARRIORS OR PEOPLE GROUPS)

Këta njerëz trupmëdhenj/të gjatë/ të fuqishëm përmenden me emra të ndryshëm:

1. *Nefilim* (BDB 658) – Zan. 6:4; Num. 13:33
2. *Refaimët* (ose BDB 952, ose BDB 952 II) – Zan. 14:5; LiP. 2:11, 20; 3:11, 13; Joz. 12:4; 13:12; 2 Sam. 21:16, 18, 20, 22; 1 Kro. 20:4, 6, 8
3. *Zanzuminët* (BDB 273), *zuzimët* (BDB 265) – Zan. 14:5; LiP. 2:20
4. *Emimët* (BDB 34) – Zan. 14:5; LiP. 2:10-11
5. *Anakimët* (bijtë e *Anakut*, BDB 7781) – Num. 13:33; LiP. 1:28; 2:10-11, 21; 9:2; Joz. 11:21-22; 14:12, 15

■ “*Ashteroth*” Kjo (BDB 800) është një emër për perëndeshën e Kananit, që lidhej me *Ba'al*in.

TEMA E VEÇANTË: ADHURIMI I PJELLORISË NË LINDJEN E AFËRT NË LASHTËSI (SPECIAL TOPIC: FERTILITY WORSHIP OF THE ANCIENT NEAR EAST)

- I. Arsyet pse
 - A. Njerëzit e lashtë e filluan si gjahtarë-mbledhës ushqimesh, por pasi jeta kaloi nga nomade në vendbanime, doli nevoja për të mbjella dhe për tufa bagëtish.
 - B. Banorët e Lindjes së Afërt në lashtësi ishin të ekspozuar ndaj forcave të natyrës. Me zhvillimin e qytetërimeve rreth baseneve me ujë të pijshëm ata u bënë të varur nga rendi i rregullt i stinëve.
 - C. Forcat e natyrës u shndërruan në perëndi, të cilëve duhet t’u luteshin dhe t’i mbanin nën kontroll.
- II. Ku dhe Pse
 - A. Fetë e pjellorisë u zhvilluan në
 1. Egjipt (Nili)
 2. Mesopotami (Tigri dhe Eufrati)
 3. Kanaani (Jordani)
 - B. Në thelb, ka disa të përbashkëta mes kulteve të pjellorisë në Lindjen e Afërt në lashtësi.
 - C. Ndryshueshmëria dhe paparashikueshmëria e stinëve dhe kushteve të motit çoi në zhvillimin e miteve që përdornin analogji njerëzore/hyjnore si baza e jetës në sferën shpirtërore dhe në tokë.
- III. Kush dhe Si
 - A. Kush (perënditë dhe perëndeshat)
 1. Egjipt
 - a. Isis (femër)
 - b. Osiri (mashkull)
 2. Mesopotami
 - a. Ishtari/Inana (femër)
 - b. Tamuzi/Dumuzi (mashkull)
 3. Kanaan
 - a. Ba’ali (mashkull)
 - b. Asherahu, Astarte, Anathi (femër)
 - B. Secila nga këto çifte u mitologjizua në mënyra të ngjashme
 1. njëri vdes

2. tjetri rimëkëmbet
 3. motivi i perëndive që vdesin dhe ringjallen imiton ciklet vjetore të natyrës
- C. Magjia imituese i shihte bashkimet seksuale (pra, martesën e perëndive) si mënyrë për të siguruar pjellorinë e të mbjellave, tufave dhe njerëzve.

IV. Izraelitët

- A. Populli i JHVH-së paralajmërohet (në Levitiku dhe në Ligjin e Përtërirë) që t'u shmangej kulteve të pjellorisë (sidomos atyre të Kanaanit).
- B. Këto kulte ishin shumë popullore për shkak të besëtytnisë të qenieve njerëzore dhe stimulit shtesë të aktivitetit seksual.
- C. Idhujtaria nënkupton që bekimi për jetën kërkohet në mënyra kultike ose rituale, në vend që të kërkohet nëpërmjet një besimi personal në JHVH.

V. Lexime të sugjeruara

- A. W. F. Albright, *Archaeology and the Religion of Israel*
- B. J. H. Breasted, *Development of Religion and Thought in Ancient Egypt*
- C. James G. Frazer
 1. *Adonis, Attis, Osiris*
 2. *Folklore in the Old Testament*
 3. *The Worship of Nature*
- D. C. H. Gordon, *Before the Bible*
- E. S. N. Kramer, *Mythologies of the Ancient World*

14:6 “horitët” Shih Temën e Veçantë në 12:6.

■ **“El-paran”** Ky nuk është emri i përgjithshëm i Perëndisë (pra, *El*) si parashtesë. Është shkurtim i fjalës “terebin” (shih LXX, pra, një pemë e lartë).

14:7 “En-mishpat (pra, në Kadesh)” Fjala “En” (BDB 745) do të thotë “pranverë”, dhe është pjesë e emrit të disa vendeve në DHV. “Mishpat” (BDB 1048) do të thotë “gjykim”, “drejtësi”, ose “vendim”, ku ndodhin dhe ngjarjet e Numrave 13.

Ky është i vetmi rast kur përmendet ky emër në Bibël. Paranteza sqaruese e identifikon si oazin në shkretëtirën veriore të Sinait, shumë i famshëm gjatë periudhës së endjes në shkretëtirë (shih Num. 13:26; 20). Kadishi përmendet dhe në Zan. 16:14, 20:1, 14, dhe Num. 13:26; 20:1, 14. Më vonë quhet “Kadesh Barnea” (shih Num. 32:8). Me sa duket, ky është një rast tjetër kur një redaktor ose skrib shtoi informacione (1) nga një periudhë më e vonët, ose (2) si qartësim i mëtejshëm për një tekst ose traditë gojore ekzistuese (shih v. 2, 8, 17).

■ **“amalekitëve”** Ky grup mund të jetë pasardhës i Esaut (shih Zan. 36:15-16), që u bë simboli i ligësisë ndaj Izraelit për shkak se ky popull plaçkiste pjesën e prapme dhe të pambrojtur të izraelitëve migruese (shih Eks. 17:8-16; LiP. 25:17-19).

■ **“amoritëve”** Shih Temën e Veçantë në 12:6.

■ **“Hazazon-tamar”** Nga 2 Kro. 20:2, ky identifikohet si En-gedi, një burim unik me ujë të freskët në anën perëndimore të Detit të Vdekur.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 14:13-16

¹³Pastaj një ikanak erdhi dhe ia tregoi Abram hebreut. Dhe ai po jetonte në lisat e Mamres amoritit, vëllait të Eshkolit dhe vëllait të Anerit, dhe këta ishin aleatë të Abramit. ¹⁴Kur Abrami dëgjoi se kushëririn ia kishin marrë rob, iu priu burrave të tij të stërvitur, të lindur në shtëpinë e tij, treqind e tetëmbëdhjetë vetë, dhe u vu në ndjekje deri në Dan. ¹⁵I ndau forcat e tij kundër tyre natën, ai dhe shërbëtorët e vet, dhe i mposhti, dhe i ndoqi deri në Hoba, pra në veri të Damaskut. ¹⁶Rimori gjithë plaçkën dhe ktheu dhe kushëririn e vet, Lotin, me gjithë zotërimet e tij, si dhe gratë dhe popullin.

14:13 “Abram hebreut” Fjala “hebre” (BDB 720) mund të rrjedhë nga

1. Eber – pasardhës i Shemit (shih 10:21) dhe Shelahut (shih 10:24). Ky emër do të thotë “përtej” (shih LXX), ose “rajoni përtej” (BDB 719). Nëse ky emër përcakton një grup-popull (shih 39:14), është një tjetër shembull anakronizmi, që nënkupton përditësimin e tekstit nga një redaktor ose skrib i mëvonshëm.
2. Habiru – emri i semitëve migrues të mijëvjeçarit të dytë para K.: emri “hebre” në akadisht (ABD, vëll. 3, f. 6); vetë ky emër do të thotë “refugjatë”.

Shpesh, ky term përdoret për t’i përcaktuar izraelitët si të huaj. Kapitulli 14 është unik në ngjarjet e shkruara për jetën e Abramit.

1. përdorimi i fjalës “hebre” (BDB 720 I)
2. lidhet me qytetin e Jerusalemit (Salem)
3. përdoret titulli “më i larti Perëndi” (shih 14:18 19, 20, 22)

14:14 Është e habitshme që forca prej 318 vetash (plus aleatët) arriti të mposhte një ushtri të bashkuar të katër mbretërve të Gjysmëhënës Pjellore (kjo është mrekulli besimi). Kjo disfatë synon t’i zbulojë Abrahamit praninë dhe fuqinë e JHVH (siç tregojnë qartë vargjet 17-24 dhe 15:1). Kjo është arsyeja pse shënohet kjo ngjarje! Edhe përdorimi i titullit “Melkicedek” nga Abrami rrëfen aktivitetin e JHVH-së përtej besëlidhjes me Abramit. Edhe të tjerë (si Jobi, Elihu) e njihnin dhe adhuronin JHVH-në, por me emër tjetër (pra, *El Eljon*). Thirrja e Abramit nuk ishte akt unik, por një mënyrë për t’ua zbuluar JHVH-në gjithë kombeve.

■ **“burrave të tij të stërvitur”** Ndonëse ky është kontekst ushtarak, kjo fjalë (BDB 335) nënkupton stërvitjen shtëpiake ose baritore.

Një aspekt ushtarak mund të gjendet dhe në foljen “iu priu” (BDB 937, KB 1227, *Hifil E PAKRYER*), që ndoshta reflekton një rrënjë foljeje akadisht, “grumbulloj trupat”, që ndjek Pentatukun Samaritan dhe Septuagintën.

■ **“deri në Dan”** Ky është një rast tjetër kur përdoret një emër i mëvonshëm. Dani (qyteti) i referohet migrimit të fisit të Danit nga zona filistine deri në veriun e largët në Jozueu 19:40-48 dhe Gjyqtarët 18. Me sa duket, një redaktor ose skrib i mëvonshëm e ka përditësuar tekstin.

14:15 *Handbook on Genesis*, e UBS, bën një koment me vend këtu.

“14:15 tregon ‘se Abrami nuk e çliroi Lotin gjatë sulmit të natës në Dan, por vetëm më vonë në Hobah’ (f. 319).

Ky rajon qyteti, “Hobah” (BDB 295) është në veri të Damaskut dhe përmendet vetëm këtu në Bibël. Mbretërit pushtues dhe Abrami me aleatët përshkuan distanca të gjata.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 14:17-24

¹⁷Pastaj, pas kthimit të tij nga disfata e Kedorlaomerit dhe mbretërve që kishin qenë me të, mbreti i Sodomit doli që ta takonte Abramit në luginën e Shavehut (pra, në Luginën e Mbretit). ¹⁸Dhe Melkicedeku mbreti i Salemit solli bukë dhe verë; ai ishte prift i më të Lartit Perëndi. ¹⁹Ai e bekoji dhe i tha:

“I bekuar qoftë Abrami nga më i Larti Perëndi,
Zotëronjësi i qiejve dhe tokës;

²⁰Dhe i bekuar qoftë më i Larti Perëndi,

I cili t’i dorëzoi armiqtë në duart e tua”. Abrami i dha të dhjetën e të gjithave. ²¹Mbreti i Sodomit i tha Abramit: “Ma jep popullin dhe plaçkën mbaje për vete”. ²²Abrami i tha mbretit të Sodomit: “Unë i jam betuar ZOTIT, më të Lartit Perëndi, zotëronjësit të qiejve dhe tokës, ²³se nuk do të marr asnjë fije, apo lidhëse sandalesh, apo asgjë që është e jotja, nga frika se mos thuash: ‘Unë e kam bërë Abramit të pasur’. ²⁴Nuk do të marr asgjë përveç atë që kanë ngrënë djemtë, si dhe pjesën e burrave që erdhën me mua, Anerit, Eshkolit dhe Mamres; le të marrin pjesën që u takon”.

14:17 “mbreti i Sodomit” Saktësisht se ç’lidhje kishte “mbreti i Sodomit” me mbretin e Salemit nuk është e qartë. (Vargu 17 përmend sërish ndarjet e plaçkës së luftës, që vazhdohet në v. 21-24). Është e habitshme që ky

mbret (pra, Shemeber, v. 2) përmendet këtu. Me sa duket (1) mbreti i Salemit ishte këshilltar shpirtëror i mbretit të Sodomit, ose (2) ky është konteksti i shkurtuar, që kombinon dy ngjarje të ndryshme. Salemi nuk ishte një nga Qytetet e Luginës që u sulmuan (shih v. 1-2).

Nga v. 23, Abrami donte që JHVH të merrte gjithë meritat për begatinë e tij (shih v. 20b) dhe nuk i besonte plotësisht mbretit të Sodomit.

■ **“Luginës së Shavehut (pra, Luginës së Mbretit)** Fjala “shaveh” (BDB 1001) do të thotë “jam i lëmuar” (BDB 1000) dhe këtu mund të bëjë fjalë për një pllajë.

“Lugina e Mbretit” përmendet dhe në 2 Sam. 18:18 dhe duket se ishte një luginë ngjitur me Salemin. Vendndodhja e saj është e paqartë (ndonëse disa mendojnë se bëhet fjalë për Luginën e Kidronit); kështu ndodh me shumë njerëz dhe vende në këtë kapitull.

14:18 “Melkicedeku” Ky emër do të thotë “mbreti i drejtësisë” ose “mbreti im është i drejtë” (BDB 575, i ngjashëm me Joz. 10:1; Cedek mund të ketë lidhje me një perëndi yjore të kananiteve, Cedeku). Ky emër (Melkicedek) shfaqet vetëm këtu dhe në Psa. 110:4 në DHV. Pasazhi i Psalmit 110 bëri që komuniteti i Pergamenave të Detit të Vdekur të priste dy Mesi.

1. një Mesi mbretëror nga fisi i Judës
2. një Mesi priftëror nga fisi i Levit

Libri i Hebrejve në DHR (kapitulli 7) e përdor këtë mbret-prift kananit si model të një priftërie më të lartë.

1. gjenealogjia e tij nuk na jepet
2. Abrami i jep të dhjetat (v. 20; shenjë e pranimit të eprorit)
3. Ai është drejtues i qytetit që, më vonë, u bë Jerusalemi
4. Është prift (e pazakontë në këtë periudhë; pasi babai ishte ai që vepronte si prift i familjes, shih 31:54; Jobi 1) i më të Lartit Perëndi (*El Eljon*, shih אל עליון v. 19, 20).

Me anë të hermeneutikës rabinike, autori i Hebrejve e përdor Melkicedekun si tim-simbol të një priftërie më të lartë se ajo e Aaron Levit.

■ **“Salemit”** Qyteti i veçantë ku JHVH zgjodhi të banojë emri i tij ka disa emra në DHV.

1. Salem – emër i hershëm kananit
2. Jebus – emri kananit në kohën e Jozueut
3. Jerusalem – në kohën e Davidit (shih paralelizmin në Psa. 76:2)

■ **“bukë dhe verë”** Kjo ishte për Abramin dhe gjithë të tjerët. Ishte mënyra për të nënkuptuar ushqimin bazë për mbijetesë (shih Psa. 104:15). Mund të kenë patur dhe domethënie fetare (pra, besëlidhje me anë të një vakti paqeje), por kjo është e paqartë nga ky pasazh. Nuk është parahijezim i Darkës së Zotit. Duhet të ruhem nga tipologji që nuk na janë zbuluar nga autorët e frymëzuar të DHR!

■ **“verë”**

TEMË E VEÇANTË: QËNDRIMET BIBLIKE NDAJ ALKOOLIT DHE ALKOOLIZMIT (SPECIAL TOPIC: BIBLICAL ATTITUDES TOWARD ALCOHOL AND ALCOHOLISM)

I. Termat biblikë

A. Dhiata e Vjetër

1. *Jajin* – ky është term i përgjithshëm për verën (BDB 406, KB 409), që përdoret 141 herë. Etimologjia e tij është e paqartë pasi nuk vjen nga një rrënjë hebraisht. Gjithmonë ka kuptimin “lëng fryti i fermentuar”, zakonisht nga rrushi. Disa pasazhe tipike janë Zan. 9:21; Eks. 29:40; Num. 15:5, 10.
2. *Tirosh* – Kjo është “verë e re” (BDB 440, KB 1727). Për shkak të kushteve klimatike të Lindjes së Afërt, fermentimi fillonte që gjashtë orë pas nxjerrjes së lëngut. Ky term i referohet verës në procesin e fermentimit. Për disa pasazhe tipike, shih LiP. 12:17; 18:4; Isa. 62:8-9; Os. 4:11.
3. *Asis* – Qartazi, këtu bëhet fjalë për pije alkooolike (“verë e ëmbël”, BDB 779, KB 860,

p.sh., Joeli 1:5; Isa. 49:26).

4. *Sekar* – ky term do të thotë “pije e fortë” (BDB 1016, KB 1500). Rrënja hebraisht përdoret në termin “i dehur” ose “pijanec”. Atij i shtohet diçka për ta bërë më dehës. Është fjalë paralele me *jajin* (shih Fja. 20:1; 31:6; Isa. 28:7).

B. Dhiata e Re

1. *Oinos* – fjala greqisht që është e barasvlershme me *jajin*
2. *Neos oinos* (verë e re) – fjala greqisht e barasvlershme me *tirosh* (shih Marku 2:22).
3. *Gleukos oinos* (verë e ëmbël, *asis*) – verë në fazat e para të fermentimit (shih Veprat 2:13).

II. Përdorimi biblik

A. Dhiata e Vjetër

1. Vera është dhuratë nga Perëndia (Zan. 27:28; Psa. 104:14-15; Pred. 9:7; Os. 2:8-9; Joeli 2:19, 24; Amosi 9:13; Zak. 10:7).
2. Vera është pjesë e ofrimit flijues (Eks. 29:40; Lev. 23:13; Num. 15:7, 10; 28:14; LiP. 14:26; Gjyq. 9:13).
3. Vera përdoret si ilaç (2 Sam. 16:2; Fja. 31:6-7).
4. Vera mund të jetë problem i vërtetë (Noe – Zan. 9:21; Loti – Zan. 19:33, 35; Samsoni – Gjyq. 16; Nabali – 1 Sam. 25:36; Uriahu – 2 Sam. 11:13; Amoni – 2 Sam. 13:28; Elahu – 1 Mbret. 16:9; Benhadadi – 1 Mbret. 20:12; Sundimtarët – Amosi 6:6; dhe Zonjat – Amosi 4).
5. Me verën mund të abuzohet (Fja. 20:1; 23:29-35; 31:4-5; Isa. 5:11, 22; 19:14; 28:7-8; Osea 4:11).
6. Vera iu ndalohej grupeve të caktuara (priftërinjve në detyrë, Lev. 10:9; Ezek. 44:21; naziritëve, Num. 6; dhe sundimtarëve, Fja. 31:4-5; Isa. 56:11-12; Osea 7:5).
7. Vera përdoret në kontekstin eskatologjik (Amosi 9:13; Joeli 3:18; Zak. 9:17).

B. Periudha ndërhyjatore

1. Vera, me masë, është shumë e dobishme (*Ekleziasti* 31:27-30).
2. Rabinët thonë: “Vera është ilaçi më i shkëlqyer; aty ku vera mungon, atëherë nevojiten ilaçet” (BB 58b).

C. Dhiata e Re

1. Jezusi shndërroi një sasi të madhe uji në verë (Gjoni 2:1-11).
2. Jezusi piu verë (Mat. 11:18-19; Luka 7:33-34; 22:17 e më tej).
3. Pjetri u akuzua për dehje me “verë të re” në ditën e Rrëshajave (Veprat 2:13).
4. Vera mund të përdoret si ilaç (Marku 15:23; Luka 10:34; 1 Tim. 5:23).
5. Drejtuesit nuk duhet të jenë abuzues me verë. Kjo nuk do të thotë se duhet të mos pinë fare alkool (2 Tim. 3:3, 8; Titi 1:7; 2:3; 1 Pje. 4:3).
6. Vera përdoret në kontekste eskatologjike (Mateu 22:1 e më tej; Zbu. 19:9).
7. Dehja shihet me sy të keq (Mat. 24:49; Luka 12:45; 21:34; 1 Kor. 5:11-13; 6:10; Gal. 5:21; 1 Pje. 4:3; Rom. 13:13-14).

III. Mësime teologjike

A. Tensioni dialektik

1. Vera është dhuratë nga Perëndia.
2. Dehja përbën problem të madh.
3. Në disa kultura, besimtarët duhet t’i kufizojnë liritë e tyre për hir të ungjillit (Mat. 15:1-20; Marku 7:1-23; 1 Korintasve 8-10; Romakëve 14).

B. Prirja për t’i kaluar caqet e dhëna

1. Perëndia është burimi i të gjitha gjërave të mira.
 - a. Ushqimi – Marku 7:19; Luka 11:44; 1 Kor. 10:25-26
 - b. Të gjitha gjërat e pastra – Rom. 14:14, 20; 1 Tim. 4:4
 - c. Të gjitha gjërat e lejueshme – 1 Kor. 6:12; 10:23
 - d. Të gjitha gjërat e pastra – Titit 1:15
2. Njerëzimi i rënë ka abuzuar me të gjitha dhuratat e Perëndisë duke i çuar përtej kufijve të caktuar nga Perëndia.

- C. Abuzimi është faji ynë, jo i gjërave. Nuk ka asgjë të keqe në krijimin fizik (shih Marku 7:18-23; Rom. 14:14, 20; 1 Kor. 10:25-26; 1 Tim. 4:4; Titi 1:15).

- IV. Kultura dhe fermentimi judaik në shekullin e parë
- A. Fermentimi fillon shumë herët, rreth 6 orë pasi është shtypur rrushi.
 - B. Tradita judaike thotë se, kur në sipërfaqe shfaqet një shkumë e lehtë (shenjë e fermentimit), ajo duhet t'i nënshtrohet të dhjetave të verës (*Maaseroth* 1:7). Quhet “verë e re” ose “verë e ëmbël”.
 - C. Fermentimi i parë i fortë përfundonte pas një jave.
 - D. Fermentimi dytësor kërkonte rreth 40 ditë. Në këtë fazë, konsiderohej “verë e vjetruar” dhe mund të ofrohej në altar (*Edhujjoth*, 6:1).
 - E. Vera që kishte pushuar mbi llumin e vet (vera e vjetër) konsiderohej e mirë, por duhej kulluar mirë përpara përdorimi.
 - F. Vera konsiderohej e vjetruar sa duhet zakonisht pas një viti fermentimi. Tre vite ishte periudha më e gjatë kohore që vera mund të magazinohet e sigurt. Ajo quhej “verë e vjetër” dhe duhej holluar me ujë.
 - G. Vetëm në 100 e fundit është arritur të vonohet periudha e fermentimit, për shkak të mjedisit steril dhe kimikateve të shtuara. Bota e lashtë nuk e ndalonte dot procesin e natyrshëm të fermentimit.
- V. Pohime përmbyllëse
- A. Sigurohu që përvoja, teologjia dhe interpretimi yt biblik të mos nënvlerësojë Jezusin dhe kulturën judaike/të krishterë të shekullit të parë! Është e qartë se ata nuk ishin njerëz që s'pinin fare alkool.
 - B. Nuk po mbrojmë përdorimin shoqëror të alkoolit. Megjithatë, shumë vetë e kanë ekzagjeruar pozicionin e Biblës për këtë temë dhe, tani, pretendojnë drejtësi më të lartë për shkak të anshmërisë së tyre kulturore/denominacionale.
 - C. Për mendimin tim, Romakëve 14 dhe 1 Korintasve 8-10 na sigurojnë mësim dhe udhëzime të bazuara në dashurinë dhe respektin për bashkëbesimtarët dhe për përhapjen e ungjillit në kulturën tonë, dhe jo liri vetjake apo kritika plot gjykim. Nëse Bibla është i vetmi burim për besimin dhe praktikën, atëherë, ndoshta të gjithë ne duhet ta mendojmë nga e para këtë çështje.
 - D. Nëse themi se mospirja absolute e alkoolit është vullneti i Perëndisë, çfarë po themi për Jezusin, si dhe për ato kultura që përdorin rregullisht verë (p.sh., Evropa, Izraeli, Argjentina)?

14:19-20 Shumica e përkthimeve të Biblës anglisht e shënojnë këtë si formë poetike.

14:19 “**I bekuar qoftë Abrami**” Kjo është e njëjta FOLJE (BDB 138, KB 159), që gjendet tri herë në Zan. 12:3. Në thelb, do të thotë “përgunjem”, ose “bekoj”.

■ “**më i Larti**” Abrami, Melkicedeku dhe Jobi e njihnin Perëndinë e krijimit me emra të ndryshëm.

1. Abrami – JHVH
2. Melkicedeku – *El Eljon*
3. Jobi – *Elohim, El*

Shih Temën e Veçantë në 12:1.

■ “**zotëronjësi i qiejve dhe tokës**” Kjo FOLJE (BDB 888, KB 111, *Kal PJESORE*, shih v. 22) do të thotë “zotëroj”, ose “bëj” (ndoshta, vjen nga dy rrënjë të ngjashme foljesh me bashkëtingëllore). Kjo gjuhë teologjike është e përhapur në fetë e Lindjes së Afërt (pra, poezitë ugarite dhe kananite); ishte një mënyrë për të ranuar perëndinë e lartë (që përdoret për JHVH në Psa. 115:15; 121:2; 124:8; 134:3; 146:6).

14:20 “**të dhjetën e të gjithave**” Kjo është përmendja e parë e një koncepti numerik, që zhvillohet në të dhjetat në librin e Levitikut (shih Temën e Veçantë më poshtë). Ky gjest i Abramit tregon se ai po falënderonte JHVH-në për fitoren dhe po pranonte se fitimtari ishte Zoti!

Me këto të dhjeta që i jep Melkicedekut, Abrami po pranonte se Melkicedeku ishte dikush që njihte vërtet dhe i shërbente të njëjtit Perëndi që kishte thirrur dhe Abramin nga Uri (shih v. 22).

TEMA E VEÇANTË: TË DHJETAT NË LEGJISLACIONIN MOZAIK (SPECIAL TOPIC: TITHES IN THE MOSAIC LEGISLATION)

A. Referenca biblike:

Për priftërinjtë dhe faltoren qendrore

1. Lev. 27:30-32
2. LiP. 12:6-7, 11, 17
3. LiP. 14:22-26
- 4.
5. Num. 18:21-24

6. Neh. 12:44
7. Mal. 3:8, 10

Për levitët lokalë

- LiP. 12:12
LiP. 14:27
Num. 18:25-29 (levitët duhet t'i japin faltores qendrore të dhjetat nga të dhjetat e tyre
Neh. 10:37, 38

Për të varfrit lokalë

- LiP. 14:28-29
LiP. 26:12-15

B. Shembuj të dhjetash përpara legjislacionit mozaik

1. Zanafilla 14:20, Abrahami i jep të dhjetat Melkicedekut (Heb. 7:2-9)
2. Zanafilla 28:22, Jakobi i jep të dhjetat JHVH-së

C. Të dhjetat e Izraelit përdorëshin për të mbështetur tempullin, por çdo vit të tretë, të dhjetat kombëtare u jepeshin vetëm të varfërve të vendit.

Personalisht, unë mendoj se “e dhjeta” është një koncept i DHV që lidhet me mirëmbajtjen e tempullit qendror. Nuk mendoj se është parim për DHR. Diskutimi më i mirë (madje, i vetëm) që flet për modelin dhënës për johebrenjtë besimtarë gjendet në 2 Korintasve 8-9, që flet për një dhuratë që do të jepej vetëm një herë nga kishat johebraike për kishën e Jerusalemit.

TEMA E VEÇANTË: TË DHJETAT (SPECIAL TOPIC: TITHING)

Luka 11:42 dhe Mat. 23:23 janë të vetmet pasazhe në DHV që flasin për të dhjetat. Nuk mendoj se DHR na mëson për të dhjetat, pasi gjithë ky kontekst është kundër legalizmit pedant dhe vetëdrejtësisë judaike. Unë besoj se të dhënat e DHR për dhënien rregullisht të ofertave (nëse ka të tilla) gjenden në 2 Korintasve 8 dhe 9, të cilat e tejkalojnë së tepërmi të dhjetën! Nëse judenjtë, që kishin vetëm të dhënat e DHV, urdhëroheshin të jepnin dhjetë deri në tridhjetë përqind (në DHV ka dy, ose ndoshta dhe tre, të dhjeta), atëherë të krishterët duhet ta tejkalojnë së tepërmi këtë dhe as duhet të kalojnë kohë për të diskutuar për të dhjetat!

Besimtarët e DHR duhet të ruhen që të mos e kthejnë krishterimin në një kod të ri ligjor, të orientuar drejt përpjekjeve të njeriut (si një “Talmud” i krishterë). Dëshira e tyre për ta kënaqur Perëndinë i shtyn të përpiqen që të gjejnë udhëzime për çdo fushë të jetës. Mirëpo, teologjikisht, është e rrezikshme të marrësh rregulla të besëlidhjes së vjetër, të cilat nuk rishprehen në DHR (shih Veprat 15), dhe t'i kthesh në kritere dogmatike, sidomos kur predikuesit e sotëm pretendojnë se ato janë burime fatkeqësie, ose përbëjnë premtime për prosperitet (shih Malakia 3).

Ja një citat i përshtatshëm nga Frank Stagg, *New Testament Theology*, f. 292-293:

“Dhiata e Re nuk e fut asnjëherë të dhjetën në hirin e dhënies së ofertës. Të dhjetat përmenden vetëm tri herë në Dhiatën e Re: (1) kur qortohen farisenjtë për anashkalimin e drejtësisë, mëshirës dhe besimit, ndërkohë që i kushtonin vëmendje të hollësishe të dhjetës, deri në nivelin e prodhimeve të kopshtit (Mat. 23:23; Luka 11:42); (2) kur qortohet fariseu krenar, i cili ‘u lut për vete’, duke u mburrur se agjëronte dy herë në javë dhe jepte të dhjetën e të gjitha zotërimeve të veta (Luka 18:12); dhe (3) kur argumentohet për epërsinë e Melkicedekut dhe, si rrjedhojë, për epërsinë e Krishtit, ndaj Levit (Heb. 7:6-9).

Është e qartë se Jezusi e miratonte të dhjetën si pjesë të sistemit të tempullit, ashtu si (parimisht

dhe praktikisht) mbështeste praktikat e përgjithshme të tempullit dhe të sinagogave. Por nuk na thuhet askund se ai ua imponoi dishepujve të vet ndonjë pjesë të kultit të tempullit. Të dhjetat ishin kryesisht prodhime, që më parë haheshin në faltore nga ai që jepte të dhjetën, kurse më vonë haheshin nga priftërinjtë. Të dhjetat, siç na shpalosen në Dhiatën e Vjetër, mund të jepeshin vetëm në një sistem fetar të ndërtuar rreth një sistemi të bazuar në flijimet e kafshëve.

Shumë të krishterë mendojnë se të dhjetat janë një plan i drejtë dhe funksional për të dhënë oferta. Për sa kohë që kjo nuk kthehet në një sistem shtrëngues ose legalist, mund të dalë se është plan i kënaqshëm. Megjithatë, nuk mund të pretendojmë dot se të dhjetat na mësohen në Dhiatën e Re. Të dhjetat pranohen si të përshtatshme për sistemin judaik (Mat. 23:23; Luka 11:42), por nuk u imponohen të krishterëve. Madje, tani është e pamundur që judenjtë ose të krishterët të japin të dhjetat në kuptimin e Dhiatës së Vjetër. Të dhjetat sot iu ngjajnë shumë pak ritualeve të lashta që i përkisnin sistemit të flijimit të judenjve”.

Paul Stagg e përmbledh kështu:

“Ndonëse kemi shumë arsye për të argumentuar të dhjetat vullnetare si standard për ofertat personale pa ua imponuar të tjerëve si urdhërim të krishterë, është e qartë se, nëse dikush merr përsipër një praktikë të tillë, nuk po zbaton praktikën e Dhiatës së Vjetër. Më së shumti, ai/ajo po bën diçka që i ngjan shumë pak praktikës së të dhjetave në Dhiatën e Vjetër, e cila ishte një taksë që mbështeste tempullin dhe sistemin priftëror, një sistem shoqëror dhe fetar që nuk ekziston më. Të dhjetat ishin të detyrueshme në judaizëm si taksë deri në shkatërrimin e tempullit më 70 pas K., por nuk janë më të detyrueshme për të krishterët.

Nuk po përpiqem t’i hedh poshtë të dhjetat, por vetëm të sqaroj marrëdhënien e tyre me Dhiatën e Re. Unë nuk e pranoj se Dhiata e Re e mbështet detyrimin, legalizmin, motivin fitimprurës, dhe pazarllëkun që, tepër shpesh, karakterizon thirrjet për dhënien e të dhjetave sot. Si sistem vullnetar, të dhjetat kanë shumë ç’ të ofrojnë; por ato duhen shpënguar nga hiri në mënyrë që të jenë të krishtera. Të argumentosh se “të dhjetat funksionojnë” do të thotë të pranosh testet pragmatike të botës. Shumë gjëra “funksionojnë”, por s’janë të krishtera. Që të dhjetat të përputhen me teologjinë e Dhiatës së Re, duhet të rrenjosen në hirin dhe dashurinë e Perëndisë”.

14:21 Një pyetje është nëse “të dhjetat” e v. 20 janë pjesë e diskutimit të plaçkës në v. 21. Ka njëfarë pësjtjellimi për këtë kontekst.

1. Vargjet 17, 21-24 flasin për mbretin e Sodomit dhe për plaçkën
2. Vargjet 18-20 flasin për të dhjetën e plaçkës për mbretin e Salemit

14:22 Vini re sesi Abrami i barazon emrat e Perëndisë.

1. JHVH
2. *El Eljon*

Në këtë mënyrë, i identifikon me të njëjtin Person.

14:23 “**nuk do të marr asnjë fije, apo lidhëse sandalesh, apo asgjë që është e jotja**” Kjo gjuhë hiperbolike është tipike (shih NIDOTTE, vëll. 3, f. 120) për gjuhën që përdorej në Lindjen e Afërt të lashtë për ujdite në biznes (shih Zanafilla 23). Është idiomë që do të thotë “nuk marr asgjë”. Veshja ishte një nga plaçkat e betejës. Abrami donte ta bënte plotësisht të qartë se nuk po hynte, dhe as nuk kishte qenë ndonjëherë, në marrëdhënie besëlidhjeje me mbretin e Sodomit.

14:24 Kjo është një listë e fqinjëve të Abramit, të cilët e ndihmuan në betejë dhe që meritonin plaçkën që u takonte.

ZANAFILLA 15

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Abramit i premtohet një bir	Besëlidhja e Perëndisë me Abramit	Besëlidhja me Abrahamin dhe Sarën	Besëlidhja e Perëndisë me Abramit	Premtimi hyjnor dhe besëlidhja
15:1-11	15:1-11	15:1-6	15:1	15:1
(1)				(1)
			15:2-3	15:2-6
			15:4-5	
			15:6	
		15:7-11	15:7	15:7-11
			15:8	
			15:9-11	
15:12-16	15:12-16	15:12-16	15:12-16	15:12-16
15:17-21	15:17-21	15:17-21	15:17-21	15:17-21
(18)	(18)			(18)

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

SFONDI

- A. Kapitulli 15 është një sërë sprovash dhe kushtesh që Perëndia i jep Abrahamit nga kapitujt 12 deri në 22 (shih 12:1-3; 14:12-14; 15:1-18; 17:1-5; 22:16-18).

Kapitulli 15 shpjegon veprimet e JHVH në kapitullin 14. JHVH ishte fitorja e Abramit. Abrami e ka shpresën në premtimin e JHVH, që u dha së pari në kapitullin 12, por u përsërit dhe herë të tjera (shih kapitujt 12, 15, 17, 18, 22).

- B. Është interesante të vërejmë se shpallja e besëlidhjes në kapitujt 12 dhe 17 ka kushte të shprehura, ndërsa kapitujt 15 dhe 22 nuk japin asnjë kusht të shprehur. Gjithë marrëdhënia e Perëndisë me njerëzit bazohet në karakterin e tij të pandryshuar e të mëshirshëm dhe në dashurinë e tij nismëtare; gjithsesi, Perëndia kërkon që njerëzit e bërë në shëmbëllimin e tij t'i përgjigjen dashurisë së tij me pendim, besim, bindje dhe qëndresë. Këto kërkesa janë themelore, jo vetëm në Zanafillë, por dhe në gjithë Biblën.

- C. Është e rëndësishme të kuptojmë se, gjatë gjithë marrëdhënies së Perëndisë me Abramit, ajo që theksohet vazhdimisht është hiri i tij, jo merita, përpjekjet apo burimet njerëzore. Kjo temë bëhet motivi qendror i Zanafillës. Sidoqoftë, theksohet dhe thirrja radikale për besim dhe ndjekje, që iu kërkua Abramit (shih 22:16, 18)! Pali e përdor këtë si paradigmë të marrëdhënies së Perëndisë me njerëzimin mëkatar (shih Romakëve 4 dhe Galatasve 3). Ky është një pasazh kyç për mënyrën sesi Perëndia e pranon njerëzimin mëkatar. Vetë fakti se ai ishte/është i gatshëm ta bëjë këtë është sa tronditës aq dhe i mahnitshëm!
- D. Këta kapituj të parë të Zanafillës janë kyçë për të kuptuar botën dhe nevojat tona shpirtërore. Zanafilla 1-3 përgatit skenën për të kuptuar si duhet gjendjen njerëzore.
1. të krijuar në shëmbëllimin e Perëndisë për bashkësi (1:26-27)
 2. ngritëm krye kundër kryesimit të Perëndisë (3:1-7)
 3. pasojat universale të kryengritjes njerëzore (3:8-20)
 4. Premtimi i Perëndisë për shpengim (3:15)
- Në të vërtetë, gjithçka (nga Zanafilla 3 deri në Zbulesa 20) na tregon sesi Perëndia riparon pasojat e mëkatit të Adamit dhe Evës. Qielli përshkruhet në Zanafillën 21-22 si ripërtëritje e Kopshtit të Edenit. Kapitujt e parë të Zanafillës flasin për gjithë njerëzimin:
1. Adami
 2. Noeu
 3. Abrami (shih 12:3; Veprat 3:25; Gal. 3:8)
- Perëndia zgjidhi njërin, që t'i zgjidhte të gjithë! Zgjedhja e Perëndisë përfshinte, edhe premtimin (pra, besëlidhjen e pakushtëzuar), edhe përgjigjen ndaj këtij premtimi (pra, besëlidhjen e kushtëzuar). Jeta e Abramit tregon efektet e mëkatit dhe hirit. Ai e ka të vështirë të bindet dhe të besojë. Në gjithë këtë konflikt, të gjithë njerëzit thirren (Abrami është shembulli i besimit/dyshimit/mëkatit/besimit; shih Romakëve ; Galatasve 3).
- E. Vargu 6 është kyç për teologjinë e DHR. Duket si koment ose përmbyllje e personit që përpiloi historinë e Abramit. I kujt ishte ky koment: i Moisiut, apo i ndonjë patriarku të mëvonshëm (p.sh., Jakobi)? Thelbi i çështjes nuk është kush, kur, apo si-ja e formimit të Biblës, por a është ajo e vërteta e Perëndisë apo është hamendësim njerëzor? Këtu hyjnë në skenë presupozimet e autoritetit (pra, frymëzimit). Zakonisht, njerëzit mëkatarë e gjejnë Perëndinë në mënyrë ekzistenciale dhe, pastaj, kërkojnë për të gjetur më shumë të dhëna për të në Bibël. Shkrimet e Biblës janë për ne që nuk i kemi parë kurrë me sy ato ngjarje! Kjo na jep themel dhe burim për besimin që kërkon njohuri. Jeta e Abramit është paradigmë për gjithë besimtarët (shenjtoret e DHV dhe ata të DHR). Kur flasim për narrativën historike, duhet të vazhdojmë të pyesim: “pse është shkruar kjo?” (Shih Fee dhe Smart, *Si ta lexosh Biblën për gjithë vlerën që ka*).

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 15:1-11

¹Pas këtyre gjërave, fjala e ZOTIT i erdhi Abramit në vegim, dhe i tha:

“Mos ki frikë, Abram,

Unë jam mburoja jote;

Shpërblimi yt do të jetë shumë i madh”.

²Abrami i tha: “O ZOT Perëndi, çfarë do të më japësh, pasi unë jam pa fëmijë, dhe trashëgimtari i shtëpisë sime është Eliezeri i Damaskut?” ³Dhe Abrami i tha: “Meqë nuk më ke dhënë pasardhës, një i lindur në shtëpinë time është trashëgimtari im”. ⁴Atëherë, ja, fjala e ZOTIT erdhi tek ai dhe i tha: “Ky njeri nuk do të jetë trashëgimtari yt; por njëri që do të dalë nga trupi yt, ai do të jetë trashëgimtari yt”.

⁵Dhe e mori jashtë dhe i tha: “Tani, shih qiejt dhe numëro yjet, nëse je në gjendje t’i numërosh”. Dhe i tha: “Të tillë do të jenë pasardhësit e tu”. ⁶Atëherë ai i besoi ZOTIT; dhe ai ia llogariti si drejtësi. ⁷Dhe i tha: “Unë jam ZOTI, i cili të nxori nga Uri i Kaldeasve për të të dhënë këtë tokë që ta zotërosh”.

⁸Abrami i tha: “O ZOT Perëndi, si ta di që do ta zotëroj?” ⁹Atëherë ai i tha: “Më sill një mëshqerrë tre vjeçe dhe një dhi tre vjeçe, dhe një dash trevjeçar, si dhe një turtull dhe një pëllumb të ri”. ¹⁰Atëherë ai ia solli të gjitha atij dhe i preu më dysh, dhe e vuri secilën gjysmë përballë tjetrës; kurse zogjtë nuk i

15:1 Është e vështirë të dish kur duhet ta përkthesh një pasazh si prozë apo si poezi. E vetmja shenjë tekstuale është “ritmi” (pra, frazat me thekset hebraisht), por ky ishte një zhvillim i mëvonshëm. Vargu 1 përkthehet si poezi në NASB, JPSOA, NJB, NIV, por përkthehet si prozë në NKJV, NRSV, TEV dhe REB. E njëjta paqartësi shihet dhe në 14:19-20.

Fraza “pas këtyre gjërave” është e vagullt dhe e përsëritur (shih 22:1; 22:20; 39:7; 40:1; 48:1). Narrativat e veçanta lidhen së bashku në Zanafillë brenda një kuadri historik lindor, jo sipas radhës sekuenciale kohore perëndimore moderne. Shih artikullin: Historiografia e Dhiatës së Vjetër e krahasuar me kulturat e Lindjes së Afërt të kohës, më sipër.

Kjo është e para nga dy shfaqjet (v. 4) në Zanafillë të kësaj fraze shumë të përdorur (pra, “fjala e ZOTIT i erdhi...” (shih v. 4), që gjendet në mbarë Profetët. Ajo thekson se JHVH iu drejtua Abramit, me sa duket në mënyrë shumë specifike dhe të dëgjueshme (BDB 55). Në këtë rrëfim të veçantë, kjo u bë me anë të një vegimi të natës. Shih shënimin në 15:1c më poshtë.

Abrami përshkruhet si një person që merr zbulesa hyjnore. Formula hyrëse është e njohur në Profetët e Mëvonshëm, por rrallëherë përdoret para tyre. Abrami, madje, quhet “profet” (BDB 611) në 20:7. Profetët shkruan Biblën. Një teori e imja ka qenë gjithmonë që Moisiu nuk është autori i vetëm i pjesëve të hershme të Zanafillës, por ishte përpilues/redaktor i tyre. Simbolika e Zanafillës 1-2 është mesopotamase, jo egjiptiane. Asnjë fjalë e huazuar nga gjuha egjiptiane nuk shfaqet përpara jetës së Jozefit. Unë mendoj se Moisiu përdori tradita gojore dhe të shkruara që datonin që nga koha e Abramit (pra, patriarkëve). Ai ishte përpilues dhe redaktor i një pjesë të mirë të kësaj historie të hershme. Shkrimtarët njerëzorë përdorin kulturën dhe fjalorin e tyre, por mesazhi vinte nga Perëndia (pra, ky është frymëzimi).

■ **“ZOT”** JHVH është formë e FOLJES hebraisht “jam” (shih Eks. 3:14). Duket se thekson që Perëndia është Perëndia gjithmonë i gjallë dhe i vetmi i gjallë. Rabinët thonë se, kur Perëndia përmendet me emrin JHVH, po theksohet mëshira e tij, ndërsa kur i drejtohen me fjalën *Elohim*, kjo bën fjalë për fuqinë e tij si Krijues. Më pëlqen kjo teori shumë më tepër sesa teoria “JEDP” e kritikës burimore, që ishte shumë popullore në shekujt 18-20. Shih Temën e Veçantë: Emrat e Perëndisë në 12:1.

■ **“në një vegim”** Kjo nënkupton se ishte natë, gjë që mbështetet dhe nga v. 5. Nga përmbajtja e mëtejshme e kapitullit 15, veçanërisht v. 12, është e paqartë nëse ky vegim i erdhi brenda një natë, apo u dha gjatë dy netësh (pra, ishin dy vegime, v. 1-6, -21). “Fjala “vegim” (BDB) që gjendet këtu është e ndryshme nga fjala “u shfaq” (BDB 906), që gjendet në 12:7. Kjo fjalë është e rrallë, dhe gjendet vetëm në tre kapituj të Biblës; Zan. 15:1; Num. 24:4, 16; dhe Ezek. 13:7.

NIDOTTE, vëll. 4, f. 354, ka një përmbledhje interesante të mënyrave sesi JHVH e zbulon veten në Zanafillë.

1. me fjalë (BDB 55) – 12:1-3; 13:14-17; 21:12-13; 22:1-2
2. me vegime – 15:1-6 (BDB 303); 46:2-4 (BDB 909 I)
3. me ëndrra – 20:3-7 (BDB 538); 28:12-15 (BDB 321); 31:10-13 (DB 321), 24 (BDB 538)
4. teofani (fjalë për fjalë, “u shfaq”, BDB 906) – 12:7; 17:1; 18:1; 26:2, 24; 35:1, 9; 48:3
5. me anë të engjëllit të JHVH (shih Temën e Veçantë në 12:7) – 16:7-13; 21:17-19; 22:11-12, 15-18; 31:11

Metodat ndryshojnë, por zbulosat nismëtare të Perëndisë i shfaqen njerëzimit, jo për hir të vetë individit në fjalë, por në mënyrë që plani shpëngues i JHVH të shkojë te të gjithë popujt!

■ **“mos ki frikë, Abram”** Kjo FOLJE (BDB 431, KB 432, *Kal* E PAKRYER, e përdorur nënkuptimin LEJOR) rishfaqet në Zanafillë (shih 15:1; 21:17; 26:24; 46:3). JHVH e di që mëkati i ka bërë zemrat tona të kenë frikë (t’i frikësohen atij, t’i frikësohen jetës, të kemi dhe frikë nga vetja). Për herë të parë përdoret në Zan. 3:10 për frikën që patën Adami dhe Eva nga Perëndia pasi mëkatuan. Rabinët thonë se kjo frikë lidhet me kapitullin 14, veçanërisht (1) frikën e betejës; (2) frikën nga kundërsulmi i popujve, të cilëve Abrami ua vrau mbretërit; ose (3) frikën nga Perëndia, për shkak se ai ka marrë jetë njerëzore. Megjithatë, nga konteksti i kapitujve 12 deri në 15, është e mundur që kjo frikë të lidhet me faktin se Abrami vazhdonte të mos kishte fëmijë.

■ **“Unë jam mburoja jote”** Fjala “mburojë” (BDB 171) është fjalë ushtarake, që funksionon si metaforë për të nënkuptuar “mbrojtësin” ose “siguruesin” (shih Psa. 3:3; 28:7; 33:20; 84:9; dhe 91:4). Fjala “mburojë”, etimologjikisht, ka lidhje me fjalën “çlirroi” (BDB 171, shih 14:20). Për një përcaktim të saktë të fjalës “mburojë”, shih LiP. 33:29. Unë preferoj përkthimin e Luterit në krahasim me atë të NASB pasi Luteri nënkupton se “mburoja” dhe “shpërblimi” janë Perëndia vetë—“Unë jam mburoja dhe shpërblimi yt” (shih NKJV). Kjo frazë nuk përmban asnjë FOLJE të shprehur.

■ **“Shpërblimi yt do të jetë shumë i madh”** Abrami ishte sprovuar në lidhje me dëshirën për pasuri dhe plaçkë në 13:8-13 dhe 14:21-24, por i kishte refuzuar mundësitë materialiste. Në kapitullin 12, Perëndia i kishte premtuar pasardhës dhe tokë. Mirëpo, në përsëritjen e vazhdueshme të premtimit të tij, Perëndia vetë është zotërimi më i madh i Abramit (ashtu siç do të ishte dhe për levitët më vonë, shih Num. 18:20; LiP. 10:9).

15:2 “O ZOT Perëndi” Kjo është hera e parë që kombinimi i këtyre dy emrave hyjnore shfaqet në Bibël. Në Zanafillë gjendet vetëm këtu dhe në v. 8. Fjalë për fjalë është “*Adonai JHVH*”. Këta dy emra i shohim së bashku dhe në LiP. 10:17. Fjala *Adonai* (fjalë për fjalë “Zoti im” përdoret edhe në literaturën kananite, por jo në gjuhë të tjera semite) duket se është si fjala *Kurios* në DHR, që nënkupton “zotëri”, “burrë”, “pronar”, ose “Zot”. Shih Temën e Veçantë: Emrat e Perëndisë në 12:1.

Perëndia ka një sërë emrash ku kombinohen dy tituj të tij. Sidoqoftë,

1. JHVH *Elohim* – Zan. 2:4
2. *Adonai* JHVH – Zan. 15:2

ndonëse, shpesh, përkthehen njësoj në anglisht, kanë kuptime dhe thekse të ndryshme.

■ **“çfarë do të më japësh, pasi unë jam pa fëmijë”** Pika qendrore e preokupimit të Abramit ishte fakti se vazhdonte të ishte pa fëmijë. Shqetësimi i tij bazohet në premtimin fillestar të Perëndisë në 12:1-3. Të lashtët e shihnin mungesën e fëmijëve si mallkim nga Perëndia, por Perëndia po e miratonte Abramin si marrësin e një favoriti të veçantë hyjnor. Abrami po kërkonte shfaqjen fizike të këtij favoriti të premtuar.

■ Fjala “pa fëmijë” (BDB 792) është fjalë e rrallë. Përdoret vetëm katër herë.

1. për Abramin (jo Sarain) – Zan. 15:2
2. si ndëshkim për incestin – Lev. 20:20, 21
3. metaforikisht, për Jehoiakimin, pasi nuk e pasoi në fronin e tij asnjëri nga bijtë – Jer. 22:30

■ **“dhe trashëgimtari i shtëpisë sime është Eliezeri i Damaskut”** Këtu kemi një lojë fjalësh mes termit hebraisht “trashëgimtar” (*mshk*), që mund të vijë nga fjala “blerje”, ose “zotërim” (BDB 606, NIDOTTE vëll. 2, f. 971), dhe fjalës “Damask” (*dmsk*, BDB 199). Ato ngjasojnë nga tingëllimi në hebraisht. Disa e shohin këtë si të lidhur me zakonet birësuese huriane, që janë gjetur në Pllakat e Nuzit nga mijëvjeçari i dytë para K.

Disa mendojnë se “Elizer” (BDB 451), që do të thotë “Perëndia është ndihmë”, është shërbëtori i përmendur në 24:2.

Fjala e përkthyer “trashëgimtar” (BDB 606) është term i rrallë. FOLJA normale për “trashëgimtarin” (BDB 439, KB 441) gjendet në v. 4, 5 (dy herë), 7, 8. Të dyja kanë kuptimin “marrë nën zotërim [diçka]”. Kjo frazë shpjegohet nga v. 3.

15:3 “meqë nuk më ke dhënë pasardhës” Me anë të kësaj përsëritjeje, Abrami tregon sa ankth të madh që ndiente. Ai është shembull i qartë i besimit të përzier me dyshim. Abrami i besonte Perëndisë, por kjo nuk donte të thoshte se nuk kishte pyetje për disa aspekte të premtimeve të tij. Perëndia nuk e përçmon atë që e pyet me sinqeritet! Ai do ta kalonte Abramin nëpër një sërë sprovash dhe vështirësish, derisa ai e kuptoi se pasuria më e madhe e tij ishte vetë Perëndia (shih kapitullin 22).

15:4 “por njëri që do të dalë nga trupi yt” Duhet vërejtur se kjo do të ndodhte pas 25 viteve të tjera. Këtu thuhet në mënyrë të qartë se fëmija do të lindte nga Abrami, por nuk thuhet se do ta lindte Sara. Ky është shkaku i koklavitjeve që gjenden në kapitullin 16.

Fraza e përkthyer “nga trupi yt” do të thotë fjalë për fjalë: “nga të përbrendshmet e tua”. Kjo fjalë (BDB 588) përdoret në disa kuptime.

1. të përbrendshmet e barkut – 2 Sam. 20:10; 2 Kro. 21:15

2. stomaku – Jobi 20:14; Ezek. 3:3; 7:19; Jona 1:17; 2:1; 2 Sam. 7:12; 16:11
3. organet seksuale
 - a. mashkulli – Zan. 15:4
 - b. femra – Isa. 49:1
4. vatra e ndjenjave njerëzore – Kënga e Këngëve 5:4, 14; Isa. 16:11; 63:15; Jer. 4:19; 31:20; Vaj. 2:11

15:5 “Tani, shih qiejt dhe numëro yjet, nëse je në gjendje t’i numërosh” Perëndia iu drejtua Abramit me dy urdhra.

1. shiko – BDB 613, KB 661, *Kal URDHËRORE*
2. numëro – BDB 707, KB 765, *Kal URDHËRORE*

Bekimi i Perëndisë do të ishte i begatë dhe i dukshëm (shih 12:2; 17:2).

Perëndia përdori një sërë metaforash, të cilat Abrami duhet t’i ketë njohur, për të përshkruar numrin e stërmadh të pasardhësve të tij.

1. pluhuri (shih Zan. 13:16; 28:14; Num. 23:10)
2. yjet (shih Zan. 15:5; 22:17; 26:4)
3. rëra (shih Zan. 22:17; dhe 32:12)

Nga premtimi i 12:3 dhe koncepti i “mbretërisë së profetëve” (shih Eks. 19:5-6) dhe deri te profecitë mbarëbotërore të Isaisë (shih 42:6; 49:6; 51:4), shihet që familja e Abrahamit do të ishte shumë më e madhe nga ç’mund të ëndërrohej. Kjo do të përfshinte dhe johebrenjtë besimtarë (shih Luka 2:32; Veprat 13:47; 2623; Rom. 2:28-29; Rom. 4; Gal. 3:7-9, 29).

15:6 “Atëherë ai i besoi ZOTIT” Me këtë nuk nënkuptohet se Abrami nuk kishte besuar që në kapitullin 12, pasi e la Urin dhe ndoqi Perëndinë. Por, këtu, fjala “besoj” (BDB 52, KB 62, *Hifil E KRYER*, që nënkupton një jetë besimi, jo thjesht një akt të vetëm besimi) jen nga rrënja *amn*, prej së cilës marrim fjalën “Amen”. Kjo rrënjë do të thotë “jam i fortë”, ose “mbështetem te [dikush]”. Abrahami e vendosi plotësisht besimin te premtimi i Perëndisë se do të kishte pasardhës. Ky ishte akt besimi, jo shikimi (shih 22:16, 18; Heb. 11:1). Abrami i besoi fjalës së Perëndisë, me anë të besimit, pa kërkuar ta shihte fizikisht. Kjo është tejet e rëndësishme pasi kjo bëhet dhe baza për argumentin e Palit për shfajësimin me anë të hirit nëpërmjet besimit, që gjendet në Romakëve 4 dhe Galatasve 3. Pali e përdor dhe Hab. 2:4 në Rom. 1:17; Gal. 3:11. Të njëjtën gjë bën dhe autori i Hebrenjve në 10:38. Duket se thelbi i këtij termi është: “Abrahami u mbështet te JHVH, dhe jo te vetja”. Gjatë gjithë kësaj pjese të Zanafillës theksohet vazhdimisht fakti se ajo që kërkohet për shpëtim nuk janë burimet njerëzore, por vetëm dashuria nismëtare e Perëndisë. Fjala “besoi” mund të përkthehet në anglisht me tri fjalë: believe [besoj], trust [besim] dhe faith [besim] (shih Eks. 4:5, 31; LiP. 1:32; 2 Kro. 20:20; Isa. 43:10, që lidhet me Mesinë në Isa. 28:16 dhe lidhet me mosbesimin në Num. 14:11; 20:12; LiP. 9:23; 2 Mbre. 17:14; Psa. 78:22). Duket se thelbi i kësaj fjale të DHV gjendet në fjalët “besim”, ose “besnikëri”; pra, ne s’duhet të përqendrohemi te vetja, por te besnikëria e Perëndisë dhe te premtimet e tij.

Vini re se Abrahami beson

1. në Zotin (marrëdhënie personale)
2. në fjalën e tij (zbulesa e shprehur)

Mua ma ka ndihmuar përcaktimi që e karakterizon besimin biblik si

1. besim në një person (JHVH/Krisht)
2. besim në të vërtetat për atë person (Bibla)
3. jetesa si ai person (bindja në DHV/ngjashmëria me Krishtin)

Të tria janë jetike, jo fakultative!

TEMË E VEÇANTË: BESOJ, KAM BESIM, BESIM DHE BESNIKËRI NË DHIATËN E VJETËR (מאמ) (SPECIAL TOPIC: BELIEVE, TRUST, FAITH, AND FAITHFULNESS IN THE OLD TESTAMENT [מאמ])

I. Thënie hyrëse

Duhet thënë se përdorimi i këtij koncepti teologjik, kaq kyç për DHR, nuk është i përcaktuar po aq qartë në DHV. Patjetër që ekziston dhe aty, por demonstron në disa pasazhe dhe persona të përzgjedhur kyçë.

DHV e bashkon

1. individin me komunitetin
2. takimin personal me bindjen ndaj besëlidhjes

Besimi është, edhe takim personal, edhe stil i përditshëm jetese! Është më e lehtë ta përshkruash në një person sesa në mënyrë leksikore (pra, me studim të fjalëve). Ky aspekt personal ilustron më së miri në

1. Abrahamin dhe farën e tij
2. Davidin dhe Izraelin

Këta njerëz u takuan me Perëndinë dhe jeta e tyre ndryshoi një herë e përgjithmonë (jo jetë e përsosur, por besim i vazhdueshëm). Sprovimi zbuloi dobësitë dhe pikat e forta të takimit të tyre me besim me Perëndinë, por marrëdhënia e ngushtë dhe me besim e tyre vazhdoi me kalimin e kohës! U sprovua dhe u pastrua, por vazhdoi të shfaqej me anë të përkushtimit dhe mënyrës së tyre të jetesës.

II. Rrënja kryesore e përdorur

A. [מאמ] (BDB 52)

1. FOLJE

- a. Rrënja *Kal* – mbështes, edukoj (pra, 2 Mbre. 10:1, 5; Esteri 2:7, përdorimi joteologjik)
- b. Rrënja *Nifal* – bëj të patundur ose siguroj, themeloj, vërtetoj, jam besnik ose i besueshëm

(1) për njerëzit, Isa. 8:2; 53:1; Jer. 40:14

(2) për gjërat, Isa. 22:23

(3) për Perëndinë, LiP. 7:9, 12; Isa. 49:7; Jer. 42:5

- c. Rrënja *Hifil* – qëndroj i patundur, besoj, kam besim

(1) Abrahami i besoi Perëndisë, Zan. 15:6

(2) Izraelitët në Egjipt besuan, Eks. 4:31; 14:31 (i mohuar në LiP. 1:32)

(3) Izraelitët besuan se JHVH foli përmes Moisiut, Eks. 19:9; Psa. 106:12, 24

(4) Ahazi nuk i besoi Perëndisë, Isa. 7:9

(5) Kushdo që beson në të, Isa. 28:16

(6) Besoni të vërtetat për Perëndinë, Isa. 43:10-12

2. EMËR (MASHKULLOR) – besnikëri (shih LiP. 32:20; Isa. 25:1; 26:2)

3. NDAJFOLJE – vërtet, me të vërtetë, jam dakord, ashtu qoftë (shih LiP. 27:15-26; 1 Mbre. 1:36; 1 Kro. 16:36; Isa. 65:16; Jer. 11:5; 28:6). Ky është përdorimi liturgjik i fjalës “amen” në DHV dhe në DHR.

B. [אמת] (BDB 54) EMËR FEMËROR, patundshmëri, besnikëri, e vërtetë

1. për njerëzit, Isa. 10:20; 42:3; 48:1

2. për Perëndinë, Eks. 34:6; Psa. 117:2; Isa. 38:18, 19; 61:8

3. për të vërtetën, LiP. 32:4; 1 Mbre. 22:16; Psa. 33:4; 98:3; 100:5; 119:30; Jer. 9:4; Zak. 8:16

C. [אמונה] (BDB 53), patundshmëri, palëkundshmëri, besnikëri

1. për duart, Eks. 17:12

2. për kohët, Isa. 33:6

3. për njerëzit, Jer. 5:3; 7:28; 9:2

4. për Perëndinë, Psa. 40:11; 88:12; 89:2, 3, 6, 9; 119:138

III. Përdorimi që i bën Pali këtij koncepti të DHV

- A. Pali e bazon botëkuptimin e tij të ri për JHVH-në dhe DHV te takimi i tij personal me Jezusin në rrugën për në Damask (shih Veprat 9; 22; 26).

- B. Ai e gjeti mbështetjen e këtij botëkuptimi të ri në dy pasazhe kyçe të DHV, që përdorin rrënjën

[מס].

1. Zan. 15:6 – takimi personal i Abrahamit, që e nisi Perëndia (Zanafilla 12), çoi në një jetë bindjeje besimi (Zanafilla 12-22). Pali aludon për këtë në Romakëve 4 dhe Galatasve 3.
2. Isa. 28:16 – ata që besojnë në të (pra, në gurin e qoshes, të sprovuar dhe të vendosur në mënyrë të patundur nga Perëndia) kurrë nuk do të
 - a. Rom. 9:33, “turpërohen”, ose “zhgënjehen”
 - b. Rom. 10:11, njësoj si më lart
3. Hab. 2:4 – ata që njohin Perëndinë besnik do të bëjnë jetë besnike (shih Jer. 7:28). Pali e përdor këtë pasazh në Rom. 1:17 dhe në Gal. 3:11 (vini re dhe Heb. 10:38).

IV. Përdorimi që i bën Pjetri këtij koncepti të DHV

A. Pjetri kombinon me njëra-tjetrën

1. Isa. 8:14 – 1 Pje. 2:8 (gur pengese)
2. Isa. 28:16 – 1 Pje. 2:6 (gur qoshe)
3. Psa. 111:22 – 1 Pje. 2:7 (guri i refuzuar)

B. Ai e merr gjuhën unike që përshkruan Izraelin, “popull i zgjedhur, priftëri mbretërore, komb i shenjtë, popull për zotërimin e vetë Perëndisë” nga

- a. LiP. 10:15; Isa. 43:21
- b. Isa. 61:6; 66:21
- c. Eks. 19:6; LiP. 7:6

dhe tani e përdor për besimin e kishës në Krishtin

V. Përdorimi që i bën Gjoni këtij koncepti

A. Përdorimi në DHR

Termi “besoi” vjen nga fjala greke (*pisteuō*), që mund të përkthehet edhe “besoj”, “besim”, ose “siguri në diçka”. Për shembull, ky EMËR nuk shfaqet në ungjillin e Gjoni, por si FOLJE përdoret shpesh. Në Gjoni 2:23-25 ka pasiguri për vërtetësinë e përkushtimit të turmës ndaj Jezusit të Nazaretit si Mesi. Shembuj të tjerë të këtij përdorimi sipërfaqësor të termit “besoj” gjenden në Gjoni 8:31-59 dhe Veprat 8:13, 18-24. Besimi i vërtetë biblik është më tepër sesa reagim fillestar. Ai duhet pasuar nga procesi i dishepullizimit (shih Mat. 13:20-22, 31-32).

B. Përdorimi i saj me PARAFJALË

1. *eis* do të thotë “në”. Ky konstrukt unik thekson faktin se besimtarët e vënë besimin në Jezusin
 - a. në emrin e tij (Gjoni 1:12; 2:23; 3:18; 1 Gjoni 5:13)
 - b. në të (Gjoni 2:11; 3:15,18; 4:39; 6:40; 7:5,31,39,48; 8:30; 9:36; 10:42; 11:45,48; 12:37,42; Mat. 18:6; Veprat 10:43; Fil. 1:29; 1 Pje. 1:8)
 - c. në mua (Gjoni 6:35; 7:38; 11:25,26; 12:44,46; 14:1,12; 16:9; 17:20)
 - d. në Birin (Gjoni 3:36; 9:35; 1 Gjoni 5:10)
 - e. në Jezusin (Gjoni 12:11; Veprat 19:4; Gal. 2:16)
 - f. në Dritën (Gjoni 12:36)
 - g. në Perëndinë (Gjoni 14:1)
2. *en* do të thotë “në”, si te Gjoni 3:15; Marku 1:15; Veprat 5:14
3. *epi* do të thotë “në” ose mbi, si te Mat. 27:42; Veprat 9:42; 11:17; 16:31; 22:19; Rom. 4:5,24; 9:33; 10:11; 1 Tim. 1:16; 1 Pjet. 2:6
4. RASA DHANORE pa asnjë PARAFJALË, si te Gal. 3:6; Veprat 18:8; 27:25; 1 Gjoni 3:23; 5:10
5. *hoti*, që do të thotë “besoj se”, jep përmbajtjen e asaj që duhet besuar
 - a. Jezusi është i Shenjti i Perëndisë (Gjoni 6:69)
 - b. Jezusi është Unë Jami (Gjoni 8:24)
 - c. Jezusi është në Atin dhe Ati është në të (Gjoni 10:38)
 - d. Jezusi është Mesia (Gjoni 11:27; 20:31)
 - e. Jezusi është Biri i Perëndisë (Gjoni 11:27; 20:31)
 - f. Jezusi u dërgua nga Ati (Gjoni 11:42; 17:8, 21)
 - g. Jezusi është një me Atin (Gjoni 14:10-11)
 - h. Jezusi erdhi nga Ati (Gjoni 16:27, 30)
 - i. Jezusi e identifikoi veten me emrin e besëlidhjes së Atit, “Unë Jam” (Gjoni 8:24;

13:19)

j. Ne do të jetojmë me të (Rom. 6:8)

k. Jezusi vdiq dhe u ringjall (1 Thes. 4:14)

VI. Përfundim

Besimi biblik është përgjigja njerëzore ndaj një fjale/premtimi hyjnor. Perëndia është ai që hedh gjithmonë hapin i pari (shih Gjoni 6:44, 65), por pjesë e këtij komunikimi hyjnor është domosdoshmëria që njerëzit t'i përgjigjen me

1. besim
2. bindje ndaj besëlidhjes.

Besimi biblik është

1. marrëdhënie personale (besimi fillestar)
2. pranim i së vërtetës biblike (besim në zbulesën e Perëndisë)
3. përgjigje e përshtatshme dhe me bindje ndaj tij (besimi i përditshëm)

Besimi biblik nuk është biletë për në qiell, as policë siguracioni. Ai është marrëdhënie personale. Ky është qëllimi i krijimit dhe i faktit se qeniet njerëzore u krijuan në shëmbëllimin dhe ngjashmërinë (shih Zan. 1:26-27) e Perëndisë. Thelbi është “marrëdhënia e ngushtë”. Perëndia dëshiron miqësi, jo thjesht një qëndrim të caktuar teologjik! Por miqësia me Perëndinë e shenjtë kërkon që fëmijët e tij të shfaqin tiparet “familjare” të tij (pra shenjtërinë shih Lev. 19:2; Mat. 5:48; 1 Pje. 1:15-16). Rënia (shih Zanafilla 3) na e dëmtoi aftësinë për t'iu përgjigjur si duhet Perëndisë. Prandaj, ai veprroi në emrin tonë (shih Ezek. 36:27-38), duke na dhënë “një zemër të re” dhe “një frymë të re”, gjë që na mundëson, përmes besimit dhe pendesës, që të kemi miqësi me të dhe t'i bindemi!

Të tria janë kyçe. Të tria duhen zbatuar. Synimi është që të njohim Perëndinë (në kuptimin hebraik dhe atë grek) dhe të pasqyrojmë karakterin e tij në jetën tonë. Synimi i besimit nuk është qielli në të ardhmen, por ngjashmëria me Krishtin çdo ditë!

Besnikëria njerëzore është rezultati (DHR), jo baza (DHV), e marrëdhënies me Perëndinë; besimi i njeriut në besnikërinë e Perëndisë; besimi i njeriut në vërtetësinë e tij. Thelbi i pikëpamjes së DHR për shpëtimin është se njerëzit duhet t'i përgjigjen fillimisht dhe vazhdimisht hirit nismëtar dhe mëshirës së Perëndisë, që janë shfaqur në Krishtin. Ai na deshi, ai e dërgoi Jezusin, ai na ka furnizuar; ne duhet t'i përgjigjemi me besim dhe besnikëri (shih Efe. 2:8-9 dhe 10)!

Perëndia besnik dëshiron një popull besnik, që ia zbulon Perëndinë botës jobesimtare dhe e sjell në besim personal në të.

■ **“dhe ai ia llogariti”** Fjala “llogariti” (BDB 362, KB 359, *Kal E PAKRYER*) mund të ketë kuptimin “llogariti”, ose “konsideroi”. Përdoret shumë shpesh nga priftërinjtë në lidhje me flijimet (shih Lev. 7:18; 17:4; dhe Num. 18:27). Kur dikush sillte një flijim te prifti, flija llogaritej ose konsiderohej se bëhej në emër të personit që e solli. Perëndia ia llogariti Abramit drejtësinë e vet Perëndisë; në këtë mënyrë, e pranoi plotësisht.

■ **“si drejtësi”** Kjo fjalë (BDB 842), në fillim, kishte kuptimin “kallam matës” dhe, në këtë mënyrë, më vonë nënkuptonte një standard matës. Vetë Perëndia është ky standard matës; prandaj, shumica e fjalëve hebraisht dhe greqisht që kanë kuptimin “mëkat” nënkuptojnë shmangien nga standardi i drejtësisë së Perëndisë. Kjo fjalë e ka zhvilluar kuptimin e saj.

1. nënkuptonte natyrën morale të Perëndisë, siç shihet qartë në Profetët e shekullit të tetë
2. më vonë, nënkuptonte ndihmën e Perëndisë për të dobëtit (shih Psa. 10:16-18 dhe 72:12). Ky koncept zhvillohet më tej në kohën e Jezusit me anë të lëmoshës (shih Mat. 6:1)
3. përdorimi i fundit dhe më kryesor i fjalës “drejtësi” lidhet me shpëtimin shpirtëror. Në veçanti, shihet në Isaia 40-55 dhe në përdorimin që i bën Pali në DHR. Pali thotë se drejtësia jonë para Perëndisë bazohet kryekëput në dashurinë nismëtare të Perëndisë dhe në përgjigjen tonë me besim (Rom. 4:3; Ga. 3:6).
4. Përdorimin e vazhdueshëm të kësaj fjale mund ta shohim në Jakobi 2:14-16

Këtu, kjo fjalë përdoret, jo në kuptimin e “pamëkatshmërisë”, por nënkupton se besimi i Abramit në premtimet e JHVH i hapi derën vazhdimin të kësaj marrëdhënieje besuese. Ky nuk ishte akti i parë (apo i fundit) i besimit të Abramit në JHVH. Pranimi i premtimeve fillestare të JHVH nga Abrami lejoi që miqësia e tyre e ngushtë të zhvillohej dhe të thellohej më tej.

TEMË E VEÇANTË: DREJTËSIA (SPECIAL TOPIC: RIGHTEOUSNESS)

“Drejtësia” është temë kaq kyçe sa studiuesi i Biblës duhet të bëjë një studim të hollësishëm personal të këtij koncepti.

Në DhV, karakteri i Perëndisë përshkruhet si “i drejtë” (BDB 842; KB 1003; emër mashkullor, BDB 841, KB 1004; emër femëror, BDB 842, KB 1006). Vetë kjo fjalë mesopotamase vjen nga një kallam lumi, që përdorej si vegël ndërtimi për të gjykuar drejtësinë horizontale të mureve dhe gardheve. Perëndia e zgjodhi këtë term për ta përdorur në mënyrë metaforike për natyrën e vet. Ai është shkopi i drejtë (vizorja) me të cilin maten të gjitha gjërat. Ky koncept pohon edhe drejtësinë e Perëndisë, edhe të drejtën e tij për të gjykuar.

Njeriu u krijua në shëmbëllimin e Perëndisë (shih Zan. 1:26-27; 5:1, 3; 9:6). Njerëzimi u krijua për miqësi me Perëndinë (p.sh., Zan. 3:8). Gjithë krijimi është skenë ose sfond për ndërveprimin e Perëndisë me njerëzimin. Perëndia donte që krijesa e tij më e lartë, njeriu, ta njihte, ta donte, t’i shërbente dhe të ishte si ai! Besnikëria e njerëzimit u vu në sprovë (shih Zanafilla 3) dhe çifti i parë dështoi. Kjo çoi në prishjen e marrëdhënies së Perëndisë me njerëzimin (shih Zanafilla 3; Rom. 5:12-21).

Perëndia premtoi se do ta ndreqte dhe rimëkëmbte këtë bashkësi (shih Zan. 3:15; shih Temën e Veçantë: Plani i Përjetshëm Shpengues i JHVH). Ai e bën këtë me vullnetin e vet dhe me anë të Birit të vet. Njerëzit janë të paaftë për ta ndrequr këtë çarje (shih Rom. 1:18-3:20; Zbulesa 5).

Pas Rënies, hapi i parë i Perëndisë drejt ripërtëritjes së miqësisë është koncepti i besëlidhjes, i bazuar në ftesën e tij dhe në përgjigjen e njerëzimit me pendim, besim dhe bindje (shih Jer. 31:31-34; Ezek. 36:22-38). Për shkak të Rënies, njerëzit s’janë të aftë që të kryejnë veprimin e duhur (shih Rom. 3:21-31; Galatasve 3). Vetë Perëndisë iu desh të merrte nismën për të rimëkëmbur njerëzit që thyen besëlidhjen. Ai e bëri këtë

1. duke e shpallur njerëzimin të drejtë përmes veprës së Krishtit (pra, drejtësia ligjore).
2. duke i dhënë lirisht njerëzimit një drejtësi me anë të veprës së Krishtit (pra, drejtësia e llogaritur).
3. duke siguruar Frymën brendabanues, i cili prodhon drejtësi (pra, ngjashmëria me Krishtin, rikthimi i shëmbëllimit të Perëndisë) në njerëzimin.
4. duke rikthyer bashkësinë e Kopshtit të Edenit (krahaso Zanafillën 1-2 me Zbulesën 21-22)

Gjithsesi, Perëndia kërkon një përgjigje ndaj besëlidhjes. Ai vendos (pra, jep lirisht; Rom. 5:8; 6:23) dhe siguron, por njerëzit duhet të përgjigjen dhe të vazhdojnë të përgjigjen me

1. pendim
2. besim
3. bindje në stilin e jetesës
4. qëndresë

Prandaj, drejtësia është një veprim reciprok i besëlidhjes mes Perëndisë dhe krijesës së tij më të larët. Ajo bazohet në karakterin e Perëndisë, veprën e Krishtit dhe aftësimin e Frymës, dhe çdo individ duhet t’i përgjigjet siç duhet, personalisht dhe vazhdimisht. Ky koncept quhet “shfajësim me anë të besimit” (shih Efe. 2:8-9). Ky koncept zbulohet në ungjijtë, por jo me këto fjalë. Në fillim, u përcaktua nga Pali, i cili e përdor termin greqisht “drejtësi” në forma të ndryshme mbi 100 herë.

Pali, si rabin i trajnuar, termin *dikaïosunē* e përdor në kuptimin e saj hebraik *SDQ*, të përdorur edhe nga Septuaginta, dhe jo nga literatura greke. Në shkrimet greke, kjo fjalë përdorej për dikë që përputhej me pritshmëritë e Hyjnës dhe shoqërisë (p.sh., Noeu dhe Jobi). Në kuptimin e saj hebraik, kjo fjalë strukturohej gjithmonë në kuadër të besëlidhjes (shih Temën e Veçantë: Besëlidhja). JHVH është Perëndi i drejtë, etik dhe moral. Ai do që populli i tij të reflektojë karakterin e tij. Njerëzimi i shpenguar bëhet krijesë e re (shih 2 Kor. 5:17; Gal. 6:15). Kjo risi çon në një stil të re jetese me perëndishmëri (shih Mateu 5-7; Gal. 5:22-24; Jakobi; 1 Gjonit). Meqë Izraeli ishte teokraci, nuk kishte dallim të qartë mes laikes (rregullave shoqërore) dhe së shenjtës (vullnetit të Perëndisë). Ky dallim shprehet duke i përkthyer fjalët hebraisht dhe greqisht në anglisht si “justice” (drejtësia që lidhet me shoqërinë) dhe “righteousness” (drejtësia që lidhet me fenë).

Ungjilli (lajmi i mirë) i Jezusit është se njerëzimi i rënë është rikthyer në bashkësi me Perëndinë. Kjo është arritur përmes dashurisë, mëshirës dhe hirit të Atit; jetës, vdekjes dhe ringjalljes së Birit; dhe nxitjes e afrimit që na ka bërë Fryma me ungjillin. Shfajësimi është akt falas i Perëndisë, por duhet të çojë në perëndishmëri (pozicioni i Augustinit, i cili reflekton edhe theksin e reformacionit te natyra falas e ungjillit, por edhe theksin katolik për jetën e ndryshuar plot dashuri dhe besnikëri). Për reformatorët, termi “drejtësi e Perëndisë” është GJINORE KUNDRINORE (pra, akti që e bën njerëzimin e mëkatshëm të pranueshëm nga Perëndia [shenjtërimi pozicional]), ndërsa për katolikët është GJINORE KRYEFJALORE, që nënkupton procesin ku njeriu bëhet gjithnjë e më tepër si Perëndia [shenjtërimi përparues dhe i përjetuar]. Në të vërtetë,

ajo është patjetër të dyja bashkë!).

Për mendimin tim, e gjithë Bibla, nga Zanafilla 4 deri te Zbulesa 20, tregon sesi Perëndia rimëkëmb miqësinë e Edenit. Bibla ia nis me miqësinë e Perëndisë me njerëzimin në një kontekst tokësor (shih Zanafilla 1-2) dhe e përfundon me të njëjtin kontekst (shih Zbulesa 21-22). Shëmbëllimi dhe qëllimi i Perëndisë do të rimëkëmbet!

Për të dokumentuar diskutimet e mësipërme, vini re pasazhet e mëposhtme, të përzgjedhura nga DhR, që ilustrojnë grupin e fjalëve greke.

1. Perëndia është i drejtë (shpesh lidhet me Perëndinë si Gjykatës)
 - a. Romakëve 3:26
 - b. 2 Thesalonikasve 1:5-6
 - c. 2 Timoteut 4:8
 - d. Zbulesa 16:5
2. Jezusi është i drejtë
 - a. Veprat 3:14; 7:52; 22:14 (titulli i Mesisë)
 - b. Mateu 27:19
 - c. 1 Gjonit 2:1, 29; 3:7
3. Vullneti i Perëndisë për krijimin e vet është drejtësia
 - a. Levitiku 19:2
 - b. Mateu 5:48 (shih 5:17-20)
4. Mënyra e Perëndisë për të siguruar dhe prodhuar drejtësinë
 - a. Romakëve 3:21-31
 - b. Romakëve 4
 - c. Romakëve 5:6-11
 - d. Galatasve 3:6-14
 - e. Jepet nga Perëndia
 - 1) Romakëve 3:24; 6:23
 - 2) 1 Korintasve 1:30
 - 3) Efesianëve 2:8-9
 - f. Merret me anë të besimit
 - 1) Romakëve 1:17; 3:22, 26; 4:3, 5, 13; 9:30; 10:4, 6, 10
 - 2) 2 Korintasve 5:7, 21
 - g. Përmes veprave të Birit
 - 1) Romakëve 5:21
 - 2) 2 Korintasve 5:21
 - 3) Filipianëve 2:6-11
5. Vullneti i Perëndisë është që ndjekësit e tij të jenë të drejtë
 - a. Mateu 5:3-48; 7:24-27
 - b. Romakëve 2:13; 5:1-5; 6:1-23
 - c. Efesianëve 1:4; 2:10
 - d. 1 Timoteut 6:11
 - e. 2 Timoteut 2:22; 3:16
 - f. 1 Gjonit 3:7
 - g. 1 Pjetrit 2:24
6. Perëndia do ta gjykojë botën me drejtësi
 - a. Veprat 17:31
 - b. 2 Timoteut 4:8

Drejtësia është karakteristikë e Perëndisë, dhe i jepet lirisht njerëzimit të mëkatshëm me anë të Krishtit.

Ajo është

1. vendim i Perëndisë
2. dhuratë e Perëndisë
3. akt i Krishtit

Por ajo është edhe proces i të bërit i drejtë; ky proces duhet ndjekur me forcë dhe këmbëngulje dhe do të përmbushet një ditë, në Ardhjen e Dytë. Bashkësia me Perëndinë rikthehet në çastin e shpëtimit, por përparon gjatë gjithë jetës dhe bëhet takim ballë përballë në çastin e vdekjes (shih 1 Gjonit 3:2), ose në

Parousia!

Ja një citim i duhur për ta përmbyllur këtë diskutim. Është marrë nga *Dictionary of Paul and His Letters* [Fjalori i Palit dhe letrave të tij], nga IVP:

“Kalvini, shumë më tepër se Luteri, thekson aspektin e marrëdhënies të drejtësisë e Perëndisë.

Pikëpamja e Luterit për drejtësinë e Perëndisë duket se përmban aspektin e deklarimit të pafajësisë.

Kalvini thekson natyrën e mrekullueshme të komunikimit ose përçimit të drejtësisë së Perëndisë te ne” (f. 834).

Për mua, marrëdhënia e besimtarit me Perëndinë ka tre aspekte.

1. ungjilli është person (theksi i kishës lindore dhe Kalvinit)
2. ungjilli është e vërtetë (theksi i Augustinit dhe Luterit)
3. ungjilli është jetë e ndryshuar (theksi katolik)

Këto janë të tria të vërteta dhe duhen mbajtur të bashkuara për të patur një krishterim të shëndetshëm, të shëndoshë dhe biblik. Nëse ndonjëra prej tyre mbithekskohet ose nënvlerësohet, shfaqen probleme.

Duhet ta mirëpresim Jezusin!

Duhet t’i besojmë ungjillit!

Duhet të ndjekim ngjashmërinë me Krishtin!

15:7 “Unë jam ZOTI” Është fjala JHVH, emri i veçantë i besëlidhjes së Perëndisë. Shih Temën e Veçantë 12:1.

■ **“i cili të nxori nga Uri i Kaldeasve”** Këtu, ka njëfarë mospërputhjeje për vendin se ku i foli Perëndia për herë të parë Abramit. Ishte, ose në Ur, ose në Haran. Krahaso Zan. 11:31-12:1 me Neh. 9:7 dhe Veprat 7:2. Madje, disa përpiqen të thonë se Perëndia foli me Terahun, të atin e Abramit, në Ur dhe me Abramin në Haran, por unë mendoj se ky është mendim i gabuar. Pa dyshim, është e mundur që atij t’i ketë ardhur një zbuluesë edhe në Ur, edhe në Haran. Po kështu, në këtë pikë, dua të përmend se librat e Zanafillës dhe Ligjit të Përtërirë përputhen në mënyrë precize me kulturën e mijëvjeçarit të dytë para K., sidomos me formulat e traktatit të sovranitetit hitit. Këto dokumente historike, bashkë me pllakat e Nuzit dhe Marit, na kanë treguar sesa mirë përputhen v. 2, 17 dhe 16:12 me kohën e tyre. Historiciteti i patriarkëve vërtetohet nga gjetjet e fundit arkeologjike.

Siç ndodh shpesh në këta kapituj të hershëm të Zanafillës, përdoren emrat e mëvonshëm të qyteteve dhe vendeve. Emri “kaldeas” nuk përdoret për një popull në Mesopotami (pra, në Babiloninë jugore) deri në shekullin e gjashtë para K. Skribët izraelitë ishin trajnuar në Egjipt, ku skribët kishin lirinë që t’i përditësonin tekstet që kopjonin (ndërsa skribët nga Mesopotamia nuk e kishin këtë liri).

15:8 “si ta di që do ta zotëroj” Abrami, të cilit besimi i ishte llogaritur si drejtësi në v. 6, tani shpreh nevojën për vërtetim (shih v. 2-3). Kjo është e rëndësishme nga ana teologjike. Perëndia e pranoi Abramin, jo për shkak të besimit të tij të përsosur, por për shkak të dashurisë së përsosur të Perëndisë. Edhe në mes të dyshimit, Perëndia e pranoi Abramin, dhe të njëjtën gjë bën dhe me ne (shih Gjoni 20:24-29). Abrami i shërbente/i shërben një qëllimi më të madh teologjik (pra, modelit shpengues).

15:9 Abrami urdhërohet (BDB 542, KB 534, *Kal* URDHËRORE) që të sjellë disa flijime kafshësh.

1. një mëshqerrë trivjeçare
2. një dhi trivjeçare
3. një dash trivjeçar
4. një turtull
5. një pëllumb të ri

Arsyeja e saktë për këto kafshë është e paqartë. Ato përmenden dhe më vonë në legjislacionin e Moisiut, që ndoshta tregon se kishin rëndësi kulturore, ndonëse ne nuk e kuptojmë plotësisht. Në v. 10, ato priten përgjysmë dhe vihen përballë njëra-tjetrës, përveç zogjve. Ky ishte rregulli kulturor kur “pritej” (pra, lidhej) një besëlidhje (shih Temën e Veçantë në 13:14; Jer. 34:18). Disa mendojnë se vdekja e kafshës ishte mënyrë paralajmërimi për palët e besëlidhjes se kjo gjë do t’u ndodhte dhe atyre nëse i shkelnin pikat e besëlidhjes. Megjithatë, kjo s’është e sigurt.

15:11 “Zogjtë grabitqarë zbritën mbi kafshët e vrara” Ka patur shumë diskutime mes komentuesve për arsyen e shkrimit të këtij vargu. Disa nga teoritë janë:

1. zogjtë simbolizojnë dyshimet e Abramit
2. zogjtë simbolizojnë armiqtë e Izraelit (shih Ezek. 17:3, 7, 12)
3. u deshën disa orë që të shfaqej Perëndia, dhe kjo është thjesht shenjtë se kjo ngjarje është historike (pra, prania e kafshëve të ngordhura tërhoqi zogjtë mishngrënës)

Për mendimin tim, ngaqë më nervozojnë alegoritë dhe tipologjitë që nuk përmenden shkoqur në DHR, alternativa 3 është më e mira. Vini re se këto oferta nuk u dogjën. Kjo ishte ceremoni besëlidhjeje, jo flijimi.

■ **“por Abrami i përzuri”** Duket shumë e çuditshme që këtu përdoret FOLJA hebraisht “i largoi duke iu fryrë” (BDB 674, KB 728, *Hifil* E PAKRYER). Kjo metaforë përdoret shpesh për Perëndinë (shih Psa. 147:18; Isa. 40:7), por është e paqartë se ç’lidhje ka kjo me veprimin e Abramit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 15:12-16

¹²Kur dielli po perëndonte, një gjumë i rëndë ra mbi Abramin; dhe, ja, mbi të ra një tmerr dhe errësi e thellë. ¹³Perëndia i tha Abramit: “Ta dish me siguri se pasardhësit e tu do të jenë të huaj në një vend që nuk është i tyre, ku do të skllavërohen dhe do të shtypen për katërqind vjet. ¹⁴Por unë do ta gjykoj kombin të cilit do t’i shërbejnë dhe, pas kësaj, ata do të dalin me shumë pasuri. ¹⁵Sa për ty, ti do të shkosh tek etërit e tu në paqe; do të varrosesh në moshë shumë të thyer. ¹⁶Pastaj, në brezin e katërt, ata do të kthehen këtu, sepse paudhësia e amoritit nuk është plotësuar ende”.

15:2 “Kur dielli po perëndonte” Kjo nënkupton se po niste dita tjetër (shih Zan. 1:5). Saktësisht sa zgjati ky vegim nuk na thuhet, por mund të ketë zgjatuar dy net dhe një ditë (shih shënimin në v.1c).

■ **“një gjumë i rëndë ra mbi Abramin”** Kjo është e njëjta fjalë hebraisht (BDB 922) që përdoret për gjumin e rëndë që ra mbi Adamin, kur Perëndia mori një nga brinjët e tij për të krijuar Evën (shih Zan. 2:21). Kjo FOLJE nënkupton një gjendje të pavetëdijshme, që ia shkaktoi nga Perëndia, për ta përgatitur për zbulesën (shih Jobi 4:13; 33:15).

■

NASB “një tmerr dhe errësi e thellë”

NKJB “tmerrim dhe errësi e thellë”

NRSV “një errësi e thellë dhe e tmerrshme”

TEV “frikë dhe tmerr”

NJB “një tmerrim i thellë dhe i errët”

Fjala “tmerr” (BDB 33, KB 41) do të thotë “frikë, tmerr, tmerrim”. Përdoret shpesh në pasazhet poetike për tmerrin që vjen nga Perëndia.

1. kundër armiqve – Eks. 15:16; 23:27
2. te Jobi – 9:34; 13:21
3. te Izraeli – LiP. 32:25; Psa. 88:16

Fjala “errësi” (*hoshekh*, BDB 365, KB 362 dhe rrënja që lidhet me të, *hshkh*) nënkupton

1. errësira kozmike – Zan. 1:2
2. një nga fatkeqësitë e Eksodit – Eks. 10:21
3. vdekja/bota e nëndheshme – Psa. 139:7-12
4. fatkeqësia – Jobi 15:22-30; 20:26; Isa. 8:22; 50:10
5. natyra e fshehur e Perëndisë – Psa. 18:11
6. mungesa e zbulesës – Mikea 3:6

Sërish, edhe kjo frazë ka një sërë interpretimesh:

1. se, ndonëse premtimet e Perëndisë ishin të mrekullueshme, do të përshkohej një rrugë e gjatë dhe e vështirë derisa të përmbusheshin
2. se njerëzit ndihen gjithmonë fizikisht të shteruar pas zbulesave për të ardhmen që u jep Perëndia; kjo i ndodhi edhe Danielit dhe shumë profetëve të tjerë.
3. se Perëndia po afrohej, gjë që është gjithmonë e frikshme (shih Jobi 4:12-21)

15:13 “**Ta dish me siguri se pasardhësit e tu do të jenë të huaj në një vend që nuk është i tyre**” Fraza “ta dish me siguri” është rezultat i kombinimit të PASKAJORES ABSOLUTE dhe FOLJES SË PAKRYER të së njëjtës rrënjë foljore “di” (BDB 393, KB 390), që është mënyrë gramatikore hebraisht për të theksuar diçka.

Perëndia po i përgjigjet pyetjes së Abramit në v. 8. Brenda Abramit ka ende një betejë mes besimit dhe dyshimit! Kjo nuk e fyen Perëndinë!

Vini re se vendi i Egjiptit nuk përmendet shkoqur. Fjala “të huaj” do të thotë “shtegtarë” (BDB 158), ose nënkupton dikë që ka të drejta të kufizuara ngaqë nuk është nënshtetas zyrtar i një kombi të caktuar. JHVH po parathotë këtu periudhën që do të kalonin në Egjipt. Besimi në Perëndinë nuk nënkupton një jetë të lehtë! Premtimet e Perëndisë vonohen dhe, shpesh, keqkuptohen, por besimi mbetet.

■ **“do të skllavërohen dhe do të shtypen për katërqind vjet”** Duket sikur ka një mospërputhje mes këtij vargu, që përmendet në Veprat 7:6 në fjalimin e Stefanit, dhe Eks. 12:40, që përmend shifrën 430 dhe citohet nga Pali në Gal. 3:17. Septuaginta dhe Pentatuku Samaritan e konsiderojnë këtë periudhë 430 vjetore si koha e qëndrimit të patriarkut Abram, si në Kanan, ashtu dhe në Egjipt. Ka gjasa që numri 400 është thjesht shifër e rumbullakosur. Rabinët thonë se ajo zgjat që nga lindja e Isakut deri në kohën e Eksodit. Duhet patur parasysh se v. 16 përmend brezin e katërt dhe, nga llogaritjet tona më të mira, pikërisht kaq zgjati dhe kjo periudhë.

15:14 “**Por unë do ta gjykoj kombin të cilit do t’i shërbejnë dhe, pas kësaj, ata do të dalin me shumë pasuri**” Kjo përmbushet qartë në Eks. 3:22 dhe 12:35-56. Këto pasuri ishin floriri, argjendi, bronzi dhe bizhuteritë që u përdorën për të ndërtuar tabernakullin dhe mobiliet e tij (shih Eks. 25-40).

Ky pasazh nuk mund të përdoret për të thënë se besimi të sjell pasuri. Fillimisht, begatia ishte mënyrë për t’i tërhequr kombet te JHVH. Megjithatë, fokusi s’ishte asnjëherë te begatia, por te marrëdhënia e besimit. Një nga komentuesit e mi të preferuar, Gordon Fee, i cili ishte vetë karizmatik, e dënon këtë përdorim të pasazheve si provë për të predikuar një ungjill “shëndeti, pasurimi dhe prosperiteti”. Libërthi i tij është i jashtëzakonshëm (shih *The Disease of the Health and Wealth Gospels*).

15:15 “**ti do të shkosh tek etërit e tu në paqe**” Fjala hebraisht “paqe” (BDB 1022) nënkupton të qenit i kënaqur nga jeta dhe nga Perëndia (shih Temën e Veçantë në vijim). Perëndia i premtonte Abrahamit se do të jetojë deri në një moshë shumë të thyer dhe do të vdesë i qetë. Ekziston dhe pyetja se ç’do të thotë të “mblidhesh me etërit”. Qartazi, nënkupton *Sheolin* (shih LiP. 32:5), por disa mendojnë se mund të ketë kuptimin se, në *Sheol*, familjet rrinë së bashku. Ky mund të jetë tepër eksegjetik në këtë pasazh, pasi prindërit e Abrait nuk ishin JHVH-istë dhe, si rrjedhojë, mund të ishin në një pjesë tjetër të *Hadesit*, ose *Sheolit*. Ne s’dimë shumë për jetën e përtejme dhe për termat biblikë *Sheol*, *Hades*, *Gehena*, apo se ç’lidhje kanë me njëra-tjetrën në gjendjen e ndërmjetme.

TEMË E VEÇANTË: KU JANË TË VDEKURIT? (SPECIAL TOPIC: WHERE ARE THE DEAD?)

I. Dhiata e Vjetër

A. Të gjithë njerëzit shkojnë në *Sheol* (etimologjia e paqartë, BDB 1066), që nënkupton vdekjen ose varrin, kryesisht në letërsinë e urtësisë dhe në librin e Isaisë. Në DhV, kjo ishte një ekzistencë e errët, e vetëdijshme, por pa gëzim (shih Jobi 10:21-22; 38:17).

B. Karakteri i *Sheolit*

1. shoqërohet me gjykimin (zjarrin) e Perëndisë, LiP. 32:22
2. shoqërohet me ndëshkimin edhe përpara Ditës së Gjykimit, Psa. 18:4-5
3. shoqërohet me *abaddon*-in (shkatërrimin), ku është i pranishëm dhe Perëndia, Jobi 26:6; Psa. 139:8; Amosi 9:2
4. shoqërohet me “Gropën” (varrin), Psa. 16:10; 88:3-4; Isa. 14:15; Ezek. 31:15-17
5. të ligjtë zbresin të gjallë në *Sheol*, Num. 16:30, 33; Jobi 7:9; Psa. 55:15
6. shpesh, personifikohet si kafshë me gojë të madhe, Num. 16:30; Fja. 1:12; Isa. 5:14; Hab. 2:5
7. njerëzit aty thirren *Refa'im* (pra, shpirtat e të vdekurve), Jobi 26:5; Fja. 2:18; 21:16; 26:14; Isa. 14:9-11

II. Dhiata e Re

A. Fjala hebraisht *Sheol* përkthehet në greqisht si *Hades* (bota e padukshme)

B. Karakterizimi i *Hadesit*

1. i referohet vdekjes, Mat. 16:18
2. lidhet me vdekjen, Zbu. 1:18; 6:8; 20:13-14
3. shpesh nënkupton vendin e ndëshkimit të përhershëm (*Gehenna*), Mat. 11:23 (citim i DhV); Luka 10:15; 16:23-24
4. shpesh nënkupton varrin, Luka 16:23

C. Ndoshta i ndarë (rabinët)

1. pjesa e të drejtëve quhet parajsë (në fakt, ky është një tjetër emër i qiellit, shih 2 Kor. 12:4; Zbu. 2:7), Luka 23:43
2. pjesa e të ligjve quhet *Tartar*, 2 Pjetrit 2:4, ku është vendi që mbahen engjëjt e ligj (shih Zan. 6; 1 Enokut). Shoqërohet me “Humnerën”, Luka 8:31; Rom. 10:7; Zbu. 9:1-2, 11; 11:7; 17:18; 20:1, 3

D. *Gehenna*

1. Reflekton frazën e DhV, “lugina e bijve të Hinomit” (në jug të Jerusalemit). Ishte vendi ku perëndia fenikas i zjarrit, *Moleku* (BDB 574), adhurohej me fljime foshnjash (shih 2 Mbret. 16:3; 21:6; 2 Kro. 28:3; 33:6), gjë që ndalohej nga Lev. 18:21; 20:2-5.
2. Jeremia e ndryshoi, nga vend adhurimi pagan, në një vend të ndëshkimit të JHVH-së (shih Jer. 7:32; 19:6-7). Kështu, ky u bë vendi i gjykimit të flaktë e të përjetshëm në 1 Enokut 90:26-27 dhe Sib. 1:103.
3. Judenjtë e kohës së Jezusit ndienin kaq shumë neveri prej pjesëmarrjes së paraardhësve të tyre në adhurimin pagan me fljime foshnjash, sa që këtë zonë e shndërruan në vendgrumbullimi plehrash për Jerusalemin. Shumë prej metaforave të Jezusit për gjykimin e përjetshëm vinin nga ky vendgrumbullim (zjarri, tymi, krimbat, era e qelbur, shih Marku 9:44, 46). Fjala *Gehenna* përdoret vetëm nga Jezusi (përveçse te Jakobi 3:6).
4. Përdorimi i *Gehenna*-s nga Jezusi
 - a. zjarr, Mat. 5:22; 18:9; Marku 9:43
 - b. i përhershëm, Marku 9:48 (Mat. 25:46)
 - c. vend shkatërrimi (i trupit dhe shpirtit), Mat. 10:28
 - d. paralel me *Sheolin*, Mat. 5:29-30; 18:9
 - e. karakterizon të ligjtë si “bij të ferrit”, Mat. 23:15
 - f. rezultat i dënimit të gjyqit hyjnor, Mat. 23:33; Luka 12:5
 - g. koncepti i *Gehenna*-s është paralel me vdekjen e dytë (shih Zbu. 2:11; 20:6, 14), ose me liqenin e zjarrtë (shih Mat. 13:42, 50; Zbu. 19:20; 20:10, 14-15; 21:8). Ka gjasa që liqeni i zjarrtë të bëhet vendbanimi i përhershëm i njerëzve (nga *Sheoli*) dhe i engjëjve të ligj (nga *Tartari*, 2 Pjet. 2:4; Juda v. 6, ose humnera, shih Luka 8:31; Zbu. 9:1-11; 20:1, 3).
 - h. nuk u krijua për njerëzit, por për Satanin dhe për engjëjt e tij, Mat. 25:41

E. Ka gjasa që, për shkak të mbivendosjes së *Sheolit* me *Hadesin* dhe *Gehenna*-n,

1. në fillim, të gjithë njerëzit shkonin në *Sheol/Hades*
2. përvoja e tyre atje (e mirë/e keqe) përkeqësohet pas Ditës së Gjykimit, por vendi i të ligjve mbetet i njëjtë (ja pse KJV e përktheu fjalën *hades* (varr) si *gehanna* (ferr))
3. I vetmi pasazh në DhR që përmend torturën përpara Gjykimit është shëmbëlltyra e Lukës 16:19-31 (Lazari dhe i Pasuri). *Sheoli* përshkruhet edhe si vend ndëshkimi tani (shih LiP. 32:22; Psa. 18:1-5). Megjithatë, s’mund të krijojmë një doktrinë në bazë të një shëmbëlltyre.

III. Gjendja e ndërmjetme midis vdekjes dhe ringjalljes

A. DhR nuk mëson “pavdekshmërinë e shpirtit”, që është një prej disa pikëpamjeve të lashta për jetën pas vdekjes.

1. shpirti njerëzor ekziston përpara jetës së vet fizike
2. shpirti njerëzor është i përjetshëm përpara dhe pas vdekjes fizike
3. shpesh, trupi fizik shihet si burg, ndërsa vdekja si çlirim për t’u kthyer në gjendjen paraekzistuese

B. DhR aludon për një gjendje të patrupëzuar midis vdekjes dhe ringjalljes

1. Jezusi flet për ndarjen e shpirtit dhe trupit, Mat. 10:28
2. Abrahami mund të ketë një trup tani, Marku 12:26-27; Luka 16:23
3. Moisiu dhe Elija kanë një trup fizik në çastin e shndërrimit në mal, Matu 17
4. Pali pohon se, në Ardhjen e Dytë, shpirtat me Krishtin do të marrin të parët trupa të rinj, 1 Thes. 4:13-18
5. Pali pohon se besimtarët do të marrin trupa të rinj shpirtërorë në Ditën e Ringjalljes, 1 Kor. 15:23, 52
6. Pali pohon se besimtarët nuk shkojnë në *Hades*, por, pas vdekjes, janë me Jezusin, 2 Kor. 5:6, 8; Fil. 1:23. Jezusi mposhti vdekjen dhe i mori të drejtët në qiell me të (1 Pjet. 3:18-22).

IV. Qielli

- A. Kjo fjalë përdoret në tre kuptime në Bibël.
 1. atmosfera mbi tokë, Zan. 1:1, 8; Isa. 42:5; 45:18
 2. qiejt me yje, Zan. 1:14; LiP. 10:14; Psa. 148:4; Heb. 4:14; 7:26
 3. vendi i fronit të Perëndisë, LiP. 10:14; 1 Mbret. 8:27; Psa. 148:4; Efe. 4:10; Heb. 9:24 (qielli i tretë, 2 Kor. 12:2)
- B. Bibla nuk na zbulon shumë gjëra për jetën pas vdekjes, ndoshta për shkak se njerëzit e rënë nuk kanë kapacitetin që të kuptojnë (shih 1 Kor. 2:9).
- C. Qielli është edhe vend (shih Gjoni 14:2-3), edhe person (shih 2 Kor. 5:6 8). Qielli mund të jetë Kopshti i ripërtërirë i Edenit (Zanafilla 1-2; Zbulesa 21-22). Toka do të pastrohet dhe rimëkëmbët (shih Veprat 3:21; Rom. 8:21; 2 Pjet. 3:10). Shëmbëllimi i Perëndisë (Zan. 1:26-27) ripërtërihet në Krishtin. Tani, bashkësia e ngushtë e Kopshtit të Edenit bëhet sërish e mundshme.

Gjithsesi, kjo mund të jetë metaforike (qielli si qytet i stërmadh në formë kubi, i Zbu. 21:9-27), dhe jo e fjalëpërfjalshme. 1 Korintasve 15 përshkruan dallimin mes trupit fizik dhe trupit shpirtëror si dallimi mes farës dhe bimës së rritur. Sërish, 1 Kor. 2:9 (citim i Isa. 64:4 dhe 65:17) është një shpresë dhe premtim madhështor! Unë e di se, kur të shohim atë, do të jemi si ai (shih 1 Gjonit 3:2).

V. Burime të dobishme

- A. William Hendriksen, *The Bible on the Life Hereafter* [*Bibla për jetën pas vdekjes*]
- B. Maurice Rawlings, *Beyond Death's Door* [*Përtej derës së vdekjes*]

TEMA E VEÇANTË: PAQE (*SHALOM*) (SPECIAL TOPIC: PEACE (*SHALOM*))

Fjala hebraisht “shalom” (BDB 1022, KB 1532) është e njohur nga gjuhët simotra semite.

- A. Akadisht
 1. jam i padëmtuar
 2. qëndroj mirë
 3. jam në gjendje të mirë
- B. Ugarite (kananite)
 1. jam i padëmtuar
 2. jam i shëndetshëm
- C. Arabisht
 1. jam i shëndetshëm
 2. jam në situatë të lumtur
- D. Aramaisht
 1. jam i plotë
 2. përfundoj/përmbush
 3. përmbyll një proces paqeje
 4. rri i padëmtuar

E. Ngjyrimet hebraisht

1. plotësi
2. vërtetësi
3. mirëqenie
4. paqe

Sot, fjala *shalom* është përsëritëse hebraisht dhe thënie lamtumire. Ende nënkupton mungesën e ligësisë dhe praninë e së mirës (pra, kënaqjen me jetën). Nënkupton gjendjen mendore të sigurisë dhe kënaqësisë.

15:16 “sepse paudhësia e amoritit nuk është plotësuar ende” Kjo tregon se Perëndia po vazhdonte përpjekjet për ta bërë popullsinë kananite të Tokës së Premtuar që të besonte tek ai. Melkicedeku ishte kananit. Vetëm pasi i dha mundësi dhe kohë të mjaftueshme, Perëndia i gjykon dhe i largon. Ky nuk është akt favorizimi i judenjve, pasi, kur ata bëjnë të njëjtat gjëra si kananitët, largohen dhe ata nga vendi (pra, dëbimet në Asiri dhe Babiloni).

Amoritët dhe kananitët përdoren të dy si mënyrë për të përmbledhur gjithë fiset e Kananit. Në njëfarë kuptimi, ky varg është parashije e atij konflikti që do të ndodhte pasi Izraeli të pushtonte vendin, por pastaj do të pushtoj vetë nga idhujtaria kananite. Ky parahijëzim ngjason me Zan. 9:20-27, sidomos me v. 25. Ai që mëkaton është Hami, por ai që mallkohet është Kanani, biri i tij. Problemi është kultura kananite. Shumë (ose shumica, në mos të gjitha) prej rregullave në Pentatuk kanë të bëjnë me kulturën dhe adhurimin kananit. Izraeli duhet të ishte i veçantë! Duhet t’u zbulonte JHVH-në të tjerëve!

Si u përfshi ky varg në tekstin e Zanafillës? Ose

1. Perëndia po i përgatit për ngjarjet e ardhshme
2. ose një skrib i mëvonshëm i shtoi këto komente për të theksuar kohën e vet

Thjesht një shënim: kur përmend një skrib ose redaktor të mëvonshëm, nuk kam si synim që të zhvlerësoj “frymëzimin”. Unë mendoj se Fryma ishte ai që i drejtoi të gjithë shkrimtarët, redaktorët, skribët dhe përpiluesit e Biblës! Autori i vërtetë i Shkrimit është Perëndia. “Si”-ja, “kur”-i dhe “kush”-i i procesit historik nuk dihen (kanë humbur në histori).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 15:17-21

¹⁷Ndodhi që pasi dielli perëndoi, u bë errësirë e thellë dhe, ja, u shfaq një furrë tymuese dhe një pishtar i zjarrtë që kaloi midis këtyre copave. ¹⁸Atë ditë, ZOTI bëri një besëlidhje me Abram duke i thënë:

“Pasardhësve të tu ua kam dhënë këtë vend,

Nga lumi i Egjiptit deri te lumi i madh, lumi Euftrat:

¹⁹kenitin, kenizitin dhe kadmonitin, ²⁰hititin, perizitin dhe refaimin, ²¹amoritin, kananitin, girgashitin dhe jebusitin”.

15:17 “u shfaq një furrë tymuese dhe një pishtar i zjarrtë që kaloi midis këtyre copave” JHVH iu shfaq Abramit në një formë që ai do ta kuptonte nga ana kulturore. Furra tymuese duket se ishte

1. një mënyrë për të fshehur praninë e JHVH (p.sh., Reja e Lavdisë *Shekina* në Eksod)
2. simbol i hyjnisë, që siguron mbrojtje (pllakat e mallkimit akadian)
3. simbol i gjykimit, por edhe i mbrojtjes (shih Zak. 12:6)
4. në Mesopotami, ky simbolizëm përfaqësonte pastrimin hyjnor.

Brenda furrës kishte zjarr. Shpesh, Perëndia shoqërohet me zjarrin, jo vetëm në ndodhitë biblike, por edhe në zoroastrianizëm. Personalisht, unë besoj se kjo furrë lidhet me faktin se shumica e besëlidhjeve ratifikoheshin me anë të një vakti besëlidhjeje, dhe kjo furrë simbolizonte pikërisht këtë vakt. Po kështu, është e rëndësishme nga ana teologjike të vërejmë se Abrami nuk kalon mes copave të kafshëve: vetëm Perëndia kalon. Kjo është një tjetër shenjë se besëlidhja vjen nga burimet e Perëndisë, dhe jo nga përpjekjet, merita dhe burimet njerëzore. Kjo ishte një besëlidhje e nisur nga Perëndia dhe e kryer nga Perëndia (shih 2 Sam. 7:8-16; Psal. 89:20-37).

TEMË E VEÇANTË: ZJARRI (SPECIAL TOPIC: FIRE [BDB 77, KB 92])

Në Shkrim, zjarri ka edhe ngjyime pozitive, edhe negative.

A. Pozitive

1. ngroh (shih Isa. 44:15; Gjoni 18:18)
2. ndriçon (Isa. 50:11; Mat. 25:1-13)
3. pjek (shih Eks. 12:8; Isa. 44:15-16; Gjoni 21:9)
4. pastron (shih Num. 31:22-23; Fja. 17:3; Isa. 1:25; 6:6-8; Jer. 6:29; Mal. 3:2-3)
5. shenjtëria e Perëndisë (shih Zan. 15:17; Eks. 3:2; 19:18; Ezek. 1:27; Heb. 12:29)
6. udhëheqja e Perëndisë (shih Eks. 13:21; Num. 14:14; 1 Mbret. 18:24)
7. fuqizimi i Perëndisë (shih Veprat 2:3)

B. Negative

1. djeg (shih Joz. 6:24; 8:8; 11:11; Mat. 22:7)
2. shkatërron (shih Zan. 19:24; Lev. 10:1-2)
3. zemërim (shih Num. 21:28; Isa. 10:16; Zak. 12:6)
4. ndëshkim (shih Zan. 38:24; Lev. 20:14; 21:9; Joz. 7:15)
5. shenjë e rremë eskatologjike (shih Zbu. 13:13)

C. Zemërimi i Perëndisë kundër mëkatit shprehet me metafora zjarri

1. zemërimi i tij djeg (shih Os. 8:5; Sof. 3:8)
2. ai derdh zjarr (shih Nah. 1:6)
3. zjarri i përjetshëm (shih Jer. 15:14; 17:4)
4. gjykimi eskatologjik (shih Mat. 3:10; 13:40; Gjoni 15:6; 2 Thes. 1:7; 2 Pjet. 3:7-10; Zbu. 8:7; 16:8)

D. Ashtu si shumë metafora të tjera në Bibël (si majaja, luani), zjarri mund të jetë bekim ose mallkim, në varësi të kontekstit.

15:18 “Atë ditë, ZOTI bëri një besëlidhje me Abramit” Fjala “bëj”, fjalë për fjalë, do të thotë “pres” (BDB 503, KB 500, *Kal* E KRYER). Fjala “pres” nuk ka lidhje etimologjike me fjalën në v. 10 (BDB 144, KB 167), por shndërrohet në një metaforë standarde biblike që do të thotë “bëj besëlidhje”.

TEMA E VEÇANTË: PREMTIMET E BESËLIDHJES PËR PATRIARKËT (SPECIAL TOPIC: COVENANT PROMISES TO PATRIARCHS)

Ky premtim fillestar për një marrëdhënie të veçantë besëlidhjeje iu bë

1. Abrahamit, Zan. 12:1-3
 - a. tokë, Zan. 12:7; 13:4-15; 15:18-21
 - b. popull, Zan. 13:16; 15:4-5; 17:2-6; 22:18
 - c. bekim për botën, Zan. 18:18; 22:18
2. Isakut, Zan. 26:2-4
 - a. tokë
 - b. popull
 - c. bekim për botën
3. Jakobit, Zan. 28:2-4, 13; 35:9-12; 48:3-4
 - a. tokë
 - b. popull
 - c. kombi i Izraelit (një tokë), Eks. 3:8,17; 6:8; 13:5; 33:1-3; LiP. 1:7-8,35; 4:31; 9:3; 11:25; 31:7; Joz. 1:6

■ **“besëlidhje”** “Besëlidhja” (BDB 136) bëhet motiv qendror i literaturës biblike. Ajo përfshin premtime, por edhe detyrime, nga ana e Perëndisë dhe njerëzimit. Në materialin biblik shohim një kombinim unik të aspekteve të kushtëzuara dhe të pakushtëzuara të besëlidhjeve. A janë besëlidhjet të kushtëzuara, apo të pakushtëzuara? Po! Duket se dashuria e pakushtëzuar e Perëndisë varet nga besimi dhe përgjigja me pendim e njerëzimit (shih 15:6;

Romakëve 4; Marku 1:15; Veprat 3:16, 19; 20:21). Kjo duket disi paradoksale, por ja që kjo është mënyra sesi Perëndia punon me njerëzimin mëkatar. Shih Temën e Veçantë: Besëlidhje në 13:14

■ **“Nga lumi i Egjiptit”** Zakonisht, kjo bën fjalë për lumin Nil, por në kontekstin e premtimeve të tjera biblike për kufijtë e Tokës së Premtuar, këtu kjo fjalë duhet të nënkuptojë “Uadi El-Arish” (shih Num. 34:5 dhe Joz. 15:4). Këto përmasa të Tokës së Premtuar u përmbushën pjesërisht në kohën e Davidit, por më plotësisht në kohën e Solomonit (shih 1 Mbre. 4:21).

15:19-21 Këtu, gjejmë renditjen e dhjetë fiseve që përbënin popullatën kanaanite. Nganjëherë, numri i këtyre fiseve ndryshon: (1) Jozueu 24:11 përmend 7 fise; (2) Eksodi 3:17 përmend 6 fise; dhe (3) Eksodi 23:28 përmend 3 fise. Numri i saktë është i paqartë, por kuptohet se fjala “amorit”, që do të thotë “malësor”, ose fjala “kanaanit”, që do të thotë “fushor”, kthehet në një fjalë kolektive, që përmbledh të gjitha fiset. Shih Temën e Veçantë: Banorët para-izraelitë të Palestinës, në 12:6.

15:20 “hititin” Nga Zanafilla 10:15, kuptojmë se ky popull erdhi nga Hethi (BDB 366). Më vonë, formoi një perandori të madhe në Turqinë qendrore.

■ **“refaimin”** Me sa duket, këta ishin njerëz shumë të gjatë (BDB 952, shih Joz. 12:4; 17:15; 1 Kro. 20:4), si *anakimët* (shih LiP. 2:11 dhe 3:11) dhe, ndoshta, si *nefilimët* (shih Zanafilla 6 dhe Num. 13:33). Shih Temën e Veçantë në 14:5.

15:21 “jebusitin” Këta ishin banorët e Jerusalemit, që mbetën të papushtuar deri në kohën e Davidit (BDB 101, shih Gjyq. 1:21; 19:11; 2 Sam. 5:6 e më tej).

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Shpjego dhe përcakto me fjalët e tua fjalët e rëndësishme që përdoren në Zan. 15:6. Lidhe këtë me Romakëve 4 dhe Galatasve 3.
2. Pse shumë njerëz e alegorizojnë Zan. 15:11?
3. Ç’domethënie ka fakti që Perëndia iu shfaq Abrahamit si një furrë tymuese dhe pishtar i zjarrtë (Zan. 15:17)?
4. Pse renditen në mënyra të ndryshme fiset e Kanaanit (shih 15:19-21)?

ZANAFILLA 16

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Sarai dhe Hagari 16:1-6	Hagari dhe Ishmaeli 16:1-3 16:4-6	Lindja e Ishmaelit 16:1-6	Hagari dhe Ishmaeli 16:1-4 16:5 16:6	Lindja e Ishmaelit 16:1-2 16:3-6
16:7-14	16:7-14	16:7-14	16:7-8a 16:8b 16:9-12	16:7-12
(11-12)	(11-12)	(11-12)	16:13-14	(11-12) 16:13-14
16:15-16	16:15-16	16:15-16	16:15-16	16:15-16

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 16:1-6

¹Sarai, gruaja e Abramit, nuk i kishte lindur asnjë fëmijë atij, dhe kishte një shërbëtore egjiptiane, që quhej Hagar. ²Kështu, Sarai i tha Abramit: “Shiko, ZOTI më ka ndaluar të kem fëmijë. Të lutem, hyr te shërbëtorja ime; ndoshta, do të fitoj fëmijë përmes saj”. Dhe Abrami e dëgjoji zërin e Sarait. ³Pasi Abrami jetoi dhjetë vjet në vendin e Kananit, gruaja e Abramit, Sara, mori egjiptianen Hagar, shërbëtoren e saj, dhe ia dha burrit të vet Abramit për grua. ⁴Ai hyri te Hagari dhe ajo u ngjiz; dhe, kur pa se kishte ngjizur, e shihte me përbuzje të zonjën e saj. ⁵Dhe Sarai i tha Abramit: “Padrejtësia që m’u bë mua rëntë mbi ty; unë ta dhashë shërbëtoren time në krahë, por kur ajo pa se ishte ngjizur, u përçmova në sytë e saj. ZOTI gjykoftë mes teje dhe meje”. ⁶Por Abrami i tha Sarait: “Ja, shërbëtorja jote është nën pushtetin tënd; bëji çfarë të të duket e mirë në sytë e tu”. Kështu, Sarai e trajtoi ashpër dhe ajo u arratis nga prania e saj.

16:1 “kishte një shërbëtore egjiptiane, që quhej Hagar” Emri Hagar do të thotë “arratisem” (BDB 212). Kjo gjë e karakterizonte (shih v. 6, 8). Ajo ishte egjiptiane dhe, ndoshta, Sarai e kishte blerë gjatë kohës kur ishte në Egjipt (shih Zan. 12:10-20).

16:2 “ZOTI më ka ndaluar të kem fëmijë” Është e qartë se ky çift kishte diskutuar për zbuselat e JHVH dhe vonesën e përmbushjeve të tyre. Me sa duket, nisën të planifikonin sesi “ta ndihmonin” Zotin që ta përmbushte premtimin!

Forma e FOLJES “ndaluar” (BDB 783, KB 870, *Kal E KRYER*) nënkupton një veprim të plotësuar. Sarai duhet të ketë menduar se do të ishte gjithë jetën shterpë.

Në njëfarë kuptimi, Sarai po fajësonte JHVH-në për shterpësinë e saj të vazhdueshme (shih 20:18). Kjo vonesë ishte pjesë e planit të Perëndisë që t’ua piqte besimin në të dhe që ta zbulonte veten e tij qartë para brezave të mëvonshëm. Të gjithë besimtarët kanë vështirësi me kohën e ngjarjeve që janë premtuar në mënyrë hyjnore.

▣ **“Të lutem, hyr te shërbëtorja ime”** Kjo FOLJE (BDB 97, KB 112) është *Kal URDHËRORE*, e përdorur në kuptimin e një kërkese (shih 30:3). Kjo FOLJE përdoret shpesh si eufemizëm për intimitetin seksual (shih Zan. 6:4; 16:2; 19:34; 30:3; 38:8,9; 39:14; LIP. 22:13; 25:5; 2 Sam. 11:4; 12:24; 16:21-22; 20:3; Fja. 6:29).

▣ **“do të fitoj fëmijë përmes saj”** Kjo përputhet plotësisht me Pllakat e Nuzit, të cilat përshkruajnë kulturën huriane të mijëvjeçarit të dytë para K. Fëmija e Hagarit do të ishte ligjërisht fëmijë e Sarait dhe trashëgimtar i Abramit.

▣ **“Abrami e dëgjoj”** Kjo është pothuajse paralele me problemin e Zanafillës 3 (sidomos v. 17). Abrami u tundua të bënte diçka që, ndoshta, ishte i prirur ta bënte gjithsesi. Kjo FOLJE, fjalë për fjalë, do të thotë “dëgjoj” (BDB 1033, KB 157) në KOHËN E PAKRYER, që nënkupton veprim të përsëritur. Ideali i monogamisë së krijimit fillestar humbet, për habi, nga përpjekja për “t’i dhënë një dorë” Perëndisë!

16:3 “Pasi Abrami jetoi dhjetë vjet në vendin e Kananit” Është domethënëse që kaluan të paktën dhjetë vjet që nga koha kur Perëndia i foli Abramit në kapitullin 15. Abrami po vazhdonte me besim, por po përpiqej të mendonte për mënyra sesi t’i jepte një dorë Perëndisë. Sërish, me këtë gjë Perëndia po i tregon Abramit në mënyrë të veçantë se ai do ta përmbushte premtimin e vet me anë të burimeve të tij, jo me ndihmën e Abrahamit. Pali e përdor këtë pjesë si alegori në Gal. 4:21-31.

▣ **“për grua”** Më saktë, Hagari është konkubina e tij. Ndonëse këtu përdoret fjala hebraisht “grua”, është e qartë se ajo s’ishte grua, por konkubinë (pra, partnere seksuale me të drejta të kufizuara).

16:4 “e shihte me përbuzje të zonjën e saj” Kjo FOLJE (BDB 886, KB 1103, *Kal E PAKRYER*), mund të ketë kuptimin

1. jam i lehtë
2. jam i shpejtë
3. jam i parëndësishëm (shih 1 Sam. 2:30; Jobi 40:4)

Forma *Hifil* e kësaj fjale nënkupton përçmim (shih 2 Sam. 19:43; Isa. 23:9; Ezek. 22:7). Në pikëpamjen hebraike, nderi (ose pesha) është në kontrast me “të qenit i lehtë”.

16:5 Misteri i marrëdhënieve ndërpersonale është i dukshëm. Sarai e nisi këtë plan, por tani torturohet nga pasoja e tij. Siç ndodh shpesh në ndodhitë biblike, lexuesit nuk i jepet gjithë sfondi dhe dialogu që ka të bëjë me ngjarjen në fjalë. Ndoshta dhe Abrahami u përfshi në fillim në këtë planifikim. Kur interpreton narrativën historike, lexuesit duhet t’i bëjë vetes pyetjen: “pse u regjistruar kjo gjë?” Abrami dhe Sara duhet të mësojnë se përpjekja njerëzore nuk është çelësi për të patur marrëdhënie me Perëndinë; elementet kyçe janë besimi, bindja dhe këmbëngulja!

Ka shumë gjasa që ky varg të jetë një shprehje ligjore. Sarai po flet në mënyrë të tillë që të pretendojë të drejtat ligjore në situatën kur skllavi vepron në mënyrë krenare (p.sh., Kodi i Hamurabit dhe Pllakat e Nuzit). Gjithçka që bëri Sarai ishte e pranueshme nga ana kulturore/ligjore, kurse sjellja e Hagarit nuk ishte e pranueshme. Abrami, si kreu i familjes, ishte përgjegjës për këtë situatë.

■ **“ZOTI gjykoftë mes teje dhe meje”** Kjo FOLJE (BDB 1047, KB 1622) është *Kal E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin NXITËS. Saktësisht se çfarë kërkon ajo nga JHVH është e paqartë. Me sa duket, Sara po kërkon mbështetjen hyjnore për ndjenjat e saj të refuzimit, ose kërkon miratimin e Zotit për veprimet që po planifikon ajo kundër Hagarit. Sidoqoftë, kjo frazë tregon dhe tensionet në rritje mes Abramit dhe Sarait.

16:6 Kjo gjë neve na duket disi mizore, por duhet ta gjykojmë në dritën e kohës së tyre, jo sonës. Kjo përputhet plotësisht me Pllakat e Nuzit dhe me Kodin e Hamurabit për mënyrën si duheshin trajtuar konkubinatat.

Sërish, në disa mënyra, kjo paralelizon ngjarjen e Zan. 3:11-13. Abrami e heq përgjegjësinë nga vetja si kryefamiljar dhe ia hedh përsipër Sarait. Njerëzit priren ta heqin përgjegjësinë nga vetja dhe të nxjerrin justifikime!

■ **“Sarai e trajtoi ashpër”** Kjo FOLJE (BDB 776 III, KB 853) është *Piel*, dhe do të thotë “përrul, ose keqtrajtoj” (shih 31:50; Eks. 22:21, 22 [dy herë në formën e përforcuar]; Jobi 30:11). Qëndrimi dhe veprimet e Hagarit nuk i bëjnë të drejta veprimet e Sarait. Njerëzit mëkatarë janë egoistë dhe egocentrikë. Besimi i pjekur e zgjidh këtë problem.

Ka mundësi që, pasi Hagari ngeli shtatzënë, Sarai e ktheu në punën që kishte më parë dhe s’e lejoi më të ishte partnere seksuale e Abramit.

■ **“ajo u arratis nga prania e saj”** Arratia e skllavit ishte çështje e rëndë ligjore dhe kishte pasoja të rënda. Kjo ngjason së tepërmi me ngjarjen e shënuar në Zan. 21:8-21. Vargjet e mëtejshme tregojnë kujdesin dhe dashurinë e JHVH-së, edhe ndaj konkubinës Hagar dhe fëmijës së saj. Dashuria e JHVH-së nuk kufizohet vetëm për familjen e Abramit (p.sh., Melkicedeku, Jobi).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 16:7-14

⁷Engjëlli i ZOTIT e gjeti pranë një burimi uji në shkretëtirë, pranë burimit në rrugën për në Shur. ⁸Ai i tha: “Hagar, shërbëtorja e Sarait, nga ke ardhur dhe ku po shkon?” Dhe ajo i tha: “Po arratisem nga prania e zonjës sime, Sarait”. ⁹Atëherë, engjëlli i ZOTIT i tha: “Kthehu te zonja jote, dhe nënshtrouju autoritetit të saj”. ¹⁰Pastaj, engjëlli i ZOTIT shtoi: “Unë do të t’i shumëfishoj së tepërmi pasardhësit, aq sa do të jenë tepër të shumtë për t’u numëruar”.

¹¹Engjëlli i ZOTIT i tha më tej:

“Ja, ti je shtatzënë,

Dhe do të lindësh djalë;

Dhe do t’ia vësh emrin ‘Ishmael’,

Sepse ZOTI e ka dëgjuar hidhërimin tënd.

¹²“Ai do të jetë si gomar i egër ndër njerëzit,

Dora e tij do të jetë kundër të gjithëve,

Dhe dora e të gjithëve do të jetë kundër tij;

Dhe ai do të jetojë në lindje të të gjithë vëllezërve”.

¹³Atëherë ajo thirri emrin e ZOTIT që i foli: “Ti je Perëndi që sheh”; sepse ajo tha: “Kam arritur të mbetem gjallë pasi e pashë atë?” ¹⁴Prandaj, ai pus u quajt Beer-lahai-roi; ja, ndodhet midis Kadeshit dhe Beredit.

16:7 “engjëlli i ZOTIT” Ky personazh duket se është personifikimi i pranisë personale të Perëndisë. Shih Temën e Veçantë në 12:7.

■ **“pranë burimit të ujit në rrugën për në Shur”** Nuk e dimë vendndodhjen e saktë gjeografike të vendit që përmendet këtu, por ndoshta ishte në jug të Beershebës në rrugën për në Egjipt. Hagari po kthehej në shtëpi.

16:8 Vargje si ky (pra, 3:9, 11; 4:9, 10), që tregojnë Perëndinë, ose përfaqësuesin e tij, duke bërë pyetje, përdoren nga një lëvizje teologjike, e quajtur “Teizmi i Hapur”, e cila i merr këto pyetje në mënyrë të fjalëpërfjalshme duke hamendësuar teologjikisht se Perëndia nuk e njej

1. të ardhmen
2. veprimet historike të njerëzve

Unë nuk e mbështes filozofinë greke (pra, cilësitë e Perëndisë, të shtjelluara në mënyrë filozofike), dhe as nuk e mohoj historicitetin e rrëfimeve të Zanafillës, por mendoj se ato janë dokumente letrare që përdorin gjuhë metaforikë (siç ndodh në gjithë komunikimin njerëzor). Çështja është qëllimi i pyetjeve në Bibël. A reflektojnë ato mungesë njohuria nga Perëndia, apo tregojnë se Perëndia po punon për t'ua hapur mendjen qenieve njerëzore? Ka shumë pasazhe të tjera që shprehin njohurinë që ka Perëndia për njerëzit dhe ngjarjet e ardhshme; kjo më bën të mos ndihem rehat me Teizmin e Hapur, i cili është thjesht forma e ripunuar e teologjisë së A. N. North (pra, Mendimi i Procesit).

16:9 Engjëlli i jep dy urdhra.

1. kthehu – BDB 996, KB 1427, *Kal* URDHËRORE
2. nënshtrou – BDB 776 III, KB 853, *Hithpael* URDHËRORE

Ky mesazh nënkupton se vullneti i JHVH-së është që fëmija i Hagarit të rritet nën ndikimin e Abramit (pra, me njohurinë e JHVH).

■ **“nënshtrou”** Kjo është e njëjta FOLJE që përkthehet “ashpër” (BDB 776 III, KB 853) në v. 6 dhe EMRI përdoret në v. 11: “hidhërimin” (BDB 777). JHVH nuk i premtun ndryshimin e situatës me Sarain por i premtun se do ta bekojë djalin e saj (pra, Ishmaelin).

16:10-12 Përgjigjja e engjëllit të ZOTIT është shumë e ngjashme me përgjigjen që Perëndia i dha Abramit në 15:5. Për fëmijën bëhen disa premtime madhështore, dhe përshkruhen tiparet e tij fizike dhe mendore. Hagari mahnitet nga fakti që JHVH do të kujdeset për të.

10“Unë do të t'i shumëfishoj së tepërmi pasardhësit, aq sa do të jenë tepër të shumtë për t'u numëruar” Ky premtim për Ishmaelin i thuhet dhe Abrahamit në 17:20.

FOLJA përfordhet nga kombinimi i PASKAJORES ABSOLUTE me FOLJEN E PAKRYER nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 915, KB 1176, të dyja në *Hifil*). Kontakti me fjalët e JHVH, njohja e tyre dhe besimi në to sjell bekim! Në njëfarë kuptimi, Hagari i përgjigjet Perëndisë njësoj si Abrami. Ajo nuk e vë fare në dyshim fjalën e tij (ose, të paktën, kjo gjë nuk na thuhet); kështu veptoi dhe Abrami. Të dyja këto takime me Perëndinë flasin për bekime të premtuara për një fëmijë, por edhe zbuluesen se do të vijnë kohë të vështira. Zanafilla 15:6 është pikë shpëtimi për Abramin. Pa dyshim, dhe Hagari veptoi në mënyrë të ngjashme! Për mua (duke patur parasysh se unë shoh një plan të përjetshëm shpengimi), pranimi i Hagarit dhe Ishmaelit nga Perëndia është dëshmi e fuqishme e qëllimit të tij për të shpenguar dhe kombet përtej Izraelit (shih Temën e Veçantë në 12:3). Në njëfarë kuptimi, ky është shembull i faktit se “kombet” janë të mirëpritura në të njëjtën mënyrë si Abrami: me anë të besimit që çon në bindje. Këtu shohim një sërë shenjash të një Porosie të Madhe në DHV! Zemra e Perëndisë rreh për botën e humbur; miqësia e thyer duhet rimëkëmbur! Vegimet universale të Isaisë, historia e Jonës dhe DHR ushtojnë me këto të vërteta.

16:11-12 NASB e shtyp v. 11-12 si poezi (shih 12:1-3; 14:19-20; 15:1,18; 17:1-2,4-5). Vargu 12 përshkruan se ç'illoj njeriu do të jetë Ishmaeli.

16:11 “ti je shtatzënë” Ky nuk është informacion i ri (shih v. 4), por i ri është informacioni se ky fëmijë do të jetë djalë.

■ **“Ishmael”** Ky emër do të thotë “*Eli* dëgjoj”, ose “dëgjoftë *Eli*” (BDB 1035, KB 447). Në frazën e mëparshme, engjëlli tha: “JHVH ka dëgjuar”, që fjalë për fjalë do të thotë “ka vënë veshin” (BDB 1033). Vini re se emrin këtij fëmijë nuk ia vë i ati, por Perëndia (shih Mat. 1:21, 25; Luka 1:31, 35; 2:21).

16:12 “gomar i egër ndër njerëzit” Kjo rrënjë fjale (BDB 825) do të thotë:

1. akadisht – mushkë
2. asirisht – mushkë e egër
3. arabisht – gomar i egër
4. hebraisht – gomar ose kalë i egër (shih *Anchor Bible Commentary* për Zanafillën, f. 118)

Por vini re se ky nuk ishte koment përçmues në Lindjen e Afërt të lashtë. Këto kafshë përdorshin për flijime në Mesopotami. Vlerësoheshin dhe admiroheshin së tepërmi. Ky përshkrim tregon prirjet izoluese të Ishmaelit (pra,

bariu nomad). Ishmaeli do ta dojë shumë lirinë dhe do të bëjë jetë nomade. Dy rreshtat e mëtejshëm poetikë përshkruajnë ekzistencën e tij nomade (mbështetet te vetja, s'i beson askujt, s'bën aleanca me askënd).

NASB “do të jetojë në lindje të të gjithë vëllezërve”

NKJV “dhe do të jetojë në prani të gjithë vëllezërve të tij”

NRSV “dhe do të jetojë në kundërshti me gjithë fisin e tij”

TEV “Ai do të jetojë i veçuar nga gjithë të afërmit e tij”

NJB “do të jetojë duke mohuar gjithë të afërmit e tij”

Kjo frazë, “në lindje”, duket se ka dy etimologji të mundshme: (1) në lindje [të filan vendi] (fjalë për fjalë, përpara fytyrës së) [dikujt], BDB 815), ose (2) “në kundërshti me” [dikë]. Të dyja këto etimologji duket se kanë lidhje me kontekstin dhe përshkruajnë saktë fiset beduine të Lindjes së Mesme.

16:13-14 Frazja “Perëndi [El] që sheh” lidhet me emrin e pusit, që gjendet në v. 14. Në këto pjesë të hershme të Zanafillës, Perëndia thirret me shumë emra, që përshkruajnë veprimet e tij. Kur i shohim të gjithë këta emra, mahnitemi nga dashuria e Perëndisë për njerëzimin e rënë (madje, këtu, bëhet fjalë për një skllave egjiptiane).

16:13 “Kam arritur të mbetem gjallë pasi e pashë atë” Në Lindjen e Afërt të lashtë mendohej se, po ta shihje Perëndinë, do të vdisje (shih Zan. 32:30 dhe Eks. 33:20). Hagari tronditet që Perëndia (pra, Engjëlli i ZOTIT) shkoi tek ajo, ajo e pa, dhe prapëseprapë jetoi.

Është e vështirë, në këtë kontekst, që të kuptojmë nëse

1. ajo u mahnit kur pa shfaqjen fizike të Hyjit (pra, pashë Hyjin)
2. ajo u mahnit që Perëndia e pa dhe shkoi tek ajo duke i dhënë një inkurajim dhe përkujdesje kaq të madhe (pra, Hyji më pa)

Mendoj se #2 përputhet më mirë me kontekstin dhe me emrin e mëvonshëm të pusit në v. 14. *Anchor Bible Commentary* për Zanafillën thotë se ky emër pikëzohet në MT në një mënyrë të pazakontë, duke i lejuar të dyja këto mundësi (f. 110).

Ky është i vetmi vend në DHV ku dikush i vendos një emër Hyjit. Zakonisht, Hyji shfaqet duke dhënë një emër të kombinuar (p.sh., *El* plus diçka, *JHVH* plus diçka, ose *Elohim* plus diçka). Vini re, gjithashtu, se ky emërtim unik u bë nga një skllave e përndjekur egjiptiane. *JHVH* e gjen dhe takohet me të. Dashuria e tij është e mahnitshme!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 16:15-16

¹⁵Kështu, Hagari i lindi një djalë Abramit; dhe Abrami ia vuri emrin të birit, që ia lindi Hagari, Ishmael. ¹⁶Abrami ishte tetëdhjetë e gjashtë vjeç kur Hagari i lindi Ishmaelin.

16:15-16 Moisiu vazhdon ta përditësojë lexuesin për moshën e Abramit, në mënyrë që ne ta ndjekim jetën e tij në njëfarë radhe kronologjik, gjë që bëhet e rëndësishme për premtimin që i dha Perëndia, pra, se Abrami do të lindte fëmijë me Sarain në moshë të thyer.

16:15 Njësoj si në rastin e Abramit, Bibla nuk përmend asnjë pyetje apo ngurrim nga ana e Hagarit për premtimin e *JHVH*.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t'i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Rendit referencat ku Perëndia bën një besëlidhje me Abrahamin. A janë të kushtëzuara, apo të kushtëzuara, premtimet e tij? Ç'vlerë ka kjo për ne?

2. Kush është engjëlli i ZOTIT? Pse?
3. Pse është kaq domethënëse që Perëndia e kërkoi vetë Hagarin dhe fëmijën e saj?

ZANAFILLA 17

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Abrahami dhe besëlidhja e rrethprerjes	Shenja e besëlidhjes	Besëlidhja e përtjetshme	Rrethprerja, shenjë e besëlidhjes	Besëlidhja dhe rrethprerja
17:1-8 (1-5)	17:1-8	17:1-8	17:1-6	17:1-3a
			17:7-8	17:3b-8
17:9-14	17:9-14	17:9-14	17:9-14	17:9-14
17:15-22	17:15-22	17:15-22	17:15-16	17:15-22
			17:17-18	
			17:19-22	
17:23-27	17:23-27	17:23-27	17:23-27	17:23-27

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

SFONDI

- A. Zanafilla 17 është ripohim i Besëlidhjes së bërë në Zanafilla 15, dhe që për herë të parë u shpall në Zanafilla 12.
- B. Kanë kaluar 13 vjet që nga premtimi për një bir në Zanafilla 15. Zanafilla 17 përgatit skenën që Perëndia të përmbushë planin e vet për Abramin përmes Sarait.
- C. Ky kapitull përmban një seri lojërash me fjalët, e bazuar në emrat e individëve të ndryshëm. Emrat ishin shumë të rëndësishëm për hebrenjtë (shih 16:11-12). Në periudha të rëndësishme të jetës, shpesh, ata e ndryshonin emrin për të treguar sa unike ishte ajo që po u ndodhte në jetë.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 17:1-8

¹Kur Abrami ishte nëntëdhjetë e nëntë vjeç, ZOTI iu shfaq Abramit dhe i tha:

“Unë jam Perëndia i Plotfuqishëm;

Ec para meje, dhe ji i pafajshëm.

²Unë do ta vendos besëlidhjen time mes meje dhe teje,

Dhe do të të shumëfishoj jashtë mase”.

³Abrami ra me fytyrë për tokë, dhe Perëndia i foli dhe i tha:

“Sa për mua, ja, besëlidhja ime është me ty,

Dhe ti do të jesh ati i shumë kombeve.

⁵Emri yt nuk do të quhet më Abram,

Por emri yt do të quhet Abraham;

Sepse unë do të të bëj atin e shumë kombeve.

⁶Do të të bëj jashtëzakonisht të frytshëm, dhe do të formoj kombe prej teje, dhe prej teje do të dalin mbretër. ⁷Do ta bëj të patundur besëlidhjen time mes meje dhe teje dhe pasardhësve të tu pas ty, në të gjithë brezat e tyre, si një besëlidhje të përjetshme, për të qenë Perëndi për ty dhe për pasardhësit e tu pas teje. ⁸Ty dhe pasardhësve të tu pas teje do t’jua jap vendin e shtegtimeve tuaja, gjithë vendin e Kananit, si zotërim të përjetshëm; dhe do të jem Perëndia i tyre”.

17:1-5 NASB e ndan këtë pjesë në dy poezi, 1b-2; 4-5, kurse NKJV, NRSV, TEV, NJB dhe JPSOA, jo.

17:1 “nëntëdhjetë e nëntë vjeç” Zanafilla e përmend disa herë moshën e Abramit për të na dhënë kronologjinë e rrugëtimit të besimit të tij.

1. 75 vjeç, 12:4 – zbulesa e parë që i dha JHVH
2. 86 vjeç, 16:16 – lindja e Ishmaelit
3. 99 vjeç, 17:1 – zbulesa e tretë e JHVH
4. 100 vjeç (numër i rrumbullakosur), 17:17 – mosha në kapitullin 17
5. 99 vjeç, 17:24 – rrethprerja e Abrahamit
6. 100 vjeç, 21:5 – lindja e Isakut
7. Moshë jo e qartë, 24:1 – “i vjetër në moshë”
8. 175 vjeç, 25:7 – mosha kur vdiq Abrahami

▣ “ZOTI” JHVH Është emri i besëlidhjes së Perëndisë, i përdorur në Eksodi 3:14. Në këtë kapitull përmendet vetëm në këtë rast. Duket se u përdor qysh shumë herët nga pasardhësit e Sethit (shih 4:26; dhe shpesh nga patriarkët). Megjithatë, nga Eks. 6:3, mësojmë se patriarkët e quanin *El Shadai*, jo JHVH. Ndoshta, e quanin JHVH, por nuk ia dinin kuptimin e plotë të emrit derisa ndodhi çasti i shkurreve të përflakur në kohën e Moisiut. Shih Temën e Veçantë në 12:1.

▣ “ZOTI iu shfaq Abramit dhe i tha” Perëndia i shfaqet disa herë Abrahamit (shih 12:7; 18:1), por tani kanë kaluar trembëdhjetë vjet që nga rasti i shfaqjes së fundit. Qartazi, JHVH po vë në sprovë ecjen me besim të Abramit.

▣ “Unë jam Perëndia i Plotfuqishëm” Titulli “Perëndia i Plotfuqishëm” është *El Shadai*. Etimologjia e këtij termi (BDB 994) është e paqartë. Rabinët thonë se nënkupton “vetëmjaftueshmërinë”. LXX dhe Vullgata ndjekin këtë vijë mendimi kur e përkthejnë “Perëndia (*El*) i Plotfuqishëm”. Me sa duket, ky ishte emri që patriarkët përdornin për Perëndinë (shih Eks. 6:3). Përdoret gjashtë herë në Zanafillë dhe tridhjetë e një herë në Jobi. Albright ishte i mendimit se kjo vinte nga një rrënjë fjale akadisht që kishte kuptimin “mal, ose shkëmb” (shih Psa. 18:1, 2). Nëse ky term do të thotë “Perëndia i malit”, atëherë i bie që të reflektojë mitologjinë kananite (shih Isa. 14:13; Ezek. 28:2), ose fenë babilonase (p.sh., zigratet ndërtoheshin mbi male të formuara nga njerëzit, mbi të cilat ata adhuronin perënditë e tyre; shih Zan. 11). Cilido qoftë kuptimi fillestar, që herët, në Eksodi 19-20, fokusi ndryshon dhe përqendrohet te Perëndia i malit Sinai (shih Gjyq. 5:5). Shih Temën e Veçantë në 12:1.

▣ “Ec para meje” Ky është i pari i dy urdhrave që JHVH i jep Abramit.

1. ec – BDB 229, KB 246, *Hithpael* URDHËRORE
2. ji i pafajshëm – BDB 224, KB 243, *Kal* URDHËRORE

JHVH kërkon të ketë me Abramin bashkësinë që kishte patur me Adamin, Enokun dhe Noeun. Frazja “ec para meje” nënkupton marrëdhënie të ngushtë dhe personale; një lloj të veçantë besimi dhe jetese! Këtu, theksi është të një marrëdhënie besimi si stil jetese, e cila drejtpeshon shpalljen ligjore të shfajësimit me anë të hirit nëpërmjet besimit, që e pamë në 15:6. Në DHR, Pali dhe Jakobi i bashkojnë me njëra-tjetrën këto dy thekse të jetës së krishterë (shih Romakëve 4 dhe Jakobi 2). Vini re se stili i jetesës është kushti i besëlidhjes (shih v. 9). Të gjitha besëlidhjet e DHV janë të pakushtëzuara nga ana e Perëndisë, por të kushtëzuara nga reagimi njerëzor. E njëjta fjalë (BDB 229, KB 246), “ec”, përdoret dhe për jetën me besim të Enokut (shih Zanafilla 5:24) dhe Noeut (shih Zan. 6:9).

■ **“i pafajshëm”** Kjo rrënjë hebraisht (FOLJE, BDB 1070, EMËR 1070, dy MBIEMRA, 1070 & 1071) do të thotë “me gjithë zemër”, “plotësi”, “shëndoshësi”, “integritet” dhe “pafajësi”. U përdor për

1. Noeun – Zan. 6:9
2. Abramin – Zan. 17:1 (urdhër)
3. Abimelekun – Zan. 20:5-6
4. Jakobin – Zan. 25:27 (zakonisht, përkthehet “i qetë”, ose “i butë”)
5. Jobin – Jobi 1:1, 8; 2:3
6. Izraelin; LiP. 18:13
7. Davidin – 2 Sam. 22:24; Psa. 18:23, 25, 32
8. JHVH – LiP. 32:4; 2 Sam. 22:31; Psa. 18:30

Nënkupton dhe kafshën e pastër, që përfaqëson në mënyrë të përsosur racën e vet, e cila ishte e pranueshme për flijim (shih Eks. 12:5; 29:1; Lev. 1:3, 10; 3:1, 6; 4:3, 23, 28, 32).

TEMA E VEÇANTË: I PANJOLLË, I PAFAJSHËM, I PAMËKAT, I PAQORTUESHËM (SPECIAL TOPIC: BLAMELESS, INNOCENT, GUILTLESS, WITHOUT REPROACH)

A. Thënie hyrëse

1. Ky koncept, nga ana teologjike, përshkruan gjendjen fillestare të njerëzimit (pra, Zanafilla 1, Kopshti i Edenit).
2. Mëkati dhe rebelimi e shkatërruan këtë gjendje miqësie të përsosur me Perëndinë (shih Zanafilla 3).
3. Njerëzit (meshkuj dhe femra) kërkojnë me zjarrmi rikthimin e miqësisë me Perëndinë pasi janë krijuar në shëmbëllimin dhe ngjashmërinë e tij (shih Zan. 1:26-27).
4. Perëndia është lidhur me njerëzimin e mëkatshëm në disa mënyra
 - a. drejtuesit e perëndishëm (pra, Abrahami, Moisiu, Isaia, etj.)
 - b. sistemi flijues (shih Levitiku 1-7)
 - c. shembujt e perëndishëm (p.sh., Noeu, Jobi)
5. Në fund, Perëndia na siguroi Mesinë
 - a. si zbulesë të plotë të vetes së tij
 - b. si flijim të përsosur për mëkatin
6. Të krishterët bëhen të panjollë
 - a. ligjërisht, nëpërmjet drejtësisë së llogaritur të Krishtit
 - b. në mënyrë të përshkallëzuar, nëpërmjet veprës së Frymës
 - c. synimi i krishterimit është ngjashmëria me Krishtin (shih Rom. 8:28-29; Efe. 1:4), që, në realitet, është rimëkëmbja e shëmbëllimit të Perëndisë, që humbi nga Rënia e Adamit dhe Evës
7. Qielli është rimëkëmbja e miqësisë së përsosur të Kopshtit të Edenit. Qielli është Jerusalemi i Ri që zbret nga prania e Perëndisë (shih Zbu. 21:2) në tokën e pastruar (shih 2 Pje. 3:10). Bibla nis dhe përfundon me të njëjtat tema.
 - a. miqësia e ngushtë dhe personale me Perëndinë
 - b. në një kontekst kopshti (Zanafilla 1-2 dhe Zbulesa 21-22)
 - c. nga thëniet profetike; prania dhe shoqëria me kafshët (shih Isa. 11:6-9).

B. Dhiata e Vjetër

1. Ka kaq shumë fjalë të ndryshme hebraisht që përçojnë konceptin e përsosmërisë, pafajësisë dhe pamëkatshmërisë, saqë do të ishte e vështirë t'i përmendnim dhe demonstrojmë të gjitha marrëdhëniet e hollësishme që nënkuptojnë ato.
2. Fjalët kryesore që përçojnë konceptin e përsosmërisë, pafajësisë dhe pamëkatshmërisë (sipas Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*, f. 94-99) janë:
 - a. *shalom* (BDB 1022)
 - b. *thamam* (BDB 1070)
 - c. *kalah* (BDB 478)
3. Septuaginta (pra, Bibla e kishës së hershme) i përkthen shumë prej këtyre koncepteve me fjalë të greqishtes *koine*, që përdoren dhe në DHR.
4. Koncepti kyç lidhet me sistemin e flijimeve.
 - a. *Amomos* (shih Eks. 29:1; Lev. 1:3, 10; 3:1, 6; Num. 6:14)
 - b. Edhe *amiantos* dhe *aspilos* përmbajnë ngjyrimet kultike

C. Dhiata e Re

1. koncepti ligjor
 - a. ngjyrimi kuptimor dhe ligjor hebraisht përkthehet me fjalën *amomos* (shih Efe. 5:27; Fil. 2:15; 1 Pje. 1:19)
 - b. ngjyrimi kuptimor ligjor grek (shih 1 Kor. 1:8; Kol. 1:22)
2. Krishti është i Pafajshmi, i Pamëkati, i Panjollë (*amomos*, shih Heb. 9:14; 1 Pje. 1:19)
3. Ndjekësit e Krishtit duhet ta imitojnë (*amomos*, shih Efe. 1:4; 5:27; Fil. 2:15; Kol. 1:22; 2 Pje. 3:14; Juda v. 24; Zbu. 14:5)
4. Ky koncept përdoret dhe për drejtuesit e kishës
 - a. *Anengklitos*, “pa akuza” (shih 1 Tim. 3:10; Titit 1:6-7)
 - b. *Anepileptos*, “mbi kritikën”, ose “pa mundësi që të qortohet” (shih 1 Tim. 3:2; 5:7; 6:14; Titit 2:8)
5. Koncepti i “i panjollësuar” (*amiantos*) përdoret për
 - a. vetë Krishtin (shih Heb. 7:26)
 - b. trashëgiminë e të krishterit (shih 1 Pje. 1:4)
6. Koncepti i “plotësisë”, ose “shëndoshësisë” (*holokliria*, shih Veprat 3:16; 1 Thes. 5:23; Jakobi 1:4)
7. Koncepti i “pa të meta”, pra, i pafajësisë së pamëkatë, përçohet nga fjala *amemptos* (shih Luka 1:6; Fil. 2:15; 3:6; 1 Thes. 2:10; 3:13; 5:23)
8. Koncepti “jo objekt fajësimi” përçohet nga *amometos* (shih 1 Pje. 3:14)
9. Koncepti “i panjollë”, “i panjollësuar”, shpesh, përdoret në pasazhe që përmbajnë dhe një nga fjalët e mësipërme (shih 1 Tim. 6:14; Jakobi 1:27; 1 Pje. 1:19; 2 Pje. 3:14)

- D. Numri i fjalëve në hebraisht dhe greqisht, që përçojnë këtë koncept, tregojnë rëndësinë e saj. Perëndia na e ka përmbushur nevojën tonë përmes Krishtit dhe, tani, na bën thirrje të jemi si ai. Besimtarët deklarohen, në mënyrë pozicionale dhe ligjore, si “të drejtë”, “të patëmetë”, dhe “të pafajshëm” me anë të veprës së Krishtit. Tani, besimtarët duhet që ta zotërojnë pozicionin e tyre. “Ecni në dritë, ashtu si dhe ai është në dritë” (shih 1 Gjonit 1:7). Ecni në mënyrë të denjë për thirrjen tuaj (shih Efe. 4:1, 17; 5:2, 15). Jezusi e ka rimëkëmbur shëmbëllimin e Perëndisë. Miqësia e ngushtë me të është e mundshme tani, por mos harroni se Perëndia dëshiron një popull që pasqyron karakterin e tij, ashtu siç bëri dhe Biri i tij. Ne jemi thirrur, as më pak e as më shumë, për shenjtëri (shih Mat. 5:20, 48; Efe. 1:4; 1 Pje. 1:13-16); për shenjtërinë e Perëndisë, jo vetëm ligjrisht, por edhe ekzistencialisht!

■ “do ta vendos” JHVH premtan se

1. do ta “vendosë” besëlidhjen e vet – BDB 678, KB 733, *Kal NXITËSE*; kjo është folje e zakonshme, por që ka shumë ngjyrimet. E njëjta FOLJE përdoret dhe për premtimin e JHVH se do “t’u jepte” pasardhësve të Abramit një vend në 12:7; 13:15; 15:7, 18, dhe për ankesën e Abramit se JHVH nuk i kishte “dhënë” fëmijë në 15:3. Vini re sesi përkthehet kjo fjalë në kapitullin 17.

NASB

- a. vendos (v. 2)
- b. bëj (v. 5)
- c. bëj (v. 6)
- d. jap (v. 8)
- e. jap (v. 16)
- f. bëj (v. 20)

NIV

- vërtetoj (v. 2)
- bëj (v. 5)
- bëj (v. 6)
- jap (v. 8)
- jap (v. 16)
- bëj (v. 20)

2. “shumëfishoj” – BDB 915, KB 1176, *Hifil* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin NXITËS (pra, shumë pasardhës)
3. Vendi përmendet në v. 8

▣ **“besëlidhjen time mes meje dhe teje”** Besëlidhja është motiv qendror në DHV. JHVH i vjen Abramit i pari dhe i jep hir, por Abrami duhet të përgjigjet, jo vetëm me besim fillestar, por edhe me një besim që shfaqet si stil jetese. Besëlidhja ka të drejta, por edhe përgjegjësi, reciproke. Besëlidhjet e DHV nuk bëhen mes të barabartëve, por shfaqin modelin kulturor të traktateve të vasalitetit hitit (2000 para K.). Kjo besëlidhjet cilësohet më tej në v. 7

▣ **“do të të shumëfishoj jashtë mase”** Ky ka qenë motiv i përsëritur i premtimit të JHVH për Abramin në moshën e tij të thyer me gruan e vet, që nuk i lindte fëmijë (shih Zan. 12:2; 15:2-5; 13:16; 17:6). Kjo bëhet baza për ndryshimin e emrit të tij. Sa për kujtesë, ky ishte dhe plani fillestar i Perëndisë për gjithë format e jetës (shih Zanafilla 1, si dhe Isaia 60).

17:3 “Abrami ra me fytyrë për tokë” Kjo ishte shenjë respekti dhe nderimi për Perëndinë (shih 18:2), por vini re 17:17.

▣ **“Perëndia” Elohim** është emri i zakonshëm i Perëndisë në Lindjen e Lashtë të afërt, që bazohet në rrënjën e fjalës “*El*”. Rabinët thonë se kjo thekson fuqinë dhe kontrollin e Perëndisë mbi natyrën si Krijues, ndërsa emri JHVH thekson hirin dhe shpengimin e tij. Kjo më duket teori shumë më e mirë se ajo e kritikës së burimeve (JEDP). Shih Temën e Veçantë në 12:1.

17:4 “Dhe ti do të jesh ati i shumë kombeve” Vini re se, në pasardhësit e Abrahamit, përfshihen edhe kombe të tjera jashtë Izraelit (shih 35:11; 48:4, 19). Kjo përgatit skenën për botëkuptimin e DHR se Abrahami është ati i të gjithë atyre që kanë besim (shih Rom. 2:28-29; Gal. 3:1 e më tej).

17:5 “Abram” Emri i tij do të ndryshohet në “Abraham”, që do të thotë “ati i shumëve”. Kjo nuk është etimologji reale, por etimologji tipike popullore, që karakterizon këta kapituj të hershëm të Zanafillës. Shumë mendojnë se “Abraham” bazohet në premtimin e 12:2.

17:7 “do ta bëj të patundur” Kjo FOLJE (BDB 877, KB 1086, *Hifil* E KRYER), në formën *Hifil*, përdoret në betime për të garantuar përmbushjen e tyre (shih 6:18; 17:19; Eks. 6:4; Lev. 26:9; Ezek. 16:62). JHVH po zotohet për përmbushjen e premtimeve të tij.

▣ **“besëlidhje të përjetshme”** Fjala hebraisht *‘olam* (BDB 761) vjen nga një rrënjë fjale që do të thotë “jam i fshehur”. Nuk do të thotë medoemos “në jetë të jetëve” (psh., shih v. 8, 13, 19), por duhet interpretuar në kontekst. Shih Temën e Veçantë në 13:14.

17:8 “Ty dhe pasardhësve të tu pas teje do t’jua jap vendin e shtegtimeve tuaja” Kjo është një nga premtimet fillestare të JHVH (shih 12:7; 13:15, 17; dhe 15:18), që më vonë i jepet dhe Jakobit në 48:4.

▣ **“do të jem Perëndia i tyre”** Kjo bëhet terminologji e veçantë për besëlidhjen (shih Eks. 6:7; 29:45; Lev. 26:12,45; Num. 15:41; Jer. 7:23; 11:4; 24:7; 30:22; 31:1,33). JHVH zgjedh në mënyrë unike (madje, në njëfarë mënyre, përjashtuese) Abramin dhe pasardhësit e tij për të përfaqësuar Perëndinë para kombeve (shih LiP. 7:6; 14:2; 29:12-13). JHVH i do kombet përmes Abramit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 17:9-14

⁹Perëndia i tha më tej Abrahamit: “Sa për ty, ti do ta zbatosh besëlidhjen time, ti dhe pasardhësit e tu pas teje, në të gjithë brezat. ¹⁰Kjo është besëlidhja ime mes meje dhe teje dhe pasardhësve të tu pas teje, të cilën do ta zbatosh: çdo mashkull ndër ju do të rrethprietet. ¹¹Dhe ti do të rrethprietesh në mishin e prepucit, dhe kjo do të jetë shenja e besëlidhjes mes meje dhe teje. ¹²Çdo mashkull ndër ju, që është tetë ditësh, do të rrethprietet në të gjitha brezat, shërbëtori që lind në shtëpi, ose që blihet me para nga të huajt, ndonëse nuk është pasardhësi yt. ¹³Shërbëtori që lind në shtëpinë tuaj, ose që blihet me paratë tuaja, do të rrethprietet patjetër; kështu, besëlidhja ime do të jetë në mishin tuaj si besëlidhje e përjetshme. ¹⁴Por mashkulli i parrethprerë, i cili nuk rrethprietet në mishin e prepucit, ai njeri do të pritet nga populli i vet; ai e ka shkelur besëlidhjen time”.

17:9 “ti do ta zbatosh besëlidhjen time” Kjo FOLJE (BDB 1036, KB 1581, *Kal* E PAKRYER) përsëritet në 17:10. Mos harroni se kjo besëlidhje kushtëzohej nga përgjigjja me besim e Abrahamit, si në fillim, ashtu dhe gjatë gjithë jetës. Kjo e vërtetë mund të shihet qartë në Bibël (Zan. 26:5; Eks. 12:24; 13:10; 15:26; 19:5; 20:6; 23:17; Lev. 18:4,5,26,30; 19:19,37; 20:8,22; 22:31; 25:18; 26:3; LiP. 4:2,6,9,23,40; 5:1,29; 6:2,3,12,17,25; 7:9,12; 8:1,2,6,11; 10:13; 11:1,8,22, etj). Bindja është jetike, jo fakultative!

17:10 “rrethprietet” Rrethprerja (BDB 557 II) nuk ishte rit i pazakontë në Lindjen e lashtë. Të gjithë popujt përreth i rrethprisnin fëmijët në moshën e pjekurisë, ndoshta me përjashtim të asirianëve, babilonasve, hivitëve, ose horitëve të Palestinës qendrore dhe filistinëve (popujve të Egjeut), të cilët pushtuan bregun jugor të Palestinës në vitet 1200 para K. (shih Jer. 9:25-26). Mirëpo, për izraelitët, rrethprerja kishte qëllim fetar. Ishte gjithmonë shenjë e jashtme e besimit të tyre të brendshëm (shih LiP. 10:16; Jer. 4:4; 9:26; Rom. 2:28-29; Kol. 2:11-13).

17:12-14 Racat dhe popujt e tjerë që s’ishin izraelitë përfshiheshin në besëlidhje nëse i bindeshin vullnetit të Perëndisë (shih Eks. 12:44; 20:10). Ky është precedenti i DHV për besimin familjar, që shihet në DHR (shih Veprat 10:2; 11:17; 16:15, 31-34; 18:8).

17:12 Fjala “rrethprerje” (BDB 557 II) përmendet disa herë në këtë kapitull.

1. v. 10 – *Nifal* PASKAJORE ABSOLUTE
2. v. 11 – *Nifal* E KRYER
3. v. 12 – *Nifal* E PAKRYER
4. v. 13 – *Nifal* PASKAJORE ABSOLUTE (kombinimi i FOLJES SË PAKRYER me një PASKAJORE ABSOLUTE e përforcon veprimin: “do të rrethprietet patjetër”)
5. v. 24 – *Nifal* PASKAJORE KONSTRUKTE
6. v. 25 – *Nifal* PASKAJORE KONSTRUKTE
7. v. 26 – *Nifal* E KRYER
8. v. 27 – *Nifal* E KRYER

JHVH mori një praktikë të përhapur kulturore, ia ndryshoi kohën kur duhej kryer dhe e përdori si shenjë të dukshme për popullin e vet të veçantë. Rrethprerja nuk bëhej për arsye higjienike, por për qëllim fetar.

17:14 “ai njeri do të pritet nga populli i vet” Kjo është e njëjta FOLJE që përdoret dhe në frazën “pres/vendos besëlidhjen” (rrënja *Kal*, shih 15:10). Në formën *Nifal*, kjo folje nënkupton ndëshkimin me vdekje (shih Eks. 12:15,19; 30:33,38; 31:14; Lev. 7:20,21,25,27; 17:4,9,14; 18:29; 19:8; 20:17,18; 22:3; 23:29; Num. 9:13; 15:30,31; 19:13,20; shih shënimin në NIDOTTE, vëll. 3, f. 431). Mosbindja kishte pasoja të rënda. Ajo e pengonte zbatimin e “besëlidhjes së përjetshme” nga individit në fjalë.

Ka disa studiues që preferojnë ta interpretojnë këtë FOLJE sikur nënkupton përjashtimin, ose heqjen, e atij individit nga komuniteti, dhe jo vrasjen e tij. Në këtë pikë, diskutimet mes studiuesve vazhdojnë.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 17:15-21

¹⁵Pastaj, Perëndia i tha Abrahamit: “Sa për Sarain, gruan tënde, ti nuk do ta quash më Sarai, por emri i saj do të jetë Sara. ¹⁶Unë do ta bekoj; me të vërtetë, do të të jap një bir përmes saj. Pastaj, do ta bekoj Sarën dhe ajo do të jetë nëna e kombeve; prej saj do të dalin mbretër popujsh”. ¹⁷Atëherë, Abrahami ra me fytyrë përtokë dhe qeshi e tha me vete: “Një burrë njëqind vjeç do të lindë fëmijë? Dhe Sara, që është nëntëdhjetë vjeçe, do të lindë fëmijë?” ¹⁸Dhe Abrahami i tha Perëndisë: “Rroftë Ishmaeli

para teje!”¹⁹Por Perëndia i tha: “Jo, por Sara, gruaja jote, do të të lindë një bir, dhe ti do t’ia vësh emrin Isak; dhe unë do ta vendos besëlidhjen time me të si besëlidhje të përjetshme për pasardhësit e tij pas tij.²⁰Sa për Ishmaelin, të kam dëgjuar; ja, do ta bekoj, do ta bëj të frytshëm dhe do ta shumëfishoj tej mase. Ai do të bëhet ati i dymbëdhjetë princave, dhe unë do ta bëj komb të madh.²¹Por besëlidhjen time do ta bëj me Isakun, të cilin do të ta lindë Sara në këtë kohë vitin tjetër”.

17:15, “Sarai, por... Sara” Të dy këta emra kanë të njëjtin kuptim, por njëri është më i vjetër si formë. Disa mendojnë se rrënja e kësaj fjale është “princeshë” (BDB 979 I, KB 1354 I, Sara – KB 1354 II), nga FOLJA “sundoj”, por ndoshta vjen nga rrënja “mundohem”, që ndoshta është më e mundshme për shkak të marrëdhënies së kësaj rrënje fjale me termin “Izrael” (shih 32:28; BDB 975 I), që vjen nga e njëjta rrënjë: “mundohem/luftoj” (KB 1354 I).

Sfondi për Sarën.

1. ishte gruaja e Abrahamit
2. ishte shterpë, Zan. 11:29-30
3. ishte gjysmëmotra e tij, Zan. 20:12
4. ishte shumë e bukur, Zan. 12:10-13; nënkuptohet në 20:1-7
5. ishte bashkëshorte xheloze, Zan. 16; 21:8-21
6. qeshi, si Abrahami (Zan. 17:17), nga premtimi i Perëndisë (Zan. 18:12-15)
7. vdiq 127 vjeçe dhe u varros në Hebron në shpellën e Makpelahut (Zan. 23:2-20)
8. përdoret si alegori me Hagarin, Gal. 4:21-31
9. jepet si shembull për gruan e perëndishme (1 Pje. 3:1-6)

17:16 “do të të jap një bir përmes saj” Kishin kaluar trembëdhjetë vjet që nga premtimi i parë. Njëpërmjet Hagarës kishte lindur Ishmaeli, por nuk ishte ky fara e premtuar me të cilën do të bëhej besëlidhja. Abrahami i besoi Perëndisë në 15:6 (shih Rom. 4:3), por ky premtim u përmbush shumë vite më vonë.

▣ **“Unë do ta bekoj”** Septuaginta, Peshita dhe Vullgata e përkthejnë në mënyrë që të bëjë fjalë për Isakun (jo për Sarën), por ky përshkrim është paralel me premtimet që i bëhen Abramit.

▣ **“ajo do të jetë nëna e kombeve; prej saj do të dalin mbretër popujsh”** Sërish, vini re se theksi është më tepër te izraelitët (shih v. 6).

17:17 JHVH po e vë sërish në provë Abrahamin. Pas gjithë këtyre viteve (pra, 13), a beson Abrahami ende (shih 15:6) se do të ketë fëmijë (një bir, një trashëgimtar)? Abrahami “qesh” (17:17); Sara “qesh” (18:12, 13, 15). Çfarë përfaqëson kjo?

1. gëzim nga përmbushja e premtimit (shih 21:6)
2. gjest dyshimi (shih 19:14)

Në Rom. 4:19, Pali përqendrohet në besimin e Abrahamit, por a ishte ky një besim i zhvilluar pas sprovimit, apo besimi fillestar që përpiquej ta ndihmonte përmbushjen duke fjetur me Hagarin? Këta nuk ishin njerëz të përsosur. Nuk ka njerëz “të përsosur”! Perëndia nuk kërkon besim të përsosur! Fokusi në Zanafillë është te besnikëria e JHVH, jo te besnikëria e Abramit apo Sarës!

Vini re dallimin mes veprimit të jashtëm të Abrahamit, “ra me fytyrë për tokë”, dhe reagimin e tij të brendshëm, “qeshi”! Vetëm Perëndia mund t’i shohë të dyja.

17:18 Kjo mund të jetë një tjetër përpjekje për “ta ndihmuar” Perëndinë që të përmbushë premtimin (s me Hagarin), ose mund të jetë shprehje e dashurisë së vërtetë që ka Abrahami për Ishmaelin. Kalvini thotë se kjo ishte mungesë besimi nga ana e Abrahamit, kështu që i jep këtij vargu një kuptim negativ.

▣ **“Ishmaeli”** Ishmaeli (BDB 1035) është biri i Hagarit, shërbëtores së Sarës. Emri i tij duket se ka kuptimin “Zoti dëgjofte”, dhe mund të jetë lojë fjalësh për lutjet e Hagarit dhe Abrahamit. Ishmaeli është babai i fiseve arabe (shih 16:10-12).

17:19 “do t’ia vësh emrin Isak” Të gjithë emrat e patriarkëve ndryshojnë kur hyjnë në marrëdhënie me JHVH, me përjashtim të Isakut. Kjo ndodh për shkak se atij ia vuri emrin Perëndia që në fillim. “Isak” (BDB 850) është

lojë fjalësh, që do të thotë “qeshje” (BDB 850). Kjo shpjegohet në 21:6. Mosbesimi i Sarës do të ndryshohet në “qeshje” dhe gëzim!

■ **“besëlidhje të përjetshme”** Kjo është e njëjta fjalë në hebraisht, *‘olam* (shih v. 6, 8). Do të thotë “në të ardhmen e fshehur”, jo “përjetë”. Shih Temën e Veçantë në 13:14.

17:20 Shih Zanafillën 25:12-18, ku përvijohet pasardhja e Ishmaelit.

17:21 Kjo është përmbushja e premtimit të besëlidhjes së Perëndisë, që nisi në Zanafillën 12.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 17:22-27

²²Kur mbaroi së foluri me të, Perëndia u ngjit nga Abrahami. ²³Atëherë, Abrahami mori të birin, Ishmaelin, dhe gjithë shërbëtorët që i kishin lindur në shtëpi dhe gjithë ata që i kishte blerë me paratë e tij, çdo mashkull nga burrat e shtëpisë së Abrahamit, dhe ua rrethpreu mishin e prepucit në të njëjtën ditë, siç i kishte thënë Perëndia. ²⁴Dhe Abrahami ishte nëntëdhjetë e nëntë vjeç kur u rrethpre në mishin e prepucit të vet. ²⁵Dhe Ishmaeli, i biri, ishte trembëdhjetë vjeç kur u rrethpre në mishin e prepucit të vet. ²⁶Abrahami dhe i biri, Ishmaeli, u rrethprenë në të njëjtën ditë. ²⁷Të gjithë meshkujt e shtëpisë së tij, të cilët i kishin lindur në shtëpi ose i kishte blerë me para nga të huajt, u rrethprenë me të.

17:22 “Perëndia u ngjit” Perëndia veprroi në përputhje me mënyrën sesi njerëzit në atë kohë prisnin që ai të vepronte (shih 11:5; 35:13). Për njerëzit e sotëm perëndimorë, kjo frazë nënkupton ngjitjen në qiell, por mund të jetë dhe shprehje që ka kuptimin “u largua papritur”.

17:23 “në të njëjtën ditë, siç i kishte thënë Perëndia” Kjo reflekton bindjen e Abrahamit (shih 12:4; 22:3).

17:25 “Dhe Ishmaeli, i biri, ishte trembëdhjetë vjeç kur u rrethpre në mishin e prepucit të vet” Rrethprerja është ende rit puberteti për arabët, të cilët e kryejnë në moshën trembëdhjetë vjeçare. Ndoshta, ky zakon reflekton historinë biblike. Duhet vërejtur se izraelitët rrethpriteshin kur ishin tetë ditësh, që ishte shenjë e marrëdhënies së besëlidhjes, jo shenjë besimi personal (denominacionet e sotme e përdorin këtë si paralelizëm me pagëzimin e foshnjave). Që besëlidhja të jetë e vlefshme për çdo individ, duhet të ekzistojë besimi, i cili pastaj duhet praktikuar në jetë.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Si lidhet Zanafilla 17 me Zanafillën 12 dhe 15?
2. Pse ndryshohen emrat e patriarkëve?
3. A është e kushtëzuar, apo e pakushtëzuar, besëlidhja në Dhiatën e Vjetër?
4. Përshkruaj besëlidhjen dhe përgjegjësitë e saj.
5. A ka lidhje, apo jo, rrethprerja me kombet përreth Izraelit?

ZANAFILLA 18

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Premtimi i lindjes së Isakut	Biri i premtimit	Vizita e Zotit tek Abrahami dhe Sara	Abrahamit i premtohet një bir	Shfaqja e Zotit në Mamre
18:1-8	18:1-8	18:1-8	18:1-5a 18:5b 18:6-8	18:1-5 18:6-8
18:9-15	18:9-15	18:9-15	18:9a 18:9b 18:10a 18:10b-12 18:13-14 18:15a 18:15b	18:9-15
18:16-21	Abrahami ndërmjetëson për Sodomën	Ndërmjetësimi i Abrahamit për Sodomën dhe Gomorën	Abrahami përgjërohet për Sodomën	Abrami ndërmjetëson për Sodomën
18:16-21	18:16-21	18:16-21	18:16-19 18:20-21	18:16-21
18:22-33	18:22-33	18:22-33	18:22-25 18:26 18:27-28a 18:28b 18:29a 18:29b 18:30a 18:30b 18:31a 18:31b 18:32a 18:32b-33	18:22-26 18:27-29 18:30-32 18:33

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë

2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

MËSIMET KONTEKSTUALE

- A. Kjo është një pjesë shumë antropomorfe (pra, flet për Perëndinë me përshkrime njerëzore). Kjo lloj forme letrare i ka nervozuar gjithmonë komentuesit judaïke. Mirëpo, për shumë prej nesh në kishë, ky është Krishti i paramishëruar, i cili shfaq fizikisht praninë e vetë Perëndisë (shih “Engjëlli i Zotit”, në 12:7).
- B. Zanafilla 18-19 sjell në realitet të qartë të dyja anët e natyrës së Perëndisë: dashurinë dhe gjykimin. Këto karakteristika nuk shihen vetëm në Perëndinë, por edhe mund t’i transmetohen (1) popullit të tij, që reflekton dashurinë e tij, dhe (2) popullit të Sodomit, që reflektojnë karakterin e të Ligut dhe, si rrjedhojë, përjetojnë zemërimin e Perëndisë.
- C. Është e paqartë se në ç’pikë të kapitullit 18 e kuptoi Abrahami se këta tre vizitorë ishin të mbinatyrshëm. Një pjesë e madhe e asaj që tregohet këtu ishte thjesht zakon oriental.
 1. ai u përkul deri në tokë (shih Zan. 23:7; 33:6-7; 42:6; 43:26)
 2. u lau këmbët (shih Zan. 19:2; 24:32; 43:24)
 3. u dha darkë (shih v. 5)
 4. qëndroi në këmbë ndërsa ata hanin (shih v. 8)
 5. i quajti *Adonai*, por në kuptimin “Zotëri” (shih v. 3)
 Nga ana tjetër e monedhës, ka disa tregues që nënkuptojnë se ai e kuptoi që herët se ata kishin origjinë të mbinatyrshme.
 1. Ai nxitoi dhe vrapoi (shih v. 2, 6 dhe 7), që ishte veprim i pazakontë për patriarkun në zhegun e ditës
 2. Vakti që u përgatiti ishte i stërmadh nga sasia (shih v. 6)
 3. U përgatiti madje një kafshë nga tufa e vet, gjë që ishte e pazakontë (shih v. 7)
 Nga vargu 9, është e qartë se ai e kuptoi që Zoti ishte personifikuar në njërin prej këtyre vizitorëve.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 18:1-8

¹ZOTI iu shfaq në lisat e Mamres, ndërsa ishte ulur te hyrja e tendës në zhegun e ditës. ²Kur ngriti sytë lart dhe vështrroi, ja, tre burra po qëndronin përballë tij; dhe kur i pa, vrapoi nga hyrja e tendës për t’i takuar dhe u përkul deri në tokë, ³dhe tha: “Imzot, nëse tani kam gjetur hir në sytë e tu, të lutem, mos e anashkalo shërbëtorin tënd. ⁴Të lutem, lejo që të të silltet ujë për të larë këmbët, dhe pushoni nën pemë; ⁵dhe do të sjell një copë bukë, që të merrni forca; pas kësaj, mund të shkoni, meqë e keni vizituar shërbëtorin tuaj”. Dhe ata i thanë: “Atëherë bëj siç the”. ⁶Kështu Abrahami nxitoi brenda në tendë te Sara dhe i tha: “Shpejt, përgatit tre masa miell, mbroje dhe bëj bukë”. ⁷Abrahami vrapoi dhe te tufa, mori një viç të butë dhe të zgjedhur dhe ia tha shërbëtorit, dhe ai vrapoi që ta përgatiste. ⁸Mori gjizë, qumësht dhe viçin që kishte përgatitur dhe ua vendosi përpara; dhe qëndroi në këmbë përmbri tyre nën pemë, teksa ata hanin.

18:1 “ZOTI iu shfaq” FOLJA “iu shfaq” (BDB 906, KB 1157, *Nifal* E PAKRYER) përdoret disa herë në Zanafillë (shih 12:7 [dy herë]; 17:1; 18:1; 26:2, 24; 35:1, 9). Nënkupton një shfaqje fizike dhe personale. Meqë JHVH është frymë i përjetshëm, ky fizikalitet është i vështirë për t’u shpjeguar.

Për mua, është interesante që rabinët thonë se kapitulli 17 ka lidhje të drejtpërdrejtë me kapitullin 17, dhe se arsyeja për vizitën e Zotit ishte që të shihet nëse Abrahami e kishte marrë veten nga rrethprerja. Madje, rabinët mendojnë se të tre këta vizitorë ishin engjëj, që thjesht përfaqësonin Zotin. Ata thonë se (1) njëri engjëll erdhi për të ndihmuar Sarën që të mbetej shtatzënë; (2) njëri erdhi për të shëruar Abrahamin; dhe (3) njëri erdhi për të shkatërruar Sodomën.

TEMË E VEÇANTË: PERËNDIA I PËRSHKRUAR SI NJERI (TERMINOLOGJIA ANTROPOMORFIKE) (SPECIAL TOPIC: GOD DESCRIBED AS A HUMAN [ANTHROPOMORPHIC LANGUAGE])

- I. Kjo lloj terminologjie është shumë e zakonshme në DhV (disa shembuj)
- A. Gjymtyrë fizike
1. sy – Zan. 1:4,31; 6:8; Eks. 33:17; Num. 14:14; LiP. 11:12; Zak. 4:10
 2. duar – Eks. 15:17; Num. 11:23; LiP. 2:15
 3. krah – Eks. 6:6; 15:16; LiP. 4:43; 5:15
 4. veshë - Num. 11:18; 1 Sam. 8:21; 2 Mbret. 19:16; Psa. 5:1; 10:17; 18:6
 5. fytyrë - Eks. 33:11; Num. 6:25; LiP. 34:10; Psa. 114:7
 6. gisht - Eks. 8:19; 31:18; LiP. 9:10; Psa. 8:3
 7. zë – Zan. 3:8, 10; Eks. 15:26; 19:19; LiP. 26:17; 27:10
 8. këmbë – Eks. 24:10; Ezek. 43:7
 9. formë njerëzore - Eks. 24:9-11; Psa. 47; Isa. 6:1; Ezek. 1:26
 10. engjëlli i Zotit - Zan. 16:7-13; 22:11-15; 31:11,13; 48:15-16; Eks. 3:4,13-21; 14:19; Gjyq. 2:1; 6:22-23; 13:3-22
- B. Veprime fizike
1. të folurit si mekanizëm i krijimit - Zan. 1:3,6,9,11,14,20,24,26
 2. ecja (pra, zhurma e ecjes) në Eden – Zan. 3:8; 18:33; Lev. 26:12; LiP. 23:14
 3. mbyllja e derës së arkës së Noes – Zan. 7:16
 4. nuhatja e fljimeve – Zan. 8:21; Lev. 26:31; Amosi 5:21
 5. zbritja – Zan. 11:5; 18:21; Eks. 3:8; 19:11, 18, 20
 6. varrosja e Moisiut – LiP. 34:6
- C. Ndjenja njerëzore (disa shembuj)
1. keqardhje/pendim - Zan. 6:6,7; Eks. 32:14; Gjyq. 2:18; 1 Sam. 15:29,35; Amos 7:3,6
 2. zemërim - Eks. 4:14; 15:7; Num. 11:10; 12:9; 22:22; 25:3,4; 32:10,13,14; LiP. 6:15; 7:4; 29:20
 3. xhelozia - Eks. 20:5; 34:14; LiP. 4:24; 5:9; 6:15; 32:16,21; Joz. 24:19
 4. neveri/pështirosje - Lev. 20:23; 26:30; LiP. 32:19
- D. Terma familjarë
1. Atë
 - a. i Izraelit - Eks. 4:22; LiP. 14:1; Isa. 1:2; 63:16; 64:8; Jer. 31:9; Os. 11:1
 - b. i mbretit - 2 Sam 7:11-16; Psa. 2:7
 - c. metafora të veprimeve atërore - LiP. 1:31; 8:5; 32:6-14; Psa. 27:10; Pro. 3:12; Jer. 3:4,22; 31:20; Osea 11:1-4; Mal. 3:17
 2. Prind – Osea 11:1-4
 3. Nënë – Isa. 49:15; 66:9-13 (analogjia e nënës që jep gji)
 4. I dashuri besnik në moshë të re – Osea 1-3
- II. Arsyet për përdorimin e kësaj lloj terminologjie
- A. Është e domosdoshme që Perëndia t’u zbulohet vetë qenieve njerëzore. Vetë koncepti i përhapur i Perëndisë si mashkull është antropomorfizëm, pasi Perëndia është frymë!
- B. Perëndia merr aspektet më kuptimplota të jetës njerëzore dhe i përdor për t’iu zbuluar njerëzimit (atë, nënë, prind, i dashur)
- C. Ndonëse e domosdoshme, Perëndia nuk dëshiron të kufizohet nga asnjë formë fizike (shih Eksodi 20; Ligji i Përtërirë 5)
- D. Antropomorfizmi më absolut është mishërimi i Jezusit! Perëndia u bë fizik, i prekshëm (shih 1 Gjonit 1:1-3). Mesazhi i Perëndisë u bë Fjala e Perëndisë (shih Gjoni 1:1-18).

■ **“në lisat e Mamres”** Ky vend përmendet dhe në 13:18, dhe në 14:13. Është shumë e rëndësishme që të kuptojmë rëndësinë e pemëve në zonat gjysmë të thata. Ato shiheshin pothuajse në një kuptim të shenjtë, pasi përfaqësonin praninë e ujit nëntokësor. Po kështu, siguronin hije që, në këtë pjesë të botës, nënkupton rreth 30 gradë ndryshim në temperaturë. Në të vërtetë, kjo nuk ishte pemë lisi, por terebinti (shih UBS, *Helps for*

Translators: Fauna and Flora of the Bible, f. 154-155). Rabinët thonë se kjo nuk ishte një pemë e vetme, por një pyll me pemë, që mund të jetë e vërtetë.

■ **“ishte ulur te hyrja e tendës në zhegun e ditës”** Kjo është shumë realiste për kulturën e kohës, pasi anët e tendës duhet të kenë qenë hapur gjatë orës së nxehtë të ditës. Në këtë kohë të ditës, njerëzit qetësoheshin në hije, që të mos goditeshin nga dielli.

18:2 “ja, tre burra po qëndronin përballë tij” Nga 19:1 mësojmë se dy prej tyre ishin engjëj (shih Heb. 13:2).

■ **“u përkul deri në tokë”** Ky mund të shihet si

1. Zakon oriental përshëndetjeje (shih 23:7; 33:6-7; 43:28)
2. Akt nderimi (për vizitorë hyjnorë, shih 19:1; ose për vetë JHVH, 24:26, 48, 52)
3. Akt frike (Abrahami ishte shtegtar në një vend të huaj. Shih Mësimet Tekstuale, C)

18:3 “Imzot” Këto janë bashkëtingëlloret për fjalën *Adonai* (אֲדֹנָי, BDB 10). Pikësimi i kësaj fjale tregon atë që besonin studiuesit masoretë se përfaqësonin këta emra (pra, #3 më poshtë). Ky titull pikësohet në tre mënyra të ndryshme: (1) si “Zotëri”; (2) si SHUMËSI i kësaj forme, zakonisht “mbretër”, ose “zotër”; dhe (3) për të nënkuptuar Hyjin (si këtu). Shih Temën e Veçantë në 12:1.

■ **“nëse tani kam gjetur hir në sytë e tu”** Kjo ishte përshëndetje e zakonshme orientale (shih 30:27).

■ Vargjet 3-5 janë një seri kërkesash të sjellshme, por dhe urgjente.

1. Përgjërimit që të rrinin dhe të qetësoheshin pak (BDB 716, KB 778, *Kal E PAKRYER* i përdorur në kuptimin NXITËS), v. 3
2. Përgjërimit që t’ju sjellë ujë (BDB 542, KB 534, *Hofal I PAKRYER* i përdorur në kuptimin NXITËS) për t’u larë (BDB 934, KB 1220, *Kal URDHËRORE*) këmbët, v. 4
3. Përgjërimit që të qetësoheshin nën pemën e madhe në vendin e nderit (“mbështetem”, BDB 1043, KB 1612, *Nifal URDHËRORE*), v. 4
4. Përgjërimit që ta lejonin Abrahamin që t’u përgatiste ushqim dhe t’ua sillte (BDB 522, KB 534, *Kal THIRRORE*), v. 5
5. Përgjërimit që të mblidhnin veten/të merrnin forca (BDB 703, KB 761, *Kal URDHËRORE*), v. 5

18:4 “pushoni nën pemë” Në atë kohë, fjala “pushoj” nënkuptonte përgatitje për të ngrënë. Zakonisht, koha e miqësisë përqendrohej te këto vakte. Vaktet ishin mënyra për të vulosur miqësi dhe marrëveshje.

18:5 “do të sjell një copë bukë” Kjo s’ishte asgjë kur e krahason me madhësinë e bukë që Sara bën në v. 6, që duhet të ketë qenë 33 kg.

■ **“meqë e keni vizituar shërbëtorin tuaj”** Kjo është frazë idiomatike hebraishte, që duket se nënkupton që, edhe në këtë pikë, Abrahami mendon se kjo vizitë nuk ishte rastësi, apo e paqëllimtë. Nga v. 9, unë besoj se synimi ishte që t’i rritej besimi Sarës dhe që ta ndihmonin Abrahamin ta kuptonte rolin e tij ndërmjetës si shërbesë, që do të jetë e rëndësishme për gjithë patriarkët.

18:6 Abrahami vrapon (FOLJA përdoret tri herë në v. 6, 7) që ta urdhërojë të shoqen që të gatujë një vakt për këta miq. Duhet të jetë dashur goxha kohë për këtë gjë.

1. përgatit shpejt (BDB 554, KB 553, *Piel URDHËRORE*)
2. mbroje (BDB 534, KB 525, *Kal URDHËRORE*)
3. bëj bukë (BDB 793, KB 889, *Kal URDHËRORE*)

■ **“tre masa”** Kjo është fjala “*se’ah*” (BDB 684), që ishte sa 1/3 e efës.

TEMË E VEÇANTË: PESHAT DHE VËLLIMET (METROLOGJIA) NË LINDJEN E AFËRT NË LASHTËSI (SPECIAL TOPIC: ANCIENT NEAR EASTERN WEIGHTS AND VOLUMES [METROLOGY])

Peshat dhe masat që përdoren në tregti ishin jetike për ekonominë e lashtë bujqësore. Bibla nxit judenjët që të jenë të ndershëm në shitblerjet me njëri-tjetrin (shih Lev. 19:35-36; LiP. 25:13-16; Fja. 11:1; 16:11; 20:10). Problemi i vërtetë nuk ishte vetëm ndershmëria, por edhe termet e sistemet e pastandardizuara që përdoren në Palestinë. Me sa duket, kishte dy lloje peshash; një “e lehtë” dhe një “e rëndë” për çdo masë (shih *The Interpreter’s Dictionary of the Bible*, vëll. 4, f. 831). Po kështu, sistemi dhjetor (me bazë 10) i Egjiptit ishte kombinuar me atë gjashtor (me bazë 6) të Mesopotamisë.

Shumë prej “masave” dhe “sasive” të përdorura bazoheshin në gjymtyrët njerëzore, barrët e kafshëve dhe enët e fermerëve, dhe asnjëra prej tyre nuk ishte standardizuar. Si rrjedhojë, grafikët e mëposhtëm janë vetëm vlerësime të përafërta dhe hamendësime. Mënyra më e lehtë për të treguar peshat dhe masat është me anë të një grafiku që i krahason me njëra-tjetrën.

I. Termet vëllimorë që përdoren më shpesh

A. Masat e thata

1. Homer (BDB 330, ndoshta “barrë gomari”, BDB 331), p.sh., Lev. 27:16; Osea 3:2
2. Letekh (ose letheekh, BDB 547, ndoshta e aluduar në Osea 3:2)
3. Efa (BDB 35), p.sh., Eks. 16:36; Lev. 19:36; Ezek. 45:10-11, 13, 24
4. Se’a (BDB 684), p.sh., Zan. 18:6; 1 Sam. 25:18; 1 Mbret. 18:32; 2 Mbret. 7:1, 16, 18
5. Omer (BDB 771 II, ndoshta “kapule” [një radhë gruri i rënë], BDB 771 I), p.sh., Eks. 16:16, 22, 36; Lev. 23:10-15.
6. ‘Issaron (BDB 798, “një e dhjeta” e efës), p.sh., Eks. 29:40; Lev. 14:21; Num. 15:4; 28:5, 13.
7. Kav (or Kab, BDB 866), shih 2 Mbret. 6:25

B. Masat e thata

1. Kor (BDB 499), p.sh., Ezek. 45:14 (mund të jetë masë e thatë, shih 2 Kro. 2:10; 27:5)
2. Bath (BDB 144 II), p.sh., 1 Mbret. 7:26, 38; 2 Kro. 2:10; 4:5; Isa. 5:10; Ezek. 45:10-11, 14
3. Hin (BDB 228), p.sh., Eks. 29:40; Lev. 19:36; Ezek. 45:24
4. Log (BDB 528), shih Lev. 14:10, 12, 15, 21, 24

C. Grafik (i marrë nga Roland deVaux, *Ancient Israel*, vëll. 1, f. 201 dhe *Encyclopedia Judaica*, vëll. 16, f. 379)

homer (i thatë) = kor (i lëngët ose i thatë)	1					
efa (i thatë) = bath (i lëngët)	10	1				
se’a (i thatë)	30	3	1			
hin (i lëngët)	60	6	2	1		
omer/issaron (i thatë)	100	10	-	-	1	
kav/kab (i thatë)	180	18	6	3	-	1
log (i lëngët)	720	72	24	12	-	4 1

II. Termet e peshës që përdoren më shpesh

A. Tri peshat më të përdorura janë talenti, shkeli dhe gera.

1. Pesha më e rëndë në DhV është talenti. Nga Eks. 38:25-26 mësojmë se një talent ishte baras me 3,000 shekelë (pra, “peshë e rumbullakosur”, BDB 503).
2. Termi shekel (BDB 1053, “peshë”) përdoret kaq shpesh sa që nënkuptohet, por nuk shprehet në tekst. Ka një sërë vlerash shekeli që përmenden në DhV.
 - a. “standardi tregtar” (NASB, Zan. 23:16)
 - b. “shekeli i shenjtërores” (NASB, Eks. 30:13)
 - c. “sipas peshës së mbretit” (NASB, 2 Sam. 14:26), e quajtur edhe “peshë mbretërore” në papiruset Elefantine.
3. Gera (BDB 176 II) vlerësohet në 20 të tilla për shekel (shih Eks. 30:13; Lev. 27:25; Num. 3:47; 18:16; Ezek. 45:12). Këto raporte ndryshojnë nga Mesopotamia në Egjipt. Izraeli ndiqte vlerësimin më të përhapur në Kanaan (Ugarit).
4. Mina (BDB 584) vlerësohet në 50 ose 60 shekelë. Ky term përdoret kryesisht në librat e mëvonshëm të DhV (p.sh., Ezek. 45:12; Esdra 2:69; Neh. 7:71-72). Ezekieli përdorte

raportin 60 me 1, ndërsa Kanaani përdorte raportin 50 me 1.

5. Beka (BDB 132, “gjysmë shekeli”, shih Zan. 24:22) përdoret vetëm dy herë në DhV (shih Zan. 24:22; Eks. 38:26) dhe vlerësohet sa gjysma e një shekeli. Emri i saj do të thotë “ndaj”.

B. Grafik

1. Bazuar në Pentatukun

talent	1				
mina	60	1			
shekel	3,000	50	1		
beka	6,000	100	2	1	
gera	60,000	1,000	20	10	1

2. Bazuar te Ezekieli

talent	1				
mina	60	1			
shekel	3,600	60	1		
beka	7,200	120	2	1	
gera	72,000	1,200	20	10	1

18:7-8 Vargjet 6-8 përshkruajnë një gosti të shtrenjtë dhe me shumë ushqime. Abrahami po u fronte këtyre mysafirëve më të mirën që kishte! Këta ishin vizitorë të rëndësishëm!

18:8 “qëndroi në këmbë përbri tyre nën pemë, teksa ata hanin” Filoja, Jozefusi dhe Targumi i Jonatanit e përkthejnë “ata dukeshin sikur hanin”, por ata prej nesh që e pranojnë zbuluesën e DHR e kuptojnë se edhe Jezusi hëngri (shih Luka 24:41-43) pas përlëvdimit të vet; kjo e bën ngrënien e ushqimit nga Hyji të mundshme. Shkrimtarët judenj e kishin shumë të vështirë që t’i pranon këto shprehje antropomorfike.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 18:9-15

⁹Pastaj, ata i thanë: “Ku është gruaja jote, Sara?” Ai u tha: “Ja, në tendë”. ¹⁰Ai i tha: “Me siguri do të kthehem te ty në këtë kohë vitin tjetër; dhe ja, gruaja jote, Sara, do të ketë lindur djalë”. Dhe Sara po dëgjonte te hyrja e tendës, që ishte pas tij. ¹¹Abrahami dhe Sara ishin pleq, të moshuar; Sarës i kishte kaluar koha e lindjes së fëmijëve. ¹²Sara qeshi me vete dhe tha: “Pasi u plaka, do të kem kënaqësi, kur dhe imzot është plak?” ¹³Dhe ZOTI i tha Abrahamit: “Pse qeshi Sara dhe tha: ‘Vërtet do të lind fëmijë, kur jam plakur?’ ¹⁴A ka diçka tepër të vështirë për ZOTIN? Në kohën e caktuar, do të kthehem te ty, në këtë kohë vitin tjetër, dhe Sara do të ketë lindur djalë”. ¹⁵Mirëpo Sara e mohoi dhe i tha: “Nuk qesha”; sepse kishte frikë. Por ai i tha: “Jo, qeshe”.

18:9 “Ku është gruaja jote, Sara?” Ata ia dinin emrin! Ta pyesje burrin për të shoqen ishte shumë e pazakontë në atë kulturë. Kjo tregon marrëdhënien e ngushtë që ndienin se kishin këta vizitorë me Abrahamin.

18:10 “Me siguri do të kthehem te ty” Kjo është PASKAJORE ABSOLUTE me një folje TË PAKRYER, nga e njëjta rrënjë fjale në hebraisht (BDB 996, KB 1427), që ia përforcon kuptimin FOLJES: “do të kthehem pa diskutim”.

■ **“në këtë kohë vitin tjetër; dhe ja, gruaja jote, Sara, do të ketë lindur djalë”** Kjo është pikërisht fjala që Perëndia i pati dhënë Abrahamit në 17:15-21, por në këtë kontekst është fjalë që i drejtohet dhe Sarës.

Përkthimi i NASB “në këtë kohë vitin tjetër” nuk është lexim i fjalëpërfjalshëm i MT, që shkruan: “në kohën e ripërtëritjes” (BDB 311 I, 3, pra, pranverë). Kjo përsëritet në v. 14, por me një frazë shtesë: “në kohën e caktuar” (BDB 417). Kjo shtohet për të qartësuar se kjo periudhë kohore do të ishte nëntë muaj, jo një vit i plotë (shih 2 Mbret. 4:16-17).

18:11 Ky është koment i tregimtarit (pra, autorit), ose i një redaktori të mëvonshëm e të frymëzuar. Frymëzimi është çështje besimi. Besimtarët janë të bindur se autori i vërtetë i gjithë Shkrimit kanonik është Fryma e Shenjtë. Procedura dhe koha e saktë e versioneve të fundit të Shkrimit janë të panjohura.

18:12 “Sara qeshi me vete dhe tha” Abrahami kishte qeshur më parë, në 17:17. Sara qesh për shkak se mendon që është e pamundur që ajo dhe Abrahami, si pleq që janë, të lindin dot fëmijë. Fjalët e saj këtu përdoren dhe nga autori i 1 Pje. 3:6 për të treguar nderimin që kishte ajo për Abrahamin. Me sa duket, asaj i kishte kaluar koha e menopauzës dhe jeta e tyre seksuale s’ekzistonte më prej kohësh. Nga ajo që mësojmë, me fuqinë e Perëndisë, jo vetëm që Sara ia del të mbetet shtatzënë, por Abrahami arrin të ketë dhe shumë fëmijë të tjerë.

18:13 “dhe ZOTI i tha Abrahamit: ‘Pse qeshi Sara’” Një nga tre mysafirët identifikohet si vetë JHVH. Zoti i drejtohet Abrahamit për shkak se, në atë kohë, ishte e papërshtatshme t’i drejtohej gruas (pra, Sarës) drejtpërdrejt. E vërteta e lidhjes së Perëndisë me besimin e Sarës shihet në Hebrejve 11:11. Shohim disi anën njerëzore të Sarës, kur mohon se qeshi (shih v. 15). Më vonë, Perëndia do t’i vërë fëmijë së premtuar një formë të emrit “qeshje”, siç shohim në 21:3, 6, 7. Vini re se kanë kaluar njëzet e pesë vjet që nga premtimi i parë që Perëndia i bëri Abrahamit në kapitullin 12.

▣ **“tha”** JHVH citon mendimet e vetë Sarës, duke treguar gjithëdijen e tij dhe duke treguar se premtimi i tij është i vërtetë.

18:14 “A ka diçka tepër të vështirë për ZOTIN” Gjithëdija e JHVH është e madhe sa dhe gjithpushtetshmëria e tij (shih Jer. 32:17, 27; Mat. 19:26). JHVH po përpiqet t’ua ndërtojë dhe forcojë besimin Abrahamit dhe Sarës! JHVH e mban fjalën. Ata duhet t’i binden fjalës së tij! Ai është Perëndia që flet dhe vepron!

Fjala që, këtu, përkthehet “e vështirë” (BDB 810, KB 928), do të thotë “e jashtëzakonshme”, “akt i mahnitshëm i Perëndisë”. Vini re përdorimin e saj në Eks. 15:11; Psa. 77:14; 78:12; 88:10; 119:129; 139:6; dhe Isa. 9:6; 25:1; 29:14; Dan. 12:6.

Është interesante se grat kryesore të patriarkëve ishin të gjitha të paafta të lindnin fëmijë pa ndihmën e Zotit. Kjo ishte një mënyrë sesi ai tregoi fuqinë, qëllimin dhe planin e tij të përjetshëm. Kjo është parashije e lindjes së virgjër të Mesisë davidik. JHVH ka një plan shpengimi të përjetshëm, një person dhe një pasardhje të cilën ai do ta zhvillojë dhe do ta mbrojë!

▣ **“në kohën e caktuar”** Shih shënimin në v. 10.

18:15 Abrahami dhe Sara nuk janë njerëz të përsosur. Nuk ka njerëz të përsosur! Të dy ata tregojnë shenjat e Rënies (shih Zanafilla 3). Të dy janë një përzierje besimi dhe dyshimi!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 18:16-21

¹⁶Pastaj, burrat u ngritën që aty dhe vështruan poshtë drejt Sodomit; dhe Abrahami po ecte me ta për t’i përcjellë. ¹⁷ZOTI tha: “A do t’ia fsheh Abrahamit atë që do të bëj pas pak, ¹⁸kur Abrahami me siguri do të bëhet komb i madh dhe i fuqishëm, dhe në të do të bekohen gjithë kombet e tokës? ¹⁹Sepse unë e kam zgjedhur, që ai të urdhërojë fëmijët dhe shtëpinë e tij pas tij që të ndjekin udhën e ZOTIT duke bërë drejtësi dhe barazi, në mënyrë që ZOTI të sjellë mbi Abrahamin atë që ka premtuar për të”. ²⁰Dhe ZOTI tha: “Britma e Sodomit dhe Gomorës është me të vërtetë e madhe, dhe mëkati i tyre është tmerrësisht i rëndë. ²¹Tani do të zbres dhe do të shoh nëse kanë bërë plotësisht sipas kësaj britme, që ka ardhur tek unë; dhe nëse jo, do ta di”.

18:16 “burrat u ngritën që aty dhe vështruan poshtë drejt Sodomit” Jeromi na tregon se ishte një vend, jo larg nga Hebroni, ku mund të shihej zona e Detit të Vdekur, ndoshta aq larg sa të shihje dhe qytetet e luginës. Shumica e arkeologëve të sotëm mendojnë se qytetet e luginës ishin në cepin jugor të Detit të Vdekur.

18:17-19 Ky duket si monolog i JHVH, ose ndoshta, e tha më zë të ulët që Abrahami ta dëgjonte dhe të kuptonte marrëdhënien unike që kishte me Zotin. Ky është burimi i quajtjes së Abrahamit “miku i Perëndisë” (shih 2 Kro. 20:7; Isa. 41:8; Jakobi 2:23). Të njëjtën lloj të vërtete ua zbulon dhe Jezusi dishepujve të vet në Gjoni 15:15.

JHVH ia zbulon Abrahamit veprimet që do të ndodhin pas pak (pra, gjykimin e qyteteve të luginës, shih kapitullin 19) në mënyrë që ta inkurajojë për premtimin që i ka dhënë për një bir përmes Sarës. Pasardhja e Abrahamit do të bëhet instrumenti me të cilin JHVH do t’i sillte komet te vetja dhe do të rikthente bashkësinë e ngushtë të Edenit.

Abrahami tregohet se është profet (shih 20:7). JHVH ua zbulon veten profetëve në mënyra unike dhe parashikuese (shih Amosi 3:7), që tregon se është në kontroll të kohës dhe ngjarjeve; kjo tregon se kush është zëdhënësi i tij i vërtetë.

Vargu 18 bën qartazi fjalë për premtimet fillestare që ia nisën në 12:1-3.

18:18 “Abrahami me siguri do të bëhet komb i madh dhe i fuqishëm” Kjo FOLJE është PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË PAKRYER nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 224, KB 243) që nënkupton përforsim veprimi, ose, këtu, një premtim të sigurt.

■ **“në të do të bekohen gjithë kombet e tokës”** Ka patur njëfarë debati nëse kjo duhet përkthyer në formën PËSORE apo VETVETORE (shih forma *Nifal*). Me sa duket, kjo ndodh në të dyja format në këtë pjesë të Zanafillës. Megjithatë, kjo edhe na siguron për natyrën universale të dashurisë së Perëndisë. Nuk ka rëndësi nëse ne do ta bekojmë veten duke i bërë thirrje Perëndisë së Abrahamit, apo nëse Perëndia i Abrahamit do të na bekojë drejtpërdrejt përmes Abrahamit (pra, breznitë e Mesisë dhe koncepti i shfajësimit me anë të hirit nëpërmjet besimit; 15:6; shih 12:3; 22:18; 28:14; Veprat 3:25; Gal. 3:8).

Vini re domethënien mbarëbotërore të këtij vargu dhe të v. 25. Abrahami e dinte se JHVH nuk ishte një perëndi lokale, fisnore dhe familjare, por ishte Perëndia i gjithë tokës. Nuk e dimë se kur e zbuloi Abrahami këtë koncept teologjik. Në fillim (pra, në kapitullin 13), rrjedhojat e plota të këtij vegimi nuk besoj të jenë kuptuar, por në një pikë tjetër, u kuptuan (pra, proto-monoteizmi).

18:19 “Sepse unë e kam zgjedhur” Kjo është fjala hebraisht “di/njoh” (BDB 393, KB 390, *Kal* E KRYER) që përdoret në Zan. 4:1; 19:5, 8; Num. 31:18 për të treguar “marrëdhënie të ngushtë personale”. Mund të merret dhe në kuptimin e paracaktimit, por këtu ndoshta më mirë është ta përkthejmë “përkujdesem për [filanin]” (shih Eks. 2:25; LiP. 2:7; 33:9; Osea 13:5).

TEMË E VEÇANTË: NJOH (duke përdorur si paradigmë kryesisht Ligjin e Përtërirë) (SPECIAL TOPIC: KNOW [using mostly Deuteronomy as a Paradigm])

Fjala hebraisht “njoh” (BDB 393) ka një sërë kuptimesh (fushash semantike) në formën *Kal*.

1. kuptoj të mirën dhe të keqen – Zan. 3:22; LiP. 1:39; Isa. 7:14-15; Jona 4:11
2. njoh duke kuptuar – LiP. 9:2, 3, 6; 18:21
3. njoh përmes përvojës – LiP. 3:19; 4:35; 8:2, 3, 5; 11:2; 20:20; 31:13; Joz. 23:14
4. shqyrtoj – LiP. 4:39; 11:2; 29:16
5. njoh personalisht
 - a. një person – Zan. 29:5; Eks. 1:8; LiP. 22:2; 33:9
 - b. një perëndi – LiP. 11:28; 13:2, 6, 13; 28:64; 29:26; 32:17
 - c. JHVH – LiP. 4:35, 39; 7:9; 29:6; Isa. 1:3; 56:10-11
 - d. Seksualisht – Zan. 4:1, 17, 25; 24:16; 38:26
6. një aftësi ose njohuri e mësuar – Isa. 29:11, 12; Amosi 5:16
7. të jesh i mençur – LiP. 29:4; Fja. 1:2; 4:1; Isa. 29:24
8. njohuria e Perëndisë
 - a. për Moisiun – LiP. 34:10
 - b. për Izraelin – LiP. 31:21, 27, 29

■ **“që ai të urdhërojë fëmijët dhe shtëpinë e tij pas tij që të ndjekin udhën e ZOTIT”** Vini re aludimin se Abrahami do të ketë fëmijë dhe do t’ia transmetojë besimin farës së vet (shih LiP. 4:9; 6:7). Po kështu, vini re kushtin e bindjes, që është pa diskutim pjesë e detyrimeve të besëlidhjes (shih 17:1), jo vetëm për Abrahamin, por dhe për gjithë brezat e besimit më vonë. Zoti dëshiron një popull që reflekton karakterin e tij në kombet. Fraza “udha e ZOTIT” është interesante, pasi bën fjalë për besimin si stil jetese (shih Gjyq. 2:22; Psa. 119:1). Është titulli i parë i kishës së hershme (shih Veprat 9:2; 18:25-26; 19:9, 23; 22:4; 24:14, 22; Gjoni 14:6).

■ **“duke bërë drejtësi dhe barazi”** Këto dy fjalë (BDB 842 dhe 1048) përdoren shpesh së bashku. Përshkruajnë një jetë dashurie për Perëndinë, të afërmin dhe komunitetin, gjë që shprehet qartë në Dhjetë Urdhërimet e Eksodit

20 dhe Ligjit të Përtërirë 5. Vini re kushtin e nënkuptuar të stilit të jetesës në përputhje me karakterin e zbuluar të Perëndisë (shih 17:1).

18:20 “Dhe ZOTI tha: ‘Britma e Sodomit dhe Gomorës është me të vërtetë e madhe’” Fjala “britmë” (BDB 277) është lojë fjalësh, e bazuar në një fjalë shumë të ngjashme hebraisht, që do të thotë “tërbim” (BDB 277). Kjo ngjarje për gjykimin e Sodomit dhe Gomorës përmendet në Zanafilla 19 dhe Juda, vargu 7.

Vini re sesi karakterizohet mëkati i Sodomit.

1. i madh – BDB 912 I, KB 1174, *Kal E KRYER*
2. jashtëzakonisht (BDB 547) i rëndë – BDB 457, KB 455, *Kal E KRYER*

Mëkatet e tyre i bërtisnin JHVH-së për gjykim! Ndoshta, ata që po luteshin ishin Loti dhe familja e tij (shih v. 23), ose engjëjt rojtarë, ose ndoshta kjo është metaforë për vetë mëkatet.

JHVH e njeh thellësinë e mëkatit njerëzor (shih 6:5-6,11-12,13b; 15:16; Ps. 14:1-3).

18:21 “do të zbres” Kjo frazë antropomorfike flet për praninë personale të JHVH-së për

1. gjykim, këtu dhe te Zan. 11:5, 7
2. ndihmë, Eks. 3:8

Kjo nuk duhet përdorur si kontrast me njohurinë që ka JHVH për ngjarjet e tashme dhe të ardhshme (shih “Teizmi i Hapur”). Kjo është terminologji metaforike lindore.

Po kështu, vini re se JHVH është personalisht i pranishëm me dy engjëj (“burra”). Ai e di çfarë është realiteti për shkak të (1) natyrës së tij hyjnore, dhe (2) asaj me të cilën përballen engjëjt. Këtu, shohim një kalim fluid nga NJËJËSI në SHUMËS për këta tre “burra” (shih 18:1-2).

Kjo është frazë e rëndësishme, pasi tregon që Perëndia i drejtë, ndonëse di gjithçka, prapëseprapë i shqyrton personalisht gjërat përpara se të japë gjykimin. Rabinët e përdornin këtë për të thënë se ky duhet të ishte dhe tipar i gjykatësve në Izrael (shih Zan. 11:5; Eks. 3:8).

■ **“nëse jo, do ta di”** Kjo është një tjetër frazë antropomorfike që përshkruan drejtësinë e Perëndisë (shih Eks. 2:25). Ka një sërë THIRRORESH që lidhen me JHVH-në në këtë varg.

1. Do të zbres – BDB 432, KB 434, *Kal NXITËSE*
2. Do të shoh – BDB 906, KB 1157, *Kal E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin NXITËS
3. Do ta di – BDB 393, KB 390, *Kal NXITËSE*

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 18:22-33

²²Pastaj, burrat u larguan prej andej dhe shkuan drejt Sodomit, ndërsa Abrahami qëndronte ende para ZOTIT. ²³Abrahami u afrua dhe i tha: “Vërtet do ta shfarosësh të drejtin me të ligun? ²⁴Ta zëmë se ka pesëdhjetë të drejtë në qytet; vërtet do ta shfarosësh dhe nuk do ta kursesh vendin për hir të pesëdhjetë të drejtëve që janë në të? ²⁵Larg qoftë që ti ta bësh këtë gjë, të vrasësh të drejtin me të padrejtin, që i drejti dhe i padrejti të trajtohen njësoj. Larg qoftë prej teje! A nuk do të bëjë drejtësi Gjykatësi i gjithë tokës?” ²⁶Atëherë, ZOTI i tha: “Nëse gjej në Sodom pesëdhjetë të drejtë brenda qytetit, atëherë do ta kursej gjithë vendin për hir të tyre”. ²⁷Dhe Abrahami iu përgjigj: “Ja, guxoj që t’i flas Zotit, ndonëse jam thjesht pluhur dhe hi. ²⁸Ta zëmë se ka pesëdhjetë të drejtë pa pesë; a do ta shkatërrosh gjithë qytetin për pesë më pak?” Dhe ai i tha: “Nuk do ta shkatërroj po gjeta dyzetepesë aty”. ²⁹Ai i foli sërish dhe i tha: “Ta zëmë se aty gjenden dyzet?” Ai iu përgjigj: “Nuk do ta bëj, për hir të dyzetëve”. ³⁰Atëherë Abrahami i tha: “Oh, të mos zemërohet Zoti, dhe unë do të flas; ta zëmë se aty gjenden tridhjetë vetë?” Dhe ai i tha: “Nuk do ta bëj po të gjej tridhjetë vetë aty”. ³¹Dhe Abrahami i tha: “Ja, kam guxuar t’i flas Zotit; ta zëmë se aty gjenden njëzet vetë?” Dhe ai i tha: “Nuk do ta shkatërroj për hir të njëzetëve”. ³²Atëherë ai i tha: “Oh, të mos zemërohet Zoti, dhe unë do të flas edhe vetëm këtë herë; ta zëmë se aty gjenden dhjetë vetë?” Dhe ai i tha: “Nuk do ta shkatërroj për hir të dhjetëve”. ²³Sapo përfundoi së foluri me Abrahamin, ZOTI u largua dhe Abrahami u kthye në vendin e tij.

18:22 “burrat” Këta ishin tre mysafirë, që dolën se ishin përfaqësues fizikë të botës shpirtërore: (1) këtu përmenden dy engjëj (shih 19:1); dhe (2) JHVH, i cili qëndroi me Abrahamin.

▣ **“ndërsa Abrahami qëndronte ende para ZOTIT”** Ky është një nga vargjet e pakta ku studiuesit masoretë e ndryshuan tekstin hebraisht, pasi mendonin se ishte i pavend në gjendjen e transmetuar. Në origjinal ishte shkruar: “ndërsa JHVH qëndronte para Abrahamit”. Septuaginta reflekton MT.

18:23 “Abrahami u afrua dhe i tha” Zakonisht, kjo përdorej për lutjen dhe flijimin. Targumi i Jonatanit e përkthen kështu: “dhe Abrahami iu lut”, që mund të jetë e saktë. Kjo frazë (dhe k kontekst) tregon një miqësi të mrekullueshme mes Abrahamit dhe JHVH-së.

▣ **“Vërtet do ta shfatosësh të drejtin me të ligun?”** Kjo tregon se Abrahami e kuptonte natyrën dhe karakterin e JHVH (pra, “A nuk do të bëjë drejtësi Gjykatësi i gjithë tokës?”, v. 25). Pa dyshim, JHVH e njihte situatën, por donte që Abrahami të kuptonte marrëdhënien unike që kishte me të, si dhe nevojën për lutjen ndërmjetësuese për të tjerët, gjë që do ta përdorë me siguri me Abimelekun, siç shihet në 20:7, 17. Unë mendoj se Abrahami duhet të ketë patur në mendje Lotin dhe familjen e tij në këtë pikë, por edhe vargun 18!

18:26 Ky varg është shembull i natyrës kolektive të kulturës hebraike.

1. negativisht
 - a. Adami dhe Eva mëkatuan, dhe gjithë krijimi vuajti pasojat e kësaj.
 - b. Akani mëkatoi (shih Jozueu 7) dhe ushtria e Izraelit e humbi betejën (disa vdiqën).
2. pozitivisht
 - a. të drejtët ndikojnë në veprimet e Perëndisë për gjithë qytetin e Sodomit (dhe qytetet e luginës).
 - b. një i drejtë mund ta shmangte gjykimin e Perëndisë ndaj Jerusalemit (shih Jer. 5:1).

Ky koncept përbën bazën teologjike për shlyerjen zëvendësuese të Isaisë 53. Vdekja e një të pafajshmi mund të sjellë falje (shih Levitiku 1-7; Gjoni 1:29; 2 Kor. 5:21).

18:27 “Zoti” Kjo është fjala *Adonai*, e pikësuar në mënyrë të tillë që të bëjë fjalë për Perëndinë. Shih Temën e Veçantë në 12:1.

▣ **“jam thjesht pluhur dhe hi”** Qartazi, ai po aludon për Zanafillën 3, ku njerëzit vijnë nga pluhuri dhe kthehen në pluhur. Abrahami i njihte traditat e krijimit! Megjithatë, ka mundësi që kjo frazë të jetë dhe shprehje semite e kohës (p.sh., Jobi, bashkëkohës i Abrahamit, e përdor këtë frazë në Jobi 30:19; 42:6).

18:32 “ta zëmë se aty gjenden dhjetë vetë?” Arsyeja e saktë pse Abrahami ndaloi te numri 10 është e paqartë. Ndoshta, bën fjalë për (1) Lotin dhe familjen e tij, ose (2) për faktin se Abrahami nuk donte që ta pengonte gjykimin e Perëndisë vetëm për shkak të Lotit dhe familjes së tij.

ZANAFILLA 19

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Fundi i Sodomit	Zvetënimi i Sodomit	Shkatërimi i Sodomit dhe Gomorës	Mëkati i Sodomit	Shkatërimi i Sodomit
19:1-11	19:1-3	19:1-11	19:1-2a 19:2b 19:3	19:1-3
	19:4-11		19:4-5 19:6-8 19:9-11	19:4-5 19:6-11
	Sodomi dhe Gomora shkatërrohen		Loti largohet nga Sodomi	
19:12-14	19:12-14	19:12-14	19:12-13 19:14	19:12-14
19:15-22	19:15-22	19:15-23	19:15-17 19:18-20 19:21-22a 19:22b	19:15-16 19:17-22
			Shkatërimi i Sodomit dhe Gomorës	
19:23-26	19:23-26	19:24-26	19:23-26	19:23-26
19:27-28	19:27-28	19:27-28	19:27-29	19:27-28
19:29	19:29	19:29		19:29
Loti shthuret	Pasardhësit e Lotit		Origjina e moabitëve dhe amonitëve	Origjina e moabitëve dhe amonitëve
19:30-38	19:30-35	19:30-38	19:30-33 19:34-38	19:30 19:31-38
	19:36-38			

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 19:1-11

¹Dhe dy engjëjt arritën në Sodom në mbrëmje, ndërsa Loti ishte ulur te porta e Sodomit. Kur Loti i pa, u ngrit që t'i takonte dhe u përkul me fytyrë përtokë. ²Dhe tha: “Ja, zotërinj të mi, ju lutem, kthehuni te shtëpia e shërbëtorit tuaj, kaloni natën dhe lani këmbët; pastaj, mund të ngriheni herët dhe të shkoni në rrugën tuaj”. Mirëpo ata i thanë: “Jo, do ta kalojmë natën në shesh”. ³Por ai iu përgjërua fort, aq sa u kthyen tek ai dhe hynë në shtëpinë e tij; dhe u përgatiti një gosti, u poqi bukë pa maja, dhe ata hëngrën. ⁴Përpara se të shtriheshin, burrat e qytetit, burrat e Sodomit, e rrethuan shtëpinë, të rinj e pleq, gjithë burrat nga çdo lagje; ⁵dhe e thirrën Lotin e i thanë: “Ku janë burrat që erdhën sonte te ti? Na i nxirr jashtë që të bëjmë marrëdhënie me ta”. ⁶Por Loti doli te ta te dera, e mbylli derën pas vetes, ⁷dhe u tha: “Ju lutem, vëllezër të mi, mos veproni ligësisht. ⁸Ja, unë kam dy bija, të cilët nuk kanë patur marrëdhënie me asnjë burrë; ju lutem, më lejoni t’juja sjell jashtë dhe bëni me to çfarë të doni; vetëm mos u bëni asgjë këtyre burrave, pasi ata kanë ardhur nën strehën e çatisë sime”. ⁹Por ata i thanë: “Hapu!” Pastaj, i thanë: “Ky erdhi këtu si i huaj, por tashmë po vepron si gjykatës; ne do të të trajtojmë me keq se ata burrat”. Kështu, e shtynë dhunshëm Lotin dhe u afruan të shkallmonin derën. ¹⁰Por burrat zgjatën duart, e futën Lotin në shtëpi me ta dhe e mbyllën derën. ¹¹I goditën burrat që ishin te dera e shtëpisë me verbëri, të vegjël e të mëdhenj, aq sa u lodhën teksa përpiqeshin të gjenin derën.

19:1 “dy engjëjt arritën në Sodom në mbrëmje” Ata e kishin lënë në mbrëmje Abrahamin dhe JHVH-në në malin me pamje nga Deti i Vdekur, dhe brenda vetëm pak minutash përshkuan një largësi prej rreth 50 km—ata ishin engjëj!!! Kishin formë, gjuhë dhe veshje njerëzore, siç bëhet e qartë nga 18:2, 22; 19:10, 12, 16. Ata shfaqen gjithmonë si engjëj, ndoshta me përjashtim të Zak. 5:9.

■ **“ndërsa Loti ishte ulur te porta e Sodomit”** Mund ta shohim në njëfarë mënyre përshkallëzimin e ligësisë së Lotit nga fakti se

1. në 13:11, na thuhet se u zhvendos në luginat e Sodomit dhe Gomorës
2. bariu nomad është transferuar në qytet tani. Me sa duket, është bërë një nga pleqtë e qytetit, pasi kjo nënkuptohet nga fraza “i ulur në portën e”
3. në v. 3, ai është qartazi i vetëdijshëm për veprimtaritë homoseksuale të banorëve, të cilat ndoshta i kishte parë disa herë
4. në v. 7 shkon deri aty sa i quan “vëllezër”
5. më vonë, ngurron ta braktisë qytetin dhe zotërimet e tij materiale

Perëndia na ndihmoftë—Loti duket se u përpoq t’i ndryshonte (v. 9), por, siç ndodh shpesh, ndikimi i tyre i lig e kishte prekur dhe atë, gruan e tij, dhe vajzat e tij!

Siç kishte bërë Abrahami, edhe Loti ngrihet që t’i përshëndetë engjëjt dhe u përulet. Është e paqartë nëse këto janë gjeste të zakonshme kulturore (gjë që është e mundshme), apo tregojnë se ai e kuptonte nga vinin këta “burra”.

19:2 “ju lutem, kthehuni te shtëpia e shërbëtorit tuaj, kaloni natën dhe lani këmbët” Loti duket se ishte i vetmi që u foli këtyre vizitorëve dhe, pa e kuptuar që ishin engjëj, deshi t’i mbronte nga banorët e qytetit. Kjo mund të shihet nga përgjërimi i fortë që bën në v. 3. Përgjigjja e këtyre dy engjëjve ishte mënyra kulturore semitike për të thënë “po”, por vetëm pasi i lutesh sërish mysafirët që të qëndrojnë.

Tre FOLJE URDHËRORE (që shprehin dëshirën e Lotit) përshkruajnë gjestin e Lotit si mikpritës oriental.

1. Kthehuni – BDB 693, KB 747, *Kal* URDHËRORE
2. Kaloni natën (pra, bujtini) – BDB 533, KB 529, *Kal* URDHËRORE
3. Lani – BDB 934, KB 1220, *Kal* URDHËRORE

Përveç kësaj, ai u përgatiti dhe një gosti (shih v. 3). Qartazi, këta engjëj dhe përfaqësues fizikë të JHVH (ndoshta, Engjëlli i ZOTIT) ishin në gjendje të hanin ushqim, madje hëngrën ushqim, njësoj si Jezusi i ringjallur (shih Gjoni 21).

■ **“do ta kalojmë natën në shesh”** Kjo duhet të ketë qenë procedura normale për vizitorët. Por Loti i dinte pasojat. Ndoshta e kishte parë këtë gjë dhe më parë!

19:3 “iu përgjërua fort” Kjo FOLJE (BDB 823, KB 954, *Kal E PAKRYER*) përdoret dy herë në këtë varg.

1. Në v. 9, kuptimi i saj i fjalëpërfjalshëm, “shtyj, ose shtyp”, përdoret për burrat e Sodomit.
2. Këtu përdoret kuptimi metaforik, “përgjërohem” (shih Gjyq. 19:7; 2 Mbre. 2:17; 5:23). FOLJA “fort” (BDB 547) e përforcon kërkesën e tij.

■ **“poqi bukë pa maja”** Rabinët thonë se kjo tregon se ishte Pashka; prandaj, Isaku lindi në Pashkë (vitin tjetër). Mirëpo, ky lexim nxjerr më shumë kuptim se ç’duhet nga fraza “buka pa maja”. Më herët atë ditë, Abrahami u kishte pjekur bukë me maja. Me sa duket, shërbëtorët ose familjarët e Lotit e përgatitën me nxitim darkën (shih Gjyq. 6:19).

19:4 “burrat e qytetit, burrat e Sodomit, e rrethuan shtëpinë, të rinj e pleq, gjithë burrat nga çdo lagje” Kjo nënkupton se çdo burrë në qytet, plak apo i ri, ishte bërë homoseksual, ose të paktën biseksual. Nga 18:19, shohim se Perëndia i tha Abrahamit që t’i edukonte fëmijët; këtu, shohim aspektin negativ të edukimit të fëmijëve për keq nga populli i Sodomit. Këtu kemi një shembull të qartë të transmetimit të mëkatit të etërve te të bijtë (shih LiP. 5:9-10).

Fraza e fundit, e përkthyer “nga çdo lagje” (shih NASB dhe NKJV), fjalë për fjalë do të thotë “deri te burri i fundit” (BDB 892). Kjo fjalë përdoret për gjërat në mes (shih 47:21). Ligësia e Sodomit, që engjëlli (pra, JHVH) e kishte përmendur në 18:20-21 ishte e vërtetë. Aty nuk gjendeshin as dhjetë burra të drejtë (shih 18:32).

TEMË E VEÇANTË: HOMOSEKSUALITETI (SPECIAL TOPIC: HOMOSEXUALITY)

Ka shumë presion kulturor për ta pranuar homoseksualitetin si një mënyrë jetese të përshtatshme alternative. Bibla e dënon atë si një mënyrë jetese shkatërruese, jashtë vullnetit të Perëndisë për krijimin e Tij.

1. ai shkel urdhrin e Perëndisë të Zan. 1 për të qenë të frytshëm dhe për t’u shumëzuar
2. ai karakterizon adhurimin dhe kulturën pagane (krh. Lev. 18:22; 20:13; Rom. 1:26-27; dhe Juda 7)
3. ai zbulon një pavarësi nga Perëndia që ka në qendër veten (krh. I Kor. 6:9-10)

Megjithatë, para se ta lë këtë temë, le të pohoj dashurinë dhe faljen e Perëndisë ndaj të gjitha qenieve të rëna njerëzore. Të krishterët nuk kanë të drejtë të veprojnë me urrejtje dhe arrogancë ndaj këtij mëkati të veçantë, sidomos kur është e qartë që të gjithë ne mëkatojmë. Lutja, kujdesja, dëshmia dhe dhembshuria bëjnë shumë më tepër në këtë fushë sesa dënimi i ashpër. Fjala e Perëndisë dhe Fryma e Tij do ta bëjnë vetë dënimin nëse i lejojmë. Të gjitha mëkatet seksuale, jo vetëm ky, janë neveri për Perëndinë dhe të çojnë në gjykim. Seksualiteti është një dhuratë nga Perëndia për mirëqenien dhe gëzimin e njerëzimit dhe për një shoqëri të qëndrueshme. Por kjo shtysë e fuqishme, e dhënë nga Perëndia shpesh kthehet në një mënyrë jetese rebele, egocentrike, kënaqësi-kërkuese me moton, “më shumë për mua me çdo çmim” (krh. Rom. 8:1-8; Gal. 6:7-8).

19:5 “Ku janë burrat që erdhën sonte te ti? Na i nxirr jashtë që të bëjmë marrëdhënie me ta” Kërkesat e tyre janë:

1. nxirri jashtë – BDB 422, KB 425, *Hifil URDHËRORE*
2. të kemi marrëdhënie me ta – BDB 393, KB 390, *Kal NXITËSE*

Jozefusi, në librin e vet *Lashtësitë e judenjve* 1:11:3, thotë se engjëjt ishin krijesa të bukura dhe nxitën epshin e burrave të Sodomit. Bibla flet shpesh për mëkatën e homoseksualitetit, që, me sa duket, ishte i përhapur në Kanan (shih Lev. 18:22; 20:13). Ai ishte i përhapur dhe në perandorinë romake në kohën e Palit (shih Rom. 1:26, 27; 1 Kor. 6:9; 1 Tim. 1:10).

Fraza hebraisht “kam marrëdhënie me dikë”, fjalë për fjalë është “njoh” (BDB 393, KB 390), që nënkupton “marrëdhënie seksuale intime”. Ky përdhunim homoseksual në grup, ndoshta, do t’i kishte vrarë vizitorët. Nga v. 9, është e qartë se kjo do t’u kishte ndodhur dhe vajzave të Lotit, madje dhe vetë Lotit. Disa komentues mendojnë se ofrimi që i bëri Loti turmës për t’u dhënë bijat e tij ishte ngjarja që i bëri ato ta humbnin respektin për të atin.

19:7 “mos veproni ligësisht” Kjo FOLJE (BDB 949, KB 1269, *Hifil I PAKRYER*, këtu përdoret në kuptimin NXITËS), në këtë formë *Hifil*, mund të ketë kuptimin

1. mos lëndoni – p.sh., 43:6; Eks. 5:22-23; Joz. 24:20; Isa. 11:9
2. mos bëni ligësi – p.sh., 1 Sam. 12:25; Jer. 4:22; 13:23

Duket se Loti po i akuzon ata burra për qëllime imorale (shih v. 9). Ai po vepron si pasqyrë etike për dhunën e synuar seksuale që përfshin dy ligësi.

1. Shkelje e mikpritjes
2. Sthurje seksuale

19:8 “Ja, unë kam dy bija” Loti i shprehet turmës me tre sugjerime.

1. Më lejoni t’jua nxjerr (dy bijat e mia) – BDB 422, KB 425, *Hifil THIRRORE*
2. Bëjuni çfarë të doni – BDB 793, KB 889, *Kal URDHËRORE*
3. Mos u bëni asgjë këtyre burrave – BDB 793, KB 889, *Kal E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin NXITËS

Këta të huaj kanë ardhur nën “strehën e çatisë sime” (fjalë për fjalë, “hijen”, BDB 853). E njëjta fjalë përdoret në shprehjen “nën hijen e krahut të Perëndisë”, që është metaforë për mbrojtjen dhe përkujdesjen e Zotit (shih Num. 14:9; Psa. 17:8; 36:7; 57:1; 63:7). Loti ishte i detyruar t’i mbronte mysafirët me çdo çmim!

Kjo është shpjeguar në mënyra të ndryshme, por mbetet enigmë se cilat ishin motivet e Lotit.

1. Qëllimi i tij më i lartë ishte të mbronte mysafirët (bujaria orientale)
2. Ai e dinte se kjo turmë nuk dëshironte femra
3. Ai po shpresonte se dhëndri i tij i ardhshëm, që mund të kishte qenë në turmë, do ta ndalte turmën në këtë pikë. Ky rrëfim ngjan së tepërmi me Gjyq. 19:24.

19:9 “hapu” Kjo FOLJE (BDB 620, KB 670, *Kal URDHËRORE*), zakonisht, përkthehet “afrohu” (p.sh., Lev. 21:21 2 Mbre. 4:27); në mënyrë unike, këtu do të thotë “hapu nga rruga”, teksa shtyheshin përpara.

▣ **“por tashmë po vepron si gjykatës”** Ky është konstrukt theksues (pra, FOLJE E PAKRYER me PASKAJORE ABSOLUTE nga e njëjta rrënjë foljeje hebraisht). Veprimet e këtyre burrave meritojnë gjykim (shih v. 13). Ky është informacioni i aluduar në 18:20-24. Ky mund të jetë burimi i 2 Pje. 2:7-8, që e quan Lotin të drejtë.

▣ **“ne do të të trajtojmë me keq se ata burrat”** Ata po propozonin (kjo është e njëjta FOLJE si në v. 7) që ta dhunonin seksualisht Lotin dhe familjen e tij, bashkë me të huajt.

19:11 “I goditën burrat që ishin te dera e shtëpisë me verbëri” Kjo fjalë hebraisht (BDB 645, KB 697, *Hifil E KRYER*) nënkupton më shumë sesa thjesht verbëri të përkohshme (FOLJA shfaqet vetëm dy herë në DHV, shih 2 Mbre. 6:18). Ibn Ezra thotë se kjo do të thotë “verbëri syri dhe mendje”, që duket se përputhet me pjesën e fundit të këtij vargu, që thotë se ata vazhduan të preknin në errësirë, duke kërkuar derën si të pështjelluar (shih Eks. 3:20). Verbëria këtu (BDB 703) ndryshon nga Lev. 22:22; LiP. 28:28 (BDB 734). Këtu do të thotë “u verbuan nga një dritë e fortë”.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 19:12-14

¹²Atëherë dy burrat i thanë Lotit: “Kë tjetër ke këtu? Një dhëndër, dhe bijtë e tu dhe bijat e tua, dhe këdo tjetër që ke në qytet, nxirri nga ky vend; ¹³sepse, pas pak, ne do ta shkatërrojmë këtë vend, pasi britma e tyre është bërë kaq e madhe para ZOTIT sa që ZOTI na ka dërguar që ta shkatërrojmë”. ¹⁴Loti doli dhe foli me dhëndrit e tij, që ishin martuar me bijat e tij, dhe u tha: “Ngrihuni, dilni nga ky vend, sepse ZOTI do ta shkatërrojë qytetin”. Por dhëndrit menduan se ai po bënte shaka.

19:12 “Kë tjetër ke këtu?” Më shumë sesa për informacion për engjëjt, kjo ishte për Lotin, që ai të kuptonte se nuk kishte asnjë lidhje të vërtetë me Sodomën!

19:13-14 “ZOTI na ka dërguar që ta shkatërrojmë” Prania e një engjëlli shkatërrues mund të shihet në dhjetë murtajat e Egjiptit, por autoriteti përfundimtar pas veprimeve të engjëjve është JHVH.

Tri herë në këto dy vargje përdoret fjala hebraisht “shkatërroj” (BDB 1007, KB 1469).

1. v. 13 – “shkatërroj” – *Hifil PJESORE*
2. v. 14 – “shkatërroj” – *Piel PASKAJORE KONSTRUKT* (shih v. 29)

3. v. 14 – “shkatërroj” – *Hifil* PJESORE (shih 18:28)

Në thelb, kjo fjalë do të thotë “rrënoj”, por përdoret në kuptimin “shkatërroj” (shih 6:17; 9:15; 13:10; 2 Sam. 24:16). Kjo është e njëjta rrënjë fjale që përdoret për të përshkruar engjëllin “Vdekje” në Eks. 12:23 (vini re 1 Kro. 21:15; Isa. 54:16; Jer. 22:7).

19:14 “doli dhe foli me dhëndrit e tij” Disa mendojnë se bijat e Lotit ishin martuar tashmë (BDB 542, KB 534, *Kal* PJESORE VEPRORE, shih Septuagintën dhe Targumet), por të tjerët mendojnë se ato ishin thjesht të fejuara (shih Jozefusi, Vullgata, Rashi dhe TEV). Unë mendoj se, nga konteksti, Lotit kishte vetëm dy bija që ishin ende të pamartuara, që jetonin në shtëpinë e tij, por mbetet e mundshme që ai të ketë patur dhe bija të tjera të martuara, të cilat ishin kapur plotësisht në kurth nga jeta e Sodomit dhe s’pranuan të largoheshin.

Loti u përpoq t’i motivonte këta djem të rinj që të largoheshin.

1. ngrihuni (fjalë për fjalë, çohuni lart) – BDB 877, KB 1086, *Kal* URDHËRORE
2. dilni (fjalë për fjalë, shkoni) – BDB 422, KB 425, *Kal* URDHËRORE

■ **“tallej”** Kjo FOLJE (BDB 850, KB 1019, *Piel* PJESORE) ka një sërë ngjyrimesh kuptimore.

1. veprimtari seksuale – Zan. 26:8
2. tallje – Zan. 21:9
3. përqesh (lidhet me #1) – Zan. 39:14, 17
4. luaj (lidhet me #1) – Eks. 32:6
5. zbavis – Gjyq. 16:25

E njëjta rrënjë përdoret dhe për Abrahamin dhe Sarën kur qeshën nga premtimi i JHVH se do të lindnin një fëmijë pranverën e ardhshme (shih 17:17; 18:12).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 19:15-22

¹⁵Kur zbardhi mëngjesi, engjëjt e nxitën Lotin dhe i thanë: “Ngrihu, merr gruan dhe dy bijat e tua që janë këtu, përndryshe do të shfaroseni nga ndëshkimi i qytetit”. ¹⁶Por ai ngurroi. Prandaj, burrat kapën dorën e tij, dorën e gruas, dhe duart e dy bijave të tij, sepse dhembshuria e ZOTIT ishte mbi të; dhe e nxorën jashtë dhe e vendosën jashtë qytetit. ¹⁷Pasi i nxorën jashtë, njëri u tha: “Vraponi për të shpëtuar jetën tuaj! Mos shihni pas, dhe mos qëndroni askund në luginë; vraponi për në male, përndryshe do të shfaroseni”. ¹⁸Por Loti u tha: “Oh, jo, imzotër! ¹⁹Ja, shiko, shërbëtori yt ka gjetur pëlqim në sytë e tu, dhe ti e shtove dhe më tej dashamirësinë tënde, që ma tregove kur më shpëtove jetën; por unë s’arratisem dot në male, sepse shkatërrimi do të më arrijë dhe do të vdes; ²⁰ja, shiko, ky qytet është aq afër sa mund të arratisem aty, dhe është i vogël. Të lutem, më lejo të arratisem aty (a nuk është i vogël?) që të më shpëtohet jeta”. ²¹Ai i tha: “Ja, po ta pranoj dhe këtë kërkesë, që të mos e shkatërroj qytetin që përmende. ²²Nxito, arratisu aty, sepse s’mund të bëj dot asgjë derisa të arrish aty”. Prandaj emri i atij qyteti u quaj **Zoar**.

19:15 Pas agimit, engjëjt u bënë të prerë.

1. Ngrihu (fjalë për fjalë, çohu) – forma e njëjtë me fjalën në v. 14
2. Merr – BDB 542, KB 534, *Kal* URDHËRORE

Në v. 16-22 vazhdon preokupimi dhe mbrojtja e engjëjve.

■ **“përndryshe do të shfaroseni nga ndëshkimi i qytetit”** Kjo është fjalë e zakonshme për gjykimin hyjnor (shih 18:23, 24; 19:15, 17; Num. 16:26; 1 Sam. 12:25).

19:16 “ngurroi” Kjo FOLJE (BDB 554, KB 552, *Hithpael* E PAKRYER) përdoret shumë herë në DhV dhe do të thotë “hezitoj” ose “vonohem”. Arsyeja pse Loti ngurroi nuk na thuhet. Mundemi vetëm të hamendësojmë, por kjo gjë tregon mungesën e besimit të tij në mesazhin e engjëjve. Paralajmërimet e v. 17 nënkuptojnë ngurrimin e Lotit që ta braktisë jetën e Sodomit, ose ndoshta, zotërimet e tij fizike (pra, shtëpinë, shërbëtorët, sendet me vlerë, bagëtitë). Mos harroni se Loti e zgjodhi lëndinën më të mirë me bar për vete (shih 13:10).

■ **“sepse dhembshuria e ZOTIT ishte mbi të”** Ky EMËR hebraisht (BDB 328) gjendet vetëm këtu dhe në Isa. 63:9, që po ashtu tregon dashurinë, dhembshurinë, mëshirën dhe hirin e JHVH-së së besëlidhjes kundrejt popullit të tij. Kujdesi i tij i veçantë lidhet me premtimet që u dha patriarkëve (Abrahamit, Isakut dhe Jakobit). Kjo FOLJE

(ndonëse nuk shfaqet kurrë në Psalmet) përdoret për dashurinë e veçantë të JHVH-së së besëlidhjes (shih 2 Kro. 36:15; Joeli 2:18; Mal. 3:17 [dy herë], por vini re kontrastin kur ata mëkatojnë, 2 Kro. 36:17; Ezek. 5:11; 7:4, 9; 8:18; 9:5, 10)!

19:17 “Vraponi për të shpëtuar jetën tuaj” FOLJA “vrapoj” (*mlt*, BDB 572, KB 589, *Nifal* URDHËRORE) përdoret pesë herë në këtë kontekst (shih 19:17 [dy herë], 19, 20, 22). Është lojë fjalësh me emrin “Lot” (*lut*, BDB 532).

■ **“Mos shihni pas, dhe mos qëndroni askund në luginë”** Engjëjt i japin një sërë urdhrash të prerë Lotit.

1. arratisu për të shpëtuar jetën – BDB 572, KB 589, *Nifal* URDHËRORE
2. mos e kthe kokën pas – BDB 613, KB 661, *Hifil* I PAKRYER i përdorur në kuptimin NXITËS (vini re tragjedinë e v. 26; me sa duket Loti dhe familja e tij e kishin të vështirë të hiqnin dorë nga jeta në Sodom)
3. mos qëndro askund në luginë – BDB 763, KB 840, *Kal* E PAKRYER e përdorur në kuptimin NXITËS
4. arratisu në male – e njëjta formë si #1

“Askund në luginë”, fjalë për fjalë, do të thotë “pesë qytete”. Bëhej fjalë për pesë qytetet madhore në pllajën e Jordanit: Sodom, Gomora, Adnahu, Zeboimi dhe Zoari, që quhej dhe Bela (shih Zan. 14:2).

19:19 Ky varg nxjerr në pah pjesërisht personalitetin e Lotit. Saktësisht pse kishte frikë nga malet është e paqartë (përveçse nëse bëhet fjalë vetëm për largësinë e tyre), por më së paku kjo tregon një mungesë besimi në mbrojtjen dhe furnizimin e vazhdueshëm të JHVH-së (fjalë për fjalë “pëlqim në sytë e tu”, shih 6:8; 32:5; 34:11).

■

NASB “dashamirësinë”

NKJV “mëshirën”

NRSV “mirësinë e madhe”

Ky është EMRI i veçantë hebraisht , që shoqërohet me besëlidhjen, *hesed* (BDB 338).

TEMË E VEÇANTË: DASHAMIRËSI (*Hesed*) (SPECIAL TOPIC: LOVINGKINDNESS [*Hesed*])

Ky term ka një fushë të gjerë semantike. BDB e karakterizon në këtë mënyrë (338-339).

- A. I përdorur në lidhje me qeniet njerëzore
 1. mirësi ndaj njerëzve të tjerë (shih 1 Sam. 20:14; 2 Kro. 24:22)
 2. mirësi ndaj të varfërve dhe nevojtarëve (p.sh., Mikea 6:8)
 3. mirëdashje (shih Jer. 2:2; Os. 6:4)
 4. dukje (shih Isa. 40:6)
- B. I përdorur në lidhje me Perëndinë
 1. dashuri dhe besnikëri besëlidhjeje
 - a. “në shpengim nga armiqtë dhe vështirësitë” (p.sh., Jer. 31:3; Esdra 7:28; 9:9)
 - b. “në ruajtjen e jetës nga vdekja” (p.sh., Jobi 10:12; Psa. 86:13)
 - c. “në ringjalljen e jetës shpirtërore” (p.sh., Psa. 119:41, 76, 88, 124, 149, 150)
 - d. “në shpengimin nga mëkati” (shih Psa. 25:7; 51:1)
 - e. “në zbatimin e besëlidhjeve” (p.sh., 2 Kro. 6:14; Neh. 1:5; 9:32)
 2. përshkruan një cilësi hyjnore (p.sh., Eks. 34:6; Mikea 7:20)
 3. mirësia e Perëndisë
 - a. “e pasur” (p.sh., Neh. 9:17; Psa. 103:8)
 - b. “e madhe në shtrirje” (p.sh., Eks. 20:6; LiP. 5:10; 7:9)
 - c. “e përjetshme” (p.sh., 1 Kro. 16:34, 41; 2 Kro. 5:13; 7:3, 6; 20:21; Esdra 3:11)
 4. vepra dashamirësie (p.sh., 2 Kro. 6:42; Psa. 89:2; Isa. 55:3; 63:7; Vaj. 3:22)

19:20 “Të lutem, më lejo të arratisem” Kjo është folje NXITËSE (BDB 572, KB 589, *Nifal* NXITËS), që shpjegon fjalën “të lutem, lejo” te NBAS.

FOLJA tjetër (BDB 310 KB 309), “arratisem” (fjalë për fjalë, “jetoj”) është NXITËSE në *Kal*.

19:21 “Ja, po ta pranoj dhe këtë” Fjalë për fjalë, kjo është shprehja hebraisht “ngri fytyrën” (FOLJE, BDB 669, KB 724, *Kal E KRYER* plus “fytyrë”, BDB 815). Vjen nga sfera gjyqësore. Nëse gjykatësi ia “ngrinte fytyrën” të akuzuarit për të parë kush ishte, atëherë vihej në rrezik paanësia e tij (shih Lev. 19:15; Psa. 82:2; Fja. 18:5). Gjykatësi nuk duhet të favorizonte askënd.

I frikësuar se nuk do të arrinte deri në mal, Loti kërkon që “të kursehet” Bela (Zoari, BDB 858, kjo rrënjë do të thotë “jam i parëndësishëm”), që do të thotë “e vogël” (BDB 859 I). Për habi, engjëjt ia miratuan kërkesën (duket se, në njëfarë mënyre (duket se, në njëfarë mënyre, tre engjëjt përfaqësonin praninë personale të JHVH). Ky qytet ishte aq i madh sa të kishte mbretin e vet, siç shënohet në 14:2. Teologjikisht, kjo mund të jetë një mënyrë tjetër për të treguar fuqinë e ndërmjetësimit (shih Abrahami në 18:22-33).

19:22 Sërish engjëlli e urdhëron Lotin.

1. nxito – BDB 554, KB 553, *Piel URDHËRORE* (e kundërta e v.16a)
2. arratisu – BDB 572, KB 589, *Nifal URDHËRORE* (shih 19:17 [dy herë], 19, 29), shfaqet vetëm këtu, nga Zanafilla deri në Ligjin e Përtërirë

■ **“s’mund të bëj dot asgjë derisa”** Engjëjt shkatërrimtarë kanë urdhër që ta kursejnë Lotin dhe familjen e tij. Kjo reflekton, ose

1. hirin e JHVH-së
2. fuqinë e lutjes ndërmjetësuese (shih 18:22 e më tej)

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 19:23-26

²³Dielli ishte ngritur mbi tokë kur Loti doli nga Zoari. ²⁴Atëherë, ZOTI bëri që mbi Sodomit dhe Gomorën të binte si shi sqfur dhe zjarr nga qielli nga ZOTI ²⁵dhe i shkatërroi ato qytete, dhe gjithë luginën, dhe gjithë banorët e qyteteve dhe ato që rriteshin në tokë. ²⁶Por gruaja e tij, nga pas tij, vështroi pas dhe u shndërrua në shtyllë kripe.

19:24 “ZOTI bëri që mbi Sodomit dhe Gomorën të binte si shi sqfur dhe zjarr nga qielli nga ZOTI” Duket tejet e pazakontë që fjala “JHVH” përdoret dy herë këtu. Komentuesit judenj e quajnë këtë fjalë shumësin mbretëror, ndërsa komentuesit e krishterë shohin shenja të Trinisë këtu. Madje, Këshilli i Sirmiumit komenton kështu për këtë varg: “Perëndia Bir dërgoi shiun nga Perëndia Atë”. Nga 14:10 mësojmë për praninë e gropave me zift në këtë rajon dhe, me sa duket, në njëfarë mënyre, përmes rrufeve ose zjarrit nga lart (shih Ezek. 38:22; Luka 17:29; Zbu. 14:10; 19:20; 20:10), Perëndia bëri që gjithë ky rajon të ndizej dhe të shpërthente (shih Juda 7).

Sërish, vini re ruajtjen e mbinatyreshme të Zoarit. Kjo është e ngjashme me rastin kur Gosheni u mbrojt nga dhjetë murtajat.

Zjarri shoqërohet gjithmonë me gjykimin pastrues të JHVH-së. Shih Temën e Veçantë në 15:17.

19:25 “i shkatërroi ato qytete” Kjo fjalë hebraisht, “shkatërroi” (BDB 245, KB 253, *Kal E PAKRYER*) do të thotë “kthej kokëposhtë” pra, “shkatërroj”. Shkatërimi i Sodomit përdoret në mbarë Shkrimin për të treguar gjykimin hyjnor (shih LiP. 29:23; Isa. 13:19; Jer. 49:18; 50:40; Amosi 4:11). Ky shkatërim ishte gjykim personal nga JHVH. Ai do të bënte të njëjtën gjë kundër kulturave kanaanite me të cilat Jozueu do të përballej gjatë pushtimit të Kananit.

19:26 Lexuesit nuk janë të sigurt se çfarë ndodhi këtu, por është e qartë se gruaja e Lotit e kishte lënë zemrën pas në Sodom dhe, kështu, mori ndëshkimin e duhur (shih Luka 17:32). Ajo u bë përmendore e mosbindjes! Nga periudha e Sodomit ishte prekur jo vetëm gruaja e tij, por edhe të bijat, siç del qartë nga vargjet 30-38.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 19:27-28

²⁷Abrahami u ngrit herët në mëngjes dhe shkoi te vendi ku kishte qëndruar në këmbë para ZOTIT; ²⁸dhe hodhi vështrimin poshtë drejt Sodomit dhe Gomorës, dhe drejt gjithë tokës së luginës, dhe vështroi dhe, ja, tymi i vendit ngjitej si tymi i një furnnalte.

19:27 “te vendi ku kishte qëndruar në këmbë para ZOTIT” Kjo është një shprehje që tregon praninë e Hyjit (shih 18:22; Lev. 9:5; LiP. 10:8).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 19:29

²⁹Kështu ndodhi, kur Perëndia shkatërroi qytetet e luginës, që Perëndisë iu kujtua Abrahami dhe e largoi Lotin nga mesi i shkatërrimit, kur i shkatërroi qytetet ku jetonte Loti.

19:29 “Perëndisë iu kujtua Abrahami dhe e largoi Lotin nga mesi i shkatërrimit” Vini re se Loti u kursye për shkak të ndërmjetësimit të Abrahamit, zotëruesit të premtimit të besëlidhjes (shih Eks. 2:24). Ky varg thekson epërsinë e Abrahamit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 19:27-28

³⁰Loti u ngjiti nga Zoarit dhe qëndroi në mal, bashkë me dy të bijat; sepse kishte frikë të qëndronte në Zoar; dhe qëndroi në një shpellë, ai dhe të bijat me të. ³¹Pastaj, e parëlindura i tha më të voglës: “Ati ynë është plak dhe s’ka burrë në tokë që të hyjë te ne sipas mënyrës së botës. ³²Eja, le ta bëjmë atin tonë të pijë verë dhe le të shtrihemi me të që ta ruajmë familjen përmes atit tonë”. ³³Kështu, e bënë atin e tyre të pinte verë atë natë, dhe e parëlindura hyri dhe u shtri me atin e saj; dhe ai nuk e kuptoi se kur u shtri ajo, apo kur u ngrit. ³⁴Të nesërmen, e parëlindura i tha më të voglës: “Ja, unë u shtriva mbrëmë me atin tim; le ta bëjmë të pijë verë dhe sonte; pastaj, shko dhe shtrihu me të, që ta ruajmë familjen përmes atit tonë”. ³⁵Kështu, e bënë atin e tyre të pinte verë dhe atë natë, dhe e vogla u ngrit dhe u shtri me të; dhe ai nuk e kuptoi se kur u shtri ajo, apo kur u ngrit. ³⁶Kështu, të dyja bijat e Lotit mbetën shtatzënë nga i ati tyre. ³⁷E parëlindura i lindi djalë, dhe ia vuri emrin Moab; ai është babai i moabitëve deri më sot. ³⁸Edhe e vogla i lindi djalë, dhe ia vuri emrin Ben-ami; ai është babai i bijve të Amonit deri më sot.

19:30-38 Këto vargje shërbejnë si shpjegim për origjinën e Moabit dhe Amonit.

19:30 “sepse kishte frikë të qëndronte në Zoar” Ka dy mundësi në lidhje me këtë varg: (1) ai e anashkaloi premtimin e veçantë të engjëllit në v. 21, ose (2) e pa sa të ligj ishin dhe njerëzit e atij qyteti, kështu që kishte frikë se mos binte me siguri gjykimi i Perëndisë dhe mbi ta. Ai shkoi pikërisht në atë vend ku, në v. 19, tha se kishte frikë të shkonte!

19:31 Të bijat tregojnë të njëjtën mungesë besimi në mbrojtjen e JHVH-së si dhe ati i tyre. Me sa duket, e kishin harruar

1. çlirimin e Perëndisë përmes Abrahamit në kapitullin 14
2. çlirimin e Perëndisë përmes engjëjve në kapitullin 19

19:32 Të bijat thurën një plan për ta mbrojtur vazhdimësinë e familjes.

1. eja – BDB 229, KB 246, *Kal* URDHËRORE (shih v. 34)
2. le ta bëjmë atin tonë të pijë verë – BDB 1052, KB 1639, *Hifil* E PAKRYER e përdorur në kuptimin NXITËS (shih v. 34)
3. le të shtrihemi me të – BDB 1011, KB 1486, *Kal* NXITËSE (v. 34, URDHËRORE)

Vargu 34 i përsërit këto veprime incesti.

19:36 Nuk dihet nëse ato mbetën shtatzëna në të njëjtën kohë, apo nëse ky ishte një veprim i përsëritur.

19:37 “Moab” Kuptimi popullor, por jo teknik, i kësaj fjale, i bazuar në tinguj të ngjashëm, ishte “nga ati im” (BDB 555), që tregon marrëdhënien e incestit mes tyre. Ky fëmijë, më vonë, u bë babai i moabitëve, të cilët i shkaktuan telashe të mëdha izraelitëve; sidoqoftë, ishin kushërinj (shih LiP. 2:9).

19:38 “Ben-ami... i bijve të Amonit” Ben-ami duket se ka kuptimin, “biri i popullit tim” (shih Septuaginta, Jeronimi dhe Augustini). Bijtë e Amonit (BDB 769), më vonë, i shkaktuan telashe të mëdha kombit të Izraelit, pavarësisht se ishin kushërinj (shih LiP. 2:19). Degradimi i v. 30-38 shihet, si (1) shenjë dështimi moral, ose (2) si krenari që ato e ruajtën gjakun e pastër racor të familjes. Të dy emrat janë ironikë!

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t'i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Cilat janë të vërtetat kryesore, që komunikohen në kapitujt 18 he 19?
2. Pse shfaqet me engjëjt JHVH? Cili është qëllimi i (ose cilat janë qëllimet e) vizitës së tij?
3. Ç'është do të thotë dhe çfarë nënkupton fjala *Adon*?
4. Rendit shturjen e përshkallëzuar të Lotit në këta kapituj.

ZANAFILLA 20

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Dinakëria e Abrahamit	Abrahami dhe Abimeleku	Abrahami dhe Sara në Gerar	Abrahami dhe Abimeleku	Abrahami në Gerar
20:1-7	20:1-7	20:1-7	20:1-3 20:4-5 20:6-7	20:1-7
20:8-18	20:8-13 20:14-16 20:17-18	20:8-18	20:8-10 20:11-13 20:14-16 20:17-18	20:8-13 20:14-18

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

SFONDI

- A. Është e habitshme që, pavarësisht premtimeve të kapitullit 18, Abrahami arriti të binte në një nivel kaq egoist dhe të frikshëm, njësoj siç kishte bërë më parë në kapitullin 12. Ky është një tjetër mjet i veçantë letrar që tregon se premtimi vjen plotësisht nga Perëndia, jo nga njeriu.

Mendoni pa, për një çast, të gjitha problemeve të premtimit të një biri dhe të pasardhësve të Abrahamit.

1. grua shterpë
2. gruan ia mori faraoni (Zanafilla 12)
3. gruan ia mori Abimeleku (Zanafilla 20)
4. flijimi i Isakut (Zanafilla 22)

Abrahami iu desh të mbahej fort pas premtimeve të JHVH-në në mes të një jete me rrethana të pakontrollueshme. Abrahami “i besoi” Perëndisë (Zan. 15:16)!

- B. Ky kapitull na zbulon se, në kohën e Abrahamit, kishte shumë njerëz të drejtë në Kanan.

1. Melkicedeku, nga qyteti i Salemit
2. Abimeleku, mbreti i filistinëve

Kjo, ndoshta, shpjegon pse, në profecinë që iu dha Abrahamit në Zan. 15:13-16, thuhet se mëkati i amoritëve (term kolektiv për popullin e Kananit) nuk ishte plotësuar ende. Në këtë kapitull, shihet se Abimeleku është më i lartë shpirtërisht se Abrahami!

- C. Nevoja që Abrahami të ndërmjetësonte në lutje te JHVH për hir të Abimelekut tregon pozitën unike dhe të privilegjuar të Abrahamit si i zgjedhuri i JHVH.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 20:1-7

¹Dhe Abrahami udhëtoi prej aty drejt vendit të Negev, dhe u vendos midis Kadeshit dhe Shurit; pastaj, banoi në Gerar. ²Abrahami thoshte për të shoqen, Sarën: “Ajo është motra ime”. Kështu, Abimeleku, mbreti i Gerarit, dërgoi që ta merrnin Sarën. ³Por Perëndia erdhi te Abimeleku në një ëndërr nate dhe i tha: “Ja, ti je i vdekur për shkak të gruas që ke marrë, sepse ajo është e martuar”. ⁴Por Abimeleku nuk i ishte afruar asaj; ndaj tha: “Zot, ti do të vrasësh një komb, ndonëse është i pafajshëm?” ⁵A nuk më tha ai vetë: ‘Ajo është motra ime?’ Dhe ajo vetë tha: ‘Ai është vëllai im’. Këtë e kam bërë me zemër të pastër dhe me duar të pafajshme”. ⁶Atëherë Perëndia i tha në ëndërr: “Po, e di se këtë e ke bërë me zemër të pastër, ndaj dhe unë të kam ruajtur që të mos mëkatosh kundër meje; prandaj nuk të lashë ta prekje. ⁷Prandaj, tani, ktheja gruan atij njeriu, sepse është profet, dhe ai do të lutet për ty që të jetosh. Por, nëse nuk ia kthen, ta dish se do të vdesësh me siguri, ti me gjithë të tutë”.

20:1 “Abrahami udhëtoi prej aty” Abrahami e la kampin në lisat e Mamres (shih 18:1) ose në Hebron (shih 13:18). Abrahami bënte jetë prej nomadi, njësoj si Jobi (e njëjta periudhë kohore).

■ **“Negev”** Bëhet fjalë për “rajonin e jugut” (BDB 616), që ishte shkretëtirë gjysmë e thatë, ku ishte dhe qyteti i Beershebës në jug. Kjo zonë përmendet dhe në 13:1. Patriarkët Abraham dhe Isak e kaluan shumicën e kohës në këtë rajon.

■ **“Kadeshit”** Ky oaz njihej dhe si Kadesh-Barnea (shih 14:7; 16:14), që ndodhet rreth 80 km në jug të Beershebës. Është interesante se fjala *Kadesh* (BDB 873 II, që do të thotë “i shenjtë”) ka lidhje me fjalën hebraisht “e shenjtë”, që është *kadosh* (BDB 871).

■ **“Shurit”** Kjo fjalë (BDB 1004 III) do të thotë “mur”; ndoshta, bën fjalë për radhën e fortesave egjiptiane (shih 1 Sam. 15:7; 27:8). Në 16:7 ky përmendet si vendi ku engjëlli i Zotit foli me Hagarin. Nuk e dimë se ku ndodhet nga ana gjeografike, por qartazi, ndodhej në jug të Beershebës në rrugën për në Egjipt (shih 18:25).

■ **“pastaj, banoi në Gerar”** Qartazi, këtu na jepet një migrim me dy faza, pasi Gerari është në veri të *Kadeshit*. FOLJA e parë në v. 1, “udhëtoi” (BDB 652, KB 704), fjalë për fjalë, do të thotë “shkuli kunjat e çadrës”, kurse kjo fjalë, “banoi” (BDB 157, KB 184), nënkupton një qëndrim të gjatë (shih 12:10; 21:23-24; 26:3; 32:6; 35:27; 47:4). Kjo ishte një zonë që, më vonë, do të bëhej fortesë e filistinëve (shih 10:19). Nga historia e mëvonshme dimë se kjo ndodhej pranë Gazës një nga pesë qytetet kryesore me mur të filistinëve.

20:2 “Ajo është motra ime” Kjo ndodhi dhe në 12:17-18 me faraonin e Egjiptit. Do të ndodhë dhe me Isakun dhe Rebekën në 26:1 e më tej. I vetmi shpjegim që kemi për këtë është v. 13, ku duket se kjo ishte mënyra normale e veprimit nga ana e Abrahamit dhe Sarës pasi u larguan nga Uri i Kaldeasve. Ka shumë gjasë që ata të kenë qenë vërtetë gjysmë-vëlla dhe motër (shih v. 12), por ka mundësi, gjithashtu, që Abrahami thjesht ta ketë birësuar Sarën në një ceremoni për të cilën mësojmë nga Pllakat e Nuzit, të cilat përshkruajnë kulturën hure.

■ **“Kështu, Abimeleku, mbreti i Gerarit dërgoi që ta merrnin Sarën”** A do të thotë kjo se Sara ishte ende tërheqëse nga ana fizike? Është plotësisht e mundshme në bazë të 12:14. Disa thonë se Perëndia ia rinoi trupin për të bërë që mundur që ajo të mbetej shtatzënë, kështu që u bë sërish e bukur. Komentues të tjerë thonë se, për shkak se ishte pothuajse nëntëdhjetë vjeçe, kjo ishte një mënyrë kulturorë për të vulosur besëlidhjen e miqësisë mes Abrahamit dhe Abimelekut.

20:3 “Perëndia erdhi te Abimeleku në një ëndërr” Abimeleku (BDB 4) është titull për mbretin e një vendi, si, është dhe fjala faraon, Cezar, apo Car. Me sa duket, ka kuptimin “ati është mbret” ose “mbreti është im atë”. Këtë emër të përgjithshëm për mbretërit e filistinëve e shohim në hyrjen e Psalmi 34.

Fakti se Perëndia iu shfaq në ëndërr, si, bëri dhe me Labanin në 31:34, tregon disi marrëdhënien e këtij njeriu me Perëndinë. Kjo mund të shihet më qartë kur ai e quan Perëndinë *Adonai* (v. 4), dhe tregon se mund të ketë patur njëfarë njohurie për Perëndinë e besëlidhjes (JHVH), njësoj si Melkicedeku (Zanafilla 14), një tjetër njeri që s'i përkiste besëlidhjes së Izraelit.

20:4-6 Këtu, shohim diskutimin mes Perëndisë dhe Abimeleku, ku Abimeleku i kujton Perëndisë se kishte vepruar në mënyrë të pafajshme, pa ditur të gjitha faktet. Metafora e v. 5, “duar të pafajshme” (KONSTRUKT, BDB 667 dhe BDB 496) është një shprehje hebraike që do të thotë “me duar të hapura”, pra, “pa fshehur asgjë”. Kjo është paralele me shprehjen “zemër të pafajshme” (KONSTRUKT BDB 1070 dhe BDB 523; shih 1 Mbre. 9:4; Psa. 7:8; 101:2). Në v. 6, Perëndia tha se e ruajti që të mos mëkatonte (shih 1 Sam. 25:39; Jobi 33:18; vini re dhe Psa. 19:13).

Me sa duket, bëhet fjalë për ndonjë lloj sëmundjeje që ra mbi Abimeleku dhe familjen e tij (shih v. 17-18; 12:17). Unë mendoj se është e rëndësishme të kuptojmë se Perëndia ishte i përfshirë fuqishëm në botë duke mbrojtur dhe një joanëtar të besëlidhjes. Kjo mund të shihet dhe në marrëdhënien e tij me Hagarin dhe Ishmaelin. Ky duhet të jetë inkurajim i madh për gjithë qeniet njerëzore (shih Ezek. 18:23,32; Gjoni 3:16; Rom. 11:32; 1 Tim. 2:4; 4:10; Titit 2:11; 2 Pje. 3:9; 1 Gjonit 2:1; 4:14).

20:4 “Zot, ti do të vrasësh një komb, ndonëse është i pafajshëm?” Kjo tregon të njëjtin botëkuptim për drejtësinë e Perëndisë si dhe Abrahami në 18:23. Me sa duket, ky mbret e shihte vdekjen e vet si parathënien e shkatërrimit të një fisi të tërë (një murtagjë, shih v. 17). Ai thotë (me anë të përdorimit të fjalës “i pafajshëm”, ose “i drejtë”, BDB 843) se nuk kishte kryer asnjë akt seksual me Sarën dhe se po vepronte nga padija, jo nga ndonjë mëkat i qëllimshëm. Nga ky varg është e qartë se kurorëshkelja konsiderohej shkelje e rëndë e standardeve të Perëndisë edhe në këtë fazë të hershme të historisë (shih Zan. 12:17-19; 26:7-11), pasi ajo cenonte të drejtat e trashëgimisë.

TEMA E VEÇANTË: SEKSUALITETI NJERËZOR (SPECIAL TOPIC: HUMAN SEXUALITY)

- I. Thënie hyrëse
 - A. Të krishterët janë ndikuar në mënyrë të gabuar nga asketizmi grek, sipas së cilit trupi njerëzor dhe veprimtaritë normale të tij janë të liga.

Bibla pohon mirësinë e krijimit fizik (shih Zan. 1:26-27), por pranon rezultatet e rebelimit njerëzor (shih Zanafilla 3). Një ditë, ky mallkim do të hiqet (shih Rom. 8:18-22).
 - B. Mashkulloriteti dhe feminiteti janë ide e Perëndisë! Seksualiteti njerëzor është pjesë e krijimit dhe planit të Perëndisë për qeniet njerëzore të krijuara në shëmbëllimin e tij.

Seksi nuk është diçka që bëjmë. Është diçka që jemi. Çdo aspekt i mendimeve dhe jetës sonë ndikohet nga orientimi seksual, sipas interpretimit që i jep kultura.
- II. Të dhëna biblike (shembuj të përzgjedhur)
 - A. Nga Zanafilla
 1. Në fillim, kishte reciprocitet (shih 1:26-27).
 2. Seksi ishte urdhër nga Perëndia (shih 1:28).
 3. Gjithë krijimi pranohet si “shumë i mirë” në Zan. 1:31, përfshi dhe aktivitetin seksual të njerëzve.
 4. Gratë nuk janë të kundërtat, por plotësueset, e burrave (shih 2:18).
 5. Rebelimi i hapur i Evës dhe Adamit na ka prekur të gjithë ne dhe botën tonë, përfshi dhe seksualitetin (shih 3:7, 16).
 - B. Dashuria fizike pohohet në Shkrim, madje dhe pas Rënies.
 1. Fjalët e Urta 5:15-23 pranon monogaminë gjithë jetën dhe veprimtarinë e rregullt seksuale.
 2. Predikuesi 9:7-9: shijojë jetën në çdo aspekt të saj për aq sa mundesh.
 - a. Zan. 1:2, Fryma e Perëndisë qëndronte mbi ujërat
 - b. Zan. 17:1, *El Shaddai* mund të ketë ngjyrimë kuptimore femërore (rrënja e fjalës arabe)
 - c. LiP. 32:18, Perëndia si kllonjë

- d. Eks. 19:4, Perëndia si nënë shqiponjë
 - e. Isa. 49:14-15; 66:9-13, Perëndia krahasohet me një nënë që i jep fëmijës gj
3. Perëndia është frymë e përjetshme, pa trup; megjithatë, “ai” përdor metafora seksuale njerëzore për ta përshkruar veten.

III. Caqet hyjnore për të shprehur seksualitetin njerëzor

A. Martesa

- 1. rregulli në DHV dhe DHR
- 2. përdoret si shembull për “jetën e mbushur me frymë”, Efe. 5:15-6:9
- 3. Kënga e Këngëve është miratim i aktivitetit seksual (monogamia merret e mirëqenë)
- 4. 1 Korintasve 7:3-5; seksi është më tepër sesa thjesht për riprodhim
 - a. trupi i përket Perëndisë, 1 Kor. 6:19-20
 - b. trupi i përket bashkëshortes, 1 Kor. 7:4

B. Seksualiteti njerëzor përdoret për të ilustruar Perëndinë dhe dashurinë e tij.

- 1. Galatasve 3:28, përmbledhja e epokës së re, ungjilli dhe disponueshmëria dhe barazia e tij kudo
- 2. Efesianëve 5:12-31, familja e krishterë bëhet shembulli për marrëdhënien mes Krishtit dhe kishës (ashtu si Osea 1-3 përdori martesën e Oseas si mënyrë për të shpjeguar dashurinë e Perëndisë për Izraelin)

C. Vetë Perëndia përshkruhet, edhe si mashkull, edhe si femër.

- 1. mashkull, shumë i përhapur
 - a. Ati (LiP. 1:31; 32:5; Ps. 103:13; Isa. 63:16; 64:8; Jer. 3:4,19; 31:9; Os. 11:1; Mal. 3:17)
 - b. Bashkëshort, Os. 11:3-4
- 2. femër
- 3. përvijim
 - a. urdhër për “jetën e mbushur me Frymë”, Efe. 5:18 (URDHËRORE E TASHME PËSORE [vini re dhe Kol. 3:18-25])
 - b. e ndjekur nga pesë PJESORE TË TASHME (Efe. 5:19-24)
 - (1) këngët
 - (2) psalmet
 - (3) melodia
 - (4) falënderimi gjithmonë
 - (5) nënshtrimi ndaj njëri-tjetrit
 - c. një shembull (familja e krishterë)
 - (1) burri dhe gruaja (Efe. 5:22-33)
 - (2) prindërit dhe fëmijët (Efe. 6:1-4)
 - (3) skllavopronarët dhe skllëvërit e tyre në shtëpi (Efe. 6:5-9)
- 4. Seksualiteti u dha për më tepër sesa thjesht riprodhim
 - a. kënaqësi
 - b. dhënie reciproke e vetes
 - c. mirëqenie emocionale
 - d. nevoja fizike

D. Beqaria

- 1. Është dhunti shpirtërore dhe thirrje, Mat. 19:12; 1 Kor. 7:7-8, 32, 34
- 2. Vullnetare, jo e detyruar dhe jo më shpirtërore, 1 Tim. 4:1-5
- 3. Disa shembuj të spikatur:
 - a. Jeremia
 - b. Gjon Pagëzori
 - c. Jezusi
 - d. Pali
 - e. Barnaba
 - f. Katër bijat e Filipit (Veprat 21:8-9)

- IV. Shtrembërimet që i ka bërë njerëzimi seksualitetit që ia kishte dhënë Perëndia
- A. paramartesor (kurvëria) dhe jashtëmartesor (kurorëshkelja)
 - B. Disa pasazhe të përzgjedhura
 1. 1 Kor. 6:15-20
 2. Gal. 5:19-21
 3. Heb. 13:4
 - C. Seksi (në mendje dhe në veprime) mund të shndërrohet në justifikim për t'i përdorur njerëzit si sende për kënaqjen personale.
 - D. Divorci
 1. është gjithmonë alternativa dytësore
 2. lejohet në DHV, LiP. 24:1-4, por kufizohet nga Jezusi, Mat. 5:27-32; 19:3-12
 - E. Homoseksualiteti
 1. kurrë vullneti i Perëndisë
 - a. Lev. 20:13
 - b. Rom. 1:26-27
 - c. 1 Kor. 6:9-11
 2. Është i rëndë për shkak se është mëkat që ka të bëjë me stilin e jetesës, por nuk është më i keq se mëkatet e tjera seksuale (kurvëria, kurorëshkelja, apo epshi). Nuk është “mëkati i pafalshëm” (i cili është mosbesimi).
 3. Të gjitha qeniet njerëzore kanë probleme me seksualitetin njerëzor. Kjo dëshirë e fuqishme, e vazhdueshme, e kudoshfaqur dhe ky instinkt dhe oreks duhet mbajtur përditë nën kontroll nga të gjithë ne!
 4. Shumë besimtarë ishin partnerë homoseksualë në tempujt paganë, por pas shpëtimit nuk ishin më skllëvër të homoseksualitetit, 1 Kor. 6:9, 11
- V. Thënie përmbyllëse
- A. Seksualiteti është plani i Perëndisë për një tokë të populluar plotësisht.
 - B. Seksualiteti është vetëm për këtë kohë, jo për përjetësinë (Mat. 22:30; Marku 12:25; Luka 20:34-36).
 - C. Seksualiteti është prekur nga Rënia. Gjithsecili prej nesh, nga natyra, është njeri egoist dhe egocentrik.
 - D. Synimi i seksualitetit është që të na ndihmojë si popull i shpenguar që të kemi më tepër vetëkontroll (fryti kryesor i Frymës në Gal. 5:23). Seksi është mësues i mirë për njerëzit egoistë.
 - E. Prindërit e krishterë kanë rol kryesor për ta ndihmuar familjen, komunitetin dhe kombin që të përballet si duhet me këtë tematikë të fuqishme dhe të kudoshfaqur. Ajo mund të kthehet në problem, ose në shkallë mundësie. Ne jemi modele të hirit hyjnor. Edukimi më i mirë seksual janë dy prindër që e duan njëri-tjetrin pa egoizëm!
 - F. Seksi mund të jetë i mrekullueshëm ose i tmerrshëm. Synimi i tij ishte që
 1. të mbushet toka
 2. të lidhë dy njerëz
 3. të formojë familjen
 4. të shijohet

20:7 Format FOLJORE të këtij mesazhi, që Perëndia ia dha Abimelekut në ëndërr, janë interesante.

1. “ktheja gruan atij njeriu”, BDB 996, KB 1427, *Hifil* URDHËRORE. Në mënyrë interesante, kjo është e njëjta FOLJE që përdoret shpesh në DHV me kuptimin “pendohem”.
2. “ai do të lutet për ty”, BDB 813, KB 933, *Kal E PAKRYER* (ndoshta, përdoret në kuptimin LEJOR). Vini re se falja e Perëndisë varej nga lutja ndërmjetësuese e Abrahamit (njësoj si Jobi 42:8). Kjo thekson statusin e veçantë të Abrahamit!
3. “do të jetosh”, BDB 310, KB 309, *Kal* URDHËRORE
4. “nëse nuk ia kthen”, *Hifil* PJESORE (shih #1)
5. “ta dish”, BDB 393, KB 390, *Kal* URDHËRORE

6. “do të vdesësh me siguri”, PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË PAKRYER nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 559, KB 562) tregon veprim të përforcuar. “Vdekja” vjen nga mëkati (2:17; Eks. 10:17; Num. 18:22).

■ **“është profet”** Ky është përdorimi i parë i kësaj fjale në Bibël, dhe e vetmja herë që përdoret në Zanafillë. Fjala “profet” (BDB 611) nënkupton dikë që merr dhe jep zbuluesën e Perëndisë (shih Num. 12:6). Gjithsesi, në këtë kontekst, duket se lidhet me lutjen ndërmjetësuese (shih v. 7, 17). Kjo është e mundshme për shkak të referencave të tjera biblike (shih 1 Sam. 7:5; 12:19, 23; Jobi 42:8; Jer. 7:16; 11:14; 14:11; 27:18). Disa thonë se bën fjalë për transmetimin e zbuluesës së Perëndisë te fëmijët (shih 18:19).

TEMË E VEÇANTË: PROFECIA NË DHV (SPECIAL TOPIC: OT PROPHECY)

I. HYRJE

A. Të dhëna hyrëse

1. Komuniteti i besimtarëve nuk bie dakord sesi të interpretojë profecinë. Të vërteta të tjera janë përcaktuar si pozicion ortodoks me kalimin e shekujve, por jo kjo.

2. Profecia e DhV ka një sërë fazash të mirëpërcaktuara

a. paramonarkikë

(1) individë të quajtur profetë

(a) Abrahami – Zan. 20:7

(b) Moisiu – Num. 12:6-8; LiP 18:15; 34:10

(c) Aaroni – Eks. 7:1 (zëdhënës i Moisiut)

(d) Miriami – Eks. 15:20

(e) Medadi dhe Eldadi – Num. 11:24-30

(f) Debora – Gjyq. 4:4

(g) pa emër – Gjyq. 6:7-10

(h) Samueli – 1 Sam. 3:20

(2) përmendje të profetëve si grup – LiP. 13:1-5; 18:20-22

(3) grupe ose shkolla profetike – 1 Sam. 10:5-13; 19:20; 1 Mbret. 20:35, 41; 22:6, 10-13; 2 Mbret. 2:3, 7; 4:1, 38; 5:22; 6:1, etj.

(4) Mesia quhet profet – LiP. 18:15-18

b. monarkikë, por pa shkrime (ata i drejtohen mbretit):

(1) Gadi – 1 Sam. 22:5; 2 Sam. 24:11; 1 Kro. 29:29

(2) Natani – 2 Sam. 7:2; 12:25; 1 Mbret. 1:22

(3) Ahijahu – 1 Mbret. 11:29

(4) Jehu – 1 mbret. 16:1, 7, 12

(5) Pa emër – 1 Mbret. 18:4, 13; 20:13, 22

(6) Elija – 1 Mbret. 18 - 2 Mbret. 2

(7) Milkajahu – 1 Mbret. 22

(8) Elizeu – 2 Mbret. 2:8, 13

c. profetët shkrues klasikë (ata i drejtohen jo vetëm mbretit, por edhe kombit): Isaia-Malakia (përveç Danielit)

B. Termat biblikë

1. *Ro'eh* = “shikues”, 1 Sam. 9:9. Vetë kjo referencë tregon kalimin për te termi *nabi*. *Ro'eh* vjen nga termi i përgjithshëm “shoh”. Ky person kuptonte udhët dhe planet e Perëndisë dhe konsultohet për të vërtetuar vullnetin e Perëndisë për ndonjë çështje.

2. *Hozeh* = “shikues”, 2 Sam. 24:11. Në thelb, është sinonim me *Ro'eh*. Vjen nga një term më i rrallë, “shikoj”. Forma pjesore përdoret më shpesh për t’iu referuar profetëve (pra, “kundroj”).

3. *Nabi'* = “profet”, e afrishme me FOLJEN akadiane *Nabu* = “thërras” dhe arabisht *Naba'a* = “shpall”. Ky është termi më i zakonshëm në DhV për të përcaktuar profetin. Përdoret mbi 300 herë. Etimologjia e saktë është e paqartë, por, për momentin, “thërras” duket alternativa më e mirë. Ndoshka, kuptimi më i mirë i saj vjen nga përshkrimi që i bën Jahve marrëdhënies së Moisiut me faraonin përmes Aaronit (shih Eks. 4:10-16; 7:1; LiP. 5:5).

Profeti është dikush që i flet popullit në emër të Perëndisë (Amosi 3:8; Jer. 1:7, 17; Ezek. 3:4).

4. Të tre këta terma përdoren për ofiqin e profetit te 1 Kro. 29:29; Samueli – *Ro'eh*; Natani – *Nabi'* dhe Gadi – *Hozeh*.
5. Fraza, '*isha ha- 'elohim*', "Njeriu i Perëndisë", është një përcaktim më i gjerë i zëdhënësit të Perëndisë. Përdoret rreth 76 herë në DhV në kuptimin "profet".
6. Termi "profet" e ka origjinën nga greqishtja. Vjen nga: (1) *pro* – "më parë" ose "për" dhe (2) *femi* = "flas".

II. PËRCAKTIMI I PROFECISË

- A. Termi "profeci" kishte një fushë më të gjerë semantike në hebraisht sesa në greqisht. Librat historikë, nga Jozueu deri te Mbretërve (përveç Ruthit), etiketoheshin nga judenjtë si "profetët e hershëm". Si Abrahami (Zan. 20:7; Psa. 105:5), ashtu dhe Moisiu (LiP. 18:18), përcaktohen si profetë (edhe Miriami, Eks. 15:20). Si rrjedhojë, kujdes nga ndonjë përcaktim i supozuar perëndimor!
- B. "Profetizmi mund të përcaktohet me të drejtë si ai botëkuptim i historisë që e pranon kuptimin vetëm në kuadër të preokupimi, synimit dhe pjesëmarrjes hyjnore", *Interpreter's Dictionary of the Bible*, vëll. 3, f. 896.
- C. "Profeti s'është, as filozof, as teolog sistematik, por ndërmjetës besëlidhjeje, i cili i përçon fjalën e Perëndisë popullit të vet me qëllim që t'u formësojë të ardhmen duke u reformuar të tashmen", "Profetët dhe Profecia", *Encyclopedia Judaica*, vëll. 13, f. 1152.

III. QËLLIMI I PROFECISË

- A. Profecia është një mënyrë sesi Perëndia i flet popullit të vet, duke u siguruar udhëheqje në kontekstin e tanishëm dhe shpresë për kontrollin e tij në jetën e tyre dhe në ngjarjet botërore. Mesazhi i profetëve, në thelb, ishte kolektiv. Synonte të qortonte, nxiste, ngjallte besim dhe pendim, dhe të informonte popullin e Perëndisë për Perëndinë dhe për planet e tij. Profecitë i bëjnë thirrje popullit të Perëndisë për besnikëri ndaj besëlidhjeve të Perëndisë. Kësaj i duhet shtuar se, shpesh, profecia përdoret për të zbuluar qartë zgjedhjen e një zëdhënësi nga Perëndia (LiP. 13:1-3; 18:20-22). Në fund fare, ky zëdhënës i referohej Mesisë.
- B. Shpesh, profeti merrte një krizë historike ose teologjike të ditës dhe e projektonte në një kontekst eskatologjik. Kjo pikëpamjeje "fund-bote" e historisë është unike për Izraelin dhe për konceptin e tij për zgjedhjen hyjnore dhe premtimet e besëlidhjes.
- C. Ofiqi i profetit duket se drejtpeshon (Jer. 18:18) dhe uzurpon ofiqin e Kryepiftit si mënyrë për të njohur vullnetin e Perëndisë. Urimi dhe Thumimi shndërrohen në mesazh verbal nga zëdhënësi i Perëndisë. Po kështu, ofiqi i profetit duket se reshti në Izrael pas Malakisë. Ai shfaqet vetëm 400 vjet më vonë me Gjon Pagëzorin. Është e paqartë se si lidhet dhuntia e "profecisë" në DhR me Dhiatën e Vjetër. Profetët e Dhiatës së Re (Veprat 11:27-28; 13:1; 15:32; 1 Kor. 12:10,28-29; 14:29,32,37; Efe. 4:11) nuk janë zbulues të ndonjë zbuluese ose Shkrimi të ri, por janë folës dhe parathënës të vullnetit të Perëndisë në situata besëlidhjeje.
- D. Profecia nuk ka vetëm, ose kryesisht, natyrë parashikuese. Parashikimi është një mënyrë për të vërtetuar këtë ofiqin dhe mesazhin e profetit, por duhet vërejtur se "më pak se 2% e profecive në DhV janë mesianike. Më pak se 5% e tyre përshkruajnë në mënyrë të veçantë epokën e Besëlidhjes së Re. Më pak se 1% e kësaj profecie bën fjalë për ngjarje të ardhshme". (Fee dhe Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*, f. 166)
- E. Profetët përfaqësojnë Perëndinë para popullit, ndërsa piftërinjtë përfaqësojnë popullin para Perëndisë. Ky është një pohim i përgjithshëm. Ka dhe përjashtime si Habakuku, i cili i drejton pyetje Perëndisë.
- F. Një arsye pse është e vështirë të kuptojmë profetët është se nuk dimë sesi strukturoheshin librat e tyre. Ata nuk janë kronologjikë. Duket se janë tematikë, por jo gjithmonë ashtu siç e presim. Shpesh, nuk ka asnjë kontekst të qartë historike, as kornizë kohore, as ndarje të qartë mes profecive. Këta libra janë të vështirë (1) të përfundohen me një lexim të vetëm; (2) të përvijohen sipas temave; dhe (3) të sigurohesh për të vërtetën qendrore ose synimin autorial në secilën profeci.

IV. KARAKTERISTIKAT E PROFECISË

- A. Në Dhiatën e Vjetër, duket se ka një zhvillim të konceptit “profet” dhe “profeci”. Në Izraelin e hershëm, u zhvillua një bashkësi profetësh, e kryesuar nga një drejtues i fortë karizmatik si Elija ose Elizeu. Nganjëherë, fraza “bij të profetëve” përdorej për të përcaktuar këtë grup (2 Mbret. 2). Profetët karakterizoheshin nga forma ekstaze (1 Sam. 10:10-13; 19:18-24).
- B. Megjithatë, nga kjo periudhë u kalua shpejt te profetët si individë. Kishte nga ata profetë (të vërtetë e të rremë) që identifikoheshin me mbretin dhe jetonin në pallatin mbretëror (Gadi, Natani). Po kështu, kishte nga ata që ishin të pavarur, nganjëherë tërësisht të palidhur me statukuo-në e shoqërisë izraelite (Amosi). Kishte edhe profetë edhe profetesha (2 Mbret. 22:14).
- C. Shpesh, profeti ishte zbulues i së ardhmes, e kushtëzuar nga reagimi i atypëratyshëm i njeriut. Shpesh, detyra e profetit ishte shpalosja e planit të përbotshëm të Perëndisë për krijimin e vet, gjë që nuk ndikohej nga reagimi njerëzor. Ky plan i përbotshëm eskatologjik është unik ndër profetët e Lindjes së Afërt në lashtësi. Parashikimi dhe besnikëria ndaj besëlidhjes janë dy pika kyçe të mesazheve profetike (shih Fee dhe Stuart, f. 150). Kjo nënkupton se profetët kanë, pikësëpari, fokus kolektiv. Zakonisht, por jo gjithmonë, ata i drejtohen kombit.
- D. Shumica e materialit profetik prezantohej gojarisht. Më vonë, kombinohej me anë të tematikave, kronologjisë, ose modeleve të tjera të letërsisë në Lindjen e Afërt, të cilat s’i kemi më. Për shkak se ishte gojor, ky material s’është aq i strukturuar sa proza e shkruar. Kjo i bën librat të vështirë për t’u lexuar nga fillimi në fund dhe të vështirë për t’u kuptuar pa një kontekst të veçantë historik.
- E. Profetët përdorin një sërë modelesh për të përçuar mesazhet e tyre.
 1. Skena e oborrit mbretëror – Perëndia e çon popullin e vet në gjyq, shpesh bëhet fjalë për një rast divorci, ku Jahve refuzon gruan e vet (Izraelin) për tradhtinë e saj (Osea 4: Mikea 6).
 2. Këngë vajtimi për funeral – metri i veçantë i këtij lloji mesazhi dhe fjala e tij karakteristike, “mjerë”, e veçon si formë më vete (Isaia 5; Habakuku 2).
 3. Shpallja e bekimit të besëlidhjes – theksohet natyra e kushtëzuar Besëlidhjes dhe jepen pasojat, pozitive dhe negative, për të ardhmen (LiP. 27-28).

V. UDHËZIME TË DOBISHME PËR TË INTERPRETUAR PROFECINË

- A. Gjej synimin e profetit fillestar (redaktorit) duke vërejtur kontekstin historik dhe kontekstin letrar të secilës pjesë të profecisë. Zakonisht, ajo ka lidhje, në ndonjëfarë mënyre, me thyerjen e besëlidhjes së Moisiut nga ana e Izraelit.
- B. Lexo dhe interpreto gjithë profecinë, jo thjesht një pjesë të saj; përvijojta përmbajtjen. Shiko sesi lidhet ajo me profecitë rreth vetes. Përpiku të përvijosh gjithë librin.
- C. Supozo një interpretim të fjalëpërfjalshëm të pasazhit derisa diçka në tekst të të dëftojë një përdorim të figurshëm; pastaj, vëre gjuhën e figurshme në prozë.
- D. Analizo veprimin simbolik në dritën e kontekstit historik dhe pasazheve paralele. Mos harro se kjo letërsi e Lindjes së Afërt në lashtësi nuk është letërsi moderne, apo perëndimore.
- E. Trajtoji parashikimet me kujdes.
 1. A vlej në vetëm për kohën e autorit?
 2. A përmbushen më vonë në historinë e Izraelit?
 3. A janë ngjarje që ende s’kanë ndodhur?
 4. A kanë një përmbushje bashkëkohore dhe një përmbushje të ardhme?
 5. Lejo që përgjigjet e tua të drejtohen nga autorët e Biblës, jo nga autorët e sotëm.
- F. Preokupime të veçanta
 1. A cilësohet parashikimi nga ndonjë reagim i kushtëzuar?
 2. A është e qartë se kujt i drejtohet profecia (dhe pse)?
 3. A ka mundësi, nga ana biblike dhe/ose historike, për një përmbushje të shumëfishtë?
 4. Autorët e DhR, nën frymëzim, ishin në gjendje të shihnin Mesinë në shumë pasazhe të DhV që nuk janë të dukshme për ne. Duket se ata përdornin tipologjinë ose lojën e fjalëve. Meqë ne s’jemi të frymëzuar, më mirë t’ua lemë atyre këtë qasje.

VI. LIBRA TË DOBISHËM

- A. *A Guide to Biblical Prophecy (Udhëzues për profecinë biblike)*, nga Carl E. Amending and W. Ward Basque
- B. *How to Read the Bible for All Its Worth (Si të lexosh Biblën për gjithë vlerën që ka)*, nga Gordon Fee dhe Douglas Stuart
- C. *My Servants the Prophets (Shërbëtorët e mi, profetët)*, nga Edward J. Young
- D. *Plowshares and Pruning Hooks: Rethinking the Language of Biblical Prophecy and Apocalyptic (Plugje dhe krasitëse: të rimendojmë terminologjinë e profecisë biblike dhe apokaliptikës)*, nga D. Brent Sandy
- E. *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis (Fjalori i ri ndërkombëtar i teologjisë dhe eksegjzës së Dhiatës së Vjetër)*, vëll. 4, f. 1067-1078

■ **“ti me gjithë të tutë”** Sërish, këtu shohim se theksohet kolektiviteti, që ishte diçka e zakonshme në DHV (shih 17:27; 19:12). Nuk shohim asnjë element individual deri në Ezekieli 18 dhe Jeremia 31:31-34, që do të karakterizojë Besëlidhjen e Re.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 20:8-18

⁸Kështu, Abimeleku u ngrit herët në mëngjes, thirri gjithë shërbëtorët e vet dhe ua tregoi gjithë këto gjëra që t'i dëgjonin; dhe burrat u frikësuan shumë. ⁹Pastaj, Abimeleku thirri Abrahamin dhe i tha: “Çfarë na bërë? Dhe ç'mëkat kam bërë kundër teje që solle mbi mua dhe mbi mbretërinë time një mëkat të rëndë? Ti më ke bërë gjëra që nuk duhen bërë”. ¹⁰Dhe Abimeleku i tha Abrahamit: “Çfarë të shkoi në mendje që na bërë këtë gjë?” ¹¹Abrahami i tha: “Sepse mendova: me siguri s'ekziston frika e Perëndisë në këtë vend, dhe ata do të më vrasin për shkak të gruas sime. ¹²Përveç kësaj, unë e kam vërtet motër, bijën e babait tim, por jo bijën e nënës sime, dhe ajo u bë gruaja ime; ¹³dhe, kur Perëndia më bëri që të endja nga shtëpia e atit tim, i thashë asaj: ‘Kjo është mirësia që do të tregosh ndaj meje: kudo që shkojmë, thuaj për mua: “E kam vëlla”’. ¹⁴Atëherë Abimeleku mori dele, qe dhe shërbëtorë e shërbëtore dhe ia dha Abrahamit, dhe ia ktheu Sarën. ¹⁵Abimeleku i tha: “Ja, toka ime është para teje; vendosu ku të dëshirosh”. ¹⁶Sarës i tha: “Ja, i kam dhënë vëllait tënd njëmijë copa argjendi; ja, kjo është përligjja jote para gjithë atyre që janë me ty, dhe je e përligjur para gjithë njerëzve”. ¹⁷Abrahami iu lut Perëndisë, dhe Perëndia e shëroi Abimelekun, gruan dhe shërbëtorët e tij, dhe ato lindën fëmijë. ¹⁸Sepse ZOTI ia kishte mbyllur barkun gjithë shtëpisë së Abimelekut për shkak të Sarës, gruas së Abrahamit.

20:8 “u ngrit herët në mëngjes” Kjo është shprehje hebraisht, që nënkupton urgjencë dhe shpejtësi (shih 21:14; 22:3) për t'iu përgjigjur vullnetit të shprehur të Perëndisë.

■ **“dhe burrat u frikësuan shumë”** Në v. 4-6 shihet jo vetëm besimi i Abimelekut, por në këtë varg shprehet dhe besimi i gjithë familjes së tij. Kjo e bën ironike thënien e Abrahamit në vargun 11a.

20:9-10 Përmes tre pyetjesh të njëpasnjëshme, Abimeleku tregon me të vërtetë veprimet e pavenda të Abrahamit, ashtu siç kishte bërë dhe faraoni më herët në kapitullin 12.

20:10 “të shkoi në mendje” Disa e shohin këtë si vegim profetik, por shumica e studiuesve mendojnë se ka kuptimin: “Çfarë të ka ndodhur në të shkuarën që të bëri të veproje kështu?”

20:11-12 Abrahami jep tre shpjegime pse veproi ashtu. Të tria duken tejet të pavenda. Frika nga vdekja përmendet dhe në 12:12, ndërsa në rastin e Isakut në 26:7.

20:13 “kur Perëndia më bëri që të endja” Në përkthimin anglisht, duket pothuajse sikur Abrahami po nënkupton se është faji i Perëndisë që u soll ashtu. Kjo na kujton sesi e fajësoi Adami Perëndinë (shih Zan. 3:12). Megjithatë, është e paqartë nëse mund të kuptojmë në këtë mënyrë këtë shprehje. Ajo që është e sigurt është se emri *Elohim*, që përdoret këtu, vijohet nga një FOLJE SHUMËS (BDB 1073, KB 1766, *Hifil* E KRYER

SHUMËS), që është tejet e pazakontë kur bëhet fjalë për Hyjin monoteist të Izraelit. Disa thonë se ai po ulet në nivelin politeist të Abimelekut (S. R. Driver). Mirëpo edhe Abimeleku duket se e njih Perëndinë e vërtetë. Rabinët thonë se ky SHUMËS, ndonëse i rrallë, nuk është i pazakontë kur bëhet fjalë për Perëndinë (shih 1:26; 11:7; 35:7; 2 Sam. 7:23). Shpesh, kisha i interpreton këto SHUMËSA në DHV si formë fillestare të doktrinës së Trinisë.

TEMË E VEÇANTË: TRINIA (SPECIAL TOPIC: THE TRINITY)

Vini re veprimtarinë e të tre Personave të Trinisë në kontekste të bashkuara. Termi “trini”, i shpikur së pari nga Tertuliani, nuk është fjalë biblike, por koncepti i saj shfaqet kudo.

- A. Ungjijtë
 - 1. Mat. 3:16-17; 28:19 (dhe paralelet e saj)
 - 2. Gjoni 14:26
- B. Veprat – Veprat 2:32-33 38-39
- C. Pali
 - 1. Rom. 1:4-5; 5:1,5; 8:1-4,8-10
 - 2. 1 Kor. 2:8-10; 12:4-6
 - 3. 2 Kor. 1:21-22; 13:14
 - 4. Gal. 4:4-6
 - 5. Efe. 1:3-14,17; 2:18; 3:14-17; 4:4-6
 - 6. 1 Thes. 1:2-5
 - 7. 2 Thes. 2:13
 - 8. Titi 3:4-6
- D. 1 Pjet. 1:2
- E. Juda – v. 20-21

Në DhV, aludohet për një shumësi personash në Perëndinë.

- A. Përdorimi i SHUMËSIT për Perëndinë
 - 1. Emri *Elohim* është SHUMËS, por kur përdoret për Perëndinë ka gjithmonë një FOLJE në NJËJËS
 - 2. “Ne” te Zanafilla 1:26-27; 3:22; 11:7
 - 3. “Një” në Ligji i Përtërirë është shumës (njësoj si te Zan. 2:24; Ezek. 37:17)
- B. Engjëlli i Zotit ishte përfaqësues i dukshëm i Hyjnisë
 - 1. Zanafilla 16:7-13; 22:11-15; 31:11,13; 48:15-16
 - 2. Eksodi 3:2,4; 13:21; 14:19
 - 3. Gjyqtarët 2:1; 6:22-23; 13:3-22
 - 4. Zakaria 3:1-2
- C. Perëndia dhe Fryma e tij janë të pandashëm, Zan. 1:1-2; Ps. 104:30; Isa. 63:9-11; Ezek. 37:13-14
- D. Perëndia (JHVH) dhe Mesia (*Adon*) janë të veçantë, Psa. 45:6-7; 110:1; Zak. 2:8-11; 10:9-12
- E. Mesia dhe Fryma janë të veçantë, Zak. 12:10
- F. Të tre përmenden te Isa. 48:16; 61:1

Natyra hyjnore e Jezusit dhe personaliteti i Frymës shkaktonin probleme për besimtarët e hershëm që ishin monoteistë të rreptë.

- 1. Tertuliani – ia nënshtroi Birin Atit
- 2. Origeni – nënshtroi esencën hyjnore të Birit dhe të Frymës
- 3. Ari – mohoi natyrën hyjnore të Birit dhe të Frymës
- 4. Monarkianizmi – besonte në shfaqjen e njëpasnjëshme të të njëjtit Perëndi si Atë, si Bir dhe, pastaj, si Frymë

Trinia është një formulim i zhvilluar nga ana historike, por i informuar nga materiali biblike

- 1. Natyra e plotë hyjnore e Jezusit, i barabartë me Atin, gjë që u pohua në 325 pas K. nga Këshilli i Nikesë
- 2. Personaliteti dhe natyra e plotë hyjnore e Frymës, i barabartë me Atin dhe me Birin, u pohua nga Këshilli i Kostandinopojës (381 pas K.)
- 3. Doktrina e Trinisë shprehet në mënyrë të plotë në veprën e Augustinit *De Trinitate*

Këtu kemi vërtet një mister. Por DhR duket se pohon një esencë të vetme hyjnore me tre shfaqje të përjetshme personale.

■ **“kjo është mirësia që do të tregosh ndaj meje: kudo që shkojmë”** Kjo duket se tregon që Abrahami dhe Sara kishin bërë një marrëveshje për këtë hilen e vëllait dhe motrës që nga koha që ishin larguar nga Uri i Kaledasve.

20:14 Kjo përsërit atë që bëri dhe faraoni për Abrahamin në 12:16.

Këto ngjarje të dyfishta i kanë bërë studiuesit e sotëm perëndimorë që ta vënë në dyshim faktin se Pentatuku kishte një autor të vetëm. Emrat e ndryshëm të Perëndisë dhe këto ngjarje të dyfishta i kanë bërë që të thonë se Pentatuku ka patur disa autorë/redaktorë (shih diskutimin e Dr. Utley-t për këtë në hyrjen e tij [Autorësia] për komentarin e Zanafillës 1-11, i disponueshëm falas në internet në www.freebiblecommentary.org). Lexoni, gjithashtu, diskutimin e dobishëm dhe të shkurtër në *Hard Sayings of the Bible*, f. 118-120.

20:16 “një mijë copa argjendi” Shumica e përkthimeve mendojnë se këtu duhet të përdoret fjala “shekel”, pasi ajo ishte fjala normale për “peshën e metalit të çmuar” në Lindjen e Afërt të lashtë (shih Temën e Veçantë në 18:6). Ka dhe pasazhe të tjera ku kjo gjë merret me mend, ndonëse nuk shprehet hapur (shih Zan. 37:28; Gjyq. 17:2, 3, 4, 10).

■

NASB, NKJV “përligjja jote”

NRSV “pafajësia jote”

TEV “që je e pafajshme”

NJB “je përligjur plotësisht”

Është e paqartë nëse ka, ose jo, dy dhurata të ndryshme që jep Abimeleku: njëren ia jep Abrahamit (v. 14), dhe njëren Sarës (v. 16), apo janë thjesht një dhuratë e vetme, vlera monetare e së cilës përmendet në këtë varg. Personalisht, mendoj se bëhet fjalë për dy dhurata të ndryshme. Fraza “përligjja jote” fjalë për fjalë do të thotë: “mbulesë sysh për ty” (KONSTRUKT BDB 492 & 744), që është shprehje hebraisht që tregon se Sara ishte plotësisht e pafajshme dhe u kompensua për turpin që iu shkaktua.

20:17 “Perëndia e shëroi Abimelekun” Nuk e dimë me saktësi sëmundjen që kapi Abimelekun dhe familjen e tij, por ajo ua bëri të pamundur që të lindnin fëmijë. Me sa duket, Perëndia po e mbronte në këtë mënyrë Abimelekun, që të mos bënte marrëdhënie me Sarën. Po kështu, nga v. 17 dhe 18, shohim se shterpësia konsiderohej mallkim hyjnor. Kjo është një arsye pse Abrahami e kishte shumë të vështirë që të besonte fjalët e hirshme të Perëndisë kur Sara ishte shterpë.

20:18 “ZOTI ia kishte mbyllur barkun gjithë” Kjo është PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË KRYER nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 783 & 870), që përforcon veprimin e FOLJES.

Kjo fjali është i vetmi vend në kapitullin 20 ku përdoret emri i besëlidhjes së Hyjnisë: JHVH. Në kontekst (v. 17), ajo është paralele me fjalën *Elohim*. Pentatuku Samaritan dhe disa dorëshkrime të LXX shkruajnë *Elohim*.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse e prezantoi Sarain si motër Abrahami?
2. Si e shpjegon faktin që kjo i ndodhi dy herë Sarës dhe një herë Rebekës?
3. Pse është kaq e rëndësishme nga ana teologjike mbrojtja e Sarës?

ZANAFILLA 21

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Lindja e Isakut 21:1-7	Lindja e Isakut 21:1-7	Isaku dhe Ishmaeli 21:1-7	Lindja e Isakut 21:1-7	Lindja e Isakut 21:1-7 (6-7)
21:8	Hagari dhe Ishmaeli largohen 21:8-14	21:8-14	21:8	Dëbimi i Hagarit dhe Ishmaelit 21:8-14a
Sara i kundërvihet Hagarit 21:9-14			Hagari dhe Ishmaeli përzihen 21:9-13 21:14-16	21:14b-16
21:15-19	21:15-21	21:15-19		
21:20-21		21:20-21	21:17-21	21:17-19 21:20-21
Besëlidhja me Abimelekun 21:22-26	Besëlidhje me Abimelekun 21:22-34	Polemika e Abrahamit me Abimelekun 21:22-24 21:25-34	Marrëveshja mes Abrahamit dhe Abimelekut 21:22-23 21:24 21:25-29	Abrahami dhe Abimeleku në Beershebë 21:22-24 21:25-31
21:27-34			21:30-31 21:32-34	21:32-34

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 21:1-7

¹Pastaj, ZOTI e pati parasysh Sarën siç kishte thënë, dhe ZOTI bëri për Sarën siç kishte premtuar. ²Kështu, Sara mbeti shtatzënë dhe i lindi Abrahamit një bir në moshën e tij të thyer, në kohën e caktuar që ia kishte njoftuar Perëndia. ³Abrahami ia vuri emrin djalit që i lindi, që ia kishte lindur Sara, Isak. ⁴Pastaj, Abrahami e rrethpreu të birin, Isakun, kur ishte tetëditësh, siç e kishte urdhëruar Perëndia. ⁵Dhe Abrahami ishte njëqind vjeç kur i lindi i biri, Isaku. ⁶Sara tha: “Perëndia ka bërë qeshje për mua; të gjithë që do ta dëgjojnë do të qeshin me mua”. ⁷Dhe tha: “Kush do t’i thoshte Abrahamit se Sara do të mbante në gji fëmijë? Por, ja, unë i kam lindur atij një djalë në pleqëri”.

21:1

NASB “Pastaj, ZOTI e pati parasysh Sarën”

NKJV “dhe ZOTI e vizitoi Sarën”

NRSV “ZOTI u mor me Sarën”

TEV “ZOTI e bekoi Sarën”

NJB “Jahve e trajtoi Sarën siç kishte thënë”

JHVH përsëritet dy herë për theksim. Ky fëmijë ishte dhuratë e tij! FOLJA këtu do të thotë “vizitoi” (BDB 823, KB 955, *Kal E KRYER*). Ajo përdoret shpesh kur Perëndia i afrohet dikujt për bekim ose për gjykim. Në kuptimin pozitiv, mund të vërejmë Zan. 15:24-25 dhe Eks. 13:19. Sidoqoftë, duhet vërejtur se, zakonisht, kjo fjalë përdoret në kuptimin e gjykimit.

■ **“siç kishte premtuar”** Kjo duket se i referohet Zanafillës 18:10-15. Lindja (v. 2; Heb. 11:11) e fëmijës së veçantë të premtimit nga Sara nënkuptohet në premtimet që Perëndia i bën Abrahamit në kapitujt 12, 15 dhe 17.

21:2 “në kohën e caktuar” Bëhet fjalë në mënyrë të veçantë për 17:21 dhe 18:10, 14. Unë besoj se bën fjalë për periudhën nëntëmujore të shtatzënisë.

21:3 “Isak” Emri i tij jepet në 17:19, 21. Vjen nga fjala “qeshje” (BDB 850) dhe lidhet me qeshjen e Abrahamit në 17:17 dhe qeshjen e Sarës në 18:15.

21:4 “Abrahami e rrethpreu të birin, Isakun” Kjo ishte shenja e besëlidhjes së kërkuar nga JHVH. Ajo bëhej kur fëmija ishte tetëditësh, siç kishte urdhëruar Perëndia (shih 17:9-14). Nga Zan. 17:25, arabët zhvilluan praktikën e rrethprerjes së fëmijëve në moshën trembëdhjetëvjeçare, në përputhje me rrethprerjen e Ishmaelit. Të gjithë popujt e Lindjes së Afërt të lashtë i rrethprisnin fëmijët, por në mosha të ndryshme dhe për qëllime të ndryshme. Vetëm filistinët dhe hivitët ishin të parrethprerë (shih kapitulli 34).

21:4 Sërish, mosha e Abrahamit (shih 17:17) na jepet për të treguar hirin e Perëndisë në premtimin e tij, jo forcën apo përpjekjet njerëzore.

21:6 Këtu ka një lojë fjalësh

1. Abrahami dhe Sara shprehën dyshime për zbuluesin e Zotit në 17:17 dhe 18:12 duke qeshur
2. Fëmija quhet “qeshje”
3. Qeshja është shenjë e jashtme e gëzimit të Sarës që, më në fund do kishte fëmijën e saj dhe për faktin se njerëzit do ta përgëzonin duke qeshur me të
4. Qeshja përdoret në kuptimin negativ në v. 9 për qëndrimin e Hagarit ndaj Isakut

21:7 “Sara do të mbante në gji fëmijë” Fjala “fëmijë” është SHUMËS. Hebraishtja ka shumë SHUMËSA të papritur. Kjo duhet të ketë qenë mënyrë për të treguar (1) gjërat që janë dyshe (sytë, veshët, duart); dhe (2) përforsim kuptimi (p.sh., SHUMËSI MBRETËTOR).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 21:8-14

⁸Fëmija u rrit dhe u zvordh, dhe Abrahami shtroi gosti të madhe ditën që u zvordh Isaku. ⁹Dhe Sara pa të birin e Hagarit, egjiptianes, të cilin ia kishte lindur Abrahamit, duke u tallur. ¹⁰Prandaj, ajo i tha Abrahamit: “Dëboje këtë shërbëtore me të birin, sepse i biri i kësaj shërbëtoreje nuk do të jetë trashëgimtar me birin tim, Isakun”. ¹¹Kjo çështje e shqetësoi së tepërmi Abrahamin për shkak të të birit. ¹²Por Perëndia i tha Abrahamit: “Mos u shqetëso për shkak të djalit dhe shërbëtorese sate; çfarëdo të të thotë Sara, dëgjoje, sepse përmes Isakut do të thirren pasardhësit e tu. ¹³Edhe birin e shërbëtorese do ta bëj komb, sepse është pasardhësi yt”. ¹⁴Kështu, Abrahami u ngrit herët në mëngjes, mori bukë dhe një faqore me ujë dhe ia dha Hagarit, duke ia hedhur mbi shpatulla dhe ia dha djalit, dhe e largoi. Dhe ajo u largua dhe u end në shkretëtirën e Beershebës.

21:8 “Fëmija u rrit dhe u zvordh dhe Abrahami shtroi gosti të madhe” Nga literatura e ditës, kuptojmë se, zakonisht, për zvjerdhjen e fëmijëve shtrohej gosti (pra, kur fëmija rritej aq sa njerëzit siguroheshin se do të mbijetonte). Kjo zvjerdhje ndodhte në moshën dy ose trevjeçare (shih 2 Mak. 7:27).

21:9 “Sara pa të birin e Hagarit, egjiptianes, të cilin ia kishte lindur Abrahamit, duke u tallur” NKJV e përkthen: “duke përqeshur”, ndërsa NRSV dhe TEV e përkthejnë “duke luajtur”. LXX shton “duke luajtur me të birin e saj”. Kjo fjalë hebraisht do të thotë “qeshje” (BDB 850), por në formën *Piel* (KB 1019) ka kuptimin: “përqesh ose tallim” (shih 19:14; Eks. 32:6; Gjyq. 16:23), por për shkak të Gal 4:29, dhe për shkak të talljes së Hagarit në 16:4, 5, ndoshta do të thotë “tallim” ose “turpëroj”. Rabinët citojnë 2 Sam. 2:14 dhe Fja. 26:19 si shembuj të përdorimit negativ të kësaj fjale.

21:10 “Dëboje këtë shërbëtore me të birin” Kjo FOLJE është një tjetër formë *Piel* (BDB 176, KB 204) dhe URDHËRORE (shih Gal. 4:30). Sipas Pllakave të Nuzit, ky ishte veprim i paligjshëm. Megjithatë, nga dokumente më të hershme ligjore, që quhen “Lipit-ishtar”, fëmijët e konkubinave trajtoheshin, ose duke u dhënë pjesë në trashëgimi, ose duke u dhënë lirinë.

21:11 Abrahami e donte Ishmaelin (shih 17:18); edhe JHVH e donte (shih 17:20; 21:3, 18, 20). Abrahami mendonte se kjo kërkesë e Sarës ishte e pavend, madje, ndoshta, e gabuar (shih Num. 11:10; 1 Sam. 1:8).

21:12 Perëndia i jep dy urdhra Abrahamit.

1. “Mos u shqetëso” BDB 949, KB 1269, *Kal* E PAKRYER e përdorur në kuptimin NXITËS. Kjo FOLJE përdoret në v. 11 për të përshkruar reagimin e Abrahamit ndaj kërkesës (urdhrit) të Sarës.
2. “Dëgjoje”, BDB 1033, KB 1570, *Kal* URDHËRORE, “dëgjoj”).

▣ **“çfarëdo të të thotë Sara”** Në këtë gjë, nënkuptohet se Perëndia e pranoi vlerësimin e situatës nga Sara. Kjo nuk do të thotë se qëndrimi i Sarës ishte i përshtatshëm. Megjithatë, nga ana tjetër, ne nuk e njohim plotësisht situatën. Ndoshta, si Rebeka (më vonë në kapitullin 27), edhe Sara po përpiquej të mbronte premtimin e besëlidhjes.

21:13 “sepse është pasardhësi yt” Perëndia do ta bekojë Ishmaelin për hir të të atit, Abrahamit. Jeta e tij përshkruhet në profecinë e 16:11-12. Marrëdhënia e Ishmaelit me Abrahamin ishte burim për bekimin e tij, njësoj si dhe në rastin e Lotit në 19:29.

21:14 “një faqore me ujë” Kjo fjalë (KONSTRUKT BDB 332 dhe BDB 565) shfaqet vetëm në këtë kapitull në gjithë DHV (shih v. 14, 15, 19). Bën fjalë për një lëkurë ose stomak dele, që qepez dhe bëhej enë uji.

▣ **“duke ia hedhur mbi shpatulla”** Septuaginta dhe përkthimi siriak e përkthejnë këtë pjesë në mënyrë që të nënkuptojnë se Abrahami i hodhi mbi shpatulla dhe Ishmaelin. Por, nga konteksti, duket se Ishmaeli duhet të ketë qenë 15-17 vjeç në atë kohë, kështu që do të ishte tepër i rëndë për ta mbajtur në shpinë e ëma. Prandaj, kjo është ndoshta thjesht një shprehje që tregon përgatitjet për udhëtim.

▣ **“u end në shkretëtirën e Beershebës”** Shih vargun 31.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 21:15-19

¹⁵Kur i mbaroi uji i faqores, ajo e la djalin nën një nga shkurret. ¹⁶Pastaj, shkoi dhe u ul përballë tij, rreth një gjuajtje shigjete larg, sepse thoshte: “Mos më lër ta shoh tim bir të vdesë”. Dhe u ul përkundruall tij, ngriti zërin dhe qau. ¹⁷Perëndia e dëgjoi djalin që qante; dhe engjëlli i Perëndisë i thirri Hagarit nga qielli dhe i tha: “Çfarë ke, Hagar? Mos ki frikë, sepse Perëndia e ka dëgjuar zërin e djalit aty ku është. ¹⁸Çohu, ngrije djalin dhe mbaje për dore, sepse unë do ta bëj komb të madh”. ¹⁹Atëherë, Perëndia ia hapi sytë dhe ajo pa një pus uji; shkoi e mbushi faqoren me ujë dhe i dha të pinte djalit.

21:15

NASB, TEV “e la”

NKJV “e vendosi”

NRSV “e vuri”

NJB “e braktisi”

Kjo fjalë (BDB 1020) nënkupton braktisje (Eks. 1:22; Isa. 71:9; Jer. 38:6, 9; Ezek. 16:5), pasi pritej vdekja.

21:16 “një gjuajtje shigjete larg” Kjo FOLJE e rrallë (BDB 377, KB 373, *Polel* PJESORE) gjendet vetëm këtu në gjithë DHV.

■ **“ngriti zërin dhe qau”** Këtu, ka njëfarë pështjellimi në pasazh pasi Engjëlli i Zotit tha se e kishte dëgjuar qarjen e djalit, ndonëse teksti përmend vetëm zërin e nënës. Megjithatë, duhet të mos harrojmë se kjo është vetëm një përmbledhje e shkurtër e situatës dhe nuk përfshihen të gjitha veprimet. Engjëlli i Zotit i foli sërish Hagarit, siç i kishte folur dhe në 16:6 e më tej, gjë që tregon dashurinë e Perëndisë dhe për ata që kanë vetëm lidhje periferike me Abrahamin.

21:17-18 Perëndia i drejtohet Hagarit.

1. “Çfarë ke?” (s’ka FOLJE)
2. “Mos ki frikë”, BDB 431, KB 432, *Kal* E PAKRYER e përdorur si NXITËSE (e njëjta rrënjë gjendet në 15:1; 26:24; 46:3)
3. “Çohu”, BDB 877, KB 1086, *Kal* URDHËRORE
4. “Ngrije djalin”, BDB 669, KB 724, *Kal* URDHËRORE
5. “Mbaje për dore”, BDB 304, KB 302, *Hifil* URDHËRORE, që nënkupton përkujdesje dhe mbështetje për të

21:17 “sepse Perëndia e ka dëgjuar” Kjo është lojë fjalësh me emrin e Ishmaelit (shih 16:11). FOLJA “dëgjoj” (BDB 1033), “Ishmael” (BDB 1035) dhe fraza “Zoti dëgjon” vijnë nga e njëjta rrënjë fjale.

21:18 “sepse unë do ta bëj komb të madh” Kjo FOLJE (BDB 962, KB 1321, *Kal* E PAKRYER) do të thotë “vendos”, shih 21:13; 46:3. Kjo nuk është e njëjta FOLJE (BDB 793, KB 889, *Kal* E PAKRYER e përdorur në kuptimin NXITËS) që përdoret për premtimin që JHVH i jep Abramit në 12:2 apo 18:18 (BDB 224, KB 423, *Kal* PASKAJORE ABSOLUTE).

21:19 Nuk e dimë nëse v. 19 është një mrekulli që lidhet me shikimin, apo është një burim uji që më parë nuk ekzistonte. E njëjta fjalë përdoret dhe në Zan. 3:5 dhe 2 Mbre. 6:15-19.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 21:20-21

²⁰Perëndia ishte me djalin, dhe ai u rrit; dhe jetoi në shkretëtirë e u bë harkëtar. ²¹Jetoi në shkretëtirën e Paranit, dhe e ëma i gjeti grua nga vendi i Egjiptit.

21:20 Metafora “Perëndia ishte me djalin” përdoret dhe për Jakobin (Zan. 28:15) dhe Jozefin (Zan. 39:2, 3, 21). Kjo shpreh përkujdesjen dhe praninë e JHVH (vini re 21:2). Ishmaeli mori pjesë në bekimin e Abrahamit!

21:21 “dhe e ëma i gjeti grua nga vendi i Egjiptit” Këtë duhet ta bënte i ati, por, në këtë rast, Hagari ishte ajo që i gjeti grua Ishmaelit nga populli i saj.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 21:22-26

²²Dhe në atë kohë ndodhi që Abimeleku dhe Fikoli, komandanti i ushtrisë së tij, folën me Abrahamin dhe i thanë: “Perëndia është me ty në gjithçka që bën; ²³prandaj, m’u beto këtu për Perëndinë se nuk do të trajtosh me mashtrim, as mua, as farën time, as pasardhësit e mi, por, sipas mirësisë që të kam treguar ty, do të sillesh dhe ti me mua dhe me vendin ku ke banuar”. ²⁴Abrahami i tha: “Betohem”. ²⁵Por Abrahami iu ankua Abimelekut për shkak të burimit të ujit që ia kishin marrë forcërisht shërbëtorët e Abimelekut. ²⁶Dhe Abimeleku i tha: “Nuk e di kush e ka bërë këtë; ti s’ma kishe thënë, dhe sot e kam dëgjuar për herë të parë”.

21:22 “Abimeleku dhe Fikoli” Këta dy emra përmenden dhe në Zan. 26:26 në lidhje me Isakun; përmenden dhe problemet për të njëjtin pus në Beersheba. Këta janë tituj të përgjithshëm për mbretin dhe komandantin; ose këta burra jetuan për një kohë të gjatë; ose teksti hebraisht i Zanafillës ngatërrohet këtu (për shkak të redaktorëve).

▣ **“Perëndia është me ty në gjithçka që bën”** Kjo thuhet, jo vetëm për Abrahamin, por edhe për Isakun (shih Zan. 26:28).

21:25 “por Abrahami iu ankua Abimelekut” Fjala këtu duket se është “e qortoi” (BDB 406, KB 410, *Hifil E KRYER*). Zënkat për puset ishte e zakonshme në këtë rajon gjysmëshkretëtire. Përgjigjja e Abimelekut tregon se nuk ishte në dijeni të këtij problemi, por donte gjithsesi besëlidhje me Abrahamin (“betohem”, BDB 989, KB 1396, *Nifal URDHËRORE*, v. 23).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 21:27-34

²⁷Abrahami mori dhen dhe qe dhe ia dha Abimelekut, dhe të dy bënë një besëlidhje. ²⁸Pastaj, Abrahami vuri mënjanë shtatë qengja femër të tufës. ²⁹Abimeleku i tha Abrahamit: “Ç’kuptim kanë këta shtatë qengja femër, që i ke vënë mënjanë?” ³⁰Ai i tha: “Do t’i marrësh këta shtatë qengja femër nga dora ime, që të jenë si dëshmi për mua se këtë pus e kam hapur unë”. ³¹Prandaj, atë vend e quajti Beersheba, për shkak se ishin betuar të dy. ³²Kështu, bënë një besëlidhje në Beershebë; dhe Abimeleku me Fikolin, komandantin e ushtrisë, u ngritën dhe u kthyen në vendin e filistinëve. ³³Abrahami mbolli një pemë marine në Beersheba, dhe aty i thirri emrit të ZOTIT, Perëndisë së përjetshëm. ³⁴Dhe Abrahami banoi si i huaj në tokën e filistinëve për shumë ditë.

21:27 “të dy bënë një besëlidhje” Me sa duket, kafshët e v. 27 u prenë më dysh për të bërë këtë besëlidhje (shih Temën e Veçantë: Besëlidhja në 13:14).

21:28 “shtatë qengja femër” Është e qartë se ky është grup tjetër kafshësh nga ato në v. 27; me sa duket, këto ishin për pusin në Beersheba. Emri “Beersheba” ka dy burime të ndryshme: (1) “pusi i shtatëve”, 21:28, ose (2) “pusi i betimit” në 26:33 (“shtatë” [BDB 987] dhe “betohem” [BDB 989] janë të ngjashme në hebraisht).

21:32 “filistinëve” Shumë komentues vënë në dukje se filistinët nuk kishin hyrë ende me shumicë në Kanan. Ndonëse kjo është e vërtetë, natyra mercenare e këtij populli të Egjeut tregon se mund të kishin qenë në këtë rajon në pakicë përpara shekullit 12 para K., sepse atëherë u vendosën aty pas dështimit të pushtimit të Egjiptit. Gjithsesi, kjo mund të jetë dhe anakronizëm.

21:33 “mbolli një pemë marine” Kjo simbolizonte dy gjëra.

1. Prania e ujit të nëndheshëm, shpesh, shoqërohet me vendet e shenjta (Perëndia siguron ujë për Hagarin, Ishmaelin dhe Abrahamin)
2. Nomadi Abraham planifikonte të qëndronte këtu për një periudhë të gjatë kohore.

▣ **“i thirri emrit të ZOTIT”** Ky është emri hyjnor i besëlidhjes: JHVH (BDB 42). Kjo nënkupton një kontekst adhurimi (shih 4:26; 12:8). Është e ngjashme me atë që bëri Noeu në Zan. 8:20.

▣ **“Perëndisë së përjetshëm”** Ky emër i Perëndisë gjendet vetëm këtu. Përbëhet nga fjalët hebraisht *El* (BDB 42) dhe *’olam* (BDB 761). Fjala *El* kombinohet me një sërë titujsh të tjerë në pjesët e hershme të Zanafillës për të

treguar natyrën e Perëndisë: (1) *El Shadai* (BDB 42 dhe 994), 17:1; 43:14 dhe Eksodi 3; (2) *El Eljon* (BDB 42 dhe 751 II), 14:18-24; (3) *El Roi* (BDB 42 dhe 909), 16:13; (4) *El Betel* (BDB 42 dhe 110), 31:13; 35:7. *El* ishte emri i përgjithshëm i Perëndisë në Lindjen e Afërt të lashtë (shih Temën e Veçantë në 12:1).

Emri *'olam* (BDB 761) do të thotë “ajo që fshihet”, dhe bën fjalë për të shkuarën, ose për të ardhmen. Përdoret në kuptimin “i përjetshëm”, por kuptimi duhet përcaktuar në mënyrë të veçantë në bazë të kontekstit (shih Temën e Veçantë në 13:14).

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. A përbën kapitulli 20 një koment negativ për Abrahamin?
2. A e njihje dhe Abimeleku Adonain?
3. Pse e mori Abimeleku Sarën për grua kur ajo ishte kaq plakë, madje, kur ajo e përshkruan veten si “të lodhur” (shih 18:12)?
4. Ç’do të thotë fjala “profet”, dhe si kualifikohet Abrahami për këtë titull?
5. Rendi tri arsye që jep Abrahami në 20:11-13 pse u përpoq ta mashtronte Abimelekun.
6. Pse kërkoi Sara që Hagari dhe Ishmaeli të largohen?

ZANAFILLA 22

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Ofrimi i Isakut	Vërtetohet besimi i Abrahamit	Sprovimi i Abrahamit	Perëndia urdhëron Abrahamin që të ofrojë Isakun	Flijimi i Abrahamit
22:1-8	22:1-2 22:3-8	22:1-8	22:1 22:2 22:3-5 22:6-7a 22:7b 22:7c 22:8	22:1-2 22:3-5 22:6-8
22:9-14	22:9-14	22:9-14	22:9-11a 22:11b 22:12 22:13-14	22:9-10 22:11-14
22:15-19	22:15-19	22:15-19	22:15-19	22:15-18 22:19
22:20-24	Familja e Nahorit 22:20-24	Pasardhësit e vëllait të Abrahamit, Nahorit 22:20-24	Pasardhësit e Nahorit 22:20-24	Pasardhësit e Nahorit 22:20-24

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 22:1-8

¹Dhe, pas këtyre gjërave, ndodhi që Perëndia e vuri në sprovë Abrahamin dhe i tha: “Abraham!” Dhe ai i tha: “Ja ku jam”. ²Ai i tha: “Merre tani birin tënd, birin tënd të vetëm, që ti e do, Isakun, dhe shko në vendin e Morias dhe ofroje aty si ofertë të djegur në njërin nga malet që do të të tregoj”. ³Kështu, Abrahami u ngrit herët në mëngjes, i vuri samarin gomarit dhe mori me vete dy nga të rinjtë e tij bashkë me Isakun, të birin; çau dru për ofertën e djegur, u ngrit dhe shkoi në vendin që i kishte thënë Perëndia. ⁴Ditën e tretë, Abrahami ngriti sytë dhe pa vendin nga larg. ⁵Abrahami u tha të rinjve të vet:

“Qëndroni këtu me gomarin, ndërsa unë dhe djali do të shkojmë aty; do të adhurojmë dhe do të kthehemi te ju”.⁶ Abrahami mori drutë e ofertës së djegur dhe i ngarkoi mbi të birin, Isakun, dhe mori në dorë zjarrin dhe thikën. Kështu, të dy vazhduan rrugën së bashku.⁷ Isaku foli me Abrahamin, të atin, dhe i tha: “Ati im!” Dhe ai i tha: “Ja ku jam, biri im”. Dhe ai i tha: “Ja zjarri dhe drutë, po ku është qengji për ofertën e djegur?”⁸ Abrahami i tha: “Perëndia do ta sigurojë vetë qengjin për ofertën e djegur, biri im”. Kështu, të dy vazhduan rrugën së bashku.

22:1 “Perëndia” Kjo është fjala hebraisht *Elohim*. Ky është një nga emrat e zakonshëm të Perëndisë, që gjendet në pjesët e hershme të Zanafillës. Jemi të pasigurt për etimologjinë e këtij emri por, për shkak të lojës së fjalëve që gjendet në Zan. 31:29, duket se lidhet me frazën “jam i fortë”. Studiuesit kritikë të shekujve 18 dhe 19 i përdorën emrat *Elohim* dhe JHVH, që gjenden në kapituj të ndryshëm të librit të Zanafillës, për të formuar një hipotezë dokumentare me burime të ndryshme. Kurse rabinët thonë se dallimi mes këtyre emrave gjendet në karakterin e Perëndisë, që ato përfaqësojnë. *Elohim* përfaqëson pushtetin dhe përkujdesjen e Perëndisë si Krijues, ndërsa JHVH përfaqëson mëshirën e besëlidhjes së Perëndisë. Unë mendoj se duhet preferuar shpjegimi rabinik.

■ **“e vuri në sprovë Abrahamin”**

TEMA E VEÇANTË: PERËNDIA SPROVON POPULLIN E VET (SPECIAL TOPIC: GOD TESTS HIS PEOPLE)

Fjala “sprovë” (BDB 650, KB 702, *Piel* E KRYER) përdoret në kuptimin “provoj”. Përdoret në kuptimin e sjelljes së dikujt në pozitën ku ai/ajo pranon përparësitë e shprehura të tij/saj dhe vepron në bazë të tyre. Është e qartë, nga Zanafilla 12 deri në 22, se Perëndia i paraqet Abrahamit një sërë situatash (rabinët thonë se ishin dhjetë) me qëllim që ta përqendronte dashurinë dhe besimin e vet vetëm në Perëndinë. Këto sprova nuk ishin për hir të Perëndisë, por për hir të Abrahamit, dhe në mënyrë që ai të njihje Perëndinë, i cili e kishte thirrur nga Uri i Kaldeasve. Abrahamit iu kërkua që të hiqte dorë nga familja, shtëpia, miqtë, trashëgimia, tradita, madje dhe nga ardhmja e vet (biri i premtuar) në mënyrë që ta ndiqte Perëndinë me besim. Perëndia i vë në provë të gjithë fëmijët e vet në aspektin e përparësive të tyre (shih Mat. 4:1 e më tej; Heb. 5:8; 12:5-13).

Perëndia na sprovon (BDB 650) me qëllim që të dijë (BDB 393). Shpesh, Izraeli e vuri në sprovë Perëndinë me mosbindjen e vet, por Perëndia doli i vërtetë në lidhje me fjalën e vet. Tani, Perëndia do t’i japë Izraelit dhe popullit një mundësi që të demonstrojnë besnikërinë dhe besimin e shprehur prej tyre.

1. Perëndia e sprovoi popullin e vet në mënyrë kolektive
 - a. Eks. 15:25; 16:4; 20:20
 - b. LiP. 8:2, 16; 13:3
 - c. Gjq. 2:22; 3:1, 4
2. Perëndia i sprovoi izraelitët si individë
 - a. Abrahami, Zan. 12:1-12
 - b. Hezekia, 2 Kro. 32:31
3. Shkruesit e Psalmeve i bërtasin Perëndisë që t’i sprovojë në mënyrë që t’ua largojë të metat e tyre të fshehta (shih 26:2; 139:23)
4. Populli i Perëndisë në DHR vihet po ashtu në sprovë, njësoj si Jezusi (Mateu 4; Luka 4; Heb. 5:8).

■ **“dhe i tha”** Ky kapitull përmban një sërë dialogësh. Vini re sa herë përdoret “thotë/tha” (BDB 55, KB 65), i përkthyer në mënyra të ndryshme.

1. v. 2, dy	7. v. 9, një
2. v. 2, dy	8. v. 11, dy
3. v. 3, një	9. v. 12, një
4. v. 5, një	10. v. 14, një
5. v. 7, katër	11. v. 16, një
6. v. 8, një	12. v. 20, një

■ **“Abraham”** Perëndia ia ndryshoi emrin, nga Abraham, që do të thotë “atë i lartësuar”, në Abraham, që do të thotë “ati i shumëve”. Perëndia, pas pak, do t’i kërkojë Abrahamit që të bëjë diçka që do t’ia vërë rrezik emrin e

ri! Septuaginta e dyfishon fjalën e Perëndisë për Abrahamin, por teksti hebraisht ka vetëm një “Abraham”, në v. 1, ndërsa i dyfishti gjendet në v. 11.

■ **“Ja ku jam”** Kjo është shprehje hebraisht që tregon gatishmëri (shih v. 11; Eks. 3:4; 1 Sam. 3:4; Isa. 6:8).

22:2 Vini re serinë e urdhrave që mori Abrahami në lidhje me Isakun.

1. “merre birin tënd”, BDB 542, KB 534, *Kal URDHËRORE*
2. “shko në vendin e Morias”, BDB 229, KB 246, *Kal URDHËRORE* (është interesante se kjo FOLJE në këtë formë gjendet vetëm këtu dhe në Zan. 12:1, që i lidh këto pasazhe si premtim dhe përmbushje [vini re dhe v. 18 dhe 12:3])
3. “ofroje aty”, BDB 748, KB 828, *Hifil URDHËRORE*

■ **“Merre tani birin tënd, birin tënd të vetëm, që ti e do, Isakun”** Kjo duket se është një seri e qëllimshme frazash që bëjnë fjalë në mënyrë të veçantë për Isakun, birin e veçantë të premtimit. Vini re, gjithashtu, se ai është “i vetmi” (BDB 402) bir (shih v. 2, 12, 16). Ishmaeli nuk ishte biri i premtimit, ndaj e dëbuan! Gjithë shpresa e Abrahamit për pasardhësit e tij është te ky djalë, dhe JHVH e urdhëron që ta flijojë!

■ **“në vendin e Morias”** Kjo fjalë (BDB 599) është përkthyer në shumë mënyra.

1. Vullgata dhe Pentatuku Samaritan thonë: “vegime”
2. Targumet e përkthejnë “adhurim”
3. Septuaginta e përkthen “i lartë”
4. Peshita e përkthen “e amonitëve”
5. Disa studiues e përkthejnë “i treguar nga JHVH)
6. Të tjerë, “i zgjedhur”
7. Të tjerë, “vendi i shfaqjes”

Duket se përkthimi më i mirë i mundshëm është “vendi i shfaqjes”, në bazë të përdorimit tjetër të këtij termi në 2 Kro. 3:1, që përmend se tempulli u ndërtua në malin Moria, vendi ku Perëndia i ishte shfaqur Davidit. Kjo bën fjalë për 2 Sam. 24:16, ose me më shumë gjasë, për 1 Kro. 21:18-30. Përmendja e Abrahamit që ofron Isakun në atë kontekst nuk përmendet, ose për shkak se ishte shumë e njohur, ose sepse ishte e panjohur për autorin e 1 Kronikave. Po kështu, Moria duket se ka lidhje me qytetin e Melkicedekut. Salemi (14:18), që më vonë u quajt Jebus, tani bëhet Jerusalem.

■ **“ofertë të djegur”** Kjo është fjala hebraisht “holokaust”, që do të thotë “flijim i djegur plotësisht” (BDB 750). Nga ana rituale, kjo do të thoshte, jo vetëm që duhet t’ia priste fytin, por edhe ta therte. Çfarë urdhri tronditës nga ky Perëndi, që i kishte premtuar Abrahamit një bir dhe kishte bërë që Ishmaeli të dëbohej! Abrahami duhet t’i besojë Perëndisë pa e kuptuar, njësoj si ngjarja në Numrat 21, për të cilën aludohet në Gjoni 3:14.

22:3 “Abrahami u ngrit herët në mëngjes” Vini re se nuk thuhet asgjë për ndonjë ngurrim apo pyetje nga ana e Abrahamit, por duhet të ketë qenë natë shumë e vështirë për të. Është e paqartë nëse kjo është thjesht mospërmendje, apo shenjë se besimi i Abrahamit ishte më i zhvilluar. Pa dyshim, Abrahami nuk ishte i përsosur, por madhështia e besimit të tij në Perëndinë mund të shihet pa diskutim në këtë ngjarje. Kjo ishte sprova kulmore e besimit.

22:4 “Ditën e tretë” Largësia midis Beershebës dhe malit Moria është rreth dy ditë e gjysmë me këmbë, por me një gomar dhe me ngarkesat e tjera, mund t’u ketë shkuar më gjatë.

22:5 Vini re urdhrat që u dha shërbëtorëve të tij, si dhe përshkrimin e qëllimit të tij.

1. “Qëndroni këtu”, BDB 442, KB 444, *Kal URDHËRORE*
2. “unë dhe djali do të shkojmë aty”, BDB 229, KB 246, *Kal NXITËSE*
3. “do të adhurojmë”, BDB 1005, KB 295, *Hishtafel NXITËSE*
4. “do të kthehemi te ju”, BDB 996, KB 1427, *Kal NXITËSE*

■ **“do të adhurojmë dhe do të kthehemi te ju”** Besimi i Abrahamit në Perëndinë është kaq i sigurt saqë Heb. 11:17-19 e merr si të qenë që Isaku do të ringjallet nga vdekja nëse është e nevojshme, në mënyrë që ta shoqërojë

Abrahamin kur të kthehet në shtëpi. Kjo është në përputhje me premtimin e mëparshëm që Perëndia i kishte bërë Abrahamit në 21:12, pra, se Abrahami do të kishte pasardhës përmes Isakut. Ndonëse Abrahami nuk e kupton si në dhe pse-në, pa dyshim që njihje dhe kuptonte Perëndinë, që është i aftë.

22:6 “Abrahami mori drutë e ofertës së djegur dhe i ngarkoi mbi të birin, Isakun” Ka shumë lidhje midis asaj që i ndodh Isakut dhe asaj që, më vonë, i ndodhi Jezusit. Personalisht, mua më nervozon çdo alegori dhe tipologji që nuk përmendet shkoqur në DHR pasi komentuesit kanë abuzuar së tepërmi me këto të dyja gjatë gjithë historisë së kishës. Qartazi, këtu kemi një lidhje të aluduar mes Isakut dhe Jezusit. Atë që Perëndia nuk do t’ia lejonte Abrahamit që t’ia bënte Isakut, do ta bënte vetë me Birin e tij. Unë mendoj se këtu mund të kuptojmë në njëfarë mase forcën e dashurisë së Perëndisë, kur identifikohemi me dashurinë dhe besimin e Abrahamit.

■ **“zjarrin dhe thikën”** Është e paqartë nëse “zjarri” bën fjalë për thëngjijtë e zjarrit të kampit të një natë me parë, apo për trastën e vogël me eshkë dhe gur stralli. Thika nënkupton një “thikë kasapi” (BDB 38), pra, një thikë të madhe që përdorej për qëllime gatimi (shih Gjq. 19:29; Fja. 30:14).

22:7 “po ku është qengji për ofertën e djegur?” Pyetja e Isakut duhet ta ketë therur në zemër Abrahamin; prandaj dhe Abrahami e shpreh kaq bukur besimin e tij në Perëndinë në v. 8. Fakti që Abrahami e kishte idenë e flijimeve tregon se sistemi flijues i paraprin nga ana kohore legjislacionit të Moisiut. Kjo mund të shihet (1) nga Kaini dhe Abeli (Zanafilla 4); (2) nga Noeu (Zanafilla 8:20); dhe (3) nga Jobi (Jobi 1:5).

22:8 “Abrahami i tha: “Perëndia do ta sigurojë vetë qengjin për ofertën e djegur” Frazja “Perëndia do të sigurojë” më vonë bëhet emër i Perëndisë në v. 14 (“JHVH”, BDB 217 dhe “see” [shikoj], BDB 906). E kemi parë tashmë sa e zakonshme është që veprat e Perëndisë të çojnë në një emër të ri, që përshkruan karakterin dhe veprimet e tij. Fjala hebraisht “do të sigurojë”, në fakt, do të thotë “do ta shohë” (BDB 906, KB 1157, *Kal E PAKRYER*), por më vonë filloi të përdorej në këtë kuptim të specializuar (Ai që sheh është ai që siguron).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 22:9-14

⁹Pastaj, arritën në vendin ku i kishte thënë Perëndia; dhe Abrahami ndërtoi altarin aty, rregulloi drutë, lidhi të birin, Isakun, dhe e vendosi mbi altar, mbi drutë. ¹⁰Abrahami shtriu dorën dhe mori thikën për të therur të birin. ¹¹Por engjëlli i ZOTIT i thirri nga qielli dhe i tha: “Abraham, Abraham!” Dhe ai i tha: “Ja ku jam”. ¹²Ai i tha: “Mos e shtri dorën kundër djalit, dhe mos i bëj asgjë; sepse tani e di që ti i druhash Perëndisë, pasi nuk ma kurseve birin tënd, birin tënd të vetëm”. ¹³Atëherë Abrahami ngriti sytë dhe pa, dhe ja, pas tij ishte një dash i kapur nga brirët në shkurre; dhe Abrahami shkoi, e mori dashin dhe e ofroi si ofertë të djegur në vend të të birit. ¹⁴Abrahami e quajti emrin e atij vendi ‘ZOTI do të sigurojë’, siç thuhet deri më sot, “në Malin e ZOTIT do të sigurohet”.

22:9 “Abrahami ndërtoi altarin aty, rregulloi drutë, lidhi të birin, Isakun, dhe e vendosi mbi altar” Këtu, shohim diçka, jo vetëm nga besimi i madh i Abrahamit, por edhe besimi i madh i Isakut. Me sa duket, Isaku ishte aq i rritur sa t’i ngjiste drutë në kodër, por edhe aq i rritur sa t’i rezistonte babait nëse përpiqej ta lidhte. Jam i sigurt se kjo ngjarje shkaktoi orë të tëra diskutimesh teologjike mes Abrahamit dhe Isakut.

FOLJA “lidh” (BDB 785, KB 873, *Kal E PAKRYER*) gjendet vetëm këtu në DHV. E njëjta rrënjë (BDB 785) do të thotë “përthyej” ose “përdredh”. Prandaj, mendohet se ka kuptimin “përdredh këmbët e kafshës së flijimit në mënyrë që t’i lidhesh me njëra-tjetrën”.

22:10 “Abrahami zgjati dorën” Me sa duket, bëhet fjalë për aktin ritual të therjes së fytit të kafshës së flijimit.

22:11 “por engjëlli i ZOTIT” Kur i lexojmë v. 11 dhe 12 së bashku, është e qartë se ky “engjell i ZOTIT” është personifikimi i vetë Perëndisë (shih Zan. 16:7-13; 18:1; 19:1; 21:17, 19; 22:11-15; 31:11, 13; 32:24, 30; 48:15-16; Eks. 3:2, 4; 13:21; 14:19; Gjq. 6:12, 14; dhe Zak. 3:1, 2). Por vini re sesi, në v. 12, engjëlli flet për “Perëndinë”. Është e vështirë të besosh në një monoteizëm strikt kur ke parasysh gjithë qeniet e tjera shpirtërore që përmenden në Zanafillë (p.sh., “Fryma” në Zan. 1:2; “Le të bëjmë” në Zan. 1:26; 3:22; 11:7; “engjëlli i ZOTIT lart”, dhe vini re “ZOTI i thotë Zotit tim” në Psa. 110:1). Sesi ndërlidhen këto me njëra-tjetrën është mister. Të krishterët, bashkë me judenjtë, pohojnë monoteizmin e shprehur në LiP. 6:4. Shih Temën e Veçantë: Trinia, në 20:13.

22:12 Ka dy urdhra negativë.

1. “mos e shtri dorën kundër djalit”, BDB 1018, KB 1511, *Kal I PAKRYER*, por i përdorur në kuptimin NXITËS
2. “mos i bëj asgjë”, BDB 793, KB 889, *Kal NXITËS*

Format E KRYERA më poshtë tregojnë se JHVH është plotësisht i kënaqur nga besimi i plotë i Abrahamit.

1. “sepse tani e di”, BDB 393, KB 390, *Kal E KRYER*
2. “pasi nuk ma kurseve birin tënd”, BDB 362, KB 359, *Kal E KRYER*

Frazat e përsëritura që bëjnë fjalë për Isakun gjenden në v. 2 dhe përsëriten në v. 12 (shih dhe v. 16).

Thjesht një fjalë për “tani e di”. A e vë kjo në dyshim paranjohjen e JHVH-së, apo është thjesht mënyrë letrare që tregon miratim për besimin e Abrahamit? Unë e marr në kuptimin e dytë. Nuk më pëlqen Teizmi i Hapur.

NASB, NKJV,

NRSV, NJB “druhesh”

TEV “nderon”

Peshita “përnderon”

REB “burrë që i druhet Perëndisë”

Kjo fjalë (BDB 431) shfaqet shpesh në DHV. Mund të ketë kuptimin “frikë” (shih Zan. 3:10; 18:15; 20:8; 28:17; 32:7; 42:35; 43:18), por, në disa kontekste, kalon në kuptimet “mahnitje”, “respekt”, ose “nderim” kur përshkruan qëndrimin e njeriut ndaj Hyjit. Vini re pasazhet e mëposhtme: Zan. 42:18; Exod. 1:17; 9:30; 18:21; Lev. 19:14,32; 25:17,36,43; LiP. 6:2,24; 10:12,20; 14:23; 17:19; 25:18; 28:58; 31:12-13; Psa. 33:8. Kjo “frikë” duhet të çojë në adhurim dhe bindje. Është marrëdhënie si stil jetese, jo një grup ngjarjesh, vendesh, kredosh, apo rregullash të izoluara. Bindja rrjedh nga respekti dhe dashuria, jo nga frika e shpagimit. Mosbindja është, në radhë të parë, kundër dashurisë, jo vetëm kundër ligjit! Marrëdhënia jonë me Perëndinë bëhet përparësi për ne në jetë! “Abrahami i besoi Perëndisë” (Zan. 15:6) është demonstruar në jetë!

22:13

NASB, RSV “pas tij... një dash”

NKJV “dhe, aty, pas tij, ishte një dash”

NRSV, TEV “një dash”

Në dorëshkrimet hebraisht ka disa variante në këtë pikë. MT ka NDAJFOLJEN “pas” (*Akhar*, BDB 29), por disa dorëshkrime hebraisht dhe Pentatuku Samaritan, Septuaginta dhe Peshita kanë fjalën “një” (*Akhad*, BDD 25), që përkthehet “një” dash.

■ **“në vend të të birit”** Perëndia nuk i kërkoi Abrahamit që ta flijonte dashin, por Abrahami e ofroi me dëshirën e vet dhe me falënderim, duke e flijuar për Perëndinë pikërisht në atë mal që, një ditë, do të bëhej vendi i tempullit të Solomonit. Kjo mund të jetë forma fillestare flijuese e aktit zëvendësues që u zhvillua më vonë, jo vetëm në ligjin e Moisiut, por në mënyrë absolute në flijimin e Krishtit (shih Isaia 53 dhe Gjoni 1:29; libri i Hebrenjve; 1 Pje. 1:18-19; Zbu. 5:11-14).

22:14 “siç thuhet deri më sot” Kjo mund të jetë shenjë letrare e një redaktori të mëvonshëm. Unë, personalisht, mendoj se një pjesë e mirë e Zanafillës, deri në kohën e Jozefit, vjen nga traditat gojore ose me shkrim të patriarkëve.

■ **“Abrahami e quajti emrin e atij vendi ‘Zoti do të sigurojë’”** Kjo duket se bazohet në aktin e Perëndisë he në përgjigjen e Abrahamit ndaj Isakut në v. 8.

■ **“në Malin e ZOTIT do të sigurohet”** Kjo duket se është profetizim i vendndodhjes së frazës “vendi ku Perëndia do të bëjë të banojë emri i tij” (shih LiP. 12:5, 11, 21; 14:23, 24; 16:2, 6, 11, etj. Në fillim, kjo bënte fjalë për tabernakullin, por më vonë bënte fjalë për tempullin në malin Moria).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 22:15-19

¹⁵Pastaj, engjëlli i ZOTIT i thirri Abrahamit për herë të dytë nga qielli ¹⁶dhe i tha: “Jam betuar për veten time, shpall ZOTI, se, për shkak se bëre këtë gjë dhe nuk ma kurseve birin tënd, birin tënd të vetëm, ¹⁷unë me të vërtetë do të të bekoj pa masë, dhe do ta shumëfishoj tej mase farën tënde, si yjet e qiellit dhe si rëra që është në breg të detit; dhe fara jote do të zotërojë portën e armiqve të tyre. ¹⁸Në farën tënde do të bekohen gjithë kombet e tokës, sepse ti i je bindur zërit tim”. ¹⁹Kështu, Abrahami u kthye me të rinjtë e tij, dhe u ngritën e shkuan së bashku në Beershebë; dhe Abrahami jetoi në Beershebë.

22:16 “Jam betuar për veten time” Kjo është e vetmja herë në librin e Zanafillës, ku Perëndia betohet për vete në lidhje me besëlidhjen. Kjo bëhet një pikë e rëndësishme teologjike në Heb. 6:13-18. Vini re se ky është premtim i pakushtëzuar, i bazuar në dashurinë e Perëndisë, por në reagim ndaj aktit madhështor të besimit të Abrahamit (pra, “për shkak se iu binde zërit tim”, v. 18). Natyra e pakushtëzuar/e kushtëzuar e besëlidhjeve të Biblës duket se lidhet me dashurinë e pakushtëzuar të Perëndisë, dhe me përgjigjen e kushtëzuar njerëzore.

22:17 “me të vërtetë do të të bekoj pa masë” Ka dy struktura gramatikore, në këtë varg, që tregojnë theksim.

1. PASKAJORE ABSOLUTE *Piel* dhe FOLJE E PAKRYER *Piel* nga e njëjta rrënjë fjale, “bekoj” (BDB 138, KB 159). Prandaj përkthehet “do të të bekoj jashtëzakonisht”.
2. PASKAJORE ABSOLUTE *Hifil* dhe FOLJE E PAKRYER *Hifil* nga e njëjta rrënjë, “shumëfishoj” ose “bëj shumë” (BDB 915, KB 1176). Prandaj, përkthehet “do ta shumëfishoj tej mase farën tënde”.

Kjo duket se kthehet pas te premtimi fillestar që iu bë Abrahamit në kapitullin 12 (si në krijimin e parë): për premtimin e një fare dhe një vendi. DHR thekson premtimin e farës dhe lë pa theksuar premtimin e vendit.

☐ **“do ta shumëfishoj tej mase farën tënde, si yjet e qiellit dhe si rëra që është në breg të detit”** Këto janë dy nga metaforat e ndryshme që përdoren për të përshkruar numrin e stërmadh të pasardhësve të Abrahamit (shih, pluhuri, Zan. 13:16; 28:14; Num. 23:10; yjet, Zan. 15:5; 26:4; dhe rëra, Zan. 32:12).

☐ **“dhe fara jote do të zotërojë portën e armiqve të tyre”** Porta simbolizonte sigurinë e qyteteve të lashtë, të rrethuara me mure. Të sigurosh portën e një qyteti do të thotë ta pushtosh. Prandaj, kjo është metaforë për fitoren ushtarake të pasardhësve të Abrahamit ndaj gjithë kundërshtarëve të tyre. Kjo është e njëjta metaforë që përdoret dhe në DHR, në Mateu 16, ku thuhet se “as portat e ferrit nuk do ta mposhtin dot kishën”.

Nga Profetët, e dimë se edhe këto premtime kushtëzohen nga bindja e Izraelit, njësoj siç u kushtëzuan nga bindja e Abrahamit (shih 15:6; 22:16, 18). Premtimet e JHVH janë anuluar nga mosbindja dhe idhujtaria e vazhdueshme e Izraelit. Duhet të mos harrojmë se fokusi parësor i Biblës është te karakteri dhe besnikëria e Perëndisë. Sidoqoftë, duhet thënë gjithashtu se dëshira e tij është që populli i vet të reflektojë karakterin e tij para botës mosbesuese (pra, kombeve), në mënyrë që dhe kombet t’i përgjigjen me besim!

22:18 “në farën tënde do të bekohen gjithë kombet e tokës” Çështja gramatikore dhe teologjike këtu është si ta përkthejmë *Nifalin* dhe *Hithpaelin* E KRYER të FOLJES “bekoj” (BDB 138, KB 159), që duket se paralelizojnë njëra-tjetrën në

1. Zan. 12:3, *Nifal* E KRYER
2. Zan. 18:18, *Nifal* E KRYER
3. Zan. 22:18, *Hithpael* E KRYER
4. Zan. 26:4, *Hithpael* E KRYER
5. Zan. 28:14, *Nifal* E KRYER

Forma *Nifal*, zakonisht është PËSORE (kjo FOLJE shfaqet vetëm në pasazhe të Zanafillës që përkthehen si PËSORE), por mund të veprojë dhe si VETËVEPRORE ose RECIPROKE. Forma *Hithpael* është VETVETORE ose RECIPROKE (shih LiP. 29:19; Psa. 72:17; Isa. 65:16 [dy herë]; Jer. 4:2).

Citimet e këtij premtimi kyç në DHR janë PËSORE. Shih Veprat 3:25 dhe Gal. 3:8. Çështja ka të bëjë me urdhrin misionar të Izraelit për të qenë “mbretëri priftërinjsh” për kombet (shih Eks. 19:5-6). Ndonëse kjo nuk shprehet në mënyrë të qartë deri te profetët e shekullit të tetë, supozohet dhe aludohet në këto pasazhe të Zanafillës.

Në njëfarë kuptimi, Izraeli duhet t’u siguronte kombeve informacion për Perëndinë (përmes zbatimit me bindje gjithë jetën të ligjit të Moisiut). Në fund kombet duhet t’i përgjigjeshin dhe t’i besonin besnikërisë së

JHVH (siç bëri dhe Abrahami; shih Zan. 15:6; Rom. 4:3; Gal. 3:6; Jakobi 2:23). Duhet ta pranojmë dhe t'i përgjigjemi me besim zbulës që JHVH i siguroi Izraelit dhe na siguron nëpërmjet Izraelit. Nëse Izraeli do të ishte i pabindur, në vend të dëshmisë së bollëkut apo një shoqërie të qëndrueshme, të gjitha kombet do të shihnin vetëm anën e gjykimit të JHVH. Izraeli ka dështuar në detyrën e tij misionare dhe kjo detyrë i ka kaluar kishës (pra, "Porosia e Madhe"; Mat. 28:19-20; Luka 24:47; Veprat 1:8)!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 22:20-24

²⁰Pas këtyre gjërave, ndodhi që Abrahamit i thanë: "Ja, edhe Milka i ka lindur fëmijë vëllait tënd, Nahorit; ²¹i parë lindur Uzi, dhe Buzi, vëllai i tij, dhe Kemueli, i ati i Aramit, ²²dhe Hesedi, Hazo, Pilsadhi, Jidlafi dhe Betueli". ²³Betueli u bë i ati i Rebekës; këta të tetë ia lindi Milka Nahorit, të vëllait të Abrahamit. ²⁴Edhe konkubina e tij, që quhej Reuma, i lindi Tebahun, Gahamin, Tahashin dhe Makahun.

22:20-24 Kjo gjenealogji familjare duket disi e pazakontë në këtë pikë, por në të vërtetë është shumë e rëndësishme, pasi përgatit skenën për nusen e ardhshme të Isakut, Rebekën, e cila do të përmendet në vargun 23.

22:23 "Betueli" Ky emër do të thotë "burrë i Perëndisë" (BDB 143 I).

■ **"Rebeka"** Ka mundësi që etimologjia hebraisht e këtij emri (BDB 918) do të thotë "lidh një kafshë", dhe në këtë mënyrë, më vonë pati kuptimin "vendi i lidhjes", ose kur përdoret për një femër: "kurthvënësja". Rabinët mendojnë se kjo do të thotë se bukuria e Rebekës ishte joshëse dhe ajo "e lidhi" dashurinë e Isakut.

22:24 "Reuma" Kjo fjalë (BDB 910) ka dy kuptime të mundshme: (1) "lartësohem", që duket se është me vend këtu, pasi ajo u lartësua nga sklave në konkubinë; ose (2) "perlë", ose "koral", që duket se ka lidhje më të ngushtë me fjalën hebraisht.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t'i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. A i sprovon vërtet Perëndia fëmijët e tij? Nëse po, pse?
2. Ç'kuptim ka fjala "Moria" dhe ku ndodhet?
3. Pse i kërkoi Perëndia Abrahamit që ta flijonte birin e premtimit?
4. Pse përfshihen v. 20-24 në këtë pasazh?

ZANAFILLA 23

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Vdekja dhe varrimi i Sarës 23:1-16	Vdekja dhe varrimi i Sarës 23:1-16	Abrahami blen një vend varrimi për familjen 23:1-16	Sara vdes dhe Abrahami blen një vend varrimi 23:1-2 23:3-4 23:5-6 23:7-9 23:10-11 23:12-13 23:14-16	Varri i patriarkëve 23:1-2 23:3-6 23:7-11 23:12-16
23:17-20	23:17-20	23:17-20	23:17-18 23:19-20	23:17-20

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 23:1-16

¹Sara jetoi njëqind e njëzet e shtatë vjet; këto ishin vitet e jetës së Sarës. ²Sara vdiq në Kiriath-arba (pra, në Hebron) në vendin e Kananit; dhe Abrahami shkoi të mbante zi për Sarën dhe të vajtonte për të. ³Pastaj, Abrahami u ngrit në këmbë përpara së vdekurës dhe u foli bijve të Hetit duke u thënë: ⁴“Unë jam i huaj dhe shtegtar mes jush; më jepni një vend varrimi mes jush, që ta varros të vdekurën time nga sytë e mi”. ⁵Bijtë e Hetit iu përgjigjën Abrahamit dhe i thanë: ⁶“Na dëgjo, im zot, ti je princ i fuqishëm ndër ne; varrose të vdekurën tënde në varrezën tonë më të mirë; askush prej nesh nuk do të ta refuzojë varrin e vet për të varrosur të vdekurën tënde”. ⁷Kështu, Abrahami u ngrit dhe iu përul popullit të vendit, bijve të Hetit. ⁸U foli dhe u tha: “Nëse dëshira juaj është që unë ta varros të vdekurën time nga sytë e mi, më dëgjoni dhe shkoni te Efroni, biri i Zoharit, për mua, ⁹që ai të më japë shpellën e Makpelahut, që e ka në zotërim, që ndodhet në fund të fushës së tij; për çmimin e plotë le të ma japë në praninë tuaj si vend varrimi”. ¹⁰Dhe Efroni ishte ulur ndër bijtë e Hetit; dhe Efron hititi iu përgjigj Abrahamit në prani të bijve të Hetit; madje, në prani të të gjithë atyre që hynin në portën e qytetit, duke i thënë: ¹¹“Jo, imzot, më dëgjo; po ta jap edhe fushën, edhe shpellën që është në të. Në prani të bijve të popullit tim po ta jap; varrose të vdekurën tënde”. ¹²Dhe Abrahami u përkul para popullit të vendit. ¹³Ai i foli Efronit në prani të popullit të vendit, duke i thënë: “Të lutem më dëgjo; do të ta jap çmimin e

fushës, pranoje prej meje që ta varros të vdekurën time aty”. ¹⁴Atëherë Efroni iu përgjigj Abrahamit dhe i tha: ¹⁵“Imzot, më dëgjo; ç’është midis meje dhe teje një copë tokë, që vlen katërqind shekel argjendi? Prandaj, varrose të vdekurën tënde”. ¹⁶Abrahami e dëgjoj Efronin; dhe Abrahami i peshoi Efronit argjendin, sipas shumës që kishte përmendur para bijve të Hetit: katërqind shekel argjendi, sipas vlerës së tregut.

23:1 Rabinët thonë se, kur Abrahami u kthye në shtëpi dhe i tha Sarës se ç’kishte bërë, ajo lëshoi shtatë britma të forta dhe vdiq. Vdekja e saj përmendet në kapitullin 23. Pavarësisht nëse kjo është e vërtetë ose jo, mund ta shohim qartë se ku e gjetën rabinët interpretimin e tyre!

23:2 “Kiriath-arba” Ky emër (BDB 900) përbëhet nga

1. Kiriath do të thotë “qytet”
2. “Arba”
 - a. zakonisht, përkthehet “qyteti i katërve” (pra, Anaku dhe tre bijtë e tij; ose katër fshatra së bashku)
 - b. e njëjta rrënjë do të thotë dhe “pusi/pritë” (BDB 70)
 - c. emri i dikujt, një prej anakimëve, Joz. 14:15; 15:13; 21:11

Shih Temën e Veçantë: Gjigantët, në 14:5.

■ **“Abrahami shkoi të mbante zi për Sarën dhe të vajtonte për të”** Nuk e dimë sa zgjati ky vajtim dhe pazar me vendasit. Trupi i Sarës do të kalbej shpejt në këtë lloj klime (shih kapitullin për vdekjen dhe ritet funebre në *Ancient Israel: Social Institutions*, vëll. 1, nga Roland deVaux, f. 56-61). Sot, në Izrael (ku ende nuk balsamosen njerëzit), i vdekuri duhet varrosur brenda 24 orëve.

23:3-13 Ajo që vijon në gjithë pjesën tjetër të kapitullit është regjistrimi i një dialogu (që përdor zakonet e formalizuara dhe standarde orientale) mes banorëve vendas pranë Hebronit dhe Abrahamit. Vini re formalitetet që shprehen me FOLJE URDHËRORE (vini re paragrafin e TEV).

1. “më jepni” v. 3, BDB 678, KB 733, *Kal* URDHËRORE në kuptimin e një kërkesë
2. “vend varrimi”, v. 3 (fjalë për fjalë, “zotërim për një vend varrimi”), BDB 868, KB 1064, *Kal* NXITËSE
3. “dëgjo”, v. 6, BDB 1033, KB 1570, *Kal* URDHËRORE (e përdorur nga bijtë e Hetit për Abrahamin)
4. “varrose të vdekurën tënde”, v. 6, BDB 686, KB 1064, *Kal* URDHËRORE (Abrahami nuk donte ta bënte këtë, pra, ta varroste Sarën në një nga tokat e tyre)
5. “dëgjo”, v. 8, njësoj si #3, por Abrahami iu flet
6. “shkoni” (ose lutjuni), v. 8, BDB 803, KB 910, *Kal* URDHËRORE (si kërkesë)
7. “të më japë”, v. 9, BDB 678, KB 733
 - a. *Kal* LEJORE
 - b. *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR (Efroni i përgjigjet në v. 11 [tre folje *Kal* TË KRYERA], por kjo nuk është ofertë e një dhurimi të tokës, por pjesë e pazarit të pritur; në thelb, tregon ofertën e shitjes)
8. “dëgjo”, v. 11, njësoj si #3 dhe #5 (Efroni i flet Abrahamit dhe i ofron shpellën dhe fushën)
9. “varros”, v. 11, njësoj si #4
10. “dëgjo” (fjalë për fjalë, “ma vër veshin”), v. 13, njësoj si #3, 5, 8 (Abrahami i flet Efronit)
11. “dëgjo”, v. 15, njësoj si #3, 5, 8, 10 (Efroni i flet Abrahamit për çmimin e fushës në mënyrë të tillë që e përjashton pazarin për çmimin e tokës, dhe, me sa duket, ky ishte çmim i lartë)

Pjesa më e madhe e këtij dialogu mund të na duket formale ose përsëritëse, por ky ishte protokollin e pritshëm në shoqërinë kananite të mijëvjeçarit të dytë para K.

23:3 “bijve të Hetit” Emri Het (*Khet*, BDB 366) i përkiste paraardhësit të hititëve (*Khitti*, BDB 366, shih Zan. 10:15; 1 Kro. 1:13). Shih Temën e Veçantë: Banorët para-izraelitë të Palestinës në 12:6.

23:4 “i huaj dhe shtegtar” Këto dy fjalë kanë ngjyrimë të ndryshme kuptimore, por këtu, ndoshta, janë thjesht sinonime të njëra-tjetrës.

1. “i huaj” (BDB 158) nënkupton një banor të huaj, shih Zan. 15:13; Eks. 22:21; 23:9; Lev. 19:34; LiP. 10:19; 23:8

2. “shtegtar” (BDB 444) ishte një i huaj kalimtar, që s’kishte të drejta ligjore, Lev. 22:10; 25:40
Ndoshta, të marra së bashku, këto fjalë nënkuptojnë dikë që ishte transferuar në një zonë të panguluar, por që nuk kishte tokën e vet. Shih artikullin “Resident Aliens” [Banorët e huaj] në *Ancient Israel: Social Institutions*, vëll. 1, nga Roland deVaux, f. 74-76.

23:6 “ti je princ i fuqishëm” Fjala e përkthyer “i fuqishëm” është *elohim* (BDB 43), që mund të përdoret për

1. Perëndinë
2. gjykatësit
3. engjëjt
4. këtu bën fjalë për një drejtues të fuqishëm, vendas të familjes

Përkthimi “i fuqishëm” vjen nga kuptimi i rrënjës së fjalës *el* (BDB 42, shih 1 Kro. 12:22; Psa. 68:15; Jona 3:3). Disa komentues duan ta përkthejnë “princ i Perëndisë”.

Fjala që përkthehet “princ” (BDB 672) do të thotë “i lartësuar” (nga rrënja bazë, BDB 669). NASB e përkthen

1. “princ” në Zan. 17:20; 25:16; 34:2
2. “drejtues” në Eks. 16:22; Num. 1:16, 44; 2:3; Joz. 22:32
3. “sundimtar” në Eks. 22:28; 34:31; 35:27; 1 Mbre. 11:34
4. “kryetar” në Joz. 13:21

Në këtë pazar tejet të stilizuar, ky ishte titull i sjellshëm respekti. Hititët nuk po bënë shpallje fetare.

23:9 “shpellën e Makpelahut” Me sa duket, kjo ishte një shpellë (vend i zakonshëm varrimi), që ndodhej në zonën e Makpelahut, një rajon periferik prej Hebronit në drejtim të Mamres (shih 13:18; 14:13; 18:1).

Aty u varrosën disa familjarë të Abrahamit.

1. Sara, 23:19
2. Abrahami, 25:9
3. Isaku, 35:29
4. Rebeka dhe Lea, 49:31
5. Jakobi, 50:13

23:10 “në portën” Ky ishte vendi ku drejtuesit e atyshëm takoheshin për miqësi, tregti dhe çështje ligjore.

■ **“hititi”** Shih Temën e Veçantë në 12:6.

23:15 “shekel” Shih Temën e Veçantë: Peshat dhe vëllimet në Lindjen e Afërt në lashtësi, në 18:6.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 23:17-20

¹⁷Kështu, fusha e Efronit, që ishte në Makpelah, që ndodhej përballë Mamres, fusha dhe shpella që ishte në të, si dhe gjithë pemët që ishin në atë fushë, që ishin brenda të gjitha caqeve të perimetrit të saj, i kaluan në pronësi ¹⁸Abrahamit si zotërim në prani të bijve të Hetit, përpara gjithë atyre që hynin nga porta e qytetit. ¹⁹Pas kësaj, Abrahami e varrosi të shoqen, Sarën, në shpellën e fushës së Makpelahut përballë Mamres (pra, Hebronit) në vendin e Kananit. ²⁰Kështu fusha dhe shpella që ishte në të i kaluan Abrahamit si pronë për vend varrimi nga ana e bijve të Hetit.

23:17 “i kaluan në pronësi” Kjo FOLJE (BDB 877, KB 1086, *Kal E PAKRYER*) do të thotë “ngre” ose “ngrihem në këmbë”. Më vonë, përdorej në kuptimin e përmbylljes së veprimeve ligjore. Tani, Abrahami kishte zyrtarisht si pronë tokë të tijën në Palestinë/Kanan. Nuk ishte më i huaj dhe shtegtar.

ZANAFILLA 24

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Nuse për Isakun 24:1-9	Nuse për Isakun 24:1-9	Gjetja e nuses për Isakun 24:1-9	Nuse për Isakun 24:1-4 24:5 24:6-9	Martesa e Isakut 24:1-9
24:10-14 Zgjedhja e Rebekës	24:10-14	24:10-14	24:10-14	24:10-14
24:15-21	24:15-21	24:15-21	24:15-17 24:18-21	24:15-21
24:22-27	24:22-28	24:22-27	24:22-23 24:24-25 24:26-27	24:22-27
24:28-41	24:29-31 24:32-41	24:28-33	24:28-31 24:32-33a 24:33b 24:34-41	24:28-32 24:33-49
24:42-44	24:42-44	24:42-44	24:42-49	
24:45-49	24:45-49	24:45-49		
24:50-51	24:50-51 24:52-60 (60)	24:50-51 24:52-60 (60)	24:50-53	24:50-53
24:52-61 (60)			24:54 24:55 24:66 24:57-58a 24:58b 24:59-61 (60)	24:54-61 (60)
Isaku martohet me Rebekën 24:62-67	24:61-67	24:62-67	24:62-65a 24:65b 24:66-67	24:62-67

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:1-9

¹Dhe Abrahami ishte i vjetër, i shkuar në moshë; dhe ZOTI e kishte bekuar Abrahamin në çdo mënyrë. ²Abrahami i tha shërbëtorit të vet, më të vjetrit në shtëpinë e tij, që ishte në krye të gjithçkaje që zotëronte Abrahami: “Të lutem, vendose dorën poshtë kofshës sime, ³dhe do të të bëj të betohesh për ZOTIN, Perëndinë e qiejve dhe Perëndinë e tokës, se nuk do të marrësh për djalin tim grua nga bijat e kananitëve, ndër të cilët jetoj, ⁴por do të shkosh në vendin tim dhe te të afërmit e mi, dhe do të marrësh një grua për birin tim, Isakun”. ⁵Shërbëtori i tha: “Po sikur vajza të mos dojë të më ndjekë në këtë vend; duhet ta kthej birin tënd në vendin nga erdhe ti?” ⁶Atëherë Abrahami i tha: “Ruhu që të mos ma kthesh tim bir aty! ⁷ZOTI, Perëndia i qiejve, i cili më mori nga shtëpia e atit tim dhe nga vendlindja ime, dhe i cili më foli dhe m'u betua duke thënë: ‘Pasardhësve të tu do t'u jap këtë vend’, ai vetë do ta dërgojë engjëllin e tij para teje, dhe do të marrësh një grua për birin tim prej aty. ⁸Por nëse vajza nuk dëshiron të të ndjekë, atëherë do të çlirohesh nga betimi im; vetëm djalin tim mos e kthe aty”. ⁹Kështu, shërbëtori e vuri dorën nën kofshën e Abrahamit, të zotit të tij, dhe iu betua për këtë çështje.

24:1 “Dhe Abrahami ishte i vjetër, i shkuar në moshë” Kur e krahason Zan. 25:20, që thotë se Isaku ishte dyzet vjet kur u martua me Rebekën, me Zan. 21:5, 12 thotë se Abrahami ishte 100 vjeç kur lindi Isaku, atëherë duket se Abrahami ishte 140 vjeç në fillim të kapitullit 24. Ai jetoi deri në moshën 175 vjeçare (shih Zan. 25:7).

■ **“dhe ZOTI e kishte bekuar Abrahamin në çdo mënyrë”** Shih një renditje të plotë të këtyre bekimeve në v. 35.

24:2 “Abrahami i tha shërbëtorit të vet, më të vjetrit në shtëpinë e tij, që ishte në krye të gjithçkaje që zotëronte Abrahami” MBIEMRI “më i vjetri” (BDB 278, nga EMRI “mjekër”) mund të nënkuptojë një person me autoritet, jo medoemos më i vjetri në moshë (shih Zan. 50:7; Isa. 3:2). Shumë komentues mendojnë se ky shërbëtor besnik ishte Eliezeri i Damaskut, i përmendur në Zan. 15:2. Fakti se ai po i gjente grua Isakut tregon natyrën e tij joegoiste në lidhje me të drejtat e trashëgimisë. Madje, ky është një nga personazhet dytësore më të perëndishëm, më të mahnitshëm dhe më besnikë, që përmenden në Bibël.

■ **“Të lutem, vendose dorën poshtë kofshës sime”** FOLJA “vendos” (BDB 962, KB 1231, *Kal* URDHËRORE) është një urdhër i rëndësishëm kulturor që lidhet me betimin e v. 3 (“betohu” BDB 989, KB 1396, *Hifil* I PAKRYER, i përdorur në kuptimin NXITËS).

Ky akt i veçantë kulturor përmendet vetëm këtu dhe në Zan. 47:29. Ka patur disa teori për qëllimin e tij.

1. Meqë kofsha është simbol i pasardhësve të burrit (BDB 437, 1.b., shih Zan. 46:26; Eks. 1:5; Gjyq. 8:30), ndoshta bën fjalë për organet gjenitale. Nëse kjo është e vërtetë, atëherë mund të bëjë fjalë për rrethprerjen, që është shenjë e besëlidhjes së JHVH (shih v. 3). Kjo është mënyra sesi ky varg interpretohet nga Targumi i Jonatanit dhe Rashit.

2. Mendohet se kjo bën fjalë për pasardhësit, kështu që Jeronimi, Augustini dhe Luteri thonë se bën fjalë për pasardhësin absolut të Abrahamit: Mesinë.
3. Disa mendojnë se bën fjalë për faktin se Abrahami ishte i zoti i këtij administratori për këtë detyrë të rëndësishme, që t'i gjente grua Isakut (shih Ibn Ezra dhe Kalvini).
4. Ndoshta reflekton një mallkim kulturor shterpësie nëse e shkel betimin.

24:3 “do të të bëj të betohesh për ZOTIN, Perëndinë e qiejve dhe Perëndinë e tokës” Ka patur shumë diskutime mes komentuesve nëse Abrahami ishte monoteist i vërtetë, apo thjesht një henoteist (pra, dikush që ka vetëm një perëndi të vetën, por që nuk e mohon ekzistencën e perëndive të tjera). Për shkak të frazave si kjo, unë mendoj se Abrahami ishte monoteist. Shumica e studiuesve e marrin si të mirëqenë se monoteizmi i plotë, në kuptimin filozofik, u zhvillua vetëm në kohën e Profetëve të shekullit të tetë para K.

■ **“nuk do të marrësh për djalin tim grua nga bijat e kananitëve”** Ndoshta, kjo është për shkak të profecisë së Zan. 15:13-16 ose Zan. 9:25-27 (shih dhe Eks. 34:15-16 dhe LiP. 7:3-6). Abrahami ishte takuar me një sërë burrash të perëndishëm kananitë.

1. Amoriti i përmendur në 14:13
2. Melkicedeku, i përmendur në 14:18
3. Abimeleku, i përmendur në kapitullin 20.

Kjo tregon se degradimi i plotë i amoritëve nuk ishte përmbushur ende në këtë fazë të historisë.

24:4 “do të shkosh në vendin tim dhe te të afërmit e mi” Kjo duket se bën fjalë për Urin e Kaldeasve dhe për familjen e Nahorit, që përmendet në 11:27-31.

24:5 “Po sikur vajza të mos dojë të më ndjekë në këtë vend” Me sa duket, shërbëtori ishte i preokupuar për urdhrat e veçantë që i kishte dhënë Abrahami. Abrahami donte që Isaku të kishte një nuse që (1) me anë të besimit të ishte e gatshme ta linte familjen e vet, ashtu siç kishte lënë dhe Abrahami familjen e vet, dhe (2) që njihje JHVH, Perëndinë e tyre.

■ **“duhet ta kthej birin tënd ën vendin nga erdhe ti?”** Vargu 5 është pyetje e theksuar (*Hifil* PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË PAKRYER *Hifil* nga e njëjta rrënjë fjale, BDB 996, KB 1427) nga ana e shërbëtorit, ndërsa v. 6 është një urdher i prerë (“ruhu që të mos marrësh”, URDHËRORE *Nifal* [BDB 1036, KB 1581] e ndjekur nga një FOLJE E PAKRYER *Hifil* [BDB 996, KB 1427], njësoj si folja e përdorur në v. 5) i Abrahamit që Isaku s’duhet të kthejë në vendlindjen e Abrahamit. Ka dy arsye të mundshme për këtë: (1) ata ishin ende politeistë; ose (2) premtimet e Perëndisë lidheshin në mënyrë të posaçme me Kananin (shih v. 7; Heb. 11:15; Zan. 12:7; 13:15; 15:18).

24:7 “ai vetë do ta dërgojë engjëllin e tij para teje” Engjëlli i JHVH, shpesh, flet dhe vepron për të zbatuar vullnetin e JHVH. Ai përmendet disa herë në Zanafilla (shih 16:7; 21:17; 22:11; vini re dhe Eks. 23:20, 23). Shih shënimin e veçantë në 12:7.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:10-14

¹⁰Pastaj, shërbëtori mori dhjetë deve nga devetë e të zotit dhe u nis me një larmi gjërash të mira të të zotit nga dora e tij; dhe u ngrit e shkoi në Mesopotami, në qytetin e Nahorit. ¹¹I bëri devetë të gjunjëzoheshin jashtë qytetit përbri një pusi me ujë në darkë, në kohën kur gratë dilnin për të mbushur ujë. ¹²Tha: “O ZOT, Perëndia i zotërisë tim, Abrahamit; të lutem më jep sukses sot, dhe trego dashamirësi ndaj zotërisë sim, Abrahamit. ¹³Ja, po qëndroj përbri burimit, dhe bijat e burrave të qytetit po vijnë të nxjerrin ujë; ¹⁴tani, bëj që vajza të cilës do t’i them, ‘Të lutem, ule qypin që të pi’, dhe që më përgjigjet, ‘Pi, madje do t’u jap ujë dhe deveve’, bëj që ajo të jetë vajza që ti ke caktuar për shërbëtorin tënd, Isakun; dhe nga kjo do ta di që i ke treguar dashamirësi zotërisë sim”.

24:10 “Pastaj, shërbëtori mori dhjetë deve” Ka patur shumë diskutime mes historianëve në lidhje me periudhën kohore kur janë zbutur devetë. Është e vërtetë se ato nuk përdoreshin gjerësisht për qëllime tregtare (pra, si karvane) përpara 1200 para K., por duket se ishin zbutur shumë më herë për qëllime private.

■ **“Mesopotami”** Kjo është fjala hebraisht “Aram-na-harain” (BDB 74 dhe 625, shih LiP. 23:4), që duket se ka kuptimin: “Arami i dy lumenjve”. Kjo frazë nënkupton Mesopotaminë veriore qendrore.

■ **“qytetin e Nahorit”** Nahori (BB 637, kuptimi është i paqartë) është emri i Terahut, gjyshit të Abrahamit (shih Zan. 11:22, 23, 24, 25; 1 Kro. 1:26). Është dhe emri i njërit prej bijve të Terahut (Zan. 11:26, 27, 29). Me sa duket, Abrahami i tha shërbëtorit të kthehej në qytetin ku jetonte vëllai i tij, Nahori (shih Zan. 22:20-24). Ndoshta, njihej me emër tjetër, ndoshta dhe me emrin Uri i Kaldeasve, ish-vendlindja e Abrahamit, ose ishte vendi ku ishte transferuar një pjesë e mirë e familjes së tij: Harani (shih Zan. 11:31). Shënimi i NIV Bible Study përmend faktin se një qytet me emrin Nahor gjendet dhe në pllakat e Nuzit, që u gjetën në Mari (f. 41). Në këtë kuptim, “Haran” bën fjalë për një rajon, jo thjesht për një qytet në Mesopotaminë veriore qendrore.

24:12 “dhe tha: “O ZOT, Perëndia i zotërisë sim, Abrahamit” Ky nuk është koment përçmues për besimin e shërbëtorit, por tregon burimin e premtimit të besëlidhjes (shih v. 26). Lutja e tij përmban dy kërkesa.

1. “më jep” (fjalë për fjalë, “bëj që të ndodhë [diçka]”), BDB 899, KB 1137, *Hifil* URDHËRORE

2. “trego”, BDB 793, KB 889, *Kal* URDHËRORE

Fjala “dashamirësi” është një EMËR i fuqishëm i besëlidhjes, *khesed* (shih 19:19; 20:13; 21:23; 24:12,14,27,49; 32:10; 39:21; 40:14; 47:29). Shih Temën e Veçantë në 19:19. Ky shërbëtor, pa dyshim, që po i drejtohej me lutje Perëndisë që kishte bërë besëlidhjen me Abrahamin.

24:12, 16 Renditen një sërë karakteristikash të Rebekës.

1. gatishmëri dhe forcë për të ndihmuar, v. 12 (lutja e shërbëtorit të Abrahamit)
2. shumë e bukur, v. 16
3. e virgjër, v. 16
4. mikpritëse, v. 18-25

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:15-21

¹⁵Pa përfunduar ende këto fjalë, ja, Rebeka, që i kishte lindur Betuelit, birit të Milkës, gruas së vëllait të Abrahamit, Nahorit, erdhi me qypin mbi shpatull. ¹⁶Vajza ishte shumë e bukur, e virgjër, dhe asnjë burrë s’kishte kryer marrëdhënie me të; dhe zbriti te burimi, e mbushi qypin dhe u ngrit. ¹⁷Atëherë, shërbëtori vrapoi t’i dilte para dhe i tha: “Të lutem, më jep të pi pak ujë nga qypi yt”. ¹⁸Ajo i tha: “Pi, imzot”; dhe, shpejt e shpejt, e uli qypin te dora dhe i dha të pinte. ¹⁹Pasi i dha të pinte, i tha atij: “Do të nxjerr ujë dhe për devetë e tua, derisa të ngopen së piri”. ²⁰Kështu, e zbrazi shpejt e shpejt qypin te korita, dhe vrapoi sërish te pusi që të nxirrte prapë ujë, dhe nxori ujë për gjithë devetë e tij. ²¹Ndërkaq, burri po e kundronte në heshtje, për të kuptuar nëse ZOTI i kishte dhënë sukses udhëtimit të tij apo jo.

24:15 “Rebeka, që i kishte lindur Betuelit, birit të Milkës” Kjo familje u përmend në Zan. 22:20-24. Emri i të atit të saj, Betuel, do të thotë “burrë i Perëndisë” (BDB 143 I), që ndoshta tregon natyrën shpirtërore të kësaj familjeje. Po kështu, është domethënë fakti se prejardhja e kësaj familjeje kalon përmes Milkës, grua së vërtetë, jo konkubinës së Nahorit, Reumës.

■ **“erdhi me qypin mbi shpatull”** Kjo është një pikë që tregon vërtetësinë historike të këtij rrëfimi. Gratë në Egjipt e mbanin qypin e ujit mbi kokë, ndërsa në Mesopotami e mbartnin mbi kofshë ose mbi shpatull.

24:17 “të lutem, më jep të pi” Kjo është URDHËRORE *Hifil* (BDB 167, KB 196). Kjo përputhet me lutjen e tij në v. 14.

24:18 “Pi” Kjo është URDHËRORE *Kal* (BDB 1059, KB 1667), që i përgjigjet lutjes së tij për drejtimin e Perëndisë për të gjetur vajzën e duhur.

24:19-20 “Do të nxjerr ujë dhe për devetë e tua” Edhe kjo ishte pjesë e lutjes së shërbëtorit në v. 14. JHVH i dha drejtim të qartë për Rebekën. Ky veprim nga ana e Rebekës duhet t’i ketë marrë shumë kohë dhe energji, pasi bëhej fjalë për dhjetë deve të etura!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:22-27

²²Kur devetë mbaruan së piri, burri mori një unazë floriri, që peshonte gjysmë shekeli, dhe dy byzylykë për kyçet e duarve të saj, që peshonin dhjetë shekel floriri, ²³dhe i tha: “Bija e kujt je? Të lutem më thuaj: a ka vend për ne që të bujtim në shtëpinë e babait tënd?” ²⁴Ajo i tha: “Unë jam bija e Betuelit, birit të Milkës, që ajo ia lindi Nahorit”. ²⁵Sërish, ajo i tha: “Ne kemi plot kashtë dhe ushqim, si dhe dhomë për të bujtur”. ²⁶Atëherë burri u përkul dhe adhuroi ZOTIN. ²⁷Tha: “I bekuar është ZOTI, Perëndia i tim zoti, Abrahamit, i cili nuk e ka braktisur dashamirësinë dhe të vërtetën e tij ndaj tim zoti; sa për mua, ZOTI më ka drejtuar për të gjetur udhën drejt shtëpisë së vëllezërve të tim zoti”.

24:22 “burri mori një unazë floriri, që peshonte gjysmë shekeli, dhe dy byzylykë për kyçet e duarve të saj”, që peshonin dhjetë shekel floriri” Kjo unazë floriri ishte unazë hunde (shih v. 47, dhe Pentatukun Samaritan). Mendoj se një unazë hunde që peshonte gjysmë shekeli ia ulte hundën vajzës që e mbante (shih Fja. 11:22; Isa. 3:21; Ezek. 16:12).

24:27

NASB “dashamirësinë”

NKJV “mëshirën”

NRSV “dashurinë e patundur”

Peshita “hirin”

Kjo është fjala hebraisht *hesed* (BDB 338, shih Temën e Veçantë në 19:19), që do të thotë “mirësi”, ose “besnikëri ndaj besëlidhjes”. Përmendet shumë shpesh në lidhje me veprimtarinë e Perëndisë në lidhje me popullin e tij të zgjedhur.

Përdoret

1. kur shpëton dikë nga armiku
2. kur shpëton dikë nga vdekja
3. kur kthen dikë drejt Fjalës së Perëndisë (shih Psalmi 109:26; 119:41, 76, 88, 124, 149, 159)
4. kur falet mëkati (shih Psa. 25:7; 51:1)
5. kur zbatohet besëlidhja (shih LiP. 7:9, 12; I Mbr. 8:23; Neh. 1:5; 9:32; Dan. 9:4)
6. shpesh, përshkruan plotësinë dhe përjetësinë e dashurisë dhe përkujdesit të Perëndisë (shih 1 Kro. 16:34,41; 2 Kro. 5:13; 7:3,6; 20:21; Ezra 3:11; Ps. 100:5; 103:17; 106:1; 107:1; 118:1,2,3,4,29; 136:1 e më tej; 138:8)

NASB, NKJV,

Peshitta “të vërtetën”

NRSV “besnikërinë”

NJB “dashurinë besnike”

Kjo është një tjetër fjalë e rëndësishme, “e vërteta”, *emet* (BDB 54) që, shpesh, shfaqet në lidhje me fjalën “dashamirësi”. Në fillim, nga ana etimologjike, kishte kuptimin “jam i patundur”, ose “jam i sigurt”; prandaj, më vonë, mori kuptimin “besnikëri”. Fjala greqisht që i përkon kësaj është një term që Pali e përdor për të përshkruar shfajësimi me anë të hirit nëpërmjet besimit në Romakëve 4 dhe Galatasve 3, ku citon nga Habakuku 2:4 (mos harroni se shkruesit e DHR ishin mendimtarë hebrenj që shkruanin në greqishten koine; shih Temën e Veçantë: Besoj, në 15:6). Shpesh, këto fjalë shfaqen së bashku (shih Psa. 25:10; 40:11; 57:3; 61:7; 85:10; 89:14; 115:1).

■ **“ZOTI më ka drejtuar”** Kjo FOLJE (BDB 634, KB 685, *Kal E KRYER*) përshkruan udhëheqjen dhe drejtimin e Perëndisë për ata që besojnë në të (shih Psa. 5:8; 27:11; 139:24; Isa. 58:11).

■ **“udhën”** Kjo fjalë (BDB 202) përshkruan besimin në Perëndinë, që duhet të jetë stil jetese (shih Gjyq. 2:22; Psa. 119:1). Kjo shprehje e DHV u bë titulli më i hershëm i kishës së krishterë (pra, “Udha”; Veprat 9:2; 18:25, 26; 19:9, 23; 22:4; 24:14, 22; dhe, ndoshta, Gjoni 14:6).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:28-41

²⁸Atëherë, vajza vrapoi dhe ia tregoi familjes së nënës së vet këto gjëra. ²⁹Rebeka kishte një vëlla, që e kishte emrin Laban; dhe Labani vrapo jashtë te burri në burim. ³⁰Kur pa unazën dhe byzylykët në kyçet e të motrës, dhe kur dëgjoji fjalët e motrës së tij, Rebekës, që tha: “Ky është burri që më foli”, Labani shkoi te burri; dhe ja, ai po qëndronte përbri deveve te burimi. ³¹Dhe i tha: “Hyr, o i bekuari i ZOTIT! Pse qëndron jashtë, kur unë kam përgatitur shtëpinë dhe një vend për devetë?” ³²Kështu burri hyri në shtëpi. Pastaj, Labani shkarkoi devetë, u dha deveve kashtë dhe tagji, dhe i dha ujë burrit që të lante këmbët e tij dhe këmbët e burrave që ishin me të. ³³Por kur i vunë përpara ushqim për të ngrënë, ai tha: “Nuk do të ha derisa t’ju kem treguar për punën time”. Dhe Labani i tha: “Fol”. ³⁴Kështu, ai i tha: “Unë jam shërbëtori i Abrahamit. ³⁵ZOTI e ka bekuar jashtë mase tim zot, aq sa është bërë i pasur; i ka dhënë tufa dhe kope bagëtish, argjend dhe ar, shërbëtorë dhe shërbëtore, deve dhe gomarë. ³⁶Sara, gruaja e tim zoti, i lindi tim zoti një djalë në pleqëri, dhe ai i ka dhënë djalit gjithçka që zotëron. ³⁷Im zot më vuri t’i betohesha, duke më thënë: ‘Nuk do të gjesh grua për tim bir nga bijat e kananitëve, në vendin e të cilëve jetoj; ³⁸por do të shkosh në shtëpinë e tim eti dhe te të afërmit e mi, dhe do të marrësh një grua për tim bir’. ³⁹Unë i thashë tim zoti: ‘Po sikur vajza të mos më ndjekë?’. ⁴⁰Ai më tha: ‘ZOTI, përpara të cilit kam ecur, do ta dërgojë engjëllin e tij te ty që të ta bëjë të suksesshëm udhëtimin, dhe ti do të marrësh një grua për tim bir nga të afërmit e mi dhe nga shtëpia e atit tim; ⁴¹pastaj do të çlirohesh nga betimi, pasi të kthehesh nga të afërmit e mi; dhe, nëse ata nuk ta japin vajzën, do të çlirohesh nga betimi im”.

24:29 “Laban” Burimet rabinike tregohen negative ndaj Labanit; prandaj, vargun 30 e interpretojnë sikur ai doli për ta takuar shërbëtorin vetëm kur pa floririn që i kishte dhënë së motrës. Megjithatë, v. 30 përmend dhe familjen e Abrahamit, që mund të ketë qenë një tjetër arsye e mundshme për interesimin e Labanit. Labani është njeri i vështirë për t’u kuptuar në Shkrim, pasi në v. 31 ai përdor fjalën “JHVH”, kurse në Zan. 31:53 duket se është idhujtar e politeist, dhe nënkupton se Nahori ka një tjetër perëndi.

24:32-33 Shërbëtorët e Labanit/ose vetë Labani kryejnë një sërë veprimesh kulturore për shërbëtorin e Abrahamit.

1. ia shkarkojnë devetë
2. u japin tagji deveve
3. u japin ujë shërbëtorëve që shoqëronin “shërbëtorin” për të larë këmbët
4. u dhanë ushqim të gjithëve

24:34-41 Kjo përsërit fjalët që Abrahami i tha shërbëtorit të vet, të cilat përmenden më herët në këtë kapitull.

24:36 “Sara, gruaja e tim zoti, i lindi tim zoti një djalë në pleqëri” Me sa duket, këtë informacion ua dha që familja e vajës të qetësoheshin për moshën e Isakut. Isaku ishte i biri i Abrahamit, ndërsa Rebeka ishte mbesa e Nahorit.

24:41 “betimi” Në pjesën e parë të këtij kapitulli, Abrahami i kërkoi shërbëtorit të merrte përsipër një betim (BDB 46). Forma e fjalës që përdoret këtu në v. 41 ka dhe kuptimin “mallkim”, që tregon natyrën tejet të rreptë të kërkesës së Abrahamit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:42-44

⁴²“Kështu, sot erdha te burimi, dhe thashë: ‘O ZOT, Perëndia i tim zoti Abrahamit; tani, nëse do të ma bësh të suksesshëm udhëtimin ku po shkoj; ⁴³ja, unë po qëndroj përbri burimit, dhe le të ndodhë që vajza që vjen për të nxjerrë ujë, dhe unë do t’i them: “Të lutem, më jep të pi pak ujë nga qypi yt”, ⁴⁴dhe më thotë: “Pi, madje do të nxjerr dhe ujë për devetë e tua”, le të jetë ajo gruaja që ZOTI ka caktuar për birin e tim zoti”.

24:43 “vajza” Është interesante se Rebeka quhet virgjëreshë në v. 16, “betulah” (BDB 143), ndërsa në v. 43 quhet vajzë, “alma” (BDB 761). Përkthyesit e Septuagintës e përkthejnë fjalën “alma” “virgjëreshë” në Isa. 7:14 dhe në këtë varg. Me sa duket, nga ana kulturore, këto fjalë nënkuptonin të njëjtën gjë, ndonëse “betulah” do të thotë shkoqur “virgjëreshë”, kurse “alma” nënkupton “një vajzë në moshë për t’u martuar”, e cila normalisht ishte e virgjër.

24:42-48 Kjo është përsëritje e diskutimit të mëparshëm në vgj. 11-27.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:45-49

⁴⁵“Pa përfunduar ende të flisja me vete, ja, erdhi Rebeka me qypin në shpatull, zbriti te burimi dhe nxori ujë, dhe unë i thashë: ‘Të lutem, më jep të pi’. ⁴⁶Ajo uli shpejt qypin nga shpatulla dhe më tha: ‘Pi, madje do t’u jap ujë dhe deveve’; kështu, piva dhe ajo u dha ujë dhe deveve. ⁴⁷Atëherë, e pyeta dhe i thashë: ‘E bija e kujt je?’ Dhe ajo më tha: ‘E bija e Betuelit, birit të Nahorit, që ia lindi Milka’; dhe i vura unazën në hundë dhe byzylykët në kyçet e duarve. ⁴⁸Dhe unë u përkula dhe adhurova ZOTIN, dhe bekova ZOTIN, Perëndinë e tim zoti Abrahamit, i cili më udhëhoqi në udhën e duhur për të marrë të bijën e të afërmit të zotërisë sim për birin e tij. ⁴⁹Kështu, tani, nëse do ta trajtoni me mirëdashje dhe vërtetësi zotërinë tim, ma thoni; nëse jo, ma thoni, që të kthehem djathtas ose majtas”.

24:49 Shërbëtori i kërkon përgjigje Labanit. A do të veprojë dhe ai si Abrahami, me dashamirësi dhe të vërtetë? Nëse nuk dëshiron ta vazhdojë ujdinë e martesës, shërbëtori do të largohet (metafora, “të kthehem djathtas ose majtas”) dhe do të kërkojë diku tjetër.

Ky varg ka tre FOLJE URDHËRORE.

1. “ma thoni”, BDB 616, KB 665, *Hifil* URDHËRORE
2. “ma bëni të ditur”, e njëjta FOLJE përsëritet
3. “që të kthehem”, BDB 815, KB 937, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin NXITËS

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:50-51

⁵⁰Atëherë, Labani dhe Betueli u përgjigjën: “Kjo gjë vjen nga ZOTI; kështu që nuk mund të të flasim keq apo mirë. ⁵¹Ja ku është Rebeka para teje, merre dhe shko, dhe le të jetë gruaja e birit të zotërisë tënd, siç ka folur ZOTI”.

24:50 “Atëherë, Labani dhe Betueli u përgjigjën: “Kjo gjë vjen nga ZOTI; kështu që nuk mund të flasim keq apo mirë” Është e pazakontë që Labani, vëllai, renditet para Betuelit, të atit. Nga Pllakat e Nuzit mësojmë se, shpesh, vëllai i nuses merrte rolin kryesor në ujdinë e martesës. Fraza e fundit e këtij vargu është keqkuptuar së tepërmi nga shumë komentues. Kjo është një shprehje hebraisht që ka kuptimin: “JHVH ka folur; çfarë na mbetet të themi neve?” (shih v. 51c).

Është e habitshme që Betueli përmendet në v. 50, por jo në vgj. 53, 55. Shumë mendojnë se ai duhet të ketë vdekur gjatë kësaj periudhe kohore. Ndoshta, përgjigja e Labanit në v. 50 konsiderohet sikur vjen prej tij dhe Betuelit, ndonëse babai mund të mos ketë qenë i pranishëm. Ka gjasa që, në atë kohë, ata që rregullonin martesën e motrave ishin vëllezërit.

24:51 Si përgjigje për arsyen e ardhjes së shërbëtorit dhe për kërkesën e tij për përgjigje të menjëhershme, në këtë varg jepen disa urdhra (v. 49).

1. “merre” (BDB 542, KB 534, *Kal* URDHËRORE)
2. “shko”, (BDB 229, KB 246, *Kal* URDHËRORE)
3. “le të jetë gruaja”, BDB 224, KB 243, *Kal* LEJORE

Vini re se Rebeka nuk pyetet për veprimet e saj në v. 28, por pyetet në v. 57-58, që duket se ishte gjest mirësjelljeje, pasi çmimi i pajës paguhet në v. 53. Mos harroni se Bibla vetëm sa na përmbledh atë që thuhet dhe ndodh, por ne besojmë se këto përmbledhje i udhëhoqi Fryma.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:52-61

⁵²Kur shërbëtori i Abrahamit dëgjoi këto fjalë, u përkul përtokë përpara ZOTIT. ⁵³Shërbëtori nxori sende argjendi dhe sende floriri, bashkë me veshje, dhe ia dha Rebekës; ai i dha gjëra të çmuara dhe të vëllait dhe nënës së saj. ⁵⁴Pastaj, ai dhe burrat që ishin me të hëngrën, pinë dhe kaluan natën. Kur u ngritën në mëngjes, ai tha: “Më përcillni për tek imzot”. ⁵⁵Por vëllai dhe nëna e saj thanë: “Le të qëndrojnë vajza me ne ca ditë, ta zëmë dhjetë; pastaj, mund të shkojë”. ⁵⁶Ai u tha: “Mos më vononi, sepse ZOTI i ka dhënë mbarësi udhës sime. Më përcillni që të shkoj tek imzot”. ⁵⁷Dhe ata i thanë: “Do ta thërrasim vajzën dhe do ta pyesim ç’dëshirë ka”. ⁵⁸Atëherë, e thirrën Rebekën dhe i thanë: “A do të

shkosh me këtë burrë?” Dhe ajo tha: “Do të shkoj”. ⁵⁹Kështu, ata e përcollën motrën e tyre, Rebekën, dhe tajën e saj me shërbëtorin e Abrahamit dhe burrat e tij. ⁶⁰E bekuan Rebekën dhe i thanë:

“O motra jonë, u bëfsh
Mijëra dhjetë mijërash,
Dhe pasardhësit e tu zotërofshin
Portën e atyre që i urrejnë”.

⁶¹Atëherë Rebeka u ngrit bashkë me shërbëtoret e saj, u hipën deveve dhe ndoqën burrin. Kështu, shërbëtori e mori Rebekën dhe u largua.

24:52 “u përku! përtokë para ZOTIT” Kjo është hera e tretë që ky shërbëtor lutet në publik, duke shprehur besimin dhe falënderimin e tij për Zotin. Ky është vërtet një personazh i mrekullueshëm biblik.

24:53 Në botën e lashtë, pasuria grumbullohej duke zotëruar gjërat si më poshtë:

1. sasi metalesh të shtrenjta
2. xhevahire
3. veshje të shtrenjta
4. artikuj ushqimorë
5. toka
6. bagëti

Vini re se shërbëtori sjell me vete disa prej këtyre gjërave, që mund të transportoheshin lehtë.

1. Sende argjendi
2. Sende ari
3. Veshje
4. Gjëra të çmuara

Abrahami ishte burrë i pasur. Ishte nder i madh nëse një familjar i yti bëhej pjesë e familjes së tij (pra, grua e Isakut).

24:54 Duke ditur rëndësinë që i kushtoj një vakti si mënyrë për të përmyllur një marrëveshje ose për të formuar një lidhje miqësie, ky vakt mund të ketë qenë më tepër sesa thjesht festë.

24:55 “ca ditë, ta zëmë dhjetë” Pentatuku Samaritan shkruan: “një muaj”.

24:56 Shërbëtori dëshiron të largohet menjëherë. Dëshiron ta përmbushë detyrën sa më shpejt që të jetë e mundur.

1. “më përcillni për tek imzot”, v. 54, BDB 1018, KB 1511, *Piel* URDHËRORE
2. “mos më vononi”, v. 56, BDB 29, KB 34, *Piel* E PAKRYER e përdorur në kuptimin LEJOR
3. “më përcillni”, njësoj si #1
4. “që të shkoj tek imzot”, BDB 229, KB 246, *Kal* NXITËSE

24:58 “Atëherë, e thirrën Rebekën dhe i thanë: ‘A do të shkosh me këtë burrë?’ Dhe ajo tha: ‘Do të shkoj’” Nga Pllakat e Nuzit mësojmë se në këto raste kërkohet leja e vajzës. “Do të shkoj” është *Kal* NXITËSE (BDB 981 KB 1371).

24:59 “tajën e saj” Nga Zan. 35:8 mësojmë se emri i saj ishte “Debora” dhe se jetoi për një kohë të gjatë dhe i shërbeu Rebekës. Fjala “tajë” (BDB 413, KB 416, *Hifil* PJESORE) vjen nga FOLJA “thith [gjirin]” (BDB 413); kjo mund të jetë e vërtetë nga ana historike, është ishte metaforë, që nënkuptonte një ndihmëse personale. Nga v. 61 mësojmë se kishte dhe shërbëtoresh të tjera.

24:60 Kjo poezi lamtumire ngjason së tepërmi me fjalët e Perëndisë, që jepen në Zan. 22:17. Ata i kërkuan Perëndisë, në emër të Rebekës, që ajo të kishte shumë pasardhës dhe shumë fitore ushtarake.

23:61 Devetë u përdorën, në radhë të parë, për të mbartur pajën dhe dhuratat për Rebekën. Pastaj, u përdorën për të çuar në shtëpinë e re Rebekën, shërbëtoresh dhe plaçkat e saj.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 24:62-67

⁶²Dhe Isaku ishte kthyer nga Beer-lahai-roi; sepse jetonte në Negev. ⁶³Isaku doli për të medituar në fushë nga darka; ngriti sytë, vështrroi, dhe ja, po vinin disa deve. ⁶⁴Rebeka ngriti sytë dhe, kur pa Isakun, zbriti nga deveja. ⁶⁵I tha shërbëtorit: “Kush është ai burri, që po ecën në fushë për të na takuar?” Shërbëtori i tha: “Ai është imzot”. Atëherë, ajo mori vellon dhe u mbulua. ⁶⁶Shërbëtori i tregoi Isakut për gjithçka që kishte bërë. ⁶⁷Atëherë, Isaku e mori Rebekën te çadra e nënës së tij, Sarës, e mori me vete Rebekën dhe ajo u bë gruaja e tij, dhe ai e dashuroi; kështu, Isaku u ngushëllua pas vdekjes së nënës së tij.

24:62 “Beer-lahai-roi” Kjo fjalë do të thotë “pusi i të Gjallit, që më sheh” (KONSTRUKT BDB 97 dhe BDB 91). Ky ishte emri që iu dha pusit, që Engjëlli i Zotit ia kishte treguar Hagarit në Zan. 16:14.

24:63

NASB, NKJV “për të medituar”

NRSV, TEV,

NJB, JPSOA “për të ecur”

Kjo është fjalë e rrallë hebraisht (BDB 1001 I, ose BDB 962), e përdorur vetëm këtu në Biblën hebraisht. Disa nga teoritë e ndryshme për kuptimin e saj janë:

1. Sipas Septuagintës dhe Vullgatës, do të thotë “meditoj”. Ekziston një fjalë shumë e ngjashme në hebraisht, që do të thotë “meditoj” (BDB 967, shih Psa. 105:2; 119:15, 23)
2. Mund të ketë dhe kuptimin “ec lart e poshtë duke murmuritur me vete në gjendje të depresionuar”, siç bëri Hagari në të njëjtin vend (kapitulli 16)
3. Targum i Onkelos e përkthen “lutem”. Kjo mundësi e tretë ndiqet dhe nga Pentatuku Samaritan, Kimkhi, Rashi dhe Luteri.

24:64 “zbriti” Fjalë për fjalë, “ra” (BDB 656, KB 709, *Kal E PAKRYER*). Ishte e pranueshme, madje e pritshme, nga ana kulturore që femrat të zbrisnin nga kafsha e barrës në prani të burrave.

24:65 “mori vellon dhe u mbulua” Kjo ishte shenjë (1) respekti për Isakun; (2) fejëse me Isakun; ose (3) tregonte se ajo ishte e pamartuar.

24:67 “Atëherë, Isaku e mori Rebekën te çadra e nënës së tij, Sarës” Kjo ishte e rëndësishme, pasi Sara kishte vdekur para tre vitesh dhe Isaku ishte ende në zi. Bukuria dhe nderi i çadrës së Sarës ishte mënyrë e shkëlqyer për ta mirëpritur nusen e tij të re.

■ **“kështu, Isaku u ngushëllua pas vdekjes së nënës së tij”** Ky varg duket se tregon që Isaku ishte ende në zi për vdekjen e së ëmës, ndaj kjo gjë mund të ndikojë në mënyrën si e interpretojmë fjalën “meditoj” në v. 63.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse nuk donte Abrahami që Isaku të martohej me kananite?
2. Si shihet (ose nuk shihet) besimi i këtij shërbëtori në këtë kapitull?
3. Çfarë mund të themi për personalitetin e Labanit në bazë të vargjeve 29 e më tej?
4. Cila është domethënia e faktit se Rebeka quhet virgjëreshë në v. 16 dhe vajzë në v. 43?
5. Si pasqyrohet në vgj. 61-67 gëzimi i madh i Isakut dhe Rebekën kur u panë?

ZANAFILLA 25

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Vdekja e Abrahamit 25:1-6	Abrahami dhe Keturahu 25:1-6	Vdekja e Abrahamit 25:1-6	Pasardhës të tjerë të Abrahamit 25:1-4 25:5-6	Pasardhësit e Keturahut 25:1-4 25:5-6
25:7-11	Vdekja dhe varrimi i Abrahamit 25:7-11	25:7-11	Vdekja dhe varrosja e Abrahamit 25:7-11	Vdekja e Abrahamit 25:7-11
Pasardhësit e Ishmaelit 25:12-18	Familjet e Ishmaelit dhe Isakut 25:12-18	25:12-18	Pasardhësit e Ishmaelit 25:12-18	Pasardhësit e Ishmaelit 25:12-16 25:17 25:18
Bijtë e Isakut 25:19-26 (23)		Rivaliteti i Jakobit (Izraelit) dhe Esaut (Edomit) 25:19-26 (23)	Lindja e Esaut dhe Jakobit 25:19-23 (23)	Lindja e Esaut dhe Jakobit 25:19a 25:19b-23 (23) 25:24-28
25:27-34	Esau shet të drejtat e veta të lindjes 25:27-28 25:29-34	25:27-28 25:29-34	Esau shet të drejtat e veta si bir i parëlindur 25:27-28 25:29-30 25:31 25:32 25:33a 25:33b-34	Esau heq dorë nga e drejta e lindjes 25:29-34

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 25:1-6

¹Dhe Abrahami mori një grua tjetër, që quhej Keturah. ²Ajo i lindi Zimranin, Jokshanin, Medanin, Midianin, Ishbakun dhe Shuahun. ³Jokshani u bë babai i Shebës dhe Dedanit. Dhe bijtë e Dedanit ishin Ashurimi, Letushimi dhe Leumimi. ⁴Bijtë e Midianit ishin Efa, Eferi, Hanoku, Abida dhe Eldahu. Të gjithë këta ishin bijtë e Keturahut. ⁵Tani Abrahami ia dha gjithçka që kishte Isakut; ⁶por bijve të konkubinave të tij, Abrahami u dha dhurata sa kohë ishte gjallë, dhe i largoi nga biri i tij Isaku në lindje, në tokën e lindjes.

25:1 “Dhe Abrahami mori një grua tjetër, që quhej Keturah” Tradita judaike thotë se ky ishte një tjetër emër i Hagarit (shih v. 12), por shumësi i fjalës “konkubinë” (BDB 811), që gjendet në v. 6, duket se e kundërshton këtë ide. Luteri mendon se Abrahami e bëri këtë vetëm për të përmbushur Zan. 17:4. Është e paqartë nëse Abrahami u martua me Keturahun para apo pas vdekjes së Sarës. Kronologjia është më tepër tipar i historiografisë perëndimore, sesa historiografisë biblike lindore. Emri Keturah (BDB 882) do të thotë “e parfumosur”, ose “e mbështjellë me tym temjani”.

25:2 “dhe ajo i lindi” Kjo është një seri fisesh të mirënjohura arabe. Më i njohuri është Midiani (shih Zan. 36:35; 37:28; Eks. 2:15, 16; 3:1; 18:1; Num. 25:15; 31:3, 8, 9; Gjyq. 6-8). Një grafik i shkëlqyer i këtyre fiseve arabe gjendet në komentarin e Leupoldit për Zanafillën, vëll. 2, f. 690.

25:4 “dhe bijtë e Midianit ishin” Vargu 4 rendit fëmijët e këtij fisi të mirënjohur arab. Për këtë fis dëgjojmë më vonë nga vjehri i Moisiut, Jethro, që ishte nga fisi i kenitëve ose midianitëve.

25:6 “por bijve të konkubinave të tij” 1 Kronikat 1:31 e quan dhe Keturahun konkubinë.

▣ **“dhe i largoi nga biri i tij Isaku në lindje, në tokën e lindjes”** Ashtu si, më herët, Abrahami e kishte larguar birin e Hagarit, Ishmaelin (në drejtim të Egjiptit), kështu tani, ai dëbon dhe bijtë e Keturahut (në lindje të Kananit). Nga Pllakat e Nuzit, që përshkruajnë kulturën hure, dimë se kjo ishte mënyrë ligjërishit e pranueshme për të treguar se kë kishte zgjedhur babai për trashëgimtar dhe si trajtoheshin bijtë gjysmë të ligjshëm të konkubinave.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 25:7-11

⁷Këto janë të gjitha vitet e jetës së Abrahamit: njëqind e shtatëdhjetë e pesë vjet. ⁸Abrahami dha frymë dhe vdiq në moshë tejet të vjetër, plak dhe i kënaqur nga jeta; dhe u mblodh te populli i tij. ⁹Pastaj, bijtë e tij, Isaku dhe Ishmaeli, e varrosën në shpellën e Makpelahut, në fushën e Efronit birit të Zohar hititit, përballë Mamres, ¹⁰në fushën që Abrahami e kishte blerë nga bijtë e Hetit; aty, Abrahami u varros me të shoqen, Sarën. ¹¹Pas vdekjes së Abrahamit, Perëndia e bekoji të birin e tij, Isakun; dhe Isaku jetoi pranë Beer-lahai-roit.

25:7 “Këto janë të gjitha vitet e jetës së Abrahamit” Jetëgjatësia e Abrahamit ishte 175 vjet, që konsiderohej moshë ideale.

25:8 “Abrahami dha frymë dhe vdiq në moshë tejet të vjetër, plak dhe i kënaqur nga jeta” Kjo frazë përdoret dhe për të përshkruar Ishmaelin në 25:17, Isakun në 35:29, dhe Jakobin në 49:33. Kjo ishte përmbushje e premtimit të JHVH në 15:15. Vdekja nuk ishte diçka për t’iu patur frikë, por duhej pritur si fundi i një jete të gjatë (shih Jobi 42:17; 1 Kro. 23:1; 29:28; 2 Kro. 24:15).

▣ **“dhe u mblodh te populli i tij”** Meqë Abrahami nuk u varros fizikisht me paraardhësit e familjes (shih v. 9), kjo duhet të bëjë fjalë për botëkuptimin e tyre për jetën e përtejme. Kjo është frazë e përsëritur në Zanafillë (shih 25:8, 17; 35:29; 49:29, 33). Në njëfarë mënyre, mendonin se ekzistonte vetëdija pas vdekjes së miqve dhe familjes. Drita e zbulësës së veçantë ndriçonte shumë pak në DHV në lidhje me këtë aspekt (shih Psa. 16:9-11;

Jobi 19:25-27; Isa. 26:19; Dan. 12:2-3). Shih *Hard Sayings of the Bible*, f. 127-129. Nga Heb. 11:13-16 mësojmë se Abrahami po priste një qytet, ndërtuesi dhe krijuesi i të cilit ishte Perëndia.

Shih Temën e Veçantë: Ku janë të vdekurit? Në 15:15.

25:9 “Pastaj, bijtë e tij, Isaku dhe Ishmaeli, e varrosën” Është domethënëse që Isaku dhe Ishmaeli, në njëfarë mënyre, u ribashkuan për varrimin e të atit. Ishmaeli ishte dëbuar në 21:14, por, me sa duket, marrëdhënia e tyre ishte rregulluar në kohën e vdekjes së babait. E njëjta gjë do të ndodhë dhe me Esaun e Jakobin pas vdekjes së Isakut (shih Zan. 35:29).

■ **“shpellën e Makpelahut”** Mësojmë se ky ishte vendvarrimi që kishte blerë Abrahami (shih Zan. 23:17-18) për Sarën. Aty do të varrosen dhe anëtarët e tjerë të familjes së këtij patriarku.

25:11 “Isaku jetoi pranë Beer-lahai-roit” Ky vend (BDB 91) përmendet më herët në lidhje me arratisjen e Hagarit (shih Zan. 16:14; 24:62). Me sa duket, ishte në jug të Beershebes në një rrugë kryesore që çonte në Egjipt.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 25:12-18

¹²Këto janë të dhënat e brezave të Ishmaelit, birin të Abrahamit, të cilin ia lindi Abrahamit egjiptiania Hagar, shërbëtorja e Sarës; ¹³dhe këta janë emrat e bijve të Ishmaelit, sipas emrave të tyre, në rendin e lindjes: Nebaiothi, i parëlinduri i Ishmaelit, Kedari, Abdeli dhe Mibsami, ¹⁴Mishma, Duma dhe Masa, ¹⁵Hadadi, Tema, Jeturi, Nafishi dhe Kedema. ¹⁶Këta janë bijtë e Ishmaelit dhe këta janë emrat e tyre, sipas fshatrave dhe kampeve të tyre; dymbëdhjetë princa sipas fiseve të tyre. ¹⁷Këto ishin vitet e jetës së Ishmaelit: njëqind e tridhjetë e shtatë vjet; dhe ai dha frymë e vdiq, dhe u mblodh te populli i tij. ¹⁸Ata u vendosën nga Havila në Shur, që është në lindje të Egjiptit kur shkon në drejtim të Asirisë; ai u vendos përkundër gjithë të afërmve të tij.

25:12 “Këto janë të dhënat e brezave të” Kjo është frazë karakteristike e librit të Zanafillës, që përdoret disa herë për ta ndarë librin në historinë e jetës së disa burrave të ndryshëm. Ata që kanë lidhje me periferike me besëlidhjen zënë shumë më pak vend (si, p.sh., Ishmaeli) sesa ata që thirren në mënyrë unike për ta çuar përpara farën e premtuar të Mesisë së ardhshëm (shih Zan. 5:1; 6:9; 10:1; 11:10,27; 25:12,19; 36:1,9; 37:2).

25:13 “Kedari” Ky është fisi më i spikatur i Ishmaelit (BDB 871; shih Isa. 21:16-17; 42:11; Jer. 2:10; 49:28; Psa. 120:5). Fiset e Ishmaelit duket se u vendosën në lindje dhe në jug të fiseve të bijve të Keturahut.

25:15 “Tema” Ky është një oaz në Arabinë verilindore, që më vonë u bë vatra e adhurimit të perëndeshës së hënës, *Zin*. Shih Temën e Veçantë në 12:4. Fjala “Tema” do të thotë “shkretëtirë” (BDB 1066).

25:16 “dymbëdhjetë princa” Kjo duket se është përmbushje e Zan. 17:20. Kjo fjalë hebraisht është titull nderimi për udhëheqësit, njësoj si fjala e sotme “sheik” ndër fiset arabe. Numri “dymbëdhjetë” duket se ishte numri ideal i fëmijëve pasi: Nahori kishte dymbëdhjetë bij (shih Zan. 20:20-24); Ishmaeli kishte dymbëdhjetë princa (shih Zan. 17:20; 25:16); Esau kishte dymbëdhjetë fise (shih Zan. 36:15-19); këtu dhe, më vonë, Jakobi do të ketë dymbëdhjetë bij (shih Zan. 35:22). Ndoshta, ky numër përfaqëson organizimin ideal.

TEMË E VEÇANTË: NUMRI DYMBËDHJETË (SPECIAL TOPIC: THE NUMBER TWELVE)

Dymbëdhjeta ka qenë gjithmonë numër simbolik organizimi

A. Jashtë Biblës

1. dymbëdhjetë shenjat e Zodiakut
2. dymbëdhjetë muajt e vitit

B. Në DhV (BDB 1040, plus 797)

1. bijtë e Jakobit (fiset judaike)
2. reflektohet në
 - a. dymbëdhjetë shtyllat e altarit, te Eks. 24:4
 - b. dymbëdhjetë gurët e çmuar në gjoksoren e kryepiftit (që nënkupton dymbëdhjetë fiset) në

Eks. 28:21

- c. dymbëdhjetë çyrekët e bukës në vendin e shenjtë të tabernakullit, Lev. 24:5
- d. dymbëdhjetë spiunët e dërguar në Kanaan, në Num. 13 (një nga secili fis)
- e. dymbëdhjetë shufrat (flamujt fisnorë) në rebelimin e Korës, Num. 17:2
- f. dymbëdhjetë gurët e Jozueut, Joz. 4:3, 9, 20
- g. dymbëdhjetë ndarjet administrative në administrimin e Solomonit, 1 Mbret. 4:7
- h. dymbëdhjetë gurët e altarit të Elisë për JHVH-në, 1 Mbret. 18:31

C. Në DhR

- 1. dymbëdhjetë apostujt e zgjedhur
- 2. dymbëdhjetë shportat me bukë (një për secilin apostull) në Mat. 14:20
- 3. dymbëdhjetë frone, ku do të ulen dishepujt e DhR (që i referohet 12 fiseve të Izraelit), në mat. 19:28
- 4. dymbëdhjetë legjionet me engjëj për të shpëtuar Jezusin, Mat. 26:53
- 5. simbolizmi i Zbulesës
 - a. 24 pleqtë në 24 frone, 4:4
 - b. 144,000 (12x12,000), në 7:4; 14:1, 3
 - c. dymbëdhjetë yje në kurorën e gruas, 12:1
 - d. dymbëdhjetë porta, dymbëdhjetë engjëj që reflektojnë dymbëdhjetë fiset në 21:12
 - e. dymbëdhjetë gurët e themelit të Jerusalemit të ri dhe, mbi ta, emrat e dymbëdhjetë apostujve, 21:14
 - f. dymbëdhjetë mijë stade, te 21:16 (madhësia e qytetit të ri, Jerusalemit të Ri)
 - g. muri është 144 kubitë, te 21:17
 - h. dymbëdhjetë portat me perla, te 21:21
 - i. pemët në Jerusalemin e ri me dymbëdhjetë lloje frutash (një për çdo muaj), 22:2

25:17 “dha frymë” Fjala “dha frymë” (fjalë për fjalë, “nxjerr frymën”, גרם, BDB 157, KB 184, *Kal E PAKRYER*, shih Zan. 6:17; 7:21; 25:8, 17; 35:29) përdoret kryesisht në Zanafillë, Numrat dhe librat poetikë. Në thelb, do të thotë “bosh” (pra, boshatisja e trupit nga fryma).

25:18 Kjo zonë do të kontrollonte rrugët e karvanëve nga Egjipti në Asiri/Babiloni. Ishte e përshtatshme për popujt nomadë, që banonin në çadra.

■ **“u vendos përkundër gjithë të afërmve të tij”** Frazja “përkundër” (BDB 815-819) ka një fushë të gjerë kuptimore. Në thelb, do të thotë “fyturë”, “prani”, ose metaforikisht “përpara”. Përdoret më herët në këtë varg në kuptimin “përkundruall” ose “përballë” një vendi nga ana gjeografike; por këtu nënkupton kundërshtimin e popujve të tjerë.

Kjo është përmbushje e Zan. 16:12, që përshkruan qëndrimin tejet jomikpritës dhe nomad të Ishmaelit dhe pasardhësve të tij. Kjo frazë interpretohet në shumë mënyra të ndryshme. Madje, ka gjasa që kjo të bëjë fjalë për plaçkitjet që ata u bënë të afërmve të tyre fqinjë.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 25:19-26

¹⁹Këto janë të dhënat e brezave të Isakut, birit të Abrahamit: Abrahami u bë babai i Isakut; ²⁰dhe Isaku ishte dyzet vjeç kur mori për grua Rebekën, të bijën e Betuel arameasit nga Padan-arami, motrën e Laban arameasit. ²¹Isaku iu lut ZOTIT për të shoqen, sepse ajo ishte shterpë; dhe ZOTI iu përgjigj dhe Rebeka, gruaja e tij, mbeti shtatzënë. ²²Por fëmijët godisnin njëri-tjetrin brenda saj; dhe ajo tha: “Nëse është kështu, atëherë pse jam kështu?” Kështu, shkoi ta pyste ZOTIN. ²³ZOTI i tha:

“Dy kombe janë në barkun tënd;

Dhe dy popuj do të ndahen nga trupi yt;

Dhe njëri popull do të jetë më i fortë se tjetri;

Dhe më i madhi do t’i shërbejë më të voglit”.

²⁴Kur ditët e lindjes së saj u përmbushën, ja, në bark kishte binjakë. ²⁵I pari doli i kuq, krejt si veshje leshtore; dhe e quajtën Esau. ²⁶Më pas, doli i vëllai, me dorën që mbante thembrën e Esaut; prandaj, ia vunë emrin Jakob; dhe Isaku ishte gjashtëdhjetë vjeç kur ajo i lindi.

25:19 “Këto janë të dhënat e brezave të Isakut” Kjo është e njëjta frazë karakteristike si në v. 12, por këtu bën fjalë për zotëruesin e besëlidhjes; si rrjedhojë, ky rrëfim është tejet i zgjeruar.

■ **“birit të Abrahamit Abrahami u bë babai i Isakut”** Kjo është një fjali e pazakontë përsëritëse. Rashi thotë se përdorimi i dyfishtë i emrit të Abrahamit ishte që të largonte thashethemin se Isaku ishte fëmija i Abimelekut (me anë të Sarës). Po kështu, rabinët thonë se Isaku dukej njësoj si Abrahami nga pamja në mënyrë që të pushonte ky thashethem që kishte nisur nga ngjarja në Zan. 20:1-8.

25:20 “Isaku ishte dyzet vjeç kur mori për grua Rebekën” Kur e krahason Zan. 25:20 me vargun 20, duket e qartë se Isaku ishte gjashtëdhjetë vjeç kur i lindi Jakobi.

■ **“Betuel arameasit, nga Padan-arami”** Fjala “arameas”, shpesh, përkthehet “sirian” (BDB 74). Duket se bën fjalë për rajonin që rrethon qytetin e Haranit. Padan-aram (BDB 804 dhe BDB 74) do të thotë “fushat e Aramit”, që nënkupton të njëjtën zonë si “Ara-naharaim” në 24:10.

25:21 “dhe Isaku iu lut ZOTIT për të shoqen, sepse ajo ishte shterpë” Kishte dy arsye të rëndësishme teologjike pse patriarkët kishin gra sterile (BDB 785): (1) për të treguar furnizimin e Perëndisë, dhe (2) për të treguar se kjo nuk vinte nga përpjekjet njerëzore, por nga hiri dhe aspak nga merita. Rabinët e përdorin këtë pasazh për të theksuar fuqinë e lutjes ndërmjetësuese.

25:22 “por fëmijët godisnin njëri-tjetrin brenda saj” Kjo është FOLJE e dhunshme (BDB 954, KB 1285, *Hithpolel* I PAKRYER). Përkthehet (NIDOTTE, vëll. 3, 1191):

1. në formën *Kal*, “shtyp, shkërmoq, abuzoj”
2. në formën *Nifal*, “çaj, thyej”
3. në formën *Hifil* dhe *Piel*, “bëj copa”
4. në formën *Polel*, “shtyp”
5. në formën *Hithpolel*, “shtyp njëri-tjetrin”

Ky ishte një parashikim profetik, që lidhej me v. 23.

■ **“dhe ajo tha: “nëse është kështu, atëherë pse jam kështu?”** Ka patur shumë diskutime për këtë frazë idiomatike dhe të vagullt (fjalë për fjalë: “pse kështu, unë?”) Teoritë e deritanishme janë:

1. Ajo po pyeste përse Perëndia bëri që të ishte shtatzënë, dhe pastaj të kishte këto lloj komplikacionesh; në këtë pikë, ajo nuk e di se brenda vetes ka binjakë.
2. Shtatzënia po i shkaktonte shumë dhimbje, ndaj ajo pyeti veten përse e kishte kërkuar një gjë të tillë.
3. Ajo ishte vërtet e shqetësuar për jetën e vet për shkak të këtij problemi shtatzënie.
4. Kishte frikë se mos ky problem do të vazhdonte edhe pasi të lindte. Shtatzënia problematike ishte shenjë e telasheve të mëvonshme (ishte si ogur i keq).

■ **“kështu, shkoi ta pyeste ZOTIN”** Edhe kjo ka shkaktuar shumë debate mes komentuesve. Ata bëjnë pyetjet: ku shkoi ajo, dhe kë pyeti? Është e qartë se teksti nuk na e përmend këtë. Disa mendojnë se bëhej fjalë për një vend të caktuar për adhurimin patriarkal. Ka patur shumë hamendësime se me kë u konsultua ajo.

1. Luteri thotë se ajo foli me Shemin
2. Rabinët thonë se foli me Melkicedekun
3. Të tjerë mendojnë se foli me Abrahamin
4. Të tjerë besojnë se foli me Isakun
5. Ndoshta, ishte thjesht një lutje personale në altarin familjar (ndoshta, dhe me anë të një flijimi)

Ka mundësi që ky varg dhe 28:22 nënkuptojnë pjesëmarrës të shenjtë në vende të shenjta (pra, priftërinj, shih Roland deVaux, *Ancient Israel*, vëll. 2, f. 345).

25:23 “ZOTI i tha” Kjo është një fjalë tejet e rëndësishme profetike, që Zoti ia dha Rebekës. Perëndia i kishte premtuar tashmë fëmijë Isakut (shih Zan. 17:19; 21:12). Kjo profeci pasqyron në mënyrë të qartë se cili nga fëmijët do të vazhdonte brezninë familjare. Kjo citohet në Rom. 9:10-12. Nuk e dimë pse Isaku nuk duket se i

bindet kësaj fjale profetike të Zotit, por, qartazi, Rebeka ia tha kur ai u përpoq ta bënte Esaun trashëgimtar në kapitujt 26 dhe 27.

■ **“dhe më i madhi do t’i shërbejë më të voglit”** Ashtu si gratë sterile të patriarkëve, ky varg tregon se fara e premtuar nuk do të vijë në mënyrë normale sesi semitët i transmetonin të drejtat e trashëgimisë (shih Rom. 9:10-12).

25:25 “I pari doli i kuq” Kjo fjalë (*admoni*, BDB 10, “i kuq”) lidhet me një fjalë në Zanafillë që përdoret për “pluhurin” (BDB 9) prej të cilit Perëndia bëri njeriun (shih Zan. 2:7), “adamah”, që me sa duket ka kuptimin rrënjësor “i kuq” (BDB 10). Kjo lojë fjalësh vazhdon dhe në v. 30, ku qulli i kuq (BDB 10) lidhet me emrin “Edom” (BDB 10), që u quajt kombi që e pati prejardhjen nga Esau.

■ **“krejt si veshje leshatore; dhe e quajtën Esau”** Fjala “leshator” (BDB 972) ngjason së tepërmi nga tingëllimi me fjalën “Seir” (BDB 973), që është emri i hershëm i Edomit. Ka një lojë të dyfishtë me fjalët “i kuq” dhe “leshatak”, dhe fjalëve “Esau” dhe “Edom” këtu.

Ky përshkrim hebraisht i foshnjës si i kuq dhe leshatak ndoshta nuk përçon ngjyrimin e drejtë kuptimor të lexuesit e sotëm. Ky përshkrim nuk synon aspak të ishte negativ. Fjala “leshator” (BDB 12) nënkupton një rrobë të bukur dhe mbresëlënëse (p.sh., Joz. 7:21, 24, ose manteli i profetit [shih 1 Mbre. 19:13, 19; 2 Mbre. 2:8, 13, 14]).

25:26 “Më pas, doli i vëllai, me dorën që mbante thembrën e Esaut; prandaj, ia vunë emrin Jakob” Emri Jakob (BDB 784) lidhet me fjalën “gjunjëzohem” (BDB 784). Nga Osea 12:3 dhe nga komenti i Esaut në Zan. 27:36, kuptojmë se emri “Jakob” u zhvillua në kuptimin “zëvendësues”, ose “uzurpues” (nga një FOLJE dhe MBIEMËR i ngjashëm, BDB 784). Emri i tij do të ndryshonte në “Izrael” vetëm pasi u ndesh me Perëndinë në përroin e Jabokut vite më vonë (shih Zan. 32:28); kjo gjë ia ndryshoi dhe karakterin.

■ **“dhe Isaku ishte gjashtëdhjetë vjeç kur ajo i lindi”** Duhet vërejtur se ai kishte pritur njëzet vjet me besim për këtë fëmijë të premtuar. Perëndia po e sprovonte Isakun ashtu siç e kishte sprovuar dhe Abrahamin.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 25:27-34

²⁷Kur djemtë u rritën, Esau u bë gjahtar i sprovuar, njeri i fushës, kurse Jakobi ishte njeri i qetë dhe jetonte në çadra. ²⁸Isaku e donte Esaun, sepse i shijonte mishi i gjahut, ndërsa Rebeka donte Jakobin. ²⁹Kur Jakobi gatoi supë, Esau erdhi nga fusha dhe ishte shumë i uritur; ³⁰dhe Esau i tha Jakobit: “Të lutem, më jep një gllënjë nga ajo supa e kuqe, sepse më ka zënë uria”. Prandaj ia vunë emrin Edom. ³¹Por Jakobi i tha: “Në fillim, më jep të drejtën e parëbirnisë”. ³²Esau i tha: “Shiko, pas pak do të vdes; atëherë, ç’dobi do të më bëjë parëbirnia?” ³³Dhe Jakobi i tha: “Së pari, m’u beto”; kështu ai iu betua dhe ia shiti parëbirninë Jakobit. ³⁴Atëherë Jakobi i dha Esaut bukë dhe supë me thjerrëza; dhe ai hëngri e piu, u ngrit dhe shkoi në udhë të vet. Kështu, Esau e përçmoi parëbirninë.

25:27 “Kur djemtë u rritën, Esau u bë gjahtar i sprovuar, njeri i fushës, kurse Jakobi ishte njeri i qetë dhe jetonte në çadra” Fokusi i këtij pasazhi është se ata kishin personalitete shumë të ndryshme. Esau ishte i kënaqur të jetonte jashtë shtëpisë; Jakobit i pëlqente të rrinte në shtëpi. Jakobi ishte ai që përmbushte pritshmëritë normale të personit nomad dhe patriarkal.

Fjala “i qetë” (NKJV “i butë”; NRSV dhe TEV “paqësor”) do të thotë “i plotë” (BDB 1020). Këtu, duket se nënkupton një drejtues nomad të plotë normal, ose të zakonshëm. I njëjti MBIEMËR përdoret dhe për të përshkruar integritetin e Jobit (shih 1:1,8; 2:3; 8:20; 9:20,21,22, vini re dhe Ps. 37:37; Fja. 29:10).

25:28 “Isaku e donte Esaun, sepse i shijonte mishi i gjahut” Isaku ishte njeri i qetë dhe paqësor, dhe ndoshta, biri i tij, Esau, ishte gjithçka që ai nuk ishte vetë. Është e habitshme që Esau ishte i parapëlqyeri i tij, pasi është e qartë se ai e njihte fjalën profetike hyjnore nga Zan. 25:23.

■ **“ndërsa Rebeka donte Jakobin”** Ky favoritizëm do të shkaktojë probleme të mëdha në këtë familje, siç ndodh rëndom. Por duket se Rebeka po përpiqej të mbahej fort pas premtimit hyjnor në v. 23.

25:29 Nuk e dimë nëse kjo ngjarje ishte e paramenduar, apo ishte e përsëritur. Mos, ndoshta, Jakobi mezi po e priste një rast si ky? Përdorimi i fjalës “gatoi” (fjalë për fjalë, “zjeu”, BDB 267, KB 268, *Hifil* E PAKRYER) mund të jetë një lloj sinjali. Zakonisht, kjo fjalë do të thotë të kesh të drejta që nuk janë ligjërish të tuat (NIDOTTE, vëll. 1, f. 1094).

Me sa duket, kjo gjellë ishte gatuar disi larg nga vendi i fushimit të tyre. Ky vakt quhet

1. “supë”, v. 29, BDB 268, fasule të ziera, shih 2 Mbre. 4:38
2. “supë e kuqe”, v. 30, BDB 10
3. “supë me thjerrëza”, v. 34, BDB 727, shih 2 Sam. 17:28; 23:11; Ezek. 4:9

25:30 “**Të lutem, më jep një gllënjë nga ajo supa e kuqe, sepse më ka zënë uria**” Kjo është fjalë e fortë që nënkupton “ngrënie”. Fjalë për fjalë, do të thotë “gllabëroj” (BDB 542, KB 533, *Hifil* URDHËRORE). Sigurisht, Esau nuk është se po vdiste vërtet nga urie, por ishte i rraskapitur (BDB 746; shih LiP. 25:18; Gjyq. 8:4-5). Kjo është e para e disa shenjave që tregojnë se Esau nuk ishte njeri i keq, por e kishte mendjen vetëm te bota jashtë shtëpisë (shih *Hard Sayings of the Bible*, f. 347-348). S’donte t’ia dinte fare për gjërat e besimit dhe për përgjegjësitë e jetës familjare.

25:31, 33 Jakobi i tha: “Në fillim, më shit parëbirninë... në fillim, m’u beto”

1. “shit”, BDB 569, KB 581, *Kal* URDHËRORE
2. “betohu”, BDB 989, KB 1396, *Nifal* URDHËRORE

Qartazi, Jakobi përfitoi nga dobësia e Esaut. Pyetja është: a ndodhi kjo gjë për shkak (1) të profecisë (shih 25:23): (2) mirëqenies së familjes, apo (3) interesit vetjak?

25:32 “**Shiko, pas pak do të vdes; atëherë, ç’dobi do të më bëjë parëbirnia**” Kjo është interpretuar në tre mënyra të ndryshme: (1) ekzagjerim; (2) ai mendonte se do të vdiste vërtet (BDB 599, KB 562, *Kal* PASKAJORE) në moshë të re; ose (3) është një tjetër shembull i faktit se ai s’e vriste mendjen për gjërat shpirtërore. Nga Pillakat e Nuzit të së njëjtës periudhë, mësojmë se transferimi i të drejtave të parëbirnisë ishte i mundshëm ligjërish. Mësojmë, gjithashtu, se kjo ndodhte shpesh, pasi ndalohej në LiP. 21:15-17. Më vonë, Rubeni do të zëvendësohet nga Juda. Jakobi mund të ketë ndjekur në mënyrë të gabuar urdhrin hyjnor të v. 23. Është e vështirë ta lexosh mendjen e Jakobit në këto ndodhi, pasi ai shpesh shfaqet si njeri i sinqertë, por edhe manipulues.

25:34 Ky var, që përshkruan veprimet e Esaut, mund të jetë një mënyrë për të përshkruar personalitetin e tij vetmitar dhe joshogëror.

1. “hëngr”, BDB 37, KB 46, *Kal* E PAKRYER
2. “piu”, BDB 1059, KB 1667, *Kal* E PAKRYER
3. “u ngrit”, BDB 877, KB 1086, *Kal* E PAKRYER
4. “shkoi në udhë të vet”, BDB 229, KB 246, *Kal* E PAKRYER
5. “e përçmoi parëbirninë” BDB 102, KB 117, *Kal* E PAKRYER

■ “**Kështu, Esau e përçmoi parëbirninë**” Kjo FOLJE (BDB 102, KB 117, *Kal* I PAKRYER) do të thotë “shoh si të pavlerë”, ose dhe “shoh me përçmim”. Rabinët e pasqyrojnë Esaun si njeri shumë të keq. Hebrejve 12:16 e tregon si njeri të papjekur shpirtërisht. Ai e merrte lehtë jetën shpirtërore dhe familjare.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Çfarë thotë vargu 8 për pikëpamjen e të lashtëve për vdekjen?
2. Pse shumë gra të patriarkëve ishin sterile?

3. Pse është kaq i rëndësishëm v. 23?
4. Cila është etimologjia që gjendet në v. 25?
5. A mund t'i dimë motivet psikologjike dhe tiparet e Esaut dhe Jakobit? Si?
6. Rëndit mënyrat sesi libri i Hebrenjve e interpreton këtë ngjarje në kapitujt 11 dhe 12.

ZANAFILLA 26

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Isaku vendoset në Gerar 26:1-5 26:6-11	Isaku dhe Abimeleku 26:1-5 26:6-11	Historitë për Isakun 26:1-5 26:6-11	Isaku jeton në Gerar 26:1-5 26:6-9a 26:9b 26:10-11	Isaku në Gerar 26:1-6 26:7-11
26:12-17	26:12-16	26:12-16	26:12-15	26:12-14 Puset midis Gerarit dhe Beershebës 26:15-18
Sherret për puset 26:18-22	26:17-22	26:17-22	26:16-18 26:19-20 26:21-22	26:19-22
26:23-25 (24)	26:23-25	26:23-25	26:23-25	26:23-24 (24) 26:25
Besëlidhja me Abimelekun 26:26-33	26:26-33	26:26-33	Marrëveshja e Isakut me Abimelekun 26:26-27 26:28-31 26:32-33	Aleanca me Abimelekun 26:26-30 26:31-33
26:34-35	26:34-35	26:34-35	Gratë e huaja të Esaut 26:34-35	Gratë hitite të Esaut 26:34-35

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

SFONDI

- A. Ky është i vetmi kapitull në Zanafilë ku Isaku është personazhi kryesor.
- B. Në këtë kapitull, Isaku shfaqet si njeri shumë i qetë, besues dhe i perëndishëm. Nuk është personalitet aq dinamik sa Abrahami dhe Jakobi, por është ndjekës besnik i JHVH.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 26:1-5

¹Dhe në atë vend pati një zi buke, përveç zisë së parë, që kishte ndodhur në ditët e Abrahamit. Kështu, Isaku shkoi në Gerar te Abimeleku, mbreti i filistinëve. ²ZOTI iu shfaq dhe i tha: “Mos zbrit në Egjipt; qëndro në vendin që do të të them. ³Bano në këtë vend dhe unë do të jem me ty dhe do të të bekoj, sepse ty dhe pasardhësve të tu do t’jua jap të gjitha këto toka, dhe do ta përmbush betimin që i bëra atit tënd, Abrahamit. ⁴Do t’i shumëfishoj pasardhësit e tu si yjet e qiellit, dhe t’ua jap gjithë këto toka pasardhësve të tu; dhe gjithë kombet e tokës do të bekohen me anë të pasardhësve të tu; ⁵sepse Abrahami m’u bind dhe zbatoi urdhrin, urdhërimet, statutet dhe ligjet e mia”.

26:1 “Dhe në atë vend pati një zi buke” Kjo është shumë e ngjashme me ngjarjet në Zanafillën 12:10 që e detyruan Abrahamin të largohej nga Toka e Premtuar.

■ **“Kështu, Isaku shkoi në Gerar te Abimeleku, mbreti i filistinëve”** Filistinët ishin popull mercenar nga ishujt e Egjeut. Ata u përpoqën të pushtonin Egjiptin, por u zmbrapsën dhe, kështu, u vendosën në bregun jugperëndimor të Palestinës, diku rreth 1200 para K. Për shkak se emri Abimelek përmendet dhe më herët në Zan. 21:22, ky duhet të ketë qenë emri i zakonshëm që përdorej për gjithë mbretërit filistinë. Ngjason me përdorimin e emrit Hadad në Siri dhe emrit Faraon në Egjipt.

Pa dyshim, ka mundësi që

1. të ketë patur tregtarë më të hershëm filistinë në Kanan
2. një grupim kanaanit të jetë asimiluar me filistinët, dhe ky emër të jetë anakronizëm
3. filistinët renditen në Zan. 10:6-20 sikur e kanë prejardhjen nga Hami dhe kanaanitët, jo nga Jafeti (ishujt e Egjeut). Ndoshta, ky emër përfaqëson grupimet e ndryshme që lidhen me Palestinën/Kanan (NIDOTTE, vëll. 4, f. 1049).

26:2-3 Shfaqja e JHVH-së që iu bë Isakut ka disa urdhra dhe premtime.

1. “mos zbrit në Egjipt” – v. 2, BDB 432, KB 434, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin NXITËS
2. “qëndro në vendin”, v. 2, BDB 1014, KB 1496, *Kal* URDHËRORE
3. “bano në këtë vend”, v. 3, BDB 157, KB 184, *Kal* URDHËRORE
4. “unë do të jem me ty”, v. 3, BDB 224, KB 243, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR
5. “do të të bekoj”, v. 3, BDB 138, KB 159, *Piel* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR
6. “do t’i jap gjithë këto toka”, v. 3, BDB 678, KB 733, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR

26:2 “ZOTI iu shfaq dhe i tha: ‘Mos zbrit në Egjipt’” Kjo mund të ketë qenë për shkak të përjetimit të Abrahamit në Egjipt, ose për shkak se Isaku duhet t’i besonte furnizimit të Perëndisë në Tokën e Premtuar.

26:3 “unë do të jem me ty dhe do të të bekoj” Sërish, ky është ripohim, jo vetëm i pranisë së Perëndisë (shih 28:15; 31:3), por edhe i bekimeve të tij; është dhe ritheksim i besëlidhjes.

■ **“do ta përmbush betimin që i bëra atit tënd, Abrahamit”** Bëhet fjalë për premtimet e veçanta të Perëndisë për Abrahamin, që gjenden në Zanafilla 12, 15, 17 dhe 22.

FOLJA “përmbush” (BDB 877, KB 1086 *Hifil* E KRYER) përdoret disa herë në Zanafillë.

1. vendos, ose ratifikoj, një besëlidhje; shih 6:18; 9:9, 11; 17:7, 19, 21
2. fus në fuqi, ose vërtetoj një besëlidhje, 26:3 (vini re Lev. 26:9; LiP. 8:18)

26:4 Duket se përmenden tre premtime të veçanta: (1) pasardhës të shumtë; (2) tokë (shih 12:7; 15:18-19; 17:7-8; 26:1-5; 28:10-15; 35:12); dhe (3) të gjitha kombet e tokës do të bekohen përmes Isakut dhe pasardhësve të tij.

▣ **“si yjet e qiellit”** Kjo ishte përmendur më herët Abrahamit në Zan. 15:5 dhe 22:17. Dy metaforat e tjera që përdor Perëndia për të përshkruar frytshmërinë e tyre janë rëra e qiellit dhe pluhuri i tokës.

▣ **“të gjitha këto toka”** Kjo ishte pjesë e premtimit që iu bë Abrahamit (shih 12:7; 13:15; 15:18; 17:8).

▣ **“të gjitha kombet e tokës do të bekohen”** Kjo frazë, në mënyrë të fjalëpërfjalshme, përkthehet: “do të bekojnë veten”. Ky premtim ka dy forma të ndryshme FOLJORE. *Nifali* gjendet në Zan. 12:3; 18:18; 28:14. Citohet dhe në DHR në Veprat 3:25; Gal. 3:8. Zanafilla 26:4 është në formën *Hithpael*, që gjendet vetëm këtu dhe në Zan. 22:16-18 dhe duhet përkthyer: “do të bekojnë veten”. Në të vërtetë, pak dallim ka mes “bekoj veten” dhe “do të bekohem”. Madje, përkthimi i Septuagintës nuk bën asnjë dallim mes këtyre dy formave FOLJORE. Bekimi i qartë dhe i jashtëzakonshëm është se, nëpërmjet Abrahamit dhe fëmijëve të tij, Perëndia po kërkonte të bekonte gjithë botën. Perëndia zgjodhi një njeri për të zgjedhur një komb për të zgjedhur gjithë botën. Duhet të mos harrojmë se judenjtë u zgjodhën, jo për një bekim të veçantë, or për të qenë instrument i bekimit shpengues për gjithë njerëzit. Izraelit ishte synuar gjithmonë për të qenë mbretëri priftërinjsh (shih Eks. 19:5-6). Shih Temën e Veçantë në 12:3.

26:5 “sepse Abrahami m’u bind dhe zbatoi urdhrin, urdhërimet, statutet dhe ligjet e mia” Dy FOLJET në këtë varg theksojnë aspektin njerëzor të besëlidhjes (shih 12:1; 17:1, 9-14; 22:16; 26:3-5).

1. “m’u bind” (fjalë për fjalë, “dëgjoj që të bëj [diçka]”), BDB 1033, KB 1570, *Kal E PAKRYER*
2. “zbatoi” BDB 1036, KB 1581, *Kal E PAKRYER*

Të dyja tregojnë veprim të vazhduar.

Ekziston një tension i vërtetë (dhe i qëllimshëm) mes hirit falas të Perëndisë, që i jepet një njeriu/kombi për t’u bërë thirrje gjithë njerëzve/kombeve (pra, veprimi i pakushtëzuar i Perëndisë në Zan. 15:12-21) dhe përmendjes së përsëritur të bindjes (pra, natyra e kushtëzuar e premtimeve të Perëndisë). Të dyja janë të vërteta! Përpjekjet njerëzore nuk i sjellin dot njerëzit e rënë në pranimin hyjnor. Megjithatë, pasi takohemi me të, nuk mund të qëndrojmë të paprekur dhe të pandryshuar (shih Efe. 1:4; 2:8-9, 10). Synimi i Perëndisë është një popull i drejtë që do t’i sjellë kombet e tjera tek ai. Rreziku është një hir falas që s’ka kushte, ose një hir i merituar me shumë kushte. Besëlidhja e Re e Jer. 31:31-34 dhe Ezek. 36:22-38 na tregon udhën e duhur: zemra e re, mendja e re, shpirti i ri. Kodi i jashtëm i Perëndisë bëhet urdhër i brendshëm.

Renditja “urdhër” (BDB 1038), “urdhërimet” (BDB 846), “statute” (BDB 349) dhe “ligje” (BDB 435) gjendet vetëm këtu në librat e hershëm të Biblës, pra, Zanafilla-Numrat, por shfaqet shpesh në Ligjin e Përtërirë. Shih Temën e Veçantë: Fjalë për zbuluesin e Perëndisë, më poshtë.

Kjo duket se është aludim për Zan. 15:6. Në këtë ndodhi, Perëndia e konsideroi besimin e Abrahamit se do të kishte fëmijë si akt besimi, dhe ia llogariti Abrahamit si drejtësi. Ky pasazh domethënës nga DHV përdoret si bazë teologjike nga apostulli Pal për doktrinën e shfajësimit me anë të hirit nëpërmjet besimit, që shprehet shumë bukur në Romakëve 4 dhe Galatasve 2-3. Fjala “ligjet” këtu është përdorimi i parë i fjalës “Torah” (BDB 435), që është një fjalë hebraishte që ka kuptimin “mësime” ose “udhëzime”. Kjo fjalë u bë titulli i pesë librave të parë të Moisiut.

Vini re përsëritjen e PËREMËRIT vetor!

TEMA E VEÇANTË: FJALË PËR ZBULESËN E PERËNDISË (duke përdorur LIGJIN E PËRTËRIRË dhe PSALMET) (SPECIAL TOPIC: TERMS FOR GOD’S REVELATION [using DEUTERONOMY and PSALMS])

- I. “Statute”, BDB 349, “ligj, dekret, ose urdhër”
 - A. Mashkullore, *Tak* – LiP. 4:1,5,6,8,14,40,45; 5:1; 6:1,24,25; 7:11; 11:32; 16:12; 17:19; 26:17; 27:10; Ps. 2:7; 50:16; 81:4; 99:7; 105:10,45; 148:6
 - B. Femërore, *Takah* – LiP. 6:2; 8:11; 10:13; 11:1; 28:15,45; 30:10,16; Ps. 89:31; 119:5, 8,12,16,23,26,33,48,54,64,68,71,80,83,112,124,135,145, 155, 171
- II. “Ligj”, BDB 435, “mësim”
 - LiP. 1:5; 4:44; 17:11,18,19; 27:3,8,26; 28:58,61; 29:21,29; 30:10; 31:9; Ps. 1:2; 19:7;

- 78:10; 94:12; 105:45; 119:1,18, 29, 34, 44, 51, 53, 55,6 1, 70, 72, 77, 85, 92, 97, 109, 113,126,136,142,150,153, 163,165,174
- III. “Dëshmi”, BDB 730, “ligje hyjnore”
 A. SHUMËS, *Adah* - LiP. 4:45; 6:17,20; Ps. 25:10; 78:56; 93:5; 99:7; 119:22,24,46, 59,79, 95, 119, 125,138,146,152,167,168
 B. *Adoth* ose *Adat* – Psa. 19:7; 78:5; 81:5; 119:2,14,31,36,88,99,111,129,144,157
- IV. “Parime”, BDB 824, “urdhër”
 - Psa. 19:8; 103:18; 111:7; 119:4,15,27,40,45,56,63, 69,78,87,93, 94,100, 104, 110,128,134,141,159,168,173
- V. “Urdhërime”, BDB 846
 - LiP. 4:2,40; 5:29; 6:1,2,17,25; 8:1,2,11; 10:13; 11:13; 15:5; 26:13,17; 30:11,16; Ps. 19:8; 119:6,10,19,21,32,35,47,48,60,66,73,86,96,98,115, 127,131,143,151,166,176
- VI. “Gjykime/urdhërime”, BDB 1048, “vendime”, ose “drejtësi”
 - LiP. 1:17; 4:1, 5, 8, 14, 45; 7:12; 16:18; 30:16; 33:10,21; Ps. 10:5; 18:22; 19:9; 48:11; 89:30; 97:8; 105:5,7; 119:7,13,20, 30,39,43,52,62, 75, 84, 102, 106, 120, 137, 149, 156,160,164; 147:19; 149:9
- VII. “Udhët e tij”, BDB 202, udhëzimet e JHVH-së për mënyrën e jetesës së popullit të tij
 - LiP. 8:6; 10:12; 11:22,28; 19:9; 26:17; 28:9; 30:16; 32:4; Ps. 119:3, 5,37,59
- VIII. “Fjalët e tij”
 A. BDB 202 – LiP. 4:10,12,36; 9:10; 10:4; Ps. 119:9,16,17,25,28,42,43,49, 57,65,74, 81 89 101 105 107 114, 130,139,147,160,161,169
 B. BDB 57
 1. “fjalë” – LiP. 17:19; 18:19; 33:9; Ps. 119:11,67,103,162,170,172
 2. “premtim – Psa. 119:38,41,50,58,76,82,116,133,140,148,154
 3. “urdhërim” – Psa. 119:158

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 26:6-11

⁶Kështu, Isaku jetoi në Gerar. ⁷Kur burrat e vendit e pyesnin për gruan, u thoshte: “E kam motër”, sepse kishte frikë të thoshte: “gruaja ime”, sepse mendonte, “burrat e vendit mund të më vrasin për shkak të Rebekës, sepse ajo është e bukur”. ⁸Pasi jetoi aty për një kohë të gjatë, ndodhi që Abimeleku, mbreti i filistinëve, vështrroi poshtë nga dritarja dhe pa, dhe ja, Isaku po përkëdhelte të shoqen, Rebekën. ⁹Atëherë, Abimeleku e thirri Isakun dhe i tha: “Ja, me siguri, ajo është gruaja jote! Atëherë, si the: ‘E kam motër?’” Dhe Isaku i tha: “Sepse thashë: ‘Mund të vdes për shkak të saj’”. ¹⁰Abimeleku i tha: “Ç’na ke bërë kështu? Ndonjë nga populli mund të kishte fjetur fare lehtë me gruan tënde, dhe do të kishte sjellë faj mbi ne”. ¹¹Kështu, Abimeleku e urdhëroi gjithë popullin dhe u tha: “Ai që prek këtë burrë, ose gruan e tij, do të vritet me siguri”.

26:7 “E kam motër”, sepse kishte frikë të thoshte, ‘gruaja ime’ Disa e shohin këtë si një element kulturor që lidhet me Pllakat e Nuzit, ku një burrë e birësoi me të vërtetë gruan e vet. Nëse është kështu, atëherë Isaku po thotë të vërtetën. Por më shumë duket se Isaku thjesht po ndiqte gjurmët e të atit (shih Zan. 12:13; 20:2, 12). Në rastin e Abrahamit, kjo ishte gjysmë e vërtetë, kurse në rastin e Isakut është e paqartë, pasi në këtë varg (dhe në v. 9) veprimi i tij i atribuohet frikës që ndiente. Kjo tregon mungesë besimi nga ana e Isakut, pasi Perëndia i kishte premtuar se do të ishte me të dhe do ta mbronte. Mirëpo, pavarësisht mosbesimit të Isakut, ashtu si në rastin e mëparshëm të Abrahamit, Perëndia ishte besnik.

26:8 “Isaku po përkëdhelte të shoqen, Rebekën” Kjo fjalë, “përkëdhel” (BDB 850, KB 1019, *Piel* PJESORE) vjen nga e njëjta rrënjë fjale si emri i Isakut, që do të thotë “qesh”, ose “luaj” (BDB 850, shih Zan. 17:17, 19; 18:12; 21:6, 9). Këtu, ka ngjyrim kuptimor seksual, si dhe në Zan. 39:17 dhe Eks. 32:6. Disa përkthime përdorin fjalën “fërkoj”.

26:10 “Abimeleku i tha” Si Abimeleku i kohës së Abrahamit, ashtu dhe Abimeleku i kohës së Isakut, shfaqen si më të ndjeshëm moralisht dhe etikisht sesa patriarkët. Kjo mund të nënkuptojë se, në këtë fazë të historisë, kananitët kishin njëfarë niveli shpirtëror.

26:11 Pas këtij dekreti qëndron mbrojtja e JHVH-së!

Fraza “do të vritet me siguri” reflekton një PASKAJORE ABSOLUTE *Kal* dhe një FOLJE TË PAKRYER *Hofal* nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 559, KB 562), që është një mënyrë gramatikore për të treguar përforcim veprimi.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 26:12-17

¹²Isaku mbolli në atë vend dhe korri në të njëjtin vit njëqindfish. Dhe ZOTI e bekoi, ¹³dhe ky njeri u bë i pasur dhe vazhdoi të pasurohej derisa u bë shumë i pasur; ¹⁴sepse kishte zotërime tufash e kopesh dhe një familje të madhe, aq sa filistinët e kishin zili. ¹⁵Dhe të gjitha pusët që shërbëtorit e të atit të tij kishin hapur në kohën e të atit të tij, Abrahamit, filistinët i mbyllën duke i mbushur me dhé. ¹⁶Atëherë, Abimeleku i tha Isakut: “Largohu prej nesh, sepse je tepër i fuqishëm për ne”. ¹⁷Dhe Isaku u largua prej aty dhe e vendosi kampin në luginën e Gerarit, dhe u vendos aty.

26:12-14 Vini re bekimet.

1. korri njëqindfish, v. 12
2. u bë i pasur dhe vazhdoi të pasurohej derisa u bë shumë i kamur, v. 13
3. kishte tufa dhe kope, v. 14
4. kishte familje të madhe, v. 14

Elementi i dytë në #2 është një PASKAJORE ABSOLUTE *Kal* me një FOLJE TË PAKRYER *Kal* nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 229, KB 246), që tregon përforcim veprimi.

Elementi i tretë në #2 është një MBIEMËR me një FOLJE nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 152, KB 178, *Kal* E KRYER).

26:12 “ZOTI e bekoi” Ky pranim i drejtpërdrejtë nga ana teologjike se burimi i bekimit ishte Perëndia, jo mjeshtëria e Isakut.

26:14 “filistinët e kishin zili” Kjo është FOLJA (BDB 888, KB 1109, *Piel* E PAKRYER) “jam xheloz”.

1. i mbyllën pusët e Abrahamit, v.15
2. e dëbuan Isakun, v. 16

Begatia e Isakut duhet t’i ndihmonte filistinët që të besonin në JHVH, por, në vend të kësaj, kjo gjë u ngjalli smirë dhe mëri.

26:15 “filistinët i mbyllën” Me rritjen e vet, si nga ana numerike ashtu dhe pasurore, Isaku u bë burim frike për filistinët. Ata e treguan alarmin dhe frikën duke ia mbyllur pusët Isakut. Duke ditur se Isaku ishte njeri i bagëtive, mungesa e ujit do ta detyronte të largohej. Kjo pjesë e kapitullit 26 na tregon durimin dhe besimin e Isakut. Një pjesë e mirë e llojit të personalitetit të tij mund të dallohet nga mënyra sesi e përballon ai këtë tension për të drejtat e ujit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 26:18-22

¹⁸Pastaj, Isaku hapi sërish pusët e ujit, që ishin hapur në kohën e të atit të tij, Abrahamit, sepse filistinët i patën mbyllur pas vdekjes së Abrahamit; dhe u dha të njëjtët emra që u kishte dhënë i ati. ¹⁹Por, kur shërbëtorët e Isakut gërmuan në luginë dhe gjetën aty një pus me ujë të rrjedhshëm, ²⁰barinjte e Gerarit bënë sherr me barinjte e Isakut dhe u thanë: “Uji është i yni!” Kështu ia vuri pusit emrin Esek, sepse u grindën me të. ²¹Pastaj, gërmuan një tjetër pus, dhe u grindën edhe për të, kështu që ai e quajti Sitnah. ²²Isaku u zhvendos prej aty dhe hapi një tjetër pus, dhe ata nuk u grindën për të; kështu që e quajti Rehoboth, sepse tha: “Më në fund, ZOTI na ka krijuar një hapësirë, dhe do të jemi të frytshëm në këtë vend”.

26:18 “u dha të njëjtët emra që u kishte dhënë i ati” Ky është thjesht respektim i traditës familjare, ose mund të ketë qenë veprim fetar, që lidhej me besëlidhjen e të atit të tij.

26:20-22 “Esek... Sitnah... Rehoboth” Këto janë tri puse që u përdorën për të treguar çfarë po ndodhte në marrëdhëniet e Isakut me fqinjët.

1. pusi i parë do të thotë “sherr” (BDB 796)
2. pusi i dytë do të thotë “armiçësi” (BDB 966 II)
3. pusi i tretë do të thotë “vende të gjera” (BDB 932), që është një shprehje hebraike që nënkupton qetësinë, paqen dhe lumturinë

26:22 “Më në fund, ZOTI na ka krijuar një hapësirë, dhe do të jemi të frytshëm në këtë vend” Isaku kishte burrat e duhur për t’i mposhtur fare lehtë filistinët, por zgjodhi që të priste me besim Perëndinë, që i kishte dhënë një premtim. Emri i pusit të tretë dhe “hapësirë” janë e njëjta gjë (BDB 932).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 26:23-25

²³Pastaj, u ngjit prej aty në Beershebë. ²⁴ZOTI iu shfaq po atë natë dhe i tha:

“Unë jam Perëndia i atit tënd, Abrahamit;

Mos ki frikë, sepse jam me ty.

Do të të bekoj dhe do të t’i shumëfishoj pasardhësit

Për hir të shërbëtorit tim Abraham”.

²⁵Kështu, Isaku ndërtoi një altar aty dhe i bëri thirrje emrit të ZOTIT, dhe ngriti çadrën e vet aty; dhe aty shërbëtorët e Isakut hapën një pus.

26:23 “Pastaj, u ngjit prej aty në Beershebë” Ky është një vend në pjesën jugore të shkretëtirës së Judesë, që ishte vend i rëndësishëm fushimi për Abrahamin (shih Zan. 22:19).

26:24 “ZOTI iu shfaq po atë natë dhe i tha” Kjo është e dyta herë që JHVH i shfaqet Isakut (shih v. 2). Këtu, iu shfaq në ëndërr natën (shih 15:5,12; 21:12,14; 22:1-3; 26:24). Shumë nga zbulesat në Zanafillë jepen në formë poezie, si në v. 24 (shih 12:1-3; 15:1,18; 17:1-2,4-5; 35:10,11-12).

■ “Unë jam Perëndia i atit tënd, Abrahamit” Vini re sesi JHVH dhe *Elohim* janë paralele të njëri-tjetrit (shih Zan. 2:4). Kjo është një zbulesë më zyrtare dhe më e plotë sesa v. 2. Është e strukturuar në mënyrë të ngjashme me zbulesat që Perëndia i dha Abrahamit.

■ “Mos ki frikë, sepse jam me ty” Ky është premtim madhështor (shih dhe 15:1; 21:17; 46:3).

■ “për hir të shërbëtorit tim Abraham” Ky është titull i veçantë nderues, që përdoret për Abrahamin, Moisiun, Jozueun dhe Davidin. Mund të jetë dhe origjina e frazës së Palit, “skllav i Jezu Krishtit”.

26:25 Vendet e zbulesave personale të JHVH bëheshin vende të shenjta. Në ato vende ndërtoheshin altare, dhe bëheshin vende adhurimi, lutjeje dhe flijimesh (shih 8:20; 12:7, 8; 13:4, 18; 22:9).

■ “hapën një pus” Uji është komoditet i çmuar në këto zona gjysmë-shkretëtira. Isaku priti me durim për ndihmën dhe drejtimin e JHVH. Në këtë kontekst përmenden një sërë pusesh të suksesshme për të treguar praninë dhe bekimin e JHVH.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 26:26-33

²⁶Atëherë, Abimeleku erdhi tek ai nga Gerari me këshilltarin e vet, Ahuzatin, dhe me komandantin e ushtrisë së tij, Fikolin. ²⁷Isaku u tha: “Pse keni ardhur tek unë, pasi ju më urreni dhe më dëbuar prej jush?” ²⁸Ata i thanë: “E shohim qartë se ZOTI ka qenë me ty; prandaj, thamë: ‘Le të ketë një betim mes nesh, pra mes teje dhe nesh, dhe le të bëjmë një besëlidhje me ty, ²⁹se nuk do të na bësh asgjë të keqe, ashtu si ne nuk të kemi prekur dhe nuk të kemi bërë asgjë veç të mirës, dhe të kemi larguar në paqe. Tani, ti je i bekuari i ZOTIT”. ³⁰Atëherë, ai u shtroi një gosti, dhe ata hëngrën dhe pinë. ³¹Në mëngjes, u ngritën herët dhe shkëmbyen betimet; pastaj, Isaku i nisi dhe ata u larguan prej tij në paqe. ³²Dhe, në të njëjtën ditë, ndodhi që shërbëtorët e Isakut erdhën dhe i treguan për pusin që kishin hapur, dhe i thanë: “Kemi gjetur ujë”. ³³Prandaj, ai e quajti Shibah; kështu, emri i atij qyteti është Beersheba deri më sot.

26:26 “Abimeleku... Fikolin” Ndonëse këta emra janë njësoj si në Zan. 21:22, kanë kaluar tashmë 75-80 dhe, qartazi, s’mund të bëhet fjalë për të njëjtët burra. Nga hyrja e Psalmit 34 duket se këto janë tituj, jo emra të përveçëm.

26:27 Qartazi, Isaku ende e ndiente dhimbjen dhe turpërimin e dëbimit!

26:28 “E shohim qartë se ZOTI ka qenë me ty” Ky varg përmban një sërë tiparesh gramatikore.

1. “shohim qartë”, kjo është një PASKAJORE ABSOLUTE *Kal* me një FOLJE TË KRYER *Kal* nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 906, KB 1157), që do të thotë “është e qartë se”
2. “le të ketë një betim” BDB 224, KB 243, *Kal* LEJORE; fjala “betim” (BDB 46) gjendet vetëm këtu dhe në 24:41 (dy herë), madje në v. 31 përdoret një fjalë tjetër (BDB 989). Mund të ketë kuptimin “betim”, ose “mallkim” (p.sh., Num. 5:21, 23, 27; LiP. 29:12,14, 19, 20, 21). Ka kuptimin “u mallkoftë ai që nuk e mban betimin”.
3. “le të bëjmë një besëlidhje”, BDB 503, KB 500, *Kal* NXITËSE

Ky është qëllimi teologjik i bekimit të patriarkëve. Nuk ishte që t’u jepte atyre më shumë gjëra materiale, por t’u tregonte të tjerëve marrëdhënien unike që ata kishin me JHVH (shih v. 29c).

26:30 “u shtroi një gosti” Procedura normale e “pretjes”, ose vulosjes, së besëlidhjes, ishte ngrënia e një darke miqësie.

26:32-33 “pusin që kishin hapur... ‘kemi gjetur ujë’... Shibah” Qartazi, këto puse kishin rëndësi fizike dhe shpirtërore. Ato shënojnë bekimin e Perëndisë në jetën e Isakut. Vargu 33 ndoshta shërben si etimologji rivale për emrin Beersheba (pra, “u dhëntë”, BDB 988) në Zan. 21:31, ku emri shpjegohet si “pusi i betimit”, ose “pusi i shtatëve”. Shibah mund të jetë një mënyrë që nënkupton fjalën “betim”. Fjalët hebraisht “shtatë” dhe “betohem” janë shumë të ngjashme. Shumë shpesh, në DHV etimologjitë janë shpjegime popullore, jo teknike; si rrjedhojë, mund të kenë dy origjina popullore.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 26:34-35

³⁴Kur Esau ishte dyzet vjeç, u martua me Juditin, të bijën e Beeri hititit, dhe me Basematin, të bijën e Elon hititit; ³⁵dhe ato i shkaktuan hidhërim Isakut dhe Rebekës.

26:34-35 Në të vërtetë, këto dy vargje përgatisin skenën për kapitullin 24, veçanërisht për vargun 46. Autori po ndërthur brenda këtij rrëfimi disa elemente që, më vonë, do të kenë rëndësi të madhe teologjike (pra, kjo gjë e bën Isakun dhe Rebekën që ta kthejnë në Haran për të gjetur grua).

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. A është Abimeleku i Zanafillës 21 i njëjtë me atë të Zanafillës 26?
2. Cila është origjina e filistinëve?
3. Pse, dhe Abrahami dhe Isaku, pretenduan sikur gratë i kishin motra?
4. Cili është qëllimi që përmenden kaq shumë puse në këtë kapitull?
5. Shpjego ritet e lashta të një gostie besëlidhjeje dhe mënyrën si ndikon kjo në zbulesën biblike.

ZANAFILLA 27

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Mashtrimi i Jakobit 27:1-4	Isaku bekon Jakobin 27:1-4	Jakobi e mashtron Esaun që të mos marrë bekimin 27:1-4	Isaku bekon Jakobin 27:1a 27:1b 27:2-4	Jakobi ia merr me mashtrim bekimin Isakut 27:1-4
27:5-17	27:5-17	27:5-17	27:5-10 27:11-12 27:13-17	27:5-10 27:11-17
27:18-29 (27b-29)	27:18-29 (27-29)	27:18-29 (27-29)	27:18a 27:18b 27:19 27:20a 27:20b 27:21-24a 27:24b 27:25-29	27:18-29 (27b-29)
Bekimi i vjedhur 27:30-38	Shpresa e humbur e Esaut 27:30-38	27:30-38	Esau përgjërohet për bekimin e Isakut 27:30-31 27:32 27:33 27:34 27:35 27:36 27:37 27:38-40 (39-40)	27:30-40 (39-40a)
27:39-40 (39-40)	27:39-40 (39-40)	27:39-40 (39-40)		
27:41-45	Jakobi arratiset prej Esaut (27:41-28:5) 27:41-46	27:41-45	27:41 27:42-45	27:41-45
27:46		Largimi i Jakobit nga Arami dhe ëndrra në Betel (27:46-28:22) 27:46-28:5	Isaku e dërgon Jakobin te Labani (27:46-28:5)	Isaku e dërgon Jakobin te Labani (27:46-28:5)

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

SFONDI

- A. Shumë shpesh, komentuesit janë shprehur se ky kapitull është shumë përçmues ndaj Rebekës dhe Jakobit. Mirëpo, në dritën e Zan. 25:23, ata që përpiqen ta manipulojnë zbuluesën e Perëndisë janë Isaku dhe Esau.
- B. Esau nuk do t'ia dijë për të drejtat e tij si i parëlindur, madje ia ka shitur vetë Jakobit (shih Zan. 25:27-34). Autori i librit të Hebrejve në DHR na i zbulon motivet e Esaut në Heb. 12:16-17. E drejta e parëbirtisë lidhet drejtpërdrejt me bekimin patriarkal (pra, shprehja “që shpirti im të të bekojë”, v. 4, 19, 25, 31). Esau duket se nuk e vriste mendjen, as për profecinë që Perëndia i bëri Rebekës, as për faktin se hoqi dorë nga parëbirtia në Zanafilla 25. Është e paqartë nëse Isaku e kishte harruar këtë zbuluesë që iu bë Rebekës, që ajo patjetër duhet t'ia ketë treguar, apo thjesht e anashkaloi, por Jakobi, në të vërtetë, nuk është aspak “lakmitar”, siç mendohet nga komentuesit. Kjo nuk do të thotë se ai s'kishte prirje manipuluesi, por është e padrejtë t'ia hedhim fajin për gjithë problemet në këtë kapitull.
- C. Ky kapitull përmban një numër të pazakontë urdhrash që lidhen me dëshirën e Isakut për një darkë të veçantë përpara se të japë bekimin atëror (me gjasë, do t'ia japë Esaut).

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 27:1-4

¹Dhe ndodhi që, kur Isaku ishte plak dhe sytë iu dobësuan aq shumë sa nuk shihte më, thirri djalin e madh, Esaun, dhe i tha: “Biri im”. Dhe ai i tha: “Ja ku jam”. ²Isaku i tha: “Ja, tani, unë jam plak dhe nuk e di ditën e vdekjes sime. ³Prandaj, të lutem, merr pajimet e tua, kukurën dhe harkun, shko në fushë dhe gjuaj kafshë për mua; ⁴dhe më përgatit një gjellë të shijshme si ato që më pëlqejnë, dhe ma sill që ta ha, që shpirti im të të bekojë para se të vdes”.

27:1 “kur Isaku ishte plak dhe sytë iu dobësuan aq shumë sa nuk shihte më” Problemet e syve duhet të kenë qenë sëmundje e përhapur në Lindjen e Afërt të lashtë (shih Jakobi në Zan. 48:10; Eli në 1 Sam. 3:2 dhe, më vonë, Pali në Gal. 4:13-15; 6:11; 2 Kor. 12:7).

■ **“thirri djalin e madh, Esaun”** Kjo tregon (1) parapëlqimin që Isaku kishte për Esaun (shih Zan. 25:28), që do të dalë në pah me zhvillimin e këtij kapitulli, ose (2) pritishtësinë kulturore të vendit të veçantë që kishte djali i madh (BDB 152, pra, nga mosha, shih 10:21; 44:12) në familje.

27:2 “Isaku i tha: ‘Ja, tani, unë jam plak dhe nuk e di ditën e vdekjes sime’ Është interesante të vërejmë se Isaku, rreth 137 vjeç, është nervoz për vdekjen e vet. Nga Zan. 35:28 mësojmë se ai jetoi 180 vjet. Shqetësimi i tij duhet të ketë buruar nga fakti se vëllai i tij, Ishmaeli, vdiq 137 vjeç, siç thuhet në Zan. 25:17. Nëse është e vërtetë

se përllogaritja e moshës së Isakut, 137 vjeç, sipas Luterit, është e saktë, atëherë Isaku po reagonte ndaj problemeve fizike dhe jo ndaj zbulësës së Perëndisë.

Nga Pllakat e Nuzit nga e njëjta zonë dhe periudhë kohore, mësojmë se “jam plak” mund të jetë një shprehje ligjore për transferimin publik të të drejtave të trashëgimisë te njëri nga djemtë.

27:3, 4 Ka një sërë FOLJESH URDHËRORE që përdoren për vaktin e kërkuar nga Isaku përpara se t’i jepte Esaut bekimin atëror. Ja, urdhrat/kërkesat e Isakut.

1. “të lutem, merr pajimet e tua (“kukurën”, BDB 1068, vetëm këtu në DHV, dhe “harkun”, BDB 905), v. 3, BDB 669, KB 724, *Kal URDHËRORE*
2. “shko në fushë”, v. 3, BDB 422, KB 425, *Kal URDHËRORE*
3. “gjuaj kafshë për mua”, v. 3, BDB 844, KB 1010, *Kal URDHËRORE*
4. “përgatit një gjellë të shijshme”, v. 4, BDB 793, KB 889, *Kal URDHËRORE*
5. “ma sill”, v. 4, BDB 97, KB 112, *Hifil URDHËRORE*
6. “që ta ha”, v. 4, BDB 37, KB 46, *Kal NXITËSE*

27:4 “që shpirti im” Kjo është fjala *nefesh* (BDB 659, KB 711, shih v. 25), që nënkupton atë që merr frymë, ose që ka jetë. Mund të përdoret për kafshët (shih Zan. 1:24; 2:19), ose për njerëzit (shih Zan. 2:7). Njerëzit nuk kanë shpirt (mendimi grek); ata janë shpirt. Trupi i tyre fizik është kufiri i jashtëm i unitetit trup/shpirt/frymë.

■ **“të të bekoj para se të vdes”** Vini re se qëllimi i darkës ishte të shërbente si momenti kur udhëheqja e familjes do t’i kalonte dikujt tjetër (pra, bekimi atëror). Koncepti hebraik i fjalës së folur ishte që, pasi fjala jepej, nuk kthehej më pas (shih v. 33-38; Isa. 55:11).

Isaku mendonte se po vdiste (shih v. 2), por jetoi për vite të tëra më pas. Isaku ishte përfituesi i premtimeve të besëlidhjes për Abrahamin. Megjithatë, ai po verbohej dhe mendonte se, së shpejti, do të vdiste. Sëmundja fizike nuk është shenjë e pakënaqësisë së Perëndisë, por rezultati i jetesës në një botë të rënë (shih libërthin e Gordon Fee, “The Disease of the Health, Wealth Gospel”).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 27:5-17

⁵Rebeka po dëgjonte kur Isaku po fliste me të birin, Esaun. Kështu, kur Esau doli në fushë për të gjuajtur ndonjë kafshë që ta sillte në shtëpi, ⁶Rebeka i tha të birit të saj, Jakobit: “Ja, dëgjova babanë që fliste me vëllanë tënd, Esaun, dhe i tha: ⁷‘Më sill ca gjah dhe më përgatit një gjellë të shijshme, që ta ha dhe të të bekoj në prani të ZOTIT para se të vdes’”. ⁸Prandaj, bir im, më dëgjo kur të urdhëroj. ⁹Shko, tani, te tufa e bagëtive dhe më sill dy keca të zgjedhur prej aty, që t’i përgatis si gjellë të shijshme për babanë tënd, ashtu siç e do ai. ¹⁰Pastaj, do t’ia çosh babait, që ai ta hajë, në mënyrë që të të bekojë para se të vdesë”. ¹¹Jakobi iu përgjigj së ëmës, Rebekës: “Ja, Esau, vëllai im, është njeri leshatak dhe unë jam i lëmuar. ¹²Ndoshta, babai do të më prekë, dhe atëherë do të dal si mashtrues në sytë e ti, dhe do të sjell mbi vete mallkim, jo bekim”. ¹³Por e ëma i tha: “Mallkimi yt rëntë mbi mua, bir im; vetëm, bindju zërit tim dhe shko, m’i sill kecat”. ¹⁴Kështu, ai shkoi, i mori dhe ia solli të ëmës; dhe e ëma bëri ushqim të shijshëm, siç i pëlqente babait. ¹⁵Pastaj, Rebeka mori veshjet më të mira të djalit të saj të madh, Esaut, që i kishte në shtëpi, dhe ia veshi djalit të vogël, Jakobit. ¹⁶Dhe lëkurët e kecase ia vendosi mbi duar dhe mbi pjesën e lëmuar të qafës. ¹⁷Po kështu, ia dha djalit të saj, Jakobit, ushqimin e shijshëm dhe bukën që kishte bërë.

27:5 “Rebeka po dëgjonte kur Isaku po fliste” Qartazi, kjo familje ka probleme me xhelozinë dhe manipulimin. Arrijmë të shquajmë konfliktet dhe tensionet mes Rebekës e Isakut dhe Jakobit e Esaut. Është interesante sa shpesh i përmend Bibla problemet martesore dhe familjare në jetën e këtyre heronjve të DHV. Dëgjimi fshehtas i Rebekës pas perdes së çadrës mund të interpretohet ose si dëgjim i përvjedhur, ose si përpjekje për të përmbushur zbulësën që i pati dhënë Perëndia në Zan. 25:23. Nga sa e kuptoj këtë pasazh, unë u jap Jakobit dhe Rebekës të drejtën e dyshimit, pasi më duket se Isaku dhe Esau po përpiqen ta anashkalojnë profecinë e qartë të Perëndisë.

27:7 URDHËRORET reflektojnë v. 3 dhe 4.

■ **“dhe të të bekoj në prani të ZOTIT para se të vdes”** Vetë fakti se përmendet emri i Perëndisë (në këtë pasazh, nga Rebeka, jo nga Isaku, shih v. 4) tregon rëndësinë e bekimit atëror. Ai shihej pothuajse sikur kishte

fuqi të pavarur dhe, pasi jepej, nuk kthehej dot më pas. Kjo ishte shumë e rëndësishme për shkak të premtimeve që Perëndia i bëri Abrahamit dhe, më pas, Isakut, Jakobit dhe dymbëdhjetë fëmijëve të tyre.

27:8-9 Rebeka vendos ta mashtrojë Isakun dhe t'ia pengojë qëllimet, kështu që e urdhëron Jakobin

1. Dëgjo, v. 8, BDB 1033, KB 1570, *Kal URDHËRORE*
2. Shko te tufa, v. 9, BDB 229, KB 246, *Kal URDHËRORE*
3. Sill/merr dy keca të zgjedhur, v. 9, BDB 542, KB 534, *Kal URDHËRORE*
4. Që t'i përgatis si gjellë të shijshme, v. 9, BDB 793, KB 889, *Kal E PAKRYER* e përdorur në kuptimin NXITËS

27:9 “siç e do ai” Rebeka e dinte si ta gatunte ushqimin e preferuar të Isakut. Me sa duket, ajo nuk ia bënte shpesh, prandaj ai ia kërkoi Esaut që ta gatunte.

27:11 “Esau, vëllai im, është njeri leshatak” Vini re Zanafillën 25:25.

27:12

NASB, NKJV	“mashtues”
NASB (shënim)	“tallës”
NRSV	“tallet”
TEV	“mashttron”
NJB	“ia hedh”
LXX	“me qëllime të këqija”

FOLJA hebraishte (BDB 1703, KB 1770, *Pilpel* PJESORE) në këtë formë (*Pilpel*) do të thotë “tallem” ose “mashtroj”, ndërsa në formën *Hitpalpel* (shih 2 Kro. 36:16) do të thotë “tall” ose “abuzoj” (NIDOTTE, vëll. 4, f. 320). Kjo fjalë gjendet në DHV vetëm në këto dy pasazhe. NIV i përkthen “ia hedh” dhe “u tall”.

Kjo rrënjë fjalë nuk ka lidhje me emrin e Jakobit në 25:26 (BDB 784).

27:13-17 Kjo tregon planifikimin e hollësishëm të Rebekës dhe Jakobit për këtë veprim manipulues.

27:13 “Mallkimi yt rëntë mbi mua” Nuk ka FOLJE në tekstin hebraisht të MT. Rebeka e dinte se do të kishte pasojat! Ajo e urdhëron Jakobin të veprojë në emër të saj.

1. Bindu (fjalë për fjalë, “dëgjo”), BDB 1033, KB 1570, *Kal URDHËRORE*, shih v. 5 (dy herë), 6, 8, 13, 34, 43
2. Shko, BDB 229, KB 246, *Kal URDHËRORE*, shih v. 5, 9, 13, 14
3. Merr, BDB 542, KB 534, *Kal URDHËRORE*, shih v. 9, 13, 14, 15, 35, 36 (dy herë), 45, 46

27:15-17 Vini re veprimet mashtruese.

1. Mori rrobat më të mira të Esaut (BDB 326) dhe ia veshi Jakobit, v. 15
2. I vuri lëkurë keci në krahë dhe në qafë Jakobit, v. 16 (ndoshta, nga dy kecat që theri për darkën)
3. Ia dha ushqimin e përgatitur Jakobit që t'ia çonte Isakut, v. 17

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 27:18-29

¹⁸Pastaj, erdhi tek i ati dhe i tha: “Ati im”. Dhe ai i tha: “Ja ku jam. Kush je ti, biri im?” ¹⁹Jakobi i tha të atit: “Jam Esau, i parëlinduri yt; kam bërë siç më the. Ngrihu, të lutem, ulu dhe ha nga gjahu im, që të më bekosh”. ²⁰Isaku i tha të birit: “Si ka mundësi që e solle kaq shpejt, biri im?” Dhe ai i tha: “Sepse ZOTI, Perëndia yt, bëri që të më ndodhte”. ²¹Atëherë, Isaku i tha Jakobit: “Të lutem, afrohu, që të të prek, bir im, nëse je vërtet bir im Esau, apo jo”. ²²Kështu, Jakobi iu afrua të atit, Isakut, dhe ai e preku e tha: “Zëri është zëri i Jakobit, por duart janë duart e Esaut”. ²³Nuk e njoh, sepse duart i kishte leshtore si duart e të vëllait, Esaut; kështu, e bekoj. ²⁴Dhe i tha: “Ti je vërtet, im bir, Esau?” Dhe ai i tha: “Po”. ²⁵Kështu i tha: “ma sill, dhe do ta ha gjahun e birit tim, që të të bekoj”. Dhe ai ia solli dhe e hëngri; i solli dhe verë, e piu. ²⁶Pastaj, babai i tij, Isaku, i tha: “Të lutem, afrohu dhe më puth, biri im”. ²⁷Kështu, ai iu afrua dhe e puthi; dhe, kur ndjeu aromën e rrobave të tij, ai e bekoj dhe tha:

“Ja, era e tim biri

Është si era e fushës, që ZOTI e ka bekuar;

²⁸Perëndia të dhëntë nga vesa e qiellit,
Dhe nga pjelloria i tokës,
Dhe një bollëk me grurë dhe verë të re;
²⁰Popujt të shërbeftshin, dhe kombet u përulshin para teje;
Qofsh pronar i vëllezërve të tu,
Dhe bijtë e nënës sate u përkulshin para teje.
Mallkuar qofshin ata që të mallkojnë,
Dhe bekuar qofshin ata që të bekojnë”.

27:18-24 Ky është fillimi i një sërë gënjeshtresh.

1. Kush je? v. 18, Jam Esau, v. 19
2. Si e kape gjahun dhe e gatove kaq shpejt?, v. 20, Zoti më ndihmoi, v. 20
3. Vërtet Esau je? v. 24, Po, v. 24
4. Dyshimet e Isakut mund të shihen në v. 21, 24, 27

27:19 Jakobi i kërkon Isakut:

1. Çohu, BDB 877, KB 1086, *Kal URDHËRORE*
2. Ulu, BDB 442, KB 444, *Kal URDHËRORE*
3. Ha, BDB 37, KB 46, *Kal URDHËRORE*

27:20 “Sepse **ZOTI, Perëndia yt, bëri që të më ndodhte**” Shumica e komentuesve e quajnë këtë blasfemi, pasi Jakobi gënjeu duke përdorur emrin e Perëndisë. Por unë mendoj se Jakobi po flet për faktin se profecia e Perëndisë për të, nëpërmjet nënës së tij, si dhe blerja që ai i bëri parëbirnisë së Esaut, janë vepër e Perëndisë (pra, ai po flet për pamjen e përgjithshme)!

27:22-23 Rebeqa duhet ta ketë përgatitur lëkurën e kecape me shumë kujdes, sidomos në pjesën e duarve (gishtave). Sesi ia lidhi, është e paqartë. Ndoshta, fjala “duar” bën fjalë për krahët e Jakobit.

27:25 Me sa duket, ky bekim i veçantë zyrtar, që ia transferonte të birit drejtimin e familjes, ishte si besëlidhje; prandaj, shoqërohej me një vakt. Të haje me dikë dhe, pastaj, ta tradhtojë shihej si krim i rëndë kundër tjetrit.

27:26-27 Kjo ishte një sprovë tjetër. Zakonisht, puthja ishte shenjë përshëndetjeje dhe lamtumire, por këtu i jepte mundësinë Isakut që ta afronte Jakobin dhe t’i merrte erë atij dhe rrobave. Esau duhet të ketë patur erë të veçantë, për shkak të jetës së tij si gjuetar.

27:27-29 Isaku e kishte planifikuar bekimin atëror për Esaun, por ia dha Jakobit. Vini re se kjo përfshin edhe bekime bujqësore (shih LiP. 33:28), edhe të drejtën e të qenit i parëlinduri i familjes. O kështu, mund të vini re disa aspekte që lidhen me bekimin e Abrahamit (pra, v. 29).

27:28 “vesa e qiellit” Shiu binte vetëm gjatë disa muajve të caktuar në Palestinë (shirat e parë, shih LiP. 11:14; Joeli 2:23; shirat e mëvonshëm, shih LiP. 11:14; Joeli 2:23). Pjesa tjetër e vitit e siguronte ujën me anë të vesës. Prandaj, fjala “vesë” (BDB 378) bëhet metaforë e hirit dhe furnizimit të Perëndisë (shih LiP. 33:13, 28).

Vargjet 28 dhe 29 kanë një sërë FOLJESH TË PAKRYERA, që përdoren në kuptimin LEJOR.

1. “Perëndia të dhënë”, v. 28, BDB 678, KB 733, *Kal E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin LEJOR
2. “popujt të shërbeftshin”, v. 29, BDB 712, KB 773, *Kal E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin LEJOR
3. “kombet u përkulshin para teje”, v. 29, KB 1005, KB 295, *Hishtafel E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin LEJOR
4. “qofsh pronar i vëllezërve të tu”, v. 29, BDB 217, KB 241, *Kal URDHËRORE*
5. “bijtë e nënës sate u përkulshin para teje”, v. 29, njësoj si te #3

27:29 Qartazi, kjo është poezi hebraike me simetri paralelizmi. Ajo shpreh të vërtetën që gjendet në Zan. 25:23, që aludohet dhe në besëlidhjen abrahamike në Zan. 12:1-3.

“Bekimi” (BDB 138, KB 159) dhe “mallkimi” (BDB 76, KB 91) përfaqësojnë praninë ose mungesën e sigurimit të bollshëm të Perëndisë (shih Num. 24:9; LiP. 27:15-28:19). Në njëfarë kuptimi, ky ishte premtim i vërtetueshëm i besëlidhjes.

■ **“dhe bijtë e nënës sate u përkuishin para teje”** Kjo duket pothuajse si përçmim i përllogaritur i Jakobit (Isaku mendonte se po fliste me Esaun).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 27:30-38

³⁰Dhe ndodhi që, sapo Isaku mbaroi së bekuari Jakobin, dhe Jakobi sapo ishte larguar nga prania e Isakut, të atit, vëllai i tij Esau hyri nga gjuetia. ³¹Pastaj, dhe ai gatoi ushqim të shijshëm dhe ia solli të atit; dhe i tha të atit: “Le të ngrihet im atë dhe të hajë nga gjahu i të birit, që të më bekosh”. ³²I ati i tij, Isaku, i tha: “Kush je ti?” Dhe ai i tha: “Jam yt bir, i parëlinduri yt, Esau”. ³³Atëherë, Isaku u drodh shumë fort dhe i tha: “Atëherë, kush ishte ai që kapi gjah dhe ma solli, pastaj e hëngra të gjithën para se të vije ti, dhe e bekova? Po, ai do të jetë i bekuar”. ³⁴Kur Esau dëgjoi fjalët e të atit, lëshoi një britmë tmerrësisht të fortë dhe të hidhur, dhe i tha të atit: “Më beko, bekomë dhe mua, o ati im!” ³⁵Dhe ai i tha: “Vëllai yt erdhi me mashtrim dhe ta mori bekimin”. ³⁶Dhe Esau i tha: “A nuk quhet me të drejtë Jakob, sepse ai më ka zëvendësuar dy herë? Ma mori të drejtën e parëbirnisë, dhe ja, tani ma mori dhe bekimin”. Dhe i tha: “Nuk ke rezervuar ndonjë bekim për mua?” ³⁷Por Isaku iu përgjigj Esaut: “Ja, unë e kam bërë pronarin tënd, dhe të gjithë të afërmit ia kam dhënë si shërbëtorë; dhe e pajisa me grurë dhe verë të re. Kështu që çfarë mund të bëj për ty, biri im?” ³⁸Esau i tha të atit: “Vetëm një bekim ke, o ati im? Më beko, bekomë dhe mua, o ati im”. Kështu, Esau ngriti zërin dhe qau.

27:30 “Jakobi sapo ishte larguar” Kjo frazë është PASKAJORE ABSOLUTE *Kal* me një FOLJE TË KRYER *Kal* nga e njëjta rrënjë (BDB 422, KB 425). Kjo është një frazë theksuese, që tregon periudhën e shkurtër kohore nga largimi i Jakobit të mbërritja e Esaut.

27:31 “dhe ai i tha të atit” Është interesante se frazeologjia e Esaut është njësoj si ajo që përdori Jakobi në v. 19. Ndoshta, Jakobi kopjoi dhe shprehjet e veçanta të të vëllait në përpjekje për t’ia hedhur babait. Nga ana tjetër, kjo mund të ketë qenë dhe thjesht shprehje standarde e kohës.

27:32 Papritmas, Esau e quan veten “i parëlinduri” (BDB 114). Më parë, s’e kishte çarë kokën për këtë (vini re 25:29-34).

27:33 “Atëherë, Isaku u drodh shumë fort” Në hebraisht, kjo FOLJE dhe KALLËZORJA nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 353, KB 350, shih Dan. 10:7) duhen përkthyer “u drodh me dridhje shumë të fortë”. Me sa e kuptoj unë këtë pasazh, Isaku më në fund e kupton se ka luftuar kundër Perëndisë duke u përpjekur të bekojë të parëlindurin e vet, Esaun; ai nuk dridhet ngaqë është thjesht i zemëruar me Jakobin. Është interesante të vërejmë se kjo është një tjetër mënyrë sesi, në këta kapituj të parë të Zanafillës, Perëndia tregon sovranitetin e vet në lidhje me besëlidhjen, pasi fëmijët e parëlindur, që normalisht do të merrnin bekimin e babait, nuk e marrin këtë bekim. Ata që marrin bekimin e atit janë bijtë e dytë, ose të mëvonshëm.

■ **“Po, ai do të jetë i bekuar”** Kjo frazë mund të kuptohet: (1) në sfondin e forcës që kishte fjala e folur, e cila, pasi jepej, nuk mund të kthehej më; ose (2) Isaku e kuptoi se kishte qenë duke luftuar kundër Perëndisë (shih shënimin e mësipërm).

27:34 “lëshoi një britmë tmerrësisht të fortë dhe të hidhur” Vini re elementet e përforcimit të veprimit.

1. Fjala nga e njëjta rrënjë (BDB 858, KB 1042): “bërtiti me britmë”
2. “të fortë”, MBIEMËR (BDB 152)
3. “të hidhur”, MBIEMËR (BDB 600 I)

■ **“Më beko, bekomë dhe mua, o ati im!”** Kjo është e para e dy URDHËROREVE *Piel* (BDB 138, KB 159, shih v. 38). Hebrejve 12:17 na tregon se, ndonëse Esaut i erdhi keq që kishte humbur bekimin material, i erdhi keq për arsyet e gabuara.

27:35-36 “Vëllai yt erdhi me mashtrim dhe ta mori bekimin” Është vetëm gjysmë e vërtetë se Jakobi ishte “zëvendësues”, “uzurpues” (BDB 784) dhe “mashtues” (BDB 941), pasi (1) Esau ia kishte shitur vetë të drejtën e parëbirnisë (shih v. 36 dhe Zan. 25:27-34) dhe (2) Isaku e kishte anashkaluar zbuluesën e Perëndisë për Rebekën në Zan. 25:23. Emri Jakob përcaktohet si “uzurpues”, ose “zëvendësues” (BDB 139) në Zan. 25:26.

27:36 “dy herë” Qartazi bëhet fjalë për Zan. 25:27-31 dhe 27:18-29.

▣ **“të drejtën e parëbirnisë... bekimin”** Këtu bëhet një lojë fjalësh në hebraisht me fjalë që tingëllojnë pothuajse njësoj: “e drejta e parëbirnisë” është *bekhorah* (BDB 114), ndërsa “bekim” është *berakhah* (BDB 139).

▣ **“Nuk ke rezervuar ndonjë bekim për mua”** Bekimi atëror ishte i plotë. Gjithçka në lidhje me kryesinë e familjes dhe premtimet e besëlidhjes (shih v. 37) iu kalua Jakobit dhe nuk mund të kthehej më pas, për shkak të konceptit hebre të forcës së fjalës së shprehur në emër të JHVH, pavarësisht se Isaku u mashtrua kur e dha!

27:37 Esau nuk u bë njeri i varfër. Ai ende kishte një të tretën e gjithë pronave të Isakut, por nuk do të ishte në krye të punëve të familjes, dhe as përfaqësuesi i familjes.

27:38 “ngriti zërin dhe qau” Kjo është një shprehje emocionale hebraisht që shpreh trishtim (shih Zan. 21:16).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 27:39-40

³⁹Atëherë, i ati i tij, Isaku, u përgjigj dhe i tha:

“Ja, banesa jote do të jetë larg nga pjelloria e tokës,
Dhe larg nga vesa e qiellit që vjen nga sipër.

⁴⁰Me shpatë do të jetosh,

Dhe vëllait tënd do t’i shërbesh;

Por do të ndodhë që, kur të acarohesh,

Do ta thyesh zgjedhën e tij nga qafa jote”.

27:39-40 Më tepër sesa bekim atëror, kjo është profeci poetike, shumë e ngjashme me Zanafillën 49. Shohim një regëtimë pavarësie në v. 40, rreshtat 3 dhe 4.

27:40 Ndoshta, kjo përshkruan historinë e kombit të Edomit, që rrodhi nga Esau (shih Zanafilla 36). Për një pjesë të mirë të historisë së tyre, ata ishin nën zotërimin (pra, zgjedhën, BDB 760; shih Lev. 26:13; 1 Mbre. 12:4) e judenjve. Një komentues biblik, Leupoldi, e interpreton kështu: “ata do të përpiqeshin gjithmonë që të çliroheshin nga zotërimi jude”. Mirëpo të tjerë e interpretojnë në kuptimin se, më në fund, edomitët do t’ia dilnin mbanë, dhe kjo është referencë për sundimin e Herodit (që ishte nga Edomi) mbi Palestinën në kohën e Jezusit (sipas Luterit).

▣

NASB, NKJV,

NRSV, LXX

NASB (shënim)

TEV

NJB

“thyesh”

“këput”

“shkund”

“thyesh”

Kjo është fjalë e rrallë (BDB 923, KB 1194). Në formën *Kal* (p.sh., Jer. 2:31), do të thotë “endem vërdallë lirish”, por në formën *Hifil* do të thotë “shkëputem” (vetëm këtu dhe, mundësisht, në Psa. 55:2).

TEMA E VEÇANTË: EDOMI DHE IZRAELI (SPECIAL TOPIC: EDOM AND ISRAEL)

- A. Edomi është kombi në lindje të Detit të Vdekur, që lindi nga Esau, vëllai i Jakobit (shih Zan. 25-28; 32-33). Edom do të thotë “i kuq”, ndërsa Esau do të thotë “leshtor” (shih Zan. 25:25, 30).
- B. Izraeli u urdhërua që ta respektonte Edomin (shih LiP. 23:7).
- C. Izraeli dhe Edomi kishin vazhdimisht probleme me njëri-tjetrin.
 1. Num. 20:14-21

2. Gjq. 11:16-17
 3. 1 Sam. 14:47-48
 4. 2 Sam. 8:14
 5. 1 Mbre. 11:14-22
 6. 2 Mbre. 14:22; 16:5-6
 7. 2 Kro. 20:10-30; 21:8 e më tej
 8. Amosi 1:6, 9
- D. Profeci të tjera kundër Edomit.
1. Isa. 34:5 e më tej; 63:1 e më tej
 2. Jer. 49:7-22
 3. Vaj. 4:21-22
 4. Ezek. 25:12-14; 35:1-15; 36:2-6
 5. Amosi 1:11-12
- E. Te Obadia, Edomi dënohet për shkak të
1. krenarisë së vet, v. 3-4
 - a. në sigurinë gjeografike
 - b. në aleancat politike dhe fuqinë ushtarake
 - c. në pasurinë tregtare
 - d. në urtësinë tradicionale
 2. shkeljes që kreu ndaj Judës, kushëririt të vet, v. 10-14
 - a. u gëzua kur ra Jerusalemi (Vaj. 2:15-17; 4:21)
 - b. nuk pranoi ta ndihmonte (v. 15)
 - c. mbështeti aktivisht armikun (v. 14)
 - d. i mori pronat Judës (Jer. 13:19)
 3. refuzimit dhe përçmimit të JHVH-së (v. 16)
- F. Edomi mund të jetë simbol (tip) për gjithë kombet që u rebeluan kundër Perëndisë dhe popullit të tij, v. 15-21 (shih Psalmi 2).
- G. Përmbushja e mundshme historike e kësaj profecie
1. shkatërrimi i Edomit nga Neo-Babilonia rreth 5 vjet pas rënies së Jerusalemit, 580 para K.
 2. dëbimi i Edomit nga Petra nga arabët nabateas rreth 550-449 para K. (shih Mal. 1:2-5). Edomi nuk përmendet në listën e Nehemisë për armiq të përreth, por zëvendësohet nga fiset arabe. Edomi u zhvendos në Negev.
 3. disfata e Edomit nga gjenerali i Aleksandrit, Antigoni, më 312 para K. (përmendet nga Diodor Sekuli)
 4. disfata e Edomit në Negev nga Juda Makabeu rreth 175 para K. (shih 1 Makabenjve 5:3, 15; 2 Makabenjve 10:15; Jozefusi, *Lashtësitë e judenjve*, 12:8:1; 13:9:1)
 5. Edomi u detyrua të pranonte judaizmin nga Gjon Hirkani më 125 para K. Tani, ata quhen idumeas.
 6. Gjenerali romak, Titi, i shkatërroi përfundimisht ndikimin idumeas më 70 pas K.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 27:41-45

⁴¹Kështu, Esau i mbajti mëri Jakobit për shkak të bekimit me të cilin e kishte bekuar i ati; dhe Esau thoshte me vete: “Ditët e zisë për atin tim janë afër; atëherë, do ta vras tim vëlla Jakobin”. ⁴²Kur fjalët e djalit të saj të madh, Esaut, i vajtën në vesh Rebekës, ajo dërgoi dhe thirri djalin e vogël Jakobin, dhe i tha: “Ja, vëllai yt Esau po ngushëllon veten për ty duke planifikuar që të të vrasë. ⁴³Prandaj, biri im, ma dëgjo zërin, dhe ngrihu, arratisu në Haran, te im vëlla Labani! ⁴⁴Qëndro me të ca ditë, derisa të qetësohet tërbimi i vëllait tënd, ⁴⁵derisa zemërimi i vëllait tënd kundër teje të fashitet dhe të harrojë çfarë i bëre. Atëherë do të dërgoj dhe do të të sjell prej andej. Pse duhet t’ju humbas të dyve në një ditë?”

27:41 Septuaginta e përkthen këtë varg si dëshirë të Esaut që Isaku të vdesë (pra, Isaku mendonte se do të vdiste; prandaj ia dha bekimin atëror Jakobit, shih v. 2), por kjo duket se është plotësisht jashtë kontekstit. Esau duket se e do vërtet Isakun.

27:43 Pasi Rebeka dëgjoi planet e Esaut për hakmarrje ndaj Jakobit, e urdhëron Jakobin të veprojë.

1. “bindu” (fjalë për fjalë, “dëgjo që të veprosh”), BDB 1033, KB 1570, *Kal URDHËRORE*
2. “ngrihu”, BDB 877, KB 1086, *Kal URDHËRORE*
3. “arratisu” (fjalë për fjalë, “shko”), BDB 137, KB 156, *Kal URDHËRORE*

Ajo e çon te familja e saj në Haran. Ky udhëtim kishte dy qëllime.

1. ta largonte nga Esau dhe të lejonte që t’i qetësohej zemërimi Esaut (shih v. 44-45)
2. të gjente nuse nga familja e saj (shih v. 46), jo nga kananitët, siç kishte bërë Esau (shih Zan. 26:34-35; 27:46)

27:44-45 Këtu kemi një sërë frazash të Rebekës që duket se nënkuptojnë që ajo do ta thërrisë Jakobin të kthehet në shtëpi shumë shpejt. Në të vërtetë, Jakobi do të qëndrojë mbi 20 vjet dhe, ndoshta, nuk do ta shohë më të ëmën. A nuk është ironik fakti që, ndonëse Jakobi e mori të drejtën e parëbirnisë dhe trashëgimisë, u detyrua të arratisë për të shpëtuar kokën, ndërsa Esau i shijoi të dyja këto bekime për mbi 20 vjet. Më vjen keq për Rebekën, që u detyrua të qëndronte me një burrë plak dhe ulok, të cilin e kishte mashtruar, dhe me një djalë që ndihej i mashtruar.

27:45 “Pse duhet t’ju humbas të dyve në një ditë?” Kjo mund të interpretohet në dy mënyra: (1) që Esau do ta vriste Jakobin dhe, pastaj, njeriu më i afërm i tyre duhet të vepronte si *go’el* dhe duhet ta vriste Esaun (shih Zan. 9:6); ose (2) se Jakobi, ndonëse njeri shtëpiak, ishte dhe burrë shumë i fortë, që është e qartë nga përshkrimi i detyrave të tij si bari në shërbim të Labanit (shih Zan. 31:38-42), dhe nga fakti se më vonë u përlesh me engjëllin (shih Zan. 32:24-32), dhe ndoshta dy vëllezërit do ta vrisnin njëri-tjetrin po të ndesheshin në dyluftim.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 27:46

⁴⁶Rebeka i tha Isakut: “Jam e lodhur nga jeta për shkak të bijve të Hetit; nëse Jakobi merr grua nga të bijat e Hetit, si këto, nga të bijat e këtij vendi, ç’kuptim do të ketë jeta për mua?”

27:46 Sërish, shohim mendjemprehtësinë e Rebekës. Ajo përdori një justifikim për ta larguar Jakobin, por nuk thotë ishte e lodhur nga jeta (BDB 880 I) për shkak të Esaut. Me sa duket, arsyeja e saj ishte e vlefshme, pasi Isaku e nderon (shih 28:1-2). Në Zan. 26:34, 35 shohim se Esau ishte martuar me dy kananite (Heti, BDB 366, shih 23:3, 10; shih Temën e Veçantë: Banorët para-izraelitë të Palestinës, 12:6).

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Kë duket se identifikon ky kapitull sikur ka qëllime dhe metoda të gabuara?
2. Si lidhet Zanafilla 25:23 me këtë kapitull?
3. Çfarë përfshin bekimi atëror?
4. Pse do Rebeka që i biri i saj të martohet me një vajzë nga fisi?

ZANAFILLA 28

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Jakobi largohet	Jakobi arratiset nga Esau (27:41-28:5)	Largimi i Jakobit për në Aram dhe ëndrra e tij në Betel (27:46-28:22)	Isaku e dërgon Jakobin te Labani (27:46-28:5)	Isaku e dërgon Jakobin te Labani (27:46-28:5)
28:1-5	28:1-5 (3-4)			
	Esau martohet me Mahalatin		Esau merr grua tjetër	Një tjetër martesë e Esaut
28:6-9	28:6-9	28:6-9	28:6-9	28:6-9
Ëndrra e Jakobit	Betimi i Jakobit në Betel		Ëndrra e Jakobit në Betel	Ëndrra e Jakobit
28:10-17	28:10-17	28:10-17	28:10-15 28:16-17	28:10-19
28:18-22	28:18-22	28:18-22	28:18-22	28:20-22

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 28:1-5

¹Atëherë Isaku thirri Jakobin, e bekoj dhe e urdhëroi duke i thënë: “Nuk do të marrësh grua nga bijat e Kananit. ²Çohu, shko në Padan-aram, në shtëpinë e Betuelit, babait të nënës sate; dhe prej aty do të marrësh një grua nga bijat e Labanit, vëllait të nënës sate. ³Perëndia i Plotfuqishëm të bekoftë, të bëftë e frytshëm e të shumëfishoftë, që të bëhesh kuvend popujsh. ⁴Po kështu, të dhëntë bekimin e Abrahamit, ty dhe pasardhësve të tu me ty, që të zotërosh vendin ku banon si i huaj, të cilin Perëndia ia dha Abrahamit”. ⁵Pastaj, Isaku e nisi Jakobin, dhe ai shkoi në Padan-aram te Labani, biri i Betuel arameasit, vëllai i Rebekës, nëna e Jakobit dhe Esaut.

28:1 “Kështu, Isaku thirri Jakobin, e bekoj” Interpretimi i këtij kapitulli bazohet në rastin kur Rebeka dëgjoi për komplotin e Esaut; ky është zbatimi i planit të saj në 27:46. Është domethënëse që Isaku e bekon pa problem Jakobin këtu, pa u mashtruar. Ndoshta, e kuptoi se kishte luftuar kundër zgjedhjes së Perëndisë kur deshi që bekimin ta merrte Esau. Megjithatë, në kontekst këtu, “bekimi” është thjesht një formulë përshëndetjeje (p.sh., 47:7, 10 dhe Ruthi 2:4).

■ **“Nuk do të marrësh grua nga bijat e Kananit”** Kjo është e njëjta gjë që Abrahami i kishte thënë shërbëtorit të vet, kur duhet t’i gjente nuse Isakut në Zan. 24:3-4. Si duket, kjo lidhet me adhurimin unik të JHVH. Ndonëse Labani, biri i Betuelit, nuk ishte JHVHist i vërtetë (shih *Terafimët*, 31:19, 34, 35), me sa duket brenda asaj familjeje ekzistonte një vetëdije teologjike.

28:2 Isaku i jep Jakobit disa urdhra.

1. “Çohu”, BDB 877, KB 1086, *Kal URDHËRORE*
2. “shko”, BDB 229, KB 246, *Kal URDHËRORE*
3. “merr”, BDB 542, KB 534, *Kal URDHËRORE*

■ **“në Padan-aram”** Kjo fjalë (BDB 804 dhe 74) më vonë përdoret për perandorinë siriane (shih 25:20), por këtu duket se bën fjalë për zonën rreth Haranit (pra, një qytet ose rajon).

■ **“në shtëpinë e Betuelit, babait të nënës sate”** Shih dhe Zan. 22:20-24; 24:15.

28:3 “Perëndia i Plotfuqishëm të bekoftë” Ky është titulli *El Shadai* (BDB 42 dhe 994, shih shënimin në 17:1). Ky ishte titulli që patriarkët përdornin rëndom për Perëndinë (shih 17:1; 28:3; 35:11; 43:14; 48:3; dhe ndoshta 49:25). Nga Eks. 6:2-3 mësojmë se ky ishte emri ose titulli që patriarkët përdornin për Perëndinë. Shih Temën e Veçantë: Emrat e Perëndisë në 12:1.

■ **“kuvend popujsh”** Ky është përdorimi i parë i fjalës hebraisht *Kahal* (BDB 874, shih LiP. 5:22; 9:10; 10:4; 23:2-9; 31:30), që Septuaginta e përkthen *ekkklesia*. Besimtarët e DHR e përdorin këtë fjalë për të përshkruar bashkësinë e tyre të re me besimtarët e besëlidhjes. Me fjalë të tjera, ata po thoshin se ndiheshin një me popullin e Perëndisë në DHV.

28:3-4 Këto vargje kanë një sërë FOLJESH TË PAKRYERA, të përdorura në kuptimin LEJOR.

1. Bekoj, v. 3, BDB 138, KB 159, *Piel E PAKRYER*
2. Bëj të frytshëm, v. 3, BDB 826, KB 963, *Hifil E PAKRYER*
3. Do t’ju shumëfishojë, v. 3, BDB 915, KB 1176, *Hifil E PAKRYER*
4. Do t’ju japë bekimin e Abrahamit, v. 4, BDB 678, KB 733, *Kal E PAKRYER*, shih 15:7, 8

28: “bekimin e Abrahamit” Kjo bëhet frazë standarde për premtimin abrahamik (shih v. 13; 17:27; 13:15, 17; 15:7, 8; 17:8; 26:3, 4; Eks. 6:4).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 28:6-9

⁶Dhe Esau pa që Isaku e bekoji Jakobin dhe e nisi në Padan-aram që të merrte nuse prej aty, dhe që, kur e bekoji, e urdhëroi duke i thënë: “Nuk do të marrësh nuse nga bijat e Kananit”, ⁷dhe që Jakobi i ishte bindur të atit dhe nënës dhe kishte shkuar në Padan-aram. ⁸Kështu, Esau pa se bijat e Kananit s’i pëlqenin të atit, Isakut; ⁹dhe Esau shkoi te Ishmaeli dhe u martua, përveç grave që kishte, me Mahalatin, të bijën e Ishmaelit, birin e Abrahamit, motrën e Nebaiotit.

28:6 “Dhe Esau” Nga vgj. 6-9 mësojmë dhe gjëra të tjera për karakterin e Esaut. Ai ende s’dëshiron ta pranojë përgjegjësinë, por dëshiron vetëm bekimin. Dhe, sërish, shfaqet si njeri me mendje shumë shekullare. Ai kishte marrë tashmë gra nga bijat e Kananit (shih Zan. 26:34-35; 27:46; 28:8; 36:2), dhe tani martohet me një bijë të Ishmaelit që t’i bëjë qejfin të atit. Kjo vajzë e ka emrin “Mahalat” në v. 9, por në Zan. 36:3 quhet “Basemat”. Ndoshta, ai po përpiqet ende të marrë një bekim nga Isaku.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 28:10-17

¹⁰Pastaj, Jakobi u largua nga Beersheba dhe shkoi drejt Haranit. ¹¹Arriti në një farë vendi dhe kaloi natën aty, sepse dielli kishte perënduar; dhe mori një nga gurët e vendit dhe e vuri poshtë kokën e u shtri në atë vend. ¹²Pa një ëndërr dhe, ja, një shkallë ishte vendosur në tokë, kurse maja e saj arrinte deri në qiell; dhe, ja, engjëjt e Perëndisë po ngjiteshin dhe po zbrisnin në të. ¹³Dhe, ja, ZOTI qëndronte mbi të dhe i tha: “Unë jam ZOTI, Perëndia i atit tënd Abrahamit dhe Perëndia i Isakut; vendin ku je

shtrirë do të ta jap ty dhe pasardhësve të tu. ¹⁴Edhe pasardhësit e tu do të jenë si pluhuri i tokës, dhe ti do të shtrihesh në perëndim, në lindje, në veri dhe në jug; dhe në ty e në pasardhësit e tu do të bekohen gjithë familjet e botës. ¹⁵Ja, unë jam me ty dhe do të të ruaj kudo që të shkosh, dhe do të të kthej sërish në këtë vend; sepse nuk do të të le pa kryer atë që të kam premtuar”. ¹⁶Atëherë Jakobi u zgjua nga gjumi dhe tha: “Pa dyshim, ZOTI është në këtë vend, dhe unë nuk e dija”. ¹⁷U frikësua dhe tha: “Sa i mahnitshëm është ky vend! Pa dyshim, kjo është shtëpia e Perëndisë, dhe kjo është porta e qiellit”.

28:10 “Pastaj, Jakobi u largua nga Beersheba dhe shkoi drejt Haranit” Osea 12:12 thotë se ai po arratisej prej të vëllait (shih Zan. 27:41-45).

28:11

NASB, NKJV,

NRSV, NJB,

LXX

“Arriti në një farë vendi”

TEV

“në një vend të shenjtë”

REB

“në një farë faltoreje”

Kjo duket fraza tejet e pazakontë (pra, “vendi”, BDB 879) për një vend dosido. Bëhet fjalë për diku në zonën kodrinore të Efraimit, pranë vendit të qytetit të Luzit. Kjo zonë kishte lidhje të veçanta me Abrahamin (shih Zan. 12:8; 13:3-4).

28:12 “një shkallë ishte vendosur në tokë dhe maja e saj arrinte deri në qiell” Fjala “shkallë” (që gjendet vetëm këtu në DHV) vjen nga rrënja e fjalës “bëj piring” (BDB 700, KB 757). Kjo zonë njihej për gurët e sheshtë. Në vend të një shkalle në kuptimin e sotëm, ndoshta, bëhej fjalë për një vendosje në formë shkallësh të këtyre gurëve të mëdhenj. Jezusi e përdor metaforën e kësaj shkalle në Gjoni 1:51 për të përshkruar veten.

▣ “engjëjt e Perëndisë po ngjiteshin dhe po zbrisnin në të” Këtu, rendi duket i përmbytur, por ky rend unik ndoshta jepet për të treguar se besëlidhja e Perëndisë me Abrahamin ishte tashmë dhe me Jakobin, dhe se engjëjt e Perëndisë po e drejtonin tashmë Jakobin në jetën e përditshme.

28:13

NASB, NKJV,

RSV, Peshita “ZOTI qëndronte mbi të”

NRSV, TEV,

JPSOA, NRSV “ZOTI po qëndronte përbri Jakobit”

NJB, NASB (shënim) “ZOTI qëndroi përbri Jakobit”

NIV

“mbi të qëndron ZOTI”

LXX

“ZOTI qëndronte sipër saj”

Kjo FOLJE (BDB 662, KB 714, *Nifal* PJESORE) do të thotë “qëndroj në këmbë”. Konteksti, ose PARAFJALA shoqëruese, duhet t’i qartësojë hollësitë. Këtu, **ל** do të thotë “përbri”, ose “mbi”. Kjo është një tjetër thënie që lidhet me përtëritjen e besëlidhjes, e para që iu tha zyrtarisht Jakobit. Fraza “unë jam Perëndia i atit tënd” është titull patriarkal (pra, 26:24; 28:13; 31:5,29,42,53; Eks. 3:6,15).

▣ “vendin ku je shtrirë, do të të jap ty dhe pasardhësve të tu” Kjo iu tha për herë të parë Abrahamit (Zan. 12:7; 13:15, 17; 15:7, 8; 17:8), pastaj Isakut (Zan. 26:3), dhe tani i thuhet Jakobit.

28:14 “do të jenë si pluhuri i tokës” JHVH u premtonte patriarkëve një numër të stërmadh pasardhësish (shih 12:2; 13:16; 15:5; 16:10; 17:2, 4-5). Në njëfarë kuptimi, kjo ishte përmbyshja e premtimit të tij për një trashëgimtar, por dhe shumë më tepër—shumë trashëgimtarë. Ata prej nesh që janë të krishterë e shohin këtë te Gal. 3:14 dhe Rom. 2:28-29; 8:15-17! Zanafilla 3:15 është bërë realitet.

▣ “dhe në ty e në pasardhësit e tu do të bekohen gjithë familjet e botës” Kjo është e vërteta madhore se qëllimi i thirrjes së Abrahamit ishte shpengimi i gjithë botës (shih H. H. Rowley, *The Missionary Message of the Old Testament*). Kjo formë e veçantë FOLJORE është *Nifal* në hebraisht dhe duhet përkthyer “do të bekohen”. E njëjta formë shfaqet dhe në 12:3; 18:18; Veprat 3:25; Gal. 3:8. Forma *Hithpael* shfaqet ne Zan. 26:4 dhe 22:16-18

dhe duhet përkthyer “do të bekojnë veten”. Këto janë dy mënyra sesi shihet i njëjti bekim. Perëndia do të shfaqë nëpërmjet popullit të vet një bekim, që të tjerët do ta shohin dhe do ta dëshirojnë. Megjithatë, ai bekim gjendet vetëm në marrëdhënien e njeriut me Perëndinë e etërve (pra, JHVH).

28:15 “unë jam me ty” Perëndia “Unë Jam” (shih v. 13) është personalisht i pranishëm me Jakobin. Ky është bekimi më i madh nga Perëndia (shih Zan. 26:3).

■ **“nuk do të të lë”** JHVH premton se nuk do t’i braktisë kurrë premtimet/popullin e tij (shih LiP. 31:6, 8; Joz. 1:5; Heb. 13:5).

■ **“pa kryer atë që të kam premtuar”** Vini re sigurinë e premtimeve të JHVH; shihni LiP. 7:9 dhe Isa. 55:11.

28:16

NASB, NKJV,

NRSV, REB “Pa dyshim, ZOTI është në këtë vend”

TEV

“ZOTI është këtu”

JPSOA

“Pa dyshim, ZOTI është i pranishëm në këtë vend”

NDAJFOLJA “pa dyshim”, “me të vërtetë” (BDB 38, shih Eks. 2:14; 1 Sam. 15:32; Isa. 40:7; 45:15; Jer. 3:23 [dy herë] 4:10) tregon veprim të përforcuar.

■ **“dhe unë nuk e dija”** Me sa duket, Jakobi e kuptoi se kishte shkelur në vend të shenjtë, por nuk e dinte që ishte i shenjtë pasi nuk dukej i pazakontë apo ndryshe. Për mendimin tim, kjo hedh poshtë teorinë e disa komentuesve se ky ishte vend i shenjtë kananit.

28:17 “U frikësua” Qëndrimi i Jakobit ndaj kësaj ëndrre përshkruhet me fjalën “frikë” (BDB 431, KB 432, *Kal E PAKRYER*). Ai e përshkruan këtë vend si “të mahnitshëm” (BDB 431, KB 432, *Nifal PJESORE*). Njerëzit kishin/kanë frikë kur shohin ose kur janë në prani të Perëndisë së shenjtë ose botës shpirtërore (pra, engjëjve). Kujtoni çfarë i tha Perëndia Moisiut në rastin e shkurres që digjej në Eks. 3:5, ose kujtoni kombin e Izraelit para malit Sinai në Eksodi 19.

■ **“Pa dyshim, kjo është shtëpia e Perëndisë, dhe kjo është porta e qiellit”** Disa komentues mendojnë se fraza “porta e qiellit” (BDB 1044, KONSTRUKT, 1029) dhe koncepti i shkallës që arrin deri në qiell na kujtojnë disa motive fetare babilonase (pra, ziguratët). Ndonëse është e vërtetë se këto motive gjenden dhe në mitologjinë babilonase, kjo nuk do të thotë se ky ishte burimi i mendimit të Jakobit.

Kjo është një metaforë për vendin ku Perëndia takohet me njerëzit. Këtu, koncepti i shtuar i engjëjve të Perëndisë, që vijnë dhe shkojnë, tregon përfshirjen e tij aktive në punët e përditshme të njerëzve, sidomos në jetën e familjes së besëlidhjes së tij.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 28:18-22

¹⁸Kështu, Jakobi u ngrit herët në mëngjes, mori gurin ku kishte vënë kokën, e ngriti si shtyllë dhe hodhi vaj mbi majën e tij. ¹⁹Emrin e atij vendi e quajti Betel; ndërsa, më parë, emri i atij qyteti quhej Luz. ²⁰Aty, Jakobi bëri një betim dhe tha: “Nëse Perëndia do të jetë me mua, dhe do të më ruajë në këtë udhëtim që po bëj, dhe do të më japë ushqim për të ngrënë dhe veshje për t’u veshur, ²¹dhe nëse kthehem në shtëpinë e atit tim shëndoshë e mirë, atëherë ZOTI do të jetë Perëndia im. ²²Ky gur, që e kam vendosur si shtyllë, do të jetë shtëpia e Perëndisë, dhe nga gjithçka që ti më jep, do të të jap me siguri një të dhjetën”.

28:18 “e ngriti si shtyllë dhe hodhi vaj mbi majën e tij” Kjo shtyllë, në hebraisht *massebah* (BDB 663), është përmendore (shih 35:14) për vendin ku Jakobi kishte takuar Perëndinë. Më vonë, u shoqërua me adhurimin e perëndive të pjellorisë dhe u dënua nga ligji i Moisiut (shih Eks. 23:24; 34:13; LiP. 16:22).

28:19 “Emrin e atij vendi e quajti Betel” Kjo vjen nga fjala hebraisht “shtëpi”, *beth* (BDB 108), dhe nga emri i përgjithshëm i Perëndisë në Lindjen e Afërt të lashtë, *El* (BDB 41). Kananitët e quanin Luz, që do të thotë “pemë

bajameje” (BDB 531 II, shih 35:6; 48:3), por që nga ky çast, judenjtë do ta quanin Betel (pra, shtëpia e Perëndisë).

28:20-22 “Nëse” Kjo duket si mungesë besimi nga ana e Jakobit, por ndoshta ai po përpiqej t’i shprehte me fjalë premtimet e Perëndisë. Kjo mund të jetë si ato FJALITË KUSHTORE TË RENDIT TË PARË në greqisht, dhe Jakobi po e merr të mirëqenë se fjalët që tha Perëndia janë të vërteta; ai thjesht po shprehet me fjalë që i kupton dhe i rrok. Në këtë pikë, unë s’jam gati ta mohoj besimin e Jakobit për shkak të kësaj fraze të vagullt.

Vini re kushtet.

1. Nëse Perëndia është me të
2. Nëse Perëndia do ta ruajë (BDB 1036, KB 1581)
3. Nëse Perëndia do ta ushqejë
4. Nëse Perëndia do ta veshë
5. Nëse Jakobi kthehet në shtëpinë e të atit shëndoshë e mirë

Vini re veprimet e premtuara të Jakobit.

1. Do ta bëjë vendin e ëndrrës dhe gurit të ngritur si shtëpi të Perëndisë
2. Do të japë të dhjetat (“do të të jap me siguri të dhjetat”, PASKAJORE ABSOLUTE dhe FOLJE E PAKRYER nga e njëjta rrënjë fjalë [BDB 797, KB 894] tregojnë veprim të përforcuar)

Jakobi nuk kërkon pasuri, por furnizimin, praninë dhe mbrojtjen e Perëndisë në këtë udhëtim.

28:22 “do të të jap me siguri një të dhjetën” Të dhjetat, si rrethprerja dhe flijimet, janë koncept shumë më i lashtë sesa ligji i Moisiut. Këtë koncept të të dhjetës e shohim në Zan. 14:20, këtu dhe në 28:22, shumë kohë përpara se Moisiu të merrte ligjin nga Perëndia. Të dhjetat duket se janë simbol i asaj që i takon Perëndisë, si shenjë se gjithçka që kemi i përket atij.

Nuk dihet se kujt do t’ia jepte Jakobi të dhjetat. Në këtë vend të izoluar, ku u takua me JHVH, nuk kishte priftërinj apo ndërtesa. Ndoshta, bëhet fjalë për ofrime të djegura.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Mos e ndryshoi mendjen Isaku për Jakobin si trashëgimtari i premtuar vërtet?
2. Me ç’emër e njihnin patriarkët Perëndinë?
3. Ç’kuptim ka shkalla që arrinte deri në qiell për Jakobin dhe, më vonë, për Jezusin?
4. Çfarë është shtylla, dhe pse dënohet?
5. Çfarë thotë vargu 22 për të dhjetat?

ZANAFILLA 29

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Jakobi takon Raketën	Jakobi takon Raketën	Suksesi i Jakobit në Haran (29:1-31:55)	Jakobi arrin në shtëpinë e Labanit	Jakobi arrin në shtëpinë e Labanit
29:1-3	29:1-3	29:1-3	29:1-3	29:1-8
29:4-8	29:4-8	29:4-8	29:4a 29:4b 29:5a 29:5b 29:6a 29:6b 29:7 29:8	
29:9-12	29:9-12	29:9-12	29:9-12a 29:12b-14	29:9-14a
29:13-14	29:13-14	29:13-14		Dy martesat e Jakobit
29:15-20	Jakobi martohet me Lean dhe Raketën 29:15-20	29:15-20	Jakobi i shërben Labanit për Lean dhe Raketën 29:15-17 29:18 29:19-20	29:14b-19
Dinakëria e Labanit				29:20-30
29:21-30	29:21-30	29:21-30	29:21-25 29:26-27 29:28-30	
29:31-35	Fëmijët e Jakobit (29:31-30:24) 29:31-30:8	29:31-30:8	Fëmijët që i lindën Jakobit (29:31-30:24) 29:31-35	Fëmijët e Jakobit (29:31-30:24) 29:31-30:8

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 29:1-3

¹Pastaj, Jakobi vazhdoi udhëtimin dhe erdhi në vendin e bijve të lindjes. ²Vështroi dhe pa një pus në fushë dhe, ja, tre kope dhensh të ulura përbri tij, sepse nga ai pus u jepnin ujë tufave. Dhe rrasa mbi grykën e pusit ishte e madhe. ³Kur aty mblidheshin të gjitha kopetë, largonin rrasën nga gryka e pusit dhe u jepnin ujë dhenve, pastaj e vinin sërish gurin mbi grykën e pusit.

29:1 “Pastaj, Jakobi vazhdoi udhëtimin” Kjo frazë përkthehet fjalë për fjalë: “ngriti këmbët” (BDB 669 dhe 919). Ky është i vetmi pasazh ku shfaqet kjo shprehje unike në DHV. Duket se tregon disi ngazëllimin dhe ndjesinë e qëllimit që ndiente Jakobi pasi u takua me Perëndinë në Betel.

■ **“dhe erdhi në vendin e bijve të lindjes”** Në Gjyqtarëve 6:3, 33, duket sikur kjo shprehje bën fjalë për një fis arab (shih Jobi 1:3; Isa. 11:14; Ezek. 25:4, 10). Mirëpo, këtu, duket se bën fjalë për banorët e Haranit (shih Jer. 49:28). Ka gjasa që këtu bën fjalë për fiset veriore arabe mes Betelit dhe Haranit, të cilët mund t’i ketë hasur Jakobi.

29:2 “Vështroi dhe pa një pus në fushë” Udhëtimi s’përmendet fare dhe, në v. 2, Jakobi e gjen veten pranë Haranit, por i pasigurt për vendndodhjen e saktë të tij. Pusët ishin vendi ku mund të takoje njerëzit e vendit. Prania e Perëndisë është e qartë në këtë takim “rastësor”. Harani është konteksti për kapitujt 29-31.

■ **“Dhe rrasa mbi grykën e pusit ishte e madhe”** Kjo ishte e zakonshme në atë kulturë dhe shërbente (1) për të ndaluar avullimin e ujit; (2) për ta mbajtur ujin të pastër; ose (3) për qëllime sigurie (të ndalonte përdorimin e paautorizuar të ujit).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 29:4-8

⁴Jakobi u tha: “Vëllezër, nga jeni?” Dhe ata i thanë: “Jemi nga Harani”. ⁵Ai u tha: “E njihni Labanin, të birin e Nahorit?” Dhe ata i thanë: “E njohim”. ⁶Ai u tha: “A është mirë?” Dhe ata i thanë: “Mirë është, ja dhe bija e tij, Rakela, që po vjen me dhentë”. ⁷Ai tha: “Ja, është ende ditë me diell; nuk është koha që të mblidhen bagëtitë. Jepuni ujë dhenve dhe shkoni t’i kullosni”. ⁸Por ata i thanë: “S’mundemi pa u mbledhur të gjitha kopetë; pastaj, heqin rrasën nga gryka e pusit dhe u japim ujë dhenve”.

29:4 “vëllezër” Kjo fjalë (BDB 26) përdorej si përsëritje, pa nënkuptuar marrëdhënie familjare. Këtë përsëritje ne e përdorim ndër të krishterët edhe në jug të SHBA-së sot.

Në v. 12 dhe 15, kjo fjalë përdoret për një njeri të afërm, por jo fjalë për fjalë për një “vëlla”. Ky pranim i marrëdhënies familjare quhet “kockat dhe mishi im” në v. 14 (shih Zan. 2:23).

29:5 “E njihni Labanin, të birin e Nahorit” Këtu kemi një shembull të qartë ku fjala “bir” (BDB 119) në hebraisht mund të përdoret dhe në marrëdhënie me “babain”, dhe me “gjyshin”. Betueli ishte i ati i Labanit, kurse Nahori ishte gjyshi i tij (shih Zan. 24:24, 29).

29:6 “A është mirë... Mirë është” Kjo është fjala *shalom* (BDB 1022). Shih Temën e Veçantë në 15:15.

■ **“bija e tij, Rakela, që po vjen me dhentë”** Nuk ka rastësi në jetën e shërbëtorëve të Perëndisë (shih 24:15; Eks. 2:16; shih *The Christian’s Secret of a Happy Life* nga Hanna Whithall Smith). Këtu shohim dorën e padukshme të Perëndisë, si në rastin e Jozefit në Zan. 37:15-17 (si dhe në librin e Esterit, ku emri i Perëndisë nuk përdoret asnjëherë, por prania dhe udhëheqja e tij janë të qarta).

29:7 “Ja, është ende ditë me diell” Jakobi ishte bari dhe e dinte se ata po vepronin kundër praktikës së duhur të barinjve (kjo njohuri do t’i lërë mbresa Labanit). Kjo do t’i japë mundësinë që të tregojë muskujt (shih v. 10) para Raketës! Me sa duket, funksionoi! Vë bast se Rakela u trondit kur e puthi ky i huaj (shih v. 11), por pasi ai i tha se kush ishte, pati gëzim të madh. Fakti se Jakobi qan tregon prirjen kulturore të burrave orientalë që t’i tregojnë ndjenjat e tyre shumë më tepër se burrat perëndimorë (shih v. 13).

Jakobi u drejtohet barinjve të tjerë me FOLJE URDHËRORE dhe shprehje idiomatike, që veprojnë si pyetje retorike.

1. Jepni ujë, BDB 1052, KB 1639, *Hifil* URDHËRORE
2. Shkoni, BDB 229, KB 246, *Kal* URDHËRORE
3. Kullotini, BDB 944, KB 1258, *Kal* URDHËRORE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 29:9-12

⁹Ndërsa ai po fliste ende me ta, erdhi Rakela me dhentë e të atit, sepse ishte bareshë. ¹⁰Kur Jakobi e pa Raketën, të bijën e Labanit, vëllait të nënës së tij, dhe dhentë e Labanit, vëllait të nënës së tij, Jakobi u ngrit, e largoi gurin nga gryka e pusit dhe i dha ujë kopesë së Labanit, vëllait të nënës së tij. ¹¹Pastaj, Jakobi e puthi Raketën, ngriti zërin dhe qau. ¹²Jakobi i tha Raketës se ishte i afërm i atit të saj dhe se ishte i biri i Rebekës, dhe ajo vrapoi dhe ia tha të atit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 29:13-14

¹³Kështu, kur Labani dëgjoi lajmin për Jakobin, të birin e motrës së vet, vrapoi që ta takonte, e përqafoi, e puthi dhe e solli në shtëpi. Pastaj, ai ia tregoi Labanit të gjitha këto gjëra. ¹⁴Labani i tha: “Pa dyshim, ti je kocka dhe mishi im”. Dhe Jakobi qëndroi me të një muaj.

29:13 “kur Labani dëgjoi lajmin për Jakobin, të birin e motrës së vet, vrapoi që ta takonte” Rabinët thonë se ai vrapoi ngaqë mendonte se Jakobi do të kishte me vete dhurata, siç i kishte sjellë dhe Eliezeri (Zan. 24:10). Mirëpo unë s’jam i predispozuar që t’ia keqgjykoj qëllimet në këtë pikë. Është e vërtetë se Labani do t’ia hedhë Jakobit nga dinakëria, ndonëse Jakobi ishte vetë dinak, por ky duket se ishte plani i Perëndisë që ta bënte Jakobin të piqej.

29:14 “një muaj” Kjo fjalë (BDB 294) lidhet me fjalën “hënë” (BDB 294). Hebrenjtë përdornin një kalendar hënor, që shënohej nga fazat e hënës (pra, hëna e re, muaj i ri).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 29:15-20

¹⁵Pastaj, Labani i tha Jakobit: “Ngaqë je i afërmi im, mos duhet që të më shërbesh falas? Më thuaj, cila do të jetë rroga jote?” ¹⁶Labani kishte dy vajza; emri i të madhes ishte Lea, kurse emri i të voglës ishte Rakela. ¹⁷Lea i kishte sytë e dobët, ndërsa Rakela ishte e bukur në trup dhe në fytyrë. ¹⁸Jakobi e donte Raketën, kështu që tha: “Do të të shërbej shtatë vjet për vajzën e vogël, Raketën”. ¹⁹Labani i tha: “Më mirë të ta jap ty sesa t’ia jap një burri tjetër; qëndro me mua”. ²⁰Kështu, Jakobi shërbeu shtatë vjet për Raketën, por iu dukën vetëm si pak ditë nga dashuria që kishte për të.

29:15 Kjo është shumë shprehje e hollë, por duket se Labani e kishte nuhatur se Jakobi e kishte qejf Raketën, ndaj, në mënyrë të tërthortë, po thoshte se, meqë Jakobi nuk kishte pajë, mund të punonte për të. Ndoshta, i kishte vënë re dhe aftësitë e tij si bari.

29:16 “Lea” Etimologjia e emrit të saj (BDB 521, KB 513) është disi e debatuar: (1) rrënja akadisht, “lopë”; (2) rrënja arabisht, “lopë e egër”; ose (3) “e lodhur” (nga FOLJA “lodhem”, KB 512). Nga v. 17, duket se ajo nuk ishte aq tërheqëse sa Rakela.

■ “Rakela” Emri i saj do të thotë “shqerrë” (BDB 932, KB 1216). Me sa duket, popujt nomadë, shpesh, u vinin njerëzve emra kafshësh.

29:17

NASB, RSV,

JPSOA, NIV,

LXX

“i kishte sytë e dobët”

NKJV

“i kishte sytë e brishtë”

NRSV

“i kishte sytë e bukur”

TEV, NJB

“sybukur”

REB
Peshita

“sy të lodhur”
“sy tërheqës”

Ky MBIEMËR (BDB 940, KB 1230) do të thotë:

1. rrënja hebraisht – i butë, i brishtë, i hollë
2. rrënja arabisht – i dobët, i hollë, i varfër

Shumica e përkthimeve të Biblës anglisht pranojnë rrënjën arabisht në këtë kontekst, për shkak të kuptimit rrënjësor të emrit të saj. Por ky varg mund të jetë dhe përpjekje për t’u bërë komplimenta të dyja vajzave.

■ **“e bukur në trup dhe në fytyrë”** Ky MBIEMËR (BDB 421) përdoret dy herë me dy KONSTRUKTE.

1. BDB 421 dhe 1061 tregojnë bukuri/hijeshi forme trupore
2. BDB 421 dhe 909 tregojnë bukuri/hijeshi pamjeje

Të gjitha gratë e patriarkëve kryesorë ishin të bukura, tërheqëse (por edhe sterile).

29:18 “Jakobi e donte Raketën... Do të të shërbej shtatë vjet për vajzën e vogël, Raketën” Kjo ishte ofertë shumë bujare, shumë më tepër nga ç’mund t’i kishte kërkuar dot ndonjëherë Labani. Por Labani u gëzua pa masë nga kjo dhe përfitoi në maksimum. Disa shenja të dashurisë së vërtetë mes këtyre të dyve mund të shihen në vgj. 19-20, 30.

29:19 “qëndro me mua” Ky është urdhër (BDB 442, KB 444, *Kal URDHËRORE*), por në këtë kontekst, është një shprehje idiomatike që pranon ofertën e Jakobit për të punuar shtatë vjet për Labanin me çmimin e një nuseje.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 29:21-30

²¹Atëherë, Jakobi i tha Labanit: “Ma jep gruan time, sepse koha u plotësua, që të hyj tek ajo”.
²²Labani mblodhi gjithë burrat e vendit dhe bëri festë. ²³Në darkë, mori bijën e vet, Lean, dhe ia solli Jakobit; dhe ai hyri tek ajo. ²⁴Labani ia dha dhe shërbëtoren e tij Zilpën të bijës së vet, Leas, si shërbëtore. ²⁵Kështu, kur erdhi mëngjesi, ja, ishte Lea! Dhe ai i tha Labanit: “Çfarë më ke bërë kështu? A nuk të shërbeva për Raketën? Atëherë, pse më mashtrove?” ²⁶Por Labani i tha: “Në këtë vend, nuk e kemi zakon që ta martojmë të voglën përpara të parëlindurës. ²⁷Plotëso javën për këtë, dhe do të ta japim dhe tjetrën për shërbimin që do të më japësh për shtatë vite të tjera”. ²⁸Jakobi veproi ashtu dhe e përmbushi javën e saj, dhe Labani ia dha dhe të bijën e tij, Raketën, për nuse. ²⁹Labani i dha Raketës si shërbëtore Bilhahun, shërbëtoren e tij. ³⁰Kështu, Jakobi hyri dhe te Rakela, dhe, me të vërtetë, e dëshoi Raketën më tepër sesa Lean; dhe i shërbeu Labanit për shtatë vite të tjera.

29:21 “Atëherë, Jakobi i tha Labanit: “Ma jep gruan time, sepse koha u plotësua, që të hyj tek ajo” Qartazi, Labani nuk e kishte me nxitim në fund të këtyre shtatë viteve që t’ia jepte të bijën Jakobit. Kjo tregon disi prijet që do të shohim në vargjet e mëvonshme në lidhje me teknikat mashtruese të Labanit. Ai kishte parasysh interesat e familjes së vet.

29:23 “Jakobi hyri tek ajo” Ka patur shumë diskutime për arsyen pse Jakobi, pas gjithë kësaj kohe, nuk e dinte se ajo ishte Lea. Disa nga teoritë janë: (1) ishte errësirë (shih v. 23, “në darkë”); (2) ajo kishte vello (shih 24:65); (3) ai ishte i dehur (fjala “festë” [BDB 1059] në v. 22 vjen nga rrënja “pi” [BDB 1059], që do të thotë festë e fortë)! Unë mendoj se #3 i përshtatet më mirë kontekstit shoqëror të atëhershëm.

29:24 “Labani ia dha dhe shërbëtoren e tij Zilpën të bijës së vet, Leas, si shërbëtore” Nga Pllakat e Nuzit, që përshkruajnë kulturën hure të së njëjtës periudhë (mijëvjeçari i dytë para K.), mësojmë se ky ishte zakoni i përhapur. Në rast se bija ishte sterile, shërbëtorja mund të lindte fëmijë në emër të saj (shih v. 28-29; 30:3). Vargjet 24 dhe 29 janë parantezë e rrëfimitarit, që na përgatit për kapitullin 30.

29:25 “ja, ishte Lea” Ndonëse kjo lloj sjelljeje duhej pritur nga karakteri i Labanit, është e habitshme që Lea nuk tha asgjë, ose që Rakela s’tha asgjë. Por këtë ditë duhet ta gjykojmë në bazë të kulturës së tyre, jo tonës, dhe për shkak të mungesës së informacionit të qartë nga ky tekst, interpretuesit e sotëm nuk duhet të hamendësojnë.

29:27 “Plotëso javën për këtë, dhe do të ta japim dhe tjetrën për shërbimin që do të më japësh për shtatë vite të tjera” Kjo javë e nuses ishte e zakonshme për këtë kulturë (shih Gjyq. 14:12, 17). Ajo reflektohet dhe në

librin jashtëkanonik të *Tobitit*, 11:18. Koncepti i ndarjes së muajit në javë gjendet vetëm në Bibël (shih Zan. 2:1, 2). Fakti se Labani guxoi që t'i jepte Jakobit kërkesën e pabesueshme që t'i shërbente dhe shtatë vite të tjera tregon sjelljen prej shfrytëzuesi të tij. Jakobi ishte mposhtur në lojën e vet dhe, tani, e kupton se ç'do të thotë të ndihesh i mashtruar (shih 27:35).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 29:31-35

³¹Dhe, kur ZOTI pa se Lea ishte e padashur, ia çeli barkun, kurse Rakela ishte shterpë. ³²Lea u ngjiz, lindi djalë dhe ia vuri emrin Ruben, sepse tha: “Sepse ZOTI e ka parë trishtimin tim; pa dyshim, tani, im shoq do të më dojë”. ³³Pastaj, u ngjiz sërish, lindi djalë dhe tha: “Meqë ZOTI ka dëgjuar se jam e padashur, më ka dhënë dhe këtë djalë”. Kështu, ia vuri emrin Simon. ³⁴U ngjiz sërish dhe lindi një djalë e tha: “Tani, kësaj here, im shoq do të lidhet me mua, sepse i kam lindur tre djem”. Prandaj, ai u quajt Levi. ³⁵Dhe u ngjiz sërish, lindi një djalë dhe tha: “Kësaj here do të përlëvdoj ZOTIN”. Prandaj, ia vuri emrin Juda. Pastaj, nuk lindi më.

29:31 “e padashur” Kjo është një fjalë hebraisht që do të thotë, fjalë për fjalë, “e urryer” (BDB 971, KB 1338, *Kal* PJESORE PËSORE, shih v. 33), por për shkak të përdorimit të saj në LiP. 21:15; Mal. 1:2-3; Gjoni 12:25 dhe Luka 14:26, e dimë se kjo ishte thjesht një fjalë krahasimi, që duhet përkthyer “e padashur”, jo “e urryer”. Është çështje përparësie. Jakobi e donte Rakelën më shumë se Lean.

29:32 “Lea u ngjiz, lindi djalë dhe ia vuri emrin Ruben” Ruben (BDB 910, “ja, një djalë”, nga FOLJA “shoh”, BDB 909), është etimologjia popullore e emrit “i shikuar” (BDB 906, KB 1157, *Kal* E KRYER, “shoh”).

■ Të lindje djalë ishte nder i madh. Lea ishte e sigurt se Jakobit do t'i bëhej qejfi dhe do t'i kushtonte më shumë vëmendje.

29:33 “Pastaj, ajo u ngjiz sërish dhe lindi një djalë... Simon” Fjala “Simon” (BDB 1035) është etimologjia popullore e fjalës hebraisht “dëgjo”, ose “Zoti dëgjo” (BDB 1033, KB 1570, *Kal* E KRYER).

29:34 “Ajo u ngjiz sërish dhe lindi një djalë... Levi” Ky emër (BDB 532 I) vjen nga etimologjia popullore e fjalës “bashkoj” (BDB 530 I, KB 522, *Nifal* E PAKRYER). Lea donte me gjithë shpirt një marrëdhënie më të thellë emocionale me Jakobin.

29:35 “ajo u ngjiz sërish dhe lindi një djalë... Juda” Ky është biri që Perëndia zgjodhi për të përmbushur qëllimin e tij. Emri i tij do të thotë “lavdërim” (BDB 397), që është lojë fjalës me frazën “do ta përlëvdoj JHVH-në” (BDB 392, KB 389, *Hifil* E PAKRYER). Emri i tij bëhet emri i një fisi, pastaj, i një kombi, pastaj, emri i gjithë popullit jude. Tre bijtë e mëdhenj do të refuzoheshin për shkak të veprimeve të tyre të pahijshme. Sërish, është interesante që, për vazhdimin e gjenealogjisë së Mesisë, Perëndia zgjodhi gruan që duhej më pak. Kjo përmbysje e ngjarjeve të pritshme është e zakonshme në Zanafillë dhe tregon kontrollin dhe sovranitetin e JHVH.

ZANAFILLA 30

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Bijtë e Jakobit 30:1-13	Fëmijët e Jakobit (29:31-30:24)	Suksesi i Jakobit në Haran (29:1-31:55)	Fëmijët që i lindën Jakobit (29:31-30:24)	Fëmijët e Jakobit (29:31-30:24)
			30:1	29:31-30:8
			30:2	
			30:3-8	
	30:9-13	30:9-13	30:9-13	30:9-13
30:14-21	30:14-21	30:14-21	30:14	30:14-21
			30:15a	
			30:15b	
			30:16	
			30:17-21	
30:22-24	30:22-24	30:22-24	30:22-24	30:22-24
Jakobi begatohet	Marrëveshja e Jakobit me Labanin		Ujdia e Jakobit me Labanin	Si u pasurua Jakobi
30:25-36	30:25-36	30:25-36	30:25-26	30:25-31
			30:27-28	
			30:29-30	
			30:31a	
			30:31b-33	
				30:32-36
			30:34-36	
30:37-43	30:37-43	30:37-43	30:37-39	30:37-43
			30:40	
			30:41-43	

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 30:1-8

¹Kur Rakela pa se nuk i bënte fëmijë Jakobit, u bë xhelozë për të motrën; dhe i tha Jakobit: “Më jep fëmijë, ose më mirë të vdes”. ²Atëherë, zemërimi i Jakobit u ndez kundër Raketës dhe ai i tha: “A jam unë në vend të Perëndisë, që ta ka ndaluar frytin e barkut?” ³Ajo i tha: “Ja, shërbëtorja ime Bilhah; hyr tek ajo që të lindë në gjunjët e mi, që përmes saj të kem dhe unë fëmijë”. ⁴Kështu, ajo ia dha shërbëtoren e vet Bilhahun për grua, dhe Jakobi hyri tek ajo. ⁵Bilhahu u ngjiz dhe i lindi Jakobit një djalë. ⁶Atëherë, Rakela tha: “Perëndia ma ka përligjur; e ka dëgjuar vërtet zërin tim dhe më ka dhënë një djalë”. Prandaj, e quajti Dan. ⁷Shërbëtorja e Raketës, Bilhahu, u ngjiz sërish dhe i lindi Jakobit një djalë tjetër. ⁸Kështu, Rakela tha: “Me përleshje të forta jam ndeshur me motrën time, dhe kam ngadhënjyer vërtet”. Dhe e quajti Naftali.

30:1 “xhelozë për të motrën” Fjalë për fjalë, “u bë e kuqe në fytyrë” (nga rrënja e një fjale arabisht, BDB 888, KB 1109, *Piel* E PAKRYER). Me sa duket, inatin e xhelozisë ia nxori Jakobit (“më jep fëmijë”, BDB 396, KB 393, *Kal* URDHËRORE), i cili nuk e mori aspak mirë (shih v. 2)! Steriliteti dukej diçka e përhapur te gratë e patriarkëve. Padurimi i Raketës mund të shihet në v. 1, ndërsa Rebeka ishte lutur për mbi njëzet vjet. Pasi Lea lindi katër fëmijë, Rakela u bë xhelozë, u zemërua dhe e humbi durimin.

▣ **“Ja, shërbëtorja ime Bilhah; hyr tek ajo që të lindë në gjunjët e mi”** Kjo është shprehje kulturore, që duket se nënkupton birësimin (shih Zan. 48:12). Nga kodet e ligjit të Lipit-Ishtarit, kodi i Hamurabit, Pllakat e Nuzit, Pllakat e Marit dhe Pllakat e Alakhut mësojmë se kjo ishte e mundshme nga ana kulturore. Nuk mund ta gjykojmë moralin e këtij zakoni në bazë të kohës sonë.

Acarimi i Raketës mund të shihet nga një sërë urdhrash që jep.

1. hyr tek ajo, BDB 97, KB 112, *Kal* URDHËRORE (kërkesë e fortë)
2. që ajo të lindë, BDB 408, KB 411, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR
3. që, përmes saj, të kem dhe unë fëmijë (fjalë për fjalë, “të ndërtohem”), BDB 124, KB 139, *Nifal* E PAKRYER e përdorur në kuptimin NXITËS

30:5-6 “Bilhahu u ngjiz dhe i lindi një djalë... Dan” Emri “Dan” vjen nga fjala hebraisht “gjykoj” (BDB 192). Vajza që do t’i lindë në v. 21 është forma femërore e të njëjtit emër (Dina, BDB 192).

30:8

NASB, NRSV “Me përleshje të forta”

NKJV “me përleshje të mëdha”

TEV “betejë e fortë”

NJB “betejë e rëndë”

LXX “luftova”

Problemi është se MT shkruan “*elohim*”, që mund të nënkuptojë se Rakela luftoi me Perëndinë, ose mund ta shohim si përshkruese, “i fortë/i madh/i vështirë” dhe ta shohim si ndeshje metaforike mundjeje me Lean. Ndoshta lidhet me betejën e saj shpirtërore (Perëndia) dhe fizike (motra) për shkak se ishte sterile (shih Peshitën).

▣ **“Naftali”** Kjo fjalë do të thotë “luftoi” (fjalë për fjalë, “përdrohi”, BDB 836). Ajo luftoi në rivalitet me motrën dhe në lutje me Perëndinë.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 30:9-13

⁹Kur Lea pa se nuk lindi më, mori shërbëtoren e vet, Zilpën, dhe ia dha për grua Jakobit. ¹⁰Shërbëtorja e Leas, Zilpa, i lindi djalë Jakobit. ¹¹Atëherë, Lea tha: “Sa me fat!” Kështu, e quajti Gad. ¹²Shërbëtorja e Leas, Zilpa, i lindi dhe një djalë të dytë Jakobit. ¹³Pastaj, Lea tha: “Sa e lumtur jam! Sepse gratë do të më quajnë të lumtur”. Kështu, ia vuri emrin Asher.

30:9 Kishte goxha konkurrencë mes këtyre dy motrave/grave!

30:10-11 “Shërbëtorja e Leas, Zilpa, i lindi djalë... Gad” Fjala Gad (BDB 151 III) vjen nga hebraishtja “fatlum”, ose “fat i mbarë” (BDB 151 II).

MT shkruan “me fat të mirë”, por shënimi anësor i studiuesve mazoretë thotë: “ka ardhur fati i mirë”. Ka mundësi që fjala Gad (גַּד, BDB 151 III) të vijë nga këto fjalë:

1. trupë, גַּדְגַּד, BDB 151 I, NKJV (shënim i NIV)
2. fat, גַּד, BDB 151 II, LXX, NASB, NRSV, TEV, JPSOA, NJB, REB, Peshita
3. i lumtur, LXX

30:12 “Shërbëtorja e Leas, Zilpa, i lindi dhe një djalë të dytë Jakobit... Asher” Ky emër lidhet me fjalën hebraisht “i lumtur” (BDB 81).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 30:14-21

¹⁴Në kohën e korrjes së grurit, Rubeni shkoi dhe gjeti madërgona në fushë dhe ia solli të ëmës, Leas. Atëherë, Rakela i tha Leas: “Të lutem, më jep ca nga madërgona e tët biri”. ¹⁵Por ajo i tha: “Të duket gjë e vogël që ma more burrin? Tani, do të marrësh dhe madërgonat e tim biri?” Kështu, Rakela i tha: “Atëherë, ai mund të flejë me ty sonte në shkëmbim të madërgonave të tët biri”. ¹⁶Kur u kthye Jakobi nga fusha në darkë, Lea doli, e takoi dhe i tha: “Duhet të hysh tek unë, sepse të kam blerë patjetër me madërgonat e tim biri”. Kështu, ai u shtri me të atë natë. ¹⁷Perëndia e dëgjoi Lean dhe ajo u ngjiz e i lindi Jakobit një djalë të pestë. ¹⁸Atëherë, Lea tha: “Perëndia më ka dhënë shpërblimin tim, sepse ia dhashë shërbëtoren time tim shoqi”. Kështu, ajo e quajti Isakar. ¹⁹Lea u ngjiz sërish dhe i lindi një djalë të gjashtë Jakobit. ²⁰Atëherë, Lea tha: “Perëndia më ka dhuruar një dhuratë të mirë; tani, burri im do të jetojë me mua, sepse i kam lindur gjashtë djem”. Kështu, ajo e quajti Zebulun. ²¹Pas kësaj, ajo lindi një vajzë dhe e quajti Dina.

30:14 “Në kohën e korrjes së grurit, Rubeni shkoi dhe gjeti madërgona në fushë dhe ia solli të ëmës, Leas. Atëherë, Rakela i tha Leas” Madërgonat (BDB 188) ishin afrodisiak i lashtë (shih Këngën e Këngëve 7:13). Kjo traditë e kishte fillësën te fryti i saj i verdhë, ose te rrënjët e saj, që dukeshin si njeri. Rakeli i donte dhe shpresonte se do të ngjizej dhe do të lindte djalë (sërish, familja e besëlidhjes mundohet të ndihmojë Perëndinë). Tensioni mes këtyre dy motrave bëhet i dukshëm në këtë ngjarje. Ajo që më habit është sesa lehtë manipulohet Jakobi nga sherri i këtyre dy grave (shih v. 15-16).

30:16 “të kam blerë patjetër” Kjo është PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË KRYER nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 968; KB 1330), që tregon përforsim veprimi. Jakobi manipulohet me dëshirë nga ana seksuale prej dy grave të tij. Emri i Isakarit (shih më poshtë) reflekton pikërisht këtë ngjarje të trishtueshme.

30:18 “Isakar” Emri Isakar (יִשָּׂכָר, BDB 441) lidhet me fjalën hebraisht “rrogë”, ose “shpërblim” (שָׂכָר, BDB 969). Lea e bleu dashurinë e Jakobit me madërgonat e Rubenit!

30:19-20 “Lea u ngjiz sërish dhe i lindi një djalë të gjashtë Jakobit... Zebulun” Fjala Zebulun (BDB 259) është lojë fjalësh hebraisht me dy terma, “dhuratë”, ose “pajë” (BDB 256) dhe “banoj” ose “nderoj” (BDB 269). Gratë e Jakobit ende po luftonin se kush do t’ia fitonte zemrën.

30:21 “Pas kësaj, ajo lindi një vajzë dhe e quajti Dina” Kjo duket se ishte e vetmja vajzë që i lindi kësaj familjeje. Fakti se përmendet vetëm një vajzë tregon se, ndoshta, ajo ishte vajzë e vetme; megjithatë, vini re 37:35. Gjithsesi, roli i Dinës në ndodhitë e mëvonshme mund të jetë arsyeja pse ajo është e vetmja bijë që përmendet.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 30:22-24

²²Pastaj, Perëndisë iu kujtua Rakela, dhe Perëndia e dëgjoi dhe ia çeli barkun. ²³Kështu, ajo u ngjiz, lindi djalë dhe tha: “Perëndia ma ka larguar turpin”. ²⁴Ajo e quajti Jozef, duke thënë: “ZOTI më dhëntë një djalë tjetër”.

30:22-24 “Pastaj, Perëndisë iu kujtua Rakela, dhe Perëndia e dëgjoi dhe ia çeli barkun” Emri “Jozef” (BDB 415) lidhet me dy FJALË hebraisht.

1. “ia largoj turpin” (BDB 62, KB 74, *Kal E KRYER*, shih v. 23), ose
2. “shtoj” (BDB 414, KB 418, *Hifil LEJORE*) i kërkon Perëndisë që t’i japë një djalë tjetër (shih 35:17)

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 30:25-36

²⁵Dhe ndodhi që, pasi Rakela kishte lindur Jozefin, Jakobi i tha Labanit: “Më lejo të largohem, që të shkoj në shtëpinë time dhe në vendin tim.” ²⁶Më jep gratë dhe fëmijët e mi, për të cilët të kam shërbyer, dhe më lejo të largohem; sepse ti vetë e di shërbesën që të kam kryer”. ²⁷Por Labani i tha: “Nëse të pëlqen, qëndro me mua; sepse kam zbuluar nga orakulli që ZOTI më ka bekuar për shkakun tënd”. ²⁸Dhe vazhdoi: “Më cakto rrogën tënde, dhe do të ta jap”. ²⁹Por Jakobi i tha: “Ti vetë e di si të kam shërbyer, dhe sesi ka qenë mbarëvajtja e bagëtive në duart e mia. ³⁰Sepse ti kishe pak përpara se të vija unë, dhe të është shumëfishuar, dhe ZOTI të ka bekuar kudo që jam kthyer. Por, tani, kur do t’i siguroj jetesën dhe familjes sime?” ³¹Atëherë ai i tha: “Çfarë do që të të jap?” Dhe Jakobi i tha: “Nuk do të më japësh asgjë. Nëse bën vetëm një gjë për mua, do ta kullosh dhe do të kujdesem sërish për bagëtinë tënde; ³²më lejo të kaloj nëpër gjithë bagëtinë tënde sot, duke larguar prej saj çdo dele laramane dhe pikalarme, dhe çdo qengj të zi nga qengjat, dhe çdo dhi laramane dhe pikalarme nga dhinë; kjo do të jetë rroga ime. ³³Kështu, ndershmëria do të flasë për mua më vonë, kur të vish për të më dhënë rrogën. Çdo dhi që nuk është laramane dhe pikalarme mes dhive apo qengj i zi mes qengjave, nëse e gjen që është me mua, do të konsiderohet e vjedhur”. ³⁴Labani i tha: “Mirë, le të bëhet sipas fjalës sate”. ³⁵Kështu, që nga ajo ditë, ai largoi cjeptë laramane dhe vija-vija dhe gjithë dhinë laramane dhe pikalarme, çdo bagëti që kishte njollë të bardhë, dhe gjithë delet e zeza, dhe ua dha bijve që të kujdeseshin për to. ³⁶Dhe Labani vendosi një largësi prej tri ditësh udhëtim mes vetes dhe Jakobit, dhe Jakobi kulloti pjesën tjetër të bagëtive të Labanit.

30:25-26 “Më lejo të largohem, që të shkoj në shtëpinë time dhe në vendin tim” Me sa duket, rregulli kulturor i kohës kërkonte që Labani ta lejonte Jakobin të ikte; Jakobi s’mund të ikte vetë. Me sa duket, ai ishte përpjekur disa herë që të largohej, po gjithmonë pa dobi. Labani donte që Jakobi të qëndronte sepse i leverdiste (shih v. 27).

Vargjet 25 dhe 26 përmbajnë një komunikim intensiv.

1. “më lejo të largohem”, v. 25, BDB 1018, KB 1511, *Piel URDHËRORE*
2. “që të shkoj në shtëpinë time”, v. 25, BDB 229, KB 246, *Kal NXITËSE*
3. “më jep gratë dhe fëmijët e mi”, v. 26, BDB 678, KB 733, *Kal URDHËRORE*
4. “më lejo të largohem”, BDB 229, KB 246, *Kal NXITËSE*

FOLJA “shërbeva” (BDB 712, KB 773) përdoret dy herë (shih v. 29), që tregon se Jakobi ia kishte shlyer Labanit gjithçka që i kishte borxh (madje, më tepër se kaq, v. 30)!

30:27 “kam zbuluar nga orakulli që ZOTI më ka bekuar për shkakun tënd” Fjala “zbuloj nga orakulli” vjen nga rrënja e fjalës “fërshëllej [si gjarpri]”, ose “pëshpërit” (BDB 638 II). Tregon përpjekjen për ta njohur dhe kontrolluar të ardhmen me anë gjërash fizike, jo duke besuar në JHVH. Kjo praktikë dënohet në Lev. 19:26; Num. 23:23-24; dhe LiP. 18:10.

Është e vështirë të kuptosh përse këta njerëz të hershëm në Zanafillë përdorin gjëra që, më vonë, dënohen nga ligji i Moisiut.

1. gurët e ngritur
2. orakujt, këtu dhe në 44:5, 15 (Jozefi)
3. magjia imituese (pra, degët me vija prodhojnë kafshë me vija)
4. përdorimi i madërgonave për pjellori
5. idhujt e shtëpisë (*terafim*)
6. rrethprerja e paganëve (si armë)

Këta JHVH-istë të hershëm ndikoheshin nga kultura ku jetonin. Pa dyshim që po lëvizin drejt një monoteizmi më të pastër dhe më të plotë, por kjo do të jetë një rrugë e gjatë!

30:28 “Më cakto rrogën tënde, dhe do të ta jap” Labani e kupton plotësisht se begatia e tij ka si shkak Jakobin, ndaj dëshiron që ta mbajë me çdo kusht.

FOLJA “cakto” (BDB 666, KB 718, *Kal URDHËRORE*) ka fushë të larmishme semantike. Normalisht, do të thotë “shpoj”, ose “tejshpoj”. Këtu, nënkupton se Jakobi duhet të caktojë kompensimin e vet për të qëndruar me Labanin.

FOLJA e dytë, “jap” (BDB 678, KB 733, *Kal NXITËSE*) e sinjalizon lexuesin se Labani e kupton nevojën e tij për praninë dhe ndihmën e Jakobit (shih v. 30). Labani duhet të ketë qenë shumë kërkues si vjehërr (shih 31:11-12). Madje, pasazhi të lë të kuptosh se Jakobi shihej dhe trajtohej si shërbëtor me pagesë (shih 31:14-16).

30:30 “ZOTI të ka bekuar kudo që jam kthyer” Jakobi e dinte se burimi i bekimit të Labanit ishte Jakobi dhe marrëdhënia e tij me JHVH. Por, siç vazhdon v. 30, kjo tregon se Jakobi kuptonte edhe nevojat e familjes së vet.

30:31 “Atëherë ai i tha: ‘Çfarë do që të të jap?’ Dhe Jakobi i tha: ‘Nuk do të më japësh asgjë’” Jakobi e dinte se burimi i bekimit, nuk ishte Labani, por Perëndia.

30:32 Jakobi do të marrë kafshët me ngjyrë jostandarde (BDB 378, KB 375, përdoret pesë herë në v. 32-35) nga dhentë dhe dhitë. Kafshët me ngjyrë jostandarde nga dhentë do të jenë të errëta, ndërsa kafshët jostandarde nga dhitë do të jenë me vija ose me pikla. Normalisht, këto kafshë me ngjyrë të pazakontë ishin të rralla. Arsyja ishte se, pas kaq kohe, Jakobi e njihte mirë Labanin dhe nuk donte të kishte debate se të kujt ishin dhentë dhe dhitë në të ardhmen (shih v. 33).

30:35-36 “Kështu, që nga ajo ditë, ai largoi cjeptë laramane dhe vija-vija dhe gjithë dhitë laramane dhe pikalarme, çdo bagëti që kishte njollë të bardhë, dhe gjithë delet e zeza, dhe ua dha bijve që të kujdeseshin për to” Në këtë varg, dhe në v. 36, ka dy gjëra tejet interesante. Fjala “ai” në fillim të v. 35, qartazi, bën fjalë për Labanin. Kjo është hera e parë që përmenden bijtë e tij. Me sa duket, Labani e ndau tufën dhe kafshët e Jakobit i vuri nën përkujdesjen e bijve të tij (të Labanit). Nga v. 36, shohim se Labani i dërgoi kafshët e Jakobit tre ditë me këmbë larg, që të mos çiftëzoheshin me bagëtitë e tij. Kjo e detyronte Jakobin që të kujdesej dhe për bagëtitë e Labanit, që të sigurohej për bekimin e tyre. Ndonëse Labani kishte gjithçka në anën e vet, Perëndia ishte me Jakobin. Unë, personalisht, nuk besoj se truket e Jakobit, që përmenden në v. 37 e më tej, ishin arsyeja pse kafshët laramane dhe pikalarme u shumëfishuan më shpejt; arsyeja ishte prania e mbinatyrshme e Perëndisë.

Shënimet e NIV Study Bible thonë se veprimet e vargu 35 u kryen në fshehtësi nga Labani dhe bijtë e tij, në mënyrë që ta ulnin numrin, ose t’i eliminonin fare, kafshët me ngjyrë jostandarde. Nëse është kështu, atëherë pretendimi i Jakobit vlente vetëm për kafshët që do të lindnin më vonë. Kur e lexoj këtë, nuk mendoj se v. 35 ka medoemos këtë ngjyrim kuptimor, por nuk do të më habiste, pasi e njohim tani natyrën hileqare të Labanit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 30:37-43

³⁷Pastaj, Jakobi mori purteka të njoma plepi, bajameje dhe rrapi; zhveshi disa vija të bardha në to, duke zbuluar të bardhën e purtekave. ³⁸Purtekat që kishte zhveshur i vendosi përpara bagëtive në kanale, domethënë në koritat, ku bagëtitë vinin për të pirë ujë; dhe ata çiftoheshin kur vinin për të pirë. ³⁹Kështu, bagëtitë çiftoheshin përbri purtekave dhe lindnin qengja me vija, me lara dhe me pika. ⁴⁰Jakobi i ndante qengjat, dhe i bënte bagëtitë që të rrinin përballë bagëtive me vija dhe gjithë atyre të zeza në kopenë e Labanit; ndërsa kopetë e tij i veçoi, dhe nuk i vuri me tufën e Labanit. ⁴¹Për më tepër, sa herë që më të fortët e tufës çiftoheshin, Jakobi i vendoste purtekat në sy të tufës në koritë, që të çiftoheshin përbri purtekave; ⁴²ndërsa, kur tufa ishte e dobët, nuk i vinte ato; kështu, më të dobëtat ishin të Labanit, ndërsa më të fortat ishin të Jakobit. ⁴³Kështu, ai u bë jashtëzakonisht i pasur, dhe kishte shumë tufa, shërbëtoresh, shërbëtoresh, deve dhe gomarë.

30:37-43 Sërish, duket se kjo familje patriarkale po përpiquej ta ndihmonte JHVH-në që t’i përmbushte premtimet e veta! Nëse kjo metodë funksionoi (p.sh., bimët mund të kishin ndonjë kimikat të veçantë), ose jo, nuk ka rëndësi nga ana teologjike! Dinaku Jakobi ishte ende në veprim. A varen premtimet e JHVH-së nga veprimet e Jakobit?

30:43 Tufat dhe kopetë e Jakobit u rriten brenda disa vitesh (ndoshta, kaluan dhe 6 vite të tjera pas 14 viteve të detyrueshme; shih 31:41).

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t'i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse lejoi Perëndia që një mashtrues si Labani t'ia hidhte të zgjedhurit të tij, Jakobit?
2. A donte Jakobi që të ishte poligam?
3. Rendit emrat e të gjithë bijve të tij dhe jep etimologjinë popullore të secilit emër.

ZANAFILLA 31

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Jakobi largohet fshehtas për në Kanan 31:1-16	Jakobi arratiset nga Labani 31:1-16	Suksesi i Jakobit në Haran (29:1-31:55) 31:1-9 31:10-16	Jakobi arratiset nga Labani 31:1-3 31:4-9 31:10-13 31:14-16	Arratia e Jakobit 31:1-13 31:14-16
31:17-21	31:17-21	31:17-18	31:17-21	31:17-21
Labani ndjek Jakobin	Labani ndjek Jakobin	31:19-21	Labani ndjek Jakobin	Labani ndjek Jakobin
31:22-24	31:22-24	31:22-24	31:22-25	31:22-25
31:25-32	31:25-32	31:25-32	31:26-30 31:31-32	31:26-30 31:31-35
31:33-35	31:33-35	31:33-35	31:33-35	
31:36-42	31:36-42	31:36-42	31:36-42	31:36-42
Besëlidhja e Micpahut	Besëlidhja e Labanit me Jakobin		Marrëveshja e Jakobit me Labanin	Traktati mes Jakobit dhe Labanit (31:43-32:3)
31:43-55	31:43-50	31:43-50	31:43-44 31:45-55	31:43-44 31:45-55
	31:51-55	31:51-54 31:55		

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 31:1-16

¹Dhe Jakobi dëgjoi fjalët e bijve të Labanit, që thoshin: “Jakobi ka marrë gjithçka që ishte e babait tonë, dhe gjithë këtë pasuri e ka bërë nga ajo që i përkiste babait tonë”. ²Jakobi pa qëndrimin e Labanit dhe, ja, nuk ishte miqësor ndaj tij si më parë. ³Atëherë ZOTI i tha Jakobit: “Kthehu në vendin e etërve të tu dhe te të afërmit e tu, dhe do të jem me ty”. ⁴Kështu, Jakobi dërgoi dhe thirri Raketën dhe

Lean që të vinin te tufa e tij në fushë, ⁵dhe u tha: “E shoh qëndrimin e babait tuaj, që nuk është miqësor ndaj meje si më parë, por Perëndia i atit tim ka qenë me mua. ⁶Ju e dini se i kam shërbyer babait tuaj me gjithë forcën time. ⁷Mirëpo babai juaj më mashtroi dhe ma ndryshoi dhjetë herë rrogën; megjithatë, Perëndia nuk e lejoi që të më dëmtonte. ⁸Nëse ai thoshte: ‘Laramanet do të jenë rroga jote’, atëherë gjithë tufa lindte laramane; nëse thoshte: ‘Ato me vija do të jenë rroga jote’, atëherë gjithë tufa lindte me vija. ⁹Kështu, Perëndia ia hoqi bagëtinë babait tuaj dhe ma dha mua. ¹⁰Dhe, rreth kohës kur bagëtitë do të çiftoheshin, ngrita sytë dhe pashë një ëndërr; dhe ja, cjeptë që po çiftoheshin ishin me vija, laramanë dhe lara-lara. ¹¹Pastaj, engjëlli i Perëndisë më tha në ëndërr: ‘Jakob’, dhe unë i thashë, ‘Ja ku jam’. ¹²Ai më tha: ‘Ngriji sytë dhe shiko që gjithë cjeptë që po çiftohen janë me vija, laramanë dhe lara-lara; sepse kam parë gjithçka që të ka bërë Labani. ¹³Unë jam Perëndia i Betelit, ku ti vajose një shtyllë, ku m’u betove; tani, ngrihu, largohu nga ky vend, dhe kthehu në vendlindjen tënde’”. ¹⁴Rakela dhe Lea i thanë: “Mos kemi ende pjesë apo trashëgimi në shtëpinë e babait tonë? ¹⁵A nuk na llogarit ai si të huaja? Sepse ai na ka shitur, dhe e ka shpenzuar plotësisht gjithë çmimin e blerjes sonë. ¹⁶Pa dyshim, gjithë pasuria që Perëndia ia ka hequr babait tonë na përket neve dhe fëmijëve tanë; prandaj, bëj gjithçka që të ka thënë Perëndia”.

31:1 “Dhe Jakobi dëgjoi fjalët e bijve të Labanit, që thoshin” Është e paqartë sa vjeç ishin djemtë e tij, por ishin aq të rritur sa të kujdeseshin vetë për bagëtitë (shih 30:35). Disa vjet duhet të kenë kaluar që nga kapitulli 30. Me sa duket, ata po përsërisnin ato që dëgjonin në shtëpi. Por po i përsërisnin dhe në publik, gjë që tregon se nuk kishin frikë se mos e merrte vesh Jakobi. Akuzat e tyre, ndonëse të kuptueshme, nuk ishin reale (shih 30:30). Përpara se të vinte Jakobi, Labani nuk ishte i pasur. JHVH ishte me Jakobin; Labani ishte bekuar nga shoqërimi me të.

■ **“pasuri”** Fjalë për fjalë, “lavdi” (BDB 459, shih KJV). Fjala hebraisht “lavdi” do të thotë “rëndesë”, ose “peshë”. Mund të përdoret për “nderin”, por këtu duket se ka kuptimin “begati materiale” (NKJV).

31:2 “Jakobi pa qëndrimin e Labanit” Labani ishte hileqar. Ndonëse e kishte trajtuar keq Jakobin, gjithmonë i kishte buzëqeshur; kurse tani dhe pamja e fytyrës i kishte ndryshuar.

31:3 “Atëherë ZOTI i tha Jakobit” JHVH shfrytëzoi mundësinë, kur pa që Jakobi e kuptoi situatën negative, dhe i zbuloi se ishte koha që të kthehej në shtëpi (“kthehu”, BDB 996, KB 1427, *Kal* URDHËRORE). I kujtoi ndodhinë e Betelit me frazën “Unë do të jem me ty”, që kishte ndodhur para 20 vitesh (shih Zan. 28:10-22; sidomos v. 15).

31:4 “Jakobi dërgoi dhe thirri Rakelën dhe Lean te tufa e tij në fushë” Rakela përmendet e para pasi ishte gruaja e tij e preferuar. Ato thirren të shkojnë në fushë për një takim privat dhe të fshehtë. Me sa duket, Jakobi nuk e kishte diskutuar këtë çështje më parë me gratë e tij.

31:5 “Perëndia i atit tim” Kjo është një nga ato fraza në kapitullin 31 që tregojnë vijimësinë historike të besëlidhjes së Perëndisë me brezat e ndryshëm të familjes së Abrahamit.

31:6 “ju e dini që i kam shërbyer babait tuaj me gjithë forcën time” Gratë i dinin orët e gjata të Jakobit dhe punët e vështira që kryente për të atin e tyre. Ai punoi 14 vjet për to dhe 6 vjet të tjera për tufat dhe bagëtitë e tij.

31:7 “Mirëpo babai juaj më mashtroi dhe ma ndryshoi rrogën dhjetë herë” Fjala “mashtroi” (BDB 1068, KB 1739, *Hifil* E KRYER) vjen nga rrënja hebraisht e një fjale që do të thotë “tallem”, “mashtroj”, ose “vë në lojë”.

Fjala “ndryshoi” (BDB 322, KB 321) aludohet dhe në v. 41. Ndonëse nuk na thuhet saktë sesi ia ndryshoi Labani rrogën, konteksti na e bën të qartë se Jakobi duhet të merrte gjithë bagëtitë me ngjyrë jostandarde, por kur bagëtitë jostandarde lindën më shumë qengja, Labani nisi t’i merrte disa grupe prej tyre për vete. Sa herë që ai ndryshonte kushtet, Perëndia bekonte tufën që i mbeste Jakobit, pavarësisht nëse ishin me vija, laramane, apo lara-lara (shih v. 8).

■ **“dhjetë herë”** Ky duket si numër i rumbullakosur, i përdorur si hiperbolë; ndoshta nuk ndodhi saktësisht dhjetë herë (duhet të kemi kujdes nga literalizmi perëndimor).

■ **“Perëndia nuk e lejoi të më dëmtonte”** Jakobi, që e kuptonte pozitën e vet para Perëndisë, jo vetëm për shkak të profecisë së 25:23, por edhe për shkak të vegimit që Perëndia i dha në 28:1-11, e kupton teologjikisht se çfarë po i ndodh. Edhe Labani e kuptonte (shih v. 29).

31:8 Ky varg përshkruan me hollësi sesi u përpoq Labani që ta ndryshonte marrëveshjen. Mirëpo, sa herë që ai e ndryshonte, Perëndia i ndryshonte zakonet çiftosëse të dhive dhe dhenve në dobi të Jakobit (shih v. 9).

31:9 “Perëndia ia hoqi” Kjo është FOLJE e fortë (BDB 664, KB 717, *Hifil* E PAKRYER), që në formën *Hifil* do të thotë “rrëmbej”, shih v. 9 dhe 16. Përdoret për çlirimin e presë nga sulmet e bishave (shih 1 Sam. 17:34-35; Ezek. 34:10; Amosi 3:12). Ashtu si Labani ia hoqi rrogën që i takonte Jakobit, kështu, tani, Perëndia ia rrëmbeu tufën dhe ia jep Jakobit. Mekanizmi i këtij kalimi përshkruhet në v. 12.

31:10 “rreth kohës kur bagëtitë do të çiftoheshin” Kjo përshkruan vegimin e mëvonshëm që mori Jakobi në lidhje me bagëtitë që do të ishin të tijat. Begatimin e tufës së Jakobit e shkaktoi, jo manipulimi i Jakobit me disa teknika të veçanta (30:37-43), por hiri i Perëndisë.

31:11 “engjëlli i Perëndisë” Sërish, engjëlli i ZOTIT është personifikim i Hyjit (shih Zan. 16:7-13; 18:1; 19:1; 21:17, 19; 22:11-15; 31:11, 13; 32:24, 30; 48:15, 16; Eks. 3:2, 4; 13:21; 14:19; Gjyq. 6:12, 14; Zak. 3:1-2). Shih Temën e Veçantë në 12:7.

31:13 “Unë jam Perëndia i Betelit” Bëhet fjalë për vegimin që Perëndia i dha Jakobit në Zan. 28:10-22. Perëndia i atit dhe gjyshit të Jakobit (shih v. 5) jep urdhra të reja.

1. “ngrihu”, BDB 877, KB 1086, *Kal* URDHËRORE
2. “largohu” (fja. “shko”), BDB 422, KB 425, *Kal* URDHËRORE
3. “kthehu”, BDB 996, KB 1427, *Kal* URDHËRORE

31:14 Gratë e Jakobit ishin plotësisht në krahun e tij!

31:15 “A nuk na llogarit ai si të huaja? Sepse ai na ka shitur, dhe e ka shpenzuar plotësisht çmimin e blerjes sonë” Këtu, dy bijat e Labanit e akuzojnë babain se nuk kishte vepruar ndershmërisht me to përsa i përket pritshmërisë kulturore të kohës (kulturës hure). Në dokumentet hure, *mohar*-i, ose “paja e nuses” vihej mënjandë, të paktën pjesërisht, për vajzën. Mirëpo Labani i kishte marrë pagesat e Jakobit dhe i kishte shpenzuar plotësisht. Vargu 15 na tregon se dy bijat e tij e kuptonin se ati i tyre, Labani, ishte lakmitar dhe i kishte neglizhuar.

Fraza “e ka shpenzuar plotësisht” është një folje PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË PAKRYER nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 37, KB 46), gjë që tregon përforcim veprimi.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 31:17-21

¹⁷Atëherë, Jakobi u ngrit dhe i hipi fëmijët dhe gratë e tij mbi deve; ¹⁶dhe mori me vetë gjithë bagëtinë dhe gjithë pasurinë e vet, që kishte mbledhur, bagëtitë e fituara që kishte mbledhur në Padan-aram, për të shkuar në vendin e Kananit, te babai i tij, Isaku. ¹⁹Kur Labani kishte shkuar të qethte bagëtitë, Rakela kishte vjedhur idhujt e shtëpisë, që ishin të babait të saj. ²⁰Dhe Jakobi ia hodhi Laban arameasit, duke mos i treguar se po arratisej. ²¹Kështu, u arratis me gjithçka që kishte; u ngrit, kaloi lumin Euftrat, dhe u drejtua për në malësinë e Gileadit.

31:17 “Jakobi u ngrit dhe hipi fëmijët dhe gratë e tij mbi deve” Arratia do të bëhej me shpejtësi, dhe familja e tij, si tepër e re që ishte, mund ta bënte udhëtimin vetëm mbi deve.

31:18 “mori me vetë gjithë bagëtinë” Fjala “mori me vete” (BDB 624, KB 67) tregon nxitimin me të cilin e largoi bagëtinë. Me sa duket, udhëtuan në darkë dhe gjatë natës për ta shmangur nxehtësinë.

31:19 “Kur Labani kishte shkuar të qethte bagëtitë” Koha e qethjes ishte një periudhë e madhe festive dhe ribashkimi familjar (shih Zan. 38:12; 1 Sam. 25:4; 2 Sam. 13:23). Mungesa e Jakobit është e rëndësishme, gjë që tregon përkeqësimin e marrëdhënies së tij me Labanin.

■ **“Rakela kishte vjedhur idhujt e shtëpisë, që ishin të babait të saj”** Fjala hebraisht për termin “idhujt e shtëpisë” është *terafim* (BDB 1076). Këta idhuj të shtëpisë mund të ishin shumë të mëdhenj (shih 1 Sam. 19:13), ose shumë të vegjël, aq sa të futeshin brenda samarit të devesë së Rakelës (shih v. 34). Nga Pllakat e Nuzit kuptojmë se këta idhuj shtëpiakë ishin shenjë e të drejtave të trashëgimisë, kështu që Rakela mund t’i ketë vjedhur për të treguar se i kishte kuptuar veprimet e paligjshme të Labanit në lidhje me trashëgiminë e saj, ose për të kërkuar më vonë të drejtën që biri i saj të trashëgonte pronat e Jakobit. Këta *terafimë* përdroreshin dhe për parashikimin e së ardhmes (shih Zak. 10:2). Shpesh, përmenden bashkë me “efodin” (shih Gjyq. 17:5; 18:14-20 dhe Os. 3:4). Ato dënohen si gjëra idhujtare në 1 Sam. 15:23.

TEMA E VEÇANTË: TERAFIGMËT (SPECIAL TOPIC: TERAPHIM)

Nga pjesë të ndryshme të DHV, është e vështirë të japim një përshkrim të përmbledhur:

1. Idhuj të vegjël dhe të lëvizshëm shtëpie, Zan. 31:19, 34, 35
2. Idhull i madh me formë njerëzore, 1 Sam. 19:13, 16
3. Idhuj të përdorur nëpër shtëpi, por edhe në faltore, Gjyq. 17:5; 18:14, 17, 18
4. Idhuj të përdorur për të mësuar të ardhmen ose vullnetin e perëndive/perëndisë
 - a. Dënoheshin dhe barazoheshin me parashikimin e fatit, 1 Sam. 15:23
 - b. Dënoheshin dhe barazoheshin me mediumët, spiritistët dhe idhujt, 2 Mbre. 23:24
 - c. Dënoheshin dhe barazoheshin me parashikimin e fatit, shkundjen e shigjetave dhe “leximin” e mëlçisë së deles, Ezek. 21:21
 - d. Dënoheshin dhe barazoheshin me fallxhorët dhe me profetët e rremë, Zak. 10:2

31:20

NASB, TEV,

NRSV, NIV,

Peshita

“Jakobi ia hodhi”

NKJV

“ia vodhi”

RSV, NJB

“ia hodhi”

REB

“ia hodhi”

JPSOA

“e la në terr”

LXX

“e fshehu këtë çështje”

Rakela “ia vodhi” *terafimët* e familjes, kurse Jakobi “ia vodhi zemrën” (BDB 170, KB 198, *Kal E PAKRYER*) Labani, që, qartazi, është frazë që tregon hile.

■ **“Laban arameasit”** Fjala “arames” mund të përkthehet dhe “sirian” (BDB 74). Është e paqartë ku qëndron lidhja mes faktit se Labani quhet aremeas këtu, dhe Jakobit që quhet arameas në LiP. 26:5. Nga gjenealogjitë e Zanafillës 10, këto duket se ishin dy gjenealogji të ndryshme etnike, por ndërmartesat mund të kenë bërë që të identifikoheshin së bashku, ose sipas vendndodhjes gjeografike (pra, Haranit) ku jetoi në fillim Abrahami.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 31:22-24

²²Ditën e tretë, kur Labanit i thanë se Jakobit ishte arratisur, ²³mori me vete burrat e farefisit dhe e ndoqi shtatë ditë rrugë dhe e arriti në malësinë e Gileadit. ²⁴Perëndia i doli Laban arameasit në një ëndërr nate dhe i tha: “Ruhu se mos i flet Jakobit, as për mirë, as për keq”.

31:22 **“Ditën e tretë, kur Labanit i thanë se Jakobit ishte arratisur”** Nga Zan. 30:36 mësojmë se bagëtitë e Labanit dhe të Jakobit mbaheshin tre ditë larg njëra-tjetrës; kështu, me sa duket, ndonjë shërbëtor e pa Jakobin të largohej dhe shkoi menjëherë t’ia thoshte Labanit (BDB 616, KB 665, *Hofal E PAKRYER*).

31:23 **“në malësinë e Gileadit”** Ka patur njëfarë debati për faktin se a mund të përshkruhej dot gjithë kjo largësi brenda një kohe kaq të shkurtër. Mirëpo, mos harrojmë se bëhet fjalë për një periudhë dhjetëditore marshimi të detyruar. Është e paqartë sa ishte kjo largësi, ndoshta diku mes 400-560 km, pasi (1) nuk e dimë me siguri se në ç’vend të Sirisë ndodhej tufa e Jakobit, dhe (2) nuk jemi të sigurt për kufijtë lindorë të Gileadit.

Labani erdhi me një grup të madh burrash të armatosur (shih v. 29). Ndjekja e tij karakterizohet me fjalët “e ndoqi me tërbim” (BDB 196, KB 223, *Kal E KRYER*), në v. 36.

31:24 “Ruhu se mos i flet Jakobit, as për mirë, as për keq” Kjo është shprehje hebraike (“kujdes, që të mos i thuash Jakobit as fjalë të mirë, as të keqe”), që me sa duket do të thotë: “mos i bjer fare në qafë”. Sërish, hiri dhe mbrojtja e Perëndisë shihen qartë, kur ai e çliron vazhdimisht familjen e patriarkut.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 31:25-32

²⁵Labani e arriti Jakobin. Jakobi e kishte ngritur çadrën në malësi, dhe Labani me burrat e fisit e ngritën çadrën në malësinë e Gileadit. ²⁶Atëherë, Labani i tha Jakobit: “Çfarë bëre kështu, që më mashtrove dhe m’i more vajzat e mia si robinja të shpatës? ²⁷Pse u arratise fshehurazi e më mashtrove, dhe nuk më the, që t’ju përcillja me gëzim dhe me këngë, me lodërza dhe me qeste; ²⁸dhe nuk më lejove që t’i puth bijtë dhe bijat e mia? Ke vepruar me marrëzi. ²⁹E kam në dorë të të bëj keq, por Perëndia i atit tënd më foli mbrëmë dhe më tha: ‘Ruhu se mos i flet për mirë apo për keq Jakobit’. ³⁰Ti vërtet që u largove sepse të kishte marrë shumë malli për shtëpinë e babait tënd; por pse m’i vodhe perënditë?” ³¹Atëherë, Jakobi iu përgjigj Labanit: “Sepse kisha frikë, pasi mendoja se do të m’i merrje bijat e tua me forcë. ³²Njeriu, të cilit ia gjen perënditë e tua, nuk do të mbetet gjallë; në prani të burrave të fisit tonë, trego çfarë është e jotja nga plaçka ime dhe merre”. Sepse Jakobi nuk e dinte që i kishte vjedhur Rakela.

31:25 “Jakobi e kishte ngritur çadrën” Kjo është përmendje e parë që Jakobi kishte ngritur çadrën e vet; pra, me sa duket, marshimi i detyruar nuk u kishte lënë kohë që të ndalonin më herët. Me sa duket, Jakobi mendonte se ishin larguar aq sa duhet.

31:26-30 Interpretimi im është se Laban hileqari po i bën akuza të padrejta Jakobit. Shumë nga gjërat për të cilat e akuzon Labani nuk janë të vërteta. Labani duket se po e mbron çështjen e vet publikisht për hir të të afërmeve të vet (dhe të Jakobit), të cilët po e dëgjonin dhe, në fund, do të vepronin si gjykatës.

31:27 Labani thotë se do t’i kishte organizuar festë lamtumire Jakobit. Por Jakobit i kujtohet mirë festa e fundit që kishte organizuar për të Labani (pra, nata e dasmës, kur fjeti me Lean)! Ai s’donte më “festa” nga vjehri i tij.

31:28 “Ke vepruar me marrëzi” Kjo fjalë (BDB 698, KB 754, *Hifil E KRYER*), zakonisht, në Bibël përdoret në lidhje me mëkatën dhe fajin (shih 1 Sam. 13:13 në lidhje me Saulin; dhe 2 Sam. 24:10 në lidhje me Davidin). Me sa duket, Labani po e akuzonte Jakobin se arratia e tij ishte e mëkatshme.

31:29 “E kam në dorë të të bëj keq, por Perëndia i atit tënd më foli mbrëmë” Frazja “në dorë” (BDB 42) lidhet etimologjikisht me fjalën *El* (BDB 42) ose *Elohim* (BDB 43). Ky është i vetmi varg që na bën të kuptojmë se etimologjia bazë e fjalës *El* mund të jetë “jam i fortë”. Perëndia e paralajmëron Labanin në ëndërr, siç kishte vepruar më parë dhe me faraonin (me anë të një fatkeqësie, shih 12:17, ose ndonjë zbuluese të mëtejshme, por nuk na thuhet se për çfarë bëhet fjalë) dhe Abimelekun (shih 20:3). JHVH po e ruan dhe po e mbron familjen e besëlidhjes nga rreziku/sulmet.

31:30 “Ti vërtet që u largove sepse të kishte marrë shumë malli për shtëpinë e babait tënd, por pse m’i vodhe perënditë e shtëpisë?” Këto fjalë, që thotë Labani, përmbajnë dy forma të përforcuara foljore.

1. “vërtet që u largove”, PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË KRYER nga e njëjta rrënjë (BDB 229, KB 246, “shkoj”)
2. “të kishte marrë shumë malli”, PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË KRYER nga e njëjta rrënjë (BDB 493, KB 490)

Fjala “ka marrë shumë malli” (BDB 493) vjen nga rrënjja e fjalës hebraisht “jam i zbehtë”, që përdoret shpesh për të përshkruar metalin e argjendit (BDB 494). Është një fjalë shumë e fortë, që do të thotë “dëshiroj”. Labani e akuzoi Jakobin se e kishte braktisur ngaqë e kishte marrë malli për shtëpinë, jo për shkak të arsyes së vërtetë, pra, prej hileve, mashtrimit dhe, së fundi, sjelljes së keqe të Labanit.

■ **“por pse m’i vodhe perënditë”** Kujtoni 31:19. Me sa duket, këto perëndi familjare lidheshin besëtytnisht me trashëgiminë dhe begatinë; prandaj, Labani e shihte largimin e Jakobit si humbje begatie, dhe si humbje trashëgimie dhe, ndoshta, drejtimi shpirtëror nga këto perëndi familjare (pra, *terafimët*).

31:31-32 Jakobi i përgjigjet pyetjes së Labanit nga v. 27, jo pyetjes nga v.30b. Jakobi nuk e dinte se *terafimët* i kishte vjedhur Rakela (v. 19).

31:32 Me sa duket, Jakobi nuk e dinte se këto perëndi i kishte vjedhur Rakela. Vargu 32 reflekton Kodin e Hamurabit në lidhje njeriun që vidhte, ose sende nga tempulli, ose perënditë familjare të dikujt tjetër. Rabinët thonë (shih *Zan. Rab.* 74.4) se vdekja e Rakelës teksa lindte Benjaminin, e përmendur në *Zan.* 35:16-18, ka lidhje me fjalët e Jakobit në këtë varg. Qartazi, kjo është terminologji ligjore (pra, “në prani të të afërmeve të mi”). Këtu kemi dy FOLJE URDHËRORE.

1. Trego (fjalë për fjalë, “heto”, shih 37:32; 38:25), BDB 647 I, KB 699, *Hifil* URDHËRORE
2. Merre (ngjyrimi kuptimor është “merre sërish për vete”), BDB 542, KB 534, *Kal* URDHËRORE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 31:33-35

³³Kështu, Labani hyri në çadrën e Jakobit, në çadrën e Leas dhe në çadrën e dy shërbëtoreve, por nuk i gjeti. Pastaj, doli nga çadra e Leas dhe hyri në çadrën e Rakelës. ³⁴Rakela i kishte marrë idhujt e shtëpisë, i kishte futur në samarin e devesë dhe ishte ulur mbi to. Dhe Labani kontrolloi me dorë gjithë çadrën, por nuk i gjeti. ³⁵Ajo i tha të atit: “Le të mos zemërohet imzot që nuk mund të ngrihem përpara teje, sepse më kanë ardhur të përmuajshmet e femrave”. Kështu, ai kontrolloi, por nuk i gjeti idhujt e shtëpisë.

31:33 “Kështu, Labani hyri në çadrën e Jakobit, në çadrën e Leas” Kjo tregon vërtetësinë historike të kësaj ndodhie, pasi gratë zakonisht rrinin në çadra të ndara.

31:34 “samarin e devesë” Kjo fjalë (BDB 468), që gjendet vetëm këtu, ndoshta bën fjalë për një trastë në samar, ose ndonjë çantë që lidhej pas samarit (TEV, REB).

■ **“Dhe Labani kontrolloi me dorë gjithë çadrën”** Fjala “kontrolloj” do të thotë: “prek me kujdes me duar” (BDB 606, KB 653, *Piel* E PAKRYER). Zakonisht, përdoret për të verbrit, që prekin në errësirë (shih LiP. 28:29; Jobi 5:14; 12:25).

31:35 “sepse më kanë ardhur të përmuajshmet e femrave” Kjo bën fjalë për menstruacionet (BDB 202 KONSTRUKT, BDB 61). Nga Lev. 15:19 është e qartë se kjo shoqërohej me disa tabu kulturore. Sidoqoftë, është e paqartë sa mund t’i zbatojmë këto ligje të Levitikut në një kohë shumë më të herët, pra, në kulturën e Labanit dhe Jakobit. Gjithsesi, duhet të ketë patur ndonjë arsye të fortë pse ai nuk i kërkoi Rakelës që të ngrihej në këmbë.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 31:36-42

³⁶Atëherë, Jakobi u zemërua dhe u grind me Labanin; dhe Jakobi i tha Labanit: “Cila është shkelja ime? Cili është mëkati im, që më ke ndjekur me tërbim? ³⁷Megjithëse i ke kontrolluar të gjitha plaçkat e mia, çfarë mallrash të shtëpisë sate ke gjetur? Vendosi këtu, para farefisit tim dhe tëndit, që ata të gjykojnë mes ne të dyve. ³⁸Këto njëzet kam qenë me ty; delet dhe dhitë e tua nuk kanë dështuar, as kam ngrënë deshtë e kopeve të tua. ³⁹Atë që shqyhej nga bishat nuk ta sillja ty; e mbaja humbjen për vete. Ti ma kërkoje nga dora ime, qoftë e vjedhur ditën, apo e vjedhur natën. ⁴⁰Kështu isha unë: ditën më digjte i nxehti, kurse natën, acari; dhe s’vija gjumë në sy. ⁴¹Këto njëzet vjet kamë qenë në shtëpinë tënde; të kam shërbyer për katërmëdhjetë vjet për dy bijat e tua dhe gjashtë vjet për bagëtinë, dhe ti ma ndryshove rrogën dhjetë herë. ⁴²Nëse Perëndia i atit tim, Perëndia i Abrahamit, dhe Tmerri i Isakut, nuk do të kishte qenë me mua, pa dyshim që do të më kishte përcjellë duarbosh. Perëndia e ka parë trishtimin tim dhe mundimin e duarve të mia, prandaj dhe dha gjykimin e vet mbrëmë”.

31:36 “Jakobi u zemërua” Kjo FOLJE (BDB 354, KB 351, *Kal* E PAKRYER) do të thotë “djeg”, dhe nënkupton zemërimin njerëzor (shih 4:5, 6; 30:2; 34:7; 39:19).

■ **“u grind me Labanin”** Kjo FOLJE (BDB 936, KB 1224, *Kal E PAKRYER*) ka ngjyrimë kuptimore ligjore (shih v. 37). Labani e sulmoi Jakobin përpara farefisit, kështu që tani Jakobi i kundërpërgjigjet me pyetje retorike.

1. “Cila është shkelja ime?” (v. 36)
2. “Cili është mëkati im?” (v. 36)
3. “Çfarë ke gjetur?” (v. 37)

Në njëfarë mënyre, farefisi shërbente si gjykatë e ligjit nomad. Ata duhet të jepnin vendimin për këtë mosmarrëveshje (v. 37).

31:38-42 Jakobi mbron teknikat dhe zellin e tij si bari (përpara burrave të farefisit).

1. qengjat nuk kishin dështuar
2. nuk kishte ngrënë deshtë
3. humbjen e dhenve për shkak të bishave e kishte mbajtur vetë

E gjithë kjo përputhet plotësisht me kulturën e kohës, që tregohet dhe në Kodin e Ligjit të Hamurabit (paragrafi 266).

31:42 “Nëse Perëndia i atit tim, Perëndia i Abrahamit, dhe Tmerri i Isakut” Faza “Tmerri i Isakut” shfaqet vetëm në këtë kapitull, ku përdoret dy herë (shih v. 53). Mund të bëjë fjalë për Hyjin që Isaku respekton ose i druhet. Një arkeolog amerikan, Albright, thotë se fjala “tmerr” lidhet me përdorimin e fjalës “burra të farefisit” në gjuhët e ngjashme me hebraishten (aramaisht, arabisht dhe ugarite), ndaj duhet përkthyer “të afërmve të Isakut”; pra, një tjetër mënyrë si të thuash “Perëndia i etërve tanë”. Megjithatë, kjo s’është e sigurt.

■ **“do të më kishe përcjellë duarbosh”** Jakobi e dinte lakminë e Labanit, por edhe praninë e hirit të Perëndisë. Kjo shihet në frazën e fundit të v. 42, ku Jakobi aludon për ëndrrën e Labanit, që përmendet në v. 24 dhe 29. Perëndia e kishte dhënë tashmë gjykimin e vet!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 31:43-55

⁴³Atëherë, Labani iu përgjigj Jakobit: “Bijat janë bijat e mia, dhe fëmijët janë fëmijët e mi, dhe tufat janë tufat e mia, dhe gjithçka që sheh është imja. Por çfarë mund t’u bëj sot këtyre bijave të mia, apo fëmijëve që kanë lindur ato?” ⁴⁴Prandaj, eja, le të bëjmë një besëlidhje, unë dhe ti, dhe le të jetë si dëshmi mes teje dhe meje”. ⁴⁵Atëherë, Jakobi mori një gur dhe e vendosi si shtyllë. ⁴⁶Jakobi u tha të afërmve të tij: “Mblidhni gurë”. Kështu, ata morën gurë dhe bënë një pirg, dhe hëngrën aty përbri pirgut. ⁴⁷Labani e quajti Jegar-sahadutha, kurse Jakobi e quajti Galeed. ⁴⁸Labani tha: “Ky pirg është dëshmi mes teje dhe meje sot”. Prandaj, u quajt Galeed, ⁴⁹por edhe Micpah, sepse tha: “ZOTI vështroftë mes teje dhe meje kur të mungojmë nga njëri-tjetri. ⁵⁰Nëse m’i keqtrajton bijat, ose nëse merr gra të tjera veç bijave të mia, edhe sikur mos ketë asnjë njeri me ne, shiko, Perëndia është dëshmitar mes teje dhe meje”. ⁵¹Labani i tha Jakobit: “Ja, ky pirg dhe, ja, shtylla që vendosa mes teje dhe meje. ⁵²Ky pirg është dëshmitar, dhe kjo shtyllë është dëshmitare, që nuk do ta kaloj këtë pirg për të të dëmtuar, dhe ti nuk do të kalosh nga ky pirg dhe nga kjo shtyllë për të ardhur tek unë që të më dëmtosh. ⁵³Perëndia i Abrahamit, dhe Perëndia i Nahorit. Perëndia i atit të tyre, gjykoftë mes nesh”. Kështu, Jakobi u betua për Tmerrin e atit të vet, Isakut. ⁵⁴Atëherë, Jakobi ofroi një fljijim në mal, dhe i thirri të afërmit e vet që të darkonin; dhe hëngrën darkë dhe e kaluan natën në mal. ⁵⁵Herët në mëngjes, Labani u ngrit, i puthi djemtë dhe bijat e tij dhe i bekoj. Pastaj, Labani u largua dhe u kthye në vendin e vet.

31:43 Labani përpiqet t’u përgjigjet akuzave të Jakobit.

31:44 “Prandaj, eja, le të bëjmë një besëlidhje, unë dhe ti, dhe le të jetë si dëshmi mes teje dhe meje” Ndonëse besëlidhjen ia ofron Labani, ai që ngre shtyllën është Jakobi (v. 45 [shih 28:18], megjithëse Labani pretendon se e bëri vetë këtë, në v. 51); ai dhe u thotë të afërmve që të mbledhin gurë rreth tij (v. 46). Aty, hëngrën darkën e besëlidhjes. Vaktet e darkës shoqërojnë shpesh lidhjet e besëlidhjeve në DHV.

Tiparet gramatikore të këtij vargu janë:

1. “eja” BDB 229, KB 246, *Kal URDHËRORE*
2. “le të bëjmë një besëlidhje”, BDB 503, KB 500, *Kal NXITËSE* (fjalë për fjalë, “pres”, shih Temën e Veçantë në 13:15)

3. “le të jetë dëshmitar”, BDB 224, KB 243, *Kal E KRYER*, që nënkupton një dëshmitar të përhershëm joagresioni (shih v. 52)

31:47 Ka emra këtu. I pari është aramaisht (BDB 1094 KONSTRUKT BDB 1113), ndërsa i dyti është hebraisht (BDB 165). Janë paralele dhe bëjnë fjalë për përgun e gurëve. Jakobi e quajti atë vend “Galeed” (BDB 165, “përg dëshmie”), që lidhet me vendin ku ngritën kampin (pra, “Gilead”, BDB 166, “rreth gurësh”, ose “rreth malesh”).

Ka patur shumë debate për gjuhën e patriarkëve: ishte aramaishtja, apo hebraishtja? Me sa dihet, aramaishtja flitej në Mesopotami, në vendlindjen e Abrahamit, por kur ai udhëtoi për në Kanaan, mësoi një dialekt të aramaishtes, që ne e njohim si gjuhën hebraisht. Kjo e kthen njohurinë tonë të këtyre gjuhëve pas në kohë.

31:49 “Micpah” Fjala “Micpah” (BDB 859) në v. 49 është hebraisht. Do të thotë “kullë roje” dhe, këtu, personifikon Perëndinë që qëndron si dëshmitar (BDB 859, KB 1044 *Kal NXITËSE*, rrënja e fjalës lidhet me Micpahun) midis këtyre dy burrave. Për mua, është interesante që, në të vërtetë, Labani përfiton nga kjo mundësi që ta godasë Jakobin në të gjitha kushtet që i vendos në prani të të afërmeve të tyre, gjë që duket tejet e pavend. Një shembull i kësaj ishte që ai s’duhet të martohej me gra të tjera. Por, në të vërtetë, ai që ka treguar përkujdesje për Lean dhe Rakelën është Jakobi (siç shihet në v. 31), jo Labani.

31:53 “Perëndia i Abrahamit dhe Perëndia i Nahorit, Perëndia i atit të tyre, gjykofte mes nesh” FOLJA këtu është në SHUMËS (BDB 1047, KB 1622, *Kal E PAKRYER*, e përdorur si NXITËSE, SHUMËS), që duket se nënkupton që Labani po flet si politeist. Septuaginta nuk ndjek MT-në këtu (që e jep FOLJEN në NJËJËS). Libri i Zanafillës duket se nënkupton që Abrahami u bë JHVHist, por Nahor, jo. Ky duket si aludim për një marrëveshje që u bë në emrat e disa perëndive familjare. Por, vini re, se Jakobi betohet vetëm në emër të Perëndisë së atit të tij: JHVH (“Tmerri i Isakut”).

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Kush del si manipulues në këtë kapitull?
2. Rendit mënyrat sesi Labani e kishte trajtuar Jakobin në mënyrë të padrejtë.
3. Rendit mënyrat sesi Jakobi kishte vepruar në mënyrë besnike.
4. Çfarë ishin *terafim*-ët (v. 19)? Cili ishte qëllimi i tyre?
5. Rendit akuzat e Labanit në vgj. 26-30 dhe trego nëse janë të vërteta apo të rreme.
6. Pse ia vodhi Rakela Labanit perënditë e shtëpisë?

ZANAFILLA 32

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Frika e Jakobit nga Esau	Esau vjen të takojë Jakobin	Pajtimi i Jakobit me Esaun (32:1-33:20)	Jakobi përgatitet të takohet me Esaun	Jakobi përgatitet për takimin me Esaun
32:1-2	32:1-8	32:1-2	32:1-2	
32:3-5		32:3-5	32:3-5	
32:6-8		32:6-8	32:6-8	32:4-7
32:9-12	32:9-12	32:9-12	32:9-12	32:8-14a
32:13-21	32:13-21	32:13-21	32:13-21	
	Ndeshja me Perëndinë		Jakobi ndeshet në Peniel	32:14b-22
32:22-23	32:22-32	32:22-32	32:22-24a	Jakobi ndeshet me Perëndinë
Jakobi ndeshet				32:23-25a
32:24-32			32:24b-26a	
				32:25b-30
			32:26b	
			32:27a	
			32:27b	
			32:28	
			32:29a	
			32:29b	
			32:30-32	
				32:31-32

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 32:1-2

¹Teksa Jakobi po vazhdonte rrugëtimin, e takuan engjëjt e Perëndisë. ²Jakobi tha kur i pa: “Ky është fushimi i Perëndisë”. Ndaj, atë vend e quajti Mahanaim.

32:1

NASB, NKJV,

NRSV, TEV “e takuan”

NJB, JPSOA “i dolën përpara”

Kjo FOLJE (BDB 083, KB 910, *Kal E PAKRYER*) tregon takim rastësor (shih NIDOTTE, vëll. 3, f. 575; p.sh., Eks. 23:4; Num. 35:19, 21; Joz. 2:16; 1 Sam. 10:5; Amosi 5:19).

Nuk dihet nëse ky varg i shkurtër dhe i vagullt lidhet disi me luftuesin e v. 22-32. Luftuesi është, qartazi, engjëll ose ndonjë qenie shpirtërore që ka fuqinë (nga JHVH) ta bekojë Jakobin dhe t’ia ndryshojë emrin. Problemi qëndron te

1. ky varg i parë i vagullt
2. paaftësia e luftuesit që ta mposhte Jakobin në mundjen e zgjatur fizike

■ **“engjëjt e Perëndisë”** Ai i kishte parë engjëjt kur u largua nga Kanani (shih 28:12); tani, teksa kthehet, ata i shfaqen sërish (shih 2 Mbre. 6:16-17; Psa. 34:7). Ata përfaqësonin praninë dhe mbrojtjen e JHVH. Kjo duhet t’i ketë kujtuar Jakobit kushtet e tij dhe premtimet e Perëndisë në kapitullin 28. Ky kapitull është një përzierje frike dhe besimi. Jakobi përleshet me të dyja këto mundësi!

■ **“e takuan”** Kjo FOLJE (BDB 803, KB 910, *Kal E PAKRYER*) do të thotë “takoj”, ose “i dal përpara”. Anchor Bible Commentary (f. 254) i lidh këta engjëj me vgj. 24-32. Kjo na lejon ta shohim këtë kapitull sikur fillon dhe përfundon me përballjen hyjnore.

32:2 “fushimi i Perëndisë” Fjala “fushim” (BDB 334) nënkupton një vend fushimi, ose qetësimi, gjatë një udhëtimit. Mund të ketë dhe kuptimin e një kampi të armatosur ushtarak (shih Joz. 6:11, 14; 1 Sam. 4:3, 6, 7; 17:53; 2 Mbre. 7:16), ose një ushtrie (shih Eks. 14:24). Kjo është një nga disa fjalët ushtarake hebraike, që përkthehen “ushtritë”.

■ **“Mahanaim”** Fjalë për fjalë, kjo do të thotë “dy kampe/fushime”, ose “dy ushtri” (BDB 334, forma dyjore). Këto dy fushime mund të bëjnë fjalë për

1. Labanin dhe Jakobin
2. Engjëjt dhe Jakobin
3. Esaun dhe Jakobin
4. Grupet e ndara familjare të Jakobit

Në bazë të kontekstit të afërt, #2 përputhet më mirë. Nëse kemi parasysh kontekstin më të gjerë, #4 përputhet me karakterin e Jakobit, pasi ai përpiqet të besojë në përpjekjet e veta.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 32:3-5

³Pastaj, Jakobi dërgoi lajmëtarë përpara tij tek i vëllai, Esau, në vendin e Seirit, vendi i Edomit. ⁴Po kështu, i urdhëroi dhe u tha: “Kështu do t’i thoni imzoti, Esaut: ‘Kështu thotë shërbëtori yt, Jakobi: “Unë kam jetuar me Labanin dhe kam qëndruar aty deri tani; ⁵kam qe, gomarë, bagëti dhe shërbëtorë e shërbëtore; dhe kam dërguar njerëz që t’i tregojnë imzoti, që të gjej hir në sytë e tu””.

32:3 “lajmëtarë” Si në hebraisht (BDB 521), ashtu dhe në greqisht, fjala “lajmëtar” (nga e njëjta rrënjë fjalë si emri Malakia) do të thotë “engjëj”. Rabinët thonë se ai dërgoi engjëj para vetes që ta takonin Esaun. E njëjta fjalë hebraisht përkthehet “engjëj” në v. 1 dhe “lajmëtarë” në v. 3 dhe 6.

32:4 “imzoti, Esaut” Këtu, “zot” përdoret si titull respekti (*Adon*) në mesazhin që Jakobi i dërgon Esaut.

■ **“shërbëtori yt”** Lajmëtarët duhet t’i drejtohen Esaut me titullin “zotëri” (BDB 10), kurse Jakobin e quajnë “skllav” ose “shërbëtor (BDB 713). Jakobi ka ende frikë (shih vgj. 7, 11) se mos Esau i mban mëri (për shkak se i vodhi bekimin e familjes në Zanafilla 27).

32:7 Me sa duket, ky mesazh ka qëllim të dyfishtë.

1. Jakobi është bërë i pasur
2. Ai dëshiron që t’ia japë si dhuratë Esaut një pjesë të pasurisë së vet (shih vgj. 13-21)

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 32:6-8

⁶Lajmëtarët u kthyen te Jakobi dhe i thanë: “Shkuam te vëllai yt Esau dhe, për më tepër, ai po vjen të të takojë, dhe ka katërqind burra me vete”. ⁷Atëherë, Jakobi u frikësua shumë dhe u shqetësua; dhe i ndau njerëzit që kishte me vete, si dhe bagëtitë dhe devetë, në dy grupe; ⁸sepse tha: “Nëse Esau vjen te njëri grup dhe e sulmon, atëherë grupi që mbetet do të shpëtojë”.

32:6 “ka katërqind burra me vete” Esau nuk iu përgjigj mesazhit të Jakobit, dhe mori 400 burra me vete. Kjo e tmerroi vërtet Jakobin (shih v. 7).

32:7 Vini re përgjigjen mendore të Jakobit ndaj këtij lajmi.

1. “u frikësua shumë”
 - a. u frikësua, BDB 431, KB 432, *Kal E PAKRYER*, shih 3:10; 18:15; 43:18
 - b. shumë, NDAJFOLJE, BDB 547
2. “u shqetësua”, BDB 864 I, KB 1058, *Kal E PAKRYER*, që në thelb do të thotë “ngushtohem”, shih Jobi 20:22; Isa. 49:19, por përdoret dhe metaforikisht në kuptimin “shpirt i shtypur” (pra, i depresionuar); shih Gjyq. 2:15; 10:9; 2 Sam. 13:2

32:7-8 Jakobi bën plane për situatën më të keqe të mundshme. Sërish, në kontekstin e v. 1, kjo duket se tregon një mungesë besimi. Ai lutet vërtet në v. 9-12, por në njëfarë kuptimi po përpiqet ta kontrollojë vetë fatin e tij.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 32:9-12

⁹Jakobi tha: “O Perëndia i atit tim, Abrahamit, dhe Perëndia i Atit tim, Isakut, o ZOT, që më the: ‘Kthehu në vendin tënd dhe te të afërmit e tu, dhe unë do të të begatoj’. ¹⁰Unë jam i padenjë për gjithë dashamirësinë dhe gjithë besnikërinë që ke treguar ndaj shërbëtorit tënd; sepse vetëm me shkopin tim e kalova këtë Jordan, kurse tani jam bërë dy grupe. ¹¹Më çliro, të lutem, nga dora e tim vëllai, nga dora e Esaut; sepse kam frikë prej tij se mos vjen dhe më sulmon mua dhe nënat me fëmijë. ¹²Sepse ti the: ‘Unë do të të begatoj me siguri dhe do të t’i bëj pasardhësit si rërën e detit, që është tepër e shumtë për t’u numëruar’”.

32:9 Vini re mënyrat e ndryshme sesi i flet Hyjit.

1. “O Perëndi (אלה, BDB 43) i atit tim, Abrahamit”
2. “O Perëndi (njësoj si më lart) i atit tim, Isakut”
3. “O ZOT” (יהוה, BDB 217)

Shih Temën e Veçantë: Emrat e Perëndisë në 12:1. Të gjithë këta emra përdoren për Perëndinë e Abrahamit (shih 12:1; 28:3-4) dhe për premtimet e tij për Jakobin në 28:13-17.

■ **“që më the”** Bën fjalë për 31:13, 19 dhe, më pas, për 28:15.

1. “kthehu” BDB 996, KB 1427, *Kal URDHËRORE*, shih 31:13
2. “do të të begatoj”, BDB 405, KB 408, *Hifil NXITËSE*, shih v. 10, 13; 28:14

32:10 “jam i padenjë” Ky është rrëfim i rëndësishëm i Jakobit (BDB 881, KB 1092, *Kal E KRYER*, që tregon mungesë rëndësie, shih 2 Sam. 7:19; 1 Kro. 17:17). Theksi është te hiri, mbrojtja dhe furnizimi i Perëndisë së besëlidhjes!

█	
NASB	“dashmirësinë”
NKJV,	“mëshirat”
NRSV, REB	“dashurinë e patundur”
TEV	“mirësinë”
NJB	“dashurinë besnike”
LXX	“drejtësinë”
Peshita	“hired”

Fjala që përdoret këtu, *hesed* (BDB 338 I), që tregon besnikëri ndaj besëlidhjes. Shih Temën e Veçantë në 19:19.

█	
NASB, NRSV,	
TEV	“besnikërinë”
NRSV, LXX,	
Peshita	“të vërtetën”
NJB	“patundshmërinë”
REB	“i vërtetë”

Kjo është fjala hebraisht *emeth* (BDB 54), që nënkupton besnikëri. *Hesed* dhe *emeth* gjenden shpesh së bashku në DHV për të përshkruar Perëndinë. Shih Temën e Veçantë në 15:6.

32:11 “më çliro” Kjo fjalë (BDB 664, KB 717, *Hifil* URDHËRORE), në formën *Hifil*, do të thotë “rrembej” dhe, metaforikisht, “çliroj”.

█ **“se mos vjen dhe më sulmon”** Fjala “sulmoj” (BDB 645, KB 697, *Hifil* E KRYER), në formën *Hifil*, do të thotë “godas një grup të tërë me një goditje vdekjeprurëse” (shih 34:30). Jakobi druhej se Esau mund t’i vriste të gjithë trashëgimtarët e familjes së saj.

32:12 Jakobi po i kujton Perëndisë premtimet e besëlidhjes së tij në 28:14 dhe 22:17. Ky ishte një premtim i përsëritur për patriarkët. Vijonte pas premtimit se do të lindin djem.

█ **“do të të begatoj”** Fjalë për fjalë, “do të të bëj mirë”. Kjo frazë është një PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË PAKRYER nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 405, KB 408), që tregon përforcim veprimi.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 32:13-21

¹³Kështu, e kaloi natën aty. Pastaj, nga ato që kishte me vete zgjodhi një dhuratë për të vëllain, Esaun: ¹⁴dyqind dhi dhe njëzet cjep, dyqind dele dhe njëzet desh, ¹⁵tridhjetë deve qumështore dhe të vegjlit e tyre, dyzet lopë dhe dhjetë dema, njëzet gomarica dhe dhjetë gomarë. ¹⁶Ai i lëshoi në duart e shërbëtorëve të tij, çdo kope më vete, dhe u tha shërbëtorëve të tij: “Kaloni para meje, dhe vendosni një hapësirë mes kopeve”. ¹⁷Atë që ishte i pari e urdhëroi dhe i tha: “Kur vëllai im, Esau, të të dalë përpara dhe të të pyesë duke thënë: ‘Kujt i përket ti, dhe ku po shkon, dhe të kujt janë këto kafshët përpara teje?’ ¹⁸atëherë, do t’i thuash: ‘Këto i përkasin shërbëtorit tënd, Jakobit; është dhuratë, që ia dërgon tim zoti, Esaut. Dhe, ja, ai po vjen pas nesh”. ¹⁹Pastaj, urdhëroi dhe të dytin e të tretin, dhe gjithë ata që i ndiqnin me grupe kopesh, duke u thënë: “Kështu do t’i flisni Esaut kur ta gjeni; ²⁰dhe do t’i thoni: ‘Ja, dhe shërbëtori yt, Jakobi, po vjen pas nesh’”. Sepse thoshte: “Do ta qetësoj me dhuratën që shkon përpara meje. Pastaj, më pas, do të shoh fytyrën e tij; ndoshta, do të më pranojë”. ²¹Kështu, dhurata kaloi përpara tij, ndërsa ai vetë atë natë fjeti në fushim.

32:20	
NASB, NKJV,	
NRSV, REB,	
Peshita	“do ta qetësoj”
TEV	“do ta bëj për vete”
NJB	“do t’ia fashit zemërimin”

JPSOA, LXX “do të pajtohem e të”

Kjo FOLJE (BDB 497, KB 493, *Piel NXITËSE*) është FOLJA e përdorur për flijimet e pastrimit me gjak (shih Levitiku 4 dhe 16). Kuptimi i saj bazë është “mbuloj”, ose “bëj shlyerje”.

NASB, NKJV,

NRSV, LXX “do të më pranojë”

TEV

“do të më falë”

NJB

“do të priret drejt meje”

JPSOA

“do të më tregojë hir”

REB

“do të më presë njerëzisht”

Kjo FOLJE (BDB 669, KB 724, *Kal E PAKRYER*) do të thotë “ngre”. Është shprehje hebraisht që do të thotë “ngre fytyrën” (shih Jobi 42:8, 9; Psa. 82:2; Fja. 18:5; Vaj. 4:16). Në një kontekst ligjor, bënte fjalë për rastin kur gjykatësi ia ngrinte fytyrën të akuzuarit, gjë që ia vinte në rrezik paanësinë gjykatësit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 32:22-32

²²Po atë natë, ai u ngrit, mori dy gratë e tij, dy shërbëtoret dhe njëmbëdhjetë fëmijët e vet, dhe kaloi vaun e Jabokut. ²³I mori dhe i dërgoi përtej përroit. Po kështu, kaloi nga ana tjetër gjithçka që kishte. ²⁴Pastaj, Jakobi kaloi i vetëm, dhe një burrë luftoi me të deri në agim. ²⁵Kur pa se nuk e kishte mundur, ia preku zgavrën e ijës; kështu, Jakobit i doli nga vendi zgavra e ijës teksa po ndeshej me të. ²⁶Pastaj, i tha Jakobit: “Më lër të shkoj, sepse po zbardh dita”. Por ai i tha: “Nuk të lë të shkosh pa më bekuar”. ²⁷Kështu, ai i tha: “Si të quajnë?” Dhe ai i tha: “Jakob”. ²⁸Ai i tha: “Emri yt nuk do të jetë më Jakob, por Izrael; sepse ti ke luftuar me Perëndinë dhe me njerëzit dhe ke triumfuar”. ²⁹Pastaj, Jakobi e pyeti dhe i tha: “Të lutem, më thuaj emrin tënd”. Por ai i tha: “Pse pyet për emrin tim?” Dhe e bekoj aty. ³⁰Kështu, Jakobi e quajti atë vend Peniel, sepse tha: “E kam parë Perëndinë sy për sy, dhe m’u kursye jeta”. ³¹Dhe dielli po ngrihej mbi të kur kaloi Penielin, dhe ai po çalonte nga ija. ³²Prandaj, deri më sot, bijtë e Izraelit nuk e hanë glicën e kofshës, që është nëpër zgavrën e ijës, sepse ai ia preku zgavrën e ijës së Jakobit në glicën e kofshës.

32:22 “kaloi vaun” Fjala hebraisht “kaloi” (BDB 716, KB 778, *Kal E PAKRYER*) vjen nga e njëjta rrënjë fjale si “vau” (BDB 721, shih Joz. 2:7; Gjyq. 3:28; Isa. 16:2). Bën fjalë për kalimin e vaut në një pikë të cekët të përroit.

■ **“Jabokut”** Kjo rrënjë fjalë do të thotë “rrjedh” (BDB 132). Ky lumë kishte hapur një grykë shumë të thellë në tokë.

32:24 “një burrë luftoi” Këtu, “luftoi” (BDB 7, KB 9, *Nifal E PAKRYER*), “Jabok” (BDB 132) dhe “Jakob” (BDB 784), kanë tinguj shumë të ngjashëm kur shqiptohen. Këtu, ky person quhet “burrë” (BDB 35, *ish*, shih v. 6), por nga konteksti kuptohet se bëhet fjalë për një shfaqje fizike të Hyjit (shih v. 28, 30; 18:1-2). Gjithsesi, v. 26 nënkupton një lloj krijese engjëllore.

Ky është një lloj pasazhi që literalizmi perëndimor nuk e kupton dot. Ka dhe aspekte fizike dhe simbolike. Kjo betejë ishte për dobinë e Jakobit. Nuk përshkruan aspak forcën “si mundës” të Perëndisë!!

JHVH iu shfaq disa herë Jakobit (shih 28:10-22; 32:22-31; 35:9-13; 46:2-4) dhe, çdo herë, theksohen karakteri dhe premtimet e Perëndisë. Elementi kyç nuk është Jakobi (apo veprimet e tij), por Perëndia dhe premtimet e besëlidhjes së tij!

32:25 “kur pa se nuk e kishte mundur” *The Jewish Study Bible*, f. 67, përmend një traditë interesante judaike (shih Gen. Rab. 77.3), që thotë se ky ishte engjëlli mbrojtës i Esaut dhe se ky takim shërben si paralajmërim për gjithë ata që i kundërvihen popullit të besëlidhjes. Kjo është përpjekje për të shpjeguar pse një krijesë engjëllore nuk arriti të mposhte një qenie njerëzore. Mirëpo a mund t’ia ndryshonte engjëlli i Esaut emrin Jakobit në Izrael?! Kjo ishte, në njëfarë mënyre, “diçka që vjen nga Perëndia”.

■ **“zgavrën e ijës”** Rabinët thonë se bëhet fjalë për venën e ijës, dhe kjo pjesë e mishit të kafshës nuk hahet në judaizëm (shih v. 32).

32:26 “po zbardh dita” Kjo kohë e ditës njihej si periudhë e veçantë, kur vepronte Perëndia (shih NIDOTTE, vëll. 4, f. 85). Përmendet shpesh në folklorin e lashtë.

Për shkak të frikës së hebrejve që të mos shihnin Perëndinë (shih 16:13; 32:30; Eks. 33:20), agimi mund të kishte zbuluar identitetin hyjnor të kundërshtarit të Jakobit.

▣ **“pa më bekuar”** Nuk u shpërblye aftësia e Jakobit si mundës, por u shpërblye qëndrimi i tij i patundur dhe besues në Perëndinë.

32:27 “Si të quajnë” Kjo nuk vjen ngaqë mundësi engjëllor/hyjnor kishte mungesë informacioni, por thuhet për t’i kujtuar Jakobit karakterin e tij hileqar dhe manipulues.

32:28 “Izrael” Ky ndryshim emri duket se është çelësi për të interpretuar gjithë këtë histori. Izrael do të thotë “*El*-i të ruajtë” (BDB 975), ose, nëse është LEJORE, “le të luftojë *El*-i” (shih Osea 12:3-4). Nuk ishte nga fuqia e Jakobit, por nga qëllimi i Perëndisë. Emri ishte i rëndësishëm për hebrejtë, sepse tregonte karakterin e personit që e mbante. Një tjetër mundësi për emrin “Izrael” (יִשְׂרָאֵל, BDB 975) vjen nga fjala יִשְׂרָוּן “Jeshurun”, BDB 449; LiP. 32:15; 33:5, 26; Isa. 44:2), që do të thotë “i drejtë”.

TEMË E VEÇANTË: IZRAEL (emri) (SPECIAL TOPIC: ISRAEL [the name])

- I. Kuptimi i emrit është i paqartë (BDB 975).
 - A. *El* këmbëngul
 - B. Le të këmbëngulë *El* (LEJORE)
 - C. *El* ruan
 - D. Le të luftojë *El*
 - E. *El* lufton
 - F. Ai që lufton me Perëndinë (Zan. 32:28)
- II. Përdorime në DHV
 - A. Emri i Jakobit (uzurpator, kapës i thembrës, BDB 784, krh. Zan. 25:26) ndryshohet pas përleshjes me një personazh frymëror në lumin Jabok (krh. Zan. 32:22-32; Eksodi 32:13). Shpesh kuptimet e emrave hebraikë janë lojë me tingullin, jo etimologji (krh. 32:28). Izrael bëhet emri i tij (p.sh., Zan. 35:10).
 - B. Ai u bë emri kolektiv për të dymbëdhjetë bijtë e tij (p.sh., Zan. 32:32; 49:16; Eksodi. 1:7; 4:22; 28:11; LiP. 3:18; 10:6).
 - C. Ai me kalimin e kohës u bë emri i kombit të formuar nga dymbëdhjetë fiset përpara eksodit (krh. Zan. 47:27; Eksodi. 4:22; 5:2) dhe pas (krh. LiP. 1:1; 18:6; 33:10).
 - D. Pas monarkisë së bashkuar të Saulit, Davidit dhe Salomonit, fiset u ndanë nën Roboamin (krh. I Mbret. 12).
 1. dallimi fillon që përpara ndarjes zyrtare (p.sh., II Sam. 3:10; 5:5; 20:1; 24:9; I Mbret. 1:35; 4:20)
 2. bëhet emri i fiseve veriore deri në rënien e Samarisë në duart e Asirisë në vitin 722 para Krishtit (krh. II Mbret. 17).
 - E. Përdoret për Judën në disa vende (p.sh., Isaia 1; Mikea 1:15-16).
 - F. Pas mërgimeve asiriane dhe babilonase ai u bë përsëri emri kolektiv për të gjithë pasardhësit e Jakobit (p.sh., Isa. 17:7,9; Jer. 2:4; 50:17,19).
 - G. Përdorur për popullin në dallim nga priftërinjtë (krh. I Kron. 9:2; Ezdra 10:25; Neh. 11:3).

▣ **“me mua”** Mundësi duket se e dallon veten nga Perëndia, ndonëse në v. 30, Jakobi e kupton se, në njëfarë mënyre, ka qenë me Hyjin.

32:29 “Të lutem, më thuaj emrin tënd” Në Lindjen e Afërt të lashtë, emri i qenieve shpirtërore mbahej i fshehtë për shkak të përdorimit të mundshëm të atij emri në mallkime, zotime dhe rituale. Nuk ndodh aspak kështu në pasazhet biblike (shih Gjyq. 13:17-18). Në pasazhet biblike, JHVH ia zbulon emrin e vet popullit të tij (shih Eks. 3:13-15). Megjithatë, kuptimi i tij nuk rroket gjithmonë (shih Eks. 6:3 dhe krahasoje me Zan. 4:26). Siç thuhet në Gjyqtarëve 13:18, emri i tij është tepër “i mahnitshëm” për mendjen e njeriut.

32:30 “Peniel” Peniel do të thotë “fytyra e Perëndisë” (BDB 819). Shqiptimi “Peniel” mund të jetë dhe shqiptim alternativ i një emri më të vjetër të atij vendi.

Sigurisht, ky emër nënkupton se Jakobi mendonte që kundërshtari i tij ishte JHVH, i cili mund ta kishte mposhtur fare lehtë këtë vdekatar, por e lejoi këtë gjë për të treguar gatishmërinë e tij për të punuar me Jakobin dhe në të mirë të tij. Ai nuk është kundërshtari i Jakobit, por një ndihmë e pranishme dhe një Perëndi që bekon.

Kjo histori e lashtë është vërtet e çuditshme, dhe ka shumë aspekte të panjohura, njësoj si Eks. 4:24-26. Do të ishte shumë e gabuar që t’i përdornim këto pasazhe të paqarta për doktrinë ose zbatim doktrine. Ato mbeten mister dhe interpretimi i tyre është thjesht hamendësim modern!

32:31 “po çalonte” Nuk është e qartë nëse ky çalim vazhdoi për gjithë jetën (sipas traditës së mëvonshme judaike), apo ishte i përkohshëm.

32:32 “deri më sot” Kjo frazë është provë tekstuale e një redaktori të mëvonshëm. Ndalimi i ngrënies së kësaj pjese të kafshëve është diçka rabinike, jo biblike.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Kush ishte luftuesi?
 - a. burrë (shih v. 24)
 - b. engjëll (shih v. 26; Osea 12:3-4)
 - c. Perëndia në formë njerëzore (shih v. 30)
 - d. Jezusi (Martin Luteri, që ndjek Justinin)
2. Ç’rol luajnë engjëjt e v. 1 në pjesën tjetër të kapitullit?
3. Pse ishin kaq të rëndësishme për Jakobin këto takime (pra, me engjëllin dhe me Esaun)?
4. Pse iu ndryshua emri Jakobit?

ZANAFILLA 33

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Jakobi takohet me Esaun	Jakobi dhe Esau takohen	Pajtimi i Jakobit me Esaun (32:1-33:20)	Jakobi takohet me Esaun	Takimi me Esaun
33:1-3	33:1-3	33:1-3	33:1-5a	33:1-7
33:4-11	33:4-11	33:4-11	33:5b-7	
			33:8a	33:8-11
			33:8b	
			33:9	
			33:10-11	Jakobi ndahet nga Esau
33:12-14	33:12-14	33:12-14	33:12	33:12-17
			33:13-14	
33:15-17	33:15-17	33:15-17	33:15a	
Jakobi vendoset në Shekem	Jakobi vjen në Kanan		33:15b-17	Jakobi mbërrin në Shekem
33:18-20	33:18-20	33:18-20	33:18-20	33:18-20

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

MËSIMET KONTEKSTUALE

- A. Ky kapitull përfshin më së shumti dialogë (vini re përkthimin e TEV). Fjala “them” (BDB 55, KB 65) përdoret dhjetë herë.

Ky format dialogu përmban një sërë urdhrash/kërkesash.

1. “Mbaje për vete atë që është e jotja”, v. 9, BDB 224, KB 243, *Kal LEJORE*
2. “të lutem, merri dhuratat e mia”, v. 11, BDB 542, KB 534, *Kal URDHËRORE*
3. “Le të nisemi për udhëtim”, v. 12, BDB 652, KB 704, *Kal NXITËSE*
4. “shko” (dy herë), v. 12, BDB 229, KB 246, *Kal NXITËSE*
5. shih nr. 4
6. “të lutem, le të kalojë imzot para meje”, v. 14, BDB 716, KB 778, *Kal E PAKRYER* e përdorur në kuptimin NXITËS
7. “unë do të vazhdoj ngadalë”, v. 14, BDB 624, KB 675, *Hithpael NXITËSE*

8. “të lutem, më lejo të lë me ty disa nga njerëzit e mi”, v. 15, BDB 426, KB 427, *Hifil E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin NXITËS
9. “lejo të gjej hir në sytë e tim zoti”, v. 15, BDB 592, KB 619, *Kal E PAKRYER* e përdorur në kuptimin NXITËS

B. Jakobi është përballur me frikën e tij.

1. Me Labanin
2. Me mundësin engjëllor
3. Me Esaun

C. Jakobi është kthyer në Tokën e Premtuar (Kanan). Premtimet hyjnore të Betelit janë përmbushur. Premtimet e besëlidhjes për Abrahamin dhe farën e tij vazhdojnë (pra, plani i përjetshëm shpengues është në rrugë të mbarë).

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 33:1-3

¹Pastaj, Jakobi ngriti sytë dhe vështroi dhe, ja, po vinte Esau me katërqind burra. Kështu, i ndau fëmijët midis Leas, Raketës dhe dy shërbëtove. ²Shërbëtoret dhe fëmijët e tyre i nxori përpara, pastaj Lean me fëmijët e vet, dhe në fund Raketën me Jozefin. ³Por ai vetë kaloi përpara tyre dhe u përkul shtatë herë përtokë, derisa iu afrua të vëllait.

33:2 Vini re dallimin brenda familjes. Gratë dhe fëmijët më të ulët shkojnë të parët, kurse të parapëlqyerit e Jakobit shkojnë të fundit (pra, Rakela dhe Jozefi). Mirëpo, në zemrën e Jakobit, gjëra kanë ndryshuar, ndaj ai shkon para të gjithëve (shih v. 3). Nëse ata vriten, ai do të vdesë i pari. Ai ende bën strategji, por beson në praninë dhe mbrojtjen e premtuar të JHVH.

33:3 “u përkul” Kjo FOLJE (BDB 1005, KB 295, *Hishtafel E PAKRYER*) përsëritet katër herë.

1. Jakobi përkulet para Esaut, v. 3
2. shërbëtoret dhe fëmijët e tyre përkulen para Esaut, v. 6
3. Lea me fëmijët e saj përkulen para Esaut, v. 7
4. Rakela me fëmijët e saj përkulen para Esaut, v. 7

▣ “shtatë herë” Ky ishte gjest nënshtrimi (p.sh., *Letrat e El Amarnas*, shekulli 14 para K.).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 33:4-11

⁴Pastaj, Esau vrapoi që ta takonte dhe e përqafoi, i ra mbi qafë dhe e puthi, dhe qanë. ⁵Ai ngriti sytë, pa gratë dhe fëmijët, dhe u tha: “Kush janë këta me ty?” Kështu, ai i tha: “Fëmijët që, nga hiri i tij, Perëndia ia ka dhënë shërbëtorit tënd”. ⁶Atëherë, shërbëtoret u afruan bashkë me fëmijët e tyre, dhe u përkulën. ⁷Edhe Lea ua afrua me fëmijët e saj, dhe u përkulën; dhe, pastaj, Jozefi u afrua me Raketën, dhe u përkulën. ⁸Dhe ai tha: “Ç’do të thuash me gjithë këtë grup që takova?” Dhe Jakobi i tha: “Për të gjetur hir në sytë e tim zoti”. ⁹Por Esau i tha: “Unë kam plot, vëllai im; ato që ke le të mbeten të tuat”. ¹⁰Jakobi i tha: “Jo, të lutem, nëse tani kam gjetur hir në sytë e tu, atëherë merre këtë dhuratë nga dora ime, sepse unë e shoh fytyrën tënde si ai që sheh fytyrën e Perëndisë, dhe ti më ke mirëpritur hirshëm. ¹¹Të lutem, merre dhuratën që të kam sjellë, sepse Perëndia më ka trajtuar hirshëm dhe për shkak se kam boll”. Kështu, ai e nxiti dhe Labani e mori.

33:4 “Esau vrapoi... e përqafoi... i ra mbi qafë.. e puthi.. qanë” Të gjitha këto janë shenja përshëndetjeje të përzemërt.

1. “vrapoi”, BDB 930, KB 1207, *Kal E PAKRYER*
2. “përqafoi”, BDB 287, KB 287, *Piel E PAKRYER*
3. “i ra mbi qafë”, BDB 656, KB 709, *Kal E PAKRYER*, shih 45:14; 46:29
4. “e puthi”, BDB 676, KB 730, *Kal E PAKRYER* (kjo mungon në LXX dhe shënohet si shtesë në MT); shih 45:15; 48:10; 50:1

5. “qanë”, BDB 13, KB 129, *Kal E PAKRYER* (LXX dhe TEV, REB thonë “ata qanë”, por mund edhe të jetë “ai qau”, shih NJB, AB, f. 258)

33:5 Esau pyet për grupet e grave dhe fëmijëve, që po e shoqëronin Jakobin. Duhet të ketë qenë e pazakontë që një burrë të kishte dy gra, dy konkubina, si dhe fëmijë me secilën prej tyre, përndryshe Esau nuk do ta kishte pyetur. Reagimi i Esaut ndaj kësaj përgjigje nuk na jepet.

33:8 Esau pyet për të gjitha dhuratat (pra, kafshët) që Jakobi kishte dërguar para familjes së vet (shih 32:13-21).

33:9 “vëllai im” NAS Study Bible (f. 51) përmend me të drejtë faktin se Esau e quan Jakobin “vëllai im”, kurse Jakobi e quan Esaun “imzot”. Jakobi po tregohet (1) me takt, ose (2) i frikësuar.

Dhuratat ishin të zakonshme në raste të tilla të veçanta. Ta refuzojë dhuratën, në këtë kulturë, nënkuptonte marrëdhënie problematike mes palëve (shih James M. Freeman, *Manners and Customs of the Bible*, f. 41). Refuzimi i Esaut duhet ta ketë bindur Jakobin se frika e tij ishte e vërtetë! Esau nuk kishte nevojë për këto dhurata, por i pranoi si shenjë e pranimit të të vëllait.

33:10 Jakobi i përgjërohet Esaut që t’ia pranojë dhuratat, sepse pranimi i tij prej Esaut (shih v. 14) ishte njësoj si hiri i Perëndisë (“si ai që sheh fytyrën e Perëndisë”) për Jakobin. Ky mund të jetë aludim i tërthortë për 25:23.

33:11 Jakobi pohon se burimi i pasurisë së tij ishte Perëndia i besëlidhjes (p.sh., “hirshëm”, BDB 335, KB 334, *Kal E KRYER*, shih v. 5; 43:29).

■ **“dhuratën”** Kjo (BDB 139) do të thotë, fjalë për fjalë, “bekim”. Është e njëjta fjalë që përdoret për të përshkruar arsyen pse e mashtrroi Jakobi Esaun në kapitullin 27. Nuk është e rastësishme që Jakobi dëshiron ta bekojë të vëllain duke i dhënë një dhuratë (pra, një bekim). Në njëfarë kuptimi, ai po përpiquej ta kompensonte për manipulimet e mëparshme.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 33:12-14

¹²Pastaj, Esau i tha: “Le të nisemi për udhë dhe të ikim, dhe unë do të shkoj përpara teje”. ¹³Por Jakobi i tha: “Imzot e di se fëmijët janë të dobët dhe se tufat dhe gjedhët e sapolindur kanë nevojë për përkujdesjen time. Prandaj, nëse i sforcojmë një ditë, të gjitha tufat do të ngordhin. ¹⁴Të lutem, imzot le të kalojë përpara shërbëtorit të tij, dhe unë do të eci ngadalë, sipas hapit të bagëtive që janë përpara meje dhe sipas hapit të fëmijëve, derisa të arrij tek imzot në Seir”.

33:13 Nuk dihet nëse kjo ishte një tjetër mënyrë sesi Jakobi po përpiquej ta bënte Esaun të ndihej superior, apo ishte dhe justifikim që të mos udhëtonte në kthim me të në Seir aty për aty. Fëmijët e tij nuk ishin “të dobët”, dhe tufat kishin udhëtuar tashmë për një rrugë të gjatë. Mos, ndoshta, Isaku është ende gënjeshtar dhe hileqar?

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 33:15-17

¹⁵Esau i tha: “Të lutem, më lejo të lë me ty disa nga njerëzit që janë me mua”. Por ai i tha: “Ç’nevojë ka? Më lejo të gjej hir në sytë e tim zoti”. ¹⁶Kështu, Esau u kthye atë ditë në udhën e vet për në Seir. ¹⁷Jakobi udhëtoi për në Sukot, dhe ndërtoi një shtëpi për vete dhe bëri kasolle për bagëtinë; prandaj, ai vend quhet Sukot.

33:15 “njerëzit” Kjo është fjala *goi* (BDB 766 I), që zakonisht ka ngjyrim kuptimor negativ, sepse bën fjalë për johebrenjtë, por këtu Esau e përdor për burrat e tij, ndërsa në Eks. 33:13, bën fjalë për popullin e Perëndisë. Kuptimin e fjalëve e përcakton konteksti, konteksti dhe vetëm konteksti, jo fjalorët! Fjalët kanë kuptim vetëm brenda fjalive; fjalitë kanë kuptim vetëm brenda paragrafëve/strofave ose rreshtave; dhe këto kanë kuptim vetëm brenda njësive më të gjata letrare. Ruhuni nga përcaktimet “e ngurta” ose “teknike”!

33:17 “Sukot” Kjo fjalë (BDB 697) do të thotë “kasolle”. Jakobi ndërtoi një strehë për vete, por kjo quhet “shtëpi” (BDB 108), por vini re v. 19. Ai ndërtoi dhe “kasolle” (BDB 697, pra, një strehë e krijuar me degë) për kafshët e veta.

Është e paqartë nëse në këtë zonë kishte fshat përpara se të fushonte Jakobi. Më vonë, ky u bë emri i një qyteti (shih Gjyq. 8:5).

Kjo nuk është e njëjta gjë si Sukoti që ndodhej në deltën egjiptiane (shih Eks. 12:7; Num. 33:5). Ky është qytet në anën lindore të Jordanit (sipas Atlasit Biblik MacMillan, f. 22).

Dhe diçka tjetër: Jakobi nuk duket se e ndjek Esaun për në malin Seir, por udhëton për në Sukot, që nuk ndodhet në rrugën për në Seir/Edom. Madje, ndërton dhe shtëpi! Është e paqartë nëse pasazhi po na thotë se (1) kjo ishte e qëllimshme, apo (2) thjesht nuk e përmend vizitën e Jakobit në Seir. Unë preferoj mundësinë 2. Dua të besoj se Jakobi ka ndryshuar vërtet, se nuk është më hileqar, mashtrues dhe gënjeshtar.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 33:18-20

¹⁸Dhe Jakobi arriti shëndoshë e mirë në qytetin e Shekemit, që është në vendin e Kananit, kur doli nga Padan-arami, dhe fushoi përpara qytetit. ¹⁹Bleu copën e tokës ku kishte vendosur çadrën nga duart e bijve të Hamorit, babait të Shekemit, për njëqind copë parash. ²⁰Pastaj, aty, ndërtoi një altar dhe e quajti El-Elohe-Israel.

33:18 “Shekem” Ky emër mund të jetë

1. Emri i një personi, vgj. 18, 19; 34:2; Num. 26:31; Joz. 17:2; 24:32; Gjyq. 9:28
2. Një rajon topologjik mes malit Ebal dhe mali Gerazim. E njëjta rrënjë fjale (BDB 1014 I) do të thotë dhe “shpatull”.
3. Një qytet, Joz. 20:7; 21:21; 24:1; Gjyq. 8:31

Për herë të parë përmendet në Zan. 12:6 në lidhje me Abrahamin, ndërsa tani, me Jakobin (shih 37:14).

Nuk ka lidhje të qartë mes v. 17 dhe v. 18. Nuk na thuhet sa qëndroi Jakobi në Sukot. Duken si dy ngjarje të ndryshme, dhe kohët duket sikur shënohen pa lidhje të qartë. Nga ndërtimi i shtëpisë te blerja e tokës, kjo periudhë mund të nënkuptojë kalimin nga banimi i përkohshëm në banimin e përhershëm. I vetmi problemi është se v. 18 duket se nënkupton që, pak pasi mbërriti nga Padan-arami (zona rreth Haranit), Jakobi bleu tokën.

Iu tha që të kthehej në Betel, por ai ndaloj në mes të rrugës dhe qëndroi aty. Arsyeja “pse” nuk na shprehet në pasazh!

33:19 “Bleu copën e tokës ku kishte vendosur çadrën” Veprimi i blerjes së fushës nënkupton banim, ose të paktën banim të ligjshëm.

■ **“Hamor”** Ky emër do të thotë “gomar” (BDB 331 II). Në botën e lashtë, gomarët konsideroheshin kafshë të shenjta. Këtë e dimë, jo vetëm nga Pllakat e Marit, por edhe nga fakti se (1) të pasurit udhëtonin mbi gomarë (shih Gjyq. 5:10) dhe (2) mbretërit e Izraelit i hipnin një gomari të veçantë si mjet transporti mbretëror (shih 1 Mbre. 1:33).

■ **“për njëqind copë parash”** Kjo është fjalë e rrallë hebraisht, קשיטה, (BDB 903). Kjo është një peshë e panjohur metali (shih Joz. 24:32; Jobi 42:11), ndoshta (1) sa çmimi i një qengji (LXX); ose (2) sa pesha (mina) e metalit në formën (ose modelin) e një qengji.

33:20 “ndërtoi aty një altar” Kjo nënkupton një vend, kohë dhe mënyrë e veçantë adhurimi. Altari lejonte që JHVH-së t’i bëhen lutje dhe flijime (shih 8:20; 12:7-8; 13:18; 22:9; 26:25). Kjo është përmbushje e premtimit të JHVH-së së 28:15!

■ **“El-Elohe-Israel”** Ky KONSTRUKT përbëhet nga

1. *El*, BDB 42, shih Eks. 34:6; shih Temën e Veçantë në 12:1
2. *Elohe*, BDB 43, shih LiP. 32:15, 17; Psa. 18:32
3. *Izrael*, shih Temën e Veçantë në 32:28

Septuaginta e përkthen “Perëndia i Izraelit”. *The Jewish Study Bible*, që përdor përkthimin e JPSOA në shënimet për tekstin, shkruan “*El*, Perëndia i Izraelit” (f. 69).

ZANAFILLA 34

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Intriga e bijve të Jakobit	Incidenti me Dinën	Dhunimi i Dinës nga Shekemi	Përdhunimi i Dinës	Përdhunimi i Dinës
34:1-7	34:1-7	34:1-4 34:5-7	34:1-4 34:5-10	34:1-5 Aleanca martesore me shekemitët 34:6-12
34:8-12	34:8-12	34:8-12	34:11-12	
34:13-17	34:13-17	34:13-17	34:13-17	34:13-19
34:18-24	34:18-24	34:18-24	34:18-24	34:20-24 Hakmarrja intrigante e Simonit dhe Levit
34:25-31	34:25-31	34:25-31	34:25-29 34:30 34:31	34:25-29 34:30-31

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

MËSIMET KONTEKSTUALE

- A. Jakobi duhet të përballet me frikën dhe tundimet e tij.
 1. Labani
 2. Esau
 3. Martesat me kananitët
 4. Agresioni kananit
- B. Jakobi është ende njeri që ka frikë.
 1. E gënjen Esaun dhe nuk e ndjek në Seir
 2. Nuk udhëton për në Betel (siç i tha Perëndia)
 3. Tundohet të bëjë krushqi me popullin e vendit për shkak të interesit vetjak
 4. Ka frikë nga hakmarrja e kananitëve

C. Emri i Perëndisë nuk përmendet në këtë kapitull (kjo mund të jetë e qëllimshme)!

D. Sigurisht, ka mundësi që ky kapitull të jetë përfshirë

1. Si e kundërta e kapitullit 17
2. Si mënyrë për të treguar përse Mesia do të vijë nga gjenealogjia e Judës, dhe jo nga gjenealogjia e tre djemve më të mëdhenj në moshë. Kapitulli 34 i përjashton Simonin dhe Levin si mundësi (shih Zan. 49:5-7)
Mos harroni se “narrativa historike” duhet interpretuar sipas pjesëve më të gjera kontekstuale. (Shih artikullin për Narrativën e Dhiatës së Re në hyrje të këtij komentari)

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 34:1-7

¹Dhe Dina, vajza e Leas, që ajo i kishte lindur Jakobit, doli për të vizituar vajzat e vendit. ²Kur Shekemi, i biri i Hamor hivitit, princit të vendit, e pa, e mori dhe u shtri me të me dhunë. ³Atij i pëlqeu shumë Dina, e bija e Jakobit, dhe e deshi vajzën dhe i foli me butësi. ⁴Kështu, Shekemi foli me të atin, Hamorin, dhe i tha: “Ma jep këtë vajzë për nuse”. ⁵Jakobi dëgjoi që ai e kishte ndotur të bijën e tij, Dinën; por bijtë e tij ishin me bagëtitë në fushë, kështu që Jakobi heshti derisa u kthyen. ⁶Atëherë, Hamori, babai i Shekemit, shkoi te Jakobi që të fliste me të. ⁷Dhe bijtë e Jakobit erdhën nga fusha kur dëgjuan për këtë; dhe burrat u trishtuan, dhe ishin shumë të zemëruar, pasi ai kishte bërë një gjë të turpshme në Izrael duke fjetur me të bijën e Jakobit, sepse një gjë e tillë nuk duhej bërë.

34:1 “Dina, vajza e Leas” Midis Zanafillës 33 dhe 34 ka kaluar një kohë e gjatë. Fëmijët janë rritur tashmë. Dina është bija e vetme që përmendet në gjenealogjinë e Jakobit (shih 30:21). Pa dyshim që duhet të ketë patur dhe vajza të tjera (shih 37:35), por Dina përmendet për shkak të rolit të saj qendror në këtë kapitull. Emri i saj është forma femërore e fjalës “grykim”, ose “hakmarrje” (BDB 192), që është dhe emri i njërit prej bijve të Jakobit (shih 30:6) dhe, më vonë, i njërit prej 12 fiseve të Izraelit: Dani.

NASB, NRSV,

TEV, NJB “për të vizituar”

NKJV, LXX,

Peshita “për të parë”

FOLJA “shoh” (BDB 906, KB 1157, *Kal PASKAJORE KONSTRUKT*) mund të kuptohet në disa mënyra (qartazi, ajo u largua e vetme nga shtëpia/fushimi i saj).

1. për të vëzhguar dhe për të mësuar për to dhe për jetën e tyre
2. për të vizituar shoqet e saj. Jakobi kishte jetuar për disa vite në atë zonë
3. lojë fjalësh me v. 2, “Shekemi e pa” (e njëjta FJALË)

34:2 “Shekemi” Ky është princi i fisit të vendit. Hamori është kreu fisnor i momentit. Princit i ishte vënë emri i qytetit kryesor të fisit. Për kuptimin e emrit të tij, shih 33:18.

Nga ana gramatikore, është e mundur që fjalën “princ” (BDB 672 I), që do të thotë “i ngritur lart”, ta interpretojmë sikur bën fjalë për Hamorin (shih *A Handbook on Genesis* nga Reyburn dhe Fry, USB, f. 786).

■ **“hivitit”** Septuaginta e përkthen “horitit” (shih Zan. 34:2; Joz. 9:7). Ka gjasa që ata të kenë qenë një grup popull i parrethprerë dhe josemit, që ndoshta duhen identifikuar me hurët. Dy grup-popujt e vetëm të parrethprerë që ndodheshin rreth Izraelit në kohët e lashta ishin filistinët, që ishin mercenarë nga Egjeu, dhe shtegtarët hurë. Të gjitha fiset kanaanite e praktikonin rrethprerjen. Shih Temën e Veçantë në 12:6.

■ **“e mori dhe u shtri me të”** Kjo është hendiadë (pra, dy FOLJE shprehin të njëjtin veprim). Kjo është tronditëse për njerëzit modernë, por princi në Lindjen e Afërt të lashtë kishte disa të drejta të veçanta. Gjetja e nuses në këtë periudhë dhe vend ishte shumë ndryshe nga metodat e lidhjeve moderne (shih Eks. 22:16-17; LiP. 21:10-14; 22:28-29). Kultura patriarkale mbronte vetëm të drejtat e burrave dhe aspak liritë dhe ndjenjat e grave.

Ka disa FOLJE që tregojnë aktivitet seksual.

1. shtrihem (me dikë), BDB 1011, KB 1486; shih Zan. 19:32; 26:10; 30:15; 39:7; Lev. 18:22
2. i afrohem (dikujt), BDB 897, KB 1132; shih Zan. 20:4; Lev. 18:6, 14, 19; 20:16
3. hyj (te filania), BDB 97, KB 112; shih Zan. 19:31; 29:21,23,30; 30:3,4,16; 38:8,9,16; 39:14
4. Njoh, BDB 393, KB 390; shih Zan. 4:1,17,25; 19:5,8; 24:16; 38:26; Num. 31:17,18,35; Gjyq. 19:22,25; 21:12

NASB, NRSV,	
JPSOA	“me dhunë”
NKJV, REB	“e përdhunoi”
TEV	“e përdhunoi”
NJB	“e detyroi të flinte me të”
LXX	“e poshtëroi”
Peshita	“e ndoti”

Kjo FOLJE (BDB 776, KB 853, *Piel* E PAKRYER) në formën *Piel* do të thotë “poshtëroj”, në kuptimin e sulmit të dhunshëm seksual (pra, përdhunimit; shih LiP. 21:14; 22:24, 29; Gjyq. 19:24; 20:5; 2 Sam. 13:12, 14, 22, 32; Ezek. 22:10, 11).

34:3 “Atij i pëlqeu shumë Dina” Ndonëse kjo vajzë respektohej nga populli i tij (shih v. 19), ai prapëseprapë e përdhunoi Dinën. Me sa duket, kjo ishte fyerje ndaj kësaj të huaje dhe familjes së saj.

Ndjenjat e Shekemit për Dinën përsëriten në tre mënyra.

1. “atij i pëlqeu shumë Dina” (fjalë për fjalë “shpirti i tij u lidh me të”), BDB 179, KB 209, *Kal* E PAKRYER, shih 1 Mbre. 11:2
2. “ai e desh i vajzën”, BDB 12, KB 17, *Kal* E PAKRYER: “vajzën” (BDB 655) nënkupton një vajzë të re, në moshë martese
3. “i foli me butësi” (fjalë për fjalë, “i foli zemrës së vajzës”), BDB 180, KB 210, *Piel* E PAKRYER; shih 50:21; Gjyq. 19:3; Ruthi 2:13
4. “shpirti i tim biri, Shekemit, përmallohet për vajzën tënde”, v. 8, BDB 365 I, KB 362, *Kal* E KRYER, shih LiP. 21:11
5. “ai u gëzua nga vajza e Jakobit”, v. 19, BDB 342, KB 339, *Kal* E KRYER

■ “vajzën” Dina përshkruhet me fjalë të ndryshme në këtë kapitull.

1. Bijë, v. 1, BDB 123 I (disa herë)
2. Vashë, v. 3, BDB 655, shih v. 12
3. Vajzë e re, v. 4, BDB 409, shih Joeli 3:3; Zak. 8:5 këto tre herë përdoret vetëm për femrat e reja, nga rrënja e fjalës “lind”)
4. Motër, v. 13, BDB 27; shih vgj. 14, 27, 31

34:4 “⁴Kështu, Shekemi foli me të atin, Hamorin, dhe i tha: ‘Ma jep këtë vajzë për nuse’” Kjo përputhet me modelin kulturor të kohës, ku martesat e fëmijëve të tyre i ujdin prindërit. Por vini re se këtë kërkesë e nis i biri (BDB 542, KB 534, *Kal* URDHËRORE). Problemi ishte agresioni i dhunshëm fillestar seksual i Shekemit (shih v. 7).

34:5

NASB, NKJV,	
NRSV, LXX,	
JPSOA	“e kishte ndotur”
TEV	“e kishte turpëruar”
NJB, REB	“e kishte çnderuar”

Kjo FOLJE (BDB 379, KB 375, *Piel* E KRYER) tregon diçka që shihet si e papastër sipas ligjit të Perëndisë (shih Lev. 18:24-30). Këtu, tregon ndotje seksuale (shih Ezek. 18:6, 11, 15; 22:11; 23:17; 33:26). Dina u përdhunua nga një kananit i parrethprerë.

■ **“Jakobi heshti”** Motivi nuk na thuhet. Ndoshta, e bëri

1. nga tundimi që ta përdorte këtë situatë në favor të vet (shih vgj. 6, 30)
2. priti sa të armatoseshin bijtë dhe shërbëtorët e tij
3. që vëllezërit të thoshin fjalën e tyre për këtë situatë

34:7 Vëllezërit e Dinës u tërbuan.

1. “burrat u trishtuan”, BDB 780, KB 864, *Hithpael* E PAKRYER, shih Zan. 6:6
2. “u zemëruan shumë”, BDB 354, KB 351, *Kal* E PAKRYER; shih Zan. 4:5 6; 31:36; 39:19
3. “ai kishte bërë një gjë të turpshme”, BDB 615, pra kishte treguar mosrespekt të turpshëm ndaj standardeve morale të Jakobit dhe traditës së tij fetare; shih LiP. 22:21; Gjyq. 19:23; 20:6; 2 Sam. 13:12 (ky EMËR do të thotë “budalla”)

■ **“në Izrael”** Ky është përdorim i kësaj fjale në kuptimin e saj të mëvonshëm. Në këtë fjali, bëhet fjalë për ligjet e kombit të Izraelit. Ky është shënim i një redaktori, përpiluesi, ose skribi të mëvonshëm (shih LiP. 22:21; Joz. 7:15; Gjyq. 19:23; 20:10).

Disa komentues përpiqen që këtë PARAFJALË (BDB 88-91) ta bëjnë që të ketë kuptimin “ndaj”, por ajo ka kuptimin “në”.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 34:8-12

⁸Por Hamori u foli dhe u tha: “Shpirti i tim biri, Shekemit, përmalohet për bijën tuaj; ju lutem, jepjani për martesë. ⁹Bëni krushqi me ne; na jepni bijat tuaja dhe merrni bijat tona. ¹⁰Kështu, do të jetoni me ne, dhe vendi do të jetë i hapur para jush; jetoni, tregtoni në të, dhe blini prona në të”. ¹¹Edhe Shekemi i tha babait dhe vëllezërve të saj: “Nëse gjej hir në sytë tuaj, atëherë do të bëj çfarëdo gjë të më kërkoni. ¹²Më kërkoni pajë dhe dhuratë sa të madhe ta doni, dhe do t’ju jap sipas kërkesës suaj; vetëm, ma jepni vajzën për martesë”.

34:8 “u foli” Bëhet fjalë për gjithë vëllezërit dhe gjysmëvëllezërit e Dinës. I ati i Shekemit përpiket t’ua zbusë zemërimin dhe turpërimin.

Vargu 11 tregon se ai i drejtohet dhe vetë Jakobit.

34:9 “bëni krushqi me ne” Kjo nuk ishte tradita familjare e Abrahamit (shih Zan. 24:3), apo Isakut (shih Zan. 28:1, 8). Tani, vihet në sprovë dhe Jakobi.

34:10 “vendi do të jetë i hapur para jush” Kjo është shprehje hebraishte, që nënkupton akses dhe udhëtim pa problem në gjithë vendin (shih Zan. 12:9; 20:15).

Vini re numrin e premtimeve që u bëhen Jakobit dhe familjes së tij nëse bien dakord për këtë martesë.

1. “do të jetoni me ne”, v. 10
2. “toka do të jetë e hapur para jush”, v. 10
3. “jetoni dhe tregtoni në të”, v. 10 (“tregtoj” mund të ketë kuptimin “udhëtoj lirisht brenda [vendit] në këtë kontekst, shih 42:34; NJB, por e njëjta rrënjë mund të ketë dhe kuptimin “tregtues”; shih 23:16; 1 Mbre. 10:28-29)
4. “blini prona në të”, v. 10
5. “do t’ju jap gjithçka që do të më kërkoni”, v. 11
6. “më kërkoni sa pajë dhe dhurata të doni”, v. 12

Në njëfarë kuptimi, bëhuni si ne! Jakobi duhet të kishte udhëtuar për në Betel. Qëndroi pranë Shekemit (qytetit) më shumë se ç’duhej. Tani, çmimi për mosbindjen e tij do të ishte dhimbja dhe dhuna.

34:12 “pajë dhe dhuratë” Bëhet fjalë për pajën, ose *mohar*-in hebre (BDB 555). Kjo nuk ishte çmim për blerjen e nuses, por kompensim për humbjen e një ndihmëseje të familjes (shih Eks. 22:16-17; 1 Sam. 18:25). Zakonisht, kjo pajë ruhej për nusen në rast se i shoqi vdiste, ose nëse nuses i nevojitej më vonë (shih Zan. 31:15, ku bijat e Labanit ankohen se ai i kishte shpenzuar paratë e pajës së tyre për vete).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 34:13-17

¹³Por bijtë e Jakobit iu përgjigjën Shekemit dhe atit të tij, Hamorit, me dredhi, sepse ai ua kishte ndotur motrën e tyre, Dinën. ¹⁴Ata u thanë: “Nuk mund ta bëjmë këtë gjë, që t’ia japim motrën tonë dikujt që është i parrethprerë, sepse ky do të ishte turpërim për ne. ¹⁵Vetëm me këtë kusht do të biem dakord t’jua japim: nëse bëheni si ne, pra, që çdo mashkull juaji të rrethprietet. ¹⁶Pastaj, do t’jua japim bijat tona, dhe do të marrim bijat tuaja, dhe do të jetojmë me ju e do të bëhemi një popull. ¹⁷Por nëse nuk na dëgjoni që të rrethprienti, atëherë do ta marrim bijën tonë dhe do të ikim”.

34:13

NASB “me dredhi”

NKJV “folën me dredhi”

NRSV, Peshita “u përgjigjën... me dredhi”

TEV “me mashtrim”

NJB “përgjigje me hile”

LXX “me dinakëri”

JPSOA “duke folur me hile”

EMRI “dredhi” (BDB 941) do të thotë “mashttrim”. Përdoret nga Isaku për dredhinë e Jakobit në Zan. 27:35. E njëjta rrënjë fjale përdoret dhe për të përshkruar si ia hodhi Labani Jakobit në rastin e Leas në Zan. 29:25. Kjo karakteristikë e Jakobit trashëgohet dhe nga fëmijët e tij.

34:14-17 “dikujt që është i parrethprerë” Rrethprerja ishte shenjë e besëlidhjes me JHVH (shih Zan. 17:9-14). Këtu, vëllezërit e Dinës e përdorin në kuptimin fizik, jo në kuptimin e duhur shpirtëror. Ata kishin qëllime të fshehta. Sulmi i dhunshëm i Shekemit tani përdoret si justifikim për një sulm të dhunshëm ndaj gjithë fisit të tij! Kjo lloj hakmarrjeje është pikërisht ajo gjë që synonte ta ndalonte ligji i mëvonshëm hebre “sy për sy” (shih Eks. 21:24; Lev. 24:20).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 34:18-24

¹⁸Fjalët e tyre iu dukën të arsyeshme Hamorit dhe Shekemit, birit të Hamorit. ¹⁹I riu nuk vonoi ta bënte këtë gjë, sepse e donte shumë të bijën e Jakobit. Ai ishte më i nderuari në gjithë shtëpinë e të atit. ²⁰Kështu, Hamori dhe i biri, Shekemi, shkuan te porta e qytetit të tyre dhe folën me burrat e qytetit duke u thënë: ²¹“Këta burra janë miqësorë me ne; prandaj, le të jetojnë në këtë vend dhe të tregtojnë në të, sepse, ja, vendi është mjaftueshëm i madh dhe për ta. Le t’ua marrim bijat e tyre për martesë, dhe t’ua japim bijat tona. ²²Vetëm me këtë kusht do të pranojnë ata burra që të jetojnë me ne dhe të bëhemi një popull: nëse çdo mashkull yni rrethprietet, siç janë rrethprerë dhe ata. ²³A nuk do të jenë tonat gjëja e gjallë, pronat dhe gjithë bagëtia e tyre? Mjafton të biem dakord me ta, dhe ata do të jetojnë me ne”. ²⁴Të gjithë ata që dilnin nga porta e qytetit ua vunë veshin Hamorit dhe birit të tij, Shekemit, dhe çdo mashkull u rrethpre: të gjithë ata që dilnin nga porta e qytetit të tij.

34:19 Ky varg rendit tri gjëra që bëri Shekemi për të fituar miratimin e familjes së Jakobit: (1) nuk u vonua; (2) e desh të bijën e Jakobit; dhe (3) rrezikoi reputacionin e vet.

34:20 “shkuan te porta e qytetit të tyre” Porta ishte vendi i jetës familjare, shoqërore dhe legislative të komunitetit. Ai u flet këtyre burrave (pra, atyre që ishin aq të rritur sa të luftonin) edhe në emër të motivit fitimprurës (shih v. 23).

34:21 Të katërta FOLJET e këtij vargu janë *Kal E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin NXITËS (pra, “le të bëjmë diçka...”).

34:23 Shekemitët e shihnin këtë gjest (pra, rrethprerjen) si mënyrë për ta rritur fuqinë dhe pasurinë e fisit. Në këtë mënyrë, nuk do të shtohet populli i besëlidhjes, por fisi kananit!

34:24 Mbresëlënëse! Kjo është bindje e jashtëzakonshme. Rrethprerja për të rriturin është një procedurë e dhimbshme dhe e rrezikshme (për shkak të infeksionit). E gjithë kjo u bë që t’i mundësonin princit të martohej me

një të huaj, që ai e dëshironte (pra, gjenealogjia mbretërore s'do të ishte më e pastër). Ne, si perëndimorë modernë, e kemi të vështirë ta kuptojmë besnikërinë dhe respektin e fiseve lindore për kreun e fisit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 34:25-31

²⁵Dhe, ditën e tretë, ndodhi që, kur ata ishin në dhimbje, dy bijtë e Jakobit, Simoni dhe Levi, vëllezërit e Dinës, morën secili shpatën dhe iu vërsulën qytetit, që s'e kishte mendjen, dhe vranë çdo mashkull. ²⁶E vranë Hamorin dhe birin e tij, Shekemin, me tehun e shpatës, e morën Dinën nga shtëpia e Shekemit dhe u larguan. ²⁷Bijtë e Jakobit u vërsulën mbi të vranët dhe e plaçkitën qytetin, sepse ua kishin ndotur motrën. ²⁸Ata ua morën tufat, bagëtitë dhe gomarët, gjërat që ishin në qytet dhe gjërat që ishin në fushë; ²⁹dhe kapën e plaçkitën gjithë pasurinë e tyre si dhe gjithë fëmijët dhe gratë e tyre, madje gjithçka që kishin në shtëpi. ⁵⁰Pastaj, Jakobi u tha Simonit dhe Levit: “Ju më keni shkaktuar telashe duke më bërë të urryer për banorët e vendit, për kananitët dhe perizitët; burrat e mi janë të paktë në numër; ata do të mblidhen së bashku kundër meje, do të më sulmojnë dhe do të më shkatërrojnë me gjithë familje”. ³¹Por ata i thanë: “A duhet ta trajtonte ai motrën tonë si lavire?”

34:25 “Dhe, ditën e tretë, ndodhi që... Simoni dhe Levi, vëllezërit e Dinës” Burrat duhet të kenë qenë në dhimbje të tmerrshme ditën e tretë pas rrethprerjes. Bijtë e dytë dhe të tretë të Leas e dinin këtë gjë dhe e shfrytëzuan duke vranë gjithë popullsinë e meshkujve, dhe i morën për vete gratë, fëmijët dhe gjithë pronat e tyre. Më vonë, në Zan. 49:5-7, kjo do të jetë baza e profecisë kundër marrjes së drejtimit të familjes së Jakobit nga këto dy fise. Madje, kjo jepet edhe si arsyeja pse Levi nuk do të marrë trashëgim tokë bashkë me fiset e tjera, por do të shpërndahet nëpër fiset e tjera të Izraelit.

34:26 “e morën Dinën nga shtëpia e Shekemit” Kjo ishte kultura patriarkale. Lexuesit nuk i thuhet asgjë për ndjenjat apo zgjedhjen e Dinës. Nuk e dimë nëse

1. ajo qëndroi në shtëpinë e Shekemit me dëshirë, apo me detyrim
2. ajo u kthye ndonjëherë në shtëpinë e vet që t'ua tregonte ç'i kishte ndodhur, apo nëse ishte e shoqëruar nga pjesëtarët e familjes së saj në v. 1
3. ajo ishte e vetëdijshme për pasojat që do të kishte për besëlidhjen martesë e saj e mundshme me një kananit

34:27

NASB “bijtë e Jakobit”

LXX, Peshita “por bijtë e Jakobit”

TEV, NJB,

REB “bijtë e tjerë të Jakobit”

NASB ndjek MT, por versionet e lashta e përkthejnë këtë varg në mënyrë të tillë që i përfshijnë gjithë bijtë e Jakobit në plaçkitje, por jo në vrasje. Plaçka duhet të ketë qenë tepër e madhe për t'u mbledhur dhe përdorur vetëm nga dy bij.

34:28-29 Lufta në lashtësi është tronditëse për njerëzit e sotëm për shkak të dhunës dhe marrjes së plaçkës. Gratë dhe fëmijët shiheshin si prona që duheshin rrëmbyer dhe përfshirë në një shoqëri të re (kështu shihet dhe Dina).

34:30-31 Jakobi duket se po reagon më tepër nga frika e rrethanave, sesa në bazë të besimit në Perëndinë. Perëndia i kishte premtuar se do ta mbronte dhe do të ishte me të, por Jakobi duket se po shpreh dyshime për aftësinë e vet, në bazë të numrave, jo premtimit të Zotit (shih 28:15).

Ashtu si, dikur, Rebeka dhe Jakobi ishin përdorur nga Perëndia që ta detyronte Isakun për të bërë gjënë e profetizuar (shih Zan. 25:23), kështu dhe tani, bijtë e Jakobit po e detyronin Jakobin që të bënte gjënë e duhur (pra, të mos martohej me kananitët dhe të udhëtonte për në Betel). Kjo prirje shfaqet sërish në Gjyq. 8:33-35.

Perëndia punon në mënyra të habitshme për të arritur qëllimet e tij për familjen e Abrahamit!!!

34:30

**NASB, NRSV,
JPSOA**

“të urryer”

NKJV

“të neveritshëm”

NJB, REB

“erëqelbur”

LXX

“të lig”

Peshita

“ma keni dëmtuar emrin e mirë”

Kjo FOLJE PASKAJORE KONSTRUKT, në formën *Hifil* (BDB 92, KB 107) do të thotë “bëj që të qelbet erë” (shih Eks. 16:24; Psa. 38:5). Përdoret në mënyrë metaforike kur dikush refuzohet nga populli në Eks. 5:21; 1 Sam. 27:12; dhe këtu.

▣ **“kananitët dhe perizitët”** Shih Temën e Veçantë në 12:6.

ZANAFILLA 35

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Jakobi transferohet në Betel	Kthimi i Jakobit në Betel	Udhëtimi i Jakobit në Shekemi në Mamre	Perëndia bekon Jakobin në Betel	Jakobi në Betel
35:1-4	35:1-4	35:1-4	35:1-1 35:2-4	35:1 35:2-5
35:5-8	35:5-7	35:5-8	35:5-8	
Jakobi quhet Izrael	35:8			35:6-8
35:9-15 (10) (11-12)	35:9-15	35:9-15	35:9-15	35:9-10 35:11-13 35:14-15
	Vdekja e Raketës		Vdekja e Raketës	Lindja e Benjaminut dhe vdekja e Raketës
35:16-21	35:16-20	35:16-21	35:16-18 35:19-21	35:16-20 Incesti i Rubenit
	35:21-22		Bijtë e Jakobit	35:21-22a
35:22a		35:22a	35:22a	
Bijtë e Izraelit				Dymbëdhjetë bijtë e Jakobit
35:22b-26	Dymbëdhjetë bijtë e Jakobit	35:22b-26	35:22b-26	35:22b-26
	35:23-26			
	Vdekja e Isakut		Vdekja e Isakut	Vdekja e Isakut
35:27	35:27-29	35:27-29	35:27-29	35:27-29
35:28-29				

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

MËSIMET KONTEKSTUALE

- A. Perëndia e urdhëron Jakobin

1. Ngrihu, BDB 877, KB 1086, *Kal URDHËRORE*
2. Shko, BDB 748, KB 828, *Kal URDHËRORE*
3. Jeto (pra, bano), BDB 442, KB 444, *Kal URDHËRORE*
4. Bëj një altar, BDB 793, KB 889, *Kal URDHËRORE* dhe më vonë në v. 11
5. Ji i frytshëm, BDB 826, KB 963, *Kal URDHËRORE*
6. Shumohu, BDB 915, KB 1176, *Kal URDHËRORE*; të dyja këto urdhra reflektojnë urdhrin e Perëndisë
 - a. për kafshët, Zan. 1:28
 - b. si rrjedhojë, dhe për Adamin dhe Evën
 - c. për Noeun, Zan. 9:1, 7
 - d. për Abrahamin, me fjalë të tjera
 - e. dhe, tani, për Jakobin

B. Jakobi e urdhëron familjen që të përgatitet

1. largo perënditë e huaja, BDB 693, KB 747, *Hifil URDHËRORE*
2. pastrohuni, BDB 372, KB 369, *Hifil URDHËRORE*
3. ndrysho veshjen, BDB 322, KB 321, *Hifil URDHËRORE*
4. le të ngrihemi, BDB 877, KB 1086, *Kal NXITËSE*, shih v. 1
5. le të shkojmë, BDB 748, KB 828, *Kal E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin NXITËS, shih v.1

C. Kur, më në fund, Jakobi u bind dhe shkoi në Betel, me sa kuptohet, JHVH i foli sërish, vgj. 9-15

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 35:1-4

¹Atëherë Perëndia i tha Jakobit: “Ngrihu, ngjitu në Betel dhe jeto aty, dhe bëj aty një altar për Perëndinë, i cili t’u shfaq kur u arratisë nga vëllai yt Esau”. ²Kështu, Jakobi i tha familjes së vet dhe gjithë atyre që ishin me të: “Hiqni perënditë e huaja që keni mes jush, pastroni veten, ndërroni rrobat, dhe le të ngrihemi e të ngjitemi në Betel, dhe aty do të bëj një altar për Perëndinë, i cili m’u përgjigj ditën e fatkeqësisë sime dhe ka qenë me mua kudo që kam shkuar”. ⁴Kështu, ata i dhanë Jakobit gjithë perënditë e huaja që kishin, si dhe vathët që mbanin në veshë, dhe Jakobi i fshehu nën lisin që ishte pranë Shekemit.

35:1 “Atëherë, Perëndia i tha Jakobit: ‘Ngrihu, ngjitu në Betel’ Takimin e parë me JHVH-në Jakobi e kishte patur në këtë vend; shih Zan. 28:18-22; 35:14. JHVH e quan veten “Perëndia i Betelit” dhe i thotë Jakobit që të kthehet në Kanan në Zan. 31:13.

FOLJA “ngrihu” (BDB 748, KB 828, *Kal URDHËRORE*) mund të kuptohet në dy mënyra.

1. Beteli ishte në jug, por ishte më lart nga ana topologjike sesa Shekemi.
2. Kjo FOLJE, shpesh, përdoret për shkuarjen në tempull (pra, në një vend të shenjtë). Beteli mund të ketë përfaqësuar vendin e marrëdhënies së ngushtë me Perëndinë.

■ **“bëj një altar”** Fjala “altar” (BDB 258) do të thotë “vend therjeje”. Patriarkët ndërtuan shumë altarë.

1. Noeu në malin Ararat, Zan. 8:20
2. Abrahami
 - a. Në Shekem, Zan. 12:7
 - b. Në Betel, Zan. 12:8
 - c. Në Hebron, Zan. 13:18
 - d. Në Moriah, Zan. 22:9
3. Isaku në Beershebe, Zan. 26:25
4. Jakobi
 - a. Në Shekem, Zan. 33:20
 - b. Në Betel, Zan. 35:7

Qartazi, flijime kryheshin përpara kohës së besëlidhjes së Moisiut.

35:2 “perënditë e huaj që keni mes jush” Fjala “perënditë” (me “g” të vogël në SHUMËS) është e njëjtë me fjalën *Elohim* (“Perëndi” me P të madhe) në v. 1. Përkthimin e këtij termi duhet ta përcaktojë konteksti. Shih Temën e Veçantë në 12:1.

Ky varg është interesant, pasi tregon përgatitjen shpirtërore të nevojshme për ripërtëritjen e premtimeve të besëlidhjes. Perënditë e huaja mund të jenë (1) *terafimët* e Zan. 31:19, 30; (2) perënditë e tjera, të sjella nga Harani nga anëtarët e familjes së tij; ose (3) perëndi të marra nga Shekemi, që ishin prej metalesh të çmueshme (kishin vlerë ekonomike) dhe ishin modeluar me kujdes (kishin vlerë estetike). Kjo është e ngjashme me përtëritjen e besëlidhjes në Joz. 24:14, 23 (shih 1 Sam. 7:3).

Është interesante se përgatitja shpirtërore (FOLJA “pastroj” [BDB 372, KB 369] është *Hifil* URDHËRORE; kjo s’ ishte diçka fakultative; ky është i vetmi përdorim i kësaj FOLJEJE në Zanafillë, por bëhet folje e zakonshme në librin e Levitikut) simbolizohet nga larja e trupit dhe nga ndërimi i rrobave (shih Eks. 19:10; Num. 8:7, 21; 19:19). Prandaj, ky simbol i jashtëm fizik synonte të reflektonte përgatitjen e brendshme shpirtërore të gjithë farefisit të Jakobit. Njolla e kasaphanës së Shekemit rëndonte mbi supet e tyre.

35:3 “le të ngrihemi e të ngjitemi në Betel; dhe aty do të bëj një altar për Perëndinë” Jakobi po kthehet në skenën e takimit të parë personal me Perëndinë (shih Zan. 28:18-22). Në këtë pikë të marrëdhënies së tij me JHVH, nuk e dimë nëse Jakobi ishte monoteist (që besonte në një Perëndi të vetëm), apo henoteist (që besonte se, për të dhe familjen e tij, kishte vetëm një Perëndi).

35:4 “perënditë e huaja” Mund të bëhet fjalë për “perënditë familjare” (*terafim*, shih 31:19, 30, 34; Gjyq. 17:5; 1 Sam. 19:13; Osea 3:4; shih Temën e Veçantë në 31:19), që lidheshin me adhurimin e paraardhësve. Sigurisht, është e mundshme që farefisi i Jakobit (pra shërbëtorët e tij, shih v. 6b) të kenë qenë politeistë, dhe mund të kenë sjellë me vete simbole ose përfaqësuese të perëndive të tyre.

■ **“vathët që mbanin në veshë”** Me sa duket, këto ishin njëfarëlloj hajmalie magjike që lidhej me idhujtarinë (shih Os. 2:13).

■

NASB, NKJV,

NRSV

“i fshehu”

TEV, NJB,

JPSOA, REB “i varrosi”

Kjo FOLJE (BDB 380, KB 377, *Kal* E PAKRYER) do të thotë “fsheh”, ose “varros” (shih Jobi 40:13). Nga kush po i fshihte? Ky ishte gjest i ndarjes së plotë nga praktikat e mëparshme fetare të farefisit të tij të ri nga Harani.

■ **“nën lisiin”** “Lis” është përkthim nga Septuaginta (shih Peshita; shih shënimin në UBS, *Fauna and Flora of the Bible*, f. 154-155). Në hebraisht quhet *terebinth* (BDB 18). Pemët duket se kishin vend shumë të veçantë në DHV dhe, shpesh, shoqëroheshin me vendet e shenjta (shih Zan. 12:6; 13:18; 14:13; 18:1; LiP. 11:30; Joz. 24:26; Gjyq. 9:6,37).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 35:5-8

⁵Teksa ata udhëtonin, mbi qytetet rreth tyre ra një tmerr i madh, dhe ata nuk i ndoqën bijtë e Jakobit. ⁶Kështu, Jakobi erdhi në Luz (pra, në Betel), që ishte në vendin e Kananit, ai dhe gjithë populli që ishte me të. ⁷Aty ndërtoi një altar, dhe e quajti vendin El-Betel, sepse aty Perëndia i ishte zbuluar kur po arratisesh nga i vëllai. ⁸Dhe Debora, taja e Rebekës, vdiq dhe u varros poshtë Betelit, nën lisiin; u quajti Alon-bakuth.

35:5 “mbi qytetet rreth tyre ra një tmerr i madh” Rrënja e fjalës “tmerr” është תה (BDB 369, KB 363, shih 9:2; Jobi 41:25); dhe në תהת Jobi 6:21. Kjo rrënjë fjale me dy bashkëtingëllore, në thelb, mund të ketë dhe kuptimin “i shkatërruar” (shih 1 Sam. 2:4), ose “i pezmatuar” (shih Jer. 10:2; 46:5). Forma në këtë varg është תהת, dhe shfaqet vetëm këtu.

Ndonëse kjo fjalë nuk përmendet në tekstet e Pushtimit, duket se nënkupton njëfarë simbolike të “luftës së shenjtë” (pra, “tmerri i Perëndisë”, shih Eks. 15:16; 23:27; Joz. 10:10). Në Lindjen e Afërt të lashtë, fushatat

ushtarake kryheshin në emrin e hyjnisë kombëtare. Nga konteksti i këtushëm, mund të bëhet fjalë për kasaphanën e Shekemit (shih Zanafilla 34). Perëndia ishte me Jakobin në mënyrë të veçantë dhe të dallueshme!

Ka mundësi që fjala *elohim* këtu përdoret në kuptimin përshkrues të termit “tmerr i madh”, si në 23:6 (shih NASB, REB).

35:6 “Luz” Nga Zanafilla 28:19 dimë se Jakobi u takua me JHVH-në në afërsi të këtij qyteti kananeas, dhe atë vend e quajti “Betel”. Gjatë gjithë kësaj periudhe, kananitët e quanin qytetin “Luz” (BDB 531 II, që do të thotë “pemë bajameje”), ndërsa judenjtë e quanin sipas emrit të vendit ku Jakobi u takua për herë të parë me JHVH: “Betel”, që do të thotë “shtëpia e Perëndisë” (BDB 110).

35:7 Shih shënimin në 26:25.

NASB, NRSV “El-Betel”

NKJV, NJB,

JPSOA “El-Betel”

TEV “Perëndia i Betelit”

Patriarkët u vinin emra vendeve ku u shfaqej Hyji. Në këtë vend pranë Luzit, JHVH foli për herë të parë me Jakobin. Atij i kujtohet mirë! Prandaj, e quan sërish “*El-i* i shtëpisë së *El-it*” (Betel), për shkak të engjëjve (shih Jobi 1:6; Psa. 8:5; ose ka parasysh një këshill engjëjsh; shih Zan. 1:26; 1 Mbre. 22:19) që zbrisnin dhe ngjiteshin, ndërsa JHVH qëndronte sipër/mbi shkallën.

■ **“Perëndia i ishte zbuluar”** Emri “Perëndi” është *Elohim*, që është SHUMËS. Zakonisht, kur ky emër përdoret për Perëndinë e vërtetë, FOLJA është në NJËJËS, kurse këtu është në SHUMËS (BDB 162, KB 191, *Nifal E KRYER SHUMËS*). Kjo mund të jetë (ABD, vëll. 1, f. 270) për shkak se, në Zan. 28:12, *Elohim* përdoret në lidhje me engjëjt e Perëndisë. Këto shfaqje të fjalës *Elohim* me një FOLJE SHUMËS janë të rralla.

Ka mundësi, gjithashtu, që KOHA E KRYER dhe FOLJA SHUMËS të nënkuptojnë një zbulues të plotë.

35:8 “Dhe Debora, taja e Rebekës, vdiq” Kjo hollësi tregon një dëshmitar okular/të kohës! Debora kishte qenë shërbëtoresh shumë besnike që nga Zan. 24:59. Duhet të ketë qenë shumë e moshuar. Vini re se ajo u varros nën (BDB 1065) një lis; sërish, një tjetër vend i shenjtë. Emri i atij vendi u quajti “lisi i vajtimit” (BDB 47 dhe 113).

■ **“poshtë... nën”** Këto fjalë (BDB 1065) kanë nevojë për shpjegim, sepse në gjuhën tonë janë të paqarta.

1. Poshtë Betelit; tregon një lartësi më të ulët se vetë altari
2. “nën”, do të thotë nën hijen e degëve, jo nën trung.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 35:9-15

⁹Pastaj, Perëndia iu shfaq sërish Jakobit kur erdhi nga Padan-arami, dhe e bekoji.

¹⁰Perëndia i tha:

“Emri yt është Jakob;
Nuk do të quhesh më Jakob,
Por Izrael do të jetë emri yt”.

Kështu, e quajti Izrael.

¹¹Po kështu, Perëndia i tha:

“Unë jam Perëndia i Plotfuqishëm;
Ji i frytshëm dhe shumëfishohu;
Një komb dhe një grup kombesh do të dalin prej teje,
Dhe prej teje do të dalin mbretër.

¹²Vendin, që ia dhashë Abrahamit dhe Isakut,
Do të ta jap t y,

Dhe këtë vend do t’ua jap dhe pasardhësve të tu pas teje”.

¹³Atëherë Perëndia u ngjiti prej tij në vendin ku kishte folur me të. ¹⁴Jakobi ngriti një shtyllë në vendin ku Perëndia kishte folur me të, një shtyllë guri, dhe mbi të derdhi një ofertë pijeje; derdhi dhe vaj mbi të. ¹⁵Kështu, Jakobi e quajti vendin, ku Perëndia kishte folur me të, Betel.

35:9-12 Kjo ripërtëritje dhe ripërkushtim besëlidhjeje është shumë i ngjashëm me Zan. 28:13-15. Koha e këtij takimi nuk na jepet. Duket si kujtim i 32:28-32, ose, ndoshta, JHVH po ripohon që emri i Jakobit do të quhet Izrael.

35:10 “Jakob... Izrael” NASB e përkthen v. 10 dhe vgj. 11-12 si poezi. Kjo përputhet me përsëritjen e rreshtave në v. 10 dhe i përshtatet formës poetike të teofanive të Zan. 12:1-3; 15:1; dhe 17:1-5.

Është e habitshme që s’e dimë me siguri kuptimin (etimologjinë) e emrit “Izrael”. Shih Temën e Veçantë në 32:28.

35:11 “Unë jam Perëndia i Plotfuqishëm” Kjo është fjalë e përbërë hebraisht: *El Shadai* (BDB 42 dhe 994). Nga Eks. 6:2-3 mësojmë se ky ishte emri i zakonshëm i Perëndisë në Zanafillë (shih 17:1; 28:3; 35:11; 43:14; 48:3). Duket se përbëhet nga fjalët *El* (BDB 42), që ishte emri i përgjithshëm i Perëndisë në Lindjen e Afërt në lashtësi, ndoshta nga fjala rrënjë “jam i fortë”, ose “i fuqishëm”, dhe fjala *Shadai* (𐤑𐤃𐤓, BDB 994), që mund të ketë lidhje me gjinjtë e femrës (BDB 994; shih Zan. 49:25). Një tjetër përkthim i mundshëm është “i Gjithëmjaftueshmi”, ose “i Vetëmjaftueshmi” sipas rabinëve, ndonëse në Num. 24:4, 16, versioni NASB e përkthen “i Plotfuqishmi”. Përdoret shpesh nga burime joizraelite, si, për shembull, nga Jobi dhe Balaami. Ky titull, shpesh, lidhet me bekimin e Perëndisë (shih Zan. 17:1; 28:3; 35:11; 48:3-4). Shih Temën e Veçantë në 12:1.

Në LiP. 32:17, një rrënjë e ngjashme fjale (𐤑𐤃, BDB 993) përkthehet “demon” (huazim nga asirishtja).

■ **“Ji i frytshëm dhe shumëfishohu”** Shih shënimet në 17:1 dhe 28:3. Ky ka qenë urdhri i Perëndisë që nga Zanafilla 1 (urdhër për kafshët, për njerëzimin dhe, tani, për familjen tij të veçantë të besëlidhjes).

■ **“Një komb dhe një grup kombesh”** Me sa duket, bëhet fjalë për pasardhësit e Jakobit (shih 48:4), por edhe për një grupim shumë më të gjerë (pra, “ata që janë bërë në shëmbëllimin dhe ngjashmërinë e Perëndisë”, Zan. 1:26-27).

1. Premtimi i Perëndisë në Zan. 3:15
2. Rrjedhjat e thirrjes së Abrahamit nga Perëndia në Zan. 12:3
3. Titujt e Perëndisë për Izraelin dhe qëllimin e tij në Eks. 19:5-6
4. Rrjedhjat mbarëbotërore të Isaias, sipas të cilit do të përfshiheshin dhe “kombet”
5. Fjalët kyçe që Jezusi tha për kishën në Mat. 28:19-20 dhe përsëriten në Luka 24:47 dhe Veprat 1:8
6. Predikimet në Veprat dhe letrat e Palit
7. Pohimet e qarta të Galatasve 3 dhe librit të Hebrenjve për qëllimin e DHV

Kjo frazë është një nënkuptim i qëllimshëm, që ka domethënie të jashtëzakonshme teologjike!

■ **“prej teje do të dalin mbretër”** Kjo frazë mund të shihet në dy mënyra.

1. Paralele letrare me frazën “grup kombesh”
2. Mënyrë për t’iu referuar besëlidhjes me Abrahamin (shih 17:6, 16)

Jakobi është burimi i “fiseve”, kurse Abrahami është burimi i “mbretërve”.

35:12 Ky është ripohim i premtimeve fillestare që iu bënë Abrahamit (shih 13:15; 26:3; 28:13). Premtimet e JHVH-së ishin për një familje dhe brez pasardhësish! Disa ishin më të fortë dhe më shpirtërorë se të tjerët. Ky nuk është premtim për “të parapëlqyerit”, por premtim për të përmbushur një qëllim të përjetshëm shpengues të Perëndisë së krijimit, në shëmbëllimin e të cilit janë krijuar gjithë njerëzit (shih Zan. 1:26-27)! Ky është premtim për njerëzimin e rënë (shih Zan. 3:15): Perëndia do ta shpengojë! Ai ka zgjedhur njerin, që t’i zgjedhë të gjithë!

35:13 “Atëherë Perëndia u ngjit prej tij” FOLJA “u ngjit” (BDB 748, KB 828) ka fushë të gjerë kuptimore (“shikoj lart”, “ngjitem”, “kacavirrem lart”, “lulëzoh”, “flijoh”, “kthehem”, “shoqëroj”, dhe të tjera). Këtu, përshkruan në mënyrë hapësinore largimin e Perëndisë nga një person (shih 17:22). Të lashtët besonin se Perëndia dhe qielli ishin “lart”, kurse gjykimi ishte “poshtë”. Tymi i flisë ngjitej lart te Perëndia (shih 8:20; 22:2, 13). Perëndia foli nga mali/nga qielli (shih Eksodi 19-20). Engjëjt e Perëndisë ngjiteshin dhe zbrisnin në 28:12.

Tani që njerëzit modernë e njohin stërmadhësinë e krijimit fizik, shumë komentues besojnë se mënyra më e mirë për t’iu referuar vendndodhjes së hyznisë është ndërdimensionale, jo hapësinore. Qielli është, pikësepari, person; vendndodhja është e parëndësishme.

■ **“vendin, ku Perëndia kishte folur me të”** Kjo frazë përsëritet dhe në v. 14. Ky është një lloj përsëritjeje që duket si gabim i zakonshëm kopjuesi (ditografi [diçka që duhet shkruar një herë, shkruhet pa dashje dy herë]).

35:14 “Jakobi ngriti një shtyllë” Këtë gjë kishte bërë dhe në fillim në Betel (shih Zan. 28:18, 19, 22). Vini re, gjithashtu se, në v. 20 të këtij kapitulli, Jakobi ngrë një shtyllë përmendore edhe mbi varrin e Rakelës. Këto shtylla shënonin vendndodhjen e ngjarjeve të rëndësishme.

■ **“derdhi... derdhi”** Këtu përdoren dy FOLJE të ndryshme.

1. e para, BDB 650, KB 703, *Hifil* E PAKRYER, bën fjalë për një ofertë pijeje (BDB 651)
2. e dyta, BDB 427, KB 428, *Kal* E PAKRYER, bën fjalë për vajin e ullirit (BDB 1032, shih 28:18), që përdorej për vajosje të shenjta, Eks. 29:7; Lev. 8:12

35:15 Emërtimi i këtij vendi zbulose nga Jakobi përmendet tri herë. Disa mendojnë se kjo ndodh ngaqë bëhet fjalë për autorë të ndryshëm (teoria JEDP), por unë mendoj se kjo ngjason me kthimin në besim të Palit, që përmendet tri herë në Veprat. Kjo ishte një ngjarje teologjike me vlerë të jashtëzakonshme. JHVH iu zbulua Jakobit/Izraelit!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 35:16-21

¹⁶Pastaj, udhëtuan nga Beteli; dhe, kur kishte ende njëfarë largësie nga Efrati, Rakela nisi të lindte dhe pati lindje të rëndë. ¹⁷Ndërsa ishte në dhimbje të tmerrshme lindjeje, mamia i tha: “Mos ki frikë, sepse tani ke një djalë tjetër”. ¹⁸Dhe, ndërsa shpirti po i largohej (sepse vdiq), ajo e quajti Ben-oni; kurse i ati e quajti Benjamin. ¹⁹Kështu, Rakela vdiq dhe u varros në rrugën për në Efrat (pra, Betlehem). ²⁰Jakobi ngriti një shtyllë mbi varrin e saj; kjo është shtylla e varrit të Rakelës deri më sot. ²¹Pastaj, Izraeli vazhdoi udhëtimin dhe e ngriti çadrën përtej kullës së Ederit.

35:16 “Efrat” Ky ishte një emër tjetër i Betlehemit në Jude (shih Mik. 5:2). Kishte dhe Betlehemë të tjerë, por Efrat është mënyra sesi përcaktohej Betlehemi që ndodhej pranë Jerusalemit që, më vonë, do të ishte qyteti i Davidit, dhe vendlindja e Mesisë.

■ **“pati lindje të rëndë”** Kjo FOLJE (BDB 904, KB 1151), në formën *Piel*, gjendet vetëm këtu në DHV.

Familja e zgjedhur vuajti dhe u sëmur (shih 27:1), njësoj si njerëzit e tjerë, pasi dhe ata ishin të prekur nga Rënia. Perëndia ndërhyr për të siguruar mbijetesën e tyre, por jo rehatin dhe kënaqësinë e tyre (shih Gordon Fee, *The Disease of the Health, Wealth Gospel*).

35:17 “mos ki frikë” Kjo FOLJE (BDB 431, KB 432, *Kal* E PAKRYER e përdorur si NXITËSE) është disi e habitshme. Normalisht, ajo duhet të ishte shqetësuar për vdekjen e vet, por, në këtë kontekst, përparësi ka lindja e shëndetshme e djalit (shih 1 Sam. 4:20). Kjo duket se përmbush kërkesën që ajo ia bëri Perëndisë në 30:24.

35:18 “ndërsa shpirti po i largohej” “Shpirt” është fjala hebraisht *nefesh* (BDB 659). Duhet të ruhem që të mos e përziejme filozofinë greke me Shkrimin hebraik. DHV nuk na thotë se kemi shpirt, por se jemi shpirt (shih Zan. 2:7). Fjala “shpirt” vjen nga fjala akadisht *napishtu*, që nënkupton vendin e marrjes së frymës, ose grykën (shih Psa. 69:2). Natyra unike e njerëzimit nuk qëndron në faktin se kemi *nefesh*, pasi në pjesët e para të Zanafillës na thuhet se dhe kafshët kanë *nefesh* (shih Zan. 1:21, 24; 2:19; Lev. 11:46; 24:18). Kjo është thjesht një shprehje hebraike që do të thotë se jeta fizike e dikujt në tokë pushon kur i largohet frymëmarrja.

■ **“ajo e quajti Ben-oni; kurse i ati e quajti Benjamin”** Emri që i dha Rebeka do të thotë “bir i trishtimit tim” (BDB 122); mirëpo, Jakobi ia ndryshoi në “biri i krahut tim të djathtë” (BDB 122). Ky ishte vendi i mjeshhtërisë, nderimit dhe ndihmës. Nga Pllakat e Marit mësojmë se kjo fjalë kishte dhe kuptimin “biri i jugut” (pra, vendlindja e tij, Kanani).

35:19 “(pra, Betlehem)” Kjo mund të jetë një ndërfaqe e mëvonshme redaktoriale (emrat e vendeve në 35:6, 27; 36:1; dhe fraza “deri më sot” në 35:20). Ndonëse, personalisht, unë besoj në autorësinë e Moisiut për pjesën më të madhe të Pentatukut, besoj gjithashtu se ka patur disa duar redaktoriale, si dhe tradita me shkrim ose me gojë nga

patriarkët, të cilat i përdori Moisiu. Redaktorët e ndryshëm të mëvonshëm mund të kenë qenë: Jozueu, Samueli, autori i Mbretërve, Ezra, Jeremia dhe/ose priftërinjtë.

35:21 “kullës së Ederit” Emri është “Migdal-eder”. Migdal (BDB 153) do të thotë “kullë roje”, dhe përdoret në kombinim me disa vendndodhje (shih Joz. 15:37; 19:38). Ky ishte pranë Betlehemit (shih Mikea 4:8). Eder (BDB 727) do të thotë “tufë”, ose “kope”. Ky piring i ngritur gurësh duhet të ketë shërbyer si pikë vrojtimi për të këqyur tufat e bagëtive.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 35:22a

²²Ndërsa Izraeli po banonte në atë vend, ndodhi që Rubeni shkoi dhe fjeti me Bilhahun, konkubinën e të atit, dhe Izraeli e mori vesh.

35:22 “Rubeni shkoi dhe fjeti me Bilhahun, konkubinën e të atit” Ky veprim i pahijshëm, në njëfarë mënyre, lidhet me pritshmërinë e të drejtave të trashëgimisë (shih 1 Mbre. 2:13-25). Rubeni po përpiquej ta detyronte të atin që ta emëronte kryetar të fisit. Siç dolën punë më vonë, ai u dënua dhe u refuzua për shkak të kësaj ngjarjeje (shih Zan. 49:3-4; 1 Kro. 5:1). Ashtu si Perëndia e kishte zbatuar vullnetin e vet unik nëpërmjet grave sterile të patriarkëve, edhe këtu, ai e tregon vullnetin e vet unik duke lejuar që breznia e Mesisë të vinte nga biri i katërt i Leas (pra, Juda).

■ **“Izraeli e mori vesh”** Septuaginta shton: “kjo gjë iu duk e tmerrshme” (shih TEV, NAB). Kjo nuk gjendet në MT hebraisht. Jemi të pasigurt nëse këtë frazë e shtoi përkthimi i LXX, apo nëse ishte pjesë e ndonjë dorëshkrimi më të hershëm hebraisht.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 35:22b-26

^{22b}Jakobi kishte dymbëdhjetë djem—²³bijtë e Leas: Rubeni, i parëlinduri i Jakobit, pastaj Simoni, Levi, Juda, Isakari dhe Zebuluni; ²⁴bijtë e Raketës: Jozefi dhe Benjamini; ²⁵dhe bijtë e Bilhahun, shërbëtores së Raketës: Dani dhe Naftali; ²⁶dhe bijtë e Zilpës, shërbëtores së Leas: Gadi dhe Asheri. Këta janë bijtë e Jakobit, që i lindën në Padan-aram.

■ **“Jakobi kishte dymbëdhjetë djem”** Etimologjia popullore që lidhet me këta emra na mundëson një lloj fluiditeti që mund të dallohet në profecitë e Zanafillës 49.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 35:27

²⁷Jakobi erdhi tek i ati i vet, Isaku, në Mamre të Kiriath-arbës (pra, në Hebron), ku kishin banuar Abrahami me Isakun.

35:27 “Jakobi erdhi tek i ati i vet, Isaku, në Mamre” Ky ishte vendi një tjetër lisi të veçantë (shih Zan. 13:18; 14:13; dhe 18:1). Elementi kohor është i paqartë. Thua që Jakobi të ketë pritur gjithë këtë kohë, që pas kthimit në Kanan, për të vizituar të atin?! Ndoshta, dhe kjo është një tjetër kujtim nga ana historike.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 35:28-29

²⁸Dhe ditët e Isakut ishin njëqind e tetëdhjetë vjet. ²⁹Isaku dha frymë e vdiq dhe u mblodh me popullin e vet, plak dhe i shtyrë në moshë; dhe bijtë e tij, Esau dhe Jakobi, e varrosën.

35:29 “Isaku dha frymë dhe vdiq” Isaku duhet të ketë jetuar në gjendje shumë të rrënuar fizike për një kohë të gjatë (shih 27:1). Jakobi kishte ikur prej mbi njëzet vitesh, dhe i ati i tij pritej të vdiste pak pasi u largua Jakobi. Kjo tregon se, ndonëse patriarku kishte marrë bekimet e Perëndisë, prapëseprapë përjetoi probleme dhe sëmundje fizike për një kohë të gjatë në jetë.

■ **“bijtë e tij, Esau dhe Jakobi, e varrosën”** Ashtu si Ishmaeli me Isakun qenë bashkuar për të varrosur Abrahamin, kështu dhe këta dy bij, Esau dhe Jakobi, u bashkuan për varrimin e të atit. Me sa duket, kjo ishte ngjarje shumë e rëndësishme nga ana kulturore.

■ **“u mblodh me popullin e vet”** Kjo FOLJE (BDB 62, KB 74, *Nifal E PAKRYER*) do të thotë “mbledh”, ose “largoj”. Është shprehje që nënkupton bashkimin e dikujt pas vdekjes me familjen e vet (shih 25:8, 17; 35:29; 49:29, 33; Num. 20:24, 26; 27:13; 31:2; LiP. 32:50). Zbulesat e DHV për jetën pas vdekjes janë të shkurtra dhe të paqarta (përveç shkëndijave të rralla të Jobi dhe të Psalmet për ringjalljen).

Mund të jetë:

1. shprehje, që nënkupton vdekjen e paqtë
2. shprehje, që nënkupton varrimin në një varr familjar
3. shprehje, që nënkupton ribashkimin me të vdekurit e familjes (pra, pohim i ekzistencës së shpirtit pas vdekjes). Shih *Hard Sayings of the Bible*, f. 127-129.
4. shprehje, që bën fjalë për pritjen bashkë me të vdekurit e tjerë të familjes derisa Perëndia t’i ringjallë (shih Jobi 14:14-15; 19:25-27; Ps. 16:10; 49:15; 86:13; Ezekieli 37; Dan. 12:2-3; Osea 13:14). Pasazhi më i plotë i DHR për këtë gjë është 1 Korintasve 15.

35:29 “plak dhe i shtyrë në moshë” Kjo është shprehje që do të thotë: jetë e gjatë. Vdekja shihej si fundi i natyrshëm i jetës njerëzore. Jeta e gjatë shihej si bekim. Vdekja ishte mik i besimtarit të plakur (dhe ende është e tillë)!

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse udhëtoi Jakobi deri në Shekem dhe nuk shkoi deri në fund, pra, deri në Betel?
2. Kush janë hivitët?
3. A ishte kurorëshkelja gjithmonë një krim i shëmtuar, apo kjo gjë filloi pas ligjit të Moisiut?
4. Pse u refuzuan Rubeni, Simoni dhe Levi që të mos ishin krerë patriarkalë të familjes?
5. Për cilët perëndi të huaja e ka fjalën Jakobi në 35:2?
6. Çfarë simbolizojnë vëthët në 35:4?
7. Pse konsideroheshin të shenjta pemët nga këta banorë nomadë të shkretëtirës?
8. Pse ngriti shtylla Jakobi në vende dhe raste të veçanta në jetën e vet? Pse dënohet kjo gjë më vonë?
9. A kemi shpirt, apo jemi shpirt? Pse?

ZANAFILLA 36

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Esau zhvendoset	Familja e Esaut	Listat edomite	Pasardhësit e Esaut	Gratë dhe fëmijët e Esaut në Kanan
36:1	36:1-8	36:1-5	36:1-5	36:1-5
36:2-5				Migrimi i Esaut
36:6-8		36:6-8	36:6-8	36:6-8
Pasardhësit e Esaut				Pasardhësit e Esaut në Seir
36:9-14	36:9-14	36:9-14	36:9-13a	36:9
				36:10
				36:11-12
			36:13b	36:13
			36:14	36:14
	Krerët e Edomit			Krerët e Edomit
36:15-19	36:15-16	36:15-19	36:15-16	36:15-16
	36:17		36:17	36:17
	36:18-19		36:18-19	36:18
				36:19
	Bijtë e Seirit		Pasardhësit e Seirit	Pasardhësit e Seir horitit
36:20-30	36:20-30	36:20-30	36:20-21	36:20-28
			36:22	
			36:23	
			36:24-26	
			36:27	
			36:28	
			36:29-30	36:29-30
	Mbretërit e Edomit		Mbretërit e Edomit	Mbretërit e Edomit
36:31-39	36:31-39	36:31-39	36:31-39	36:31-39
	Krerët e Esaut			Krerët e Edomit
36:40-43	36:40-43	36:40-43	36:40-43	36:40-37:1

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë

3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIM SFONDI – Marrëdhënia e Izraelit me pasardhësit e Esaut (pra, Edomin)

- A. Izraeli u urdhërua që të kishte miqësi të veçantë me Edomin, pasi ishin kushërinj.
 1. Numrat 20:14
 2. Ligji i Përtërirë 23:7, 8
- B. Me kalimin e viteve, Izraeli pati shumë probleme me Edomin.
 1. Numrat 20:14-21
 2. Gjyqtarët 11:16-17
 3. 1 Samuelit 8:14
 4. 1 Mbretërve 11:14-25
 5. 2 Mbretërve 14:22; 16:5, 6
 6. 2 Kronikave 20:10-30; 21:8-15
 7. Amosi 1:6, 9
- C. Ka shumë profeci kundër Edomit.
 1. Isaia 34:5 e më tej; 63:1 e më tej
 2. Jeremia 49:7-22; Vajtimet 4:21, 22
 3. Ezekieli 25:12 e më tej; 35:1 e më tej; 36:2-6
 4. Amosi 1:11, 12
 5. Abdia
- D. Kapitulli 36 është gjenealogjia e Esaut, që duket se reflekton profecinë e Zan. 27:39-34. Nga fraza e përsëritur (“këto janë *librat e breznive të...*”), që gjendet në 36:1, është e qartë se Moisiu po i përdor këto personazhe të DHV si mënyrë për ta ndarë narrativën e tij (pra, Zanafillën) në lidhje me fillesat e popullit hebre (shih 2:4; 5:1; 6:9; 10:1; 11:10,27; 25:12, 9; 36:1,9; 37:2). Ata që janë pjesë e gjenealogjisë mesianike marrin më shumë hapësirë dhe vëmendje.
- E. Një përvijim i shkurtër i këtij kapitulli mund të jetë si më poshtë:
 1. vgj. 2-9, fëmijët e Esaut në Kanan
 2. vgj. 10-14, nipërit e Esaut në Seri
 3. vgj. 15-19 dhe 40-43 janë krerët e kombit të Edomit
 4. vgj. 20-30 rendisin krerët vendas të kësaj zone
 5. vgj. 31-39 janë mbretërit e mëvonshëm të Edomit (një listë e ngjashme jepet në 1 Kro. 1:35-54)
 6. vgj. 40-43 janë emrat e krerëve që rrjedhin nga Esau

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 36:1

¹Këto janë librat e breznive të Esaut (pra, Edomit).

36:1 “Këto janë librat e breznive të” Kjo frazë e përsëritur (ndoshta, kolofon) shënon ndarjet e librit të Zanafillës (shih 2:4; 5:1; 6:9; 10:1; 11:10, 27; 25:12, 19; 36:1, 9; 37:2). Kjo frazë nuk përmban FOLJE.

■ **“Esaut (pra, Edomit)”** Ky theksim i origjinës së edomitëve që lidhet, më herët, me të vëllanë e Jakobit, Esaun, është motiv i përsëritur në gjithë këtë kapitull (shih 8, 9, 19, 43. Lidhja e Esaut me Edomin shprehet në mënyrë të veçantë në Zan. 25:25, 30).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 36:2-5

²Esau mori dy gra nga bijat e Kananit: Adën, bijën e Elon hititit, dhe Oholibamën, bijën e Anahut dhe mbesën e Zibeon hivitit; ³edhe Basematit, bijën e Ishmaelit, motrën e Nebaiotit. ⁴Ada i lindi Esaut Elifazin, ndërsa Basematit i lindi Reuelin, ⁵ndërsa Oholibama i lindi Jeushin, Jalamit dhe Korahun. Këta janë bijtë e Esaut, që i lindën në vendin e Kananit.

36:2 “Esau mori dy gra nga bijat e Kananit” Emrat e grave kanaanite të Esaut renditen në tre pasazhe të ndryshme: Zan. 26:34, 35; 28:8; dhe 36:2 e më tej. Megjithatë, del një problem pasi këto rrëfime kanë emra të ndryshëm grash. Kjo mospërputhje është shpjeguar në mënyra të ndryshme: (1) nuk ishin tri gra, por katër; (2) ose këto gra kishin më tepër se një emër. Nga teksti, duket e qartë se Esau mori të paktën dy gra nga Kananit dhe një bijë të Ishmaelit.

▣ **“Adën, bijën e Elon hititit”** Në Zan. 26:34, e bija e Elon hititit quhet Basemat (BDB 142). Duket e pazakontë që ky emër përdoret për të bijën e Ishmaelit në Zan. 36:3. Rashi thotë se ky mund të ketë qenë emër i përhapur për gratë, pasi mund të lidhet me fjalën që do të thotë “aromë”, ose “temjan” (BDB 141). Tradita judaike është kaq paragjyquese ndaj Esaut sa që thotë se emri i saj lidhet me temjanin, pasi ajo u digjte temjan idhujve; prandaj, e bëjnë idhujtare.

Fjala “hitit” (BDB 366) përdoret për tri grupime të ndryshme në DHV.

1. Banorët e parë të Azisë së Vogël qendrore quheshin hatitë (pra, flisnin gjuhën hatike), dhe jetuan në mijëvjeçarit e tretë para K. Ata nuk ishin as semitë, as indoevropianë.
2. Pushtuesit indoevropianë të mijëvjeçarit të dytë para K. (ata flisnin gjuhën nesite), që themeluan një perandori të madhe e të fuqishme.
3. Pasardhësit e Hetit (Zan. 10:15; 23:3, 5, 7, 10, 16, 20; 25:10; 27:46; 49:32). Ata renditen si një nga dhjetë grupet e popujve që banonin në Kanan.

Ky emërtim i njëjtë i tre grupimeve të ndryshme shkakton pështjellim të madh.

▣ **“Oholibamën”** Ky emër do të thotë “çadër e vendit të lartë” (BDB 14); sidoqoftë, të gjithë këta emra janë shumë të debatueshëm për sa i përket lidhjes së vërtetë etimologjike. E njëjta rrënjë fjalë do të thotë “pemë”, “aloe”, “shkëlqej”, ose “jam i pastër”. Nga Zan. 26:34-35, e njëjta vajzë, me sa duket, quhet Judit (nëse Esau kishte vetëm tre gra). Rashi thotë se Esau ia ndryshoi emrin në Judit (BDB 397 II), që sipas tij do të thotë “judaike” (MBIEMËR, BDB 397 I). Kjo tregon se ajo e braktisi adhurimin e idhujve dhe, kështu, donte t’i linte përshtypje babait të Esaut (pra, Isakut). Është e pazakontë që i njëjti emër përmendet në v. 41 të këtij kapitulli si emër burri. Edhe aty jepet në formë FEMËRORE, që tregon se, në këtë kapitull, teksti hebraisht ka njëfarë shkëputjeje. Dallimi mes gjenealogjive është normal në Bibël, për shkak të (1) vështirësisë së regjistrimit të një serie të gjatë emrash pa gabime shqiptimi, dhe (2) vështirësisë së tejshkronjëzimit të emrave nga njëra gjuhë në tjetrën. Vini re sesa emra ndryshojnë në 1 Kro. 1:35-54.

▣ **“mbesën e Zibeon hivitit”** Teksti Masoret thotë thjesht “e bija e”; ndërsa teksti samaritan, Septuaginta dhe përkthimet siriake shkruajnë “biri i”. Nga konteksti dhe nga v. 24 është e qartë se bëhet fjalë për një mbesë.

Zibeoni quhet hivit. Nëse është e vërtetë se kjo vajzë është kushërirë me një nga vajzat e përmendura në kapitullin 26, edhe ajo quhet hivite. Ka patur shumë pështjellim në përkthimin e DHV mes marrëdhënies së saktë mes hititëve (BDB 366), hivitëve (BDB 295) dhe horitëve (BDB 360 II, shih v. 20; 14:6). Zakonisht, fjala “horitë” (shih v. 20) përdoret për hurët josemitë (ZPBE, vëll. 3, f. 228-229), por, me sa duket, kjo fjalë mund të përdoret dhe për një grup semitësh që ishin minatorë, ose banorë shpellash (BDB 359, KB 339, “vrimë”). Provë për këtë është fakti se të gjithë emrat e tyre janë semitë, jo hurë.

36:3 “Basemat” Kjo vajzë quhet “Mahalat”, që do të thotë “fal” (BDB 142) në Zan. 28:9. Është interesante që, në Pentatukun Samaritan, emri i saj ndryshohet nga Basemat (Zan. 36:3, 4, 10) në Mahalat. Kjo tregon se, qysh shumë herët, studiuesit i kuptonin problemet e këtyre emrave (pra, një person kishte dy emra, një nofkë, në ndryshim emri). Duhet patur parasysh se Esau u martua me njërin nga vajzat e Ishmaelit me qëllim që t’i bënte qejfin të atit dhe të ëmës.

▣ **“motrën e Nebaiotit”** Mendohet se, në këtë kohë, Ishmaeli kishte vdekur, kështu që nuse e kishte dhënë i vëllai; kjo është arsyeja pse përfshihet dhe emri i tij në këtë pasazh. Ka mundësi, për shkak se kjo ndodh shumë

shpesh (pra, vëllai vepron si përfaqësues i familjes në çështjet martesore: Labani, Simoni/Levi, madje dhe Abrami që shtirej sikur ishte i vëllai i Sarait), që kjo të reflektojë kulturën e Lindjes së Afërt të lashtë. Për shkak të mbizotërimit të emrave të grave në këtë gjenealogji, disa mendojnë se këto fise arabe kishin prirje matriarkale; por, në këtë pikë, dokumentacioni historik është i paqartë.

36:4-5 Kjo është një listë e disa prej fiseve kryesore të Esaut, që më vonë, do të zhvillohet në formën e listave të krerëve fisnorë, që jepet më vonë në këtë kapitull. Ky kapitull mund të ndahet në bazë të përmbajtjes së këtyre gjenealogjive.

1. vgj. 2-9, fëmijët e Esaut në Kanan
2. vgj. 10-14, nipërit e Esaut në Seri
3. vgj. 15-19 dhe 40-43 janë krerët e kombit të Edomit
4. vgj. 20-30 rendisin krerët vendas të kësaj zone
5. vgj. 31-39 janë mbretërit e mëvonshëm të Edomit (një listë e ngjashme jepet në 1 Kro. 1:35-54)
6. vgj. 40-43 janë emrat e krerëve që rrjedhin nga Esau

Një listë shumë e ngjashme jepet në 1 Kro. 1:35-54.

36:5 “Korahun” Unë zgjodha thjesht një nga emrat që përdoret dy herë, me qëllim që të tregoj vështirësinë që ta kuptojmë vërtet marrëdhënien e detajuar të këtyre gjenealogjive. Disa kanë thënë se këtu përmenden dy “Korahë” të ndryshëm; njëri këtu, në v. 5, dhe tjetri në v. 16. Mirëpo Rashi thotë se ata lidhen nga fakti se i njëjti person u martua me gruan e të atit. Kjo tregon anësinë e judenjve kundër Esaut. Interpretimi rabinik i këtij kapitulli është shumë negativ dhe supozon inceste dhe probleme të rënda familjare në gjenealogjinë e Esaut. Kjo mund të jetë e vërtetë, por nuk thuhet shkoqur në tekst, dhe ky kuptim negativ mund të arrihet vetëm me anë të një hamendësimi paragjykses.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 36:6-8

⁶Pastaj, Esau mori gratë, bijtë dhe bijat e veta, dhe gjithë familjen e vet, gjithë gjënë e gjallë, gjithë kopetë dhe gjithë pasurinë që kishte fituar në vendin e Kananit dhe shkoi në një vend tjetër, larg të vëllait, Jakobit. ⁷Sepse pasuria e tyre ishte bërë tepër e madhe që ata të jetonin së bashku, dhe toka ku banonin nuk i mbante dot, për shkak të bagëtive të tyre. ⁸Kështu, Esau jetoi në vendin kodrinor të Seirit; Esau është Edomi.

36:6 “Esau mori gratë, bijtë dhe bijat e veta... dhe shkoi në një vend tjetër, larg të vëllait, Jakobit” Arsyerja për këtë ndarje përmendet në kapitullin 36: nevoja për më shumë kullotë (shih v. 7). Mirëpo, nga ana teologjike, kjo ndarje duket se lidhet me faktin që trashëgimtar i vërtetë i tokës së Palestinës ishte Jakobi (ky ishte bekimi i Isakut); kur ai u kthye, trashëgoi, përveç bagëtive të tij, dhe ato të babait, Isakut.

36:8 “Kështu, Esau jetoi në vendin kodrinor të Seirit; Esau është Edomi” Ka shumë mundësi që, gjatë viteve të mungesës së Jakobit, Esau t’i ketë zhvendosur tufat e vet nga Seiri në Kanan në periudha të ndryshme të vitit; prandaj, ky varg thjesht thotë se ai qëndroi në Seir (shih 32:3). Megjithatë, kjo është e paqartë. Mali Seir u bë emri tradicional i kombit të Edomit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 36:9-14

⁹Pra, këto janë librat e breznive të Esaut, babait të edomitëve në vendin kodrinor të Seirit. ¹⁰Këta janë emrat e bijve të Esaut: Elifazi, biri i gruas së Esaut, Ada; Reueli, biri i gruas së Esaut, Basemat. ¹¹Bijtë e Elifazit ishin Temani, Omari, Zefo, Gatami dhe Kenazi. ¹²Timna ishte konkubinë e birit të Esaut, Elifazit, dhe ajo i lindi Elifazit Amalekun. Këta janë bijtë e Adës, gruas së Esaut. ¹³Këta janë bijtë e Reuelit: Nahati dhe Zerahu, Shammahu dhe Micahu. Këta ishin bijtë e Basematit, gruas së Esaut. ¹⁴Këta ishin bijtë e gruas së Esaut, Oholibamës, bija e Anahut dhe mbesa e Zibeonit: ajo i lindi Esaut Jeushin, Jalamín dhe Korahun.

36:10 “Këta janë emrat e bijve të Esaut” Nga renditja e përsëritur e bijve të Esaut është e qartë se ky kapitull ndahet në disa lloje të ndryshme dokumentesh gjenealogjike (shih shënimin në 36:4-5).

36:11 “bijtë e Elifazit” Ka patur shumë diskutime nëse ky është i njëjti Elifaz që përmendet dhe në librin e Jobit. Kjo teori mund të ketë njëfarë besueshmëri për shkak se vendi i Uzit (pra, një bir që quhej Uz) përmendet në v. 28. Edomi ishte i famshëm për burrat e tij të mençur, sidomos ata nga qyteti i Temanit. Këto dy prova tregojnë se Edomi mund të ketë qenë vendlindja e Jobit. Nuk është e qartë nëse Elifazi është i njëjti person me “shokun” e Jobit.

36:12 “Timna ishte konkubinë e birit të Esaut, Elifazit... ajo i lindi Elifazit Amalekun” Ajo përmendet si konkubinë; qartazi, për shkak se është e ëma e armikut të egër të izraelitëve, pra, e fisit të “amalekitëve” (shih Eksodi 17; LiP. 25:17, 19; 1 Samuelit 15). Synohej si thënie përçmuese, për shkak se Amaleku është i vetmi fëmijë i një konkubine që përmendet në këtë listë gjenealogjike.

36:14 “bijtë e gruas së Esaut, Oholibamës” Ka patur shumë diskutime pse vetëm bijtë e kësaj gruaje përmenden së bashku me nipërit. Disa thonë që kjo bëhet për t’i ulur fëmijët në nivelin e nipërve; pra, është koment përçmues për bijtë e kësaj gruaje. Ndoshta, kjo lidhet me të drejtat e trashëgimisë.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 36:15-19

¹⁵Këta janë krerët e bijve të Esaut. Bijtë e Elifazit, të parëlindurit të Esaut, janë kreu Teman, kreu Omar, kreu Zefo, kreu Kenaz, ¹⁶kreu Korah, kreu Gatam, kreu Amalek. Këta janë krerët e rrjedhur nga Reueli në vendin e Edomit; këta janë bijtë e gruas së Esaut, Basematit. ¹⁸Këta janë bijtë e gruas së Esaut, Oholibamës: kreu Jeush, kreu Jalam, kreu Korah. Këta janë krerët e rrjedhur nga gruaja e Esaut, Oholibama, bija e Anahut. ¹⁹Këta janë bijtë e Esaut (pra, Edomit), dhe këta janë krerët e tyre.

36:15-19 Kjo është një listë e krerëve fisnorë që rrodhën nga Esau. Fjala “krye” (BDB 49 II) është fjala hebraisht “një mijë” (BDB 48 II), që përdoret për

1. një familje, ose njësi fisnore, Joz. 22:14; Gjyq. 6:15; 1 Sam. 23:23; Zak. 9:7
2. njësit ushtarak, Eks. 18:21, 25; LiP. 1:15
3. numri një mijë, Zan. 20:16; Eks. 32:28
4. simbolizëm, Zan. 24:60; Eks. 20:6 (LiP. 7:9; Jer. 32:18)
5. në ugaritisht (gjuhë e së njëjtës familje, pra, ajo semite), të njëjtat bashkëtingëllore formojnë emrin *alluf*, që do të thotë “shef/kryetar” (shih Zan. 36:15). Për Num. 1:39, kjo do të thotë që ishin 60 krerë dhe 62,700 burra nga Dani. Problemi shfaqet kur bëhet e qartë se ka më tepër krerë se ç’duhet për numrin e burrave të disa fiseve.

Shumë nga problemet me numrat në DHV mund të shpjegohen nga fakti se ne s’e dimë saktësisht si duhen përkthyer disa nga këto fjalë hebraisht. Shumë nga bijtë e Esaut përmenden në këtë listë krerësh, gjë që tregon se familja e tij mori përsipër udhëheqjen në këtë zonë gjeografike.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 36:20-30

²⁰Këta janë bijtë e Seir horitit, banorët e vendit: Lotani, Shobali, Zibeoni dhe Anahu, ²¹Dishoni, Ezeri dhe Dishani. Këta janë krerët e rrjedhur nga horitët, bijtë e Seirit në vendin e Edomit. ²²Bijtë e Lotanit ishin Hori dhe Hemami; dhe motra e Lotanit ishte Timna. ²³Këta janë bijtë e Shobalit: Alvani, Manahathi dhe Eballi, Shefo dhe Onami. ²⁴Këta janë bijtë e Zibeonit: Aiahu dhe Anahu – ky është Anahu që gjeti burimet me ujë të nxehtë në shkretëtirë, kur po kulloste gomarët e të atit, Zibeonit. ²⁵Këta janë fëmijët e Anahut: Dishoni dhe Oholibama, bija e Anahut. ²⁶Këta janë bijtë e Dishonit: Hemdani, Eshbani, Ithrani dhe Kherani. ²⁷Këta janë bijtë e Ezerit: Bilhani, Zaavani dhe Akani. ²⁸Këta janë bijtë e Dishanit: Uzi dhe Arani. ²⁹Këta janë krerët e rrjedhur nga horitët: kreu Lotan, kreu Shobal, kreu Zibeon, kreu Anah, ³⁰kreu Dishon, kreu Ezer, kreu Dishan. Këta janë krerët e rrjedhur nga horitët, sipas krerëve të tyre të ndryshëm në vendin e Seirit.

36:20 “Këta bijtë e Seir horitit, banorët e vendit” Nga LiP. 2:12 mësojmë se bijtë e Esaut dëbuan banorët e Edomit, ndërsa bijtë e Jakobit dëbuan banorët e vendit të Kananit. Megjithatë, shohim se kishte dhe ndërmartesa mes këtyre dy grup-popujve. Është e paqartë nëse ndërmartesa ishte rezultat fillestar i shkrirjes së popujve, apo nëse ishte rezultat i mposhtjes së këtyre popujve dhe i rrëmbimit të grave të tyre si plaçkë.

36:24 Këta janë bijtë e Zibeonit... që gjeti burimet me ujë të nxehtë në shkretëtirë, kur po kulloste gomarët e të atit, Zibeonit” Fjala hebraisht, që përkthehet “burime me ujë të nxehtë” (BDB 411) është e vështirë për t’u përcaktuar. Dua ta përdor si shembull të disa vështirësive që hasim kur përpiqemi të kuptojmë disa pjesë të DHV, sidomos ato pjesë që përshkruhen me fjalë që përdoren rrallë.

1. kjo fjalë përdoret vetëm këtu në Biblën hebraisht
2. në Septuagintë, thjesht tejkronjëzohet, nuk përkthehet
3. në Vullgatë, përkthehet “burime me ujë të nxehtë” (shih REB), që e dimë se ishin të pranishme në këtë zonë gjeografike
4. disa përkthime mendojnë se bëhet fjalë për “gjarpërinjtë”, që janë po ashtu të pranishëm në këtë zonë
5. Peshita i ndryshon bashkëtingëlloret “jmm” (ממ) në “mjm” (ממ), që do të thotë “ujë” (shih NKJV)
6. Rabinët thonë se këtu bëhet fjalë për një fjalë shumë të ngjashme, që do të thotë “mushka” (shih KJV, ASV, NEB), pasi kjo është një mënyrë simbolike ose idiomatike për të thënë se ky fis nuk arriti asgjëkund (p.sh., mushkat nuk riprodhohen dot)
7. Pentatuku Samaritan e ndryshon këtë fjalë në *Emim*, që përdoret në LiP. 2:10 për gjigantët.

Këto ndryshime kaq të mëdha në përkthim tregojnë problemin kur përpiqemi të rrokim thelbin e këtyre fjalëve të rralla hebraisht. Duhet të ruhem që të mos kapemi pas këtyre lloj detajesh, që nuk ndikojnë aspak në të vërtetat kryesore të njësisë letrare në fjalë! Ato janë interesante, por nuk janë thelbësore.

36:25 Vini re se njëri nga emrat e grave të Esaut, Oholibama, përdoret sërish këtu në lidhje me të bijën e Adahut (shih v. 2). Kjo ka shkaktuar probleme të mëdha ndër komentuesit. The Pulpit Commentary thotë se bëhet fjalë për një person tjetër, se ishte kushëri me të atin e gruas së Esaut. Emrat e njëjtë përdoren gjerësisht në familje, rajone, zona dhe periudha të ndryshme kohore. Shpesh, njerëz të ndryshëm kanë të njëjtin emër. E vetmja mënyrë si bëhej dallimi mes tyre ishte kur përmendej emri i babait.

36:26 “Dishon” Teksti hebraisht shkruan “Dishan”, por, për shkak të 1 Kro. 1:41, shumica e përkthimeve e kanë ndryshuar si fjalë. Është një tjetër pasardhës në v. 3 që quhet “Dishon” (ose, në 1 Kro. 1:42, “Dishan”).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 36:31-39

³¹Këta janë mbretërit që sunduan në vendin e Edomit përpara se të sundonte ndonjë mbret mbi bijtë e Izraelit. ³²Bela, biri i Beorit, mbretëroi në Edom, dhe emri i qytetit të tij ishte Dinhabah. ³³Pastaj, Bela vdiq, dhe Jobabi, i biri i Zerahut të Bozrahut, u bë mbret në vend të tij. ³⁴Pastaj, Jobabi vdiq dhe, në vend të tij, u bë mbret Hushami i vendit të temanitëve. ³⁵Pastaj, Hushami vdiq dhe, në vend të tij, u bë mbret Hadadi, biri i Bedadit, që mposhti Midianin në fushën e Moabit; dhe emri i qytetit të tij ishte Avith. ³⁶Pastaj, Hadadi vdiq dhe, në vend të tij, u bë mbret Samlahu i Masrekahut. ³⁷Pastaj, Samlahu vdiq, dhe, në vend të tij, u bë mbret Shauli i Rehobothit nga lumi Euftrat. ³⁸Pastaj, Shauli vdiq, dhe, në vend të tij, u bë mbret Baal-hanani, biri i Akborit. ³⁹Pastaj, Baal-hanani, biri i Akborit, vdiq, dhe në vend të tij u bë mbret Hadari; dhe emri i qytetit të tij ishte Pau; dhe emri i gruas së tij ishte Mehetabeli, bija e Matredit, bija e Mezahabit.

36:31 “Këta janë mbretërit që sunduan në vendin e Edomit përpara se të sundonte ndonjë mbret mbi bijtë e Izraelit” Ky varg ka shkaktuar shumë debat mes komentuesve të DHV. Për shkak se përmend mbretërit e Izraelit, duket se u shkrua në një periudhë të mëvonshme, kur Izraeli kishte mbretër. Kjo duket se nënkupton që Zanafilla, ndonëse nuk u shkrua më vonë, u redaktua në një periudhë të mëvonshme. Ata që i përmbahen hipotezës dokumentare (katër autorë të ndryshëm e të mëvonshëm, J.E.D.P.) e përdorin këtë si provë të fortë se autori origjinal i Pentatukut nuk ishte Moisiu. Ata që besojnë në autorësinë e Moisiut thonë se kjo ishte profeci për kohën kur do të viheshin mbretër në Izrael. Duhet pranuar se për Izraelin profetizohet se do të kishte mbret që në Zan. 49:10; Num. 24:7, 17; LiP. 17:14-20. Mua më duket e qartë se dikush i ka redaktuar shkrimet e Moisiut—ndoshta, ishte Jeremia, Ezra, apo ndonjë nga shkollat e profetëve; kjo s’dihet me qartësi, por komente të shkurtra redaktoriale si ky nuk e minojnë aspak autorësinë e Pentatukut nga Moisiu. Shih Hyrjen, Autorësia, në Vëll. 1A “Si filloi gjithçka”, Zanafilla 1-11.

36:32 “Bela, biri i Beorit” Bashkëtingëlloret e këtij emri, Bela (BDB 118), ngjasojnë me emrin e Balaamit, që ishte po ashtu biri i Beorit (BDB 129). Këto janë dy rastet e vetme kur përmendet emri i këtij babai (shih Num.

22-24). Është e pagjasë që t'i identifikojmë këta të dy me të njëjtin person, por, në këto lloj listash gjenealogjike, asgjë s'është e sigurt.

36:37 “lumi Euftrat” Kjo fjalë hebraisht, “lumë” (BDB 625), në shumicën e rasteve përdoret për të nënkuptuar lumin Euftrat (shih 31:21). Mirëpo, në këtë kontekst, duhet të bëhet fjalë për një lumë të vendit, pasi nuk ka të dhëna historike për ndonjë mbret nga pasardhja e Esaut që të ketë mbretëruar ndonjëherë në tokën e Mesopotamisë.

36:39 Për shkak të përmendjes së disa grave në v. 39, Albright (arkeolog i spikatur amerikan) mendon se në Edom duhet të ketë patur një sërë mbretërisht matriarkalë. Meqë është e qartë se asnjë prej këtyre mbretërve nuk ishte bir i mbretërve të mëparshëm, dhe për shkak se përmenden gratë e tyre, kjo mbetet një mundësi, ndonëse s'ka të dhëna historike për të.

■ **“Hadari”** Teksti Masoret thotë “Hadar” (BDB 214). Mirëpo, në 1 Kro. 1:50, shqiptohet “Hadad”. Hadadi (BDB 212, shih 1 Mbre. 11:14, 17, 21, 25) u bë titull i përgjithshëm për mbretërit e Sirisë, por në këtë rast nuk bëhet kurrsesi fjalë për Sirinë.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 36:40-43

⁴⁰Dhe këta janë emrat e krerëve që rrodhën nga Esau, sipas familjeve dhe vendeve të tyre, dhe sipas emrave të tyre: kreu Timna, kreu Alvah, kreu Jetheth, ⁴¹kreu Oholibama, kreu Elah, kreu Pinon, ⁴²kreu Kenaz, kreu Teman, kreu Mibzar, ⁴³kreu Magdiel, kreu Iram. Këta janë krerët e Edomit (pra, të Esaut, babait të edomitëve), sipas banimeve të tyre në vendin e zotërimit të tyre.

36:40 “këta janë emrat e krerëve që rrodhën nga Esau” Kjo duket shumë e ngjashme me listën e krerëve të përmendur më herët, por ky grup i veçantë përcaktohet në bazë të vendndodhjes së tyre.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t'i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse u kushtohet një kapitull i tërë pasardhësve të Esaut?
2. Pse ka kaq shumë përshtjellim në renditjen e grave të tij?
3. Pse duket sikur jepen pesë lista të ndryshme në këtë kapitull?
4. Përvijoj shkurtimisht marrëdhënien mes pasardhësve të Esaut dhe pasardhësve të Izraelit.
5. Shpjego marrëdhënien mes fjalëve “hitit”, “hivit” dhe “horit”.

ZANAFILLA 37

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Ëndra e Jozefit	Jozefi ëndërron për madhështi	Jozefi shitet skllav	Jozefi dhe vëllezërit	
37:1-2a	37:1-4	37:1-2a	37:1-2a	Jozefi dhe vëllezërit
37:2b-4		37:2b-4	37:2b	37:2
			37:3-4	37:3-4
37:5-8	37:5-8	37:5-8	37:5-7	37:5-11
			37:8	
37:9-11	37:9-11	37:9-11	37:9	
			37:10-11	
	Jozefi shitet nga vëllezërit		Jozefi shitet dhe çohet në Egjipt	Jozefi shitet nga vëllezërit
37:12-14	37:12-17	37:12-14a	37:12-13a	37:12-14
			37:13b	
			37:14a	
		37:14b-24	37:14b-15	
37:15-17				37:15-17
			37:16	
Komploti kundër Jozefit			37:17	
37:18-24	37:18-22		37:18-20	37:18-20
			37:21-24	37:21-25a
	37:23-28			
37:25-28		37:25-28	37:25-28	37:25b-27
				37:28-30
37:29-36				
	37:29-36	37:29-30	37:29-30	
		37:31-32	37:31-32	37:31-35
		37:33-35	37:33-35	
		37:36	37:36	37:36

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë

4. Etj.

MËSIMET KONTEKSTUALE

- A. Kjo nis historinë e shkuarjes së Jakobit dhe familjes së tij (duke theksuar Jozefin) në Egjipt, që do të mbizotërojë në pjesën tjetër të librit të Zanafillës, pra, kapitujt 37-50, me vetëm dy paranteza të shkurtra.
1. në lidhje me Judën dhe Tamarën (shih Zanafilla 38)
 2. në lidhje me bekimin e fiseve nga Jakobi (shih Zanafilla 49)
- B. Ky migrim në Egjipt, dhe pasojat e tij, profetizohen në Zan. 15:13-16.
- C. Historia e Jozefit është ndryshe nga narrativat e tjera historike të Zanafillës.
1. JHVH nuk i shfaqet drejtpërdrejt Jozefit (madje, as engjëjt s'i shfaqen)
 2. historia është e gjatë, me një vijë zhvillimi që zgjat disa kapituj
 3. JHVH vepron në mënyra të fshehta, të panjohura dhe teologjike (pra, “burri”, i 3:15-17)
 4. Gjeografia ndryshon nga Uri, në Haran, në Kanan, pastaj në Egjipt

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 37:1-2a

¹Dhe Jakobi jetoi në vendin ku kishte banuar i ati i tij, në vendin e Kananit. ²Këto janë librat e breznive të Jakobit.

37:1 Për shkak të frazës në v.2a, që duket se është mënyra sesi autori i Zanafillës e ndan librin në pjesë të ndryshme, shumica e komentuesve besojnë se v.1 duhet të jetë pjesë e kapitullit 36. Vargu 1, në fakt, tregon sërish vendosjen gjeografike të Jakobit në dallim nga Esau.

▣ **“në vendin ku kishte banuar i ati i tij”** Kjo ishte pjesë e premtimit abrahamik (Zanafilla 12, 15, 17; 28:4). Stili nomadik i jetesës dhe destinacioni i premtuar ishin vepra besimi.

37:2 “Këto janë librat e breznive të Jakobit” Kjo është frazë e përsëritur, që shënon ndarjet e këtij libri nga Moisiu (shih 2:4; 5:1; 6:9; 10:1; 11:10, 27; 25:12, 19; 36:1, 9; dhe 37:2). Është e paqartë nëse kjo frazë (apo kolofon) përbën fillimin e pjesës vijuese, apo fundin e pjesës së mëparshme.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 37:2b-4

^{2b}Kur ishte shtatëmbëdhjetë vjeç, Jozefi po kulloste bagëtinë me të vëllezërit ndërsa ishte ende djalosh, së bashku me bijtë e Bilhahut dhe bijtë e Zilpës, gratë e të atit. Dhe Jozefi solli njoftime të këqija për ta tek i ati. ³Dhe Izraeli e donte Jozefin më shumë se gjithë bijtë e tjerë, sepse ishte djali i pleqërisë; dhe i bëri një tunikë shumëngjyrëshe. ⁴Vëllezërit e tij panë se i ati e donte Jozefin më shumë nga gjithë vëllezërit; dhe kështu, e urren dhe nuk i flisnin dot miqësisht.

37:2-b “Kur ishte shtatëmbëdhjetë vjeç, Jozefi” Moshë e Jozefit në kohën kur e shitën vëllezërit skllav është e rëndësishme, pasi, më vonë, do ta krahasojmë me moshën e tij në kohën kur qëndron para faraonit në Zanafilla 41:46 (30 vjeç). Moshë e tij përfundimtare jepet në 50:26 (110 vjeç).

▣ **“ndërsa ishte ende djalosh”** Kjo fjalë (BDB 654 II) mund të përdoret në kuptimin e fjalës “çirak”, ose “stazhier” (shih Eks. 33:11, ku përdoret për marrëdhënien e Jozueut me Moisiun). Ka gjasa që edhe bijtë e Bilhahut dhe Zilpës të kenë qenë çirakë. Ndonëse ishin në fushë dhe vepronin si barinj, nuk e mbanin vetë gjithë përgjegjësinë për tufat.

▣ **“Bilhahut”** Kjo është shërbëtorja e Raketës. Disa mendojnë se identifikimi i Jozefit me bijtë e saj bëhet për shkak se, ndoshta, ajo vazhdoi që ta rriste pas vdekjes së Raketës. Nga Zan. 30:5-7, mësojmë se dy bijtë e tjerë të Bilhahut ishin Dani dhe Naftali.

▣ **“bijtë e Zilpës”** Kjo ishte shërbëtorja e Leas, dhe fëmijët e saj renditen në Zan. 30:9-13. Ata ishin Gadi dhe Asheri.

▣ **“Dhe Jozefi solli njoftime të këqija për ta tek i ati”** Natyra e saktë e këtij njoftimi, apo për kë bënte fjalë, është e paqartë (e njëjta fjalë përdoret dhe për njoftimin e dhjetë spiunëve në Num. 14:37), por naiviteti i Jozefit del në pah këtu. Ai do të bëjë një sërë veprimesh që do t’i shtyjnë të vëllezërit që ta urrejnë.

1. spiunimi për keq në v. 2
2. xhaketa e veçantë në vgj. 3-4, që ia dha Jakobi
3. ëndrrat e tij mburravece, që jepen në vgj. 5-10

37:3 “Dhe Izraeli e donte Jozefin më shumë se gjithë bijtë e tjerë” Emri i Jakobit u ndryshua në “Izrael” pasi luftoi me engjëllin në përroin e Jabokut (shih Zan. 32:22-32). Emri i tij ka disa etimologji të mundshme. Mendoj se ajo që përputhet me kontekstin e Zanafillës 32 është: *“Eli të ruajtë”*. Shih Temën e Veçantë në 32:28.

Jakobi duhet t’i kishte nxënë që nga fëmijëria e vet mësimet për problemet që vijnë nga favoritizmi, por, me sa duket, s’ua kishte vënë veshin. Favoritizmi i tij përgatit skenën për refuzimin e Jozefit nga vëllezërit.

▣ **“sepse ishte djali i pleqërisë”** Kjo është frazë disi e pazakontë, sepse Benjamini ishte djali më i vogël i Rakelës. Ndoshta, ka kuptimin që Jozefi i lindi pasi Jakobit i kishin lindur shumë bij të tjerë. Literalizmi perëndimor është rrezik i madh kur vjen puna te interpretimi i teksteve të lashta semite. Rabinët dhe Targumet e kuptojnë këtë mospërputhje, ndaj e përkthejnë: *“biri që kishte urtësinë e moshës së pjekur”*. Konteksti i mëvonshëm do të tregojë se s’është aspak kështu.

▣

NASB	“tunikë shumëngjyrëshe”
NKJV	“tunikë me shumë ngjyra”
NRSV, REB	“rrobë e gjatë me mëngë”
TEV	“rrobë e gjatë me mëngë të plota”
NJB	“tunikë e zbukuruar”
LXX	“xhaketa me shumë ngjyra”
Peshita	“rrobë e bukur me mëngë të gjata”
JPSOA	“tunikë të zbukuruar”

Etimologjia e kësaj fjale hebraisht (BDB 509 KONSTRUKT 821) është e paqartë. Zakonisht, tunika ishte një veshje pune me mëngë të gjata, që zgjatej deri te gjunjët (e meshkujve ose femrave). Duket se kjo tunikë e veçantë ishte, ose me gjatësi të plotë, nga pëllëmbët e duarve te kërcinjët e këmbëve (BDB 821), ose ishte shumëngjyrëshe (LXX). Sido që të jetë, është e qartë se nuk ishte veshje pune. Përmendja tjetër e kësaj tunike në DHV është 2 Sam. 13:18, ku Tamara veshi të njëjtin lloj robe, që përshkruhet si e përshtatshme për bijat e virgjra të mbretit; pra, nënkuptonte familjen mbretërore. Ka gjasa që Jozefi ta ketë kuptuar që i ati e dinte se ai ishte biri i Premtimit, ngaqë Rubeni ishte skualifikuar për shkak të aktit të pahijshëm seksual me konkubinën e Jakobit, ndërsa Simoni dhe Levi ishin skualifikuar për shkak të kasaphanës së Shekemit (Zanafilla 34; shih dhe Zan. 35:22).

Nga *The IVP Bible Background Commentary* (f. 68):

“Pikturat egiptiane të kësaj periudhe paraqesin kananitë të veshur mirë, që mbajnë rroba me mëngë të gjata dhe të qëndisura, me një shall me xhufka, i mbështjellë diagonalisht nga brezi në gju”.

37:4 “Vëllezërit e tij panë se i ati e donte Jozefin më shumë se gjithë vëllezërit” Kjo përcakton skenën për refuzimin e Jozefit nga vëllezërit.

▣ **“urryen”** Kjo FOLJE (BDB 971, KB 1338, *Kal PASKAJORE KONSTRUKT*) përdoret në vgj. 4, 5, 8; vini re dhe Eks. 18:21; 20:5; 23:5; Lev. 19:17; 26:17; LiP. 5:9; 7:10,15; 12:31; 16:22; 19:11; 30:7; 32:41.

▣

NASB	“miqësisht”
NKJV, NRSV,	

LXX	“paqësisht”
TEV	“në mënyrë miqësore”
NJB	“fjalë të sjellshme”
REB	“fjalë të rënda”
JPSOA	“fjalë miqësore”

Kjo është EMRI hebraisht *shalom* (BDB 1022). Vëllezërit e tij nuk ishin në gjendje as të përdornin përsëritjen tipike të kohës. Nuk donin që Jozefi të kishte qetësi, shëndet dhe begati!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 37:5-8

⁵Pastaj, Jozefi pa një ëndërr dhe, kur ua tha të vëllezërve, ata e urryen dhe më tepër. ⁶U tha: “Ju lutem, dëgjojeni këtë ëndërr që pashë; ⁷sepse, ja, ne po lidhnim duaj në fushë dhe, ja, duajt e mi u ngritën dhe qëndruan drejt në këmbë; dhe, ja, duajt tuaj u mblodhën rreth duajve të mi dhe u përkulën para tyre”. ⁸Atëherë, vëllezërit i thanë: “Vërtet do të mbretërosh mbi ne? Ose, vërtet do të sundosh mbi ne?” Kështu, e urryen dhe më tepër për shkak të ëndrrave dhe fjalëve të tij.

37:5 “Pastaj, Jozefi pa një ëndërr” Duhet theksuar se, deri në këtë pikë në Zanafillë, Perëndia e ka komunikuar vullnetin e vet përmes ëndrrave dhe vegimeve (shih 20:3; 28:12; 31:11, 24). Njerëzit në Lindjen e Afërt të lashtë i interpretonin ëndrrat si burim të vlefshëm zbuluese nga perënditë. Ëndrrat e Jozefit ishin të tilla që u hodhën më tepër kripë plagëve të ndjenjave të vrara të vëllezërve (shih vgj. 19-20).

37:7-8 “duajt tuaj u mblodhën rreth duajve të mi dhe u përkulën para tyre” Kjo ishte pikërisht rrjedhoja e xhakëtës së Jozefit. Ajo përbushet në Zan. 42:6; 43:26; dhe 44:14.

Vargu 8 ka dy tipare gramatikore (PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË PAKRYER nga e njëjta rrënjë fjale) që tregojnë përforcim veprimi.

1. mbretëroj, BDB 573, KB 590
2. sundoj, BDB 605, KB 647

Ky tipar gramatikor përdoret dhe në v. 10.

3. Vij vërtet (dhe përkulem) BDB 97, KB 112

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 37:9-11

⁹Pastaj, pa sërish ëndërr dhe ua tregoi të vëllezërve, dhe u tha: “Ja, kam parë dhe një ëndërr tjetër; dhe, ja, dielli, hëna dhe njëmbëdhjetë yje po përkuleshin para meje”. ¹⁰Ia tregoi babait dhe të vëllezërve; dhe babai e qortoi dhe i tha: “Ç’është kjo ëndërr që ke parë? Unë, nëna jote dhe vëllezërit e tu do të vijmë vërtet që të përkulemi përpara teje përtokë?” ¹¹Vëllezërit patën smirë për të, por i ati e mbajti në mendje këtë fjalë.

37:9 Kjo ëndërr simbolizon udhëheqjen e ardhshme të Jozefit, si siguruesi dhe shpëtuesi i JHVH për familjen e tij. Fakti se nëna e tij (pra, hëna) ka vdekur tashmë nuk ndikon në thelbin letrar të ëndrrës.

1. paralajmërim profetik për të treguar se historinë e ka në dorë Perëndia
2. aspekt i naivitetit të Jozefit
3. mënyrë për t’i vënë vëllezërit kundër tij dhe për të zbatuar planin e Perëndisë për azilin/skllavërinë/eksodin egjiptian

Konteksti nuk mbështet asnjë prej këtyre interpretimeve. Jozefi nuk është aktori kyç në këtë rrëfim. Aktori kyç është JHVH dhe plani i tij i përjetshëm shpengues, që ta përdorë Jozefin për synimet e tij. Jozefi është njeri moral, por disi naiv. Izraeli shpëton nga veprimet e JHVH, jo nga forca e Jozefit.

37:10 “dhe i ati e qortoi” Kjo është fjalë shumë e fortë hebraisht (BDB 172, KB 199, *Kal E PAKRYER*), që në fillim, kishte kuptimin “bërtas” (shih Jer. 29:27). Shpesh, përdoret për qortimin e kombeve nga Perëndia (shih Isa. 17:13). Madje, është fjala që përdoret kur JHVH qorton Satanin në Zak. 3:2.

■ **“unë, nëna jote”** Duhet të mos harrojmë se, në atë kohë, Rakela kishte vdekur (shih Zan. 35:19). Disa mendojnë se ai ende mendonte për të, ose se bëhet fjalë për Lean, motrën e madhe të Rakelës, ose për Bilhahun, që rriti Jozefin.

37:11 “Vëllezërit patën smirë për të” Kjo FOLJE (BB 888, KB 1109 *Piel E PAKRYER*) është paralele me fjalën “urryen” (shih vgj. 4, 5, 8).

Kjo pjesë e v. 11 kombinohet me v. 28 dhe 39:21, dhe 45:4, në predikimin e Stefanit në Veprat 7:9 në formën e një citimi të kombinuar.

■ **“por i ati e mbajti në mendje këtë fjalë”** Kjo na kujton dhe Marinë, e cila i mbajti thëniet për Jezusin në zemrën e vet (shih Luka 2:19, 51). Jakobi e kuptoi se Perëndia e kishte zbuluar shumë herë veten në ëndrra për të vërtetuar dikë që duhet të merrte bekimin atëror. Jakobi, jo vetëm që donte ta besonte këtë, por, deri tani, ngjarjet historike duket se nënkuptojnë se Jozefi do të ishte kreu i premtuar i familjes së besëlidhjes. Megjithatë, nga kapitujt e mëvonshëm mësojmë se Perëndia nuk iu shfaq kurrë drejtpërdrejt Jozefit siç pati bërë me Abrahamin, Isakun dhe Jakobin. Mësojmë se ai që do ta vazhdonte gjenealogjinë e Mesisë ishte Juda, jo Jozefi.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 37:12-14

¹²Pastaj, vëllezërit e tij shkuan të kullosnin tufën e atit të tyre në Shekem. ¹³Izraeli i tha Jozefit: “A nuk po e kullosin vëllezërit e tu tufën në Shekem? Eja, dhe do të të dërgoj te ta”. Dhe i tha: “Do të shkoj”. ¹⁴Atëherë, ai i tha: “Shko tani dhe shiko mbarëvajtjen e vëllezërve të tu dhe mbarëvajtjen e tufës, dhe më sill lajm”. Kështu, e dërgoi nga lugina e Hebronit dhe Jozefi erdhi në Shekem.

37:13 “Izraeli i tha Jozefit” Arsyeja pse i ati i Jozefit donte të merrte vesh ç’po ndodhte me të vëllezërit është e paqartë. Disa mendojnë se (1) ai po përpiquej t’i bashkonte vëllezërit me njëri-tjetrin, ose (2) meqë Jozefi e kishte njoftuar saktë herën e parë (shih v. 2), do ta bënte këtë gjë sërish në lidhje me veprimtarinë e të vëllezërve dhe mbarëvajtjen e tufës.

Që prej kësaj pike e deri në fund të kapitullit kemi një seri dialogësh mes Jakobit dhe Jozefit.

1. “eja”, BDB 229, KB 246, *Kal URDHËRORE*
2. “dërgoj”, BDB 1018, KB 1511, *Kal E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin NXITËS
3. “do të shkoj”, nuk ka FOLJE, por është shprehja e zakonshme e DHV, “ja ku jam”, që NASB e përkthen: “do të shkoj”
4. “shko”, BDB 229, KB 246, *Kal URDHËRORE*
5. “shiko”, BDB 906, KB 1157, *Kal URDHËRORE*
6. “më sill lajm”, BDB 996, KB 1427, *Hifil URDHËRORE*

37:14 “dhe më sill lajm” Jozefi e kishte bërë këtë dhe më parë, në v. 2.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 37:15-17

¹⁵Një burrë e gjeti dhe, ja, Jozefi po endej në fushë; dhe burri i tha: “Çfarë po kërkon?” ¹⁶Ai i tha: “Po kërkoj vëllezërit e mi; të lutem, më thuaj ku po e kullosin tufën”. ¹⁷Atëherë, burri i tha: “Kanë ikur prej këtej; sepse i dëgjova që thoshin: ‘Le të shkojmë në Dotan’”. Kështu, Jozefi shkoi pas vëllezërve dhe i gjeti në Dotan.

37:15-17 “Një burrë e gjeti dhe, ja, Jozefi po endej në fushë” Ky burrë pa emër na zbulon praninë e Perëndisë në gjithë këtë ngjarje (ndonëse emri i Perëndisë nuk përmendet). Regjistrohet pikërisht për këtë qëllim! Për shkak të vendeve të tjera në Zanafillë, ku engjëjt quhen “burra” (p.sh., kapitulli 18), edhe ky mund të ketë qenë engjell.

37:17 “Dotan” Ky emër do të thotë “dy puse” (BDB 206). Dotani ndodhej në rrugën kryesore tregtare, që kalonte nga Siria në Egjipt. Vini re se, në hartë, Hebroni, Shekemi dhe Dotani janë qytetet kryesore që ndodhen në këtë rrugë tregtare. Më vonë, në historinë biblike, Perëndia do ta shfaqë sërish praninë e vet në këtë vend (shih 2 Mbretërve 6).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 37:18-24

¹⁸Kur e panë nga larg, dhe para se të afrohej te ta, ata komplotuan që ta vrisnin. ¹⁹Ata thanë me njëri-tjetrin: “Ja, po vjen ky ëndërrimtari! ²⁰Prandaj, le të vijmë, ta vrasim dhe ta hedhim në një nga pusët; dhe do të themi: ‘E gllabëroi një bishë e egër’. Pastaj, le të shohim se ç’do të bëhet me ëndrrat e tij.” ²¹Por Rubeni e dëgjoi këtë dhe e shpëtoi nga duart e tyre e u tha: “Le të mos ia marrim jetën”.

²²Pastaj, Rubeni u tha: “Mos derdhni gjak. Hidheni në këtë pus, që është në shkretëtirë, por mos vini dorë mbi të” – që ta shpëtonte nga duart e tyre dhe t’ia kthente të atit. ²³Kështu ndodhi që, kur Jozefi mbërriti te vëllezërit, ata ia zhveshën tunikën, tunikën shumëngjyrëshe që kishte veshur Jozefi; ²⁴dhe e kapën dhe e hodhën në pus. Pusi ishte bos, s’kishte ujë në të.

37:18 “e panë nga larg” Ndoshta, e panë për shkak të tunikës shumëngjyrëshe, që ia kishte dhënë i ati dhe që ndoshta e vishte gjithmonë.

■ **“ata komplotuan që ta vrisnin”** Kjo FOLJE e rrallë (BDB 647, KB 699, *Hithpael* E PAKRYER) është paralele me fjalën “urrej” në Psa. 105:25. Kjo FOLJE, në formën *Piel*, përdoret nga JHVH për midianitët në Num. 25:18. PJESORJA *Kal* përkthehet “mashtues” në Malaki 1:14.

Mëkati vrastar i Kainit kundër Abelit (Zanafilla 4) kryhet sërish nga njerëzimi i rënë. Interesi vetjak është faktori vendimtar!

37:20 “do të themi” Shih v. 32. Ata planifikuan me paramendim sesi ta vrisnin, si do të vepronin me kufomën, dhe si do t’i mbulonin veprimet e tyre në prani të të atit.

■ **“Pastaj, le të shohim se ç’do të bëhet me ëndrrat e tij”** Ky mund të jetë aludim për dëshirën e tyre personale për trashëgimi, që kishin frikë se do mund t’ua uzurponte Jozefi.

37:21-22 “Rubeni” Nuk mund të jemi të sigurt për qëllimin e saktë të Rubenit, por nga ajo që thuhet në fund të v. 22, duket se ai ndiente përgjegjësi si djali më i madh që ta mbronte më të voglin. Ndoshta, ai shpresonte se kjo do ta ndihmonte që të rifitonte pozitën e vet në sy të Jakobit, në dritën e Zan. 35:22. Unë mendoj se ai donte vërtet që ta shpëtonte Jozefin, gjë që shihet nga reagimi i tij në vgj. 29 dhe 30. Kjo ngjarje tregon qartë se ai e kishte humbur ndikimin dhe pozitën udhëheqëse të të vëllezërit.

Vini re fjalët e Rubenit:

1. “Le të mos ia marrim jetën”, v. 21, BDB 645, KB 697, *Hifil* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin NXITËS
2. “Mos derdhni gjak”, v. 22, BDB 1049, KB 1629, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR
3. “hidheni në këtë pus”, v. 22, BDB 1020, KB 1527, *Hifil* URDHËRORE
4. “por mos vini dorë mbi të”, v. 22, BDB 1018, KB 1511, *Kal* E PAKRYER, E PËRDORUR NË KUPTIMIN leJOR

Vini re se përmendet qëllimi i fshehtë i Rubenit.

1. që ta shpëtonte, BDB 664, KB 717, *Hifil* PASKAJORE KONSTRUKT
2. që ta kthente te babai i vet, BDB 996, KB 1427, *Hifil* PASKAJORE KONSTRUKT

37:24 “ata e morën, e hodhën në një pus” Mund ta kuptojmë disi traumën e këtij djali adoleshent nga ajo që na thuhet në Zan. 42:21, që përshkruan përgjërimet e tij për ndihmë.

■ **“s’kishte ujë në të”** Qartazi, kjo ishte një cisternë e thatë (jo, pus, por kolektor uji), që ishin të përhapura në këtë pjesë të Palestinës. Rabinët thonë se ishin plot gjarpërinj dhe akrepa, por ky është vetëm hamendësim.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 37:25-28

²⁵Pastaj, u ulën që të hanin. Dhe, kur ngritën sytë dhe vështruan, ja, një karvan ishmaelitësh po vinte nga Gileadi, me devetë e tyre të ngarkuara me erëza, balsam dhe mirë, rrugës për t’i çuar në Egjipt. ²⁶Juda u tha të vëllezërve: “Ç’fitim kemi po ta vrasim vëllanë tonë dhe ta fshehim gjakun e tij? ²⁷Ejani, le t’ua shesim ishmaelitëve dhe të mos vëmë dorë mbi të, sepse e kemi vëlla, mishin tonë”. Dhe vëllezërit ia vunë veshin. ²⁸Atëherë, kaluan aty pari disa tregtarë midianitë, kështu që e kapën dhe e ngritën Jozefin nga pusi, dhe ua shitën ishmaelitëve për njëzet shekela argjendi. Kështu, e çuan Jozefin në Egjipt.

37:25 “Pastaj, u ulën që të hanin” Kjo tregon moskokëçarjen e zemërgurtë të këtyre vëllezërve.

■ **“një karvan ishmaelitësh po vinte nga Gileadi”** Ka një luhatje mes terminologjisë të përdorur për t’i përshkruar këta tregtarë (kritikët e burimeve letrare e konsiderojnë këtë si provë për burime të ndryshme brenda Zanafillës).

1. në v. 25, quhen ishmaelitë
2. në v. 28, quhen tregtarë nga Midiani
3. në v. 28, sërish, ishmaelitë
4. në v. 36, quhen medanitët (MT)

Këto janë emra të ndryshme për t’iu referuar të njëjtit grup, siç tregon Gjyq 8:22, 24. Gjithashtu, midianitët dhe medanitët ishin të dyja palët pasardhës të Abrahamit përmes Keturahut (shih Zan. 25:2), por përmendja e medanitëve mund të jetë problem kopjuesi (medanitë מדינים; midianitë מדינים). Ky karvan duhet të jetë përbërë nga disa grupime fisesh të ndryshme, ose këta janë thjesht emra të ndryshëm për të njëjtët njerëz.

■ **“devetë e tyre të ngarkuara... rrugës për t’i çuar në Egjipt”** Këto erëza dhe balsame aromatike ishin importe tipike për Egjiptin, pasi përdorshin (1) për balsamosje; (2) si temjan; dhe (3) si ilaçe. Gileadi (prej të cilit vinin ata) ishte i famshëm për balsamin.

37:26 “Juda u tha të vëllezërve” Nuk i dimë qëllimet e vërteta të Judës, ashtu siç nuk i dimë qëllimet e vërteta të Rubenit, por duket se ai po përpiquej ta shpëtonte të vëllanë që të mos vritej (“e kemi vëlla”, v. 27), ndonëse motivet që shpreh ai janë (1) që të fitojnë para, dhe (2) të mos kenë gjak të pafajshëm (pra, të mos kryejnë vrasje) në duart e tyre.

Nëse Juda po përpiquej ta shpëtojë gjysmëvëllanë nga vdekja, atëherë kjo është mënyrë pozitive për të karakterizuar djalin që do të bëhet paraardhësi i Jezusit. Nëse Juda po vepronte sipas arsyes së shprehur, atëherë kjo tregon se qëllimet e Perëndisë nuk bazohen te merita apo vlera e individit (shih Zanafilla 38), por në planin e përrjetshëm shpengues të JHVH për gjithë njerëzit (shih Zan. 3:15; 12:3; Eks. 19:5; shih Temën e Veçantë: Anësitë ungjillore të Bobit, në 12:3).

37:28 “ua shitën ishmaelitëve për njëzet shekela argjendi” Vini re se fjala “shekela” nuk është në tekstin hebraisht, por merret si e nënkuptuar (shih 20:16; Gjyq. 17:2-4, 10). Bëhet fjalë për një peshë parash. Nga Lev. 27:5 mësojmë se skllëverit më të rinj shiteshin për njëzet shekela, kurse ata më të moshuar shiteshin për tridhjetë shekela (shih Eks. 21:31, ose “pesëdhjetë shekela” [shih Lev. 27:3]). Gjithashtu, dimë se tregtia e skllëverve ishte realitet kulturor i Egjiptit gjatë gjithë historisë së vet.

Disa komentues e interpretojnë këtë varg kështu: ata që e nxorën Jozefin nga gropa ishin tregtarët midianitë, të cilët pastaj e shitën Jozefin te ishmaelitët në v. 25. Ata thonë se kjo u bë pa e ditur bijtë e tjerë të Jakobit dhe, si rrjedhojë, kjo shpjegon vargjet 29-30 (Reagimin e Rubenit kur pa që Jozefi nuk ndodhej në pus). Megjithatë, ky skenar nuk e shpjegon v. 27! Shpesh, teknikat e kritikëve modernë shpjegojnë më tepër mendësinë dhe presupozimet letrare të tyre sesa narrativën e lashtë historike të hebrejve.

■ **“e çuan Jozefin në Egjipt”** Është ironike se rruga që ndoqën ata me Jozefin kalonte vetëm disa kilometra larg çadrës së babait të tij! Megjithatë, shkuarja e Jozefit në Egjipt ishte vullneti i Perëndisë.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 37:29-36

²⁹Pastaj, Rubeni u kthye te pusi dhe, ja, Jozefi nuk ishte në pus; kështu, shqeu rrobat. ³⁰U kthye te vëllezërit dhe u tha: “Djali nuk është aty; po unë, ku të shkoj?” ³¹Kështu, ata morën tunikën e Jozefit, therën një cjamin dhe e zhytën tunikën në gjakun e tij; ³²dhe e çuan tunikën tek i ati i tyre dhe i thanë: “Gjetëm këtë; të lutem, shqyrtoje për të parë nëse është tunika e djalit tënd, apo jo”. ³³Kështu, ai e shqyrtoi dhe tha: “Është tunika e tim biri. E ka shqyer një bishë; Jozefi, pa dyshim, është shqyer copë e çikë!” ³⁴Kështu, Jakobi shqeu rrobat, hodhi një pëlhurë thesi mbi ije dhe vajtoi për të birin me ditë të tëra. ³⁵Pastaj, gjithë bijtë dhe bijat e tij u ngritën që ta ngushëllonin, por ai s’pranonte të ngushëllohej. Dhe tha: “Me siguri, do të shkoj në Sheol duke vajtuar për tim bir”. Kështu, i ati qau për të. ³⁶Ndërkaq, midianitët ia shitën në Egjipt Potifarit, oficerit të faraonit, kapitenit të truprojave.

37:29 “Rubeni u kthye te pusi... shqeu rrobat” Kjo ishte shenja tradicionale e vajtimit (shih 44:13). Shenja të tjera të vajtimit jepen në v. 34, kur Jakobi mëson për humbjen e Jozefit. Rubeni s’duhet të ketë qenë i pranishëm kur ata folën për planin e tyre, ose kur e shitën Jozefin.

TEMË E VEÇANTË: RITET E VAJTIMIT (SPECIAL TOPIC: GRIEVING RITES)

Izraelitët e shprehnin në mënyra të ndryshme hidhërimin për vdekjen e njeriut të dashur, apo pendimin për mëkat personal ose për krime kolektive:

1. shqyenin veshjen e jashtme (Zan. 37:29,34; 44:13; Gjyq. 11:35; 2 Sam. 1:11; 3:31; 2 Mbret. 21:27; Jobi 1:20)
2. vishnin thes (Zan. 37:34; 2 Sam. 3:31; 1 Mbret. 21:27; Jer. 48:37)
3. hiqnin këpucët (2 Sam. 15:30; Isa. 20:3)
4. vinin duart në kokë (2 Sam. 13:19; Jer. 2:37)
5. hidhnin pluhur në kokë (Joz. 7:6; 1 Sam. 4:12; Neh. 9:1)
6. uleshin përtokë (Vaj. 2:10; Ezek. 26:16 (shtriheshin përtokë, 2 Sam. 12:16); Isa. 47:1)
7. rrihnin gjoksin (1 Sam. 25:1; 2 Sam. 11:26; Nah. 2:7)
8. prisnin trupin (LiP. 14:1; Jer. 16:6; 48:37)
9. agjëronin (2 Sam. 12:16, 22; 1 Mbret. 21:27)
10. këndonin këngë vajtimi (2 Sam. 1:17; 3:31; 2 Kro. 35:25)
11. qetheshin qeros (flokun e shkulin ose e rruanin) (Jer. 48:37)
12. prisnin mjekrën (Jer. 48:37)
13. mbulonin kokën ose fytyrën (2 Sam. 15:30; 19:4)

37:30 “ku të shkoj” Ç’do të thotë Rubeni me këtë pyetje?

1. ku ta gjej?
2. s’mund të shkoj në shtëpi pa të
3. shprehje letrare e mungesës së shpresës

37:35 “Pastaj, gjithë bijtë dhe bijat e tij u ngritën që ta ngushëllonin” A nuk është ironike që pikërisht ata që shitën Jozefin, tani po përpiqen ta ngushëllojnë babanë për humbjen e tij? Ka patur disa hamendësime për fjalën “bijat e tij”. A bëhet fjalë për Dinën dhe për të tjerat, që mund t’i kenë lindur më vonë, apo bëhet fjalë për nusët e fëmijëve të tij?

■ **“Sheol”** Kjo është një fjalë (BDB 982) që përdoret për “varrin”, ose “jetën e përtejme”. Duket se ka dy etimologji të mundshme në hebraisht: (1) “zbres”, dhe (2) “pyes”, që ndoshta mund të ketë kuptimin se Sheoli kërkon më shumë njerëz, ose që njerëzit bëjnë pyetje për Sheolin. Unë mendoj se Sheoli në DHV dhe Hadesi në DHR janë sinonimike. Nga literatura rabinike, dhe nga disa prova në DHR, duket se Sheoli ndahej në dy pjesë: të drejtët dhe të ligjtë. Shih Temën e Veçantë: Ku janë të vdekurit? Në 15:15.

37:36 “Potifari” Kjo është një fjalë hebraisht, që duket se ka kuptimin “ai, të cilit (Ra, perëndia i diellit) i dha” (BDB 806). Forma më e gjatë e këtij emri gjendet dhe në rastin e priftit të Onit në Zan. 41:45.

■ **“oficerit të faraonit”** Fjala “oficer”, fjalë për fjalë, do të thotë “eunuk” (BDB 710, shih Esteri 1:10; 2:3), por për shkak se është i martuar, këtu do të thotë “lajmëtar”, ose “zyrtar” (shih 1 Mbre. 22:9; 2 Mbre. 8:6; 24:12), jo njeri i tredhur.

■ **“kapitenit të truprojave”** Ka dy mundësi për këtë fjalë, për shkak se, fjalë për fjalë, do të thotë “kryekasapi” (BDB 978, KONSTRUKT 371). Disa mendojnë se ishte “kryekuzhinieri” (BDB 371, pra, kasap) dhe këtë e bazojnë në 1 Sam. 9:23-24. Të tjerët besojnë se do të thotë “kapiten i truprojave”, në bazë të Zan. 37:36; 39:1; 40:3, 4; 41:10, 12 dhe 2 Mbre. 25:8. Sigurisht, është e mundur që njerëzit e afërm me mbretin (si kuzhinierët) të kenë shërbyer dhe si truproja të tij.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t'i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Cili duket se është burimi i tensionit mes Jozefit dhe vëllezërve të tij?
2. Përshkruaj tunikën e veçantë që i bëri Jakobi Jozefit. Çfarë simbolizonte ajo?
3. Pse i përfshiu autori biblik vargjet 15-17?
4. Rendit shenjat vajtimet, që gjenden këtu në v. 29 dhe 34, dhe në pjesë të tjera të DHV.
5. Përshkruaj pikëpamjen tënde për *Sheolin* dhe ç'lidhje ka *Sheoli* me fjalën e DHR, *Hadesin*.

ZANAFILLA 38

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Juda dhe Tamara	Juda dhe Tamara	Juda dhe Tamara	Juda dhe Tamara	Historia e Judës dhe Tamarës
38:1-5	38:1-11	38:1-11	38:1-5	38:1-5
38:6-11			38:6-11	38:6-11
38:12-19	38:12-23	38:12-19	38:12-14 38:15-16a 38:16b 38:17a 38:17b 38:18a 38:18b-19	38:12-14 38:15-19
38:20-23		38:20-23	38:20-21a 38:21b 38:22 38:23	38:20-23
38:24-26	38:24-26	38:24-26	38:24a 38:24b 38:25 38:26	38:24-26
38:27-30	38:27-30	38:27-30	38:27-30	38:27-30

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIM SFONDI

- A. Kapitulli 38 shënon, qartazi, një ndërprerje në kontekstin e historisë së Jozefit. Disa mendojnë se ky kapitull përfshihet për shkak se ndjek brezninë e fisit të Judës, që përbën dhe gjenealogjinë e Mesisë, që citohet në Mat. 1:3 dhe Luka 3:33. Është e qartë se ky kapitull i kundërvihet ekskluzivizmit dhe krenarisë raciale të judenjve. Përfshirja e një gruaje kanaanite, si Tamara, është një tjetër shembull i gjenealogjisë së përzier të Mesisë (p.sh., Rahaba dhe Ruthi).

- B. Disa mendojnë se arsyeja pse përfshihet kapitulli 38 është që të tregojë kontrastin mes degjenerimit moral të vëllezërve të Jozefit dhe veprimeve të tij shembullore, që përmenden në Zanafilla 39.
- C. Zanafilla është një rrëfim i përsëritur i planeve njerëzore që shkojnë në drejtim të kundërt me planet e Perëndisë. Kjo përmbysje situatash, nga turpi në nderim, është karakteristike për Zanafillën dhe DHV. Teologjikisht, ajo tregon sovranitetin e JHVH dhe planin e tij shpengues për botën (shih Zan. 3:15; 12:3c; Eks. 19:5c). JHVH ka punuar për rikthimin e miqësisë me krijimin e tij rebel që nga Zanafilla 3 (sidomos v. 15, që është një premtim për gjithë njerëzit e bërë në shëmbëllimin e Perëndisë, shih 1:26-27). Gjërat nuk ndodhin rastësisht!

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 38:1-5

¹Dhe, në atë kohë, ndodhi që Juda u largua nga vëllezërit e vet dhe i shkoi për vizitë njëfarë adulamiti, që quhej Hirah. ²Juda pa aty të bijën e një kananiti, që quhej Shua; dhe e mori e hyri tek ajo. ³Kështu, ajo u ngjiz dhe lindi një djalë, dhe ai e quajti Er. ⁴Pastaj, ajo u ngjiz sërish dhe lindi një djalë dhe e quajti Onan. ⁵Ajo lindi dhe një djalë tjetër dhe e quajti Shelah; dhe e lindi në Kezib.

38:1 “Dhe, në atë kohë, ndodhi” Fraza hebraisht këtu është shumë e vagullt, dhe lidhja kohore mes kapitujve 37 dhe 38 është e paqartë. Mund të ketë ndodhur, ose menjëherë pas kapitullit 37, ose pas njëfarë periudhe kohore. Vini re lidhjet e ndryshme kohore.

1. tani, Jakobi jetonte në vend, 37:1
2. dhe në atë kohë ndodhi, 38:1
3. pas shumë kohësh, 38:12
4. rreth tre muaj më vonë, 38:24
5. rreth asaj kohe, ndodhi, 38:27
6. pastaj, pas këtyre gjërave, ndodhi, 40:1
7. në fund të dy viteve të plota, ndodhi, 41:1

Është e qartë se autori është i vetëdijshëm për kohën, por këtu nuk bëhet fjalë medoemos për historinë kronologjike të llojit perëndimor.

▣ **“Juda u largua nga vëllezërit e vet”** Ka patur shumë hamendësime pse u largua Juda. Disa thonë se u largua nga degjenerimi moral i të vëllezërve, ose ndoshta nga mënyra si e trajtuan Jozefin.

▣ **“dhe i shkoi për vizitë”** Kjo FOLJE do të thotë “u kthye mënjane”, BDB 639, KB 692, *Kal E PAKRYER*. Nënkupton një largim të gjatë kohor nga vëllezërit. Ky rajon i përgjithshëm gjeografik, më vonë, do të përfshihej në pjesën fisnore të tokës që iu caktua Judës (shih Jozueu 15:35). Më vonë, shpella e Adulamit do të lidhet me bëmat e Davidit në lidhje me Saulin (shih 1 Sam. 22:1). Me sa duket, ndodhej në rajonin kodrinor të Judës, pranë luginës bregdetare.

38:2 “Shua” Ky emër (si Hurahu, v. 1, BDB 301) gjendet vetëm këtu në DHV. Bashkëtingëlloret e së njëjtës rrënjë fjale (BDB 447) kanë kuptimin “i pavarur”, ose “fisnik”. Ka të njëjtat bashkëtingëllore me fjalën “shpëtim” (BDB 447), por nuk besoj se kanë lidhje teologjike mes tyre.

▣ **“Juda pa aty të bijën e një kananiti”** Emri i vajzës nuk përmendet (ajo quhet “Bath-shua” në 1 Kro. 2:3, por ky nuk është emër, por karakterizim – “bija e Shuas”), por është e qartë se Juda duhet të ketë rënë në dashuri me shikim të parë me të. Kjo martesë e veçantë me një kananite nuk dënohet drejtpërdrejt në kontekstin e këtushëm. Me sa duket, Juda ishte bashkëshort besnik i kësaj gruaje të vetme (shih v. 12).

▣ **“Kezib”** Rabinët e përdorin këtë emër vendi (BDB 469) në mënyrë përçmuese (ngjason me fjalën “gënjej”, “mashtim”, “gjë dredhuese”, BDB 469) për fëmijët që lindën nga kjo grua. Mirëpo anësia rabinike kundër kombeve përreth është e qartë në gjithë literaturën e tyre. Ky është thjesht emër vendi. Ndoshta, është i njëjti me Akzibin (BDB 469) në Jozueu 15:44.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 38:6-11

⁶Juda mori grua për të parëlindurin e vet, Erin, dhe emri i saj ishte Tamara. ⁷Por Eri, i parëlinduri i Judës, ishte i lig në sytë e ZOTIT, kështu që ZOTI ia mori jetën. ⁸Pastaj, Juda i tha Onanit: “Hyr te gruaja e tët vëllai, dhe kryej detyrën ndaj saj si kunat, dhe krijoi vëllait tënd pasardhës”. ⁹Onani e dinte se këta pasardhës nuk do të ishin të tijtë; kështu që, kur hynte te gruaja e vëllait, e hidhte farën e tij përtokë, që të mos i jepte pasardhës të vëllait. ¹⁰Por ajo që bëri ai ishte e papëlqyeshme në sytë e ZOTIT, kështu që ia mori jetën dhe Onanit. ¹¹Atëherë Juda i tha Tamarës, nuses së të birit: “Rri vejushë në shtëpinë e atit tënd derisa të rritet im bir, Shelahu”; sepse thoshte me vete: “Kam frikë se mos vdes dhe ai si vëllezërit”. Kështu, Tamara iku dhe jetoi në shtëpinë e të atit.

38:6 “Juda mori grua për të parëlindurin e vet, Erin” Juda nuk lejoi që nusen e vet t’ia gjente i ati, por, sipas traditës kulturore, ai ia zgjodhi vetë nusen të birit. Është e qartë se, për shkak të sfondit të tij si besimtar në JHVH, ai duhet të ketë zgjedhur një vajzë të shkëlqyer. Emri i saj është Tamara, që do të thotë “pemë palme” (BDB 1071 II). Ka dhe gra të tjera në Bibël që mbajnë të njëjtin emër.

38:7 “Eri...ishte i lig në sytë e ZOTIT” Ky vlerësim negativ përmendet shpesh në DHV (shih 32:13; LiP. 4:25; 31:29; Gjyq. 2:11; 3:7,12; 4:1; 6:1; 10:6; 13:1; 1 Sam. 15:19; 1 Mbre. 11:6; 14:22; 15:26,34; 16:19,25,30; 21:20,25; 22:52; 2 Mbre. 3:2; 8:18,27; 13:2,11; 14:24; 15:9,18,24,28; 17:2,17; 21:2,6,15,16,20; 23:32,37; 24:9,19). Rezultatet e Rënies janë të kudondodhura dhe shkatërrimtare. Për shkak të paraleleve në dukje mes veprimeve të Erit dhe Onanit, që përmenden në vgj. 8-10, rabinët thonë se ata ishin të dy fajtorë për të njëjtin mëkat (pra, “e derdhnin farën përtokë”), por kjo nuk është e qartë nga konteksti. Ata thonë se Eri nuk donte që gruaja e tij të lindte fëmijë, sepse kjo gjë do ta bënte Tamarën të dukej e plakur para kohe.

Është e qartë se ata vepruan në mënyrë të papranueshme, duke shkelur rregullat e njohura. Po kështu, është e qartë se Zoti i dënon njerëzit dhe në këtë jetë (shih Jobi 22:15-16; Fja. 10:27).

38:8 “Pastaj, Juda i tha Onanit: ‘Hyr te gruaja e tët vëllai, dhe kryej detyrën ndaj saj si kunat’ Ky është koncepti i mëvonshëm kulturor i martesës levirate (shih LiP. 25:5 e më tej). Kemi vetëm dy shembuj të kësaj në Shkrimet, këtu dhe në librin e Ruthit. Të drejtat e trashëgimisë ishin çështje e rëndësishme.

Juda i jep birit të tij të dytë tre urdhra.

1. hyr te gruaja e tët vëllai, BDB 97, KB 112, *Kal* URDHËRORE
2. kryej detyrën si kunati i saj, DB 386, KB 383, *Piel* URDHËRORE
3. lind pasardhës për vëllanë tënd, BDB 877, KB 1086, *Hifil* URDHËRORE

Për një diskutim të shkurtër dhe të dobishëm të martesës levirate, “Levirate (from the Latin for ‘brother’ Marriage”, shih NIDOTTE, vëll. 4, f. 902-905 dhe ABD, vëll. 4, f. 296-297.

38:9 “Onani e dinte se këta pasardhës nuk do të ishin të tijtë” Me sa duket, Onani shqetësohej më tepër për të patur një trashëgimi më të madhe për vete sesa për familjen e të vëllait. Ky ishte i vetmi kontroll lindjeje që përmendet në DHV. Për shkak se vëllai ishte i parëlindur, pjesa më e madhe e trashëgimisë do t’i shkonte trashëgimtarit të tij. Ky kapitull zbulon qartë ligësinë e këtyre dy bijve të parë të Judës.

■ **“kështu që, kur hynte te gruaja e vëllait”** KOHA E FOLJES në hebraisht nënkupton se ai kreu vetëm një herë marrëdhënie me të (dy FOLJE në KOHËN E KRYER).

38:11 “Atëherë Juda i tha Tamarës, nuses së të birit... derisa të rritet im bir, Shelahu” Juda kishte vetëm tre bij dhe, me sa duket, dy prej tyre vdiqën pas kontaktit me Tamarën. Juda kishte frikë se mos i vdiste dhe biri i fundit dhe, kështu, do të mbetej pa pasardhës. Ky rrëfim mund të jetë shkruar për të treguar sesi të gjithë patriarkët u përpoqën t’i manipulonin premtimet e Perëndisë në lidhje me Mesinë e premtuar që do të vinte përmes farës së tyre. Ose, ndoshta, Juda veproi kështu thjesht nga frika se mos Tamara mund të ishte e mallkuar. Mëkati lidhet me faktin se e gënjeu nusen e të birit, kur nuk kishte asnjë synim t’ia jepte djalin e fundit asaj, gjë që ishte detyrim ligjor. Fakti se Tamara u kthye në shtëpinë e të atit (pra, me urdhër të Judës, BDB 442, *Kal* URDHËRORE) duket se ishte normë kulturore (shih Lev. 22:13 dhe Ruthi 1:8).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 38:12-19

¹²Pas një kohe të gjatë, bija e Shuas, gruaja e Judës, vdiq; dhe, kur përfundoi koha e zisë, Juda u ngjiti te qethësit e dhenve të tij në Timnah, bashkë me shokun e tij, Hirah adulamitin. ¹³Tamarës i thanë: “Ja, vjehri yt po shkon në Timnah për të qethur dhentë”. ¹⁴Kështu, ajo hoqi rrobat e vejushës, u mbulua me vel, u mbështoll dhe u ul te porta e Enaimit, që ndodhet në rrugën për në Timnah; sepse pa që Shelahu ishte rritur, por nuk ia kishin dhënë Tamarën për grua. ¹⁵Kur Juda e pa, mendoi se ishte lavire, sepse ajo e kishte mbuluar fytyrën. ¹⁶Kështu, ai u kthye tek ajo në rrugë dhe i tha: “Të lutem, me lejo të hyj tek ti”; sepse nuk e dinte se ajo ishte nusja e birit të tij. Dhe ajo i tha: “Çfarë do të më japësh, që të hysh tek unë?” ¹⁷Kështu, ai i tha: “Do të të dërgoj një kec nga tufa”. Më tej, ajo i tha: “A do të më japësh një peng derisa ta dërgosh?” ¹⁸Ai i tha: “Çfarë pengu të të jap?” Dhe ajo i tha: “Vulën, kordonin dhe bastunin tënd, që ke në dorë”. Kështu, ai ia dha dhe hyri tek ajo, dhe ajo u ngjiz prej tij. ¹⁹Pastaj, ajo u ngrit dhe u largua, e hoqi velin dhe veshi rrobat e vejushës.

38:12 “gruaja e Judës, vdiq” Sërish, nuk na jepet emri i saj. Juda kishte qenë monogam dhe e donte vërtet këtë zonjë kanaanite.

■ **“dhe, kur përfundoi koha e zisë, Juda u ngjiti te qethësit e dhenve të tij në Timnah”** Koha e qethjes ishte kohë festive (shih 1 Sam. 25:4, 36). Kryhej në vendin, që më vonë, do t’i jepej si trashëgimi fisit të Judës (shih Joz. 15:57). Kjo vendndodhje gjeografike është e famshme për shkak të lidhjes me Samsonin.

38:13 “Tamarës i thanë” Për mendimin tim, pavarësisht se teksti nuk na e sqaron më tepër, Tamara veprroi për arsye të perëndishme (shih v. 26). Ashtu si Rebeka dhe Jakobi (shih 25:23), mund të mos na pëlqejë metoda e veprimit të saj, por pas veprimeve të saj shihet një element besimi. Ashtu si Abrahami dhe gjithë patriarkët e tjerë, që u munduan ta ndihmonin Perëndinë për të përmbushur premtimet, unë besoj se dhe Tamara ndiente përgjegjësinë unike si gruaja e djalit të madh të Judës që të lindte pasardhës. Ajo ishte gati të poshtërohej dhe të përballej me mundësinë e vdekjes, mjafton që të arrinte t’i lindte një djalë Judës.

38:14 “hoqi rrobat e vejushës” Saktësisht se çfarë nënkuptonte kjo nuk e dimë, por ajo ndihej ende e lidhur me familjen e Judës. Ende po priste që Juda ta mbante fjalën (shih v. 11). Duhet të ketë kaluar një kohë shumë e gjatë, pasi ajo filloi ta vinte në dyshim premtimin e Judës (shih v. 14).

■ **“u mbulua me vel, u mbështoll dhe u ul te porta e Enaimit”** Në DHV përmenden dy vele, ose “shalle” (BDB 858, KB 1041). Nuk ishin shumë të përhapur përpara periudhës islamike. Rebeka e vuri një vel të tillë kur u takua me Isakun (shih 24:65); edhe këtu, Tamara mban një vel. Edhe Moisiu vinte një vel në fytyrë pasi zbriste nga mali Sinai (shih “vel”, BDB 691, shih Eks. 34:33, 34, 35).

Nga dokumentet siriane mësojmë se veli ishte shenjë e prostitutës kultike, e cila ishte e martuar. Po kështu, mësojmë se kjo u bë emblemë e perëndeshës me vel, Ishtarit. Me sa duket, kjo ishte mënyra e veçantë sesi identifikoheshin prostitutat e kultit. Ndonëse fjala që u përdor nga Juda në v. 15 është thjesht fjala e zakonshme hebraisht (“ajo që kryen kurorëshkelje”, BDB 275, KB 275, *Kal PJESORE VEPRORRE*), fjala që u përdor nga shoku i tij Hirah adulamiti (v. 21-22) është termi që përdorej për një prostitutë kulti (BDB 873 I; shih LiP. 23:17-18; Osea 4:14).

38:16 “Kështu, ai u kthye tek ajo në rrugë dhe i tha” Këtu, ka një sërë elementesh që e shqetësojnë lexuesin modern: (1) duket se ekziston qartazi një standard i dyfishtë, ku veprimi i Judës del si i përshtatshëm, kurse veprimi i Tamarës del si i papërshtatshëm; (2) po kështu, komentuesit shprehin shqetësimin se Juda i dinte mirë pyetjet e sakta që duheshin bërë dhe procedurat që duheshin për të paguar çmimin e një lavireje. Duhet të kemi kujdes që të mos e gjykojmë botën e lashtë sipas motiveve tona, por të jemi edhe të kujdesshëm që ta pranojmë degjenerimin moral edhe brenda fisit të Judës.

38:18 “Çfarë pengu të të jap? Dhe ajo i tha, ‘Vulën, kordonin dhe bastunin tënd, që ke në dorë’” Tamara e kishte menduar planin në hollësi. Vula dhe bastuni ishin objekte karakteristike të një të pasuri në Lindjen e Afërt, dhe ishin unike për çdo individ. Vula mund të ketë qenë një unazë vule në gisht (BDB 368, KB 364, shih 41:42), ose një vulë cilindrike që mbahej rreth qafës. Kushdo që kishte njëfarë emri në Babiloninë e lashtë mbante një vulë të tillë cilindrike, që përdorej në vend të firmës (shih Straboni XVI. 1. 20).

“Kordoni” (BDB 836, KB 990) përkthehet nga Targumët si “pallto”, por, me sa duket, bën fjalë për objektin që përdorej për të varur unazën, ose vulën rreth qafës.

Bastuni (BDB 641, KB 573) ishte më tepër si një lloj shkopi për udhëtim, që kishte një kokë të gdhendur në mënyrë unike. Po të mos kishte bastun në kohën e Judës ishte njësoj si të ishte i zhveshur. Juda ishte gati që të hiqte dorë nga këto objekte personale dhe shumë të rëndësishme që t’i paguante hakun lavires! Tamara i donte si provë bindëse se Juda ishte babai i birit të saj!

38:19 Tamara shkoi menjëherë në shtëpi, gjë që tregon se prostitucionin nuk e kishte qëllim përfundimtar, as stil jetese!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 38:20-23

²⁰Kur Juda dërgoi kecin me anë të mikut të tij adulamit, që ta marrte pengun nga dora e asaj gruaje, ai nuk e gjeti. ²¹Ai i pyeti burrat për vendin e saj dhe u tha: “Ku është prostituta te tempullit që ishte në anë të rrugës në Enaim?” Por ata i thanë: “Nuk ka patur asnjë prostitutë tempulli këtu”. ²²Kështu, ai u kthye te Juda dhe i tha: “Nuk e gjeta; dhe, për më tepër, burrat e atij vendi thanë: ‘Nuk ka patur asnjë prostitutë tempulli këtu’”. ²³Atëherë, Juda i tha: “Le t’i mbajë, përndryshe do të bëhemi gazi i botës. Në fund të fundit, unë ia dërgova kecin, por ti s’e gjeje”.

38:20 “Kur Juda dërgoi kecin me anë të mikut të tij adulamit” Hirahu bëri disa pyetje (shih v. 21), por nuk kërkoi shumë! Kjo duket se nënkupton që, edhe në atë kohë, shoqërimi me prostituta nuk shihej me sy të mirë.

38:23 Juda shqetësohet për reputacionin e vet, jo për faktin se kreu një veprim të pahijshëm. Duket sikur, në këtë periudhë dhe kulturë, prostitucioni nuk konceptohej si problem moral apo shpirtëror (qoftë dhe kur shkoje me një prostitutë kulti, vgj. 21, 22).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 38:24-26

²⁴Dhe, pas rreth tre muajsh, Judën e lajmëruan: “Nusja e djalit tënd, Tamara, është bërë lavire; ja, ajo ka mbetur dhe shtatzënë nga kurvëria”. Atëherë, Juda tha: “Nxirreni dhe le të digjet!” ²⁵Ndërsa po e nxirrnin, ajo i çoi fjalë të vjehrrit dhe i tha: “Unë kam mbetur shtatzënë nga burri, të cilit i përkasin këto sende”. Dhe ajo i tha: “Të lutem, shqyrtoji dhe shih, kujt i përkasin unaza e vulës, kordoni dhe bastuni?” ²⁸Juda i njohu dhe tha: “Ajo është më e drejtë se unë, pasi nuk ia dhashë tim bir, Shelahun”. Dhe nuk kreu më marrëdhënie me Tamarën.

38:24 “Nusja e djalit tënd, Tamara, është bërë lavire; ja, ajo ka mbetur dhe shtatzënë nga kurvëria” Këtu përdoret forma SHUMËS, që duket se nënkupton që, sipas tyre, Tamara duhet të jetë përfshirë në shumë veprimtari seksuale. Sa e mundur ishte që të mbeteshe shtatzënë vetëm nga një marrëdhënie e vetme seksuale? Karakteri i saj u përdhos nga natyra e shkeljes që kishte bërë.

■ **“Atëherë, Juda tha: ‘Nxirreni dhe le të digjet’”** Si kreu i fisit, Juda ishte ende përgjegjës ligjërisht për ndëshkimin e nuses së djalit të vet. Ideja e djegies së saj duket se ishte ndëshkimi i zakonshëm për gratë kurorëshkelëse (shih Kodin e Hamurabit, por në një kuptim disi të ndryshëm). Në legjislacionin e Moisiut, vetëm bijat e priftërinjve digjeshin; shkelësit e tjerë vriteshin me gurë (shih LiP. 22:20-24; Lev. 21:9).

Juda jep një urdhër të prerë.

1. Nxirreni, BDB 422, KB 425, *Hifil* URDHËRORE (pra, nxirreni nga shtëpia e saj dhe silleni në shesh)
2. Le të digjet BDB 976, KB 1538, *Nifal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR (ky ishte veprim komuniteti)

38:25 “Ndërsa po e nxirrnin” Disa thonë se ajo priti deri në çastin e fundit të mundshëm, me shpresën se Juda do ta rimendonte dënimin. Të tjerët mendojnë se ajo priti deri në çastin e fundit publik të mundshëm, që ta turpëronte Judën. Por, siç ndodh rëndom në DHV, apo madje dhe në DHR, është e vështirë të jemi të sigurt për motivet psikologjike të personazheve.

■ **“Të lutem, shqyrtoji dhe shih, kujt i përkasin unaza e vulës, kordoni dhe bastuni?”** Tamara i kërkoi Judës që “t’i shqyrtonte” këto sende (BDB 647, KB 699, *Hifil* URDHËRORE, v. 25), dhe këtë gjë ai e bëri në v. 26

(BDB 647, KB 699, *Hifil* E PAKRYER). E njëjta FOLJE përdoret këtu, por edhe në 37:32, 33 dhe 42:7, 8 (dy herë).

Juda i njuh menjëherë sendet e tij dhe e miraton veprimin e përshtatshëm, ndonëse disi të dyshimtë, të Tamarës brenda kontekstit ligjor dhe fetar të kohës. Fjala “drejtësi” (BDB 842, shih Temën e Veçantë në 15:6) këtu nuk bën fjalë për faktin se ajo është pa faj në mënyrën si veproi, por se veproi në mënyrë më të pranueshme se Juda. Ky është përdorim joteologjik i fjalës “drejtësi” (shih 30:33). Ajo rrezikoi shumë për t’i lindur trashëgimtarë kësaj familjeje! Me sa duket, ajo dhe Juda nuk patën me marrëdhënie seksuale me njëri-tjetrin. Ky nuk ishte veprim epshi, por, për mendimin tim, ishte veprim besimi fetar (shih shënimin në v. 13). Për mua, Tamara është heroina e vërtetë në gjithë këtë histori (njësoj siç kishte qenë dhe Rebeka heroinë më parë).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 38:27-30

²⁷Rreth kohës kur ajo po lindte, ndodhi që, ja, në bark kishte binjakë. ²⁸Ndërsa po lindte ndodhi që, njëri nxori njëren dorë, dhe mamia i lidhi një fill të kuq në dorë dhe tha: “Ky doli i pari”. ²⁹Por, ai e futi prapë dorën dhe, ja, jashtë doli i vëllai. Atëherë, ajo tha: “Ç’çarje që ke hapur për vete!” Kështu, e quajti Përec. ³⁰Më pas, doli i vëllai, që ishte në dorë fillin e kuq; dhe u quajt Zerah.

30:27 “në bark kishte binjakë” Habitem sa shpesh janë sterile gratë e këtyre patriarkëve në Zanafillë dhe sa shpesh lindin binjakë. Perëndia vepron në mënyra përsëritëse! Gjenealogjitë i përkasin atij!

38:28 “një fill të kuq në dorë” Arsyeja për këtë fill nuk dihet. Ndoshta, ishte metoda më e volitshme, ose ndoshta ishte praktikë kulturore e kohës. Shumë mendojnë se kjo ishte shenjë ose simbol shpengimi, që do të vijojë gjatë gjithë DHV më vonë (shih Joz. 2:18, 21). Personalisht, më nervozojnë këto lloje alegorike interpretimi. Pa dyshim, kjo ishte hollësi e treguar nga një dëshmitar okular.

38:29 “Përec” Ky emër (BDB 829 II) do të thotë “çarje”, ose “shpërthim” (BDB 829 I).

38:30 “Zerah” Ky emër (BDB 280 II) do të thotë “ngrihem”, ose “dal” (BDB 280) nga forma FOLJORE. shënimi i AB, në f. 297, thotë se kuptimi i tij vjen nga fjala “shkëlqim” (BDB 280, që gjendet vetëm në Isa. 60:3); vjen nga e njëjta rrënjë bashkëtingëlloresh dhe nënkupton një fill me ngjyrë të ndezur (shih dhe *Jewish Study Bible*, f. 78).

Identifikimi i të parëlindurit ishte i rëndësishëm për shkak të të drejtave të trashëgimisë. Mirëpo, në gjenealogjinë e veçantë patriarkale (pra, në gjenealogjinë mesianike), në pah del zgjedhja e Perëndisë, jo ajo e njeriut! Perëndia ka një plan universal shpengues, që po shtjellohet në familjen e Abrahamit (shih 3:15; 12:3c; Eks. 19:5c; Isaia, Mikea, Jona).

Në njëfarë kuptimi të fjalëpërfjalshëm, ky kapitull funksionon si libri i Ruthit; ai na siguron të dhëna gjenealogjike për pasardhjen e Judës dhe, më vonë, për familjen e Jeseut, babait të Davdiit. Në gjenealogjinë e mbretit David kishte johebrenj, madje dhe kananitë (p.sh., Ruthi)!

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse është domethënëse që Juda i la vëllezërit dhe u transferua në zonën kananite, në jug?
2. A dënohet në Bibël martesja e Judës me këtë grua kananite?
3. Pse kishte frikë Juda që t’ia jepte Tamarës djalin e tij të tretë?
4. Si mund t’i kuptojmë veprimet e Tamarës? Cili mund të ketë qenë qëllimi i mundshëm i saj?
5. A ka ndonjë domethënie të veçantë termi “fija e kuqe flakë”, që përmendet në vargun 28?

ZANAFILLA 39

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Suksesi i Jozefit në Egjipt 39:1-6a	Jozefi, skllav në Egjipt 39:1-6	Suksesi, tundimi dhe burgosja e Jozefit 39:1-6a	Jozefi dhe gruaja e Potifarit 39:1-6a	Ditët e hershme të Jozefit në Egjipt 39:1-6a Përpjekja për ta joshur Jozefin
39:6b-18	39:7-18	39:6b-18	39:6b-10 39:11-15 39:16-18	39:6b-10 39:11-15 39:16-20a
Jozefi burgoset 39:19-23	39:19-20 39:21-23	39:19-23	39:19-23	Jozefi në burg 39:20b-23

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 39:1-6a

¹Dhe Jozefin e kishin çuar në Egjipt; dhe Potifari, një oficer egjiptian i faraonit, kapiteni i truprojave, e bleu nga ishmaelitët, që e kishin sjellë aty. ²Zoti ishte me Jozefin, kështu që u bë njeri i suksesshëm. Dhe jetonte në shtëpinë e të zotit, egjiptianit. ³Zotëria i tij e pa se ZOTI ishte me të dhe sesi ZOTI i jepte mbarësi gjithçkaje që bënte Jozefi. ⁴Kështu, Jozefi gjeti hir në sytë e tij dhe u bë shërbëtori i tij personal; dhe ai e vuri mbikëqyrës mbi shtëpinë e vet, dhe gjithçka që zotëronte ia la në dorë atij. ⁵Dhe, që nga koha kur ai e bëri mbikëqyrës mbi shtëpinë e vet dhe mbi gjithçka që zotëronte, ZOTI e bekoji shtëpinë e egjiptianit për shkak të Jozefit; kështu, bekimi i ZOTIT ishte mbi gjithçka që ai zotëronte, në shtëpi dhe në fushë. ⁶Prandaj, ai e la gjithçka që zotëronte në dorë të Jozefit; dhe, me Jozefin në krye, ai s'kishte pse shqetësohej për asgjë përveçse për ushqimin që hante.

39:1 “Potifari” Ky emër, në gjuhën egjiptiane, duket se ka kuptimin “aiw që perëndia i diellit i jep” BDB 806). Përmendet dhe në Zan. 37:36. Një emër i ngjashëm femëror (pra, Potifera, BDB 806) përmendet më vonë në Zan. 41:45, 50; 46:20.

■ **“oficer egjiptian”** Shumë komentues mendojnë se faraoni që vuri Jozefin në krye të Egjiptit ishte një nga sundimtarët hiksos, ose mbretërit-barinj (1720-1550 para K., shih Videon e History Channel, “The Exodus Decoded”). Këta pushtues semitë e patën nën kontroll Egjiptin për disa qindra vjet. Ata thonë se arsyeja pse ky oficer identifikohet si egjiptian (shih v. 2) është që të bëhet dallimi mes tij dhe sundimtari semit hiksos.

■ **“faraonit”** Ky ishte titulli i gjithë mbretërve egjiptianë (BDB 829, fjalë për fjalë, “shtëpi e madhe”). Mbretërit egjiptianë besoheshin se ishin bijtë e perëndisë së diellit, Ra. “Shtëpia e madhe” bën fjalë për pallatin mbretëror, ose për kompleksin e tempullit, që përfaqësonte banesën tokësore të perëndive egjiptiane.

■ **“truprojave”** Fjalë për fjalë, do të thotë “njeri që ther”, ose “kasap” (shih shënimin në 37:36). Disa mendojnë se është shumë i ngjashëm me fjalën “ekzekutes”. Sidoqoftë, përdorimi i kësaj fjale në Bibël dhe në materialet jashtëbiblike duket se nënkupton një post ushtarak që lidhet me truprojat mbretërore. Kjo do të thotë se Potifari ishte njeri i kamur, me ndikim të madh dhe shumë i rëndësishëm.

■ **“ishmaelitët”** Ka patur shumë pikëpyetje për identifikimin e këtyre tregtarëve nomadë. Në Zan. 37:36, ata janë, ose midianitë, ose medanitë (shih shënimin në 37:35). Këto grupe identifikohen në Zan. 37:28 dhe Gjyq. 8:22, 24. Kanë njëfarë lidhjeje me Ishmaelin dhe pasardhësit e tij.

39:2 “ZOTI ishte me Jozefin” Është teologjikisht domethënëse që kjo është një nga rastet e rralla të përmendjes së fjalës JHVH në këtë pjesë të Zanafillës. Madje, është e vetmja herë kur kjo fjalë përmendet në historinë e Jozefit. Po kështu, vini re se po flet për ngjarje jashtë Kananit. JHVH nuk kufizohet vetëm në Tokën e Premtuar (shih predikimin e Stefanit në Veprat 7).

Fraza “ZOTI ishte me Jozefin” shfaqet në mënyrë të përsëritur (shih 39:3, 21, 23) në këtë kapitull, dhe bekimet që vijnë prej tij për shkak të kësaj gjëje bëhen tema kryesore e kësaj historie. Personazhi kryesor është Perëndia, jo Jozefi!

■ **“u bë njeri i suksesshëm”** Jozefi ishte “i suksesshëm” (BDB 852 II, KB 1026, *Hifil* PJESORE); edhe ata që e rrethonin ishin të suksesshëm dhe të begatuar. Pikërisht këtë efekt pati dhe prania e Jakobit për Labainn. Potifari e vuri re bekimin e veçantë të pranisë së Jozefit (shih v. 3).

Kjo FOLJE, në format *Hifil* dhe *Kal*, tregon kryerjen e suksesshme të një detyre (jo vetëm bekime fizike).

1. Zan. 24:21, 40 (*Hifil*)
2. Gjyq. 18:5 (*Kal*)
3. 2 Kro. 26:5 (*Hifil*)
4. Neh. 1:11; 2:20 (*Hifil*)
5. Isa. 53:10; 55:11 (*Kal*)
6. Dan. 8:12, 24; 11:36 (*Kal*)

Ruhuni që përcaktimet dhe ngjyrimet kuptimore shqip të mos bëhen udhërrëfyes të studimeve të fjalëve biblike!

■ **“jetonte në shtëpinë e të zotit, egjiptianit”** Kjo shërben si kontrast për faktin se ai nuk ishte punëtor fushe; ose tregon se ai nuk jetonte në dhomat e shërbëtorëve, por në shtëpinë e të zotit. Jozefi u bë pjesëtar i besuar i familjes së Potifarit.

39:3 “Zotëria i tij e pa se ZOTI ishte me të” Potifari nuk e vuri në krye thjesht për shkak të aftësive të tij administruese, por për shkak të lidhjes së tij unike me bekimet e Perëndisë. Potifari e bëri këtë thjesht për përfitim personal, jo për ndonjë arsye fetare.

39:4 Shërbimi i Jozefit përshkruhet në dy mënyra.

1. “shërbëtori personal”, BDB 1058, KB 1661, *Piel* E PAKRYER, e përdorur për ministrat e rangut të lartë, shih 2 Sam. 13:17, 18; 1 Mbre. 10:5; 2 Mbre. 4:43; 6:17
2. “mbikëqyrës”, BDB 823, KB 955, *Hifil* E PAKRYER, shih 2 Mbre. 25:23

Sot, mund ta quanim “asistent administrator” ose “sekretar ekzekutiv”. Në literaturën egjiptiane të kësaj periudhe quhej “kujdestar i shtëpisë”.

39:5 “ZOTI e bekoj shtëpinë e egjiptianit për shkak të Jozefit” Kjo duket se ishte një e vërtetë që ndodhte gjatë gjithë periudhës së DHV. Ekziston një lidhje mes bekimit fizik dhe marrëdhënies me popullin e besëlidhjes (shih Zan. 12:3; 30:27).

39:6 “Prandaj, ai e la gjithçka që zotëronte në dorë të Jozefit... ai s’kishte pse shqetësohej për asgjë përveçse për ushqimin që hante” Disa historianë kanë përmendur faktin se kishte një ndarje të rreptë ushqimore mes egjiptianëve dhe gjithë të huajve të tjerë, për shkak të rregullave fetare, siç ka sot dallime mes judenjve dhe gjithë të huajve të tjerë. Është e paqartë nëse kjo ishte baza e këtij përjashtimi, por ky dallim kulturor është i dukshëm në shoqërinë egjiptiane (shih Zan. 43:32).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 39:6b-18

⁶Jozefi ishte i bukur në formë dhe në pamje. ⁷Pas këtyre ngjarjeve, ndodhi që gruaja e zotërisë e shihte me dëshirë Jozefin, dhe i tha: “Shtrihu me mua”. ⁸Por ai e refuzoi dhe i tha gruas së zotërisë së vet: “Ja, kur jam unë këtu, im zot nuk shqetësohet për asgjë në shtëpi, madje më ka lënë në dorë gjithçka që zotëron. ⁹Nuk ka asnjë njeri më të madh në këtë shtëpi se unë, dhe nuk më ka ndaluar asgjë përveç teje, sepse je gruaja e tij. Atëherë, si mund ta bëj këtë ligësi dhe mëkat të rëndë kundër Perëndisë?” ¹⁰Ajo i fliste ditë për ditë Jozefit, por ai nuk pranonte që të shtrihej me të, ose të rrinte me të. ¹¹Dhe, ndodhi që, një ditë, ai po hynte në shtëpi që të bënte punën e vet, dhe brenda s’ishte asnjëri nga burrat e shtëpisë. ¹²Ajo e kapi nga rroba dhe i tha: “Shtrihu me mua!” Por ai ia la rrobën në dorë dhe u largua me vrap e doli jashtë. ¹³Kur ajo pa se Jozefi ia la rrobën në dorë dhe vrapoi jashtë, ¹⁴thirri burrat e shtëpisë dhe u tha: “Shihni, ai na solli një hebre për t’u tallur me ne; ai erdhi tek unë që të shtrihej me mua, por unë bërtita. ¹⁵Kur dëgjoi se ngrita zërin dhe bërtita, e la rrobën përbri meje, iku me vrap dhe doli jashtë”. ¹⁶Kështu, ajo e la rrobën e tij përbri saj derisa u kthye në shtëpi zotëria i tij. ¹⁷Ajo i tha këto fjalë: “Skllavi hebre, që na solle, hyri tek unë për t’u tallur me mua; ¹⁸por, kur unë ngrita zërin dhe bërtita, ai e la rrobën e vet përbri meje dhe vrapoi jashtë”.

■ **“Jozefi ishte i bukur në trup dhe në pamje”** E njëjta frazë (“i bukur” BDB 421, “formë”, 1061, “pamje”, BDB 909) përdoret për të përshkruar dhe nënën e tij, Raketlën (shih Zan. 29:17). Në DHV përmenden një sërë burrash simpatikë, që lidhen me prejardhjen e Mesisë. Kjo frazë përdoret dhe për Davidin dhe të birin e tij, Absalomin. Edhe Sauli përshkruhet si burrë i gjatë dhe simpatik. Mos harroni se bukuria ndryshon nga njëra kulturë në tjetrën, dhe nga njëra epokë në tjetrën. Pamja fizike e Jozefit duhet të ketë qenë burimi i telasheve të tij me gruan e Potifarit.

39:7 “Pas këtyre ngjarjeve, ndodhi që gruaja e zotërisë e shihte me dëshirë Jozefin” Nga lidhjet shoqërore të kohës e dimë se kjo ishte mundësi për gratë egjiptiane të shoqërisë së atëhershme; madje, shthurja e femrave egjiptiane u shndërrua në proverb kulturor. Gruaja e Potifarit ishte shumë dinake në qasjen ndaj Jozefit. Plani i saj duket se u zhvillua me kalimin e kohës dhe ajo duket se iu afrua në mënyrë shumë graduale (shih v. 10). Kjo duhet të ketë qenë trysni e jashtëzakonshme për këtë djalosh hebre, pasi kjo zonjë dinake i afrohej përditë duke i shprehur ofertat e saj seksuale. Sa kontrast të madh kishte kjo me veprimet e Judës në kapitullin 38 !

39:8-9 Jozefi, me sa duket, i jep një përgjigje shumë logjike dhe me vend ngacmimit të saj në këtë varg. Arsyeja e parë lidhet me mirësinë e Potifarit ndaj Jozefit dhe, në mënyrë të nënkuptuar, kjo tregon se pozita e saj unike nuk duhej shkelur. Gjithashtu, Jozefi e sheh jetën e vet seksuale, si dhe çdo aspekt të jetës së vet, si të lidhur me Perëndinë. Është domethënëse që, sipas tij, shthurja seksuale nuk është vetëm mëkat ndaj Potifarit dhe gruas së tij, por sidomos kundër *Elohim*-it. Vini re se ai përdor emrin e përgjithshëm të Perëndisë (*Elohim*), pasi kjo zonjë ishte qartazi njeri i përfunduar nga ana fetare, dhe nuk do ta kishte kuptuar emrin hyjnor të besëlidhjes, JHVH (shih Temën e Veçantë në 12:1).

39:10 “Ajo i fliste ditë për ditë Jozefit” Kjo është barra e përsëritur e trysnisë së vazhdueshme seksuale ose, ndoshta, dhe e urdhrave seksuale nga gruaja e pronarit. Jozefi ishte skllav! Nuk kishte të drejtë t’i kontrollonte veprimet e tij!

39:11 Nga ajo që të lë të kuptosh ky tekst, ajo planifikonte që shërbëtorët e tjerë të mos ishin të pranishëm kur të hynte Jozefi për detyrat e tij të përditshme në shtëpi. Rabinët thonë se kjo ndodhi në një ditë feste egjiptiane, dhe ajo u shtrir si e sëmurë që të rrinte në shtëpi dhe ta joshte Jozefin.

39:12 “**ai ia la rrobën në dorë dhe vrapoi jashtë**” Disa e akuzojnë Jozefin se u tregua budalla që la pas rrobën (BDB 93, është e paqartë për ç’lloj robe bëhet fjalë, UBS, *A Handbook on Genesis*, f. 895, thotë se shërbëtorët në Egjipt, në atë kohë, nuk vishnin rroba përveç një këmishe të vogël), por çfarë tjetër mund të bënte?! Kjo ishte një përgjigje e duhur shpirtërore ndaj tundimit epshor (shih 2 Tim. 2:22; 2 Pje. 1:4).

39:13-18 Këto vargje përmbajnë akuzat e gruas së Potifarit, që ua tha shërbëtorëve egjiptiane dhe, pastaj, të shoqit.

39:14 “**thirri burrat e shtëpisë dhe u tha**” Ata duhet të kenë qenë aty afër, por jo në shtëpi. Ka një sërë elementesh në thënien e saj, që janë interesante.

1. ajo fajëson të shoqin, që ia sollti këtë skllav hebre në shtëpi (shih v. 19)
2. ajo bën një sharje raciale, sepse Jozefi është hebre

Nga të dhënat egjiptiane, mësojmë se atyre u dukej vetja më të lartë se popujt e huaj.

■ “**hebre**” Fjala “hebre” (BDB 720) ka dy origjina të mundshme: (1) vjen nga Eber, paraardhësi prej të cilit erdhi familja e Abrahamit (shih Zan. 11:16; përdoret për Abrahamin në 14:13 dhe për pasardhësit e tij (shih 39:14, 17; 40:15; 41:12; 43:32), ose (2) vjen nga emri i përgjithshëm i popujve nomadë që erdhën nga përtej lumit, që quheshin Habiri (emigrantë) në letrat e Tel El Amarnës.

■ “**për t’u tallur me ne**” Fjala hebraisht “tallem” (BDB 850, KB 1019, *Piel PASKAJORE KONSTRUKT*) në këtë varg duket se do të thotë “përpiqem të ngacmoj seksualisht [dikë]” (shih 26:8). Ideja është sikur gjoja Jozefi ia kishte bërë në mënyrë të përsëritur këtë gjë asaj dhe anëtareve të tjera të shtëpisë së Potifarit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 39:19-23

¹⁹Kur zotëria i tij dëgjoi fjalët e së shoqes, që i tha: “Kështu ma bëri skllavi yt”, u dogj nga zemërimi. ²⁰Kështu, zotëria e mori Jozefin dhe e futi në burg, në vendin ku mbaheshin të burgosurit e mbretit; dhe qëndroi aty në burg. ²¹Por ZOTI ishte me Jozefin dhe i shfaqti mirësi, dhe i dha hir në sytë e kryegardianit. ²²Kryegardiani ia besoi Jozefit të gjithë të burgosurit në burg; kështu, ai ishte përgjegjës për çdo gjë që bëhej aty. ²³Kryegardiani nuk mbikëqyrte asgjë që ishte në përgjegjësinë e Jozefit, pasi ZOTI ishte me të; dhe në gjithçka që bënte, ZOTI i jepte mbarësi.

39:20 “**Kështu, zotëri e mori Jozefin dhe e futi në burg**” Ndëshkimi normal për këtë lloj krimi ishte vdekja (IVP *Bible Background Commentary*, f. 71). Me sa duket, Potifari kishte dyshimet e tij për vërtetësinë e fjalëve të së shoqes. Jam i bindur se, në këtë pikë në jetën e Jozefit, ndonëse kishte besim të madh në Perëndinë, duhet të ketë pyetur veten se çfarë po ndodhte (shih Zan. 40:15)!

■ “**në vendin ku mbaheshin të burgosurit e mbretit; dhe qëndroi aty në burg**” Kjo është fjalë e pazakontë që përdoret me kuptimin “burg”. Duket se vjen nga rrënja “rrethore” (nga Kënga e Këngëve 7:2), ose “e qarkuar” (BDB 690, që gjendet vetëm në 39:20-23 dhe 40:3, 5), ndaj disa komentues shprehen se ishte burg në formë të rrumbullakët, ndërsa disa të tjerë thonë se ishte një ndërtesë e veçantë në pronat e kapitenit të truprojave (pra, Potifarit). Nëse kjo është e vërtetë, me sa duket, shohim se Jozefi u transferua nga shtëpia e të zotit në burgun e tij, që nuk ishte shumë larg.

“Dora e padukshme” e Perëndisë po vepron në çdo hap të planit të tij. Jozefi është ndryshuar rrënjësisht nga besimi në JHVH që nga kapitulli 37. Njohja e Perëndisë duhet të na i ndryshojë dhe neve karakterin dhe veprimet!

39:21-23 Prania e Perëndisë ishte ende me Jozefin në një mënyrë unike dhe, me sa duket, të dukshme. Kjo nuk do të thotë se trupi dhe mendja e tij nuk përjetoi disa vështirësi shumë të mëdha, por se përkujdesja e Perëndisë ishte qartazi me të.

39:23 Kjo mënyrë shprehjeje ngjason me v. 6. Jozefi u kujdes për gjithçka. Ai ishte administrator me dhunti hyjnore dhe, më vonë, do të mësojmë se ishte dhe interpretues ëndrrash.

ZANAFILLA 40

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Jozefi interpreton një ëndërr 40:1-8	Ëndrrat e të burgosurve 40:1-8	Jozefi, interpretuesi i ëndrrave 40:1-8	Jozefi interpreton ëndrrat e të burgosurve 40:1-4 40:5-7 40:8a 40:8b	Jozefi interpreton ëndrrat e zyrtarëve të faraonit 40:1-4 40:5-8
40:9-15	40:9-15	40:9-15	40:9-11 40:12-15	40:9-15
40:16-19	40:16-19	40:16-19	40:16-17 40:18-19	40:16-19
40:20-23	40:20-23	40:20-23	40:20-23	40:20-23

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 40:1-8

¹Pastaj, pas këtyre gjërave, ndodhi që kupëmbajtësi dhe bukëpjekësi i mbretit të Egjiptit e fyen zotërinë e tyre, mbretin e Egjiptit. ²Faraoni u tërbua me dy zyrtarët e vet, kryekupëmbajtësin dhe kryebukëpjekësin. ³Kështu, i futi në izolim, në shtëpinë e kapitenit të truprojave, në burg, në të njëjtin vend ku ishte burgosur dhe Jozefi. ⁴Kapiteni i truprojave e vuri Jozefin në krye të tyre, dhe ai u kujdes për ta; dhe qëndruan në burg për njëfarë kohe. ⁵Pastaj, kupëmbajtësi dhe bukëpjekësi i mbretit të Egjiptit, që ishin futur në burg, panë ëndërr të njëjtën natë, secili burrë pa ëndërrën e vet, dhe secila ëndërr kishte interpretimin e vet. ⁶Kur Jozefi erdhi te ta në mëngjes dhe i inspektoi, ja, ata ishin të trishtuar. ⁷Ai i pyeti zyrtarët e faraonit që ishin me të të burgosur në shtëpinë e zotërisë së tij: “Pse i keni fytyrat kaq të trishtuara sot?” ⁸Atëherë, ata i thanë: “Pamë ëndërr dhe s’kemi askënd që ta në e interpretojë”. Atëherë, Jozefi u tha: “A nuk i përkasin Perëndisë interpretimet? Të lutem, ma trego”.

40:1 “kupëmbajtësi” Kjo fjalë vjen nga FOLJA “pi” (BDB 1052). Shpesh, përkthehet “shërbyesi”. Përkthimi aramaisht i kësaj fjale është “kryekupëmbajtësi”. Ky post përmendet dhe dy herë të tjera në Bibël: (1) në Neh. 1:11 (BDB 1052 I) dhe (2) fjala “Rabkasheh” (BDB 913 II, shih 2 Mb. 18:17, 19, 26, 27, 28, 37; 19:4, 8; Isa. 36:2, 4, 11, 12, 13, 22; 37:4, 8). Me sa duket, ky ishte zyrtar shumë i lartë i oborrit dhe njeri shumë i besuar. Ai jo

vetëm që shijonte ushqimin e mbretit dhe ia shërbente, por ishte dhe këshilltar personal i tij. Duhet të ketë qenë gjithmonë vigjilent për ndonjë komplot të mundshëm për goditjen ose vrasjen e mbretit. Ishte truprojië kuzhinier!

■ **“bukëpjekësi i mbretit të Egjiptit”** Edhe bukëpjekësi (BDB 66, KB 78, *Kal PJESORE VEPRORE*) ishte zyrtar shumë i rëndësishëm dhe njeri i besuar në oborret e lashta lindore të mbretërve. Kjo ishte veçanërisht e vërtetë në Egjipt, ku mësojmë se piqueshin rregullisht 38 lloje kekësh dhe 57 lloje bukësh. Disa bukë ngjyeshin me ngjyra të ndryshme dhe bëheshin nga lloje të ndryshme gruri, si dhe kishin forma të ndryshme që t'u ngjasonin disa prej kafshëve dhe objekteve karakteristike të Egjiptit.

■ **“fyen zotërinë e tyre, mbretin e Egjiptit”** Sesi e fyen nuk na thuhet. Mund të ketë ndodhur për shkak të (1) cilësisë së ushqimit dhe/ose pijeve të tyre, ose (2) këshillave të tyre, ose mosdhënies së ndonjë këshille. FOLJA “fyen” (BDB 306, KB 305, *Kal E KRYER*) ka fushë të gjerë semantike (“s'arrij dot synimin”, “mëkatoj”, “gaboj”, shih 39:9; 42:22; 43:9). Rashi (një komentues jude në mesjetë) thotë se shkeljet në fjalë ishin këto: (1) u gjet një mizë në verën e mbretit; dhe (2) u gjet një guralec në bukën e mbretit. Megjithatë, ky është thjesht interpretim ose traditë gojore hamendësuese.

40:2 “Faraoni u tërbua” Kjo FOLJE (BDB 893, KB 1124, *Kal E PAKRYER*), shpesh, përdoret:

1. për zemërimin e Perëndisë, Lev. 10:6; Num. 16:22; LiP. 1:34, 9:19
2. për zemërimin e njeriut
 - a. Moisiu, Eks. 16:20; Lev. 10:16; Num. 31:14
 - b. Komandantët e filistinëve, 1 Sam. 29:4
 - c. Naamani, 2 Mbre. 5:11
 - d. një njeri i Perëndisë, 2 Mbre. 13:19
 - e. Ahasueri, Esteri 1:12
 - f. Rojat e mbretit, Esteri 2:21

Tregon zemërim të fortë, që çon në veprime të caktuara. Është fjalë e ndryshme nga ajo e 39:19, “zemërimi i tij u ndez” (BDB 354, KB 351).

40:3 “Kështu, i futi në izolim, në shtëpinë e kapitenit të truprojave” Ky titull, “kapiteni i truprojave”, i përket Potifarit (shih 37:36; 39:1). Kryegardiani i Potifarit (BDB 978) e vuri Jozefin në krye të burgut. Është e qartë se këta dy të burgosur ishin të ndjeshëm politikisht pasi kishte shumë gjasa që të liroheshin dhe t'i ktheheshin në armiq në oborin e mbretit.

■ **“burgosur”** Fjala “burgosur” do të thotë “i lidhur” (BDB 63, KB 75). Ndoshta, Jozefi ishte i lidhur me vargonj (shih Psa. 105:18), për një periudhë kohore, dhe ndonëse Perëndia ishte me të, po kalonte një jetë të vështirë dhe mizore. Nuk jemi të sigurt sa kohë qëndroi në burg—disa komentues thonë se qëndroi deri në 10 vjet (shprehja “për njëfarë kohe”, e v. 4).

40:4 “Kapiteni i truprojave e vuri Jozefin në krye të tyre” Ky njeri donte që këta zyrtarë të lartë të trajtoheshin mirë, dhe Jozefi dukej njeriu i përsosur për këtë punë.

Nuk e dimë nëse personi, që quhet “kapiteni i truprojave” ishte

1. Potifari, 37:36; 39:1
2. apo kryegardiani, 39:21-23

Ndoshta, ky ishte një burg i veçantë nën kontrollin e Potifarit, por ai ia kishte deleguar përgjegjësinë “kryegardianit”, i cili, nga ana e vet, ia delegoi Jozefit.

40:5 Ky varg përgatit skenën letrare për shfaqjen e dhuntisë së dytë të Jozefit (pra, interpretimi i ëndrrave). JHVH (ose Engjëlli i ZOTIT), shpesh, u zbulohet njerëzve të vet me anë të vegimeve, kurse popujve joabrahamikë u zbulohet me anë të ëndrrave (shih 20:3; 31:24; 41:1; Danieli 2).

40:6-7 “Kur Jozefi erdhi te ta në mëngjes dhe i inspektoi, ja, ata ishin të trishtuar” Këtu, është e qartë se Jozefi nuk ishte i lidhur me pranga në këtë periudhë të burgosjes së vet; po kështu, shohim se ai donte t'ia dinte vërtet për këta burra dhe preokupohej për gjendjen e tyre fizike, por edhe shpirtërore (“të trishtuar”, BDB 277 II, KB 277, *Kal PJESORE VEPRORE*).

40:8 Sërish, Jozefi zbulon pikëpamjen e tij bazë për jetën (pra, se Perëndia është në kontroll të gjithçkaje, përfshi dhe ëndrrat; shih 41:16, 25, 28; Dan. 2:27-28, 45). Nga jeta e tij dimë se ëndrrat ishin mënyrë shumë e rëndësishme sesi Perëndia i kishte folur që në fëmijëri (shih Zanafilla 37), ndonëse kjo bëri që familja ta refuzonte.

FOLJA “tregoi” (fjalë për fjalë, “rrëfe”, BDB 707, KB 765, *Piel* URDHËRORE) përdoret dhe në fillim të vargut tjetër (“tregoi”, *Piel* E PAKRYER, shih 37:10).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 40:9-15

⁹Kështu, kryekupëmbajtësi ia tregoi ëndrrën e vet Jozefit dhe i tha: “Ja, në ëndrrën time, përpara meje kisha një hardhi; ¹⁰dhe, në hardhi, ishin tri degë. Dhe ajo nxori sythe, të cilat lulëzuan, pastaj degët e tij prodhuan vile rrushi të pjekur. ¹¹Dhe në dorë kisha kupën e faraonit; kështu, i mora rrushtë, i shtrydha në kupën e faraonit, dhe kupën ia vura në dorë faraonit”. ¹²Atëherë, Jozefi i tha: “Ky është interpretimi: tri degët janë tri ditë; ¹³brenda tri ditësh, faraoni do të ta ngrejë kokën dhe do të të rikthejë në postin që kishe; dhe ti do t’ia vendosësh faraonit kupën në dorë siç e kishe zakon kur ishte kupëmbajtësi i tij. ¹⁴Vetëm, më kujto kur gjërat të shkojnë mirë për ty, dhe të lutem më bëj mirësinë që të më përmendësh te faraoni dhe të më nxjerrësh nga kjo shtëpi. ¹⁵Sepse, në të vërtetë, unë jam marrë peng nga vendi i hebrenjve; madje, dhe këtu s’kam bërë asgjë që të më fusnin në burgun e nëndheshëm”.

40:9 “para meje kisha një hardhi” Shumë komentues thonë se kjo ishte ëndërr historike, pasi në Egjipt nuk përdorej vera e fermentuar. Mirëpo, me sa duket, historiani i lashtë Herodoti është keqkuptuar disi në këtë aspekt. Është e vërtetë se vera e fermentuar nuk ishte pije e zakonshme në Egjipt, por përdorej nga klasat priftërore dhe mbretërore. Kështu, ky duhet të ketë qenë simbol unik i pijes së mbretit (shih *Manners and Customs of the Bible*, nga James M. Freeman, f. 45).

40:11 “shtrydha” Kjo FOLJE (BDB 965, KB 1315, *Kal* E PAKRYER), çuditërisht, përdoret vetëm këtu në gjithë DHV.

40:13 Kupëmbajtësit do t’i kthehet besimi dhe shërbimi mbretëror.

Fjala e përkthyer “siç e kishe zakon”, fjalë për fjalë, do të thotë “gjykim” (BDB 1048), por përdoret në një kuptim joteologjik këtu. Zakonisht, përkthehet “gjykim”, ose “drejtësi”.

40:14-15 Për shërbimin dhe mirësinë që tregon, Jozefi i kërkon një nder kupëmbajtësit. I shpjegon padrejtësinë e situatës së vet dhe kërkon që faraoni ta rregullojë këtë situatë. Jozefi nuk duhet mbajtur si i burgosur i faraonit pasi ai është skllav i kapur peng.

40:15 Një pjesë e mendimit të Jozefit për tradhtimin nga vëllezërit shprehet me fjalën “marrë peng” (fjalë për fjalë, “më vodhën”). Kjo përforcohet në tekst nga përdorimi i PASKAJORES ABSOLUTE me një FOLJE TË KRYER nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 170, KB 198).

■ **“nga vendi i hebrenjve”**

1. Këtë koment mund ta ketë shkruar një redaktor/skrib i mëvonshëm
2. Ose përdoret në kuptimin e vendit ku jetonin patriarkët (nëse kjo është e vërtetë, atëherë fjala “hebre” është ripërcaktuar dhe përdoret në kuptim shumë të kufizuar)

■ **“burgun e nëndheshëm”** Kjo fjalë (BDB 92) është e njëjta që u përdor për cisternën e thatë (shih 37:24), ku vëllezërit e kishin hedhur Jozefin në Kanan. Ai kishte përfunduar nga njëri pus në tjetrin!

Kjo fjalë përdoret për burgun në Eks. 12:29; Jer. 37:16, dhe këtu.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 40:16-19

¹⁶Kur kryebukëpjekësi pa se tjetri ishte interpretuar favorshëm, i tha Jozefit: “Edhe unë pashë në ëndrrën time dhe, ja, mbi kokë kisha tre shporta me bukë të bardhë; ¹⁷dhe në shportën e sipërme kishte gjithfarëlloj bukësh të pjekura për faraonin, por zogjtë po i hanin nga shporta që kisha mbi kokë”. ¹⁸Atëherë, Jozefi u përgjigj dhe i tha: “Ky është interpretimi i saj: tri shportat janë tri ditë; ¹⁹brenda tri ditësh, faraoni do të ta ngrejë kokën nga trupi dhe do të të varë në pemë, dhe zogjtë do të ta hanë mishin”.

40:16 “Edhe unë pashë në ëndrrën time, dhe, ja, mbi kokë kisha tre shporta me bukë të bardhë” Fjala hebraisht “bukë e bardhë” (BDB 301 I) është shumë e rrallë; vjen nga një rrënjë aramaisht dhe arabisht, që do të thotë “e bardhë” (NIDOTTE, vëll. 2, f. 54). Mund të bëjë fjalë për një shportë me lastarë të bardhë, ku zogjtë ishin në gjendje ta hanin bukën edhe nga sipër, edhe anash shportës (shih v. 17).

Është interesante se, në Kanan, gratë mbanin pesha të rënda mbi kokë, kurse në Egjipt vetëm burrat mbanin në kokë pesha të rënda. Gratë i mbanin mbi shpatulla. Kjo tregon vërtetësinë unike historike të kësaj ngjarjeje.

40:17 “gjithfarëlloj bukësh të pjekura për faraonin” Kjo është shumë e saktë historikisht, siç mësojmë nga disa dokumente egjiptiane që thonë se në Egjipt piqeshin 38 lloje kekësh dhe 57 lloje bukësh (shih shënimin në v. 1).

40:19 “faraoni do të ta ngrejë kokën nga trupi” Nga vgj. 13-19, është e qartë se ka një riinterpretim të frazës “do të ta ngrejë kokën” (BDB 669, KB 724, *Kal E PAKRYER*). Në v. 13, do të thotë thjesht “do të ta ngrejë kokën për mirë” (shih Num. 6:26). Është frazë që do të thotë “lirim” (shih 2 Mbre. 25:27). Por, në v. 19, do të thotë “do të ta ngrejë kokën që të ta presë” (BDB 671, 3,b).

Po kështu, është e qartë se v. 19 nuk bën fjalë për varje, pasi është e vështirë ta varësh dikë pasi ia ke prerë kokën! Me sa duket, kjo FOLJE nënkuptonte varjen, ose nguljen me gozhdë, publikisht të dikujt, pasi ishte vrarë (shih Joz. 8:29; 1 Sam. 31:9-10; 2 Sam. 4:12). Ky ishte dhe qëllimi i këtij lloj ekspozimi publik të kufomës, siç vërtetohet dhe nga LiP. 21:23. Fakti se trupi i këtij njeriu do të hahej nga zogjtë duhet të ketë qenë shumë e tmerrshme për egjiptianët, pasi ata e vinin shumë theksin te balsamosja pas vdekjes në mënyrë që trupi të ruhej.

Nuk e dimë nëse ka një lidhje mes fjalëve

1. “burg” (fjalë për fjalë, “rrethor”), në 39:20-23; 40:3, 5
2. “burg i nëndheshëm” (fjalë për fjalë, “gropë”), në 40:15
3. “ngre”

Ka gjasa që burgu të ketë qenë një vrimë e madhe rrumbullake në tokë?

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 40:20-23

²⁰Kështu, ditën e tretë, që ishte ditëlindja e faraonit, ndodhi që ai shtroi gosti për gjithë shërbëtorët e vet; dhe ngriti lart kokën e kryekupëmbajtësit dhe kokën e kryebukëpjekësit ndër shërbëtorët e vet. ²¹Kryekupëmbajtësin e ktheu në postin e mëparshëm, dhe ai ia vuri kupën në dorë faraonit; ²²kurse kryebukëpjekësin e vari, ashtu siç ua pati interpretuar Jozefi. ²³Mirëpo kryekupëmbajtësi nuk u kujtua për Jozefin, por e harroi.

40:20-23 Kjo është përmbushja e interpretimit të Jozefit dhe harresa nga ana e kryekupëmbajtësit (BDB 269, KB 269, *Kal E KRYER*). Sërish, vetëm JHVH mund ta ndihmonte Jozefin. Perëndia është mbështetja e tij e vetme!

Sërish, FOLJA “ngre” përdoret në mënyra të kundërta (me njëfarë vagullie, shih v. 20).

PYETJE PËR DISKUTIM PËR KAPITUJT 39-40

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse e ngriti Potifari në detyrë Jozefin?
2. Si dallon Jozefi në këtë kapitull (39) nga Juda në kapitullin e mëparshëm (38)?
3. A e kuptonte Jozefi se ishte në burg për një qëllim të caktuar?
4. A flet gjithmonë Perëndia nëpërmjet ëndrrave, apo vetëm nëpërmjet disa ëndrrave të caktuara? A është aftësia e interpretimit të ëndrrave një dhunti e zakonshme shpirtërore, apo një përjetim i kufizuar vetëm në DHV?

ZANAFILLA 41

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Ëndrra e faraonit	Ëndrra e faraonit	Ngritja e Jozefit	Jozefi interpreton ëndrrat e Faraonit	Ëndrra e faraonit
41:1-8	41:1-8	41:1-8	41:1-8	41:1-4 41:5-7 41:8-13
41:9-13	41:9-13	41:9-13	41:9-13	
Jozefi interpreton				
41:14-24	41:14-24	41:14-21	41:14-15 41:16 41:17-24	41:14-16 41:17-24
41:25-36	41:25-36	41:25-36	41:25-32 41:33-36	41:25-32 41:33-36
	Ngritja e Jozefit në pushtet		Jozefi bëhet guvernator i Egjiptit	Ngritja në detyrë e Jozefit
41:37	41:37-45	41:37-45	41:37-46a	41:37-43
Jozefi bëhet sundimtar i Egjiptit				
41:38-45				41:44-5
41:46-49	41:46-49	41:46-49	41:46b-49	41:46-49
Bijtë e Jozefit				Bijtë e Jozefit
41:40-52	41:40-52	41:40-52	41:40-52	41:40-52
41:53-57	41:53-57	41:53-57	41:53-57	41:53-57

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 41:1-8

¹Dhe, në fund të dy viteve të plota, ndodhi që faraoni pa një ëndërr dhe, ja, po qëndronte në këmbë përbri Nilit. ²Dhe, ja, nga Nili dolën shtatë lopë, të hijshme dhe të majme; dhe kullotën në xunkthat e kënetës. ³Pastaj, ja, shtatë lopë të tjera u ngjitën pas tyre nga Nili, të shëmtuara dhe të dobëta, dhe qëndruan përbri lopëve të tjera në bregun e Nilit. ⁴Lopët e shëmtuara dhe të dobëta i hëngrën shtatë lopët e hijshme dhe të majme. Pastaj, faraoni u zgjua. ⁵Ra në gjumë dhe pa sërish ëndërr; dhe, ja, shtatë kallinj gruri formuan një kërcell të vetëm, të trashë dhe të bukur. ⁶Dhe, ja, shtatë kallinj, të hollë dhe të djegur nga era e lindjes, mbinë pas tyre. ⁷Kallinj të hollë i përpinë shtatë kallinj të trashë dhe të plotë. Pastaj, faraoni u zgjua, dhe, ja, ishte ëndërr. ⁸Në mëngjes, shpirti i tij ishte i shqetësuar, kështu që dërgoi e thirri gjithë magjistarët e Egjiptit, si dhe gjithë të mençurit e tij. Dhe faraoni ua tregoi ëndrrat, por s'u gjet askush që të ishte në gjendje t'ia interpretonte faraonit.

41:1 “në fund të dy viteve të plota” Sigurisht, kjo ka lidhje me kapitullin 40, ku Jozefi interpreton ëndrrat e dy personave, ku të dy shpresonin të dilnin nga burgu, por nuk doli ashtu. Kjo periudhë flet për kohën që kaloi që nga rikthimi i njërit shërbëtor dhe ekzekutimi i tjetrit. Gjatë gjithë historisë së Jozefit, është interesante se autori/redaktori na jep një sërë datash: (1) ishte 17 vjeç kur e shitën skllav (shih Zan. 37:2); (2) u bë i dyti në drejtimin e kombit të Egjiptit kur ishte 30 vjeç (shih Zan. 41:46). Me këto shifra, është e mundur të kuptojmë se ai qëndroi në burg për rreth 13 vjet. Kjo kushtëzohet nga koha që kaloi në shërbimin e Potifarit përpara incidentit me të shoqen e tij.

■ **“faraoni”** Faraoni është titull kolektiv për gjithë mbretërit e Egjiptit, njësoj siç ishte titulli “Hadad” për Sirinë, apo më vonë, Cezari për Romën, ose Cari për Rusinë. Etimologjia e kësaj fjale është e paqartë, por shumica e egjiptologëve mendojnë se vjen nga fraza “shtëpia e madhe” (BDB 829, shtëpia e perëndive). Ka patur shumë hamendësime se kur u caktua Jozefi sundimtar i dytë i gjithë Egjiptit. Disa mendojnë se ndodhi gjatë periudhës së hiksove, që njihen si “mbretërit barinj”, të cilët ishin semitë, jo egjiptianë (shih AB, f. 316). Ata sunduan nga 1730 deri në 1570 para K. Megjithatë, është interesante se, në v. 1, fjala “lumë”, që qartazi bën fjalë për Nilin, jepet në një formë që shfaqet vetëm gjatë Dinastisë së tetëmbëdhjetë, ose viteve 1546-1085 para K. Nga dokumentet egjiptiane, mësojmë se, gjatë gjithë historisë së Egjiptit, në shumë dinasti të tjera egjiptiane, përpos këtyre të dyjave më lart, ka patur semitë në poste përgjegjësie.

■ **“ëndërr”** Ka shumë të dhëna, nga literatura në Egjipt dhe Mesopotami, në lidhje me ëndrrat dhe interpretimin e tyre. Është interesante se të dy hebrejtë që interpretuan ëndrra punonin për mbretër paganë: Danieli në Mesopotami dhe Jozefi në Egjipt.

NIDOTTE, vëll. 2, f. 154, bën një koment interesant për tre llojet e ëndrrave.

1. gjumi i natyrshëm, Psa. 126:1; Isa. 29:7-8; Pred. 5:7
2. zbulesa e rreme, Jer. 23:25, 27, 32; 27:9-10; 29:8; Zak. 10:2
3. zbulesa e vërtetë, Zan. 20:3; 28:12; Num. 12:6; 1 Mbre. 3:5; Dan. 2:28; Mat. 1:20

Shpesh, vegimet ndodhin natën, por duket se janë të ndryshme nga ëndrrat. Natyra e saktë e dallimit mes tyre nuk na thuhet. JHVH komunikon me nënvetëdijen e dikujt duke përdorur simbole dhe metafora të njohura për të.

■ **“Nilit”** Kjo (BDB 384) është e para e disa fjalëve unike egjiptiane. Jo vetëm që janë fjalë që përdoren vetëm nga egjiptianët, por gjithë ky kontekst është egjiptian për nga sfondi kulturor. Ky lumë dhe dalja e tij e përvitshme nga shtrati ishte burimi i jetës dhe pjellorisë së Egjiptit. Nili konsiderohej si perëndi (shih Eks. 1:22) që duhej qetësuar.

41:2 “shtatë lopë” Nga historiani romak Plutarku, si dhe nga një atë i hershëm i kishës, Klementi i Aleksandrisë, mësojmë se “lopa” (BDB 831) simbolizonte pjellorinë e tokës në Egjipt. Ashtu si lopa ishte kafsha kryesore e bagëtisë në Egjipt, kështu ishte dhe delja në Palestinë. Lopa ishte zgjedhja e arsyeshme për një ëndërr egjiptiane që kishte të bënte me bollëkun bujqësor (p.sh., “të hijshme”, BDB 421 [fjalë për fjalë, “e bukur”] dhe “e majme”, BDB 135).

■ **“kullotën në xunkthat e kënetës”** Kjo është një tjetër fjalë e huazuar egjiptiane. Nga burimet egjiptiane, e dimë se bagëtitë kridheshin në ujë përgjatë Nilit për disa arsye: (1) për freski; (2) për të larguar insektet; dhe (3) për të ngrënë barin e shumtë të xunkthave të kënetës (BDB 28).

41:3-4 Këto lopë janë plotësisht e kundërta e lopëve të shëndetshme në v. 2.

1. të shëmtuara (fjalë për fjalë, “të shëmtuara për syrin”), BDB 948 I, KONSTRUKT BDB 909

2. të dobëta (fjalë për fjalë, “të holla nga mish”), BDB 201, KONSTRUKT BDB 142

Ato gllabërojnë (BDB 37, KB 46, *Kal E PAKRYER*) lopët e shëndetshme (v. 4).

41:5 Ëndrra e dytë është përsëritëse, përveç faktit se lopët zëvendësohen nga kallinj të kundërt gruri (BDB 987 II).

41:6 “era e lindjes” Kjo erë shkretëtire (BDB 870), që ishte e tmerrshme për tharjen që i bënte prodhimit bujqësor të tokës, quhet “shiroko” (aramaisht) në Palestinë, ku fryn nga juglindja. Quhet “Khamsin” në Egjipt, dhe vjen më tepër nga jugu dhe juglindja. Përmendet në Ezek. 17:10 dhe në Osea 13:15. Gjithë ushqimi për bagëtitë (dhe, si rrjedhojë, për njerëzit) do të mbaronte.

41:6 “shpirti i tij ishte i shqetësuar” Fjala “shpirt” është *ruah* (BDB 924), që tregon forcën jetësore të kafshëve dhe njerëzve në këtë planet. Mund të përkthehet dhe “erë”, “frymë”, dhe “shpirt”.

FOLJA “i shqetësuar” (BDB 821, KB 952, *Nifal E PAKRYER*) është fjalë e rrallë. Përdoret në formën *Nifal* në Psa. 77:4; Dan. 2:1, 3, ndërsa forma *Kal* përdoret për “trazimin” e Frymës së Perëndisë në Gjyq. 13:25. Kuptimi bazë i saj është “ngul”, ose “tejshpoj”.

■ **“magjistarët e Egjiptit”** Kjo duket se është një tjetër fjalë e huazuar egjiptiane, që vjen nga rrënja “gdhend” (BDB 355) dhe përdoret gjithmonë për njohurinë okulte (shih Eks. 7:11, 22; 8:7, 18, 19; 9:11). Është e paqartë pse përdoret një fjalë egjiptiane për të përshkruar priftërinjtë magjistarë babilonas (shih Dan. 1:20; 2:2, 10, 27; 4:7, 9). Prandaj, këta burra ishin lexues, praktikues dhe shkruer të librave të lashtë për orakujt, interpretimet, etj. Ata përmenden jo vetëm në Egjipt, por edhe në Babiloni (shih Isa. 44:25; Jer. 50:35; 51:57) dhe në Persi (shih Esterit 1:13; dhe 6:13). Fjalët e përdorura te Danieli janë terma të ndryshëm, por bëjnë fjalë për të njëjtët lloj njerëzish.

Për një diskutim të zgjeruar për praktikën e orakujve dhe interpretimit të ëndrrave, shih A. L. Oppenheim, *The Interpretation of Dreams in the Ancient Near East*, f. 184-307.

■ **“dhe gjithë të mençurit e tij”** Bëhet fjalë për këshilltarët e oborrit (BDB 481 KONSTRUKT BDB 314, shih Eks. 7:11; Isa. 19:11, 12), jo medoemos për klasën priftërore të fallxhorëve, për të cilët bën fjalë termi i mësipërm.

■ **“por s’u gjet askush që të ishte në gjendje t’ia interpretonte faraonit”** Me sa duket, faraoni kishte më shumë të mençur të ndershëm sesa Nebukadnecari, i cili s’u besonte magjistarëve të vet sa t’u tregonte përmbajtjen e ëndrrave të veta, sepse druhej mos i shpiknin një interpretim të rremë (shih Danieli 2)!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 41:9-13

⁹Atëherë kryekupëmbajtësi i foli faraonit dhe i tha: “Sot, dua të përmend shkeljet e mia. ¹⁰Faraoni u tërbua me shërbëtorët e tij, dhe më futi në burg në shtëpinë e kapitenit të truprojave, bashkë me kryekupëmbajtësin. ¹¹Të dy ne pamë ëndërr në të njëjtën natë; secili prej nesh ëndërroi sipas interpretimit të ëndrrës së vet. ¹²Dhe aty me ne ishte një djalosh hebre, shërbëtor i kapitenit të truprojave; ia treguam ëndrrat atij, dhe ai na i interpretoi. Secilit ia interpretoi sipas ëndrrës së vet. ¹³Dhe, ashtu siç na i interpretoi, kështu na ndodhi; mua, faraoni më ktheu në detyrë, kurse tjetrin e vari”.

41:9-12 “shkeljet e mia” Ky paragraf bën fjalë për ngjarjet e përmendura në Zanafilla 40. Duket pothuajse sikur po flet me një faraon të ri.

41:12 “djalosh hebre” Shih shënimin në 40:15.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 41:14-24

¹⁴Atëherë, faraoni dërgoi dhe thirri Jozefin, dhe ia sollën me vrap nga burgu i nëndheshëm; dhe, pasi u rrua dhe ndryshoi rrobat, erdhi te faraoni. ¹⁵Faraoni i tha Jozefit: “Kam parë një ëndërr, por askush s’ma interpreton dot; dhe kam dëgjuar se për ty thuhet që, kur dëgjon një ëndërr, je në gjendje ta interpretosh”. ¹⁶Atëherë, Jozefi iu përgjigj faraonit dhe i tha: “Nuk varet prej meje; Perëndia do t’ia japë faraonit përgjigjen e favorshme”. ¹⁷Kështu, faraoni i tha Jozefit: “Në ëndrrën time, ja, po qëndroja në breg të Nilit; ¹⁸dhe, ja, shtatë lopë, të majme dhe të hijshme u ngjitën nga Nili, dhe kullotën në barin e xunkthave të kënetës. ¹⁹Ja, shtatë lopë të tjera u ngjitën pas tyre, të varfra, shumë të shëmtuara dhe të dobëta, saqë shëmti të tillë nuk e kisha parë në gjithë vendin e Egjiptit; ²⁰dhe lopët e dobëta e të shëmtuara i gllabëruan shtatë lopët e para dhe të majme. ²¹Mirëpo, pasi i gllabëruan, nuk dukej sikur i kishin gllabëruar, sepse ishin po aq të shëmtuara sa më parë. Atëherë, u zgjova. ²²Pashtu, gjithashtu, në ëndërr, dhe ja, shtatë kallinj, të plotë dhe të bukur, u bashkuan në një kërcell të vetëm; ²³dhe, ja, shtatë kallinj të tharë, të hollë dhe të djegur nga era e lindjes, mbinë pas tyre; ²⁴dhe kallinj të hollë i përpinë shtatë kallinj të mirë. Atëherë, ia tregova magjistarëve, por askush nuk ishte në gjendje të ma shpjegonte”.

41:14 “ia sollën me vrap nga burgu i nëndheshëm” Sërisht, kemi një fjalë të huazuar egjiptiane (shih 40:15): fjala “burg i nëndheshëm”, që duket se ka kuptimin “i burgosur brenda një fortese egjiptiane”. Me sa duket, Jozefi, ruhej me të burgosurit politikë.

▣ **“u rrua dhe ndryshoi rrobat”** Sërisht, këtu kemi zakonet egjiptian, ku rruhej jo vetëm mjekra, por gjithë trupi, dhe njeriu pastrohej plotësisht përpara se të shkonte te faraoni.

41:16 “Nuk varet prej meje; Perëndia do t’i japë faraonit përgjigjen e favorshme” Kjo përgjigje i ngjason shumë Dan. 2:27-30. Jozefi e dinte se burimi i ëndrrave të tij nuk ishte në aftësinë e tij për të përdorur magji, apo për të lexuar dokumente të lashta, por në fuqinë e Perëndisë (shih 40:8). Jozefi kishte një botëkuptim me qendër Perëndinë (shih vgj. 25, 28, 32).

Fjala që përkthehet “e favorshme” është termi *shalom* (BDB 1022), që do të thotë “paqe”, “mirëqenie”, ose “favor”. Shih Temën e Veçantë në 15:15. Në kontekstin e kapitullit 41, *shalom* mund të bëjë fjalë për shpirtin e faraonit (“u shqetësua në shpirt”) në 41:8.

41:17-24 Kjo është formë disi e ndryshme e rrëfimit të ëndrrës së faraonit, që u dha më herët në këtë kapitull. Përputhet saktë me situatën. Askush nuk e tregon dot historinë plotësisht njësoj pa zbukuruar disa pika dhe pa hequr disa të tjera. Për mua, kjo është shenjë e vërtetësisë historike së kësaj ndodhie.

41:18 Fjala “të hijshme” është FJALË E PËRBËRË hebraisht e termit “e bukur” (BDB 421) dhe “formë” (BDB 1061). Kjo formë E PËRBËRË përdoret për

1. lopët, këtu
2. gratë, Zan. 29:17; LiP. 21:11; 1 Sam. 25:3; Esteri 2:7
3. burrin, Zan. 39:6
4. pemën, Jer. 11:16

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 41:25-36

²⁵Dhe Jozefi i tha faraonit: “Ëndrrat e faraonit janë e njëjta gjë; Perëndia i ka thënë faraonit se çfarë do të bëjë pas pak. ²⁶Shtatë lopët e mira janë shtatë vite; dhe shtatë kallinj të mirë janë shtatë vite; ëndrrat janë e njëjta gjë. ²⁷Shtatë lopët e dobëta dhe të shëmtuara, që u ngjitën pas tyre, janë shtatë vite, dhe shtatë kallinj të hollë, të djegur nga era e lindjes, do të jenë shtatë vite zie buke. ²⁸Është siç i kam thënë faraonit: Perëndia i ka treguar faraonit se ç’do të bëjë pas pak. ²⁹Ja, shtatë vite bollëku të madh po vijnë në gjithë vendin e Egjiptit; ³⁰dhe, pas tyre, do të vijnë shtatë vite zie buke, dhe gjithë bollëku do të harrohet në vendin e Egjiptit, dhe zia e bukës do të pllakosë në vend. ³¹Kështu, bollëku do të jetë i panjohur në këtë vend për shkak të zisë së bukës, që do të pasojë; sepse do të jetë shumë e rëndë. ³²Kurse, sa për përsëritjen e ëndrrës së faraonit dy herë, kjo do të thotë se kjo punë është vendosur nga Perëndia, dhe Perëndia do ta zbatojë shpejt. ³³Prandaj, faraoni le të kërkojë një burrë që është i zgjuar

dhe i mençur, dhe le ta vendosë mbi vendin e Egjiptit. ³⁴Le të veprojë faraoni që të caktojë mbikëqyrës mbi vendin, dhe le të mbledhë një të pestën e prodhimeve të vendit të Egjiptit gjatë shtatë viteve të bollëkut. ³⁵Pastaj, le ta mbledhin gjithë ushqimin e këtyre viteve të mira që po vijnë, dhe ta magazinonjë grurin për ushqim në qytetet nën autoritetin e faraonit, dhe le ta ruajnë. ³⁶Ai ushqim të bëhet rezervë për vendin për shtatë vitet e zisë së bukës, që do të ndodhin në vendin e Egjiptit, në mënyrë që vendi të mos shfaroset gjatë zisë së bukës”.

41:25 Jozefi po i flet një egjiptian, që nuk e njeh JHVH, kështu që përdor emrin e përgjithshëm të Perëndisë, *Elohim*. Shih Temën e Veçantë në 12:1.

Ky Perëndi është i hapur dhe i gatshëm që ta informojë faraonin, mbretin pagan, për planet e tij të ardhshme (shih vgj. 25, 28, 32). “Kombet” kanë qenë gjithmonë fokusi i planit të përjetshëm shpengues të Perëndisë (shih 3:25; 12:3; Eks. 19:5-6; Isaia; Jona; Mat. 28:19-20; Luka 24:47; Veprat 1:8)!

41:26-32 Jozefi filloi t’ia shpjegonte ëndrrën faraonit. Vini re se, në v. 24, asnjë nga magjistarët s’e bënte dot.

41:26 “shtatë vite” Në literaturën e Lindjes së Afërt në lashtësi, ciklet shtatëvjetore ishin diçka normale (shih ANET, f. 31).

41:27

NASB	“kallinj të hollë”
NKJV	“kallinj bosh”
NRSV, JPSOA	“kallinj bosh”
TEV	“kallinj të hollë gruri”
NJB	“kallinj të tharë gruri”
LXX	“kallinj të hollë dhe të boshatisur nga era”

Fjalët hebraisht

1. i hollë, הדקות

2. bosh, הרקות

Shkronjat **d** (ד) dhe **r** (ר) ngatërrohen shpesh me njëra-tjetrën. Raporti Paraprak dhe i Ndërmjetëm i UBS për Projektin e Tekstit të Dhiatës së Vjetër Hebraisht (1979, f. 62) i jep leximit “i hollë” vlerësimin B (ka njëfarë dyshimi për origjinalitetin e tij).

41:32 “kjo punë është vendosur nga Perëndia, dhe Perëndia do ta zbatojë shpejt” Jozefi po thekson fuqinë dhe paranjohjen e Perëndisë për ngjarjet në Egjipt. Magjistarët egjiptianë (shih Eksodi 7-8) dhe, në mënyrë të nënkuptuar, perënditë egjiptiane, nuk ishin në gjendje ta njihnin, apo ta ndalonin.

Më vonë, JHVH përdori dhe fatkeqësitë e Eksodit për ta përçmuar panteonin egjiptian. JHVH dëshiron që egjiptianët ta njohin!

41:33-36 Në këto vargje, Jozefi jep njohurinë e tij të mençur për veprimet që duhen kryer për t’u përgatitur për bollëkun dhe, pastaj, për zinë e rëndë të bukës.

Vini re **FORMAT FOLJORE**.

1. “faraoni të kërkojë një njeri të zgjuar dhe të urtë”, v. 33, BDB 906, KB 1157, *Kal* LEJORE
2. “ta caktojë mbi vendin e Egjiptit”, v. 33, BDB 1011, KB 1483, *Kal* E PAKRYER, e përdorur si LEJORE
3. “faraoni të veprojë”, v. 34, BDB 793, KB 889, *Kal* E PAKRYER e përdorur si LEJORE
4. “të caktojë mbikëqyrës”, v. 34, BDB 823, KB 955, *Hifil* LEJORE
5. “le të mbledhë një të pestën e prodhimit të vendit”, v. 34, BDB 332, KB 331, *Piel* E KRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR (NASB)
6. “le ta mbledhin gjithë ushqimin”, v. 35, BDB 867, KB 1062, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR
7. “ta magazinonjë grurin”, v. 35, BDB 840, KB 999, *Kal* E PAKRYER e përdorur në kuptimin LEJOR
8. “ta ruajnë”, v. 35, BDB 1036, KB 1581, *Kal* E KRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR (NASB)
9. “ushqimi të bëhet rezervë”, v. 36, BDB 224, KB 242, *Kal* E KRYER e përdorur në kuptimin LEJOR (ka tre *Kal* TË KRYERA, që funksionojnë si LEJORE në këtë kontekst)

10. vini re, gjithashtu, dhe frazën “do të jetë shumë e rëndë” (v. 31)

41:33 Duhet vërejtur se parashikimi i zbuluar i JHVH për shtatë vitet e bollëkut dhe, pastaj, shtatë vitet e urisë (gjë që askush s’e ndryshon dot, por këtu nuk është si gjykim nga Perëndia, por thjesht një cikël i motit në këtë botë të rënë) duhet trajtuar me veprimin e qëllimshëm dhe të planifikuar njerëzor. Kjo ndërthurje e sovranitetit/njohurisë së Perëndisë me veprimtarinë njerëzore është karakteristike në Bibël. Të dyja janë kyçe (shih Eksodi 3, njohuria/veprimi i Perëndisë në vgj. 7-9, por edhe nevoja që Moisiu t’i përgjigjet në vgj. 10-12).

TEMË E VEÇANTË: ZGJEDHJA/PARAKTIMI DHE NEVOJA PËR NJË DREJTPESHIM TEOLOGJIK (SPECIAL TOPIC: ELECTION/PREDESTINATION AND THE NEED FOR A THEOLOGICAL BALANCE)

Zgjedhja është doktrinë e mahnitshme. Megjithatë, ajo nuk përbën thirrje për parapëlqime, por thirrje për të qenë kanal, instrument ose mjet për shpengimin e të tjerëve! Në Dhiatën e Vjetër, kjo fjalë përdorej pikësëpari për shërbesë; në Dhiatën e Re, përdoret kryesisht për shpëtimin, i cili rezulton në shërbesë. Bibla nuk e pajton kurrë kontradiktën në dukje midis sovranitetit të Perëndisë dhe vullnetit të lirë njerëzor, por i pohon të dyja! Një shembull i mirë i tensionit biblik është Romakëve 9, që flet për zgjedhjen sovranë të Perëndisë, dhe Romakëve 10, që flet për përgjigjen e domosdoshme nga ana e njerëzimit (shih 10:11, 13).

Çelësi për të kuptuar këtë tension teologjik mund të jetë Efe. 1:4. Jezusi është njeriu i zgjedhur i Perëndisë dhe të gjithë janë mundësisht të zgjedhur në të (Karl Barth). Jezusi është “po”-ja e Perëndisë për nevojën e njerëzimit të rënë (Karl Barth). Po kështu, Efesianëve 1:4 na ndihmon në sqarimin e kësaj çështjeje kur pohon se synimi i paraktimit nuk është qielli, por shenjtëria (ngjashmëria me Krishtin). Shpesh, ne joshemi nga dobitë e ungjillit dhe ia anashkalojmë përgjegjësitë! Thirrja (zgjedhja) e Perëndisë është, jo vetëm për përjetësinë, por edhe për kohën!

Doktrinat vijnë në marrëdhënie me të vërteta të tjera, jo si të vërteta të vetme dhe të shkëputura. Një analogji e mirë do të ishte yjësia përkundrejt një ylli të vetëm. Perëndia e paraqet të vërtetën me gjini letrare lindore, jo perëndimore. Nuk duhet ta largojmë tensionin që shkaktohet nga dyshet dialektike (paradoksale) të së vërtetave doktrinar:

1. Paraktimi kundrejt vullnetit të lirë njerëzor
2. Siguria e besimtarëve përkundrejt nevojës për qëndresë
3. Mëkati fillestar përkundër mëkatit të vullnetshëm
4. Mungesa e mëkatit (“përsosmëria”) kundrejt mëkatimit më pak
5. Shfajësimi dhe shenjtërimi i atypëratyshëm fillestar dhe shenjtërimi i përshkallëzuar
6. Liria e krishterë përkundrejt përgjegjësisë së krishterë
7. Transcendenca e Perëndisë kundrejt imanencës së Perëndisë
8. Perëndia si i panjohshëm në mënyrë absolute përkundrejt Perëndisë si i njohshëm në Shkrimet
9. Mbretëria e Perëndisë si e tashme përkundrejt përmbushjes së ardhshme
10. Pendimi si dhuratë e Perëndisë kundrejt pendimit si reagim i domosdoshëm njerëzor ndaj besëlidhjes
11. Jezusi si hyjnor kundrejt Jezusit si njerëzor
12. Jezusi është i barabartë me Atin kundrejt Jezusit si i nënshtruar ndaj Atit

Koncepti teologjik i “besëlidhjes” bashkon sovranitetin e Perëndisë (i cili është gjithmonë ai që merr nismën dhe përcakton rendin e gjërave) me reagimin e detyrueshëm fillestar dhe të vazhdueshëm me besim dhe pendim nga ana e njerëzimit (shih Marku 1:15; Veprat 3:16, 19; 20:21). Ruhë që të mos e përdorësh vargje “provë” për njërën anë të këtij paradoksi duke zhvlerësuar anën tjetër të tij! Ki kujdes që të mos pohosh vetëm doktrinën, ose sistemin tënd të parapëlqyer teologjik!

41:34 “dhe le të mbledhë një të pestën e prodhimit të vendit të Egjiptit” Vini re se fraza “e prodhimit” nuk gjendet në tekstin hebraisht. Prandaj, FOLJA “të mbledhë një të pestën” (BDB 332, KB 331, *Piel* E KRYER) mund të bëjë fjalë për taksimin me 20%, për të cilin lexojmë se ishte i njohur në literaturën egjiptiane, ose mund të bëjë fjalë për ndarjen e tokës së Egjiptit në pesë ndarje administrative (AB, f. 313).

Disa komentues mendojnë se kjo FOLJE vjen nga PJESORJA PËSORE שמח (BDB 332), që do të thotë “i armatosur”, ose “i pajisur” (shih Joz. 1:14; 4:12; Gjyq. 7:11; AB, f. 313). Kjo ndiqet nga JPSOA, “organizato vendin e Egjiptit”.

41:36 “që vendi të mos shfaroset gjatë zisë së bukës” Fjala “vend” (BDB 75) shërben si metaforë për popullin dhe qeverinë e Egjiptit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 41:37-45

³⁷Ky propozim iu duk i mirë faraonit dhe gjithë shërbëtorëve të tij. ³⁸Kështu, faraoni u tha shërbëtorëve të vet: “A mund ta gjejmë një burrë si ky, në të cilin gjendet një frymë hyjnore?” ³⁹Prandaj, faraoni i tha Jozefit: “Meqë Perëndia të ka vënë në dijeni për gjithë këtë, nuk ekziston asnjë aq i zgjuar dhe i mençur sa ti. ⁴⁰Do të jesh mbi shtëpinë time, dhe sipas urdhrat tënd do të veprojë gjithë populli im; vetëm në fron do të jem më i madh se ti”. ⁴¹Faraoni i tha Jozefit: “Shih, të kam vendosur mbi gjithë vendin e Egjiptit”. ⁴²Atëherë, faraoni hoqi unazën e vulës nga dora e vet dhe ia vuri në dorë Jozefit, dhe e veshi me rroba prej liri të hollë dhe i vuri rreth qafës gjerdanin e artë. ⁴³E vuri të ecte mbi karrocën e tij të dytë, dhe përpara tij shpallnin: “Gjunjëzohuni!” Dhe e caktoi mbi gjithë vendin e Egjiptit. ⁴⁴Për më tepër, faraoni i tha Jozefit: “Ndonëse jam faraon, pa lejen tënde askush nuk do ta ngrejë dorën apo këmbën në gjithë vendin e Egjiptit”. ⁴⁵Pastaj, faraoni e quajti Jozefin Zafenat-paneah; dhe i dha për grua Asenatin, të bijën e Potiferës, priftit të Onit. Dhe Jozefi i ra anembanë vendit të Egjiptit.

41:38 “frymë hyjnore” Kjo përkthehet nga fjalët hebraisht *ruakh Elohim* (BDB 924, dhe BDB 43). Vini re se faraoni përdor për Perëndinë të njëjtat fjalë që përdori dhe Jozefi. Ky është karakterizim i zakonshëm pagan për atë që ishte në gjendje të interpretonte ëndrrat (shih Dan. 4:8, 9, 18; 5:11, 14).

41:40

NASB	“veprojë”
NKJV	“do të sundohet”
NRSV	“do të veprojnë”
TEV	“do t’u binden urdhrave të tua”
NJB	“do të t’i respektojnë urdhrat”
LXX	“do t’i binden fjalës sate”
JPSOA	“do të drejtohen”
REB	“do të ta respektojnë çdo fjalë”

Etimologjia e kësaj fjale është e paqartë, por duket se lidhet me një rrënjë fjalore hebraisht, që do të thotë “puth në gojë” (BDB 676, KB 30, *Kal* E PAKRYER). Mund të ketë kuptimin (1) “bindem” (KB), ose (2) “puth tokën si gjest nderimi” (shih Psa. 2:12). Egjiptianët do ta nderojnë fjalën (fjalë për fjalë, “gojën”) e faraonit, njësoj si të ishte faraoni (shih vgj. 42, 43, 44). Ai u bë “Veziri i Madh” i faraonit.

41:42 “unazën e vulës” Kjo vjen nga e njëjta rrënjë fjale si FOLJA “fundosem” (BDB 371), që mund të bëjë fjalë për çastin kur unaza zyrtare zhytet në argjilë ose dyllë për t’i vënë vulën një dokumenti (shih Esteri 3:10, 12; 8:8, 10).

■ “e veshi me rroba prej liri të hollë” Kjo është një tjetër fjalë e huazuar egjiptiane (BDB 1058 III), që bën fjalë për rrobat e bardha prej liri të shtrenjtë, që i vishnin klasat elitare të shoqërisë egjiptiane.

■ “i vuri rreth qafës gjerdanin e artë” Ky ka qenë simbol autoriteti në gjithë historinë egjiptiane, sidomos për dinastinë e 12 (shih Dan. 5:7, 16, 29). Të gjitha këto hollësi janë të vërteta për kulturën e Egjiptit të asaj kohe. Këto janë hollësi prej dëshmitari okular!

41:43 “mbi karrocën e tij të dytë” Kjo do të thotë se Jozefi ishte i dyti për nga rangu në Egjipt (pra, ishte Veziri i Madh). Fjala “e dytë” (BDB 1041), shpesh, bën fjalë për poste politike ose administrative (shih 1 Sam. 23:17; 2 Mb. 23:4; 25:18; 1 Kro. 5:12; 15:18; 2 Kro. 28:7; 31:12; Neh. 11:17; Ester 10:3; Jer. 52:24).

■ “Gjunjëzohuni” Kuptimi i kësaj fjale egjiptiane (“Abrek”, shih JPSOA) është debatuar shumë. Ngjason me rrënjën e fjalës hebraisht “gjunjëzohem”. Disa përkthime të tjera të mundshme gjenden në fjalorin e Brown, Driver dhe Briggs (BDB 7). Mirëpo, Vullgata, përkthimi nga hebraishtja i Akuilës, Origeni i Aleksandrisë, dhe

komentuesi jude Kimshi, thonë se ka kuptimin “ul gjurin”, që vjen nga një fjalë e lashtë hebraisht (BDB 7). Kjo duket se është dhe mundësia më e mirë nga konteksti.

41:44 “askush nuk do ta ngrejë dorën apo këmbën” Kjo shprehje do të thotë: “asnjë punë apo përpjekje nuk do të nisë apo do të vazhdojë pa lejen e Jozefit”. Tregon autoritet të plotë dhe absolut.

41:45 “Pastaj, faraoni e quajti Jozefin Zafenat-paneah” Ky është titull zyrtar (BDB 861), që lidhet me vetë faraonin (shih Zan. 45:8). Vendosja e emrit nga faraoni mund të ketë qenë shenjë kulturore autoriteti mbi Jozefin. Janë propozuar disa etimologji për këtë emër. Më e njohura është kjo: “Perëndia flet dhe ai jeton”, që duket se bën fjalë për faraonin si biri i perëndisë së diellit, Ra, ose, ndoshta për faktin se Perëndia i Jozefit flet dhe e shpëton Egjiptin. Një tjetër mundësi është: “ai që di gjëra”, që mund të bëjë fjalë për Jozefin si interpretues ëndrrash.

☐ **“i dha për grua Asenatin, të bijën e”** Ky është një tjetër emër egjiptian, që do të thotë “i përket Neitit” (BDB 62, shih 41:45, 50; 46:20), që është perëndia i dashurisë së egjiptianëve.

☐ **“Potiferës, priftit të Onit”** Ky është një tjetër emër egjiptian, që është zgjatim i emrit Potifar, i cili gjendet në Zan. 37:36; 39:1. Do të thotë “ai që [Ra] i dha” (BDB 806). Faraoni po e bën Jozefin pjesë të klasës elitare të Egjiptit me anë të kësaj martese me të bijën e një prifti të rëndësishëm (BDB 463).

☐ **“Onit”** “On” (BDB 58) është qyteti i perëndisë diell. Në greqisht quhet “Heliopolis”, kurse në hebraisht “Beth-Shemesh” (shih Jer. 43:13). Ndodhej rreth 10 km në veri të Kairos, në kufi me vendin e Goshenit.

☐

NASB, NKJV “dhe Jozefi i ra anembanë vendit të Egjiptit:

NRSV “Kështu, Jozefi fitoi autoritet mbi vendin e Egjiptit”

TEV “udhëtoi në mbarë vendin”

NJB, LXX “dhe Jozefi nisi udhëtimin në mbarë Egjiptin”

REB “autoriteti i Jozefit shtrihej në gjithë Egjiptin”

JPSOA “Kështu, Jozefi u vendos në krye të vendit të Egjiptit”

Kjo frazë përkethehet fjalë për fjalë nga NASB dhe NKJV. Mirëpo kuptimi i saj është i diskutueshëm.

1. vgj. 45 dhe 46 janë paralel; prandaj, “udhëtoi në gjithë vendin” (TEV, NJB, LXX, NIV)
2. në Esteri 1:17, kjo FOLJE shumë e zakonshme “shkoj”, ose “vij” (BDB 422, KB 425, *Kal* I PAKRYER), edhe kjo në formën *Kal* I PAKRYER, përdoret në kuptimin e përhapjes së diçkaje (p.sh., mesazhi për kundërshtimin e Vastit). Kështu, këtu, fama dhe autoriteti i Jozefit u përhap në mbarë vendin (NRSV, REB).
3. Për shkak se fraza “anembanë vendi” përdoret pas FOLJES në vgj. 33, 41, dhe 43 në lidhje me autoritetin e Jozefit si vezir, atëherë dhe FOLJA këtu duhet të ketë të njëjtin kuptim (JPSOA).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 41:46-49

⁴⁶Jozefi ishte tridhjetë vjeç kur qëndroi para faraonit, mbretit të Egjiptit. Dhe Jozefi doli nga prania e faraonit dhe shkoi në mbarë vendin e Egjiptit. ⁴⁷Gjatë shtatë viteve të bollëkut, vendi prodhoi së tepërmi. ⁴⁸Kështu, ai e mblodhi gjithë ushqimin e këtyre shtatë viteve që erdhën mbi vendin e Egjiptit, dhe ushqimin e vendosi nëpër qytete; në çdo qytet vendosi ushqimin e fushave të veta përreth. ⁴⁹Kështu, Jozefi e magazinoi grurin me bollëk si rëra e detit, derisa nuk e llogariti më, sepse ishte i pamasë.

41:46 “tridhjetë vjeç” Fjalë për fjalë, “bir i tridhjetë viteve”, që është shprehje hebraike (shih Lev. 27:5; 2 Mbre. 8:26; Jer. 52:1).

41:47-49 Interpretimi që i bëri Jozefi ëndrrës ishte plotësisht i saktë. Bollëku theksohet në mënyra të ndryshme.

1. shtatë vite bollëku, 47
2. vendi prodhoi me bollëk, v. 47
3. e magazinoi grurin me tepri, v. 47
4. si rëra e detit, v. 49
5. derisa nuk e llogariti më, pasi ishte i pamasë, v. 49

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 41:50-52

⁵⁰Përpara se të vinte viti i zisë së bukës, Jozefit i lindën dy djem, të cilët ia lindi Asenati, e bija e Potiferës, priftit të Onit. ⁵¹Jozefi e quajti të parëlindurin Manase, “sepse”, tha, “Perëndia më ka bërë t’i harroj gjithë telashet e mia dhe gjithë shtëpinë e tim ati”. ⁵²Të dytin e quajti Efraim, “sepse”, tha, “Perëndia më ka bërë të frytshëm në vendin e mundimit tim”.

41:51 “Manase” Ky emër (BDB 586) lidhet me FOLJEN hebraisht “harroj” (BDB 674, KB 728, *Piel* PJESORE) nga ngjashmëria në tingëllim. Në mënyrë të veçantë, lidhet me dhimbjen që i patën shkaktuar veprimet e të vëllezërve. Më vonë, ngjarjet në Zanafillë tregojnë se Jozefi nuk e kishte harruar tradhtinë e urryer të vëllezërve.

41:52 “Efraim” Ky emër (BDB 68) lidhet me fjalën “frytshëm”, ose “fryt i dyfishtë” (BDB 826, shih 49:22) me anë të një loje fjalësh. Është interesante se, në Izraelin e sotëm, të qenit jude përcaktohet nga nëna, pra, nëse ajo është hebreje. Sipas kësaj, këta dy djem nuk ishin vërtet judenj! Më vonë, ata do të bëhen gjysmëfisat që do të trashëgojnë pjesën e dyfishtë të Jozefit dhe do të llogariten ndër dymbëdhjetë fiset (pra, trembëdhjetë fiset) e Izraelit. Levi nuk do të llogaritet si fis për qëllime trashëgimie (shih Jozueu).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 41:53-57

⁵³Pasi shtatë vitet e bollëkut, që kishte ardhur mbi vendin e Egjiptit, përfunduan, ⁵⁴dhe filluan të vinin shtatë vitet e zisë së bukës, ashtu siç kishte thënë Jozefi, pati zi buke në të gjitha vendet, por në gjithë vendin e Egjiptit kishte bukë. ⁵⁵Kështu, kur gjithë vendi i Egjiptit pati zi buke, populli i bërëtit faraonit për bukë; dhe faraoni u tha gjithë egjiptianëve: “Shkoni te Jozefi; çfarëdo t’ju thotë, bëjeni”. ⁵⁶Kur zia e bukës u përhap mbi gjithë faqen e tokës, atëherë, Jozefi i hapi të gjitha depot dhe ua shiti egjiptianëve; dhe zia e bukës në vendin e Egjiptit ishte e madhe. ⁵⁷Njerëzit nga gjithë toka erdhën në Egjipt për të blerë grurë nga Jozefi, sepse zia e bukës ishte e madhe në gjithë tokën.

41:53-57 Kjo shpjegon historikisht sesi arriti faraoni që të shtinte në dorë gjithë vendin e Egjiptit (shih 47:20-26). Egjiptianët ia shisnin tokën mbretit për të blerë grurë që të ushqenin veten dhe familjen.

Duhet thënë se zia e bukës tregoi dështimin e fesë egjiptiane (pra, perëndia diell, perënditë e pjellorisë dhe vetë Nili) për ta çliruar Egjiptin; vetëm JHVH mund ta çlironte!

41:56

NASB, NKJV,

NRSV, TEV,

Vullgata “të gjitha depot”

NJB, LXX,

REB

“të gjithë hambarët”

JPSOA

“gjithçka që ishte brenda”

Teksti hebraisht është përkthyer në mënyrë të fjalëpërfjalshme nga JPSOA. Mund të bëjë fjalë:

1. për të gjitha vendet ku Jozefi e kishte grumbulluar grurin
2. për të gjitha vendet ku egjiptianët mund të blinin grurë në mbarë vendin

41:57 Ky varg shpjegon thatësinë dhe zinë e tmerrshme të bukës mbi gjithë zonën e Lindjes së Afërt dhe Mesdheut. Shumë kombe erdhën në Egjipt për të blerë ushqim. Jozefi shpëtoi

1. Egjiptin
2. shumë nga popujt përreth
3. veçanërisht, familjen e zgjedhur të Jakobit!

Providenca e Perëndisë vepron në shumë nivele!

Vini re hiperbolën te fraza “gjithë toka”. Kjo është paralele me frazën e përdorur në Zanafilla 6-7 për madhësinë e përmytjes (shih 7:19, ארץ, ‘*erec*, BDB 75).

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t'i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Rendit gjithë fjalët e huazuara egjiptiane në këtë kapitull, si dhe disa zakone që ishin unike për egjiptianët.
2. Përshkruaj magjistarët dhe funksionin e tyre në Lindjen e Afërt të lashtë.
3. Rendit të gjitha mënyrat sesi përshkruhet posti i ri i Jozefit në vgj. 41-44.
4. Cili është kuptimi i emrave të bijve të Jozefit, dhe cila është domethënia e tyre (vgj. 50-52)?

ZANAFILLA 42

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Vëllezërit e Jozefit dërgohen në Egjipt	Vëllezërit e Jozefit shkojnë në Egjipt	Vëllezërit e Jozefit udhëtojnë për në Egjipt gjatë zisë së bukës	Vëllezërit e Jozefit shkojnë në Egjipt të blejnë grurë	Takimi i parë i Jozefit me vëllezërit
42:1-5	42:1-5	42:1-5	42:1-4 42:5-7a	42:1-4 42:5-7
42:6-7	42:6-17	42:6-17	42:7b 42:8-9 42:10-11 42:12 42:13 42:14-17	
42:18-25	42:18-24	42:18-25	42:18-20a 42:20b-21 42:22-24	42:18-24
	Vëllezërit kthehen në Kanan 42:25-28		Vëllezërit e Jozefit kthehen në Kanan 42:25-28	Bijtë e Jakobit kthehen në Kanan 42:25-28
42:26-28		42:26-28		
Simoni mbahet peng				
42:29-34	42:29-34	42:29-34	42:29-34	42:29-34
42:35-38	42:35-38	42:35-38	42:35-36 42:37 42:38	42:35-36 42:37-38

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 42:1-5

¹Jakobi pa që kishte grurë në Egjipt, dhe Jakobi u tha bijve të vet: “Pse po vështroni njëri-tjetrin?
²Tha: “Ja, kam dëgjuar se në Egjipt ka grurë; zbrisni aty dhe na blini ca grurë nga ai vend, që të jetojmë dhe të mos vdesim”. ³Atëherë dhjetë vëllezër të Jozefit zbritën të blinin grurë në Egjipt. ⁴Por Jakobi nuk e dërgoi vëllanë e Jozefit, Benjaminin, me të vëllezërit, sepse thoshte: “Kam frikë se mos e gjejë ndonjë e keqe”. ⁵Kështu, bijtë e Izraelit erdhën të blinin grurë mes atyre që po vinin, sepse zia e bukës kishte rënë dhe në vendin e Kananit.

42:1 “Jakobi pa që kishte grurë në Egjipt” FOLJA “shoh” përdoret dy herë në v. 1.

1. “Jakobi pa”, BDB 906, KB 1157, *Kal* E PAKRYER
2. “pse po vështroni njëri-tjetrin”, *Hithpael* E PAKRYER

E njëjta fjalë përdoret dhe në ëndrrën e faraonit (shih 41:19, 22, 28), si dhe nga Jozefi, kur i tha faraonit që të kërkonte/shikonte një burrë të zgjuar dhe të mençur (shih 41:33). Kjo FOLJE e zakonshme përdoret disa herë në këtë kapitull (pra, v. 1 [2 herë], 7, 9, 12, 21, 27, 35). Rashi thotë se pati një vegim hyjnor, por ndoshta Jakobi pa që të tjerë nga Kanani po blinin grurë nga faraoni dhe mendoi ta provonte dhe vetë (shih 47:14).

42:2 Jakobi urdhëron të bijtë që të shkojnë në Egjipt për të mbajtur gjallë familjen (pra, “të jetojmë dhe të mos vdesim”).

1. zbrisni aty, BDB 432, KB 434, *Kal* URDHËRORE
2. blini ca grurë për ne, BDB 991, KB 1404, *Kal* URDHËRORE
3. që të jetojmë, BDB 310, KB 309, *Kal* E PAKRYER e përdorur në kuptimin NXITËS. Zia e bukës ishte e përhapur dhe e rëndë!

42:3-4 Jakobi nuk ua kishte besën vëllezërve të Jozefit. Në njëfarë mënyre, ata kishin qenë të përfshirë në vdekjen e Jozefit dhe ai druhej se diçka e ngjashme mund t’i ndodhte dhe fëmijës tjetër të mbetur të Raketës, Benjaminit.

42:4 “se mos e gjejë ndonjë e keqe” Fjala “e keqe” (BDB 62) është e rrallë (shih 44:29; Eks. 21:22, 23) dhe nënkupton një aksident që vë jetën në rrezik. Jakobi druhej për jetën e fëmijës së vetëm të Raketës së tij të dashur dhe të ndjerë (pra, Benjaminin, vëllai më i vogël dhe i plotë i Jozefit). Ndoshta, Jakobi mendonte se ai do të bëhej kreu i familjes.

Kjo FOLJE (BDB 896, II KB 1131, *Kal* E KRYER) përdoret në mënyrë negative këtu dhe në Lev. 10:19; LiP. 31:29; Jobi 4:14; Isa. 51:19; Jer. 13:22; 44:32, dhe zakonisht përkthehet “i bie”.

42:5 “Kështu, bijtë e Izraelit erdhën të blinin grurë mes tyre që po vinin” Disa bëjnë pyetjen pse Jakobi i dërgoi të gjithë të bijtë (më herët, e kishte ndarë familjen e vet për arsye sigurie, shih 32:22-32). Ndoshta, e bëri për shkak (1) se çdo individ mund të blinte vetëm një sasi të caktuar gruri, ose (2) se do të ishin më të sigurt nëse udhëtonin në grup të madh.

■ **“sepse zia e bukës kishte rënë dhe në vendin e Kananit”** Nga historia, e dimë se zia e bukës binte periodikisht në këtë pjesë të botës. Shkaktohej nga (1) mungesa e shiut në kohën e duhur; (2) nga sasia e tepruar e shiut ose të ftohtit; (3) nga insektet; ose (4) nga vrugu dhe myku. Kanani varej nga ciklet e rregullta të natyrës, kurse Egjipti varej nga Nili (pra, nga dalja e Nilit nga shtrati).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 42:6-7

⁶Sundimtar mbi atë vend ishte Jozefi; ai ishte personi që u shiste grurë gjithë popullit të vendit. Dhe vëllezërit e Jozefit erdhën dhe u përkulën para tij me fytyrë për tokë. ⁷Kur Jozefi pa vëllezërit e vet, i njohu, por u fsheh para tyre dhe u foli ashpër. U tha: “Nga keni ardhur?” Ata i thanë: “Nga vendi i Kananit, që të blejmë ushqim”.

42:6 “Dhe vëllezërit e Jozefit erdhën dhe u përkulën para tij me fytyrë për tokë” Ky varg duket se përmbush jo vetëm ëndrrën e Jozefit në Zan. 37:6-9, por edhe në 43:28 dhe 44:14.

42:7 “i njohu” FOLJA “vështroj, dalloj” (BDB 647, KB 699) përdoret dy herë në v. 7 (*Hifil* E PAKRYER, *Hithpael* E PAKRYER) dhe dy herë në v. 8 (*Hifil* E PAKRYER, *Hifil* E KRYER). Ata ishin ende me mjekra dhe të veshur me rrobat tradicionale të fiseve nomade. Nga ana tjetër, Jozefi ishte rruar plotësisht, ishte i veshur me rroba të shtrenjta, kishte post me autoritet dhe fliste gjuhën egjiptiane. Të gjitha këto gjëra ia fshehën mirë identitetin para të vëllezërve.

▣ **“i njohu... u fsheh”** Të dyja këto FOLJE vijnë nga e njëjta rrënjë fjalë, נָכַר.

1. i njohu, BDB 647, KB 699, *Hifil* E PAKRYER, shih 27:23; 37:33; 38:25, 26; 42:7, 8 (dy herë); LiP. 33:9
2. u fsheh (pra, “i trajtoi si huaj”), BDB 649, KB 699, *Hithpael* E PAKRYER, shih 1 Mbre. 14:5, 6. Është e paqartë nëse bëhet fjalë për dy rrënjë të ndryshme fjalësh hebraisht, apo për dy përdorime të ndryshme.

▣

NASB, NRSV,

TEV, NJB “ashpër”

NKJV

“rëndë”

LXX

“fjalë të ashpra”

AB

“rreptë”

Ky mbiemër (BDB 904) do të thotë “i fortë”, “i rëndë”. Përdoret në 1 Sam. 25:3 për të përshkruar personalitetin e Nabalit. Këtu, përshkruan tonin e zërit të Jozefit (shih 1 Sam. 20:10), si dhe përmbajtjen e akuzave të tij (pra, se ishin spiunë).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 42:8-17

⁸Por Jozefi i kishte njohur vëllezërit, ndonëse ata nuk e njohën. ⁹Jozefit iu kujtuan ëndrrat që kishte parë për ta dhe u tha: “Ju jeni spiunë; keni ardhur të shihni pjesët e pambrojtura të vendi tonë”. ¹⁰Atëherë ata i thanë: “Jo, imzot, shërbëtorët e tu kanë ardhur të blejnë ushqim. ¹¹Të gjithë ne jemi bijtë e një burri të vetëm; jemi burra të ndershëm; shërbëtorët e tu nuk janë spiunë”. ¹²Por ai u tha: “Jo, ju keni ardhur të shihni pjesët e pambrojtura të vendit tonë!” ¹³Por ata i thanë: “Shërbëtorët e tu janë dymbëdhjetë vëllezër gjithsej, bijtë e një burri nga vendi i Kananit; dhe, ja, më i vogli është me atin tonë sot, kurse njëri nuk jeton më”. ¹⁴Jozefi u tha: “Është siç ju thashë: jeni spiunë. ¹⁵Ja sprova juaj: për jetën e faraonit, nuk do të largoheni nga ky vend nëse nuk vjen këtu vëllai juaj i vogël! ¹⁶Dërgoni njërin prej jush që ta sjellë vëllanë tuaj, ndërsa ju do të rrini në burg, që fjalët tuaja të provohen nëse po thoni të vërtetën. Por, nëse jo, për jetën e faraonit, me siguri që jeni spiunë”. ¹⁷Kështu, i futi të gjithë së bashku në burg për tre ditë.

42:9 “Jozefit iu kujtuan ëndrrat” Bëhet fjalë për kapitullin 37. Jozefi e kishte quajtur djalin e tij të parë Manase (“bëj të harroj”), por tani e përmbytën kujtimet e tradhtisë së vëllezërve të vet.

▣ **“jeni spiunë”** Rabinët thonë se Jakobi u tha bijve të vet që të hynin në qytet nga porta të ndryshme, dhe se Jozefi e vuri re këtë dhe e përdori për t’i akuzuar se ishin spiunë (BDB 920, KB 1183, *Piel* PJESORE shih Joz. 2:1; 6:22-23; 1 Sam. 26:4). Këtë e bëri për të vënë në provë qëllimet dhe karakterin e tyre.

▣

NASB

“pjesët e pambrojtura të vendit”

NKJV, NRSV,

JPSOA

“lakuriqësinë e vendit”

TEV

“ku është i dobët vendi”

NJB

“pikat e dobëta të vendit”

LXX

“shenjat (pra, të pikasni rrugët) e vendit”

REB

“pikat e dobëta të mbrojtjes sonë”

Kjo fjalë (BDB 788) do të thotë, fjalë për fjalë, “lakuriq” (shih 9:22-23), ose “i zhveshur”. Kuptimi këtu (i përcaktuar nga konteksti) është ajo pjesë e Egjiptit që s’ka fortësia ose roja ushtarake. Është akuzë e rremë për të sprovuar fëmijët e Jakobit.

42:11 “jemi burra të ndershëm” “Të ndershëm” (BDB 467 II, shih 42:11, 19, 31, 34) ngjan si ironike, kur kujtojmë se ç’i kishin bërë më herët Jozefit. Ata shfaqen si burra të drejtë e të ndershëm, por kishin vepruar në mënyra të liga (shih Zanafilla 34, 37).

42:13 “bijtë e një burri nga vendi i Kananit; dhe, ja, më i vogli është me atin tonë sot, kurse njëri nuk jeton më” Qartazi, fraza e fundit bën fjalë për Jozefin. Është ironike që ata po ia thonë këtë në sy, pa e ditur se kush ishte ai.

42:15 “për jetën e faraonit” Shumë komentues e kanë kritikuar Jozefin që u betua dy herë kështu. Por kjo përputhet me maskimin e tij! Qartazi, ai nuk po e përdor në kuptim teologjik këtë betim. Nga ana tjetër, kjo përputhet dhe me traditën egjiptiane, sipas së cilës faraoni ishte biri i perëndisë së diellit, Ra. Vetë ky betim është gjetur nëpër monumente egjiptiane.

42:16 Jozefi jep disa urdhra dhe kërkesa.

1. dërgoni njërin prej jush, BDB 1018, KB 1511, *Kal* URDHËRORE
2. që të marrë vëllanë tuaj, BDB 542, KB 534, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR
3. ndërsa ju qëndroni në burg, BDB 63, KB 75, *Nifal* URDHËRORE
4. që fjalët tuaja të sprovohen, BDB 103, KB 119, *Nifal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR

42:17 “Kështu, i futi të gjithë së bashku në burg për tre ditë” Me sa duket, Jozefi donte që të përjetonin disi agoninë që kishte kaluar dhe ai vetë për shkak të tyre.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 42:18-25

¹⁸Ditën e tretë, Jozefi u tha: “Bëni këtë dhe jetoni, sepse unë i druhem Perëndisë: ¹⁹nëse jeni burra të ndershëm, njëri nga vëllezërit tuaj të rrijë i mbyllur në burg; kurse ju të tjerët, shkoni, çoni grurë për urinë e familjeve tuaja, ²⁰dhe më sillni vëllanë tuaj të vogël, që fjalët tuaja të vërtetohen dhe të mos vdisni”. Dhe kështu bëne. ²¹Pastaj, i thanë njëri-tjetrit: “Me të vërtetë, jemi fajtorë për vëllanë tonë, sepse e pamë agoninë e shpirtit të tij kur na përgjerohej, por nuk ia vumë veshin; prandaj na ka rënë kjo fatkeqësi”. ²²Rubeni iu përgjigj dhe tha: “A nuk ju thosha: ‘Mos mëkatoni kundër djalit’; dhe ju s’ma vutë veshin? Tani vjen llogaridhënia për gjakun e tij”. ²³Mirëpo ata nuk e dinin se Jozefi i kuptonte, sepse ai përdorte përkthyes për të folur me ta. ²⁴Ai u ktheu shpinën dhe qau. Por, kur u kthye dhe u foli, e mori Simonin prej tyre dhe e lidhi në sy të tyre. ²⁵Pastaj, Jozefi dha urdhër që t’ua mbushnin thasët me grurë, t’ia kthenin paratë secilit prej tyre në trastë, dhe t’u jepnin furnizime për udhëtimin. Dhe kështu u bë për ta.

42:18-20 Urdhrat dhe kërkesat e Jozefit vazhdojnë.

1. bëni kështu, v. 18, BDB 793, KB 889, *Kal* URDHËRORE
2. jetoni, v. 18, BDB 310, KB 309, *Kal* URDHËRORE
3. njëri nga vëllezërit tuaj të rrijë i mbyllur, v. 19, BDB 63, KB 75, *Nifal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR
4. shkoni, v. 19, BDB 229, KB 246, *Kal* URDHËRORE
5. çoni grurë, v. 19, BDB 97, KB 112, *Hifil* URDHËRORE
6. ma sillni vëllanë tuaj, v. 20, BDB 97, KB 112, *Hifil* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR
7. që fjalët tuaja të vërtetohen, v. 20, BDB 52, KB 63, *Nifal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin LEJOR

42:18 “sepse i druhem Perëndisë” Kjo frazë mund të ketë lidhje me betimet e Jozefit në emër të faraonit (shih v. 15, 16) ose me frikën e tij nga hyjnorja në përgjithësi për shkak të akuzave të tij kundër këtyre dhjetë burrave. Në mënyrë të tërthortë, Jozefi po pohon ndershmërinë dhe natyrën e tij shpirtërore (shih 20:11). Ai e kishte vërtet frikë *Elohim*-in.

42:20 “të vërtetohen” Shih Temën e Veçantë në 15:6 (II. A).

42:21 “i thanë njëri-tjetrit: ‘Me të vërtetë, jemi fajtorë për vëllanë tonë’” Ata mendonin se Perëndia po i ndëshkonte për shkak të mëkatit të tyre kundër Jozefit. Kjo është e qartë nga vgj. 21, 22, 28 dhe 44:16. Në njëfarë kuptimi, njeriu korr atë që mbjell (shih Jobi 34:11; Ps. 28:4; 62:12; Fja. 24:12; Pred. 12:14; Jer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; 25:31-46; Rom. 2:6; 14:12; 1 Kor. 3:8; 2 Kor. 5:10; Gal. 6:6-7; 2 Tim. 4:14; 1 Pje. 1:17; Zbu. 2:23; 20:12; 22:12). Megjithatë, ekziston dhe e vërteta tjetër biblike se Perëndia nuk na trajton sipas mëkateve tona (shih Psa. 103:10). Ne nuk marrim ndëshkime në këtë jetë për gjithë mëkatet tona, përndryshe do të vdisnim të gjithë; gjithsesi, ka disa raste kur Perëndia jep ndëshkime të tilla.

42:22 “Rubeni iu përgjigj dhe u tha: ‘A nuk ju thosha: ‘Mos mëkatoni kundër djalit’; dhe ju s’ma vutë veshin’” Ndoshta, kjo është hera e parë që Jozefi dëgjoi se Rubeni ishte përpjekur ta mbronte (shih Zan. 37:22-24). Këta vëllezër besonin se gjaku i pafajshëm i Jozefit po këlhiste për hakmarrje, ashtu siç kishte klithur gjaku i Abelit kundër vëllait të tij në Zanafillën 4.

42:23 “Mirëpo, ata nuk e dinin se Jozefi i kuptonte, sepse ai përdorte përkthyes për të folur me ta” Ata po flisnin në hebraisht; me sa duket, Jozefi u fliste vetëm në gjuhën egjiptiane dhe përdorte përkthyes. Sërish, kjo ishte pjesë e maskimit, derisa të sigurohej nëse vëllezërit i kishin tejkualuar paragjykimet që bënë të mëkatonin kundër tij para mbi njëzet vitesh.

FOLJA hebraisht që përkthehet “kishte një përkthyes” (BDB 539, KB 529, *Hifil* PJESORE), zakonisht, nënkupton tallje ose përqeshje. Në formën *Hifil*, nënkupton

1. tallje, Jobi 16:20; Psa. 119:51
2. përkthyes, këtu një të dërguar, 2 Kro. 32:31

Të gjitha përdorimet e kësaj FOLJEJE në DHV shfaqen në një kontekst negativ (shih NIDOTTE, vëll. 2, f. 799).

42:24 “qau” Jozefi, me sa duket, ishte njeri i ndjeshëm (shih 43:30; 45:14, 15).

■ **“e mori Simonin prej tyre dhe e lidhi në sy të tyre”** Qartazi, Rubeni, djali i parëlindur, ishte drejtuesi i grupit dhe, me sa duket, ishte përpjekur ta ndihmonte Jozefin, kështu që zgjedhja e qartë ishte Simoni. Ai ishte djali i dytë dhe shumë komentues besojnë se zemërimi i egër që shfaqet kur ai shfarosi burrat e Shekemit (shih Zanafilla 44) mund ta ketë përfshirë në planin origjinal që t’i bënin keq Jozefit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 42:26-28

²⁶Kështu, ata i ngarkuan gomarët me grurin e tyre dhe u larguan prej andej. ²⁷Kur njëri prej tyre hapi thesin e vet që t’i jepte ushqim gomarit në vendin ku po kalonin natën, pa paratë e tij; dhe, ja, ishin në grykën e thesit. ²⁸Atëherë, u tha vëllezërve: “Më kanë kthyer paratë, dhe ja, i kam në thes madje”. Kështu, i lëshoi zemra dhe u kthyen duke u dridhur drejt njëri-tjetrit dhe thanë: “Çfarë na ka bërë Perëndia kështu?”

42:25-29 Nëntë vëllezërit patën frikë se kjo do ta vinte në rrezik lirimimin e Simonit. Niveli i shqetësimit të tyre shprehet nga këto fraza:

1. i lëshoi zemra, v. 28 (fjalë për fjalë, “zemrat dolën prej tyre”), BDB 422, KB 425, *Kal E PAKRYER*
2. u kthyen duke u dridhur drejt njëri-tjetrit, v. 28, BDB 353, KB 350, *Kal E PAKRYER*, shih 27:33; 1 Sam. 16:4; 21:1; 1 Mbre. 1:49

42:27 “thesin” Në këtë varg, ka dy fjalë të ndryshme hebraisht, që përkthehen “thes”.

1. “thes” (BDB 974), që është fjala e zakonshme “thes” (e përdorur këtu)
2. “thes” (BDB 607), që gjendet vetëm në këtë ndodhi për Jozefin dhe vëllezërit e tij. Bën fjalë për thesin që mbante grurin.

Përgjigjja për përdorimin e këtyre dy fjalëve mund të jetë që njëra prej tyre ka parasysh trastën e parave (shih NIDOTTE, vëll. 3, f. 843), ndërsa tjetra bën fjalë për thesin me grurë (shih James W. Freeman, *Manners and Customs of the Bible*, f. 49).

42:28 “Çfarë na ka bërë Perëndia kështu?” Ata po e ndienin ende gjykimin hyjnor për sjelljen e tyre ndaj Jozefit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 42:29-34

²⁹Kur erdhën te ati i tyre, Jakobi, në vendin e Kananit, i treguan gjithçka që u kishte ndodhur dhe i thanë: ³⁰“Ai burri, i zoti i vendit, na foli ashpër dhe na mori për spiunë të vendit. ³¹Por ne i thamë: “Jemi burra të ndershëm; nuk jemi spiunë. ³²Jemi dymbëdhjetë vëllezër, bij të atit tonë; njëri s’jeton më, kurse i vogli është me babanë tonë sot në vendin e Kananit”. ²⁹Ai burri, i zoti i vendit, na tha: ‘Nga kjo do ta di që jeni burra të ndershëm: lini një nga vëllezërit me mua dhe çoni grurë për urinë në familjet tuaja dhe shkoni. ³⁴Por ma sillni vëllanë e vogël që ta di se nuk jeni spiunë, por burra të ndershëm. Pastaj, do t’jua kthej vëllanë dhe mund të tregtoni në këtë vend’”.

42:29-34 Nëntë vëllezërit i tregojnë të atit, Jakobit, gjithçka që ndodhi në Egjipt.

42:34 “mund të tregtoni në këtë vend” Kjo FOLJE (BDB 695, KB 749, *Kal E PAKRYER*) përkthehet “tregti” (shih Zan. 23:16), por përdorimi i saj në Zan. 34:10 nënkupton “udhëtoj lirisht”. Ka mundësi që të bëjë fjalë në mënyrë të veçantë për kthimin e tyre në Egjipt për të marrë më tepër grurë nëse është e nevojshme (shih 43:2).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 42:35-38

³⁵Dhe ndodhi që, pasi zbrazën thasët, ja, qeskat e parave të secilit ishin në thesin e secilit; dhe, kur ata dhe ati i tyre panë qeskat e parave, u pezmatuan. ³⁶Ati i tyre, Jakobi, u tha: “Ju më keni lënë pa bijtë e mi: Jozefi s’është më, Simoni s’është më, dhe doni të merrni dhe Benjaminin; të gjitha këto gjëra janë kundër meje”. ³⁷Atëherë, Rubeni i foli të atit dhe i tha: “Mund t’i vrasësh dy bijtë e mi nëse s’ta kthej prapë; vendose nën kujdesin tim dhe do të ta kthej”. ³⁸Por Jakobi i tha: “Im bir nuk do të zbresë me ju; sepse vëllai i tij ka vdekur, dhe vetëm ai ka mbetur. Nëse i ndodh ndonjë fatkeqësi gjatë udhëtimit që do të kryeni, do të ma zbrisni në Sheol me trishtim flokun tim të thinjur”.

42:35-38 Familja po diskuton për situatën dhe për zgjidhjen e saj. Vendosin që, për momentin, të mos bëjnë asgjë.

42:35 Dallimi mes v. 27 dhe v. 35 është “njëri” prej tyre në v. 27 dhe “ata” në v. 35. Kjo nuk është ngjarje e përsëritur, por përfundim i problemit që i kishte frikësuar më herët (shih v. 28).

42:36 “Ju më keni lënë pa bijtë e mi: Jozefi s’është më, Simoni s’është më, dhe doni të merrni dhe Benjaminin; të gjitha këto gjëra janë kundër meje” Vini re se Jakobi i merr këto ngjarje si fyerje personale. Duket se, në mënyrë të tërthortë, po i akuzon vëllezërit se, në njëfarë mënyre, ishin të përfshirë në humbjen e Jozefit.

42:37 “Atëherë, Rubeni i foli të atit dhe i tha” Kjo ishte vërtet ofertë absurde! Si do mundej Jakobi, për shkak të humbjes së të bijve, që të vriste nipërit e vet?! Më këtë gjë, Rubeni po përpiquej ta siguronte të atin, por ndodhi e kundërta. Jakobi do të presë derisa të dëgjojë (1) ofertën e Judës në 43:8-9, dhe (2) derisa shikon që u mbarojnë ushqimet; pastaj, më në fund, lejon që Benjaminin të shkojë me ta.

42:38 “Sheol” Kjo është fjalë e DHV për vendin e të vdekurve. Doktrina e jetës së përtejme është disi e fshehur në DHV, por është e qartë se besonin në një jetë të përtejme, ku familjet rrinin së bashku.

Është e vërtetë që ishte një gjendje hijeje dhe pa gëzim, por ishte gjithsesi gjendje e vetëdijshme. Fjala *Sheol* përkthehet me fjalën *Hades* në DHR. Me sa duket, të gjitha qeniet njerëzore mendohej se shkonin në këtë vend pritjeje për të vdekurit. Për këtë arsye, rabinët hamendësonin se *Hadesi* ka dy pjesë: një për të drejtët dhe një për të ligjtë. Shih Temën e Veçantë në 15:15.

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse e fshehu Jozefi identitetin?
2. Pse flet ashpër Jozefi me vëllezërit dhe i akuzon për spiunim?
3. Nga ky kapitull, çfarë na bën të mendojmë se Jakobi kishte njëfarë dyshimi për vdekjen e Jozefit?

ZANAFILLA 43

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Kthimi në Egjipt	Kthimi në Egjipt me Benjaminin	Udhëtimi i dytë në Egjipt	Vëllezërit e Jozefit kthehen në Egjipt me Benjaminin	Bijtë e Jakobit largohen sërisht me Benjaminin
43:1-10	43:1-7	43:1-10	43:1-2 43:3-5 43:6 43:7	43:1-10
43:11-15	43:8-14	43:11-15	43:8-10 43:11-14	43:11-14 Takimi me Jozefin
Jozefi shikon Benjaminin	43:15-25		43:15-17	43:15-17
43:16-25		43:16-25	43:18-22 43:23 43:24-27	43:18-23 43:24-25
43:26-34	43:26-34	43:26-34	43:28 43:29-34	43:26-34

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 43:1-10

¹Dhe zia e bukës në vend ishte e rëndë. ²Kështu, pasi përfunduan së ngrëni grurin që kishin sjellë nga Egjipti, ati u tha atyre: “Kthehuni, na blini ca ushqim”. ³Mirëpo Juda foli me të dhe i tha: “Ai burri na paralajmëroi solemnisht: ‘Nuk do ta shihni fytyrën time pa më sjellë vëllanë me vete’”. ⁴Nëse dërgon vëllanë tonë me ne, do të zbresim dhe do të të blejmë ushqime. ⁵Por, nëse nuk e dërgon, nuk do të zbresim; sepse ai burri na tha: ‘Nuk do ta shihni fytyrën time pa më sjellë vëllanë me vete’”. ⁶Atëherë Izraeli tha: “Pse më trajtuat kaq keq dhe i thatë atij burri që kishit dhe një vëlla tjetër?” ⁷Por ata i thanë: “Ai burri na pyeti në mënyrë të veçantë për ne dhe për të afërmit tanë, duke na thënë: ‘A është

ende gjallë ati juaj? A keni vëlla tjetër?’ Kështu, iu përgjigjëm pyetjeve të tij. Nga ta dinim ne që ai do të thoshte: ‘Ma sillni vëllanë tuaj?’” ⁸Juda i tha babait të vet, Izraelit: “Dërgoje djalin me mua, do të ngrihem dhe do të shkojmë, që të jetojmë dhe të mos vdesim, ne, ti dhe të vegjlit tanë. ⁹Unë vetë do të jem garant për të; mund të më mbash përgjegjës për të. Nëse nuk ta kthej dhe ta vendos para teje, atëherë le ta mbaj unë fajin para teje përgjithmonë. ¹⁰Sepse, po të mos ishim vonuar, pa dyshim, tani do të ishim kthyer dy herë”.

43:2 Pasazhi nuk na thotë sa u zgjati furnizimi i parë me grurë, por Simoni ka qenë në burg gjithë këtë kohë dhe Jakobi nuk ka vepruar!

Më në fund, kur gruri u mbaron, Jakobi merr masa.

1. kthehuni, BDB 996, KB 1427, *Kal* URDHËRORE
2. na blini ca ushqime, BDB 991, KB 1404, *Kal* URDHËRORE

43:3 “Juda foli me të” Në këtë pikë të narrativës, Juda bëhet biri protagonist. Udhëheqja e Rubenit është zhvlerësuar.

▣ **“paralajmëroi solemnisht”** Kjo është një strukturë gramatikore e përforcuar (pra, PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË KRYER nga e njëjta rrënjë fjalë, që gjendet dhe në v. 7 [dy herë] dhe v. 20). Kjo FOLJE (BDB 996, KB 1427, *Hifil* E KRYER) do të thotë “dëshmoj” (shih Eks. 19:21; LiP. 32:46) ose “paralajmëroj” (shih Eks. 21:29; 1 Mbre. 2:42; Neh. 13:15, 21).

▣ **“shihni fytyrën time”** Kjo është një shprehje, që nënkupton takim me Jozefin (shih 2 Sam. 14:24). Ai mbikëqyrte shitjen e grurit. Nëse nuk takoheshin dot me të, s’mund të blinin grurë (shih v. 5).

43:4-5 Juda vazhdoi t’i drejtohej të atit, Jakobit/Izraelit.

1. do të zbresim, BDB 432, KB 434, *Kal* NXITËSE
2. do të të blejmë ushqim, BDB 991, KB 1404, *Kal* NXITËSE

Veprimet e Judës (dhe vëllezërve) varen nga vendimi i Jakobit për ta dërguar Benjaminin ose jo.

43:6 Jakobi i kritikon që dhanë më shumë informacione se ç’duhet për familjen.

Jakobi përdor një FOLJE të fortë (BDB 949, KB 1269, *Hifil* E KRYER). Kuptimi bazë i saj, në formën *Hifil*, është “i bëj dëm dikujt” (shih Zan. 19:9; 31:7; Eks. 5:22-23; Num. 11:11; 20:15; Joz. 24:20).

43:7 Vëllezërit mbrohen fort.

1. Ai burri na pyeti në veçanti për ne dhe për familjen. BDB 981, KB 1371, *Kal* PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË KRYER *Kal* nga e njëjta rrënjë.
2. Nga ta dinim ne... BDB 393, KB 390, *Kal* PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË PAKRYER *Kal* nga e njëjta rrënjë
3. Se do të thoshte: ‘ma sillni vëllanë’, BDB 432, KB 434, *Hifil* URDHËRORE

43:8-10 Juda (biri i katërt dhe i fundit i Leas, shih 29:35) bëhet sërish zëdhënësi i nëntë vëllezërve të tjerë, më të mëdhenj se ai (shih 44:14-34; 46:25-34)

1. Dërgoje djalin me mua, BDB 1018, KB 1511, *Kal* URDHËRORE
2. Do të ngrihem, BDB 877, KB 1086, *Kal* NXITËSE
3. Do të shkojmë, BDB 229, KB 246, *Kal* NXITËSE
4. Që të jetojmë, BDB 310, KB 309, *Kal* E PAKRYER e përdorur në kuptimin NXITËS
5. Dhe të mos vdesim, BDB 559, KB 562, *Kal* E PAKRYER e përdorur në kuptimin NXITËS (shih 42:2)

Pasi buka mbaroi, ishte koha të merrnin vendim. Pragmatizmi i Judës është i saktë (shih v. 10). Nëse nuk shkojnë për bukë, të gjithë do të vdesin, përfshi Benjaminin dhe Jakobin. Logjika e tij është e pakundërshtueshme. Duhet të shkonin në Egjipt për më shumë ushqime, dhe kushti për më shumë grurë ishte prania e Benjaminit. Juda, sërish, përpiqet ta sigurojë të atin në v. 9, që duket sikur nënkupton besimin në jetën e përtejme.

43:9 “Unë vetë do të jem garant për të” Fjala “garant” (BDB 786 II, KB 876, *Kal E PAKRYER*, shih 44:32) e lidh këtë kapitull me kapitullin 38 (shih v. 17). Juda po bëhet një personalitet gjithnjë e më qendror (shih 49:8-12).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 43:11-15

¹¹Pastaj, ati i tyre, Izraeli, u tha: “Nëse duhet të jetë kështu, atëherë bëni këtë: merrni disa nga prodhimet më të mira të vendit në trasta, dhe çojani atij burrit si dhuratë, pak balsam dhe pak mjaltë, mastikë aromatike dhe mirë, arra dhe fëstëkë e bajame. ¹²Merrni dyfishin e parave në dorë dhe kthejani me dorën tuaj paratë që jua kishin kthyer në grykën e thasëve; ndoshta, ishte gabim. ¹³Merrni dhe vëllanë tuaj dhe, çohuni, kthehuni tek ai burri; ¹⁴dhe Perëndia i Plotfuqishëm ju dhëntë mëshirë në sytë e atij burri, që t’jua lirojë vëllanë tjetër dhe Benjaminin. Dhe, sa për mua, nëse mbetem pa fëmijët e mi, le të mbetem pa fëmijët e mi”. ¹⁵Kështu, burrat e morën këtë dhuratë, morën dhe dyfishin e parave në dorë, dhe Benjaminin; pastaj, u ngritën dhe zbritën në Egjipt dhe u paraqitën para Jozefit.

43:11-14 Jakobi/Izraeli e kupton domosdoshmërinë e këtij udhëtimit dhe u jep urdhra bijve më të mëdhenj.

1. Bëni kështu, v. 11, BDB 793, KB 889, *Kal URDHËRORE*
2. Merrni disa... v. 11, BDB 542, KB 534, *Kal URDHËRORE*
3. Çojani atij burrit, v. 11, BDB 432, KB 434, *Hifil URDHËRORE*
4. Merrni dyfishin e parave, v. 12, BDB 542, KB 534, *Kal URDHËRORE*
5. Merrni në dorë paratë që ju ishin kthyer, v. 12, BDB 996, KB 1427, *Hifil URDHËRORE* (kjo është faza e tretë dhe e katërt e kësaj FOLJEJE në këtë kontekst)
6. Merrni vëllanë tuaj, v. 13, BDB 542, KB 534, *Kal URDHËRORE*
7. Ngrihuni, v. 13, BDB 877, KB 1086, *Kal URDHËRORE*
8. Kthehuni tek ai burri, v. 13, BDB 996, KB 1427, *Kal URDHËRORE*
9. Perëndia i Plotfuqishëm ju dhëntë mëshirë në sytë e atij burrit, v. 14, BDB 678, KB 733, *Kal E PAKRYER* e përdorur në kuptimin DËSHIROR
10. Që t’jua lirojë vëllanë tjetër, v. 14, BDB 1018, KB 1511, *Piel E KRYER*

43:11

NASB “prodhimet më të mira të vendit”

NKJV “frytet më të mira të vendit”

NRSV “frytet më të zgjedhura të vendit”

TEV “prodhimet më të mira të vendit”

NJB “nga prodhimet më të mira të fshatit”

REB “disa nga prodhimet për të cilat vendi ynë është i famshëm”

Kjo fjalë (BDB 275 II) përdoret vetëm këtu në DHV. Rrënjë të tjera të ngjashme fjalësh, në këtë kontekst, mund të sjellin ngjyrimin kuptimor: “ushqim i pranueshëm për egjiptianët”. NIDOTTE, vëll. 1, f. 119, thotë se kjo lidhet me “forcën”, por nuk përputhet me këtë kontekst.

Jepet një listë sendesh që ishin rregullisht ngarkesë karvanësh (shih 37:25). Jozefi i njihte mirë ato prodhime, pasi kishte udhëtuar vetë me një nga ata karvanë (si skllav) në Egjipt.

43:12

NASB, TEV,

NJB, LXX,

JPSOA

“gabim”

NKJV, NRSV

“pakujdesi”

Kjo fjalë (BDB 993) gjendet vetëm këtu. Kjo rrënjë do të thotë “dal nga udha e duhur”, ose “gabo”. Në Jobi 12:16 përkthehet “i mashtruar”. NIDOTTE, vëll. 4, f. 44, thotë se kjo rrënjë tregon “një kryerje të qëllimshme veprimesh të gabuara” (shih Lev. 4:13; 1 Sam. 26:21; Psa. 119:21, 118; Ezek. 45:20).

43:14 “dhe Perëndia i Plotfuqishëm ju dhëntë mëshirë në sytë e atij burrit” Jakobi i dërgon në emër të Perëndisë së besëlidhjes. Ky emër, *El Shadai*, u përdor për herë të parë nga Abrahami (shih Zan. 17:1; 28:3; 35:11; 43:14; 48:8). Fjala *El* është emri i përgjithshëm i Perëndisë në Lindjen e Afërt të lashtë, dhe duket se vjen nga rrënja “jam i fortë”. Fjala *Shadai* mund të vijë nga fjala që përdoret për gjoksin e gruas dhe nënkupton “i

Gjithmjaftueshmi”. Nga Eks. 6:3 duket se kjo fjalë, *El Shadai*, ishte emri i zakonshëm që përdornin patriarkët për Perëndinë.

43:15 Sjellja e një dhurate ishte praktikë shumë e njohur kulturore për etikën e duhur të kohës. Sendet e renditura duhet të kenë qenë unike për Kananin dhe mund të kenë qenë të pëlqyera në Egjipt, por nuk mjaftonin për të mbajtur gjallë familjen dhe bagëtitë e familjes. Dhënia e një “dhurate” (BDB 585) është e ngjashme me dhuratat që Jakobi i dha Esaut në Zanafilla 32.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 43:16-25

¹⁶Kur Jozefi pa Benjaminin me ta, i tha kujdestarit të shtëpisë së tij: “Futini ata burra në shtëpi, dhe thorni një kafshë dhe bëjeni gati; sepse do të hanë drekë me mua”. ¹⁷Kështu, burri bëri siç i tha Jozefi, dhe i futi burrat në shtëpinë e Jozefit. ¹⁸Por burrat patën frikë, sepse i futën në sollën në shtëpinë e Jozefit; dhe thanë: “Këtu po na sjellin për shkak të parave që na kthyen në thasë herën e parë, që ai të gjejë shkas kundër nesh, të na godasë dhe të na marrë skllëvër bashkë me gomarët tanë”. ¹⁹Kështu iu afruan kujdestarit të shtëpisë së Jozefit, folën te hyrja e shtëpisë ²⁰dhe i thanë: “O, imzot, në të vërtetë, ne erdhëm herën e parë për të blerë ushqime, ²¹por ndodhi që, kur shkuam te vendi ku kaluam natën, hapëm thasët dhe, ja, në grykën e secilit thes ishin paratë e gjithsecilit, shuma e plotë e parave. Kështu, e kemi sjellë sërish me duart tona. ²²Kemi sjellë dhe para të tjera në dorë për të blerë ushqime; nuk e dimë kush na i vuri paratë tona në thasë”. ²³Ai u tha: “Qetësohuni, mos kini frikë. Perëndia juaj, Perëndia i atit tuaj, ju ka vendosur thesar në thasë; unë i mora paratë tuaja”. Pastaj, ua nxori Simonin. ²⁴Pastaj, burri i futi burrat në shtëpinë e Jozefit, u dha ujë dhe ata lanë këmbët; dhe i dha tagji gomarëve të tyre. ²⁵Kështu, ata përgatitën dhuratën për ardhjen e Jozefit në drekë; sepse dëgjuan që do të drekonin aty.

43:16 Kur Jozefi pa Benjaminin, përgatiti një drekë të veçantë.

1. Futi burrat në shtëpi, BDB 97, KB 112, *Hifil* URDHËRORE
2. Thorni një kafshë, BDB 370, KB 368, *Kal* URDHËRORE
3. Bëni gati, BDB 465, KB 464, *Hifil* URDHËRORE

Egjiptianët hanin kryesisht peshq dhe shpendë me perime dhe shumë bukë. Therja e një kafshe më të madhe bëhej në shtëpi dhe vetëm për raste të veçanta (shih James W. Freeman, *Manners and Customs of the Bible*, f. 50).

43:18 “që ai të gjejë shkas kundër nesh” Kjo është një metaforë e pazakontë dhe e rrallë. Kjo FOLJE (BDB 164 II, KB 193, *Hithpoel* KONSTRUKT PASKAJOR) do të thotë “rrokullis”, ose “rrokullis tutje”. Këtu, do të thotë “rrokullisem mbi dikë që ta lëndo”. I vetmi përdorim tjetër i kësaj fjale është në 2 Sam. 20:12, ku bën fjalë për zhgërryerjen e viktimës në gjakun e vet.

■ “të na godasë” Kjo FOLJE (BDB 656, KB 709, *Hithpael* KONSTRUKT PASKAJOR), në formën *Kal*, përdoret në kuptimin e sulmit (shih Joz. 11:7; Jobi 1:15), ose rënies në duart (pushtetin) e armikut (shih Gjyq. 15:18). Përdorimi i kësaj FOLJEJE në këtë formë është unik në këtë pasazh.

Këta vëllezër nuk e kuptonin pse i kishin sjellë në shtëpinë e Jozefit dhe kishin shumë frikë. Mendonin se lidhej me vizitën e tyre të parë dhe me paratë që kishin gjetur në thasë (shih vgj. 20-22).

43:19 “Kështu, iu afruan kujdestarit të shtëpisë së Jozefit” Ky njeri dukej se ishte i mirinformuar. Kjo vlen, jo vetëm për hollësitë e planit të Jozefit, por edhe për teologjinë që ndikonte në besimin e Jozefit. Unë mendoj se Jozefi u kishte folur anëtarëve të shtëpisë së vet, si dhe bashkëpunëtorëve të tij egjiptianë, për besimin personal që ai kishte në Perëndinë e besëlidhjes së Abrahamit. Është interesante se bijtë e Jakobit, në v. 18, habiten kaq shumë në prani të shkëlqimit të Egjiptit saqë mendojnë, si nomadë që janë, se dikush dëshiron t’ua rrëmbejë gomarët. Ky është vërtet një rast tipik “i fshatarëve që zbresin në qytet”.

43:20 “në të vërtetë, në erdhëm herën e parë” Kjo frazë përforcohet nga përdorimi i një PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË KRYER nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 432, KB 434, të dyja në formën *Kal*).

43:23 “Qetësohuni” Nuk ka FOLJE, por vetëm një PARAFJALË dhe EMRI *shalom*. Është URDHËRORE e nënkuptuar.

■ “mos kini frikë” Kjo FOLJE (BDB 431, KB 432) është E PAKRYER *Kal*, e përdorur në kuptimin LEJOR.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 43:26-34

²⁶Kur Jozefi u kthye në shtëpi, ata i sollën në shtëpi dhuratën që kishin sjellë me vete dhe u përkulën përtokë para tij. ²⁷Pastaj, ai i pyeti për mbarëvajtjen dhe u tha: “A është mirë ati juaj i moshuar, për të cilin më folët? A është ende gjallë?” ²⁸Ata i thanë: “Shërbëtori yt, ati ynë, është mirë; është ende gjallë”. U përkulën në shenjë nderimi. ²⁹Kur ai ngriti sytë dhe pa vëllanë e vet, Benjaminin, birin e nënës së tij, tha: “A është ky vëllai juaj i vogël, për të cilin më keni folur?” Dhe tha: “Perëndia qoftë i hirshëm me ty, im bir”. ³⁰Jozefi vrapoi jashtë sepse ishte shumë i mallëngjyer nga vëllai i tij, dhe kërkoi një vend ku të qante; hyri në dhomën e vet dhe qau aty. ³¹Pastaj, lau fytyrën dhe doli; e mblodhi veten dhe tha: “Shërbeni drekën”. ³²Kështu, i shërbyen atij më vete, dhe atyre më vete, dhe egjiptianëve që hanin me të më vete, sepse egjiptianët nuk mund të hanin bashkë me hebrejtë, pasi kjo ishte e neveritshme për egjiptianët. ³³Ata ishin ulur përpara tij, i parëlinduri sipas parëlindjes së vet, dhe më i vogli sipas moshës së vet, dhe burrat shihnin njëri-tjetrin të shtangur. ³⁴Ai u çoi racione ushqimi nga tryeza e vet, kurse racioni i Benjaminit ishte pesë herë sa ai i të tjerëve. Kështu, festuan dhe pinë lirisht me të.

43:27, 29 Jozefi u bën një sërë pyetjesh për familjen. Atyre duhet t’u jetë kujtuar zemërimi i atit të tyre për faktin se ia kishin zbuluar këto të dhëna Jozefit (shih v. 6).

1. A është mirë ati juaj (pa FOLJE, për fjalën *shalom* shih 29:6)
2. A është ende gjallë (pa FOLJE)
3. A është ky vëllai juaj i vogël (pa FOLJE)

43:29 “Perëndia qoftë i hirshëm me ty, im bir” Jozefi e përshëndet veçmas Benjaminin (“jam i hirshëm”, BDB 335, KB 334, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin DËSHIROR).

Vini re: Jozefi shpreh botëkuptimin e vet teologjik këtu.

43:30 “Jozefi vrapoi jashtë, sepse ishte shumë i mallëngjyer nga vëllai i vet” Fjalë për fjalë, kjo përkthehet “dhembshuritë e tij u ngrohën” (BDB 485, KB 481, *Nifal* E KRYER; shih 1 Mbre. 3:26). Fjala “dhembshuri” (BDB 933), fjalë për fjalë, do të thotë “ndjenja për ata që vijnë nga e njëjta mitër” (pra, dashuri vëllazërore).

43:31 “Shërbeni drekën” Fjalë për fjalë, “vendosni bukën” (BDB 962, KB 1321, *Kal* URDHËRORE). Nga vgj. 31-33, është interesante se egjiptianët uleshin në karrige rreth një tryeze kur hanin vaktet, ndërsa hebrejtë kananitë mbështeteshin mbi bërrylin e majtë. Kishte tensione kulturore mes egjiptianëve dhe kananitëve (këtu, hebrejtë), shih v. 32. Kjo përputhet saktësisht me situatën historike dhe tregon vërtetësinë historike të kësaj ndodhie (shih James M. Freeman, *Manners and Customs of the Bible*, f. 52).

43:32 “Kështu, i shërbyen atij më vete” Me sa duket, Benjaminit i dhanë jo vetëm një vend të veçantë, por edhe ushqim të veçantë (shih v. 34). Me sa duket, Jozefi po përpiqet t’i bëjë vëllezërit xhelozë, për të parë si do të reagojnë. Po përpiqet të shohë nëse tiparet e karakterit të tyre, që shpërthyen në situatën e tij para njëzet vitesh, ishin ende të pranishme, apo nëse ishin zbutur me kalimin e viteve.

■ “egjiptianët nuk mund të hanin bashkë me hebrejtë, pasi kjo ishte e neveritshme për egjiptianët” Ky mund të jetë dhe shpjegimi i Zan. 39:6, pra, pse Potifari shqetësohej vetëm për përgatitjen e ushqimit të vet. Disa citojnë Herodotin, 2:41, si mbështetje historike të kësaj pikëpamjeje. Me sa duket, egjiptianët i përçmonin gjithë ata që hanin bagëti, sepse bagëtitë i konsideronin të shenjta, njësoj si hinduistët e sotëm. Kjo mund të qartësojë dhe kontekstin e Zan. 46:34 dhe Eks. 8:26.

43:33 Me sa duket, shërbëtorët egjiptianë i ulën vëllezërit në rendin e lindjes. Nga e dinin këtë? Jozefi po fillon t’u zbulojë identitetin e tij.

43:34 “kurse racioni i Benjaminit ishte pesë herë sa ai i të tjerëve” Duket shumë e mundshme që numri “pesë” të ketë qenë numër i rëndësishëm në Egjipt, pasi, gjatë gjithë kësaj ndodhie, numri “pesë” shfaqet rregullisht (shih

43:34; 45:6, 11, 22; 47:2, 24). Kushedi ç'u shkoi në mendje vëllezërve, kur Jozefi u shërbeu nga tryeza e tij dhe i dha Benjaminit kaq herë më shumë ushqim?!

Fjala “racion” (BDB 673) nënkupton një copë mishi (shih 2 Sam. 11:8; Esteri 2:18; Jer. 40:5). Nuk ishte mish viçi!

■ **“festuan dhe pinë lirisht me të”** Këto dy FOLJE (“pi”, BDB 1059, KB 1667 dhe “pinë”, BDB 106, KB 1500) kanë tingëllim shumë të ngjashëm (shih Zan. 9:21). Ç'gosti e shkëlqyer!

ZANAFILLA 44

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Vëllezërit kthehen	Kupa e Jozefit	Jozefi i vendos vëllezërit para një sprove të fundit	Kupa që mungonte	Kupa e Jozefit në thesin e Benjaminit
44:1-5	44:1-5	44:1-5	44:1-5	44:1-2 44:3-5
44:6-13	44:6-13	44:6-13	44:6-9 44:10-13	44:6-13
44:14-17	44:14-17	44:14-17	44:14-15 44:16 44:17	44:14-17
44:18-34	Juda ndërhyr për Benjaminin 44:18-34	44:18-34	Juda përgjërohet për Benjaminin 44:18-23 44:24-29 44:30-34	Juda ndërhyr 44:18-34

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 43:1-5

¹Pastaj, e urdhëroi kujdestarin e shtëpisë së vet dhe i tha: “Mbushua thasët këtyre burrave me ushqim sa mund të mbajnë, dhe vendosja paratë secilit prej tyre në grykën e thesit të secilit. ²Kupën time, kupën e argjenditë, vendose në grykën e thesit të më të voglit, bashkë me paratë e tij për grurin”. Dhe ai bëri siç i tha Jozefi. ³Sapo u bë dritë, burrat u larguan, bashkë me gomarët. ⁴Sapo ishin larguar nga qyteti, pra, s’ishin larg, Jozefi i tha kujdestarit të shtëpisë së vet: “Ngrihu, ndiqi burrat; dhe, kur t’i arrish, thuaju: ‘Pse e keni shpërblyer të mirën me të keqe? ⁵A nuk është kjo kupa me të cilën pi imzot, dhe të cilën ai e përdor për parashikimin e së ardhmes? Keni bërë gabim që vepruat kështu”.

44:1 Kjo është hera e dytë që Jozefi vepron kështu (shih 42:25).

1. mbushi, BDB 569, KB 583, *Piel* URDHËRORE
2. vendos, BDB 962, KB 1321, *Kal* URDHËRORE

44:2 Vendosja e kupës së argjendtë të Jozefit (shih v. 5) në thesin e Benjamine është diçka e re. Jozefi ende po i sprovon vëllezërit për të parë nëse smira dhe agresioni i tyre kundër vëllait të tij të plotë (pra, fëmijëve të Raketës) ka mbaruar. Duhet vërejtur se fjala që përkthehet “kupë” (BDB) është një enë e madhe, ndoshta tas ose, madje, brokë (shih Jer. 35:5). Fjala normale “kupë” gjendet në BDB 468 I (shih 40:11, 13, 21; 2 Sam. 12:3; Psa. 16:5; 23:5; Fja. 23:31).

44:4 “qyteti” Emri i këtij qyteti varet nga fakti se kush ishte faraoni në atë kohë. Më vonë, në Zanafillë, duket se Jozefi flet me të atin në vendin e Goshenit dhe me faraonin në kryeqytet në të njëjtën ditë. Kjo nënkupton se kryeqyteti ndodhej në rajonin e deltës. Aty i kishin kryeqytetet Hiksot. Faraoni tjetër që e zhvendosi kryeqytetin në këtë rajon ishte Seti I. Ai ishte faraoni që i trajtoi dhunshëm izraelitët përpara Eksodit, ndoshta gjatë mbretërimit të Ramzesit II.

Shih Vështrim i DHV, Hyrje e Eksodit në www.freebiblecommentary.org.

1. Ngrihu, BDB 877, KB 1086, *Kal URDHËRORE*
2. Ndiq, BDB 922, KB 1191, *Kal URDHËRORE*
3. Kur t'i arrish, BDB 673, KB 727, *Hifil E KRYER* e përdorur në kuptimin URDHËROR me një element kohor. Kjo është fjalë gjuetie, që përdoret kur ndiqet gjahu. U përdor dhe kur Labani ndoqi Jakobin (shih 31:25).
4. Akuzoji (me pyetje) për vjedhje!

■ **“Pse e keni shpërblyer të mirën me të keqe?”** LXX (e ndjekur nga NRSV, TEV) shton pas kësaj fjalie këto fjalë: “Pse ma keni vjedhur kupën e argjendtë?” Peshita nuk e përmban këtë shtesë.

44:5 “A nuk është kjo kupa me të cilën pi imzot, dhe të cilën ai e përdor për parashikimin e së ardhmes?” Në këta tre kapituj, Jozefi ka krijuar një skenar për të sprovuar karakterin e vëllezërve. Mirëpo, është disi e habitshme që e shohim të përmendë parashikimin e së ardhmes (BDB 638, KB 690, në formë të përforcuar gramatikore, ku kemi një PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË PAKRYER nga e njëjta rrënjë fjale, shih v. 15). Ky mund të jetë një tjetër element maskimi si egjiptian, sepse shumica e krerëve të Egjiptit në këtë periudhë ishin parashikues të së ardhmes, ose përdornin njerëz të tillë. Në fillim, kjo fjalë kishte kuptimin “pëshpëris”, ose “fishkëllej si gjarpër” (shih Lev. 19:26 dhe LiP. 18:10, ku më vonë dënohet). Në Septuagintë përkthehet me fjalën “fall”, që do të thotë ta njohësh vullnetin e Perëndisë duke vëzhguar fluturimin e zogjve.

Bibla e Jerusalemit përmend në një shënim (f. 67) se parashikimi i fatit bëhej kështu:

1. nga mënyra si binte uji në kupë (hidromanci)
2. tingulli i ujit që binte në kupë
3. forma e pikave të vajit, që derdheshin në kupë (lekanomanci)

Të gjitha këto përdorshin në Lindjen e Afërt në lashtësi. S. R. Driver shton dhe një tjetër:

4. disa copa floriri, argjendi, ose gurësh të çmuar hidheshin në kupë, dhe vërehej shpërndarja ose vendosja e tyre (shih UBS, *Handbook on Genesis*, f. 989).

Një pjesë e mirë e të dhënave tona për teknikat e fallit vjen nga tekstet e ogureve babilonase (shih dhe teknikat e mëvonshme në Ezek. 21:21). Nuk ka shumë të dhëna për metodat e fallit në këtë periudhë të historisë egjiptiane (shih James M. Freeman, *Manners and Customs of the Bible*, f. 52-54).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 43:6-13

⁶Kështu, ai i arriti dhe ua tha këto fjalë. ⁷Ata iu përgjigjën: “Pse na thotë imzot fjalë të tilla? Larg qoftë që shërbëtorët e tu ta bëjnë diçka të tillë. ⁸Ja, paratë që gjetëm në grykën e thasëve jua kthym nga vendi i Kananit. Atëherë, si mund të vjedhim argjend apo flori nga shtëpia e imzoti? ⁹Kujtdo prej shërbëtorëve të t’u që do t’i gjendet kupa, le të vdesë, dhe ne do të jemi skllavër të tim zoti”. ¹⁰Atëherë, ai u tha: “Le të bëhet sipas fjalëve tuaja; ai, të cilit i gjendet kupa, do të bëhet skllavi im, kurse ju të tjerët do të jeni të pafajshëm”. ¹¹Atëherë ata nxituan, secili uli thesin e vet përtokë, dhe secili hapi thesin e vet. ¹²Shërbëtori kontrolloi, duke ia nisur nga më i madhi dhe duke përfunduar me të voglin, dhe kupa u gjet në thesin e Benjamine. ¹³Atëherë, ata shqyen rrobat dhe, pasi secili ngarkoi gomarin e vet, u kthyen në qytet.

44:6-13 Këto vargje janë një dialog mes kujdestarit të Jozefit (vini re dhe 43:16-25) dhe dhjetë vëllezërve.

44:9 Kjo përgjigje është shumë e ngjashme me atë të Jakobit, kur e arriti Labani (shih 31:32). Është përgjigje e ndershme, por pendohen për këto lloj fjalësh kur kupa gjendet në trastën e Benjaminit.

44:10 “Le të bëhet sipas fjalëve tuaja; ai, të cilit i gjendet kupa, do të bëhet skllavi im, kurse ju të tjerët do të jeni të pafajshëm” Sërish, ky duket se është skenari i përgjithshëm, për të parë nëse do ta braktisin Benjaminin, apo do të qëndronin së bashku si familje. Do ta kishin patur të lehtë ta linin Benjaminin pas (shih v. 17) dhe të nxitonin për të shpëtuar kokën (siç bënë në rastin e burgosjes së Simonit).

Fjala që përkthehet “i pafajshëm” (BDB 667), zakonisht, përkthehet “i patëmetë”. Kjo fjalë përdoret në disa mënyra.

1. në kuptimin juridik, Eks. 23:7
2. në lidhje me një betim, Zan. 24:41; Joz. 2:17, 20
3. në lidhje me një individ, Jobi 4:7; 9:23; 17:8; 22:19,30; 27:17; Psa. 10:8; 15:5; Fja. 1:11

Kjo thënie e kujdestarit i paraprin thënies së Jozefit në v. 17.

44:12 “duke ia nisur nga më i madhi dhe duke përfunduar me më të voglin” Dijenja për rendin e moshës së tyre i kishte habitur pak më herët vëllezërit (shih 43:33). Tani, edhe kujdestari e di këtë informacion.

Ky kujdestar ishte një shërbëtor shumë i ngushtë dhe i besuar i Jozefit. Kushedi sa të dhëna dinte ai për jetën dhe besimin e Jozefit.

44:13 “Atëherë, ata shqyen rrobat” S’kishte fjalë për ta shprehur tronditjen e tyre! Kjo është një nga shenjat e vajtimit në kulturën judaike. Shih Temën e Veçantë: Ritet e Vajtimit në 37:29.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 43:14-17

¹⁴Kur Juda me vëllezërit arritën në shtëpinë e Jozefit, ai ishte ende aty, dhe ata ranë përtokë para tij. ¹⁵Jozefi u tha: “Ç’është kjo gjë që më bëtë? Nuk e dini se një njeri si unë është në gjendje ta praktikojë vërtet parashikimin e së ardhmes?” ¹⁶Kështu, Juda i tha: “Çfarë mund t’i themi tim zoti? Çfarë mund të flasim? Dhe si mund të shfajësohemi? Perëndia e ka zbuluar shkeljen e shërbëtorëve të tu; ja, jemi skllavër të tim zoti, edhe ne, edhe ai të cilit iu gjet kupa”. ¹⁷Por ai tha: “Larg qoftë që ta bëj këtë. Skllavi im do të jetë njeriu të cilit iu gjet kupa; kurse, ju të tjerët shkoni në paqe tek ati juaj”.

44:15 Kjo është thënie e rremë. Jozefi e tha për t’ia shtuar tensionin situatës. Ai nuk e parashikoi vërtet vjedhjen e tyre; por e projektoi vetë!

44:16 Juda është zëdhënësi i grupit. Ai i bën Jozefit disa pyetje retorike.

1. Çfarë mund t’i themi tim zoti?
2. Çfarë mund të flasim?
3. Si mund të shfajësohemi (BDB 842, KB 1003, *Hithpael* E PAKRYER)?
4. edhe v. 18 është pyetje
5. edhe v. 19 është pyetje
6. edhe v. 34 është pyetje

■ “Perëndia e ka zbuluar shkeljen e shërbëtorëve të tu” Sërish, këtë faj duket se e kanë shkaktuar aspektet teologjike të tradhtisë dhe shitjes së Jozefit (BDB 730; shih 4:13; 15:16; 19:15); këto ndjenja faji i kanë përndjekur vëllezërit gjithë këto vite (shih 42:21-22, 28). Megjithatë, duket se vëllezërit kanë ndryshuar vërtet, sepse bashkohen për ta mbrojtur Benjaminin, madje Juda përdor dhe zgjidhjen e zëvendësimit (shih vgj. 18-34; sidomos vgj. 32-33). Kjo lutje është në të njëjtin nivel me lutjet ndërmjetësuese të Abrahamit, Moisiut dhe Palit.

TEMË E VEÇANTË: LUTJA NDËRMJETËSUESE (SPECIAL TOPIC: INTERCESSORY PRAYER)

- I. Hyrje
- I. Lutja është e rëndësishme për shkak të shembullit të Jezusit.
 1. Lutja personale (Marku 1:35; Luka 3:21; 6:12; 9:29; 22:31-46)
 2. Pastrimi i Tempullit (Mat. 21:13; Marku 11:17; Luka 19:46)
 3. Lutja model (Mat. 6:5-13; Luka 11:2-4)
 - II. Lutja është vënia në veprim konkret e besimit tonë në Perëndinë personal dhe të dashur i cili është i pranishëm, i gatshëm dhe ia aftë të veprojë për hirin tonë dhe të tjerëve, përmes lutjeve tona.
 - III. Perëndia e ka kufizuar personalisht veten për të vepruar në bazë të lutjeve të fëmijëve të tij në shumë zona (shih Jakobi 4:2)
 - IV. Synimi kryesor i lutjes është bashkësia dhe koha jonë me Perëndinë trium.
 - V. Gama e lutjes është gjithçka ose kushdo që preokupon besimtarët. Ne mund të lutemi një herë (me besim), ose në mënyrë të përsëritur, sa herë që na kthehet në mendje preokupimi në fjalë.
 - VI. Lutja mund të përfshijë një sërë elementesh
 1. lavdërimi dhe adhurimi i Perëndisë trium
 2. falënderimi i Perëndisë për praninë, miqësinë dhe furnizimin e tij
 3. rrëfimi i mëkatit tonë, si të kaluar ashtu dhe të tashëm
 4. lutje për nevojat ose dëshirat tona të perceptuara
 5. ndërmjetësim, kur sjellim para Atit nevojat e të tjerëve
 - VII. Lutja ndërmjetësuese është mister. Perëndia i do shumë më tepër se ne personat për të cilët lutemi, mirëpo, shpesh, lutjet tona shkaktojnë një ndryshim, përgjigje, ose nevojë, jo vetëm në ne, por edhe në ta.
- II. Materiali biblik
- A. Dhiata e Vjetër
1. Disa shembuj të lutjes ndërmjetësuese:
 - a. Abrahami përgjërohet për Sodomën (Zan. 18:22 e më tej)
 - b. Lutjet e Moisiut për Izraelin
 - (1) Eksodi 5:22-23
 - (2) Eksodi 32:31 e më tej
 - (3) Ligji i Përtërirë 5:5
 - (4) Ligji i Përtërirë 9:18, 25 e më tej
 - c. Samueli lutet për Izraelin:
 - (1) 1 Samuelit 7:5-6, 8-9
 - (2) 1 Samuelit 12:16-23
 - (3) 1 Samuelit 15:11
 - d. Davidi lutet për fëmijën e vet, 2 Samueli 12:16-18
 2. Perëndia kërkon ndërmjetësues, Isaia 59:16
 3. Mëkati i njohur dhe i parrëfyer, ose qëndrimi i papenduar, ndikon në lutjet tona
 - a. Psalmi 66:18
 - b. Fjalët e Urta 28:9
 - c. Isaia 59:1-2; 64:7
- B. Dhiata e Re
1. Shërbesa ndërmjetësuese e Birit dhe Frymës
 - a. Jezusi
 - (1) Romakëve 8:34
 - (2) Hebrenjve 7:25
 - (3) 1 Gjonit 2:1
 - b. Fryma e Shenjtë, Romakëve 8:26-27
 2. Shërbesa ndërmjetësuese e Palit
 - a. Lutet për judenjtë
 - (1) Romakëve 9:1 e më tej
 - (2) Romakëve 10:1
 - b. Lutet për kishat

- (1) Romakëve 1:9
- (2) Efesianëve 1:16
- (3) Filipianëve 1:3-4, 9
- (4) Kolosianëve 1:3, 9
- (5) 1 Thesalonikasve 1:2-3
- (6) 2 Thesalonikasve 1:11
- (7) 2 Timoteut 1:3
- (8) Filemonit, v. 4
- c. Pali u kërkoi kishave të luten për të
 - (1) Romakëve 15:30
 - (2) 2 Korintasve 1:11
 - (3) Efesianëve 6:19
 - (4) Kolosianëve 4:3
 - (5) 1 Thesalonikasve 5:25
 - (6) 2 Thesalonikasve 3:1
- 3. Shërbesa ndërmjetësuese e kishës
 - a. Lutuni për njëri-tjetrin
 - (1) Efesianëve 6:18
 - (2) 1 Timoteut 2:1
 - (3) Jakobit 5:16
 - b. Kërkohen lutje për grupe të veçanta
 - (1) Armiqtë tanë, Mat. 5:44
 - (2) Punëtorët e krishterë, Hebrenjve 13:18
 - (3) Sundimtarët, 1 Timoteut 2:2
 - (4) Të sëmurët, Jakobit, 5:13-16
 - (5) Ata që rrëshqasin në besim, 1 Gjonit 5:16
- III. Pengesa për lutjen
 - A. Marrëdhënia jonë me Krishtin dhe me Frymën
 - 1. Qëndroni në të, Gjoni 15:7
 - 2. Në emër të tij, Gjoni 14:13, 14; 15:16; 16:23-24
 - 3. Në Frymën, Efesianëve 6:18; Juda 20
 - 4. Sipas vullnetit të Perëndisë, Mateu 6:10; 1 Gjonit 3:22; 5:14-15
 - B. Motivet
 - 1. Pa u lëkundur, Mateu 21:22; Jakobi 1:6-7
 - 2. Përlësi dhe pendim, Luka 18:9-14
 - 3. Kur kërkohet gabim, Jakobi 4:3
 - 4. Egoizmi, Jakobi 4:2-3
 - C. Aspekte të tjera
 - 1. Qëndresa
 - a. Luka 18:1-8
 - b. Kolosianëve 4:2
 - 2. Kërkoni vazhdimisht
 - a. Mateu 7:7-8
 - b. Luka 11:5-13
 - c. Jakobi 1:5
 - 3. Mosmarrëveshjet në familje, 1 Pjetrit 3:7
 - 4. Të mos keni asnjë mëkat të ditur
 - a. Psalmi 66:18
 - b. Fjalët e Urta 28:9
 - c. Isaia 59:1-2
 - d. Isaia 64:7
- IV. Përmbyllje teologjike
 - A. Sa privilegj, mundësi, detyrë dhe përgjegjësi e jashtëzakonshme!
 - B. Jezusi është shembulli ynë. Fryma është udhërrëfyësi ynë. Ati po na pret me shumë përballim.

44:17 “Larg qoftë që ta bëj këtë” Kjo është shprehje idiomatike; do të thotë të mos bësh diçka që shkel një detyrim fetar ose drejtësinë (shih Zan. 18:25; Joz. 22:29; 24:16; 1 Sam. 2:30; 20:2, 9; 22:15; 2 Sam. 20:20; 23:17).

■ **“shkoni në paqe tek ati juaj”** Qartazi, ky urdhër (BDB 748, KB 828, *Kal URDHËRORE*) jepet për ta tensionuar situatën. Vëllezërit s’mund të ktheheshin në shtëpi pa Benjaminin, pasi druheshin se Jakobi do të vdiste (shih vgj. 30-31). Duket sikur s’ka shpresa paqeje!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 43:18-34

¹⁸Atëherë Juda iu afrua dhe i tha: “Ah, imzot, të lutem, a mund t’i thotë shërbëtori yt zotërisë tim një fjalë në vesh, dhe mos u zemëro me shërbëtorin tënd; sepse ti je i barabartë me faraonin. ¹⁹Imzot i pyeti shërbëtorët e tij dhe u tha: ‘A keni baba ose vëlla?’ ²⁰Ne i thamë tim zoti: ‘Kemi një baba të moshuar dhe një fëmijë të vogël të pleqërisë. Dhe vëllai i tij ka vdekur, kështu që vetëm ai i ka mbetur nënës së vet, dhe babai e do’. ²¹Pastaj, ti u the shërbëtorëve të tu: ‘Ma sillni këtu që ta shoh me sy’. ²²Por ne i thamë tim zoti: ‘Djali s’mund të largohet nga i ati, sepse, po e la të atin, i ati do të vdesë’. ²³Mirëpo ti u the shërbëtorëve të tu: ‘Nëse nuk vjen vëllai i vogël me ju, nuk keni për ta parë më fytyrën time’. ²⁴Kështu, pasi u kthyem te shërbëtori yt dhe ati ynë, ia thamë fjalët e tim zoti. ²⁵Babai ynë tha: ‘Kthehuni, na blini ca ushqime’. ²⁶Por ne i thamë: ‘S’mund të zbresim aty. Nëse vjen me ne vëllai i vogël, do të zbresim; sepse s’mund t’ia shohim fytyrën atij burri nëse nuk vjen me ne dhe vëllai i vogël’. ²⁷Shërbëtori yt, ati ynë, na tha: ‘Ju e dini që gruaja më lindi dy djem; ²⁸dhe njëri më la, dhe unë thashë: “Pa dyshim, e kanë shqyer”, dhe nuk e kam parë më. ²⁹Nëse ma merrni dhe këtë djalë, dhe i ndodh diçka e keqe, do ta zbrisni flokun tim të thinjur në Sheol me hidhërim’. ³⁰Prandaj, kur të shkoj te shërbëtori yt, ati im, dhe djali të mos jetë me ne, për shkak se jeta e tij është e lidhur me jetën e djalit, ³¹kur ai të shohë se djali s’është me ne, ka për të vdekur. Kështu, shërbëtorët e tu do ta zbresin në Sheol me hidhërim flokun e thinjur të shërbëtorit tënd, atit tonë. ³²Sepse shërbëtori yt doli garant për djalin para tim eti dhe i thashë: ‘Nëse nuk ta kthej prapë, fajin para tim ati do ta mbaj unë përjetë’. ³³Prandaj, të lutem, le të qëndrojë shërbëtori yt me tim zot si skllav në vend të djalit, dhe le të kthehet djali me vëllezërit. ³⁴Sepse si do t’i dal përpara tim eti nëse djali s’është me mua? Sepse kam frikë ta shoh fatkeqësinë që do t’i ndodhë ati tim!”

44:18-34 Juda tregon atë që ndodhi në bisedën me të atin për dy udhëtimet e vëllezërve në Egjipt për të blerë ushqim, si dhe për tensionet në shtëpi në lidhje me udhëtimin e dytë me Benjaminin.

44:18 “zotërisë tim një fjalë në vesh” Kjo është një shprehje, që do të thotë “mund të të flas hapur?” (shih 20:8; 23:10, 13, 16; 50:4; LiP. 5:1; 31:11, 28, 30).

■ **“mos u zemëro”** Juda i kërkon (BDB 354, KB 351, *Kal LEJORE*) Jozefit që të mos zemërohet më tej (shih 30:2; 39:19), por ta lejojë që t’i shpjegojë situatën e familjes së tyre në lidhje me vëllanë e vogël.

44:28 “Pa dyshim, e kanë shqyer” Kjo është një strukturë e përforcuar nga ana gramatikore (PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË KRYER nga e njëjta rrënjë, BDB 382, 380), që gjendet dhe në 37:33.

44:30 “³Prandaj, kur të shkoj te shërbëtori yt, ati im, dhe djali të mos jetë me ne, për shkak se jeta e tij është e lidhur me jetën e djalit” Kjo tregon, në njëfarë mënyre, se Jakobi e donte shumë Benjaminin. Ky koncept i lidhjes së jetës me dikë (BDB 905, KB 1153, *Kal PJESORE PËSORE*) përdoret edhe për të përshkruar dashurinë dhe miqësinë e jashtëzakonshme të Davidit me Jonatanin në 1 Sam. 18:1. Jakobi kishte qenë i hidhëruar që pas humbjes së Jozefit, dhe kishte gjetur ngushëlluar duke u përqendruar te djali tjetër i vetëm, që i kishte mbetur nga gruaja e tij e preferuar, Rakela.

44:33 Ky varg ka dy forma LEJORE. Juda përgjërohet për lirimin dhe kthimin e Benjaminit në Kanan.

1. le të rrijë (fjalë për fjalë, “ulet”) shërbëtori yt (pra, Juda), BDB 442, KB 444, *Kal LEJORE*

2. le të largohet djali me vëllezërit, BDB 748, KB 828, *Kal LEJORE*

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t'i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse e veprimi Jozefi kaq ashpër ndaj vëllezërve të vet?
2. Pse duket se Jozefi bën gjëra kaq të çuditshme në këtë kapitull në lidhje me vëllezërit?
3. Pse donte Jozefi që Benjamini të vinte në Egjipt?
4. Rëndit pasojat teologjike që vijnë kur mëkati i paramenduar përcakton të ardhmen e mëkatarit.

ZANAFILLA 45

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Jozefi i trajton njerëzisht vëllezërit	Jozefi u zbulohet vëllezërve	Jozefi ua zbulon identitetin e vet vëllezërve	Jozefi u tregon vëllezërve kush është	Jozefi zbulon kush është
45:1-3	45:1-15	45:1-3	45:1-8	45:1-2 45:3-8
45:4-15		45:4-15	45:9-11 45:12-13 45:14-15	45:9-13 45:14-15 Ftesa e faraonit
45:16-20	45:16-20	45:16-20	45:16-20	45:16-20 Kthimi në Kanan
45:21-23 45:24-28	45:21-24 45:25-28	45:21-24 45:25-28	45:21-24 45:25-26 45:27-28	45:21-24 45:25-28

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIM SFONDI

- A. Në kapitujt 42-44, Jozefi i vuri në provë vëllezërit për të parë nëse e kishin ndryshuar sjelljen e tyre manipuluese, sidomos ndaj bijve të Raketës. Kjo u shfaq kryesisht nëpërmjet veprimeve të tyre kundrejt Benjaminit.
- B. Kapitujt 45 dhe 46 bëjnë fjalë për fundin e kësaj historie: ngritja e Jozefit në pozitë dhe përmbushja e planit të Perëndisë për çlirimin fizik të Jakobit dhe familjes së besëlidhjes gjatë shtatë viteve të zisë së bukës.
- C. Kapitulli 45, vgj. 5-9, është jashtëzakonisht aktual, pasi aty shohim se dora e Perëndisë është shumë e dukshme në jetën e Jozefit, pavarësisht situatave, në dukje, tragjike. Sikur vetëm këtë të vërtetë ta

zbatojmë në jetën tonë, do të bënte një ndryshim të jashtëzakonshëm! Asgjë nuk u ndodh rastësisht fëmijëve të Perëndisë (shih Hannah Whithall Smith, *The Christian's Secret of a Happy Life*).

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 45:1-3

¹Atëherë Jozefi s'e mbajti dot veten para gjithë atyre që qëndronin para tij, dhe bërtiti: "Nxirrini të gjithë nga prania ime!" Kështu, nuk mbeti asnjë njeri me të kur Jozefi iu zbulua vëllezërve të vet. ²Ai qau kaq fort sa që e dëgjuan egjiptianët, dhe shtëpia e faraonit e mori vesh. ³Atëherë Jozefi u tha vëllezërve të vet: "Unë jam Jozefi! A është ende gjallë im atë?" Por vëllezërit s'i përgjigjeshin dot, sepse ishin të tronditur nga prania e tij.

45:1 "Atëherë Jozefi s'e mbajti dot veten" Kjo një FOLJE (BDB 407, KB 410, *Kal E KRYER* mohore me një KONSTRUKT PASKAJOR *Hithpael*, BDB 67, KB 80), që përdoret për Jozefin në 43:31, kur ia del t'i përmbajë ndjenjat. Këtu, ai qan kaq fort (shih v. 2) sa të gjithë e dëgjojnë kur ngashërehet!

▣ **"Nxirrini të gjithë nga prania ime!"** Ky urdhër (BDB 422, KB 425, *Hifil URDHËRORE*), ndoshta i dhënë në gjuhën egjiptiane, u drejtohet të gjithë shërbëtorëve të Jozefit (madje, dhe kujdestarit të tij). Ai lihet vetëm me njëmbëdhjetë vëllezërit e tij.

▣ **"kur Jozefi iu zbulua vëllezërve të vet"** Çfarë çasti duhet të ketë qenë! Jozefi u emocionua, por edhe ata u emocionuan (shih v. 3).

45:2 "Ai qau kaq fort sa që e dëgjuan egjiptianët, dhe shtëpia e faraonit e mori vesh" Jozefi i kishte dëbuar gjithë shërbëtorët egjiptianë nga dhoma. Këtë e bëri, (1) që të mos i vinte në siklet vëllezërit e tij, ose (2) që të mos i shfaqte emocionet e veta hapur për këtë çështje personale para egjiptianëve. Sidoqoftë, praktika orientale e vajtimit me zë të lartë u dëgjua nga shërbëtorët, të cilin rrinin afër, që t'i përgjigjeshin nëse Jozefi i thërriste. Me sa duket, Jozefi ishte njeri shumë i dashur në Egjipt, dhe shërbëtorët ishin të preokupuar për të, ose ishin të preokupuar se mos humbnin ekspertizën dhe aftësinë e tij si administrator qeveritar; prandaj, ia treguan faraonit ato që dëgjuan.

45:3 "Unë jam Jozefi" Kjo është shpallje, ndonëse s'ka FOLJE. Hamendësimi është se ai u foli në hebraisht; për shkak se duket e qartë që vëllezërit e tij nuk flisnin gjuhën egjiptiane, dhe për shkak se aty s'kishin përkthyes, ndoshta Jozefi i tronditi kur u foli në gjuhën amtare, madje duke thënë dhe këto fjalë dramatike (shih v. 4).

▣ **"A është ende gjallë im atë?"** Disa komentues e kanë vënë në dyshim vërtetësinë e këtij vargu pasi, në 43:27, Jozefi u bëri të njëjtën pyetje. Mirëpo, duket e mundshme që kjo fjalë (BDB 311, shih 1 Sam. 25:6) mund të nënkuptojë më tepër sesa thjesht jetën fizike. Me sa duket, ai po i pyeste për shëndetin e babait që, siç mësojmë nga vargjet e mëvonshme, nuk ka qenë njësoj që nga vdekja e supozuar e Jozefit (shih v. 27).

▣ **"ishin të tronditur"** Kjo është FOLJE e fortë (BDB 96, KB 111, *Nifal E KRYER*, shih Gjq. 20:41; 1 Sam. 28:21; 2 Sam. 4:1; Jobi 21:6; 23:15; Psa. 6:3; 30:8; 48:6; 83:17; 90:7; 104:29; Isa. 13:8; 21:3; Ezek. 7:27).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 45:4-15

⁴Atëherë Jozefi u tha vëllezërve të vet: "Ju lutem, m'u afroni". Dhe iu afruan. Dhe u tha: "Unë jam vëllai juaj, Jozefi, të cilin e shitët në Egjipt. ⁵Tani, mos u trishtoni dhe mos u zemëroni me veten për shkak se më shitët këtu, sepse Perëndia më dërgoi para jush që të ruaja jetën tuaj. ⁶Sepse zia e bukës ka qenë në këtë vend për dy vjet, por ka dhe pesë vite të tjera kur s'do të ketë as plugim, as korrje. ⁷Perëndia më dërgoi para jush që t'ju kurseja si mbetje në tokë, dhe që t'ju mbaja gjallë për një çlirim madhështor. ⁸Prandaj, nuk ishit ju që më dërguat këtu, por Perëndia; dhe ai më ka bërë baba për faraonin, zot të gjithë shtëpisë së tij, dhe sundimtar mbi gjithë vendin e Egjiptit. ⁹Nxitoni, shkoni tek im atë dhe i thoni: 'Kështu thotë biri yt Jozefi: "Perëndia më ka bërë zot të gjithë Egjiptit; zbrit tek unë, mos u vono. ¹⁰Do të jetosh në vendin e Goshenit dhe do të jesh pranë meje, ti, fëmijët e tu, fëmijët e fëmijëve të tu, si dhe gjithë bagëtitë, gjedhët dhe gjithçka që ke. ¹¹Aty do të të ushqej, sepse do të vijmë

dhe pesë vite të tjera zie buke, dhe ti me shtëpinë tënde dhe me gjithçka që ke do të varfërohesh”.¹²Ja, sytë e tu shohin, dhe sytë e tim vëllai Benjaminit shohin, që ajo që po ju flet është goja ime.¹³Duhet t’ia tregoni tim atë gjithë shkëlqimin tim në Egjipt dhe gjithçka që keni parë; dhe duhet të nxitoni dhe të ma sillni tim atë këtu”.¹⁴Pastaj, ra në qafën e vëllait të vet, Benjaminit, dhe qau; edhe Benjamina qau në qafën e tij.¹⁵I puthi gjithë vëllezërit dhe qau mbi ta; pastaj, vëllezërit biseduan me të.

45:5 “Mos u trishtoni dhe mos u zemëroni me veten, për shkak se më shitët këtu” Fjala “trishtoni” (BDB 780, KB 864, *Nifal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin NXITËS), në formën *Nifal*, përdoret në 1 Sam. 20:3, 34; 2 Sam. 19:2 dhe Neh. 8:10, 11. Kuptimi i saj bazë është “lëndohem”, “ndiej dhimbje”, ose “trishtohemi”.

Pas pak, Jozefi do të bëjë disa nga thëniet më të mahnitshme të besimit që gjenden në Bibël. Ky varg është dhe qëllimi teologjik i gjithë historisë së Jozefit! Në mes të abuzimeve dhe tradhtive, ai arriti të shihte dorën e Perëndisë (*Elohim*) me anë të besimit. Vargjet 5-9 përbëjnë një nga shprehjet më të forta të mirësisë dhe pranisë së Perëndisë edhe në mes të betejave dhe problemeve të jetës.

Kam dhe një tjetër koment për këtë pasazh të fuqishëm dhe të mahnitshëm. Pyetja ime ka qenë gjithmonë: “A vepron Perëndia në këto mënyra vetëm me familjen e besëlidhjes?” Është e qartë se Perëndia bën gjithçka të nevojshme për të mbrojtur familjen e Abrahamit (shih Romakëve 9-11), por a vlen kjo dhe për besimtarët e tjerë? A është dashuria e tij vetëm për përjetësinë (pra, për shpengimin), apo vlen edhe për këtë kohë kur jetojmë? A është ai me ne në të njëjtën mënyrë? Kjo botë është një vend i lig dhe rebel (shih *The Goodness of God* nga Wenham). Besimtarët vuajnë, përndiqen, vriten! Nga DHR, duket e qartë se Perëndia është me ne dhe na mbron edhe në mes situatash të pashpjegueshme (shih *The Christian’s Secrets of a Happy Life*, nga Hannah Whithall Smith). Një aksiomë besimi dhe zbuluesë biblike është se besimtarët janë të vyer në sytë e Perëndisë! Jeta është mister, por dora e padukshme (por jo e panjohur) e Perëndisë është me ne në çdo çast. Paqja jonë duhet të mbështetet tek ai, Fjala e tij, Biri tij, dhe jo të rrethanat (shih 1 Kor. 10:13; 13:8-13). Ne jemi familja e Abrahamit (shih Rom. 2:28-29)!

45:6 “Sepse zia e bukës ka qenë në këtë vend për dy vjet, por ka dhe pesë vite të tjera kur s’do të ketë as plugim, as korrje” Kjo na kujton zbuluesën që iu bë faraonit në ëndërr se do të kishte shtatë vite zie të rëndë buke.

45:7 Shprehja e Jozefit në v. 7, që flet për ruajtjen e mbetjes (BDB 984), lidhet me veprimtarinë e tij, jo me përdorimin e mëvonshëm teologjik të fjalës “mbetje”, që bën fjalë për pjesën besimtare dhe besnike të popullit hebre.

TEMË E VEÇANTË: MBETJA, TRI KUPTIMET (SPECIAL TOPIC: THE REMNANT, THREE SENSES)

Koncepti i DHV i “një mbetjeje besnike” është një temë e përsëritur e Profetëve (kryesisht në profetët e shekullit të tetë dhe Jeremia). Ajo përdoret në tre kuptime:

1. ata që i mbijetuan mërgimit (p.sh., Isa. 10:20-23; 17:4-6; 37:31-32; Jer. 42:15,19; 44:12,14,28; Amos 1:8)
2. ata që mbeten besnikë ndaj YHËH (p.sh., Isa. 4:1-5; 11:11,16; 28:5; Joel 2:32; Amos 5:14-15; Mikea 2:12-13; 4:6-7; 5:7-9; 7:18-20)
3. ata që janë pjesë e ripërtëritjes dhe rikrijimit eskatologjik (p.sh., Amos 9:11-15)

Në këtë kontekst Perëndia zgjedh vetëm disa (ata me një zell besnik) nga mbetja (të mbijetuarit e Mërgimit) për t’i kthyer në Judë. Siç e kemi parë më parë në këtë kapitull, përsëriten lajtmotive nga e kaluara e Izraelit (v. 6). Perëndia po i redukton numrat në mënyrë që Ai të tregojë fuqinë, sigurimin dhe kujdesin e Tij (p.sh., Gideoni, Gjyq. 6-7).

NASB, NKJV,

NJB “çlirim të madh”

NRSV “shumë të mbijetuar”

TEV “pasardhësit mbijetojnë”

LXX “një mbetje (pasardhje) e madhe”

JPSOA “një çlirim të jashtëzakonshëm”

Fjalë për fjalë, “arratisem” (BDB 812, shih Jer. 25:35) dhe MBIEMRI “i madh” (BDB 152). Ndiheja e Jozefit për familjen e vet, pra, ngritja e tij si udhëheqës në Egjipt, përshkruhet si çlirimi i madh i projektuar nga JHVH (shih vgj. 5, 8; 50:20).

45:8 “ai më ka bërë” Problemi teologjik në lidhje me doktrinën e paracaktimit nuk është se Perëndia i njeh dhe i shkakton veprimet njerëzore (dhe ngjarjet fizike), por se në çfarë mase është ai përgjegjës (i përfshirë) për mëkatet njerëzor? Teologët (Strong, *Systematic Theology*, bot. 2, fq. 423-425; Erickson, *Christian Theology*, bot. 2, fq. 424-426) kanë dhënë një sërë teorish që tregojnë përfshirjen e Perëndisë në veprimet e mëkatshme, duke mohuar nxitjen e tij që të kryhen këto lloj veprimesh (shih Jakobi 1:14; 1 Gjonit 2:16).

1. ai mund ta parandalojë veprimin (shih Zan. 20:16)
2. mund ta lejojë veprimin (shih Psa. 81:12-13; Rom. 1:24, 26, 28)
3. mund ta drejtojë veprimin (shih Zan. 37:21-22; 45:5, 7, 8; 50:20)
4. mund ta kufizojë veprimin (shih 1 Kor. 10:13)

TEMË E VEÇANTË: PARAKTIMI (KALVINIZMI) KUNDËR VULLNETIT TË LIRË NJERËZOR (ARMINIANIZMI) (SPECIAL TOPIC: PREDESTINATION [CALVINISM] VERSUS HUMAN FREE WILL [ARMINIANISM])

I. Romakëve 8:29 – Pali përdor “paranjohu” (*proginōskō*, “njoh më parë”) dy herë, këtu dhe te 11:2. Te 11:2, bëhet fjalë për dashurinë e besëlidhjes së Perëndisë për Izraelin përpara se të fillonte koha. Mos harroni se termi “njoh” në hebraisht fliste për një marrëdhënie të ngushtë dhe personale, jo për fakte rreth dikujt (shih Zan. 4:1; Jer. 1:5). Këtu, ajo u përfshi në një zinxhir ngjarjesh të përjetshme (shih Rom. 8:29-30). Ky term lidhet me paracaktimin. Megjithatë, duhet thënë se paranjohja e Perëndisë nuk është baza e zgjedhjes sepse, po të ishte kështu, atëherë zgjedhja do të bazohej në reagimin e ardhshëm të njerëzimit të rënë, gjë që do të ishte arritje njerëzore. Ky term gjendet edhe te Veprat 26:5; 1 Pjet. 1:2, 20 dhe 2 Pjet. 3:17.

A. “paranjohu” (*proginōskō*, “njoh më parë”)

Termet “paranjoh” dhe “paracaktoj” janë të dy fjalë të përbëra me PARAFJALËN “përpara” dhe, si rrjedhojë, duhen përkthyer “njoh më parë”, “caktoj kufij më parë”, ose “shënjoj më parë”. Pasazhet më të qarta për paracaktimin në DhR janë Rom. 8:28-30; Efe. 1:13-14; dhe Romakëve 9. Qartazi, këto pasazhe theksojnë se Perëndia është sovran. Ai është në kontroll të plotë të gjithçkaje. Ekziston një plan i paracaktuar hyjnor që po zbatohet në kohë. Megjithatë, ky plan nuk është arbitrar apo përzgjedhës. Ai bazohet, jo vetëm në sovranitetin dhe paranjohjen e Perëndisë, por edhe në karakterin e tij të pandryshueshëm plot dashuri, mëshirë dhe hir të pamërituar.

Duhet të kemi kujdes që individualizmi ynë perëndimor, apo zelli ynë ungjillor, të mos e ngjyrosë këtë të vërtetë të mahnitshme. Po kështu, duhet të ruhem se mos polarizohemi nga konfliktet historike dhe teologjike midis Augustinit dhe Pelagiusit, apo midis kalvinizmit dhe arminianizmit.

B. “paracaktoi” (*proorizō*, “caktoj kufij më parë”)

Paracaktimi nuk është një doktrinë që synon të kufizojë dashurinë, hirin dhe mëshirën e Perëndisë, as që të përjashtojë disa nga ungjilli. Ai synon që të forcojë besimtarët duke u formësuar botëkuptimin. Perëndia është për gjithë njerëzimin (shih 1 Tim. 2:4; 2 Pjet. 3:9). Perëndia është në kontroll të gjithçkaje. Kush, apo çfarë, mund të na ndajë prej tij (shih Rom. 8:31-39)? Perëndia e sheh gjithë historinë si të tashme; njerëzit janë të kufizuar nga koha. Pikëvështrimi dhe aftësitë tona mendore janë të kufizuara. Nuk ka kundërshtim mes sovranitetit të Perëndisë dhe vullnetit të lirë të njerëzimit. Kjo është një strukturë besëlidhjeje. Është një shembull tjetër i së vërtetës që na jepet në tension dialektik. Doktrinat biblike na paraqiten nga pikëvështrime të ndryshme. Shpesh, na duken paradoksale. E vërteta është një drejtpeshim midis dysheve që, në dukje, janë të kundërta. Nuk duhet ta largojmë tensionin duke zgjedhur vetëm njërin nga të vërtetat. S’duhet të izolojmë asnjë të vërtetë biblike në dhomëza të veçuara.

Po kështu, është e rëndësishme të shtojmë se synimi i zgjedhjes nuk është vetëm qielli pasi të vdesim, por ngjashmëria me Krishtin tani (shih Rom. 8:29; Efe. 1:4; 2:10). Ne jemi zgjedhur që

të jemi “të shenjtë dhe të panjollësuar”. Perëndia zgjedh të na ndryshojë në mënyrë që të tjerët të shohin ndryshimin dhe t’i përgjigjen me besim Perëndisë në Krishtin. Paracaktimi nuk është një privilegj personal, por një përgjegjësi besëlidhjeje. Kjo është e vërteta madhore e këtij pasazhi. Ky është synimi i krishterimit. Shenjtëria është vullneti i Perëndisë për çdo besimtar. Zgjedhja e Perëndisë është për ngjashmëri me Krishtin (shih Efe. 1:4), jo një pozitë e veçantë. Shëmbëlltyra e Perëndisë, që iu dha njeriut në krijim (shih Zan. 1:26; 5:1, 3; 9:6) duhet rimëkëmbur.

C. “për t’u bërë të ngjashëm me shëmbëllimin e Birit të tij” – Synimi përfundimtar i Perëndisë është rikthimi i shëmbëllimit të humbur nga Rënia. Besimtarët janë paracaktuar për ngjashmëri me Krishtin (shih Efe. 1:4).

II. Romakëve 9

A. Romakëve 9 është një nga pasazhet më të forta të DhR për sovranitetin e Perëndisë (tjetri është Efe. 1:3-14), ndërsa kapitulli 10 shpreh qartë dhe në mënyrë të përsëritur vullnetin e lirë të njerëzve (shih “të gjithë” v. 4; “kushdo” v. 11, 13; “të gjithë” v. 12 [dy herë]). Pali nuk përpiqet kurrë të pajtojë këtë tension teologjik.

Të dyja anët janë të vërteta! Shumica e doktrineve biblike na paraqiten si dyshe paradoksale ose dialektike. Shumica e sistemeve teologjike janë gjysmë të vërteta logjike. Augustinianizmi dhe kalvinizmi kundër gjysmë-pelagianizmit dhe arminianizmit përmbajnë elemente të vërtete dhe gabimi. Tensioni biblik midis doktrineve duhet preferuar në dallim nga sistemi teologjik dogmatik, racional dhe i bazuar në pasazhe të përzgjedhura, i cili e fut me zor Shkrimin brenda një kornize të paragjykuar interpretuese.

B. Po kjo e vërtetë (që gjendet në Rom. 9:23) pohohet edhe te Rom. 8:29-30 dhe Efe. 1:4, 11. Ky kapitull është shprehja më e fortë e sovranitetit të Perëndisë në DhR. Nuk ka diskutim se Perëndia është në kontroll të plotë të krijimit dhe shpengimit. Kjo e vërtetë madhështore nuk duhet zbutur, apo dobësuar, kurrë. Megjithatë, ajo duhet ekuilibruar me zgjedhjen e besëlidhjes nga Perëndia si mjet për t’u lidhur me krijimin njerëzor të krijuar në shëmbëllimin e tij. Pa dyshim, është e vërtetë se disa besëlidhje të DhV, si Zanafilla 15, janë të pakushtëzuara dhe nuk kanë fare lidhje me reagimin njerëzor, por disa besëlidhje të tjera kushtëzohen nga reagimi njerëzor (p.sh., Edeni, Noeu, Moisiu, Davidi). Perëndia ka një plan shpengimi për krijimin e vet; asnjë njeri s’mund ta prishë këtë plan. Perëndia ka zgjedhur të lejojë individët që të marrin pjesë në planet e tij. Kjo mundësi për pjesëmarrje është një tension teologjik midis sovranitetit (Romakëve 9) dhe vullnetit të lirë njerëzor (Romakëve 10).

Nuk është e drejtë të përzgjedhësh një theksim biblik duke anashkaluar tjetrin. Ekziston një tension mes doktrineve për shkak se njerëzit e lindjes e paraqesin të vërtetën në dyshe dialektike, ose të mbushura me tension. Doktrinat duhen ruajtur në marrëdhënie me doktrinat e tjera. E vërteta është një mozaik të vërtetash.

III. Efesianëve 1

A. Zgjedhja është doktrinë e mrekullueshme. Megjithatë, ajo nuk është thirrje për favoritizëm, por thirrje për t’u bërë kanal, instrument, ose mjet për shpengimin e të tjerëve! Në DhV, ky term përdoret kryesisht për shërbesë; në DhR, përdoret kryesisht për shpëtimin, i cili çon në shërbesë. Bibla nuk e pajton kurrë kontradiktën në dukje midis sovranitetit të Perëndisë dhe vullnetit të lirë njerëzor, por i mbështet të dyja! Një shembull i mirë i tensionit biblik do të ishte Romakëve 9 për zgjedhjen sovrane të Perëndisë dhe Romakëve 10 për përgjigjen e duhur njerëzore (shih 10:11, 13).

Çelësi për këtë tension teologjik mund të gjendet në 1:4. Jezusi është njeriu i zgjedhur i Perëndisë dhe të gjithë janë mundësisht të zgjedhur në të (Karl Bart). Jezusi është “po”-ja e Perëndisë për nevojën e njerëzimit të rënë (Karl Bart). Efesianëve 1:4 ndihmon në sqarimin e kësaj çështjeje edhe duke pohuar se synimi i paracaktimit nuk është vetëm qielli, por shenjtëria (ngjashmëria me Krishtin). Shpesh, ne tërhiqemi nga dobitë e ungjillit, por anashkalojmë përgjegjësitë e tij! Thirrja e Perëndisë (zgjedhja) është për kohën, jo vetëm për përjetësinë!

Doktrinat vijnë në lidhje me të vërtetën e tjera, jo si të vërtetën e palidhura dhe të veçuara. Një analogji e mirë do të ishte yjtëria në dallim me një yll të vetëm. Perëndia e paraqet të vërtetën me gjini letrare lindore, jo perëndimore. Nuk duhet të heqim tensionin e shkaktuar nga dyshet dialektike (paradoksale) të të vërtetave doktrinale (Perëndia si transcendent në dallim nga Perëndia si imanent; siguria përkundër qëndresës; Jezusi si i barabartë me Atin por

edhe Jezusi si i nënshtruar ndaj Atit; liria e krishterë përkundër përgjegjësisë së krishterë ndaj një partneri të besëlidhjes, etj.).

Koncepti teologjik i “besëlidhjes” e bashkon sovranitetin e Perëndisë (i cili merr gjithmonë nismën dhe përcakton planin e veprimit) me reagimin njerëzor me besim pendues të vazhdueshëm. Ruhë nga përdorimi i pasazheve të caktuara të njëjës anë të paradoksit duke zhvlerësuar anën tjetër! Ruhë se mos pohon vetëm doktrinën ose sistemin teologjik të parapëlqyer.

- B. “Ai na zgjodhi”, te Efe. 1:4, është DËFTORE AORISTE MESORE, që thekson KRYEFJALËN. Ajo fokusohet në zgjedhjen nga ana e Atit përpara kohës. Zgjedhja e Perëndisë nuk duhet kuptuar në sensin islamik të determinizimit, as në kuptimin ultra-kalvinist si disa njerëz kundër të tjerëve, por në kuptimin e besëlidhjes. Perëndia premtoi se do të shpengonte njerëzimin e rënë (shih Zan. 3:15). Perëndia thirri dhe zgjodhi Abrahamin që të zgjidhte gjithë njerëzit (shih Zan. 12:3; Eks. 19:5-6). Vetë Perëndia zgjodhi gjithë njerëzit që do të ushtronin besim në Krishtin. Perëndia merr gjithmonë nismën në shpëtim (shih Gjoni 6:44, 65). Ky pasazh, si dhe Romakëve 9, janë baza biblike për doktrinën e paracaktimit, e theksuar nga Augustini dhe Kalvini.

Perëndia i zgjodhi besimtarët jo vetëm për shpëtim (shfajësimi), por edhe për shenjtërim (shih Kol. 1:10-12). Kjo mund të ketë lidhje me (1) pozitën tonë në Krishtin (shih 2 Kor. 5:21), ose (2) dëshirën e Perëndisë për të riprodhuar karakterin e vet në fëmijët e tij (shih 2:10; Rom. 8:28-29; Gal. 4:19). Vullneti i Perëndisë për fëmijët e tij është, si qielli një ditë, ashtu dhe ngjashmëria me Krishtin tani!

“Në të” është koncept kyç te Efe. 1:4. Bekimet, hiri dhe shpëtimi i Atit rrjedhin përmes Krishtit (shih Gjoni 14:6). Vini re përsëritjen e kësaj forme gramatikore (VENDORE E SFERËS) në v. 3, “në Krishtin”; v. 4, “në të”; v. 7, “në të”; v. 9, “në të”; v. 10, “në Krishtin”, “në të”; v. 12, “në Krishtin” dhe v. 13, “në të” (dy herë). Jezusi është “po”-ja e Perëndisë për njerëzimin e rënë (Karl Bart). Jezusi është njeriu i zgjedhur dhe të gjithë janë mundësisht të zgjedhur në të. Të gjitha bekimet e Perëndisë Atë rrjedhin përmes Krishtit.

Fraza “përpara themelimit të botës” përdoret edhe te Mat. 25:34; Gjoni 17:24; 1 Pje. 1:19-20 dhe Zbu. 13:8. Ajo tregon veprimtarinë shpenguese të Perëndisë Triun edhe përpara Zan. 1:1. Njerëzit janë të kufizuar nga koncepti i tyre për kohën; gjithçka për ne është e shkuar, e tashme dhe e ardhme, por s’është kështu për Perëndinë.

Synimi i paracaktimit është shenjtëria, jo privilegji. Thirrja e Perëndisë nuk është vetëm për disa të përzgjedhur nga fëmijët e Adamit, por për të gjithë! Ajo është një thirrje për të qenë siç synon Perëndia të jetë njerëzimi, pra si vetë ai (shih 1 Thes. 5:23; 2 Thes. 2:13); në shëmbëllimin e tij (shih Zan. 1:26-27). Ta kthesh paracaktimin në dogmë teologjike dhe jo në një jetë të shenjtë është tragjedi. Shpesh, teologjia jonë flet më fort se teksti biblik.

Termi “i panjollë” (*amōmos*), apo “pa asnjë të metë”, përdoret për (1) Jezusin (shih Heb. 9:14; 1 Pjet. 1:19); (2) Zakarinë dhe Elizabetën (shih Luka 1:6); (3) Palin (shih Fil. 3:6); dhe (4) gjithë të krishterët e vërtetë (shih Fil. 2:15; 1 Thes. 3:13; 5:23). Vullneti i pandryshueshëm i Perëndisë për çdo të krishterë nuk është vetëm qielli më vonë, por ngjashmëria me Krishtin tani (shih Rom. 8:29-30; Gal. 4:19; 1 Pjet. 1:2). Besimtarët duhet të pasqyrojnë karakteristikat e Perëndisë në një botë të humbur me synim ungjillizimin.

Gramatikisht, fraza “në dashuri”, në këtë varg, mund të lidhet ose me v. 4, ose me v. 5. Sidoqoftë, kur kjo frazë përdoret në pasazhe të tjera te Efesianët gjithmonë i referohet dashurisë njerëzore për Perëndinë (shih 3:17; 4:2, 15, 16).

- C. Në Efe. 1:5, fraza “ai na paracaktoi” është PJESORE AORISTE VEPRORE. Ky term greqisht është fjalë e përbërë nga “përpara” dhe “shënjoj”. Bën fjalë për planin shpengues e të paracaktuar të Perëndisë (shih Luka 22:22; Veprat 2:23; 4:28; 17:31; Rom. 8:29-30). Paracaktimi është një nga të vërtetat e shumta që lidhen me shpëtimin e njerëzimit. Është pjesë e një modeli teologjike, ose serie të vërtetash të lidhura me njëra-tjetrën. Paracaktimi nuk duhet kurrë të theksohet i izoluar! E vërteta biblike na është dhënë nëpërmjet një sërë dyshesh paradoksale, të mbushura me tension. Denominacionalizmi është prirur ta largojë tensionin biblik duke theksuar vetëm njërin nga të vërtetat dialektike (paracaktimi përkundër vullnetit të lirë; siguria e besimtarit përkundër qëndresës së shenjtoreve; mëkati fillestar përkundër mëkatishtit).

të vullnetshëm; pamëkatshmëria përkundër mëkatimit më pak; shenjtërimin të shpallur aty për aty përkundër shenjtërimin të përshkallëzuar; besimi kundër veprave; liria e krishterë përkundër përgjegjësisë së krishterë; transcendenca përkundër imanencës).

Zgjedhja e Perëndisë nuk bazohet në paranjohjen e përpjekjes njerëzore, por në karakterin e tij të hirshëm (shih v. 9 dhe 11). Ai dëshiron që të gjithë (jo vetëm disa të veçantë, si gnostikët, apo ultra-kalvinistët e ditëve tona) të shpëtohen (shih Ezek. 18:21-23, 32; Gjoni 3:16-17; 1 Tim. 2:4; 4:10; Titi 2:11; 2 Pjet. 3:9). Hiri i Perëndisë (karakterin e Perëndisë) është çelësi teologjik i këtij pasazhi (shih v. 6a, 7c, 9b), ashtu si mëshira e Perëndisë është çelësi për pasazhin tjetër të paracaktimit, Romakëve 9-11.

Shpresa e vetme e njerëzimit të rënë është hiri dhe mëshira e Perëndisë (shih Isa. 53:6 dhe një sërë pasazhesh të tjera nga DhV, që citohen në Rom. 3:9-18). Është thelbësore që, kur interpretojmë këta kapituj të parë teologjikë, të kuptojmë se Pali thekson ato gjëra që s'kanë fare lidhje me përpjekjet njerëzore: përcaktimin (kap. 1), hirin (kap. 2) dhe planin e përjetshëm të Perëndisë për shpengimin (misteri, 2:11-3:13). Kjo duhet të shërbente si kundërpeshë për theksimin që i bënin mësuesit e rremë meritës dhe krenarisë njerëzore.

■ **“baba për faraonin, zot të gjithë shtëpisë së tij, dhe sundimtar mbi gjithë vendin e Egjiptit”** Ky duket se është përshkrim i trefishtë i detyrës së Jozefit në Egjipt.

1. kishte marrëdhënie unike me faraonin. Ky titull është i dokumentuar nga ana arkeologjike që nga viti 3000 para K. Duket se bëhet fjalë për pozicionin e Vezirit të Madh.
2. “zot të gjithë shtëpisë së tij” duket se bën fjalë për administrimin e pronave personale të faraonit (shih Zan. 41:40; 47:20-26).
3. “sundimtar mbi gjithë vendin e Egjiptit” duket se shpreh marrëdhënien e tij në administratën qeveritare (shih Zan. 41:41, 48-49, 55-56; 42:6-7).

Roland deVaux, *Ancient Israel*, vëll. 1, f. 49, tregon sesi fjala “baba” më vonë u përdor si titull për një nga kryekëshilltarët e faraonit. Etërit ishin mësuesit kryesorë të fëmijëve pasi arrinin njëfarë moshe pjekurie; përpara kësaj kohe, kjo ishte detyra e nënës. Në sferën shpirtërore, priftërinjve u jepej titulli “atë” si përshkrim (mësuesit e urtësisë hebraike në Fjalët e Urta përdorin të njëjtin titull; kështu bëjnë dhe priftërinjtë në Gjyq. 17:10; 18:19).

45:9 Jozefi u drejtohet vëllezërve të vet me disa urdhra.

1. nxitoni, BDB 554, KB 553, *Piel* URDHËRORE, shih v. 13
2. shkoni, BDB 748, KB 828, *Kal* URDHËRORE
3. zbrisni, BDB 432, KB 434, *Kal* URDHËRORE
4. mos u vononi, BDB 763, KB 840, *Kal* URDHËRORE e përdorur në kuptimin NXITËS

45:10 “Do të jetosh në vendin e Goshenit” Nga vargjet e mëparshme, është e paqartë nëse bëhet fjalë për një shpallje nga ana e Jozefit (shih 46:31), apo është thjesht logjike se ku jetonin barinjët. Vendi i Goshenit (BDB 177) ndodhet në pjesën e sipërme lindore të Nilit, pranë vendit të Kananit. Më vonë, u quajt vendi i Ramzesit (shih Zan. 47:6, 11). Ishte zona e Egjiptit që mbarështonte bagëti (shih Zan. 46:32-34).

■ **“dhe do të jesh pranë meje”** Shpesh, ky varg përdoret si provë se faraoni, të cilit i shërbeu Jozefi, ishte pjesë e “mbretërve barinj”, ose Hiksove, të cilët e pushtuan Egjiptin me anë të shigjetave dhe karrove të luftës, që ngiteshin nga kuajt. Ata e sunduan Egjiptin nga 1720 deri më 1580 para K. Dimë që ishin me origjinë semite; prandaj, mund të ketë qenë më e lehtë që një semit, si Jozefi, të ngrihej në pozitë mes tyre. Gjatë gjithë historisë egjiptiane, popujt semitë mbanin vende të rëndësishme në qeveri. Kryeqyteti i perandorisë së Hiksove ndodhej në Tanis ose Zoan (shih Psa. 78:12, 43). Ky është shumë pranë vendit të Goshenit. Megjithatë, faraonët e mëvonshëm, që ishin egjiptianë safi, e kishin kryeqytetin 500 km në jug, në qytetin e Tebës. Datimi i administrimit të Jozefit në Egjipt është ende i paqartë dhe nuk mund të përdoret si provë e qartë.

45:12 “Ja, sytë e tu shohin, dhe sytë e tim vëllai Benjamin shohin, që ajo që po ju flet është goja ime” Kuptimi i saktë i këtyre frazave është disi i paqartë (ndoshta, ai nuk po përdor përkthyes), por thelbi i kësaj thënieje është i qartë. Benjamini ka lidhje unike me Jozefin për shkak se janë bijtë e Raketës. Fraza “goja ime” duket se përdoret si shprehje autoriteti (shih v. 21 dhe interpretimin e Rashit).

■ **“Benjaminit”** Në fillim, Rakela e kishte quajtur “biri i trishtimit tim” për shkak se ajo vdiq teksa e lindi (shih Zan. 35:18). Ndërsa Jakobi ia ndryshoi emrin në “biri i të djathtës sime”. Për shkak të dashurisë unike që Jakobi kishte për Rakelën, Jozefi dhe Benjaminin ishin shumë të veçantë për të.

45:13 “gjithë shkëlqimin tim” Kjo është fjala hebraisht *kabod* (BDB 458). Kuptimi bazë i saj (BDB 458 II) është “i rëndë” (shih 41:31, NASB, “i rëndë”; Eks. 4:10, “i rëndë nga gjuha”).

Më vonë, u përdor për diçka të vyer. Vini re përdorimet e mëposhtme.

1. pasuri, Zan. 31:1; Isa. 10:3; 61:6
2. shkëlqim/sukses, Zan. 45:13
3. bukuri, Isa. 35:2
4. zi e rëndë buke, Zan. 12:10; 41:13; 43:1; 47:4, 13
5. nderim, Num. 24:11
6. shumë, Zan. 50:10, 11 (pra, vajtim)

TEMË E VEÇANTË: LAVDI (SPECIAL TOPIC: GLORY)

Në DhV, fjala më e zakonshme hebraisht për termin “lavdi” (*kabod*, BDB 458, KB 455-458) në fillim ishte term tregtar (që i referohej peshores), fjalë për fjalë, “rëndo” (KB 455). Ajo që rëndonte ishte e vlefshme, ose kishte vlerë të qenësishme. Shpesh, koncepti i shkëlqimit i shtohet kësaj fjale për të shprehur madhështinë e Perëndisë (shih Eks. 13:21-22; 24:17; Isa. 4:5; 60:1-2). Vetëm ai është i denjë dhe i nderuar (shih Psa. 24:7-10; 66:2; 79:9). Ai është tepër i shkëlqyer që ta kundrojë njerëzimi i rënë, ndaj e vesh veten me re, dorë, ose tym (shih Eks. 16:7, 10; 33:17-23; Isa. 6:5). JHVH mund të njihet vërtet vetëm nëpërmjet Krishtit (shih Gjoni 1:18; 6:46; 12:45; 14:8-11; Kol. 1:15; 1 Tim. 6:16; Heb. 1:3; 1 Gjonit 4:12)

Fjala “lavdi” është disi e vagullt:

1. mund të jetë paralele me “drejtësinë e Perëndisë”
2. mund të bëjë fjalë për “shenjtërinë” ose “përsosmërinë” e Perëndisë
3. mund të bëjë fjalë për shëmbëllimin e Perëndisë, në të cilin u krijua njerëzimi (shih Zan. 1:26-27; 5:1; 9:6), por që më vonë u njollos nga rebelimi (shih Zan. 3:1-22). Për herë të parë përdoret për praninë e JHVHs-ë mes popullit të vet gjatë periudhës së endjes në shkretëtirë në Eks. 16:7, 10; Lev. 9:23; dhe Num. 14:10.

45:15 “Pastaj, ra në qafën e vëllait të vet, Benjaminit, dhe qau; edhe Benjamin qau në qafën e tij” Teprimet e interpretimeve judaike, madje dhe të një komentatori të dobishëm si Rashi, dalin në pah në këtë varg. Ata thonë se Jozefi qau për shkak të shkatërrimit të tabernakullit në Shiloh, që më vonë do t’i caktohej atij si tokë (pra, në librin e Jozefit). Ndërsa Benjamin qau për shkak të shkatërrimit të tempullit, sepse Jerusalemi ndodhet në tokën që iu caktua Benjaminit. Kjo tregon prirjen e eksegjzës judaike që ta anashkalojë plotësisht kontekstin historik të vargut dhe t’ia veshë një ngjarjeje të rëndësishme në jetën e Izraelit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 45:16-20

¹⁶Dhe, kur në shtëpinë e faraonit u mor vesh lajmi se kishin ardhur vëllezërit e Jozefit, faraoni dhe shërbëtorët e tij u kënaqen. ¹⁷Atëherë faraoni i tha Jozefit: “Thuaju vëllezërve të tu: ‘Bëni kështu: ngarkojini kafshët e barrës dhe shkoni në vendin e Kananit, ¹⁸merrni atin tuaj, familjet tuaja, dhe ejani tek unë; do t’ju jap pjesën më të mirë të tokës së Egjiptit dhe do të hani prodhimet më të mira të vendit’.” ¹⁹Tani, keni këtë urdhër: ‘Bëni kështu: merrni qerre nga vendi i Egjiptit për të vegjlit dhe për gratë tuaja, dhe silleni babanë tuaj që të vijë. ²⁰Mos u shqetësoni për gjërat tuaja, sepse pjesa më e mirë e gjithë vendit të Egjiptit do të jetë juaja”’.

45:16 Vëllezërit e kanë marrë vetën nga (1) tronditja e çastit kur Jozefi iu zbulua; (2) frika e Perëndisë për atë që i kishin bërë Jozefi; dhe (3) frika nga vetë Jozefi.

45:17-20 Ky është mesazhi i faraonit për Jozefin, që t’ia jepte familjes së tij.

1. thuaju vëllezërve të tu, v. 17, BDB 55, KB 65, *Kal URDHËRORE*

2. bëni kështu, v. 17, BDB 793 I, KB 889, *Kal URDHËRORE*
3. ngarkoni kafshët e barrës, v. 17, BDB 381, KB 378, *Kal URDHËRORE* (kjo FOLJE gjendet vetëm këtu në DHV)
4. shkoni në vendin e Kananit v. 17, BDB 229, KB 246, *Kal URDHËRORE*
5. ejani (jo në NASB), v. 17, BDB 97, KB 112, *Kal URDHËRORE*
6. merrni atin dhe familjet tuaja, v. 18, BDB 542, KB 534, *Kal URDHËRORE*
7. ejani tek unë, v. 18, BDB 97, KB 112, *Kal URDHËRORE*
8. do t'ju jap më të mirën e vendit të Egjiptit, v. 18, BDB 678, KB 733, *Kal NXITËSE*
9. do të hani prodhimet më të mira të vendit, v. 18, BDB 37, KB 46, *Kal URDHËRORE*
10. bëni kështu, v. 19, BDB 793 I, KB 889, *Kal URDHËRORE*
11. merrni qerre, v. 19, e njëjta FOLJE si në #6
12. silleni atin tuaj (fjalë për fjalë, “transportojeni”), v. 19, BDB 669, KB 724, *Kal E KRYER* e përdorur në kuptimin URDHËROR
13. ejani, v. 19, e njëjta FOLJE si në #5 dhe #7, por është *Kal E KRYER* e përdorur si URDHËRORE
14. mos u shqetësoni për gjërat tuaja (fjalë për fjalë, “mos e hidhni syrin me keqardhje mbi enët tuaja”, v. 20, BDB 299, KB 298, *Kal NXITËSE*; e njëjta shprehje përdoret dhe në LiP. 7:16; 13:8; 19:13, 31; 25:12

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 45:21-23

²¹Pastaj, bijtë e Izraelit vepruan ashtu. Dhe Jozefi u dha qerre sipas urdhrat të faraonit, dhe u dha ushqime për udhëtimin. ²²Secilit prej tyre i dha një palë ndërresa, kurse Benjaminit i dha pesëqind copa argjendi dhe pesë palë ndërresa. ²³Babait të vet i dërgoi këto: dhjetë gomarë të ngarkuar me gjërat më të mira të Egjiptit, dhe dhjetë gomarica të ngarkuara me grurë, bukë dhe ushqime për babanë për udhëtimin.

45:21 “qerre” Kjo është fjalë e huazuar nga gjuha egjiptiane, që do të thotë “qerre me dy rrota, e tërhequr nga gjedhët” (BDB 722, shih 1 Sam. 6:7) dhe nuk bën fjalë për karrocën e luftës (BDB 939, shih 41:43) të Egjiptit. Karrocën ishin të përhapura në Egjipt për shkak të terrenit shumë të sheshtë. Ishin të rralla, ose ndoshta të panjohura, në vendin e Palestinës për shkak të terrenit të vështirë kodrinor. Një arsye pse filistinët ia dolën ta bënin zap Shefelahun bregdetar ishte se përdorën karrocën e hekurta. Mirëpo, fitoret e para të Izraelit ndodhën në vendin kodrinor, ku karrocën s’ishin të përdorshme. Këto karroca duhet të kenë qenë shumë pamje e pazakonte në vendin e Kananit.

45:22 “palë ndërresa” Ndoshta, bëhet fjalë për veshje me zbulime (shih Eks. 3:22; 12:35), që ishin një nga burimet e pasurisë në botën e lashtë. Ndoshta, synimi ishte që vëllezërit e Jozefit të visheshin si duhet në kontekstin e ri kulturor (pra, si klasë elitare e Egjiptit; shih 41:14). Nga ana tjetër, kjo fjalë mund të nënkuptojë dhe rroba të reja, jo të shtrenjta apo të veçanta (Ruthi 3:3).

■ **“kurse Benjaminit i dha pesëqind copa argjendi dhe pesë palë rroba ndërresa”** Jozefi, më mirë se kushdo, duhet të ketë qenë i vetëdijshëm për problemin që shkakton parapëlqimi për një person të caktuar, por konteksti kulturor ishte i tillë që i lejoi t’i kushtonte vëmendje të veçantë vëllait të tij të plotë (shih 43:34).

45:23 Mos harroni se Jakobi i kishte dërguar dhuratat “atij burrit” të Egjiptit në 43:11, kështu që tani Jozefi i kthen me dhuratat e tij, si pjesë e pritshmërive kulturore.

1. dhjetë gomarë të ngarkuar me gjërat më të mira (BDB 375, KONSTRUKT BDB 595)
2. dhjetë gomarica të ngarkuara me grurë dhe bukë

E mahnitshme! Kushedi ç’mund t’i ketë shkuar në mendje Jakobit kur pa gjithë këto gjëra në rrugë teksa vinin drejt tij!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 45:24-28

²⁴Kështu, i përcollti vëllezërit e tij, dhe teksa largoheshin, u tha: “Mos u grindni gjatë rrugës”. ²⁵Pastaj, ata u ngjitën nga Egjipti dhe erdhën në vendin e Kananit tek ati i tyre Jakobi. ²⁶I thanë kështu: “Jozefi është ende gjallë, madje është sundimtar i gjithë vendit të Egjiptit”. Por ai u shtang, sepse nuk u besonte. ²⁷Kur ia treguan gjithë fjalët që u kishte thënë Jozefi, dhe kur pa qerret që ia kishte dërguar

Jozefi që ta merrnin, atit të tyre, Jakobit, i erdhi shpirti në vend. ²⁸Pastaj, Izraeli tha: “Mjafton; im bir, Jozefi, është ende gjallë. Do të shkoj dhe do ta shoh para se të vdes”.

45:24 “u tha: ‘Mos u grindni gjatë rrugës’” Kjo FOLJE (BDB 919, KB 1182, *Kal E PAKRYER*, e përdorur në kuptimin NXITËS, e përdorur vetëm këtu në Zanafillë dhe vetëm dy herë të tjera në gjithë Pentatukun) mund të interpretohet sikur ka lidhje me

1. vlerësimin e fajit për veprimet e tyre ndaj Jozefit në Zanafilla 37 (Rashi)
2. frikën (shih Eks. 15:14; LiP. 2:25) e tyre për t’u kthyer me gjithë familjet e tyre, se mos Jozefi merrte hak
3. smirën e tyre pse Benjaminsit i kishin dhënë më shumë për të ngrënë (43:34), dhe pse tani i kishin dhënë më shumë veshje dhe argjend (45:22)

Ai po u kujtonte në mënyrë të tërthortë se vetë Perëndia i kishte drejtuar situatat; nuk po u thoshte se veprimet e tyre s’kishin qenë të mëkatshme (shih 42:21, 28; 44:16), por se Perëndia kishte patur një qëllim më të madh (shih vgj. 5, 7, 8; 50:20; Veprat 7:9). Perëndia e përdor dhe ligësinë për qëllimet e tij (shih Veprat 2:23).

45:26 “u shtang” Në fillim, kjo fjalë kishte kuptimin “mpihem nga i ftohti” (BDB 806, KB 916, *Kal I PAKRYER*; shih Psa. 77:2; Hab. 1:4). Është e qartë se vëllezërit duhet t’i rrëfenin atit të tyre çfarë kishin bërë vite më parë, ndonëse kjo nuk përmendet shkoqur në pasazh. Është interesante se, më në fund, ëndrrat e Jozefit u bënë realitet. JHVH e di dhe e mban nën kontroll historinë! Ëndrrat parashikuese dhe profecitë janë provë e fortë e natyrës unike të Biblës dhe e karakterit të Perëndisë.

■ **“sepse nuk u besonte”** Kjo FOLJE (BDB 52, KB 63) është *Hifil* E KRYER. Jakobi nuk u kishte besuar as për vdekjen e Jozefit (shih 37:31-35). Bijtë e tij e kishin gënjyer shpesh, dhe ai e kishte kuptuar! Shih Temën e Veçantë në 15:6.

45:27 “atit të tyre... i erdhi shpirti në vend” Nënkuptimi këtu është se, që pas vdekjes së Jozefit, Jakobi kishte qenë i trishtuar dhe nuk ishte më si më parë. Nganjëherë, vdekja e fëmijës kanakar mund ta shkatërrojë prindin deri në atë pikë sa pothuajse s’është më në gjendje ta marrë veten.

45:28 Është interesante se, në v. 27, patriarku quhet “Jakob”, që të kujton jetën e tij të vjetër, ndërsa në v. 28 thirret me emrin e tij të ri “Izraeli”. Ndoshta, kjo ndodh për shkak (1) të qëndrimit të tij me besim të përtëritur ndaj Perëndisë dhe besëlidhjes së premtuar të Perëndisë, që lidhet me Jozefin, ose (2) për shkak se Jakobi, pas pak, do të marrë një vendim që do të prekë gjithë popullin e besëlidhjes.

Emri “Izrael” ka qenë gjithmonë i vështirë për t’u interpretuar. Disa teori, të bazuara në Zan. 32:28-29, janë:

1. “le të këmbëngulë *El*-i”
2. “*El*-i e ruajttë”
3. “sundoj me *El*-in”
4. “princ i Perëndisë”

Shih Temën e Veçantë në 32:28. Unë nuk mendoj se këta emra të ndryshëm tregojnë burime të ndryshme (pra, J. E. D. P.)! Cilado qoftë etimologjia e saktë e këtij emri, ai u bë titulli i veçantë i popullit të Perëndisë. Pas 922 para K., përdoret vetëm për dhjetë fiset veriore. Pas kthimit nga robëria më 538 para K., ai bëhet sërish titulli i gjithë popullit të Perëndisë.

Jakobi përgjigjet në katër mënyra.

1. mjafton, pa FOLJE (BDB 912 I)
2. im bir, Jozefi, është gjallë, pa FOLJE
3. do të shkoj, BDB 229, KB 246, *Kal NXITËS*
4. dhe do ta shoh, BDB 906, KB 1157, *Kal E PAKRYER* e përdorur në kuptimin NXITËS

ZANAFILLA 46

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Jakobi transferohet në Egjipt	Udhëtimi i Jakobit në Egjipt	Migrimi i Jakobit në Egjipt	Jakobi dhe familja e tij shkojnë në Egjipt	Jakobi largohet për në Egjipt
46:1-4	46:1-7	46:1-4	46:1-2a	46:1-5
46:5-7		46:5-7	46:2b—46:3-4	46:6-7
Ata që erdhën në Egjipt				Familja e Jakobit
46:8-27	46:8-15	46:8-27	46:8-15	46:8a
	46:16-18		46:16-18	46:8b-15
	46:19-22		46:19-22	46:16-18
	46:23-25		46:23-25	46:19-22
	46:26-27		46:26-27	46:23-25
	Jakobi vendoset në Goshen (46:28-47:12)	Jakobi dhe bijtë e tij vendosen në Egjipt (46:28-47:12)	Jakobi dhe familja e tij në Egjipt (46:28-47:12)	Jozefi i mirëpret
46:28-34	46:28-34	46:28-34	46:28-30	46:26-27
			46:31-34	46:28-30
				46:31-34

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

MËSIMET KONTEKSTUALE

- A. Jakobi dëshiron miratimin e JHVH-së që ky transferim në Egjipt është vullneti i tij. Ndoshta, këtë e bën për shkak se
 1. iu kujtua tradita familjare për skllavërimin e ardhshëm të judenjve në Egjipt, që i ishte dhënë Abrahamit në Zan. 15:13-16
 2. kishte frikë, ngaqë Isakut i ishte ndaluar të shkonte në Egjipt
 3. ngurronte që të largohej nga Toka e Premtuar
- B. Shënimet e NKJV (Nelson, 1982) rendisin ndryshimet e emrave mes këtij pasazhi dhe Numrave 26 dhe 1 Kronikave 4 dhe 7.

KËTU

1. Jemuel, v. 10, Eks. 6:15
2. Ohad, v. 10 (në asnjë listë tjetër)
3. Jakin, v. 10
4. Zohar, v. 10
5. Puvvah, v. 13, Num. 26:33
6. Iob/Job, v. 13
7. Zifion, v. 16
8. Ezbon, v. 16
9. Arodi, v. 16
10. Huppim, v. 23
11. Hushim, v. 23
12. Jahzeel, v. 24
13. Shilem, v. 24

NUMRAT/I KRONIKAVE

- Nemuel, Num. 26:12; 1 Kro. 4:24
- Jarib, 1 Kro. 4:24
- Zerah, 1 Kro. 4:24
- Puah, 1 Kro. 7:1
- Jashub, Num. 26:24; 1 Kro. 7:1
- Zefon, Num. 26:15, LXX
- Ozni, Num. 26:16
- Arod, Num. 26:17
- Hufam, Num. 26:39
- Shuham, Num. 26:42
- Jahziel, 1 Kro. 7:13
- Shalum, 1 Kro. 7:13

C. Një përmbledhje interesante e mënyrave të ndryshme sesi e zbulon veten JHVH në Zanafillë gjendet në NIDOTTE, vëll. 4, f. 354.

1. me fjalë, 12:1-3; 13:14-17; 21:12-13; 22:1-2
2. vegime, 15:1-6; 46:2-4
3. ëndrra, 20:3-7; 28:12-15; 31:10-13, 24; 37:5, 9
4. shfaqje/teofani, 12:7; 16:7-14; 17:1; 18:1; 26:2, 24; 35:1, 9; 48:3
5. Engjëlli i ZOTIT, 16:7-13; 18:2, 16, 17-33; 21:17-19; 22:11-12, 15-18; 31:11, 13; 48:15-16

Ajo që më mahnit mua është se Perëndia po përpiqet të komunikojë në çdo mënyrë të mundshme me familjen e tij të veçantë, përmes së cilës ai do t'ia zbulojë veten gjithë botës. Perëndia po komunikon! Perëndia po na zbulon veten!

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 46:1-4

¹Izraeli u nis me gjithë sa kishte dhe mbërriti në Beershebë, ku i ofroi flijime Perëndisë së atit të tij, Isakut. ²Perëndia i foli Izraelit në vegime nate dhe i tha: “Jakob, Jakob”. Dhe ai i tha: “Ja ku jam”. ³Ai i tha: “Unë jam Perëndia, Perëndia i atit tënd; mos ki frikë të zbresësh në Egjipt, sepse do të të bëj komb të madh aty. ⁴Unë do të zbres me ty në Egjipt, dhe me siguri do të të kthej sërish; dhe Jozefi do të t'i mbyllë sytë”.

46:1 “Kështu, Izraeli u nis me gjithë sa kishte dhe mbërriti në Beershebë” Me sa duket, nga Zan. 37:14, ai kishte jetuar në Hebron gjithë këtë kohë dhe, tani, do të ndalonte në këtë qytet jugor, rreth 32 km në jug të Hebronit, që ishte vendi i një pusi të veçantë. Zanafilla 21:22-32 dhe 26:33 japin dy etimologji të ndryshme për fjalën “Beersheba” (BDB 92). Ky vend kishte lidhje të veçantë patriarkale me Abrahamin (shih Zan. 21:31-33; 22:19) dhe Isakun (shih Zan. 26:24-25; 28:13).

Jakobi mori gjithçka që kishte grumbulluar (shih vgj. 5-7). Transferimi në Egjipt do të ishte zhvendosje e përhershme për të.

■ **“ku ofroi flijime për Perëndinë e atit të tij, Isakut”** Është interesante se, zakonisht, flijimet bëhen pasi Perëndia u shfaqet patriarkëve në vegim, por këtu Jakobi dëshiron miratimin e Perëndisë në lidhje me transferimin në Egjipt. Ndoshta, këtë e bëri për shkak se

1. i kujtohej tradita familjare për skllavërimin e judenjve në Egjipt, që iu dha Abrahamit në Zan. 15:13-16
2. kishte frikë, pasi Isakut i ishte ndaluar të shkonte në Egjipt
3. ngurronte të largohej nga Toka e Premtuar

Fraza “Perëndinë e atit të tij, Isakut” nuk tregon mungesë besimi personal në Perëndinë nga ana e Jakobit, por e vë theksin te Perëndia i lashtë i besëlidhjes, i cili e thirri Abrahamin nga Uri dhe i dha pasardhës në Tokën e Premtuar të Kananit.

46:2 “Perëndia i foli Izraelit në vegime nate” Ndonëse Jozefi është njeri i rëndësishëm në kapitujt e mëvonshëm të Zanafillës, Perëndia nuk flet kurrë me të drejtpërdrejt në vegime, siç bën me patriark Jakobin. Prandaj, është e rëndësishme që këta kapituj të mëvonshëm të Zanafillës t’i fusim brenda një pjese më të gjerë, e cila flet për jetën e Jakobit. Ky është vegimi i fundit i natës, që Perëndia i jep patriarkut.

■ **“Jakob, Jakob”** Kjo është shenjë përkujdesjeje (shih 22:11).

■ **“Ja ku jam”** Kjo është një përgjigje e zakonshme, që përdorej kur Perëndia i fliste dikujt (shih 22:1, 7, 11, 18; 27:1, 18; 31:11; 37:13; 46:2).

46:3 “Unë jam Perëndia, Perëndia i atit tënd” Ky është titull i besëlidhjes (shih 26:24; 28:13; 43:23). Fjalë për fjalë, “*El-i, Elohim-i* i atit tënd”. *El* (BDB 42) është emri i përgjithshëm i Perëndisë në Lindjen e Afërt të lashtë, që vjen nga rrënja e fjalës “jam i fortë” dhe nga forma SHUMËS (*Elohim*, BDB 43) e saj, dhe përdoret shpesh në pjesët e hershme të Zanafillës për ta përshkruar Perëndinë si krijues. Shih Temën e Veçantë: Emrat e Perëndisë në 12:1.

■ **“Mos ki frikë të zbresësh në Egjipt”** Disa shohin frikë (BDB 431, KB 432, *Kal E PAKRYER* e përdorur në kuptimin LEJOR) në lidhje me

1. traditën familjare, që lidhej me vegimin e Abrahamit në Zan. 15:13-16
2. ndalimin që iu bë Isakut që të shkonte në Egjipt (26:2)
3. frikën e largimit nga Toka e Premtuar

Ka një sërë mesazhesh nga Perëndia që e përmbajnë këtë fjalë, 15:1; 21:17; 26:24; 46:3.

■ **“sepse do të të bëj komb të madh aty”** Ky është informacion i ri, që nuk i ishte dhënë më parë Abrahamit apo Isakut. Tregon përmbushjen e premtimit që Perëndia i kishte bërë Abrahamit në 12:2; 17:4, 6, 20; dhe 18:18, ku i përshkroi pasardhësit e Abrahamit si yjet e qiellit, rërën e detit dhe pluhurin e tokës.

Prania e Perëndisë me familjen e Jakobit do të bëjë që ata të shumëfishohen shpejt (shih Eksodi 1), ashtu si prania e tij me Jakobin në Haran pati bërë që bagëtitë me njolla ose laramane të Jakobit të shumëfishoheshin shpejt. Rritja numerike ishte një shenjë e bekimit të Perëndisë. Kjo rritje e shpejtë është ajo që shkakton problemin me qeverinë e mëvonshme të Egjiptit (pra, me Setin I; Ramzesin II).

46:4 “Unë do të zbres me ty në Egjipt” Prania personale e Perëndisë është premtimi i tij më i madh. Tregon karakterin nismëtar si Perëndi shpengues (shih Zan. 26:3, 24; 28:15; 31:3; Psa. 23:4; 139:7-12). Kjo strukturë gramatikore (fjali) është e theksuar në hebraisht (njësoj si fjalia e mëtejshme)! Po kështu, ajo tregon se JHVH nuk është i kufizuar vetëm në Kanan. Ai është Perëndi i gjithëbotshëm (shih LiP. 32:8).

■ **“me siguri do të të kthej sërish”** Perëndia u kishte premtuar patriarkëve vendin e kananit, por Jakobi po transferohet një herë e përgjithmonë në Egjipt. Ky është premtim hyjnor se izraelitët do të kthehen në Kanan (shih 15:16; 28:15).

■ **“dhe Jozefi do të t’i mbyllë sytë”** Me sa duket, kjo është shprehje hebraike që përshkruan praninë e njerëzve të dashur në kohën e vdekjes (shih Zan. 50:1); shpesh, ajo shoqërohej me mbylljen e kapakëve të syve me duar pasi njeriu i dashur vdiste.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 46:5-7

⁵Pastaj, Jakobi u ngrit nga Beersheba; dhe bijtë e Izraelit e transportuan atin e tyre, Jakobin, dhe të vegjlit e gratë e tyre në qerret që kishte dërguar faraoni. ⁶Ata morën bagëtitë dhe pasurinë e tyre, që e kishin fituar në vendin e Kananit, dhe erdhën në Egjipt, Jakobi bashkë me gjithë pasardhësit e tij: ⁷bijtë dhe nipërit me të, bijat dhe mbesat me të, dhe gjithë pasardhësit e vet, ai i solli me vete në Egjipt.

46:7 “bijat dhe mbesat” Studiuesit s’janë të sigurt nëse kjo tregon se kishte vajza të tjera veç Dinës, apo se bëhet fjalë për nusët e djemve.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 46:8-27

⁸Këta janë emrat e bijve të Izraelit, Jakobit dhe bijve të tij, të cilët shkuan në Egjipt: Rubeni, i parëlinduri i Jakobit. ⁹Bijtë e Rubenit: Hanoku, Palu, Hecroni dhe Karmi. ¹⁰Bijtë e Simonit: Jemueli, Jamini, Ohadi, Jakini, Zohari dhe Shauli, i biri i një gruaje kanaanite. ¹¹Bijtë e Levit: Gershoni, Kohati dhe Merari. ¹²Bijtë e Judës: Eri, Onani, Shelahu, Perci dhe Zerahu (por Eri dhe Onani vdiqën në vendin e Kananit). Dhe Bijtë e Percit ishin Hecroni dhe Hamuli. ¹³Bijtë e Isakarit: Tola, Puva, Iobi dhe Shimroni. ¹⁴Bijtë e Zebulunit: Seredi, Eloni dhe Jahleeli. ¹⁵Këta janë bijtë e Leas, të cilët ia lindi Jakobit në Padan-aram, bashkë me bijën e tij Dinën; gjithë bijtë dhe bijat e tij ishin tridhjetetë. ¹⁶Bijtë e Gadit: Zifioni dhe Hagi, Shuni dhe Ezboni, Eri dhe Arodi dhe Areli. ¹⁷Bijtë e Asherit: Imna, Ishva, Ishvi, Beria dhe motra e tyre, Sera. Dhe bijtë e Berias: Hebrei dhe Malkieli. ¹⁸Këta janë bijtë e Zilpës, të cilën Labani ia dha bijës së vet Leas; dhe ajo i lindi Jakobit këta gjashtëmbëdhjetë fëmijë. ¹⁹Bijtë e gruas së Jakobit, Raketës: Jozefi dhe Benjamine. ²⁰Ndërsa Jozefit, në tokën e Egjiptit, i lindën Manasi dhe Efraimi, të cilët ia lindi Asenati, bija e Potiferës, priftit të Onit. ²¹Bijtë e Benjamine: Bela, Bekeri, Ashbeli, Gera, Namani, Ehi, Roshi, Mupimi, Hupimi dhe Ardi. ²²Këta janë bijtë e Raketës, që i lindën Jakobit: ishin katërmëdhjetë veta gjithsej. ²³Bijtë e Danit: Hushimi. ²⁴Bijtë e Naftalit: Jahzeeli, Guni, Jezeri dhe Shilemi. ²⁵Këta janë bijtë e Bilhës, të cilën Labani ia dha bijës së tij Raketës, dhe ajo i lindi këta Jakobit: shtatë veta gjithsej. ²⁶Të gjithë njerëzit që i përkisnin Jakobit, që zbritën në Egjipt, pasardhësit e tij të drejtpërdrejtë, pa përfshirë gratë e bijve të Jakobit, ishin gjashtëdhjetegjashtë veta gjithsej, ²⁷dhe bijtë e Jozefit, që i lindën në Egjipt, ishin dy; gjithë njerëzit e shtëpisë së Jakobit, që zbritën në Egjipt, ishin shtatëdhjetë.

46:10-24 Këto vargje janë shumë të ngjashme me listën në Numrat 26 dhe 1 Kronikat 4-7. Këto dy lista të tjera përmbajnë ndryshime në shqiptim dhe, në disa raste, emra të tjerë. Shih Mësimet Kontekstuale, B. Unë besoj se kjo shpjegohet nga fakti i traditave gojore, ose nga fakti se, gjatë kësaj periudhe kohore, njerëzit shpesh kishin nga dy emra.

46:10 “Shauli, i biri i një gruaje kanaanite” Ka patur shumë diskutime për arsyen pse përfshihet ky njeri. Qartazi, ky nuk është rregull. Rashi thotë se bëhet fjalë për djalin e Dinës, që kishte si baba Shekemin (shih Zan. R. 80).

46:12 Vargjet 10-27 jepen si listë e gjithë atyre që zbritën me Jakobin në Egjipt, por përmendja e dy bijve të Judës që kishin vdekur tashmë (pra, Eri dhe Onani; shih Zan. 38:7, 10) tregon se kjo listë u shtua në një moment tjetër. Jo se është e pasaktë, por thjesht nuk është pjesë e këtij konteksti.

46:13 “Iobi” Shumë komentues mendojnë se kjo duhet shqiptuar “Jobi” (יוב), por në 1 Kro. 7:1 dhe në Num. 26:24, emri i tij është Jashub (ישוב).

46:15 “gjithë bijtë dhe bijat e tij ishin tridhjetetë” Vargjet 15, 18, 22 dhe 25 rendisin shumën e ndarjeve të ndryshme të familjes së Jakobit.

1. Në v. 15, kemi bijtë dhe bijën e Leas
2. Në v. 18, kemi bijtë e shërbëtores së Leas, Zilpës
3. Në v. 22, kemi bijtë e Raketës
4. Në v. 25, kemi bijtë e shërbëtores së Raketës, Bilhës

Shuma e plotë e këtyre grupeve jepet në v. 26 si “gjashtëdhjetegjashtë veta”, ndërsa në v. 27, si “shtatëdhjetë”.

Ka patur shumë debate për mënyrën sesi lidhen këto dy shifra me këtë listë. Disa thonë se numri “shtatëdhjetë”, plus vajzën, Dinën, në v. 15, është baras me “shtatëdhjetë e një” minus Erin dhe Onanin e v. 12, si dhe duke hequr Jozefin me dy bijtë e tij, Efraimin dhe Manasin (v. 27). Të tjerë mendojnë se “gjashtëdhjetegjashtë” nga v. 26, plus Jakobin, Jozefin dhe dy bijtë e tij, është baras me “shtatëdhjetë”. Është interesante se, në Veprat 7:14, Stefani përmend shtatëdhjetepesë veta. Kjo shifër vjen nga Septuaginta, që, me sa duket, rendit pesë nipërit e Jozefit. Shih Gleason Archer, *Encyclopedia of Bible Difficulties*, f. 378-379; *Hard Sayings of the Bible*, f. 521-522.

46:17 “dhe motra e tyre, Sera” Përfshirja e kësaj baje tregon se lista synohet të jetë gjithëpërfshirëse. Ndoshta, në kësaj familjeje i lindën më shumë djem se vajza.

46:20 Jozefi lindi dy djem me një grua egjiptiane. Këta dy djem do të birësohen nga Jakobi si të tijtë, duke e rritur numrin e plotë të bijve në trembëdhjetë.

Duket se Jozefit iu dha trashëgimi e dyfishtë, që zakonisht i jepej të parëlindurit, por nuk iu dha pozita e kreut familjar. Kjo iu dha Judës, birit të katërt të Leas. Këto vendime të pazakonta tregojnë se familjen e besëlidhjes e drejton Perëndia!

Efraimi do të bëhet fisi më i madh dhe më i fortë në Kananin verior, ndërsa Juda do të bëhet fisi më i madh dhe më i fortë në jug.

LXX përmban një listë të zgjeruar pasardhësish në këtë varg. Disa studiues mendojnë se MT e la enkas pa përmendur këtë për shkak të LiP. 32:8 (UBS, *Preliminary and Interim Report on the Hebrew Old Testament Project*, f. 70).

46:21 “Bijtë e Benjaminut” Këtu duke se renditen bijtë e Benjaminut, por kur e krahason këtë listë me 1 Kro. 7:6, përmenden vetëm tre djem. Disa komentues mendojnë se të tjerët që renditen aty janë nipërit (shih Num. 26:38-40; 1 Kro. 7:6 e më tej; 8:1 e më tej).

46:26 “pasardhësit e tij të drejtpërdrejtë” Kjo listë është disi pështjelluese, sepse

1. rendit emrat e bijve që kishin vdekur më herët
2. disa nga emrat janë në shumës dhe duken si emrat e fiseve të mëvonshme
3. Benjamine, në v. 21, thuhet se kishte dhjetë bij, jo tre

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 46:28-34

²⁸Dhe ai e dërgoi Judën para tij te Jozefi, që t'i tregonte rrugën përpara tij për në Goshen; dhe arritën në vendin e Goshenit. ²⁹Jozefi përgatiti qerren e vet dhe u ngjiti në Goshen për të takuar atin e tij, Izraelin; sapo i doli përpara, i ra mbi qafë dhe qau mbi qafën e tij për një kohë të gjatë. ³⁰Pastaj, Izraeli i tha Jozefit: “Tani, le të vdes, pasi ta pashë fytyrën dhe je ende gjallë”. ³¹Jozefi u tha vëllezërve të vet dhe shtëpisë së atit të tij: “Do të ngjitem dhe do t'ia tregoj faraonit dhe do t'i them: ‘Vëllezërit dhe shtëpia e tim atit, që ishin në vendin e Kananit, kanë ardhur tek unë; ³²dhe burrat janë barinj, sepse janë rritës bagëtish; dhe i kanë sjellë me vete tufat, gjedhët dhe gjithçka që kanë’. ³³Kur faraoni t'ju thërrasë dhe t'ju pyesë: ‘Ç'zanat keni?’, ³⁴do t'i thoni: ‘Shërbëtorët e tu janë rritës bagëtish që nga rinia e deri tani, si ne ashtu dhe etërit tanë’, që të mund të jetoni në vendin e Goshenit; sepse çdo bari është i neveritshëm për egjiptianët”.

46:28 “e dërgoi Judën para tij te Jozefi” Në MT ekziston njëfarë paqartësie. Përkthimi *Revised Standard Version*, që ndjek Septuagintën, lexon: “t'i dilte përpara në Goshen”. Kjo nënkupton

1. se Juda duhet t'i tregonte Jozefit rrugën për tek ati i tyre në vendin e Goshenit
2. se ai do të shfaqej para Jozefit në vendin e Goshenit

Kjo tregon rolin e Judës si kreu i familjes.

46:29 “qerren e vet” Kishte të paktën tre lloj “qerresh” dyrrrotake, që tërhiqeshin nga kafshët.

1. qerrja që tërhiqej me qe, 45:21
2. karrocë lufte me mbulesë metali si korracë. Disa të tilla mbanin vetëm një person, kurse të tjera ishin pak më të mëdha dhe mbanin dy veta; shumica tërhiqeshin me kuaj (për shpejtësi), shih Eks. 14:7
3. karrocë ceremoniale, që shihet në një pjesë të artit mural egjiptian; ishte e zbukuruar dhe tërhiqej me kuaj. Ishte simbol statusi (si gomarët e bardhë në Palestinë), shih 46:29

46:34 “sepse çdo bari është i neveritshëm për egjiptianët” Disa e kuptojnë këtë gjë kështu:

1. egjiptianët e qyteteve i kishin zët barinj të gjysmënomadë
2. reagimi egjiptian ndaj hiksove, ose “mbretërve barinj”, që sunduan mbi ta gjatë dinastisë së 17-të dhe që ishin kryesisht semitë, jo egjiptianë. Jozefusi e përmend këtë në librin e tij *Lashtësitë e judenjve* 11.7.5 (Hengstenberg shprehet se vetëdija kombëtare izraelite u mbrojti nga ndjesia përjashtuese egjiptiane dhe nga neveria egjiptiane për barinjët).
3. adhurimi që egjiptianët i bënin buallit; pra, çdokush që hante mish lope ishte i neveritshëm për ta (shih 43:32; Eks. 8:26, pak a shumë si hinduistët sot)

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t'i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse i largoi Jozefi gjithë shërbëtorët e vet egjiptianë nga dhoma në Zan. 45:1?
2. Shpjego parimin e rëndësishëm teologjik, që Jozefi e shprehu në Zan. 45:5-9.
3. Shpjego kuptimin e fjalëve “Jakob” dhe “Izrael” dhe mënyrën si përdoren në Bibël.
4. Pse Perëndia i shfaqet Jakobit në vegime, ndërsa Jozefit jo?
5. Pse lista në Num. 26 dhe 1 Kro. 4-6 ndryshon nga lista e pasardhësve, që përmendet në Zan. 46:8-27?
6. Cilat janë problemet që lidhen me numrin “shtatëdhjetë”, që gjendet në Zan. 46:27?
7. Si e përdori Perëndia urrejtjen e egjiptianëve për barinj të në jetën e izraelitëve shtegtarë?

ZANAFILLA 47

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Familja e Jakobit vendoset në Goshen	Jakobi vendoset në Goshen (46:38-47:12)	Jakobi dhe bijtë e tij vendosen në Goshen (46:28-47:12)	Jakobi dhe familja e tij vendosen në Goshen (46:28-47:12)	Faraoni i pret në takim
47:1-6	47:1-6	47:1-6	47:1-3a 47:3b-6	47:1-5a, 6b 47:5b, 6a-11
47:7-12	47:7-12	47:7-12	47:7-8 47:9-12	47:12
47:13-19	Jozefi merret me zinë e bukës 47:13-19	47:13-19	Zia e bukës 47:13-15 47:16-17	Politika bujqësore e Jozefit 47:13-14 47:15-17
Pasojat e zisë së bukës			47:18-19	47:18-19
47:20-26	47:20-26	47:20-26	47:20-24 47:25-26	47:20-22 47:23-26
47:27-28 47:29-31	Zotimi i Jozefit ndaj Jakobit 47:27-31	Jakobi birëson dhe bekon Efraimin dhe Manasin (47:27-48:22) 47:27-28 47:29-31	Kërkesa e fundit e Jakobit 47:27-30a 47:30b 47:31	Dëshira e fundit e Jakobit 47:27-31

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentari studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 47:1-6

¹Pastaj, Jozefi hyri, foli me faraonin dhe i tha: “Im atë dhe vëllezërit e mi, me gjithë tufat, bagëtitë dhe gjithçka që zotërojnë, kanë ardhur nga vendi i Kananit; dhe, ja, janë në vendin e Goshenit”. ²Mori pesë burra nga vëllezërit e vet dhe i paraqiti para faraonit. ³Atëherë faraoni u tha vëllezërve të tij: “Ç’zanat keni?” Kështu, ata i thanë faraonit: “Shërbëtorët e tu janë barinj, si ne, ashtu dhe etërit tanë”. ⁴I thanë faraonit: “Kemi ardhur që të banojmë në vend, sepse nuk ka kullota për bagëtitë e shërbëtorëve të tu, pasi zia e bukës është e rëndë në vendin e Kananit. Prandaj, të lutem, lejoji shërbëtorët e tu që të jetojnë në vendin e Goshenit”. ⁵Atëherë faraoni i tha Jozefit: “Ati yt dhe vëllezërit e tu kanë ardhur te ti. ⁶Vendin e Egjiptit e ke në dispozicion; vendose atin tënd me vëllezërit e tu në pjesën më të mirë të vendit; le të jetojnë në vendin e Goshenit. Dhe nëse njeh burra të aftë ndër ta, vendosi në krye të bagëtive të mia”.

47:1 “Atëherë, Jozefi hyri, foli me faraonin” Ky duket si takim i caktuar më parë, ku faraoni do të takohet me familjen e Jozefit (shih Zan. 46:33). Aludohet në Veprat 7:13.

▣ **“janë në vendin e Goshenit”** Kapitujt 46 dhe 47 janë të lidhur në mënyrë unike, pasi Jozefi e ka mësuar që më parë familjen e tij se çfarë të thonë dhe si ta thonë në mënyrë që të marrin lejen mbretërore për të jetuar në vendin e Goshenit. Ky vend njihet si tokë me kullota pjellore. Quhej dhe “pjesa më e mirë e vendit”, vgj. 6 dhe 11 (shih 45:18).

47:2 “Mori pesë burra nga vëllezërit e vet” Ka patur gjithmonë hamendësime për arsyen pse zgjodhi vetëm pesë prej tyre. Rabinët thonë se zgjodhi më të dobët dhe më të shëmtuarit, që faraoni të mos ia fuste vëllezërit në shërbim ushtarak, por kjo duket e dyshimtë. *The Anchor Bible Commentary* thotë të kundërtën: “mori më të spikaturit” (f. 350). Është e mundur që numri “pesë” të ketë patur domethënie të veçantë për egjiptianët, sepse përdoret shpesh në këta kapituj (shih 41:34; 43:34; 45:22).

47:3 “Shërbëtorët e tu janë barinj, si ne, ashtu dhe etërit tanë” Është shumë e rëndësishme të vërejmë se ata po thoshin se ishin bijtë e një bariu (shih 13:7, 8; 26:20; 46:32, 34); prandaj, e vetmja gjë që dinin ishte puna e bariut. Bijtë pritëshin që të ndiqnin zanatin e babait. Barinjtë (e kopeve) shiheshin me njëfarë përçmimi në Egjipt (shih 43:32; 46:34; Eks. 8:26). Kjo nënkupton se (1) për shkak të arrogancës raciale të egjiptianëve, dhe (2) përçmimit kulturor ndaj barinjve, fëmijët e Jakobit do të lireshin të qetë. Kjo ishte shumë domethënëse pasi, nga Zanafilla 38, është e qartë se ata po asimiloheshin në kulturën kananite. Prandaj, koha e qëndrimit në Egjipt ishte, në të vërtetë, një mundësi që të mblidheshin së bashku si grupim i veçantë fetar dhe kombëtar.

47:7 “Ata i thanë faraonit” Përgjigjja e tyre përmban katër aspekte, që synojnë ta qetësojnë çdo frikë që faraoni mund të ketë për ta: (1) ishin barinj; (2) ishin shtegtarë; (3) ishin të detyruar të vinin në Egjipt; dhe (4) i kërkuan leje që të vendoseshin në atë vend, me gjasë për një periudhë të kufizuar kohore.

47:5-6 Në tekstin e MT ka disa probleme, gjë që del në pah kur e krahason me versionet e lashta. Faraoni po u flet pesë vëllezërve, jo Jozefit.

47:6 “nëse njeh burra të aftë ndër ta, vendosi në krye të bagëtive të mia” Edhe faraoni kishte bagëti në zonën e Goshenit. Kjo mund të ketë qenë një mënyrë sesi ai po tregonte dashamirësi ndaj tyre për hir të Jozefit. Ose, ndoshta, dëshironte begatinë materiale që vinte nga lidhja e Perëndisë me këtë popull të veçantë (shih 30:27; 39:5).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 47:7-12

⁷Pastaj, Jozefi mori atin e vet, Jakobin, dhe ia paraqiti faraonit; dhe Jakobi e bekoj faraonin. ⁸Faraoni i tha Jakobit: “Sa vjet ke jetuar?” ⁹Kështu, Jakobi i tha faraonit: “Vitet e shtegtimit tim janë njëqind e tridhjetë; të pakta dhe të pakëndshme kanë qenë vitet e jetës sime, madje nuk kanë arritur as vitet që jetuan etërit e mi gjatë ditëve të shtegtimit të tyre”. ¹⁰Dhe Jakobi e bekoj faraonin dhe doli nga prania e tij. ¹¹Kështu, Jozefi e vendosi atin dhe vëllezërit e tij dhe u dha zotërim në tokën e Egjiptit, në

pjesën më të mirë të vendit, në vendin e Ramzesit, siç kishte porositur faraoni. ¹²Jozefi u siguroi ushqim atit, vëllezërve dhe gjithë shtëpisë së atit të tij, sipas të vegjëlve.

47:7 “dhe Jakobi e bekoji faraonin” Ka patur shumë diskutime për faktin se Jakobi e bekon dy herë faraonin (shih v. 10). Disa thonë se kjo ishte thjesht mënyra e përsëritjes dhe lamtumirës normale orientale (shih 31:55; Ruthi 2:4; NJB). Mirëpo, duket e pazakontë që përmendet dy herë këtu. Më i larti është gjithmonë ai që bekon më të ulët (shih Heb. 7:7). Martin Luteri thotë se Jakobi i predikoi ungjillin faraonit dhe se ai dhe oborri i tij u kthyen në besim. Luteri përdorte Psa. 105:22 si dëshmi për këtë kthim në besim. Për shkak të bekimit hyjnor të familjes së Abrahamit dhe atyre që shoqëroheshin me ta, ky bekim që iu bë me të drejtë këtij faraoni pozitiv duket me vend (shih NRSV, TEV, NIV). *The Jewish Study Bible*, f. 93, rendit vargjet ku të tjerët bekohen nga kontakti me familjen e besëlidhjes (shih 12:3; 22:18; 26:4; 28:14; 30:27-30; 39:5,23).

47:9 “Vitet e shtegtimit tim” Jakobi duket qartë që ishte i depresionuar në vitet e fundit të jetës. Karakteri i tij melankolik (i shkaktuar nga lajmi i vdekjes së Jozefit) zbulohet në këtë varg.

47:11 “u dha zotërim në tokën e Egjiptit, në pjesën më të mirë të vendit, në vendin e Ramzesit, siç kishte porositur faraoni” Këtu, është e qartë se “vendi i Ramzesit” (shih Eks. 1:11; 12:37; Num. 33:3) dhe vendi i Goshenit janë e njëjta zonë. Përmendja e Ramzesit është (1) ose një shtesë e mëvonshme nga një kopjues i këtij libri, ose (2) aty ndodhej një qytet me këtë emër që përpara se hebrenjtë të ndërtonin aty një qytet në nderim të Ramzesit II. Ramzesi II duket se ishte faraoni i Eksodit dhe kjo gjë duket se mbështet vitin 1290 para K. si datën e Eksodit. Kjo është e vërtetë, jo vetëm për shkak të vendndodhjes së kryeqytetit egjiptian gjatë periudhës së Hiksove diku afër vendit të Goshenit, por edhe për shkak të të dhënave arkeologjike, që tregojnë se Palestina u pushtua rreth vitit 1250 para K.

47:12

NASB “sipas të vegjëlve”

NKJV “sipas numrit të familjeve”

NRSV “sipas numrit atyre që vareshin prej tyre”

TEV “përfshi dhe më të vegjlit”

NJV “deri te më i ulëti i tyre”

JPSOA “deri te më të vegjlit”

LXX “për secilin person”

Peshita “sipas familjeve të tyre”

“Të vegjlit” (BDB 381, KB 378, shih Num. 14:3, 31; 31:17) duket se bën fjalë për çdo pjesëtarë të familjes, të cilit iu dha një sasi e caktuar ushqimi (shih 45:11). Rabinët thonë se fëmijët çojnë dëm shumë bukë dhe kjo është shprehje që tregon se Jozefi u siguroi ushqim me bollëk. Ka gjasa që fjala “të vegjlit” të jetë një metaforë e ngushtë familjare, që përfshin gjithë anëtarët e familjes së besëlidhjes (shih v. 24).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 47:13-19

¹³Dhe në gjithë vendin s’kishte më ushqim, për shkak se zia e bukës ishte shumë e rëndë, kështu që vendi i Egjiptit dhe vendi i Kananit po lëngonin për shkak të zisë së bukës. ¹⁴Jozefi i mblodhi të gjitha paratë që gjendeshin në vendin e Egjiptit dhe në vendin e Kananit për grurin që blinin, dhe Jozefi i solli paratë në shtëpinë e faraonit. ¹⁵Kur në vendin e Egjiptit dhe në vendin e Kananit u shpenzuan të gjitha paratë, të gjithë egjiptianët erdhën te Jozefi dhe i thanë: “Na jep ushqim; pse duhet të vdesim në praninë tënde? Sepse na kanë shteruar paratë”. ¹⁶Atëherë Jozefi u tha: “Jepni bagëtitë tuaja dhe do t’ju jap ushqim për bagëtinë, meqë paratë ju janë shteruar”. ¹⁷Kështu, ata ia sollën bagëtitë Jozefit, dhe Jozefi u dha ushqim në shkëmbim të kuajve, tufave, kopeve dhe gomarëve; dhe u dha ushqim në shkëmbim të gjithë bagëtive atë vit. ¹⁸Kur ai vit mbaroi, erdhën tek ai vitin tjetër dhe i thanë: “Nuk do ta fshehim nga imzot se paratë na janë shteruar të gjitha, dhe bagëtitë tona janë të tim zoti. S’na ka mbetur gjë tjetër për tim zot përveç trupave dhe tokave tona. ¹⁹Pse të vdesim para syve të tu, si ne, ashtu dhe toka jonë? Na bli ne dhe tokën për ushqim, dhe ne dhe toka jonë do të jemi skllëvër të faraonit. Kështu, na jep farë, që të jetojmë dhe të mos vdesim, dhe që toka të mos shkretohet”.

47:13-26 Shumë komentues thonë se Jozefi u soll mizorisht me popullin e Egjiptit. Mirëpo Jozefi veproi në bazë të mendimit të zakonshëm teologjik se faraoni, si përfaqësuesi i perëndisë diell Ra, zotëronte gjithë vendin e Egjiptit, dhe thjesht e bëri realitet këtë gjë.

47:13 “lëngonin” Kjo FOLJE (BDB 529, KB 520, *Kal E PAKRYER*) gjendet vetëm këtu në DHV. Kuptimi bazë i saj është “më bie të fikët”. Vendi i Kananit ishte joprodhimtar. Ishte prekur nga mallkimi i Zan. 3:17-19 (shih Rom. 8:20-22), pjesë e së cilit janë ciklet e çrregullta të natyrës. Në këtë situatë, JHVH po e përdor (nuk po e shkakton) këtë gjë për qëllimet e tij. Ky kontroll i motit reflektohet dhe në pjesën e “mallkimit dhe bekimit” në Ligjin e Përtërirë (shih 28-29). Zia e bukës ishte e rëndë (shih 12:10; 41:31; 43:1; 47:4, 13).

47:16 “Jepni bagëtitë tuaja” Ata kishin shitur tashmë gjithçka (“jep”, BDB 396, KB 393, *Kal URDHËRORE*, shih vgj. 15, 16) që kishin për të blerë ushqime. Tani, bagëtitë e tyre janë në rrezik. Në të vërtetë, blerja e bagëtive, që ata s’i ushqenin dot dhe që do të ngordhnin gjithsesi, është aspekt i mëshirës, jo i shfrytëzimit, qeveritar.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 47:20-26

²⁰Kështu, Jozefi e bleu gjithë vendin e Egjiptit për faraonin, sepse çdo egjiptian ia shiti tokën e vet, ngaqë zia e bukës ishte e rëndë për ta. Kështu, vendi u bë i faraonit. ²¹Sa për popullin, ai i transferoi në qytete, nga njëri cep i kufirit të Egjiptit në cepin tjetër. ²²Vetëm tokën e priftërinjve nuk e bleu, sepse priftërinjtë kishin tokë që ua kishte caktuar faraoni, dhe mbaheshin nga ajo tokë që u kishte dhënë faraoni. Prandaj, nuk e shitën tokën e tyre. ²³Atëherë, Jozefi i tha popullit: “Ja, sot, ju kam blerë ju dhe tokën tuaj për faraonin; urdhëroni farë për ju, që ta mbillni tokën. ²⁴Pas korrjes, do t’i jepni të pestën faraonit, ndërsa katër të pestat do të jenë tuaja për farë për fushat dhe për ushqim për ju, familjet dhe të vegjlit tuaj”. ²⁵Kështu, ata thanë: “Ti na ke shpëtuar jetën! Lejo që të gjejmë hir në sytë e tim zoti, dhe do të jemi skllëvër të faraonit”. ²⁶Jozefi e bëri ligj për tokën e Egjiptit deri më sot, që faraoni do të merrte një të pestën e prodhimit; vetëm toka e priftërinjve nuk u bë e faraonit.

47:20 “Kështu, Jozefi e bleu gjithë vendin e Egjiptit për faraonin” Në vitin e gjashtë të urisë, pasi bagëtitë ishin shitur të gjitha, ata shitën tokën dhe veten e tyre te faraoni (BDB 888, KB 1111, shih vgj. 19, 20, 22, 23). Në fakt, u bënë bujkrobër të tij (shih vgj. 23-24). Nga Kodi i Hamurabit, por edhe nga zbulimet arkeologjike në Ugarit, si dhe nga Pllakat e Nuzit, dimë se bujkrobëria ishte gjendja e zakonshme kulturore e popujve në Lindjen e Afërt të lashtë. Titulli i Jozefit, që përmendet në 41:40 dhe 45:8, do të thotë se ai ishte administratori i punëve vetjake të faraonit. Vargjet 20-26 tregojnë sesi ai i bëri dobi të madhe faraonit në kontrollin burokratik të Egjiptit. Gjithë kjo ngjarje është dokumentuar “disi” në të dhënat historike të Egjiptit.

47:21 “ai i transferoi në qytete, nga njëri cep i kufirit të Egjiptit në cepin tjetër” Shumë komentues thonë se këtë e bëri për ta lehtësuar shpërndarjen e ushqimit, pasi ata nuk e punonin dot tokën gjithsesi. Mirëpo, Septuaginta dhe Pentatuku Samaritan thonë: “ai i bëri skllëvër” (“në qytete”, BDB 746; לערים, “në skllëvër”, BDB 713, לעבדים). Ky përkthim ndiqet nga Revised Standard Version, dhe duket se përputhet me kontekstin e vgj. 19 dhe 25, si dhe me dhënien e farës në v. 23. Rashi thotë se ai i bëri që të zhvendoseshin në qytete, me qëllim që t’u provonte se nuk e zotëronin më tokën e tyre. Peshita dhe Targumi i Onkelos thonë: “ai i transferoi nga njëri qytet në tjetrin”, që është plotësisht e kundërta e asaj që thotë MT.

47:22 Prona dhe personeli fetar nuk u prekën (shih v. 26).

47:24 “Pas korrjes, do t’i jepni të pestën faraonit” Nga Kodi i Hamurabit, si dhe tekstet e zbulimeve arkeologjike në Ugarit dhe Nuzi, mësojmë se kjo gjë nuk ishte shfrytëzim i tmerrshëm. Nga dokumentet mesopotamase dhe dokumentet e tjera historike, dimë se, taksa 40-60% nuk ishte e pazakontë. Jozefi po e trajtonte këtë popull në mënyrë shumë të drejtë. Ata e dinin këtë, gjë që e tregon qartë dhe v. 25.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 47:27-28

²⁷Izraeli jetoi në vendin e Egjiptit, në Goshen, dhe blenë pronë në të, u bënë të frytshëm dhe u bënë tejet të shumtë në numër. ²⁸Jakobi jetoi në vendin e Egjiptit për shtatëmbëdhjetë vjet; kështu, jetëgjatësia e Jakobit ishte njëqind e dyzet e shtatë vjet.

47:27 Kjo përcakton skenën për administratën egjiptiane të mëvonshme, e cila do t'ua kishte frikën izraelitëve.

47:28 “jetëgjatësia e Jakobit ishte njëqind e dyzet e shtatë vjet” Kjo është një nga ato vargje të Zanafillës, që përdoren për të datuar disa ngjarje madhore. Është interesante se Jakobi mendonte që do të vdiste kohë më parë, njësoj siç kishte menduar ati i tij, Isaku, në Zan. 27:2. Kjo tregon se, ndonëse këta ishin burra madhështorë të Perëndisë, kishin gjithsesi probleme fizike, që vinin nga mosha e vjetër, si dhe dyshime psikologjike. Perëndia nuk e përjashton besimtarin nga problemet e moshës.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 47:29-31

²⁹Kur koha që Izraeli të vdiste u afrua, thirri birin e tij Jozefin dhe i tha: “Të lutem, nëse kam gjetur hir në sytë e tu, vendose dorën nën kofshën time dhe më trajto me mirësi dhe besnikëri. Të lutem, mos më varros në Egjipt, ³⁰por, kur të prehem me etërit e mi, do të më nxjerrësh nga Egjipti dhe do të më varrosësh në varrin e tyre”. Dhe ai i tha: “Do të bëj siç më the”. ³¹I tha: “M’u beto”. Dhe iu betua. Atëherë, Izraeli u përkul në adhurim te koka e shtratit.

47:29 “Kur koha që Izraeli të vdiste u afrua” Vdekja është në dorë të Perëndisë, jo në atë të rastësisë, fatit, apo të ligut. Nuk ka “kositës të zymtë”, por vetëm një engjëll të Perëndisë.

Vdekja nuk është armik, por ribashkim për ata që kanë marrëdhënie me JHVH. Në Bibël, tragjedi nuk është vdekja, por vdekja e hershme ose e dhunshme. Pas rënies së Zanafillës 3 (shih Zanafilla 5), vdekja është fundi i natyrshëm i jetës fizike. Kur njeriu plakët, vdekja është bekim!

▣ “vendose dorën poshtë kofshës sime” Kjo duket se ishte një formulë kulturore zotimi ndër hebrenjtë e lashtë (shih 24:2). Ka dy orientime të mundshme për këtë veprim: (1) kofsha është muskuli më i madh i trupit; prandaj, lidhej me idenë e forcës, ose (2) kofsha është pranë gjenitaleve, dhe i referohet “farës” së premtimit. Ideja e këtij gjesti duket se ishte theksimi se pasardhësit e Jakobit përbënin një objekt të duhur zotimi. Me sa duket, kjo lidhej me premtimet e besëlidhjes së Perëndisë për farën, që nga koha e Kananit (shih Zan. 12:1-3).

NASB “mirësi dhe besnikëri”

NKJV “mirësisht dhe vërtetësisht”

NRSV “besnikërisht dhe vërtetësisht”

NJB “me dashuri besnike”

LXX “mëshirë dhe të vërtetë”

Peshita “hirësisht dhe vërtetësisht”

REB “besnikërisht dhe drejtësisht”

JPSOA “me besnikëri të patundur”

Këto janë fjalët e veçanta të besëlidhjes, *hesed* (BDB 388, **חסד**, shih 20:13; 21:23) dhe *emet* (BDB 54, **אמת**). Shih Temën e Veçantë: Dashamirësia në 19:19.

TEMË E VEÇANTË: BESOJ, KAM BESIM, BESIM DHE BESNIKËRI NË DHIA TËN E VJETËR (אמנ) (SPECIAL TOPIC: BELIEVE, TRUST, FAITH, AND FAITHFULNESS IN THE OLD TESTAMENT [אמנ])

I. Thënie hyrëse

Duhet thënë se përdorimi i këtij koncepti teologjik, kaq kyç për DHR, nuk është i përcaktuar po aq qartë në DHV. Patjetër që ekziston dhe aty, por demonstron në disa pasazhe dhe persona të përzgjedhur kyçë.

DHV e bashkon

1. individin me komunitetin
2. takimin personal me bindjen ndaj besëlidhjes

Besimi është, edhe takim personal, edhe stil i përditshëm jetese! Është më e lehtë ta përshkruash në një person sesa në mënyrë leksikore (pra, me studim të fjalëve). Ky aspekt

personal ilustruhet më së miri në

1. Abrahamin dhe farën e tij
2. Davidin dhe Izraelin

Këta njerëz u takuan me Perëndinë dhe jeta e tyre ndryshoi një herë e përgjithmonë (jo jetë e përsosur, por besim i vazhdueshëm). Sprovimi zbuloi dobësitë dhe pikat e forta të takimit të tyre me besim me Perëndinë, por marrëdhënia e ngushtë dhe me besim e tyre vazhdoi me kalimin e kohës! U sprovua dhe u pastrua, por vazhdoi të shfaqej me anë të përkushtimit dhe mënyrës së tyre të jetesës.

II. Rrënja kryesore e përdorur

A. [אמן] (BDB 52)

1. FOLJE

- a. Rrënja *Kal* – mbështes, edukoj (pra, 2 Mbre. 10:1, 5; Esteri 2:7, përdorimi joteologjik)
- b. Rrënja *Nifal* – bëj të patundur ose siguroj, themeloj, vërtetoj, jam besnik ose i besueshëm
(4) për njerëzit, Isa. 8:2; 53:1; Jer. 40:14
(5) për gjërat, Isa. 22:23
(6) për Perëndinë, LiP. 7:9, 12; Isa. 49:7; Jer. 42:5
- c. Rrënja *Hifil* – qëndroj i patundur, besoj, kam besim
(7) Abrahami i besoi Perëndisë, Zan. 15:6
(8) Izraelitët në Egjipt besuan, Eks. 4:31; 14:31 (i mohuar në LiP. 1:32)
(9) Izraelitët besuan se JHVH foli përmes Moisiut, Eks. 19:9; Psa. 106:12, 24
(10) Ahazi nuk i besoi Perëndisë, Isa. 7:9
(11) Kushdo që beson në të, Isa. 28:16
(12) Besoni të vërtetat për Perëndinë, Isa. 43:10-12

2. EMËR (MASHKULLOR) – besnikëri (shih LiP. 32:20; Isa. 25:1; 26:2)

3. NDAJFOLJE – vërtet, me të vërtetë, jam dakord, ashtu qoftë (shih LiP. 27:15-26; 1 Mbre. 1:36; 1 Kro. 16:36; Isa. 65:16; Jer. 11:5; 28:6). Ky është përdorimi liturgjik i fjalës “amen” në DHV dhe në DHR.

B. [אמת] (BDB 54) EMËR FEMËROR, patundshmëri, besnikëri, e vërtetë

1. për njerëzit, Isa. 10:20; 42:3; 48:1
2. për Perëndinë, Eks. 34:6; Psa. 117:2; Isa. 38:18, 19; 61:8
3. për të vërtetën, LiP. 32:4; 1 Mbre. 22:16; Psa. 33:4; 98:3; 100:5; 119:30; Jer. 9:4; Zak. 8:16

C. [אמונה] (BDB 53), patundshmëri, palëkundshmëri, besnikëri

1. për duart, Eks. 17:12
2. për kohët, Isa. 33:6
3. për njerëzit, Jer. 5:3; 7:28; 9:2
4. për Perëndinë, Psa. 40:11; 88:12; 89:2, 3, 6, 9; 119:138

III. Përdorimi që i bën Pali këtij koncepti të DHV

A. Pali e bazon botëkuptimin e tij të ri për JHVH-në dhe DHV te takimi i tij personal me Jezusin në rrugën për në Damask (shih Veprat 9; 22; 26).

B. Ai e gjeti mbështetjen e këtij botëkuptimi të ri në dy pasazhe kyçe të DHV, që përdorin rrënjën [אמן].

1. Zan. 15:6 – takimi personal i Abrahamit, që e nisi Perëndia (Zanafilla 12), çoi në një jetë bindjeje besimi (Zanafilla 12-22). Pali aludon për këtë në Romakëve 4 dhe Galatasve 3.
2. Isa. 28:16 – ata që besojnë në të (pra, në gurin e qoshes, të sprovuar dhe të vendosur në mënyrë të patundur nga Perëndia) kurrë nuk do të
c. Rom. 9:33, “turpërohen”, ose “zhgënjehen”
d. Rom. 10:11, njësoj si më lart
3. Hab. 2:4 – ata që njohin Perëndinë besnik do të bëjnë jetë besnike (shih Jer. 7:28). Pali e përdor këtë pasazh në Rom. 1:17 dhe në Gal. 3:11 (vini re dhe Heb. 10:38).

IV. Përdorimi që i bën Pjetri këtij koncepti të DHV

A. Pjetri kombinon me njëra-tjetrën

1. Isa. 8:14 – 1 Pje. 2:8 (gur pengese)
2. Isa. 28:16 – 1 Pje. 2:6 (gur qoshe)

3. Psa. 111:22 – 1 Pje. 2:7 (guri i refuzuar)
- B. Ai e merr gjuhën unike që përshkruan Izraelin, “popull i zgjedhur, priftëri mbretërore, komb i shenjtë, popull për zotërimin e vetë Perëndisë” nga
 - a. LiP. 10:15; Isa. 43:21
 - b. Isa. 61:6; 66:21
 - c. Eks. 19:6; LiP. 7:6
 dhe tani e përdor për besimin e kishës në Krishtin
- V. Përdorimi që i bën Gjoni këtij koncepti
 - A. Përdorimi në DHR

Termi “besoi” vjen nga fjala greke (*pisteuō*), që mund të përkthehet edhe “besoj”, “besim”, ose “siguri në diçka”. Për shembull, ky EMËR nuk shfaqet në ungjillin e Gjoni, por si FOLJE përdoret shpesh. Në Gjoni 2:23-25 ka pasiguri për vërtetësinë e përkushtimit të turmës ndaj Jezusit të Nazaretit si Mesi. Shembuj të tjerë të këtij përdorimi sipërfaqësor të termit “besoj” gjenden në Gjoni 8:31-59 dhe Veprat 8:13, 18-24. Besimi i vërtetë biblik është më tepër sesa reagim fillestar. Ai duhet pasuar nga procesi i dishepullizimit (shih Mat. 13:20-22, 31-32).
 - B. Përdorimi i saj me PARAFJALË
 1. *eis* do të thotë “në”. Ky konstrukt unik thekson faktin se besimtarët e vënë besimin në Jezusin
 - a. në emrin e tij (Gjoni 1:12; 2:23; 3:18; 1 Gjoni 5:13)
 - b. në të (Gjoni 2:11; 3:15,18; 4:39; 6:40; 7:5,31,39,48; 8:30; 9:36; 10:42; 11:45,48; 12:37,42; Mat. 18:6; Veprat 10:43; Fil. 1:29; 1 Pje. 1:8)
 - c. në mua (Gjoni 6:35; 7:38; 11:25,26; 12:44,46; 14:1,12; 16:9; 17:20)
 - d. në Birin (Gjoni 3:36; 9:35; 1 Gjoni 5:10)
 - e. në Jezusin (Gjoni 12:11; Veprat 19:4; Gal. 2:16)
 - f. në Dritën (Gjoni 12:36)
 - g. në Perëndinë (Gjoni 14:1)
 2. *en* do të thotë “në”, si te Gjoni 3:15; Marku 1:15; Veprat 5:14
 3. *epi* do të thotë “në” ose mbi, si te Mat. 27:42; Veprat 9:42; 11:17; 16:31; 22:19; Rom. 4:5,24; 9:33; 10:11; 1 Tim. 1:16; 1 Pjet. 2:6
 4. RASA DHANORE pa asnjë PARAFJALË, si te Gal. 3:6; Veprat 18:8; 27:25; 1 Gjoni 3:23; 5:10
 5. *hoti*, që do të thotë “besoj se”, jep përmbajtjen e asaj që duhet besuar
 - a. Jezusi është i Shenjti i Perëndisë (Gjoni 6:69)
 - b. Jezusi është Unë Jami (Gjoni 8:24)
 - c. Jezusi është në Atin dhe Ati është në të (Gjoni 10:38)
 - d. Jezusi është Mesia (Gjoni 11:27; 20:31)
 - e. Jezusi është Biri i Perëndisë (Gjoni 11:27; 20:31)
 - f. Jezusi u dërgua nga Ati (Gjoni 11:42; 17:8, 21)
 - g. Jezusi është një me Atin (Gjoni 14:10-11)
 - h. Jezusi erdhi nga Ati (Gjoni 16:27, 30)
 - i. Jezusi e identifikoi veten me emrin e besëlidhjes së Atit, “Unë Jam” (Gjoni 8:24; 13:19)
 - j. Ne do të jetojmë me të (Rom. 6:8)
 - k. Jezusi vdiq dhe u ringjall (1 Thes. 4:14)
- VI. Përfundim

Besimi biblik është përgjigja njerëzore ndaj një fjale/premtimi hyjnor. Perëndia është ai që hedh gjithmonë hapin i pari (shih Gjoni 6:44, 65), por pjesë e këtij komunikimi hyjnor është domosdoshmëria që njerëzit t’i përgjigjen me

 1. besim
 2. bindje ndaj besëlidhjes.

Besimi biblik është

 1. marrëdhënie personale (besimi fillestar)
 2. pranim i së vërtetës biblike (besim në zbulesën e Perëndisë)
 3. përgjigje e përshtatshme dhe me bindje ndaj tij (besimi i përditshëm)

Besimi biblik nuk është biletë për në qiell, as policë siguracioni. Ai është marrëdhënie personale. Ky është qëllimi i krijimit dhe i faktit se qeniet njerëzore u krijuan në shëmbëllimin dhe ngjashmërinë (shih Zan. 1:26-27) e Perëndisë. Thelbi është “marrëdhënia e ngushtë”. Perëndia dëshiron miqësi, jo thjesht një qëndrim të caktuar teologjik! Por miqësia me Perëndinë e shenjtë kërkon që fëmijët e tij të shfaqin tiparet “familjare” të tij (pra shenjtërinë shih Lev. 19:2; Mat. 5:48; 1 Pje. 1:15-16). Rënia (shih Zanafilla 3) na e dëmtoi aftësinë për t’iu përgjigjur si duhet Perëndisë. Prandaj, ai veproi në emrin tonë (shih Ezek. 36:27-38), duke na dhënë “një zemër të re” dhe “një frymë të re”, gjë që na mundëson, përmes besimit dhe pendesës, që të kemi miqësi me të dhe t’i bindemi!

Të tria janë kyçe. Të tria duhen zbatuar. Synimi është që të njohim Perëndinë (në kuptimin hebraik dhe atë grek) dhe të pasqyrojmë karakterin e tij në jetën tonë. Synimi i besimit nuk është qielli në të ardhmen, por ngjashmëria me Krishtin çdo ditë!

Besnikëria njerëzore është rezultati (DHR), jo baza (DHV), e marrëdhënies me Perëndinë; besimi i njeriut në besnikërinë e Perëndisë; besimi i njeriut në vërtetësinë e tij. Thelbi i pikëpamjes së DHR për shpëtimin është se njerëzit duhet t’i përgjigjen fillimisht dhe vazhdimisht hirit nismëtar dhe mëshirës së Perëndisë, që janë shfaqur në Krishtin. Ai na deshi, ai e dërgoi Jezusin, ai na ka furnizuar; ne duhet t’i përgjigjemi me besim dhe besnikëri (shih Efe. 2:8-9 dhe 10)!

Perëndia besnik dëshiron një popull besnik, që ia zbulon Perëndinë botës jobesimtare dhe e sjell në besim personal në të.

47:30 “do të më nxjerrësh nga Egjipti” Ky është parahijezi i Eksodit. Jakobi mund ta ketë ditur nga traditat familjare që vinin nga koha e Abrahamit (shih Zan. 15:12-16). Po kështu, duket se kjo nënkuptohet dhe në Zan. 48:21. Jakobi e dinte se synimi i hebrenjve nuk lidhej me një qëndrim afatgjatë në Egjipt.

47:31 “M’u beto” Jakobi ishte shumë i prerë (BDB 989, KB 1396, *Nifal* URDHËRORE) se nuk donte të qëndronte në Egjipt, ndaj i kërkoi të birit, jo vetëm që t’i betohej duke e vënë dorën nën kofshën e tij, por edhe që t’i betohej me fjalë.

■

NASB, JPSOA “te koka e shtratit”

NKJV, NRSV “te koka e krevatit”

LXX “duke u mbështetur te koka e bastunit”

Peshita “mbi kokën e bastunit”

REB “përbri kokës së shtratit”

Në hebraisht, fjala “shtrat” është *mittah* (BDB 641), ndërsa “bastun” është *matteh* (BDB 641). Vini re se kjo s’është çështje bashkëtingëllorësh, por çështje zanoresh. Ka patur shumë debate për këtë përkthim në Tekstin Masoret. Septuaginta (shih Heb. 11:21, që ndjek LXX) e ndryshon këtë metaforë në “koka e bastunit”. Kjo duket shumë e mundshme, pasi bastuni ishte simbol autoriteti në Egjiptin e lashtë; si rrjedhojë, kjo nënkupton se Jakobi uli ballin dhe preku bastunin e Jozefit. Kjo mund të simbolizonte

1. faktin se Jakobi përmbushi ëndrrën e Jozefit (Zan. 37:6-9)
2. nderimin që kishte Jakobi për Jozefin si personi që përmbushi planin e Perëndisë për shpëtimin e familjes së tij
3. gjestin se Jakobi e pranonte prestigjin e Jozefit (shih 48:2; 1 Mbre. 1:47)

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse donte Jozefi që familja e tij të vendosej në Goshen?
2. Pse mori Jozefi vetëm pesë nga vëllezërit e tij me vete që ta takohej me faraonin?

3. Pse është kaq i trishtuar Jakobi në v. 9?
4. Pse e bekon dy herë faraonin Jakobi?
5. Pse emri “Ramzes” në v. 11 mbështet një datë të mëvonshme për Eksodin?
6. A e trajtoi ashpër Jozefi popullin e Egjiptit gjatë viteve të zisë së bukës?
7. Pse donte Jakobi që Jozefi t’i betohej në dy mënyra të ndryshme se do t’ia nxirrte eshtrat Jakobit nga vendi i Egjiptit?

ZANAFILLA 48

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Ditët e fundit të Izraelit	Jakobi bekon bijtë e Jozefit	Jakobi birëson dhe bekon Efraimin dhe Manasin (47:27-48:22)	Jakobi bekon Efraimin dhe Manasin	Jakobi birëson dy bijtë Jozefit dhe i bekon
48:1-7	48:1-7	48:1-7	48:1-4 48:5-7	48:1-6 48:7
48:8-16	48:8-16	48:8-16	48:8 48:9 48:9b-12 48:13-16	48:8-12 48:13-16
(15-16)	(15-16)	(15-16)	(15-16)	(15-16)
48:17-22	48:17-22	48:17-22	48:17-18 48:19	48:17-19
(20)		(20)	48:20 (20) 48:21-22	48:20 (20) 48:21-22

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 48:1-7

¹Pas këtyre gjërave, Jozefit i thanë: “Ja, ati yt është i sëmurë”. Kështu, mori me vete dy djemtë e tij, Manasin dhe Efraimin. ²Kur i thanë Jakobit, “Ja, të ka ardhur yt bir, Jozefi”, Izraeli mbledhi forcat dhe u ngrit ndenjor në shtrat. ³Pastaj, Jakobi i tha Jozefit: “Perëndia i Plotfuqishëm m’u shfaq në Luz, në vendin e Kananit, dhe më bekoj, ⁴dhe më tha: ‘Ja, do të të bëj të frytshëm dhe të shumtë në numër, dhe do të të bëj grup popujsh, dhe këtë vend do t’ua jap pasardhësve të tu pas teje si zotërim të përjetshëm’. ⁵Tani, dy bijtë e tu, që të lindën në vendin e Egjiptit përpara se të zbrisja në Egjipt, janë të mitë; Efraimi dhe Manasi do të jenë të mitë, ashtu si Rubeni dhe Simoni. ⁶Por fëmijët që të lindën pas tyre do të jenë të tutë; do të quhen me emrat e vëllezërve të tyre në lidhje me trashëgiminë. ⁷Kurse, sa për mua, kur erdha nga Padani, për hidhërimin tim, Rakela vdiq në vendin e Kananit gjatë udhëtimit, kur ende duhej ca rrugë për të shkuar në Efrat; dhe e varrosa aty, në rrugën për në Efrat (pra, në

48:1 “Jozefit i thanë” Rabinët thonë se Efraimi studionte rregullisht me gjyshin e tij, Jakobin, dhe ai ishte personi që i raportoi Jozefit, por kjo është tipike për komentet rabinike, që bazohen në hamendësime, jo në informacione kontekstuale apo tekstuale. Është gjithmonë me vend t’u thuash atyre që pretendojnë se flasin në emër të Perëndisë: “Ma trego ku e gjetë këtë në Bibël”.

▣ **“Kështu, mori me vete dy djemtë e tij, Manasin dhe Efraimin”** Këta ishin gjysmë-egjiptianë, por, me sa duket, ky pasazh po përgatit skenën për bekimin patriarkal (pra, birësimin), i cili do t’i përfshinte si trashëgimtarë të plotë.

48:3 “Jakobi i tha Jozefit: ‘Perëndia i Plotfuqishëm’” Ky është emri tradicional patriarkal i Perëndisë (shih Eks. 6:3). Është *El Shadai*: *El* është emri i përgjithshëm i Perëndisë, nga rrënja “jam i fortë”, dhe *Shadai* vjen nga rrënja “gjithëgjyeshëm”, që duket se ka kuptimin “I Gjithëgjyeshëm”. Shih shënimin e plotë në Temën e Veçantë në 12:1.

▣ **“m’u shfaq në Luz, në vendin e Kananit, dhe më bekoj”** Luz është emri kananit i Betelit (shih Zan. 28:17, 19; 35:9-15). Me sa duket, ashtu si Perëndia kishte bekuar Jakobin, kështu tani dhe Jakobi do të bekonte bijtë e Jozefit. Është interesante të vërejmë se, ndonëse Jozefi ishte i perëndishëm, JHVH nuk iu shfaq kurrë siç u ishte shfaqur patriarkëve të tjerë (shih shënimin në 46:2), që tregon se edhe kjo njësi letrare në lidhje me Jozefin, në fakt, futet brenda pjesës më të gjerë për jetën e Jakobit.

48:4 “Do të të bëj të frytshëm dhe të shumtë në numër” Këtu, ka tre bekime të veçanta, që lidhen me bekimin abrahamik në Zanafilla 12:1-3: (1) do të të bëj të frytshëm dhe të shumtë në numër; (2) do të të bëj grup popujsh, dhe (3) këtë vend do t’ua jap pasardhësve të tu.

Është interesante se Jakobi lë pa përmendur fjalinë e 35:11 (rreshti 5), “dhe prej teje do të dalin mbretër”, sepse, me sa duket, ky aspekt i takonte Judës (shih 49:10). Begatia dhe bollëku do ta karakterizonin familjen e Jozefit, por mbretërit do të dilnin nga Juda (përfshi dhe Mesinë, Isa. 9:6-7; Mikea 5:2).

▣ **“si zotërim të përjetshëm”** Kjo është fjala hebraisht *‘olam*. Ajo duhet interpretuar në dritën e kontekstit. Kur kujtojmë periudhën e robërisë, është e qartë se kjo fjalë nuk nënkupton përjetësinë. Shih Temën e Veçantë në 13:15.

48:5 “janë të mitë; Efraimi dhe Manasi do të jenë të mitë, ashtu si Rubeni dhe Simoni” Është interesante se, në v. 1, Manasi përmendet përpara Efraimit, kurse në v. 5 dhe v. 14, Efraimi do të përmendet përpara Manasit. Kjo duket se është diçka e planifikuar nga Jakobi (shih vgj. 13-14). Efraimi dhe Manasi do të zëvendësojnë Simonin dhe Rubenin si trashëgimtarët e parëlindur dhe parësorë të Jakobit (shih 1 Kro. 5:1). Efraimi, më i vogli, do të jetë më i forti i të dyve. Kjo nuk e prek kryesinë e familjes nga ana e Judës (shih 1 Kro. 5:2)! Ky veprim ishte, edhe disiplinim i Rubenit (shih 35:22; 49:4; 1 Kro. 5:1) e i Simeonit (shih 34:25; 49:5-7), edhe përfshirje e bijve të Jozefit. Jo vetëm që përmbysen pritshmëritë në raportin e Manasit me Efraimin (siç kishte ndodhur dhe me Esaun e Jakobin), por kjo përmbysje pritshmërisht do të ndodhë edhe mes Jozefit dhe Judës (shih 49:8-12). Jozefi ishte zgjedhja e qartë për udhëheqësinë e familjes, por zgjedhja vjen nga JHVH, jo nga kultura (kujtoni Davidin me të vëllezërit).

48:6 “Por fëmijët që të lindën pas tyre” Kjo nënkupton se Jozefi mund të ketë patur dhe fëmijë të tjerë, por nuk na thuhet gjë për ta në Bibël.

48:7 Kjo është përmbledhje historike për nënën e Jozefit. Vdekja e Rakelës kishte qenë e dhimbshme dhe tronditëse për Jakobin. Në njëfarë mënyre, ai i shihte këta dy nipër të djalit të parë të Rakelës, Jozefit, si të lindur nga vetë Rakela. Ata do të konsiderohen “bij të plotë” (në kuptimin e trashëgimisë) të Rakelës. Ajo do të ishte e lumtur për këtë gjë, edhe në jetën e përtejme!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 48:8-16

⁸Kur Izraeli pa bijtë e Jozefi, tha: “Kush janë këta?” ⁹Jozefi i tha të atit: “Ata janë bijtë e mi, të cilët m’i dha Perëndia këtu”. Kështu, ai i tha: “Të lutem, m’i sill që t’i bekoj”. ¹⁰Sytë e Izraelit ishin dobësuar nga mosha aq shumë sa nuk mund të shikonte. Atëherë, Jozefi ia solli pranë, dhe ai i puthi e i përqafoi. ¹¹Izraeli i tha Jozefit: “Nuk prisja kurrë që ta shihja fytyrën tënde, dhe ja, Perëndia më ka lejuar të shoh dhe fëmijët e tu”. ¹²Atëherë Jozefi ia mori fëmijët nga gjunjët dhe u përkul me fytyrë përtokë. ¹³Jozefi i mori të dy, Efraimin me dorën e djathtë në të majtë të Izraelit, ndërsa Manasin me dorën e majtë në të djathtë të Izraelit, dhe ia solli afër. ¹⁴Por Izraeli zgjati të djathtën dhe ia vuri mbi kokë Efraimit, që ishte më i vogli, ndërsa të majtën e vuri mbi kokën e Manasit, duke kryqëzuar krahët, ndonëse Manasi ishte i parëlindur.

¹⁵Ai e bekoi Jozefin dhe i tha:

“Perëndia përpara të cilit ecën etërit e mi, Abrahami dhe Isaku,
Perëndia që ka qenë bariu im gjithë jetën time deri më sot,

¹⁶Engjëlli që më ka çliruar nga çdo e keqe,

I bekoftë djemtë;

Dhe emri im jetoftë në ta,

Si dhe emrat e etërve të mi, Abraham dhe Isak;

Dhe u shtofshin tej mase në mes të tokës”.

48:8 “Kur Izraeli pa bijtë e Jozefit” Nga v. 10 mësojmë se shikimin e kishte shumë të dobët, por nuk i kishte ikur plotësisht. Jakobi (të cilit i kujtohet si e kishte mashtruar dikur atin e vet) dëshiron të jetë i sigurt se kë po bekon!

48:9 “Jozefi i tha të atit: ‘Ata janë bijtë e mi, të cilët m’i dha Perëndia këtu’” Rabinët thonë se Jozefi u detyrua që t’i tregonte vërtetimin e martesës së vet Jakobit, që ta bindte të atin se gruaja e tij ishte bërë vërtet besimtare. Mirëpo, unë mendoj se ky varg po thekson faktin se, në çdo aspekt, Jozefi shihte dorën e Perëndisë në jetën e vet.

■ **“Të lutem, m’i sill që t’i bekoj”** Këto dy FOLJE janë

1. sill/merr, BDB 542, KB 534, *Kal* URDHËRORE

2. bekoj, BDB 138, KB 159, *Piel* E PAKRYER e përdorur në kuptimin NXITËS

Fjala “bekoj” ka kuptim më të plotë dhe më teologjik këtu. Bën fjalë për birësimin metaforik të këtyre dy nipërve, në mënyrë që të marrin të drejtat e plota të trashëgimisë si bijtë e vetë Jakobit. Tani, janë trembëdhjetë fise.

48:10 “i puthi e i përqafoi” Kjo është një lidhje e veçantë, por edhe një ritual ligjor (shih v. 12).

48:12

NASB, NRSV “ia mori fëmijët nga gjunjët”

NKJV “i mori përbri gjunjëve”

TEV, REB “i mori nga prehri i Jakobit”

LXX “i mori nga pjesa mes gjunjëve të tij”

Peshita “ia hoqi nga gjunjët”

Ky ishte rit birësimi, që aludohet në v. 5. Kalimi i fëmijëve nën kofshët e të rriturve ishte mënyra sesi kryhej ky proces i lashtë birësimi (pra, ashtu si gratë, që lindin nga poshtë, nga pjesa përmes gjunjëve, 30:3; Jobi 3:17; shënimi i JB, f. 73).

48:14 “Por Izraeli zgjati të djathtën dhe ia vuri mbi kokë Efraimit” Ky është aspekti i kryqëzimit të duarve, në mënyrë që e djathta—dora e epërsisë—ta bekonte vëllanë e vogël, i cili do të ishte më i lartë se vëllai tjetër (si në rastin e Jakobit dhe Esaut). Përmbysja e zgjedhjes së prituri kulturore (shih v. 18) tregon zotërimin dhe sovranitetin e Perëndisë (shih v. 19). Ky është rrëfimi i parë biblik i bekimit që vjen nga vënia e duarve. Nga kjo pikë e më tej, ky do të bëhet ritual i vazhdueshëm.

TEMË E VEÇANTË: VËNIA E DUARVE NË BIBËL (SPECIAL TOPIC: LAYING ON OF HANDS IN THE BIBLE)

Ky gjest përfshirjeje personale përdoret në mënyra të ndryshme në Bibël.

1. në betim (pra, dora nën kofshë; shih Zan. 24:2, 9; 47:29)
2. kur i kalohet drejtimi i familjes dikujt tjetër (shih Zan. 48:14, 17, 18)
3. identifikimi me vdekjen e një kafshe flijuese si zëvendësues
 - a. priftërinjtë (Eks. 29:10,15,19; Lev. 16:21; Num. 8:12)
 - b. personat laikë (shih Lev. 1:4; 3:2,8; 4:4,15,24; 2 Kro. 29:23)
4. kur veçohej dikush për t'i shërbyer Perëndisë për një detyrë ose shërbesë të veçantë (shih Num. 8:10; 27:18,23; LiP. 34:9; Veprat 6:6; 13:3; 1 Tim. 4:14; 5:22; 2 Tim. 1:6)
5. pjesëmarrja në dënimin me vdekje me gurë të një mëkatari (shih Lev. 24:14)
6. dora para gojës tregon heshtje, ose pranim (shih Gjyq. 18:19; Jobi 21:5; 29:9; 40:4; Mikea 7:16)
7. duart në kokë tregojnë trishtim/brengosje (2 Sam. 13:19)
8. marrja e bekimit për shëndet, lumturi dhe perëndishmëri (shih Mat. 19:13, 15; Marku 10:16)
9. lidhet me shërimin fizik (Mat. 8:3; 9:18,20; Marku 5:23; 6:5; 7:32; 8:23; 16:18; Luka 4:40; 13:13; Veprat 9:17; 28:8).
10. marrja e Frymës së Shenjtë (shih Veprat 8:17-19; 9:17; 19:6; vini re dhe LiP. 34:9)

Çuditërisht, ka një mungesë uniformiteti në pasazhet që janë përdorur historikisht për të mbështetur caktimin kishtar të drejtuesve (pra, shugurimi, shih Tema e Veçantë: Shugurimi).

1. Në Veprat 6:6, apostujt vënë duart mbi shtatë të zgjedhurit për shërbesën lokale.
2. Në Veprat 13:3, profetët dhe mësuesit vënë duart mbi Barnabën dhe Palin për shërbesë misionare.
3. Në 1 Tim. 4:14, pleqtë lokalë përfshihen në thirrjen fillestare dhe shugurimin e Timoteut.
4. Në 2 Tim. 1:6, Pali vë duart mbi Timoteun.

Kjo larmi dhe paqartësi tregon mungesën e organizimit në kishën e shekullit të parë. Kisha e hershme ishte shumë më dinamike, dhe i përdorte rregullisht dhuntitë shpirtërore të besimtarëve (shih 1 Kor. 12, 14). DHR nuk është shkruar për të mbrojtur apo përcaktuar një model qeverisës (shih larminë në Veprat 15), apo një procedurë të caktuar shugurimi. Traditat organizuese të kishës janë të domosdoshme, por jo biblike. Perëndishmëria e grupit drejtues është shumë më e rëndësishme se forma (pra, politika) e drejtimit.

48:15-16 Vargjet 15-16 janë shtojcë e bekimit familjar që gjendet në Zanafilla 49. Në bekimin përfundimtar që Jakobi i dha gjithë familjes së vet, nuk i përmend me emër dy bijtë e Jozefit (shih 49:22-26). Ky bekim jepet në formë poetike (si dhe në v. 20). Vini re përcaktimin e trefishtë të Perëndisë. Perëndia shihet si (1) Perëndia i etërve; (2) Bariu; dhe (3) Engjëlli. Është e qartë se engjëlli i v. 16 duhet të ketë qenë Engjëlli i ZOTIT, që ishte shfaqje fizike e tij (shih Zan. 16:7-13; 18:2, 16, 17-21, 22-23; 22:11-15; 31:11, 13; 48:15-16. Shih Temën e Veçantë në 12:7).

48:15 “e bekoj Jozefin” Qartazi, këta dy djem (v. 16) po merrnin bekimin patriarkal të Jozefit (v. 15). Nga Zanafilla 49, duket se Jozefi po merrte të drejtat e dyfishta të trashëgimisë (shih 49:22-26) së të parëlindurit, ndërsa Juda do të merrte bekimin e pasardhjes mesianike (shih 49:8-12).

■ **“ecën”** Kjo FOLJE (BDB 229, KB 246), shpesh, është metaforë për besimin si stil jetese (shih 5:22, 24; 6:9; 24:40; Efe. 4:1, 17; 5:2, 15). Këtë gjë kërkon Perëndia (shih 17:1). Ai do një popull që pasqyron karakterin e tij para botës së humbur dhe nevojtare (pra, kombeve). Patriarkët, me gjithë të metat e tyre, jetuan para JHVH-së në mënyrë besnike, plot pendesë dhe besnikëri!

E thënë ndryshe, jeta e përjetshme ka tipare të dukshme. Ne shpëtohem, jo thjesht që të jemi me Perëndinë pasi të vdesim, por që të jemi me Perëndinë tani! Synimi i besimit biblik është ngjashmëria me Krishtin tani (shih Rom. 8:28-29; Efe. 1:4; 2:10; 4:13)! Besëlidhjet e Biblës kanë kërkesa.

1. Besim (fillestar dhe të përditshëm)!
2. Pendim (fillestar dhe të përditshëm)
3. Bindje (si stil jetese)
4. Qëndrueshmëri gjatë gjithë jetës

Këto përmblihen në LiP. 8:6; 19:9; 26:17; 28:9; 30:16!

48:16 “që më ka çliruar nga çdo e keqe” Kjo është fjala *Go’el* (BDB 145 I, KB 169, *Kal PJESORE*, shih Eks. 6:6; 15:13), që përdoret për shpenguesin e fisit (Ruth 4:6), ose për gjakmarrësin (shih LiP. 19:6; Joz. 20:3). Bën fjalë për atë njeri të farefisit që merrte hak, ose që blinte të afërmin nga skllavëria, rrënimi financiar, ose si i burgosur lufte. Kjo fjalë shfaqet dhe në Ruthi 4:6; Num. 5:8; 1 Mbre. 16:11; Jobi 19:25.

TEMË E VEÇANTË: SHPENGOJ/ÇLIROJ (SPECIAL TOPIC: RANSOM/REDEEM)

I. DHIATA E VJETËR

A. Kryesisht, ka dy terma ligjorë hebraisht që e përçojnë këtë koncept.

1. *Ga’al* (BDB 145 I, KB 169 I), që në thelb do të thotë “çliroj [dikë] me anë të pagimit të një çmimi”. Forma e fjalës *go’el* i shton këtij koncepti ndërmjetësin personal; zakonisht ky ndërmjetës është një anëtar i familjes (pra, shpenguesi i fisit). Ky aspekt kulturor i së drejtës për të shpenguar objekte, kafshë, tokë (shih Lev. 25, 27), ose të afërm (shih Ruthi 4:14; Isa. 29:22) i transferohet teologjikisht çlirimit që i bën JHVH Izraelit nga Egjipti (shih Eks. 6:6; 15:13; Psa. 74:2; 77:15; Jer. 31:11). Ai bëhet “Shpenguesi” (shih (Jobi 19:25; Ps. 19:14; 78:35; Fja. 23:11; Isa. 41:14; 43:14; 44:6,24; 47:4; 48:17; 49:7,26; 54:5,8; 59:20; 60:16; 63:16; Jer. 50:34).
2. *Padah* (BDB 804, KB 911), që në thelb do të thotë “çliroj” ose “shpëtoj”.
 - a. shpengimi i të parëlindurve (Eks. 13:13-15; Num. 18:15-17)
 - b. shpengimi fizik krahasohet me shpengimin shpirtëror (Psa. 49:7, 8, 15)
 - c. JHVH shpëton Izraelin nga mëkati dhe rebelimi (Psa. 130:7-8)

B. Ky koncept teologjik përfshin një sërë elementesh të lidhura.

1. Ekziston nevoja, skllavërimi, falimentimi, burgosja.
 - a. Fizike
 - b. Shoqërore
 - c. Shpirtërore (shih Psa. 130:8)
2. Duhet paguar një çmim për lirinë, lirim dhe rimëkëmbjen.
 - a. E kombit të Izraelit (shih LiP. 7:8)
 - b. E individit (shih Jobi 19:25-27; 33:28; Isaia 53)
3. Dikush duhet të veprojë si ndërmjetës dhe bamirës. Në rastin e *ga’al*-it, ky ishte zakonisht një anëtar i familjes, ose farefis (shih *go’el*, BDB 145).
4. Shpesh, JHVH e përshkruan vetën me terma familjarë.
 - a. Atë
 - b. Bashkëshort
 - c. Shpengues/Shpagues Faferisnor.
Shpengimi kryhet më anë të veprimit personal të JHVH; paguhet një çmim dhe arrihet shpengimi!

II. DHIATA E RE

A. Ka disa terma që përdoren për përçimin e këtij koncepti teologjik.

1. *Agorazō* (shih 1 Kor. 6:20; 7:23; 2 Pje. 2:1; Zbu. 5:9; 14:3-4). Ky është term tregtar, që pasqyron pagimin e një çmimi për diçka. Ne jemi një popull i blerë me gjak, i cili nuk e ka jetën e vet në dorë. Ne i përkasim Krishtit.
2. *Eksagorazō* (shih Gal. 3:13; 4:5; Efe. 5:16; Kol. 4:5). Edhe ky është term tregtar. Pasqyron vdekjen zëvendësuese të Jezusit për hirin tonë. Jezusi mbarti “mallkimin” e ligjit, që bazohej te veprat (pra, ligjit të Moisiut, shih Efe. 2:14-16; Kol. 2:14), të cilin njerëzit mëkatarë nuk e përmbushin dot. Ai mbajti mbi vete mallkimin (shih LiP. 21:23) për të gjithë ne (shih Marku 10:45; 2 Kor. 5:21)! Në Jezusin, drejtësia dhe dashuria e Perëndisë u shkrinë në një për të mundësuar faljen, pranimin dhe komunikimin e plotë me Perëndinë!
3. *Luō* “çliroj”
 - a. *Lutron*, “çmim i shlyer” (shih Mat. 20:28; Marku 10:45). Këto janë fjalë të

fuqishme nga goja e vetë Jezusit në lidhje me qëllimin e ardhjes së tij: pra, për të qenë Shpëtimtar i botës duke shlyer një borxh mëkati që nuk e kishte ai vetë (shih Gjoni 1:29).

b. *Lutroō*, “çliroj”

(1) Çliroj/shpengoj Izraelin (Luka 24:21)

(2) Jezusi dhe veten për të shpenguar dhe pastruar popullin e vet (Titit 2:14)

(3) Jezusi ishte zëvendësues i pamëkatë (1 Pje. 1:18-19)

c. *Lutrōsis*, “çlirim”, “shpengim”, ose “lirim”

(1) Profecia e Zakarisë për Jezusin, Luka 1:68

(2) Lavdet e Hanës për Perëndinë për Jezusin, Luka 2:38

(3) Flijimi më i mirë, i kryer një herë e përgjithmonë, nga Jezusi, Heb. 9:12

4. *Apolytrōsis*

a. Shpengim në Ardhjen e Dytë (shih Veprat 3:19-21)

(1) Luka 21:28

(2) Romakëve 8:23

(3) Efesianëve 1:14; 4:30

(4) Hebrenjve 9:15

b. Shpengimi në vdekjen e Krishtit

(1) Romakëve 3:24

(2) 1 Korintasve 1:30

(3) Efesianëve 1:7

(4) Kolosianëve 1:14

5. *Antilytron* (shih 1 Tim. 2:6). Ky është pasazh kyç (si dhe Titit 2:14), sepse e lidh çlirimin me vdekjen zëvendësuese të Jezusit në kryq. Ai është flijimi i vetëm i pranueshëm, ai që vdiq për të gjithë (shih Gjoni 1:29; 3:16-17; 4:42; 1 Tim. 2:4; 4:10; Titit 2:11; 2 Pje. 3:9; 1 Gjonit 2:2; 4:14).

B. Koncepti teologjik në DHR.

1. Njerëzimi është i skllavëruar ndaj mëkatit (shih Gjoni 8:34; Rom. 3:10-18, 23; 6:23).

2. Robërimi i njerëzimit ndaj mëkatit është zbuluar me anë të ligjit të Moisiut në DHV (shih Gal. 3) dhe me anë të Predikimit në Mal të Jezusit (shih Matu 5-7). Përpjekja njerëzore është kthyer në dënim me vdekje (shih Kol. 2:14).

3. Jezusi, qengji i pamëkatë i Perëndisë, ka ardhur dhe ka vdekur në vendin tonë (shih Marku 10:45; Gjonit 1:29; 2 Kor. 5:21). Ne jemi çliruar nga mëkati që t'i shërbejmë Perëndisë (shih Rom. 6).

4. Si rrjedhojë, JHVH dhe Jezusi janë “të afërm” që veprojnë në vendin tonë. Kjo vazhdon dhe metaforat e familjes (pra, ati, burri, biri, vëllai, i afërmi).

5. Shpengimi nuk është çmim që i paguhet Satanit (pra, siç thotë teologjia e mesjetës), por është pajtimi i fjalës dhe drejtësisë së Perëndisë me dashurinë e Perëndisë dhe shlyerjen e plotë në Krishtin. Në kryq u kthye paqja, rebelimi njerëzor u fal, dhe shëmbëllimi i Perëndisë në njerëzimin tani është plotësisht funksional për të patur bashkësi të ngushtë me të!

6. Shpengimi ka dhe një aspekt në të ardhmen (shih Rom. 8:23; Efe. 1:14; 4:30), që ka të bëjë me trupin tonë të ringjalljes dhe me marrëdhënien e ngushtë dhe personale me Perëndinë Triun (shih Temën e Veçantë: Trinia). Trupi ynë i ringjalljes do të jetë si ai i Krishtit (shih 1 Gjonit 3:2). Ai kishte trup fizik, por me një aspekt shtesë nga ana dimensionale. Është e vështirë ta përcaktosh paradoksin e 1 Kor. 15:12-19 me 1 Kor. 15:35-58. Siç shihet, ka trup fizik dhe tokësor, por ka dhe trup qiellor dhe shpirtëror. Jezusi i ka të dy!

■ **“Dhe emri im jetoftë në ta”** Mund të bëhet fjalë për pikëpamjen e lashtë se njeriu vazhdonte të jetonte nëpërmjet fëmijëve të vet (shih 2 Sam. 18:18; NIDOTTE, vëll. 3, f. 677), ose ka më shumë gjasa të bëhet fjalë për faktin se besimi i besëlidhjes së Jakobit (shih v. 16, rreshti 3) do t’u kalonte këtyre dy djemve.

Tri FOLJET e fundit të v. 16 janë TË PAKRYERA, të përdorura në kuptimin LEJOR (pra, “le të...”)

1. bekoj, BDB 138, KB 159, *Piel* E PAKRYER
2. thirrem, BDB 894, KB 1128, *Nifal* E PAKRYER
3. rritem, BDB 185, KB 213, *Kal* E PAKRYER

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 48:17-22

¹⁷Kur Jozefi pa se ati i tij e vuri dorën e djathtë mbi kokën e Efraimit, u pezmatua; ia kapi dorën të atit që t’ia hiqte nga koka e Efraimit dhe t’ia vendoste mbi kokën e Manasit. ¹⁸Jozefi i tha të atit: “Jo kështu, ati im, sepse ky është i parëlinduri. Vendose dorën mbi kokën e tij”. ¹⁹Por i ati e kundërshtoi dhe i tha: “E di, biri im, e di; edhe ai do të bëhet popull dhe do të bëhet i madh. Megjithatë, vëllai i tij i vogël do të jetë më i madh se ai, dhe pasardhësit e tij do të bëhen shumicë kombesh”.

²⁰Ai i bekoj ata atë ditë, dhe u tha:

“Me anën tënde do të shpallë bekim Izraeli, duke thënë:

‘Perëndia të bëftë si Efraimi dhe Manasi!’”

Kështu, e vuri Efraimin para Manasit. ²¹Pastaj, Izraeli i tha Jozefit: “Ja, pas pak unë do të vdes, por Perëndia do të jetë me ju dhe do t’ju kthejë në vendin e etërve tuaj. ²²Ty po të jap një pjesë më shumë se vëllezërve të tu, të cilën e mora nga dora e amoritit me shpatën dhe kukurën time”.

48:17 “u pezmatua” Kjo FOLJE në formën *Kal* (BDB 949, KB 1269, *Kal* E PAKRYER) është një FOLJE e fortë, që tregon si ndihej Jozefi nga kjo përmbysje. Kjo FOLJE mund të ketë përshkruajë

1. shqetësim, Zan. 21:11, 12
2. pakënaqësi, Num. 11:10; Joz. 24:15; 1 Sam. 8:6; 18:8; 2 Sam. 11:25; Neh. 2:10
3. trishtim, LiP. 15:10; 1 Sam. 1:8; Neh. 2:3
4. armiqësi, LiP. 15:9; 28:54, 56
5. ligësi, Zan. 38:10; 2 Sam. 11:27
6. sëmurem nga diçka, Psa. 106:32; 2 Sam. 20:6

Qartazi #2 përputhet më mirë me këtë kontekst, por është fjalë e fortë. Ndjenjat e Jozefit për veprimin e Jakobit nuk ishin diçka e vogël! Ai ia ndërpreu bekimin me qëllim që t’ia hiqte dorën Jakobit. As Jozefi nuk e di gjithmonë vullnetin e Zotit. Patriarku i familjes së besëlidhjes është Jakobi, jo Jozefi.

48:19 FOLJA “di” (BDB 393, KB 390, dy *Kal* TË KRYERA) përsëritet dy herë për theksim. Jakobi e di çfarë po bën (me sa kuptohet, me anë të udhëheqjes hyjnore). Përmbysja e pritshmërive do të vazhdojë.

48:20 “Izraeli” “Ai” i rreshtit 1 bën fjalë për Jakobin/Izraelin, kurse fjala “Izrael” në rreshtin e dytë mund të bëjë fjalë për kombin (si grup, shih TEV).

■ **“Perëndia të bëftë si Efraimi dhe Manasi”** Ky do të shndërrohet në fjalë të urtë bekimi, që do ta përdorte populli i Perëndisë.

48:21 “Ja, pas pak do të vdes, por Perëndia do të jetë me ju dhe do t’ju kthejë në vendin e etërve tuaj” “unë” është theksuese. Jakobi është patriarku. Ky është një aludim tjetër për faktin se gjithë familja do të çlirohej nga Egjipti dhe se do të ktheheshin në Vendin e Premtuar (shih Zan. 15:12-16).

48:22 “Ty po të jap një pjesë më shumë se vëllezërve të tu” Kjo fjalë, “pjesë” (BDB 1014 I) në hebraisht është “shpatull”. Ky është dhe emri i qytetit të Shekemit. Disa mendojnë se bën fjalë për këtë vendndodhje gjeografike për shkak të pjesës tjetër të vargu 22, që bën fjalë për kasaphanën e shekemitëve, por kjo duket e pazakontë pasi, në librin e Zanafillës, ky është veprim shumë negativ. Të tjerët thonë se fjala “shpatull” do të thotë se ishin një sërë më lart, pra trashëguan më tepër—trashëgiminë e dyfishtë të të parëlindurit. Disa thonë se bëhet fjalë për faktin se Shekemi ishte territori që do të trashëgonte Efraimi, ndërsa të tjerë mendojnë se bëhet fjalë për faktin se Shekemi ishte vendi ku do të varrosej Jozefi (shih Joz. 24:33). Manasi do t’i trashëgojë të dyja anët e Jordanit (i vetmi fis që pati këtë trashëgimi). Efraimi do të jetë fisi më i madh nga numri dhe toka që iu caktua (Juda ishte i dyti). Efraimi do të zotërojë pjesën veriore të Kananit, ndërsa Juda, jugun. Udhëheqësi Jozue është nga Efraimi; edhe Samueli!

■ **“të cilën e mora nga dora e amoritit me shpatën dhe kukurën time”** Kjo duket se është ngjarje historike, por nuk na thuhet gjë tjetër. Rabinët hamendësojnë se, pas kasaphanës së shekemitëve, mbretërit e tjerë kananitë u ngritën kundër Jakobit dhe ai i mposhti në betejë. Nuk ka të dhëna historike për këtë.

Fjala “amorit” është term kolektiv, që përshkruan gjithë fiset kananite (shih Zan. 15:160. Shih Temën e Veçantë: Banorët para-izraelitë të Palestinës, në 12:6.

ZANAFILLA 49

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHEMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Profecia e Izraelit për të bijtë	Fjalët e fundit të Jakobit për të bijtë	Bekimi i Jakobit për dymbëdhjetë bijtë e tij	Fjalët e fundit të Jakobit	Testamenti i Jakobit
49:1-2	49:1-27	49:1-27	49:1-27	49:1-27
(2)	(2)	(2)	(2)	(2)
49:3-4	(3-4)	(3-4)	(3-4)	(3-4)
(3-4)				
49:5-7	(5-7)	(5-7)	(5-7)	(5-7)
(5-7)				
49:8-12	(8-12)	(8-12)	(8-12)	(8-12)
(8-12)				
49:13	(13)	(13)	(13)	(13)
(13)				
49:4-15	(14-15)	(14-15)	(14-15)	(14-15)
(14-15)				
49:16-18	(16-18)	(16-18)	(16-17)	(16-17)
(16-18)			(18)	(18)
49:19	(19)	(19)	(19)	(19)
(19)				
49:20	(20)	(20)	(20)	(20)
(20)				
49:21	(21)	(21)	(21)	(21)
(21)				
49:22-26	(22-26)	(22-26)	(22-26)	(22-26)
(22-26)				
49:27	(27)	(27)	(27)	(27)
(27)				
49:28-33	49:28	49:28	49:28	49:28
	Vdekja dhe varrosja e Jakobit (49:29-50:14)	Vdekja e Jakobit dhe ditët e fundit të Jozefit (49:29-50:26)	Vdekja dhe varrimi i Jakobit (49:29-50:14)	Çastet e fundit dhe vdekja e Jakobit
	49:29-33	49:29-33	49:29-33	49:29-32
				49:33

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

MËSIMET KONTEKSTUALE

- A. Kjo poezi është e vështirë për t'u interpretuar. MT dhe versionet e lashta kanë ndryshime. Teksti hebraisht është i vështirë për shkak të
 1. fjalëve të rralla
 2. paraleleve poetike
 3. shprehjeve të ndryshme
- B. Është e dobishme që këtë karakterizim (nga shtrati i vdekjes) të fiseve që dalin nga fëmijët e Jakobit dhe përçojnë tiparet e këtyre bijve me kalimin e kohës ta krahasojmë me karakterizimin që u bën Moisiu këtyre fiseve në Ligjin e Përtërirë 33.
- C. Ndonëse ka shumë çështje të vështira, për mua vargu 10 është kyç. Interpretuesit duhet të kenë gjithmonë kujdes që të mos ia imponojnë tekstit doktrinat, teologjitë sistematike, ose traditat denominacionale të tyre të preferuara. Në fund fare,
 1. Konteksti
 2. Pasazhet paralele
 3. Logjika e shëndoshë
 duhet të na prijnë për të interpretuar këto pasazhe të rëndësishme, kyçe, por të vagullta!
- D. Lista e bijve paraqitet në marrëdhënie me nënën e tyre
 1. Lea (renditur sipas rendit të lindjes)
 2. Zilpa (shërbëtorja e Leas)
 3. Bilha (shërbëtorja e Raketës)
 4. Rakela (këto të dyja renditen sipas rendit të lindjes)

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:1-7

¹Pastaj, Jakobi thirri bijtë e vet dhe u tha: “Mblidhuni që t’ju tregoj se çfarë do t’ju ndodhë në ditët e ardhshme.

²Mblidhuni së bashku dhe dëgjoni, o bij të Jakobit; Dhe vijani veshin atit tuaj, Izraelit”.

49:1-2 Në këto vargje hyrëse kemi një sërë urdhrash.

1. mblidhuni, v. 1, BDB 62, KB 74, *Nifal* URDHËRORE
2. dëgjoni, v. 1, BDB 616, KB 665, *Hifil* NXITËSE
3. mblidhuni së bashku, v. 2, BDB 867, KB 1062, *Nifal* URDHËRORE
4. dëgjoni... vini veshin, v. 2, të dyja janë BDB 1033, KB 1570, *Kal* URDHËRORE

49:1 “Pastaj, Jakobi thirri bijtë e vet dhe u tha” Ky është bekimi i fundit, shumë karakteristik për krerët patriarkalë. Nga ana kulturore, kishte peshë të madhe. Isaku bëri të njëjtën gjë në Zanafilla 27; Moisiu, në Ligji i Përtërirë 33; Jozueu, në Jozueu 24; dhe Samueli, në 1 Samuelit 12. Kjo listë përmend në fillim bijtë e Leas dhe, në fund, bijtë e Raketës.

Ky bekim ka shumë paqartësi. Është në formë poetike dhe bazohet në lojërat e fjalëve (shih Zan. 29:30-30:24). Ky bekim patriarkal vlen për secilin prej dymbëdhjetë bijve të tij.

Domethënia e gjithë këtij kapitulli është se Perëndia ka në dorë, jo vetëm fatet e kombeve, por edhe ato të individëve (fjalë për fjalë, “çfarë do t’ju ndodhë në ditët e ardhshme”)!

NASB “në ditët e ardhshme”

TEV “në të ardhmen”

Në MT, kjo frazë (BDB 31 KONSTRUKT 398) përdoret për fundin e kohës (shih Num. 24:14; Isa. 2:2; Ezek. 38:16), por kjo nuk përputhet me këtë kontekst. Ky pasazh u drejtohet trembëdhjetë fiseve (Jozefi shndërrohet në fiset e Efraimit dhe Manasit) të Jakobit. Prandaj, kjo frazë duhet të bëjë fjalë për pushtimin (Jozueu) dhe vendosjen (Gjyqtarëve, shih LiP. 31:29) e këtyre fiseve në Kanan. Nëse v. 10 flet për një sundimtar davidik nga Judea, atëherë ka gjasa që të bëhet fjalë për një periudhë që zgjat deri në periudhën e hershme monarkike (1 Samuelit).

49:2 “Jakobi... Izraelit” Qartazi, janë fjalë paralele. Paragjykimet e disa komentuesve modernë dalin në pah kur shprehen se këta emra tregojnë dy autorë të ndryshëm (si në rastin e *Elohimit* dhe JHVH). Hebraishtja e lashtë kishte format, idiomat dhe motivet e veta letrare!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:3-4

³“Ruben, ti je i parëlinduri im;

Forca dhe fillimi i fuqisë sime,

I shquar në dinjitet dhe i shquar në fuqi.

⁴I papërmbajtur si uji, ti nuk do të kesh epërsinë,

Sepse u ngjite në shtratin e atit tënd;

Pastaj, e ndote—ai u ngjit në divanin tim.

49:3 “Ruben” Vargu 3 është shkruar me fjalë shumë të shkëlqyera (s’ka FOLJE) për potencialin e djalit të parëlindur të Jakobit, por v. 4 jep rrjedhojat e rënda që shpërdorimit të këtij potenciali. Rubeni bëri një gjë të turpshme kur fjeti me konkubinën e të atit, Bilhën (shih Zan. 35:22). Kjo tregon epsh të shfrenuar. Ndonëse disa e shohin si përpjekje për të trashëguar pasurinë e Jakobit më herët se ç’duhet, duket se këtu bëhet fjalë më tepër për epsh seksual sesa për lakmi.

49:4

NASB, NJB “i papërmbajtur”

NKJV, NRSV “i paqëndrueshëm”

LXX “borxhli”, “i shthurur”

Peshita “i shpërudhur”

Kjo fjalë (BDB 808) mund të ketë kuptimin

1. i pakujdesshëm (arabisht, shih Gjyq. 9:4; Jer. 23:32)
2. arrogant (akadisht)
3. i paqëndrueshëm
4. i shthurur (shih Sof. 3:4)

BDB e karakterizon këtë fjalë si “uji i valuar” kur rrjedh nga kazani. Tregon mohim të plotë të normave të pritshme të sjelljes. Karakterizon çastin kur dëshirat personal triumfojnë mbi vetëpërmbajtjen normale.

NASB “nuk do të kesh epërsinë”

NKJV, Peshita “nuk do të shkëlqesh”

NRSV, JPSOA “nuk do të shkëlqesh më”

TEV “nuk do të jesh më i rëndësishmi”

NJB “nuk do të jesh i pari”

LXX “mos shpërthe me dhunë”

Kjo FOLJE (BDB 451, KB 451, *Hifil* LEJOR), në formën *Hifil*, do të thotë:

1. braktis, largohem, Eks. 10:15; Ruthi 2:14, 18; 2 Mbre. 4:43; 2 Kro. 31:10
2. lë një mbetje, Ezek. 6:8
3. kursej, Psa. 79:11 (vetëm)
4. shkëlqej, Zan. 49:4 (vetëm)

5. kam më tepër se ç'më nevojitet, Eks. 36:7; 2 Mbre. 4:43; 2 Kro. 31:10

6. bëj të bollshëm, LiP. 28:11; 30:9

Ky EMËR përdoret dy herë në v. 3! Kjo tregon potencialin e Rubenit, por, për shkak të rreshtave 2 dhe 3, gjithë ky potencial çohet dëm. Mëkati lë pasoja dhe vraga të pashlyeshme!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:5-7

⁵“Simoni dhe Levi janë vëllezër;

Shpatat e tyre janë mjete dhune.

⁶Shpirti im të mos hyjë në këshillin e tyre;

Lavdia ime të mos bashkohet me asamblenë e tyre;

Për shkak të zemërimit të tyre, ata therën burra,

Dhe nga fodullëku i tyre, sakatuan dema.

⁷I mallkuar qoftë tërbimi i tyre, sepse është i egër;

Dhe zemërimi i tyre, sepse është mizor.

Unë do t'i shpërndaj në Jakob,

Dhe do t'i shpërhap në Izrael.

49:5 “Simoni dhe Levi janë vëllezër” Këta dy gjysmëvëllezër gjaknxehtë, me sa duket, ishin planifikuesit e kasaphanës së burrave të Shekemit (shih Zan. 34:25-30). Ky pasazh, madje, përfshin dhe faktin se, në zemërimin e tyre (BDB 60 dhe BDB 720), ata sakatuan dhe këmbët e demave të qytet, gjë që nuk e mësuam nga Zanafilla 34, ose ndoshta mund të jetë shprehje që tregon krerët e atij qyteti.

■ Nuk ka FOLJE në v. 5 në tekstin origjinal.

■

NASB, NRSV “shpatat e tyre”

NKJV “banesa”

NJB “planet

LXX “veprimi i zgjedhur”

REB, JB “këshillat”

Peshita “natyra”

Hebraishtja (BDB 468) është e paqartë, por kjo fjalë (që gjendet vetëm këtu) do të thotë “vegla”. Disa mendojnë se ata hynë në Shekem duke mbajtur vetëm vegla bujqësore, dhe askush nuk dyshoi se ishin aty për të bërë dëm, derisa filluan që ato vegla t'i përdornin kundër popullatës.

UBS Preliminary and Interim Report on the Hebrew Old Testament Project (Raporti paraprak dhe i ndërmjetëm i UBS për Projektin e Dhiatës së Vjetër) jep dy mundësi, të cilat përdorin të njëjtat bashkëtingëllore:

מכרתיהם

1. shpatat e tyre (hamendësim logjik, nga ngjashmëria me fjalën greke, NRSV)

2. shkatërrimet e tyre

UBS zgjedh mundësinë e dytë, por i jep vlerësimin “C” (shumë i dyshimtë).

Ka dhe një alternativë të tretë, që vjen nga rrënja e një fjale etiopisht, që do të thotë “këshilloj” (shih James Barr, *Comparative Philology and the Text of the Old Testament*, f. 57, shih JB, REV).

■

NASB “mjete”

NKJV “vegla”

NRSV, TEV “armë”

Kjo fjalë (BDB 479), në thelb, do të thotë “enë”, “vegël”. Mund të përdoret për

1. pajisjet shtëpiake

2. paratë

3. bagazhet

4. stolitë

5. armët e gjahut

6. armët e luftës

7. instrumentet muzikore
8. zgjedhat
9. çantën e bariut
10. kazanin e gatimit

Qartazi, kjo fjalë ka fushë të gjerë kuptimore. Është paralele me fjalën “shpata” (ose çfarëdo kuptimi të ketë BDB 468). Në MT, kjo fjalë (BDB 479) është e para, pastaj jepet BDB 468. JPSOA e përkthen: “armët e tyre janë vegla padrejtësie”. Pësjtjellimi i këtij vargu mund të shihet nga larmia e madhe e përkthimeve në versionet e lashta.

Megjithatë, është e qarët se bën fjalë për therjen e shekemitëve nga këta dy vëllezër (shih Zanafilla 34).

UBS *Preliminary and Interim Report on the Hebrew Old Testament Project* rendit dy mënyra për ta kuptuar këtë frazë hebraisht.

1. כלי חגם = armë dhune
2. כלו חגם = vendosën për

UBS i kombinon këto dy mundësi “armë dhune”, por i jep vlerësimin “B” (ka njëfarë dyshimi për vërtetësinë e këtij leximi).

49:6

NASB “Shpirti im... lavdia ime”

NKJV “shpirti im... nderi im”

NRSV, Peshita “unë... unë”

NJB, REV “shpirti im... zemra ime”

JPSOA “personaliteti im... qenia ime”

LXX “shpirt im... të përbrendshmet e mia”

Fjala e parë (BDB) është *nefesh*, që do të thotë “forca jetësore e njeriut ose kafshës” (pra, ajo që merr frymë). Përdoret disa herë në kapitullin 46 (46:15, 18, 22, 25, 26 [dy herë], 27 [dy herë]), por përkthehet në mënyra të ndryshme.

Fjala e dytë (BDB 458), “*kabod*”, do të thotë “bollëk”, “nder”, ose “lavdi” (shih Temën e Veçantë në 45:13). Kjo formë e kësaj rrënje shfaqet vetëm këtu, në 31:1, dhe në 45:13. Të njëjtat fjalë shfaqen së bashku dhe në Psa. 7:5. Megjithatë, në këtë kontekst, bën fjalë për vetë Jakobin dhe është paralele me *nefesh*. Të dyja këto fjalë shfaqen në fraza paralele LEJORE.

Këto dy rreshta të parë poetikë në v. 6 janë shprehje idiomatike se Jakobit se nuk dëshiron të shoqërohet me planet ose veprimet e dy bijve të tij më të mëdhenj, gjë që çoi në kasaphanën e paramenduar të të gjithë meshkujve në qytetin kananit të Shekemit.

☐ **“Për shkak të zemërimit të tyre, ata therën burra”** Jakobi nuk donte të identifikohet me veprime e pamenduara dhe të dhunshme të këtyre dy bijve.

☐ **“Dhe nga fodullëku i tyre, sakatuan dema”** Kjo është paralele me rreshtin 3. Me sa duket, bën fjalë për kasaphanën e Shekemit në mënyrë idiomatike. Këta dy vëllezër i trajtuan të gjithë burrat e Shekemit si të ishin kafshë. Mund të jetë dhe aludim për ngadalësinë e lëvizjeve të tyre (tre ditë pasi u rrethprenë).

49:7 “I mallkuar” Kjo (BDB 76, KB 91) është PJESORE PËSORE e përdorur si thirrme (shih 3:14, 17; 4:11; 9:25; 27:29; Num. 24:9; LiP. 27:15-26; Gjyq. 21:18; 1 Sam. 14:24, 28). Ka përdorim të specializuar në Zan. 12:3 dhe në 27:29 në lidhje me besëlidhjen e Abrahamit, por s’mund të jetë ky kuptimi këtu, pasi këta bij ishin pjesë e besëlidhjes! Ky mallkim duhet të lidhet me mohimin që iu bë atyre si krerë të familjes (të parëlindurit). Ai që mallkohet është “zemërimi” i tyre (BDB 60), jo vetë bijtë. Megjithatë, vini re se këtë gjë e bën JHVH vetë (“Do t’i ndaj/shpërndaj nëpër Jakob”, BDB 323, KB 322, *Piel* E PAKRYER, VETA E PARË NJËJËS).

Vini re paralelizmin e qartë sintetik mes rreshtave 1 e 2, dhe rreshtave 3 e 4, në v. 7. Ky është shembull i qartë sesi strukturohet një pjesë e mirë e poezisë hebraike (shih artikullin për poezinë hebraike).

☐ **“Unë do t’i shpërndaj në Jakob”** Nga historia, dimë se fisi i Simonit, pasi mori pjesën e tokës fisnore pranë filistinëve (shih Joz. 19:1-9), shumë shpejt u pakësua së tepërmi në numër dhe u asimilua me fisin e Judës. Fisi i Levit zuri vendin e fëmijëve të parëlindur (shih Eksodi 13) dhe burrat e tij bëhen priftërinjtë që shpërndahen në gjithë vendin, sidomos në dyzet e tetë qytetet levitike. Një arsye për të besuar në lashtësinë e këtij bekimi është se nuk jepet bekim për shpërndarjen e Levit, gjë që ndodh në bekimin e fiseve nga Moisiu në Ligjin e Përtërirë 33.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:8-12

⁸“Juda, vëllezërit e tu do të të lëvdojnë;
 Dora jote do të jetë në zverkun e armiqve të tu;
 Bijtë e atit tënd do të përkulen para teje.
⁹“Juda është këlysh luani;
 Im bir, nga preja ti je ngritur.
 Ai kërruset, përkulet si luan,
 Dhe si luan, kush guxon që ta zgjojë?
¹⁰“Skeptri nuk do të largohet nga Juda,
 As bastuni i mbretit nga mesi i këmbëve të tij,
 Derisa të vijë Shilohu,
 Dhe atij do t’i jepet bindja e popujve.
¹¹Ai e lidh kërricin te hardhia,
 Dhe kërricin e gomaricës së tij, te hardhia e zgjedhur;
 I lan rrobat e tij me verë,
 Dhe mantelin e tij me gjakun e rrushit.
¹²Sytë e tij janë të plogësht nga vera,
 Dhe dhëmbët, të bardhë nga qumështi.

49:8-12 “Juda” Fjala Juda (BDB 397) do të thotë “lavdërim” (BDB 393, shih 29:35). Me sa duket, ai përshkruhet si fis shumë i fortë ushtarak (shih vgj. 8-9), si dhe si sundimtar mbretëror (shih vgj. 10-12) i bijve të Jakobit. Kjo metaforë vazhdohet kur Juda përshkruhet si këlysh luani (BDB 158 KONSTRUKT BDB 71). Kjo fjalë nuk nënkupton thjesht një këlysh të vogël luani, por një luan të ri, i cili po arrin kulmin e forcës së vet (shih Num. 24:9).

49:8 “armiqve” Kjo fjalë (BDB 33, KB 38, *Kal PJESORE VEPRORE*) është shumë e përdorur në DHV, por mbi 40 herë përdoret në mënyrë të veçantë për armiqtë e Mbretit (shih NIDOTTE, vëll. 1, f. 366). Në këtë bekim mbretëror, ajo është një tjetër aludim për epërsinë e Judës.

▣ **“Bijtë e atit tënd do të përkulen para teje”** Kjo FOLJE (BDB 1005, KB 295, *Hishtafel [OT Parsing Guide]* ose *Hithpael [Owen, Analytical Key]* E PAKRYER tregon një veprim nderues) është e njëjta që u përdor dhe në ëndrrën e Jozefit në 37:7 dhe 9. Vëllezërit (përfshi Judën) nuk e pëlqenin mendimin që t’i përkuleshin ndonjërit prej vëllezërve të tyre, por këtu Jakobi pohon se do t’i përkulen Judës në Kanan, ashtu siç i ishin përkulur Jozefit në Egjipt. Juda do të jetë fisi mbretëror!

49:10 “Skeptri... bastuni i mbretit” Këto (BDB 986 dhe BDB 349, KB 347, *Poel PJESORE*) janë në marrëdhënie paralele; nënkuptojnë se mbreti i fiseve të bashkuara do të dalë nga Juda.

Fraza “bastuni i mbretit nga mesi i këmbëve të tij” duhet kuptuar në kontekstin e vizatimeve të lashta të Lindjes së Afërt, ku mbreti e mban shenjën e ofiqit të tij (zakonisht, një shkop ose heshtë) mes këmbëve, teksa qëndron i ulur mbi fron. Duhet vërejtur se kjo fjalë nënkupton simbolin e autoritetit të një udhëheqësi ushtarak (shih Num. 21:18).

▣

NASB, NKJV	“derisa të vijë Shilohu”
NRSV	“derisa t’i vijë haraçi”
TEV	“Kombet do t’i sjellin haraç”
NJB	“derisa t’i sillet haraçi”
LXX	“derisa të vijnë gjërat e rezervuara për të”
Peshita	“deri në ardhjen e Atij të cilit i përket skeptri”
JPSOA	“në mënyrë që t’i vijë haraçi”
REB	“derisa të marrë atë që i takon”
Përk. Young	“derisa të vijë FARA e tij”

Ka patur shumë debat sesi ta kuptojmë këtë frazë.

1. mund të jetë emër i përveçëm (Sanh 98b)
2. mund të jetë emër vendi, por kjo do të ishte e pazakontë, pasi asnjë ngjarje madhore nuk ndodh në këtë qytet të vogël në mbretërinë veriore, as në jetën e Judës, as atë të Davidit, as të të Mesisë
3. disa mendojnë se kjo është mënyrë e shkurtuar për të shkruar frazën “derisa të vijë ajo që është e tij”; kjo është mënyra si e përkthejnë këtë varg Septuaginta dhe Targum Onkelos
4. disa kanë thënë se kjo citohet në Ezek. 21:26-27 në kuptimin: “derisa të vijë mbreti i duhur davidik/judeas”, që bën fjalë për Mesinë; kjo është mënyra si është përkthyer ky varg në Revised Standard Version
5. disa Targumë e përkthejnë kështu: “derisa të vijë Mesia, të cilit i përket mbretëria”
6. Ekziston një mundësi e largët që fjala “Shiloh” të vijë nga një rrënjë fjale babilonase, që do të thotë “çmim”

UBS *Hebrew Text Project* rendit këto mundësi:

1. **יבא שילה**, ai vjen në Shiloh, ose Shilohu vjen
2. **יבצ שלה**, vjen ai të cilit i përket (ndryshim zanoresh)
3. **יבא שילה**, haraçi do t’i sillet atij.

UBS i jep mundësisë #1 vlerësimin “A” (tejet i mundshëm) dhe e lidh Shilohun me njërin bir të Judës (i shqiptuar “Shelah”, shih 38:5, 11, 14, 26; 46:12; Num. 26:20; 1 Kro. 2:3; 4:21).

Ky varg bën fjalë për një Mesi davidik, por kuptimi i saktë i kësaj fraze është e paqartë. Si sinagoga e lashtë, ashtu dhe kisha, janë shprehur se bëhet fjalë për Mesinë. Juda do të mbretërojë mbi dymbëdhjetë fiset, por Mesia (pasardhësi i tij) do të sundojë mbi gjithë mbretëritë e tokës (shih Zbu. 11:15).

Ideja e një mbreti të Izraelit, i cili do të ndikonte në gjithë njerëzimin, parahijezohet në librin e Zanafillës.

1. profecia që iu dha Abrahamit, Zan. 17:6, 16
2. profecia që iu dha Jakobit, Zan. 35:11
3. profecia që iu dha Judës, Zan. 49:8-12
4. profecia e Balaamit për Izraelin, Num. 24:7
5. udhëzimet e Moisiut për mbretin, LiP. 17:14-20
6. premtimet e veçanta që iu dhanë Davidit, 2 Samuelit 7

NASB, NKJV,

NRSV “bindja e popujve”

TEV “përkulen në bindje para tij”

NJB “popujt i ofrojnë bindjen e tyre”

JPSOA “nderimi i popujve do t’i takojë atij”

LXX “ai është pritshmëria e kombeve”

Peshita “të cilin johebrenjtë do ta presin me padurim”

MT shkruan: “do të jetë bindja e popujve” (BDB 429 KONSTRUKT 766), që nuk përmban FOLJE. LXX dhe Peshita e nxjerrin shkoqur nënkuptimin mesianik për gjithë botën (pra, “kombet”, BDB 766 është SHUMËS [shih 27:29] dhe përkthehet rregullisht “kombet”, pra bën fjalë për popujt joabrahamikë [paganët]), që gjendet në Psa. 2:8; Dan. 7:13-14!

49:11 “Ai e lidh kërricin te hardhia,

Dhe kërricin e gomaricës së tij, te hardhia e zgjedhur” Vargjet 11 dhe 12 përbëjnë një shprehje që nënkupton begati. Ka kaq shumë hardhi të zgjedhura, sa që Juda s’e ka problem ta lidhë gomarin te njëra prej tyre, edhe sikur gomari ta hajë apo të shkulë hardhinë në përpjekje për t’u larguar.

■ **“I lan rrobat e tij me verë,**

Dhe mantelin e tij me gjakun e rrushit” Kjo është strukturë hebraike paralele, që bën fjalë për bollëkun e rrushit. Por mund të bëjë edhe fjalë për Judën si ekzekutues i gjykimit hyjnor (shih Isa. 63:1-6; Zbu. 19:13, 15).

49:12 “Sytë e tij janë të plogësht nga vera,

Dhe dhëmbët, të bardhë nga qumështi” Kjo është një tjetër metaforë begatie, që flet për bollëkun e verës (TEV, “sy të skuqur [BDB 314]”) dhe bollëkun e qumështit (pra, bagëti të shëndetshme). Shih Temën e Veçantë: Qëndrimet biblike ndaj alkoolit dhe alkoolizmit, në 14:18.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:13

¹³“Zebuluni do të banojë në bregdet;
Dhe do të jetë vend i sigurt për anijet,
Dhe anën do ta ketë drejt Sidonit.”

49:13-14 “Zebuluni... Isakari” Ashtu si Simoni dhe Levi lidhen me njëri-tjetrin, kështu ndodh dhe me Zebulunin dhe Isakarin. Zebuluni do të jetë një fis tejet i prirur për tregti, ndërsa Isakari do të jetë një fis shumë i fuqishëm, por, me sa duket, pa ambicie.

49:13

NASB “do të banojë në bregdet”

NKJV “do të banojë përbri limanit të detit”

NRSV “do të vendoset në breg të detit”

TEV “do të jetojë anë detit”

NJB “do të jetojë anë bregdetit”

LXX “do të jetojë në bregdet”

Fjalë për fjalë, kjo frazë përkthehet “në bregdet” (BDB 342 KONSTRUKT 410). Ky fis nuk banoi kurrë saktësisht në det (shih Joze. 19:10-16), sepse mes tyre dhe detit ishte Asheri. Megjithatë, ata u morën me tregti me Tirin dhe Sidonin (shih v. 13c; LiP. 33:19c dhe d).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:14-15

¹⁴“Isakari është gomar i fortë,
I shtrirë mes vathëve.
¹⁵Kur pa se vendi i çlodhjes ishte i mirë
Dhe se toka ishte e këndshme,
E uli shpatullën për të mbajtur pesha,
Dhe u bë skllav me punë të detyruar.”

49:14 “Isakari është gomar i fortë,

I shtrirë mes vathëve” Këto dy rreshta poetikë janë interpretuar në dy mënyra.

1. Disa thonë se vjen nga një rrënjë fjale, që do të thotë “punëtor mëditës” (TEV)
2. Disa të tjerë mendojnë se nënkupton që fisi i Isakarit është dembel sepse shtrihet mes kodrave, samarëve (TEV), ose vathëve (NRSV, NJB), dhe kthehet në skllav (shih NIDOTTE, vëll. 2, f. 994, #4)

Aludimi i saktë është i paqartë, por ideja është se anëtarët e këtij fisi nuk duan të përfitojnë nga situatat. LXX e përkthen në mënyrë pozitive.

NASB, NRSV,

NJB, JPSOA “vathët”

NKJV “dy pesha”

TEV (NASB shënim) “samarë”

LXX “midis trashëgimive”

Peshita “përbri rrugëve”

REB “në vathët e gjedhëve”

Fjala hebraisht, **המשפתיים**, mund të ketë kuptimin

1. BDB 1046
 - a. Vatra
 - b. Grumbuj hiri (pra, në fshat)
 - c. Vathë (shih Gjq. 5:16)
2. KB 652
 - a. dy (dyjësi hebraisht) çanta për një gomar (arabisht; shih dhe Albright)
 - b. çajniku në vatër

c. vathë të ndara (shih Psa. 68:13)

Po. Njerëzit e sotëm duan të dinë saktësisht se ç'kuptim ka kjo fjalë; por, pavarësisht kësaj paqartësie, konteksti na e jep pamjen e duhur. Ne duhet të mbështetemi te pamja më e gjerë nëse nuk kemi në dispozicion të dhëna më të shumta leksikore ose historike. Kjo fjalë nuk përbën thelbin e këtij pasazhi!

49:15 Ka dy mënyra të kundërta si të kuptohet ky varg.

1. Isakari ishte përtac dhe u bë skllav.
2. Isakari e kuptonte pjellorinë e trashëgimisë së vet, ndaj punoi fort që ta bënte të begatohej.

Gjithçka lidhet me shprehjen “shtrihem”. A bën fjalë për përtacinë, apo për pushimin pas një pune të rëndë?

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:16-18

¹⁶“Dani do të gjykojë popullin e vet,

Si një nga fiset e Izraelit.

¹⁷Dani do të jetë gjarpër në rrugë,

Nepërkë në shteg,

Që kafshon thembrat e kalit,

Që kalorësi i tij të rrëzohet mbrapsht.

¹⁸Sepse shpëtimin tënd pres, o ZOT”.

49:16 “Dani” Kjo është lojë fjalësh me emrin Dan (BDB 192), që do të thotë “gjykatës” (BDB 192), ashtu si Dina (BDB 192) është forma femërore e tij, dhe do të thotë “gjykatëse”. Nëse kjo është e vërtetë, atëherë kjo frazë e përshkruan Danin si fis të vogël, por vdekjeprurës.

49:17 “Dani do të jetë gjarpër në rrugë” Një nga komentuesit e mi të preferuar për DHV, Leupoldi, i merr vargjet 17 dhe 27 në kuptimin pozitiv (shih v. 18). Megjithatë, në bazë të kontekstit, kjo fjalë mund të jetë dhe negative. Kemi disa shembuj biblikë të atyre që ishin nga fisi i Danit (shih Gjyqtarëve 18). Meqë Gjyqtarëve 18 është përmendja e parë e idhujtarisë ndër fiset e Izraelit në Bibël, dhe për shkak se Dani e braktisi tokën që i ishte caktuar nga Jozueu, disa kanë hedhur mendimin se Dani dënohet nga këto veprime. Dani nuk përfshihet në listën e fiseve në Zbu. 7:5-8. Shumë nga etërit e hershëm të kishës, si Ireneu, Ambrozi, Augustini dhe Theodori, mendonin se Antikrishti do të vijë nga fisi i Danit.

49:18 “Sepse shpëtimin tënd pres, o ZOT” Qëllimi i saktë i këtij shpërthimi lutjeje, brenda këtij konteksti, është i debatueshëm. Kush lutet: Jakobi apo Dani? Mos është falënderim për përkujdesjen e Perëndisë (i vetmi përdorim i fjalës JHVH në Zanafilla 49), për të cilin autori u kujtua nga përmendja e fjalës “gjarpër” (v. 17), dhe që të kujton Zanafillën 3? Ndoshta, është lutje që fisi i Danit ta kuptojë rebelimin e vet dhe të kthehet me besim te mbrojtja dhe çlirimi i JHVH (pra, te toka që i ishte caktuar që në fillim si fis në zonën e kontrolluar nga filistejtë).

TEMË E VEÇANTË: SHPËTIMI (SPECIAL TOPIC: SALVATION)

Ky term (BDB 447) ka disa kuptime.

1. mirëqenie, prosperitet, Jobi 30:15
2. shpëtim hyjnor që përfshin edhe aspektin fizik, edhe atë frymëror
 - b. Zan. 49:18
 - c. LiP. 32:15
 - d. Ps. 3:2,8; 22:1; 35:3; 62:2; 69:29; 70:5; 78:22; 80:3; 89:26;91:16; 106:4; 140:7
 - e. Isa. 12:2; 33:2; 51:6,8; 52:7,10; 56:1; 59:11; 60:18; 62:1
3. ideja e çlirimit fizik dhe frymëror është qartësisht e pranishme te Jona 2:9-10
4. shpesh “gëzimi” është i lidhur me shpëtimin e YHËH, I Sam. 2:1; Isa.25:9; 26:1; Ps. 9:14; 13:5; 35:9

Shpëtimi përfshin vendosjen e bashkësisë dhe shoqërisë së synuar që nga fillimi të YHVH me krijesat e Tij njerëzore. Ai përfshin tërësi/shëndet/mirëqenie individuale dhe shoqërore!

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:19

¹⁹“Sa për Gadin, plaçkitësit do ta sulmojnë,
Por ai do t’i sulmojë te thembrat”.

49:19 “Sa për Gadin, plaçkitësit do ta sulmojnë,

Por ai do t’i sulmojë te thembrat” Qartazi, kjo është lojë fjalësh me të njëjtën rrënjë fjale si emri i Gadit (BDB 151), që gjendet katër herë në këtë varg. Gadit do t’i caktohet një copë toke që mund të sulmohet lehtë nga kombet përreth (pra, në lindje të Jordanit), por ai do t’u qepet këmba-këmbës dhe do t’ua marrë plaçkën (do të jetë me fat dhe i begatuar).

Në tekstin hebraisht jepet fjala “thembër” (BDB 784, I,a), por BDB thotë se kjo fjalë mund të jetë עקבם (מ) është shkronja e parë e rreshtit tjetër poetik, v. 20). Nëse është kështu, atëherë ky rresht nuk duhet përkthyer “thembër”, por “do t’i sulmojë nga pas” (BDB 784, I,c).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:20

²⁰“Sa për Asherin, ushqimi i tij do të jetë i pasur,
Dhe do të prodhojë ushqime të shijshme mbretërore.

49:20 “Asher” Kuptimi bazë i fjalës “Asher” mund të jetë “i lumtur” (BDB 81). Ndoshta, aludohet për kontrollimin e rrugëve tregtare, që kalonin përmes tokës së Asherit (siç ia kishte caktuar Jozueu). Kjo gjë e bënte shumë të pasur si fis. Po kështu, pjelloria e tokës së Asherit bënte që t’i siguronte ushqime të ndryshme tryezës së mbretit (shih LiP. 33:24-25).

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:21

²¹“Naftali është kaproll i lëshuar,
Jep fjalë të bukura”.

49:21

NASB, NKJV “kaproll i lëshuar”

NKJV, JPSOA “dre i lëshuar”

TEV “dre, që vrapon i lirë”

NJB “drenushë e shpejtë”

LXX “kërcell që përhapet”

Peshita “lajmëtar i shpejtë”

REB “terebint që përhapet”

Kjo FOLJE (BDB 1018, KB 1511, *Kal* PJESORE PËSORE) mund të ketë kuptimin

1. dërgoj
 - a. njerëz
 - b. gjëra
 - c. mesazhe
2. hedh
3. shtrij (pra, përhap, shih LXX, REB)
4. përcjell (shih Zan. 3:23)
5. lëshoj (shih Psa. 50:19)

■

NASB “jep fjalë të bukura”

NKJV, Peshita “jep fjalë të këndshme”

NRSV, TEV

NJB, JPSOA “që lind kaproj të bukur”

LXX “i jep bukuri frytit të vet”

REB “që lëshon degë të bukura”

Fjala e përkthyer “bukuri” ose “e këndshme” (BDB 1051 I, שפר, shih Psa. 16:6) ka tre bashkëtingëllore; të njëjtat bashkëtingëllore formojnë një fjalë që përkthehet dhe “bri”, שפר (Rotherham’s Emphasized Bible).

Handbook on Genesis, i UBS, jep një koment të dobishëm: “Ndryshimi, nga ‘drenushë në ‘terebint’, dhe nga ‘kaproj’ në ‘fjalë’” nënkupton një ndryshim të vetëm në zanoret hebraisht” (f. 1094).

Meqë në Zanafilla 49 metaforat më të zakonshme janë ato të kafshëve, jo të bimëve, dhe meqë kemi një paralelizëm mes rreshtave të kësaj poezie (v, 21), alternativa më e mirë duket përkthimi “kaproj të bukur”, ose “kaproj bukurie”.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:22-26

^{22c}Jozefi është degë e frytshme,
Degë e frytshme përbri një burimi;
Degët e tij shtrihen përtej murit.
²³Harkëtarët e sulmuan me tërbim;
²⁴Por harku i tij mbeti i patundur,
Dhe krahët e tij ishin të shkathët,
Nga duart e të Fuqishmit të Jakobit
(prej aty është Bariu, Guri i Izraelit),
²⁵Nga Perëndia i atit tënd, që të ndihmon,
Dhe nga i Plotfuqishmi që të bekon
Me bekimet e qiellit lart,
Bekimet e humnerës që shtrihet poshtë,
Bekimet e gjinjve dhe të mitrës.
²⁶Bekimet e atit tënd
I kanë tejkaluar bekimet e paraardhësve të mi
Deri në majat më të larta të kodrave të përjetshme;
Qofshin mbi kreun e Jozefit,
Dhe mbi kurorën e kokës së atij, që spikati mes vëllezërve.

49:22-26 “Jozefi” Ashtu si Juda u veçua ndër bijtë e Leas për të marrë kreun e familjes (pra, prej tij do të vinte Mesia), kështu dhe Jozefi veçohet ndër bijtë e Rakelës për të marrë trashëgiminë e dyfishtë (pra, Efraimi dhe Manasi). Kjo është një thënie shumë poetike, por theksuese, për përparësinë e Jozefit.

49:22 Ky varg përmban një lojë fjalësh dhe një metaforë.

1. *Kal PJESORE PËSORE*, BDB 826, KB 963, përsëritet dy herë
2. Në rreshtin 1, “dega” është, fjalë për fjalë, “bir”, por në rreshtin 3, “dega” është “bija”

Këto janë metafora bujqësore, që përshkruajnë një bimë plot jetë, që rritet dhe jep fryt (shih LiP. 33:13-16).

Disa komentues nuk besojnë se këtu bëhet kalimi nga metafora e kafshëve tek ajo e bimëve (shih vgj. 9, 14, 17, 21, 27 dhe paraleli në LiP. 33:17), kështu që e ndryshojnë metaforën duke thënë se bëhet fjalë për një gomar të egër në këmbë të kodrës (shih JPSOA, TEV). Është e vështirë ta shpjegosh poezinë e një gjuhe të lashtë, që përdor fjalë të rralla!

Vargu 22 ka shumë pikëpyetje në lidhje me tekstin hebraisht!

49:23-25 Këto vargje lidhen, në mënyrë metaforike,

1. me përvojën e Jozefit me vëllezërit, Potifarin dhe jetën në burg
2. me fiset e bijve të Jozefit (pra, Efraimi dhe Manasi), dhe me pushtimin që ata i bënë tokës që u ishte caktuar në Kanan (nga Jozueu)

Vini re titujt e ndryshëm të Perëndisë.

1. I Fuqishmi i Jakobit, v. 24, BDB 7 KONSTRUKT 784, shih Psa. 132:2, 5; Psa. 49:26 (i Fuqishmi i Izraelit, Isa. 1:24)
2. Bariu, v. 24, BDB 944, KB 1258, *Kal PJESORE VEPRORE*, shih Psa. 23:1; 80:1 (një shprehje e ngjashme baritore, Psa. 78:52)
3. Guri (ose Shkëmbi) i Izraelit, v. 24, BDB 6 KONSTRUKT 975, shih Isa. 30:29; ndoshta, lidhet me titullin mesianik “Guri i qoshes”, në Psa. 118:22; Isa. 28:16 (shih Temën e Veçantë në vijim)
4. Perëndia i etërve tuaj, v. 25, shih Zan. 26:3, 24; 28:13; 32:9 (pra, Abrahami, Isaku; vini re se FORMA NJËJËS thekson Perëndinë e Jakobit)

5. I Plotfuqishmi (fjalë për fjalë, *Shadai*, shih JPSOA), v. 25, BDB 994, shih 17:1; shih Temën e Veçantë: Emrat e Perëndisë, në 12:1

TEMË E VEÇANTË: GURI I QOSHES (SPECIAL TOPIC: CORNERSTONE)

- I. Përdorimet në DHV
- A. Koncepti i gurit si material i fortë dhe i durueshëm, që përbën lëndë të shkëlqyer për themel, përdorej për të përshkruar JHVH-në (shih Psa. 18:1).
 - B. Më tej, u zhvillua si titull mesianik (shih Zan. 49:24; Psa. 118:22; Isa. 28:16).
 - C. Më vonë u përdor për të nënkuptuar gjykimin që do të vijë nga JHVH me anë të Mesisë (shih Isa. 8:16; Dan. 2:34-35, 44-45).
 - D. Më vonë, u zhvillua si metaforë ndërtimi (sidomos Isa. 28:16).
 1. Guri i themelit, që vendosej i pari, ishte i sigurt dhe përcaktonte këndet për gjithë godinën. Quhet dhe “guri i qoshes”
 2. Mund të ketë edhe kuptimin e gurit të fundit që vendosej në ndërtesë, sepse mbante muret të lidhur me njëri-tjetrin (shih Zak. 4:7; Efe. 2:20, 21). Quhet “guri i kreut”, nga hebraishtja *rosh* (pra, krye, kokë)
 3. Mund të ketë dhe kuptimin “guri kyç”, që vihej në qendër të harkut mbi portën, sepse mbante peshën e gjithë murit
- II. Përdorimet në DHR
- A. Jezusi e citoi disa herë Psalmin 118 për t’iu referuar vetes (shih Mat. 21:41-46; Marku 12:10-11; Luka 20:17)
 - B. Pali e përdor Psalmin 118 në lidhje me refuzimin që i bëri JHVH Izraelit të pabesë dhe rebel (shih Rom. 9:33)
 - C. Pali e përdor konceptin e “gurit të qoshes” në Efe. 2:20-22 në lidhje me Krishtin
 - D. Pjetri e përdor këtë koncept për Jezusin në 1 Pje. 2:1-10. Jezusi është guri i qoshes, ndërsa besimtarët janë gurë të gjallë (pra, janë tempull, shih 1 Kor. 6:19), të ndërtuar mbi të (pra, Jezusi është Tempulli i ri, shih Marku 14:58; Mat. 12:6; Gjoni 2:19-20). Judenjtë e hodhën poshtë themelin e shpresës së tyre kur refuzuan Jezusin si Mesi.
- III. Thënie teologjike
- A. JHVH e lejoi Davidin/Solomonin që t’i ndërtonte një tempull. Iu tha se, nëse do ta respektonin besëlidhjen, do t’i bekonte dhe do të ishte me ta (shih 2 Sam. 7), por nëse nuk bindeshin, tempulli do të rrënohej (shih 1 Mbre. 9:1-9)!
 - B. Judaizmi rabinik fokusohej te forma dhe ritualet, por anashkalonte aspektin personal të besimit (ky përshkrim nuk vlen për të gjithë: kishte dhe rabinë të perëndishëm). Perëndia kërkon një marrëdhënie të përditshme, personal dhe të perëndishme me ata që ka krijuar në shëmbëllimin e vet (shih Zan. 1:26-27). Luka 20:17-18 përmban fjalë të frikshme gjykimi.
 - C. Jezusi e përdori konceptin e tempullit për të trupin e vet fizik (shih Gjoni 2:19-22). Kjo vazhdon dhe zgjeron më tej konceptin e besimit personal në Jezusin si Mesi; ky është çelësi për të patur marrëdhënie me JHVH-në.
 - D. Shpëtimi synon të rimëkëmbë shëmbëllimin e dëmtuar të Perëndisë në qeniet njerëzore që të bëhet e mundur bashkësia me Perëndinë. Synimi i krishterimit është ngjashmëria me Krishtin tani. Besimtarët duhet të jetojnë si gurë të gjallë (pra, tempuj të vegjël të ndërtuar sipas modelit të Krishtit).
 - E. Jezusi është guri i themelit dhe guri i kreut të besimit tonë (pra, Alfa dhe Omega). Mirëpo ai është dhe guri i pengimit dhe i skandalit. Po humbe atë, ke humbur gjithçka. S’mund të ketë terren të ndërmjetëm në këtë gjë!

49:25-26 “bekimet” Vini re sa herë përdoret kjo fjalë.

1. që të bekon, v. 25, BDB 138, KB 159, *Piel* E PAKRYER, shih 28:3; 48:3
2. me bekimet e qiellit lart, v. 25, BDB 139, shih 27:28; LiP. 33:13

3. bekimet e humnerës, v. 25, BDB 139, shih LiP. 33:13
4. bekimet e gjirit dhe mitrës, v. 25, BDB 139
5. bekimet e atit tënd v. 26, BDB 139
6. kanë tejkaluar bekimet e paraardhësve të mi, v. 26 (frazë e vështirë hebraisht, dhe nuk përfshin sërish fjalën “bekimet”)

Ky bekim ishte siguria që iu dha patriarkëve se prania e Perëndisë do të ishte me ta (shih Zan. 12:2; 22:17; 24:1; 26:12; 30:30) dhe se të tjerët do të bekoheshin përmes tyre (shih Zan. 12:2-3; 22:18; 30:27; 39:5). Ky ishte qëllimi fillestar i Perëndisë për krijimin (shih 1:22, 28)! Kjo nuk është bota që kishte synuar Perëndia (shih Zanafilla 3). Perëndishmëria e Jozefit bëri që Perëndia t'i tregonte atij dhe familjes së tij qëllimin e tij fillestar.

49:25 “Me bekimet e qiellit lart

Bekimet e humnerës që shtrihet poshtë,

Bekimet e gjinjve dhe të mitrës” Ky është një theksim i trefishtë i bollëkut të të korrave, bagëtive dhe popullsisë njerëzore. Këtë donte JHVH që ta bënte për gjithë njerëzimin në Eden.

“Qielli” dhe “humnera” përdoren si metafora për bekimet më të gjëra dhe më të mëdha të mundshme. Të dyja lidhen me lagështinë që nevojitej për të korra të begata dhe bar të shumtë (shih LiP. 33:13).

49:26 Ka një paralelizëm mes rreshtave 2 dhe 3, por të dyja kanë vështirësi në hebraisht.

1. bekimi i maleve të përjetshme (עד הרי עדי, BDB 249) ose i paraardhësve (עד הורי עדי, BDB 223, gjithashtu presupozon se kjo i referohet një paralelizmi me malet e përjetshme, siç bën dhe LXX dhe paraleli në LiP. 33:15; MT shkruan “paraardhësit”, por kjo formë gjendet vetëm këtu)
2. bekimet e kodrave të përjetshme

Në kontekstin e paralelizmit, të dy këta rreshta ndoshta bëjnë fjalë për malet dhe kodrat; kjo është metaforë force dhe vazhdimësie.

☐ **“kokës së atij, që spikati mes vëllezërve”** “Spikati” (BDB 634) vjen nga rrënja “nazarit”, që do të thotë “veçohem” (shih TEV), ose “i shenjtëruar për [dikë]”. Mund të nënkuptojë dhe një princ ose zyrtar (shih Nahumi 3:17). Ndoshta, bën fjalë për pozitën e Jozefit si udhëheqës i Egjiptit.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:27

²⁷“Benjamini është ujk grabitqar;
Në mëngjes, gllabëron gjahun,
Dhe, në darkë, ndan prenë”.

49:27 “Benjamini” Ai përshkruhet si ujk grabitqar (BDB 382, KB 380, *Kal E PAKRYER*). Disa thonë se Benjamini i hëngri të pesta racionet që i vunë përpara (shih Zan. 43:34). I ati ia njihte zakonin e ngrënies! Vargu 27 është negativ; vini re Gjyqtarëve 19-21.

Leupoldi i interpreton pozitivisht vargjet 17 dhe 27. Poezia hebraike është shumë e vagullt për shkak të gjinisë letrare, dhe për shkak të përdorimit të fjalëve të rralla që përdoren për ta përshtatur ritmin (me anë të rrokjeve të theksuara).

☐ **“prenë”** Rrënja e עד (BDB 723 I), zakonisht, nënkupton vazhdimësinë (shih Zan. 49:26; dhe kryesisht, Psalmet dhe Isaia), por në disa pasazhe të tjera (si këtu; ose Isa. 33:23; Sof. 3:8) nënkupton plaçkën e fituar në betejë duke përdorur metaforën e “presë”.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 49:28-33

²⁸“Të gjitha këto janë dymbëdhjetë fiset e Izraelit, dhe kjo është ajo që u tha ati i tyre kur i bekoj. Ai i bekoj, secilin me bekimin që i takonte. ²⁹Pastaj, i urdhëroi dhe u tha: “Pas pak, do të mblidhem te populli im; më varrosni me etërit e mi në shpellën që është në fushën e Efron hititit, ³⁰në shpellën që ndodhet në fushën e Makpelahut, që është përballë Mamres, në vendin e Kananit, të cilën Abrahami e bleu së bashku me fushën nga Efron hititi si vend varrimi. ³¹Aty e varrosën Abrahamin dhe gruan e tij, Sarën; aty e varrosën Isakun dhe gruan e tij, Rebekën, dhe aty e varrosa Lean—³²fusha dhe shpella që është në të, të blera nga bijtë e Hetit”. ³³Kur Jakobi përfundoi urdhrat për të bijtë, i mblodhi këmbët në shtrat, dhe frymën e fundit dhe u mblodh me popullin e tij.”

49:29 “mblidhem te populli im” Kjo është shprehje për vdekjen dhe varrimin (shih 25:8, 17; 35:29; 49:33; Num. 20:26; 27:13; 31:2; LiP. 32:50; Gjyq. 2:10; 2 Mbre. 22:20). Është e paqartë nëse kjo nënkupton ribashkim familjar në Sheol apo jo. Ndoshta, nënkupton thjesht varret ose shpellat familjare. Por, për shkak të adhurimit të *terafimëve* (shih 31:19, 34, 35, shih Temën e Veçantë në 31:19), mund të ketë domethënie më të madhe se kaq (shih Mat. 22:31-32).

Shih *Hard Sayings of the Bible*, f. 127-129, për një diskutim të shkurtër të kësaj fraze, ku nënkupton jetën e pëtejme.

■ **“në shpellën”** Bëhet fjalë për vendin e varrimit të patriarkëve, që Abrahami e kishte blerë nga Efron hititi, gjë që aludohet në Zan. 23:1-19. Në njëfarë kuptimi, familjet e besëlidhjes bashkohen në jetën e pëtejme.

Jakobi po thotë në mënyrë të tërthortë se familja e tij nuk do të qëndronte në Egjipti, por, në njëfarë kohe, do të kthehej në Kanan (shih 15:12-21). Jozefi bën të njëjtën lloj kërkesë profetike në 50:24-25. Egjipti ishte strehim i përkohshëm, që do të shndërrohej në shfrytëzim.

49:31 “Rebekën... Lean” Ky është rrëfimi i parë i varrimit të këtyre dy grave. Rabinët thonë se Jozefi mund të ketë qenë i zemëruar, pasi e ëma e tij ishte varrosur në anë të rrugës, por ky duket si aludim profetik për kohën kur fiset veriore do të shkonin në robëri dhe Rakela do të vajtonte për fëmijët e saj kur t’i shihte tek i kalonin përbri, pasi ajo ishte varrosur në anë të rrugës që ata do të merrnin kur të shkonin në robëri (shih Jer. 31:15).

49:33 “mblodhi këmbët në shtrat” Nëse Jakobi kishte qenë në këmbë gjithë kohën, kjo do të thotë thjesht se u shtri; përndryshe, mund të bëjë fjalë për mbledhjen kruspull në pozicionin fetal. Pastaj, dha frymën e fundit (shprehje për vdekjen).

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse i birëson Jakobi Efraimin dhe Manasin?
2. Cila është domethënia e titujve të trefishtë të Perëndisë, që gjenden në Zan. 48:15-16?
3. Ç’lidhje kanë bekimet e kapitullit 49 me emrat e këtyre bijve, që gjenden në Zan. 29:30—30:24?
4. Cilët janë dy bijtë që duket se marrin bekimin më të madh, dhe për ç’aspekt të bekimit të tyre i kujtojmë?

ZANAFILLA 50

NDARJET NË PARAGRAFË TË PËRKTHIMEVE MODERNE

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB (NDJEK TM)
Vdekja e Izraelit	Vdekja dhe varrimi i Jakobit (49:29-50:14)	Vdekja e Jakobit dhe ditët e fundit të Jozefit (49:29-50:26)	Vdekja dhe varrimi i Jakobit (49:29-50:14)	Funerali i Jakobit
50:1-3	50:1-3	50:1-3	50:1-3	50:1-3a 50:3b-6
50:4-6	50:4-11	50:4-6	50:4-5 50:6	
50:7-11		50:7-14	50:7-9	50:7-9
Varrosja në Makpelah			50:10-11	50:10-11
50:12-14	50:12-14		50:12-14	50:12-13 50:14
	Jozefi siguron vëllezërit		Jozefi siguron vëllezërit	Nga vdekja e Jakobit te vdekja e Jozefit
50:15-21	50:15-21	50:15-21	50:15-17 50:18 50:19-21	50:15-17 50:18-21
Vdekja e Jozefit	Vdekja e Jozefit		Vdekja e Jozefit	
50:22-26	50:22-26	50:22-23 50:24-26	50:22-26	50:22-25 50:26

CIKLI TRE I LEXIMIT (shih f. v)

NDJEKJA E SYNIMIT TË AUTORIT FILLESTAR NË NIVELIN E PARAGRAFËVE

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t'ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Lexo gjithë kapitullin njëherësh. Identifiko temat. Krahaso ndarjet e tua tematike me pesë përkthimet moderne. Ndarja në paragrafë nuk është e frymëzuar, por është çelësi për të ndjekur synimin e autorit fillestar, gjë që është thelbi i interpretimit. Secili paragraf ka vetëm një temë të vetme.

1. Paragrafi i parë
2. Paragrafi i dytë
3. Paragrafi i tretë
4. Etj.

STUDIMI I FJALËVE DHE FRAZAVE

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 50:1-3

¹Atëherë Jozefi ra mbi fytyrën e të atit, qau mbi të dhe e puthi. ²Jozefi urdhëroi shërbëtorët e tij mjekë që ta balsamosnin atin e tij. Kështu, mjekët e balsamosën Izraelin. ³U deshën dyzet ditë për këtë, sepse e tillë është periudha e duhur për balsamosjen. Dhe egjiptianët e vajtuan për shtatëdhjetë ditë.

50:1 Ky varg tregon tri shenja të vajtimit për të vdekurit.

1. ra mbi fytyrën e tij, BDB 656, KB 709, *Kal E PAKRYER*, e ngjashme me 33:4
2. qau mbi të, BDB 113, KB 129, *Kal E PAKRYER*
3. e puthi, BDB 676, KB 730, *Kal E PAKRYER*

50:2 “mjekë” Kjo është PJESORE VEPRORE *Kal* e FOLJES “shëroj” (BDB 950, KB 1272, shih 2 Kro. 16:12). Ekzistonte një grup balsamosësish profesionistë, por Jozefi ndoshta përdori mjekë, me qëllim që t’i anashkalonte pjesët fetare të balsamosjes egjiptiane (NASB Study Bible, f. 73). Jakobi u ruajt në mënyrë që, më vonë, të varrosej në varrin familjar në Kanan (shih 49:29-32).

■ **“ta balsamosnin”** Kjo FOLJE (BDB 334, KB 333, *Kal PASKAJORE KONSTRUKT*) do të thotë “erëza”, “bëj erëza” (shih Kënga e Këngëve 2:13), ose “balsamos”. Ishte një procedurë unike për Egjiptin, që përmendet vetëm këtu në DHV. Kishte lidhje fetare me Osirin (nga fillimi i 2700 para K.) dhe me besimin e egjiptianëve në jetën e përtejme.

Balsamosja përfshinte:

1. heqjen e organeve të brendshme dhe ruajtjen e tyre veçmas në kavanoza
2. në një periudhë të mëvonshme, hiqej dhe truri, dhe vendosej veçmas në një kavanoz
3. trupi mbështillej me pëlhurë liri me rrëshirë.

Dokumentet e vetme që flasin për mënyrën si bëhej balsamosja janë ato që u shkruan nga Herodoti, *History* 2:85-90, dhe Diodor Sikuli, *History* 1.91. Për një diskutim më të plotë, shih ABD, vëll. 2, f. 490-495, dhe James M. Freeman, *Manners and Customs of the Bible*, f. 56-58.

Ky diskutim nuk synon aspak që të flasë për praktikatat e sotme të balsamosjes. Në dallim nga ritualet egjiptiane, ato nuk kanë ngjyrimet fetare. Shumë mendojnë se shprehja e mallkimit në Zan. 3:19 është ende e vlefshme. Personalisht, unë mendoj se mbetjet fizike të kësaj jete (pra, trupi njerëzor) nuk kanë dhe aq rëndësi!

TEMA E VEÇANTË: KREMIMI (SPECIAL TOPIC: CREMATION)

I. DHIATA E VJETËR

- A. Kremimi (djegia) ishte një nga katër mënyrat e dhënies së dënimit me vdekje në Levitiku (shih 20:14; 21:9; shembuj, Zan. 28:24 dhe Joz. 7:15, 25).
- B. Miqtë e Saulit kërkuan prej filistejve trupin e tij dhe trupat e tre bijve të tij dhe i dogjën; pastaj, kockat ua varrosën në tokën e Benjamin (shih 1 Sam. 31:12-13; nuk përmendet në pasazhin paralel të 1 Kro. 10:12)
Ka njëfarë debati mes studiuesve për leximin “i djegur” përkundër “i vajosur”. Ky pasazh është i vetmi kremim, në dukje, pozitiv në DHV (shih *Encyclopedia Judaica*, vëll. 5, f. 1074). Ndoshta, bën fjalë për djegien e erëzave aromatike (shih 2 Kro. 16:14; 21:19; Jer. 34:5).
- C. Më vonë, një profet nga Judea parathotë djegien e priftërinjve në Betel në altarin e flive (shih 1 Mbre. 13:2).
- D. Çështja e kremimit, nganjëherë, është lidhur gabimisht me përdorimin e zjarrit në DHV si metaforë gjykimi (shih Isa. 30:33). Metaforat e kremimit (pra, “turra e druve”) përdoren për të theksuar dënimin eskatologjik.
- E. Varrimi praktikohet nga të gjitha vendet e Lindjes së Afërt në lashtësi (shih Roland deVaux, *Ancient Israel*, vëll. 1, f. 57). Kremimi shihej si poshtërim (shih Amosi 2:1).

II. GREQIA DHE ROMA

- A. Të dyja këto qytetëtime e praktikonin kremimin.
 1. Greqia, e praktikonte rregullisht (Sofokliu, *Elektra*, 1136-1139)
 2. Roma, si një alternativë e mundshme, por jo e zakonshme (Ciceroni, *Deleg* 2,22,56)
- B. Kulturat e Mesdheut kishin qëndrim ndryshe në lidhje me kremimin nga kulturat e Lindjes së Afërt në lashtësi. Taciti përmend se judenjtë i varrosnin njerëzit, nuk i digjnin (*His.* 5.5).

III. JUDAIZMI RABINIK

- A. Shumica e rabinëve të hershëm thonë se varrosja urdhërohet nga LiP. 21:23.
- B. Kremimi ndalohet në Talmud (*Sanh.* 7:2,24b) dhe *Mishna* (‘*Abodiah Zarah* 1.3).
- C. Judaizmi i sotëm i lejon të kremuarit që të vendosen në varrezat judaike (shih *Encyclopedia*

Judaica, vëll. 5, f. 1074).

IV. DHIATA E RE

Kjo temë nuk diskutohet, madje as përmendet, në DHR. Trupi fizik shihet si strehë e përkohshme (shih 2 Kor. 5). Diçka nga trupi i vjetër do të ribashkohet me besimtarin në Ardhjen e Dytë, por nuk na jepen hollësi apo shpjegime (shih 1 Thes. 4:13-18). Për të krishterët, kjo nuk është çështje “besimi dhe praktike”. Ashtu si judenjtë e DHV, edhe besimtarët e DHR besojnë në ringjalljen e trupit. Eskatologjia përmban një aspekt fizik, por nuk na specifikohet si apo pse! Gjendja ose vendndodhja e eshtrave nuk ndikon në ribashkimin e besimtarit me Jezusin. Çelësi është besimi në Krishtin, jo eshtrat!

TEMË E VEÇANTË: PRAKTIKAT E VARRIMIT (SPECIAL TOPIC: BURIAL PRACTICES)

I. Mesopotamia

- A. Varrimi i duhur ishte shumë i rëndësishëm për një jetë të lumtur pas vdekjes.
- B. Një shembull i një mallkimi mesopotamas është: “Mos jua pranofte toka kufomat”.

II. Dhiata e Vjetër

- A. Varrimi i duhur ishte shumë i rëndësishëm (shih Pre. 6:3).
- B. Bëhej shumë shpejt (p.sh., Sara te Zanafilla 23 dhe Rakela te Zan. 35:19, dhe vini re LiP. 21:23).
- C. Varrimi i pasaktë ishte shenjë refuzimi dhe mëkati.
 - 1. Ligji i Përtërirë 28:26
 - 2. Isaia 14:20
 - 3. Jeremia 8:2; 22:19
- D. Varrimi bëhej, nëse ishte e mundur, në kubetë familjare në zonën e shtëpisë.
- E. Nuk bëhej balsamosje si në Egjipt. Njerëzimi erdhi nga pluhuri dhe në pluhur duhet të kthehet (p.sh., Zan. 3:19; Psa. 103:14; 104:29).
- F. Në judaizmin rabinik, ishte e vështirë të drejtpeshohe respektin dhe trajtimin e duhur të trupit me konceptin e ndotjes ceremoniale që kishte të bënte me trupat e vdekur.

III. Dhiata e Re

- A. Varrimi bëhej shpejt pas vdekjes, zakonisht brenda njëzetë e katër orësh. Shpesh, judenjtë vigjilonin te varri për tri ditë, pasi besonin se shpirti mund të kthehej te trupi brenda asaj periudhe kohore (shih Gjoni 11:39).
- B. Varrimi përfshinte dhe pastrimin e mbështjelljen e trupit me erëza (shih Gjoni 11:44; 19:39-40).
- C. Në Palestinën e shekullit të parë nuk kishte procedura të veçanta judaike apo të krishtera për varrimin, as nuk vendoseshin sende në varr.

50:3 “dyzet ditë” Numri 40 (BDB 917) mund të jetë i fjalëpërfjalshëm ose i figurshëm. Hebrenjtë vajtonin 30 ditë (shih Num. 20:29; LiP. 34:8) për krerët e kombit. Ishte shenjë respekti.

■ **“shtatëdhjetë ditë”** Jakobit iu bë funeral mbretëror. Vetë faraoni vajtohej për shtatëdhjetë e dy ditë (historiani grek Diodori [1.72]). Egjiptianët e vajtuan Jakobin për të respektuar Jozefin.

TEMË E VEÇANTË: NUMRAT SIMBOLIKË NË BIBËL (SPECIAL TOPIC: SYMBOLIC NUMBERS IN SCRIPTURE)

A. Disa numra funksiononin edhe si shifra, edhe si simbole.

- 1. Një – Perëndia (p.sh. LiP. 6:4; Efe. 4:4-6)
- 2. Gjashtë – mospërsosmëria njerëzore (një më pak se 7; p.sh., Zbu. 13:18)
- 3. Shtatë – përsosmëria hyjnore (shtatë ditët e krijimit). Vini re përdorimet simbolike që i bëhen këtij numri në Zbulesë:

- a. Shtatë shandanët: Zbu. 1:12, 20; 2:1
 - b. Shtatë yjet: Zbu. 1:16, 20; 2:1
 - c. Shtatë kishat: Zbu. 1:20
 - d. Shtatë shpirtrat e Perëndisë: Zbu. 3:1; 4:5; 5:6
 - e. Shtatë llambat: Zbu. 4:5
 - f. Shtatë vulat: Zbu. 5:1, 5
 - g. Shtatë brirët dhe shtatë sytë: Zbu. 5:6
 - h. Shtatë engjëjt: Zbu. 8:2, 6; 15:1, 6, 7, 8; 16:1; 17:1
 - i. Shtatë trumbetat: Zbu. 8:2, 6
 - j. Shtatë bubullimat: Zbu. 10:3, 4
 - k. Shtatë mijë: Zbu. 11:13
 - l. Shtatë kokat: Zbu. 13:1; 17:3, 7, 9
 - m. Shtatë murtajat: Zbu. 15:1, 6, 8; 21:9
 - n. Shtatë kupat: Zbu. 15:7; 21:9
 - o. Shtatë mbretërit: Zbu. 17:10
 - p. Shtatë kupat: Zbu. 21:9
4. Dhjetë – plotësia
- a. Përdorimi në ungjijtë:
 - (1) Mat. 20:24; 25:1, 28
 - (2) Marku 10:41
 - (3) Luka 14:31; 15:8; 17:12,17; 19:13,16,17,24,25
 - b. Përdorimi në librin e Zbulesës:
 - (1) Zbu. 2:10; dhjetë ditë e mundimit
 - (2) Zbu. 12:3; 17:3, 7, 12, 16; dhjetë brirët
 - (3) Zbu. 13:1; dhjetë kurorat
 - c. Shumëfishat e numrit 10 në Zbulesë:
 - (1) $144,000 = 12 \times 12 \times 1000$; shih Zbu. 7:4; 14:1, 3
 - (2) $1,000 = 10 \times 10 \times 10$; Zbu. 20:2, 3, 6
5. Dymbëdhjetë – organizimi njerëzor:
- a. Dymbëdhjetë bijtë e Jakobit (pra, dymbëdhjetë fiset e Izraelit, Zan. 35:22; 49:28)
 - b. Dymbëdhjetë shtyllat; Eks. 24:4
 - c. Dymbëdhjetë gurët e çmuar në gjoksoren e Kryepriftit; Eks. 28:21; 39:14
 - d. Dymbëdhjetë bukët për tryezën e Shenjtërores (simbol se Perëndia siguron për dymbëdhjetë fiset); Lev. 24:5; Eks. 25:30
 - e. Dymbëdhjetë gjurmuesit; LiP. 1:23;
 - f. Dymbëdhjetë apostujt; Mat. 10:1
 - g. Përdorimi në Zbulesë:
 - (1) Dymbëdhjetë mijë të vulosur; Zbu. 7:5-8
 - (2) Dymbëdhjetë yjet; Zbu. 12:1
 - (3) Dymbëdhjetë portat, dymbëdhjetë engjëjt, dymbëdhjetë fiset; Zbu. 21:12
 - (4) Dymbëdhjetë gurët e themelit, emrat e 12 apostujve; Zbu. 21:14
 - (5) Jerusalemi i Ri ishte dymbëdhjetë mijë stade në të gjitha anët; Zbu. 21:16
 - (6) Dymbëdhjetë portat e bëra me dymbëdhjetë gurë të çmuar; Zbu. 21:21
 - (7) Pema e jetës me dymbëdhjetë lloj frytësh; Zbu. 22:2
6. Dyzet – numri për kohën:
- a. Nganjëherë i fjalëpërfjalshëm (eksodi dhe endja në shkretëtirë; p.sh., Eks. 16:35); LiP. 2:7; 8:2
 - b. Mund të jetë i fjalëpërfjalshëm ose simbolik:
 - (1) Përmytja; Zan. 7:4, 17; 8:6
 - (2) Moisiu në malin Sinai; Eks. 24:18; 34:28; LiP. 9:9, 11, 18, 25
 - (3) Periudhat e jetës së Moisiut:
 - (a) 40 vjet në Egjipt
 - (b) 40 vjet në shkretëtirë
 - (c) 40 vjet në krye të Izraelit

(4) Jezusi agjëroi dyzet ditë; Mat. 4:2; Marku 1:13; Luka 4:2

- c. Vini re (me anë të një Përkuesi Biblik) numrin e herëve që kjo shifër shfaqet për të përcaktuar kohën në Bibël!
7. Shtatëdhjetë – numri i plotë për njerëzit
 - a. Izraeli; Eks. 1:5
 - b. Shtatëdhjetë pleqtë; Eks. 24:1, 9
 - c. Eskatologjik; Dan. 9:2, 24
 - d. Ekipi misionar; Luka 10:1, 17
 - e. Falja (70x7), Mat. 18:22

B. Referenca të dobishme

1. John J. Davis, *Biblical Numerology*
2. D. Brent Sandy, *Plowshares and Pruning Hooks*

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 50:4-6

⁴Kur ditët e vajtimit për të përfunduan, Jozefi foli me shtëpinë e faraonit duke thënë: “Nëse, tani, kam gjetur hir në syrin tuaj, ju lutem, flisni me faraonin dhe i thoni: ⁵Ati im më vuri t’i betohesha dhe më tha: “Ja, pas pak do të vdes; do të më varrosësh në varrin që gjermova për vete në tokën e Kananit”. Prandaj, të lutem më lejo të ngjitem që të varros atin tim; pastaj, do të kthehem”. ⁶Faraoni i tha: “Ngjitu dhe varros atin tënd, siç të vuri t’i betoheshe”.

50:4 “hir në sytë e tu” Kjo është shprehje miratimi (shih 18:3; 47:29; Eks. 33:13). Kjo shprehje përdoret gjithmonë kur një vartës i flet eprorit (shih Ruthi 2:13). Këtu, Jozefi po tregon respekt për faraonin.

50:5-6 Në v. 5, Jozefi flet për betimin (BDB 989, KB 1396, dy *Hifil* TË KRYERA, vgj. 5, 6) që i kishte bërë të atit, Jakobit (#1,2) dhe premtion se do të kthehet (#3).

1. ngjitem, BDB 748, KB 828, *Kal* E PAKRYER e përdorur në mënyrë LEJORE
2. më varros, BDB 868, KB 106, *Kal* NXITËSE
3. do të kthehem, BDB 996, KB 1427, *Kal* NXITËSE

Në v. 6, faraoni i përgjigjet kërkesës së tij në lidhje me betimin e bërë.

1. ngjitu, *Kal* URDHËRORE
2. varros, *Kal* URDHËRORE

50:5 “gjermova” Mishna rabinike (si dhe Peshita dhe REV) e zëvendëson këtë fjalë me foljen “bleva” (shih Zan. 23:17-20; 47:27-31; 49:29-32). Këto dy rrënjë fjalësh hebraisht janë të njëjta

1. gjermova, BDB 500 I, shih 26:25; Num. 21:18
2. bleva, BDB 500 II, shih LiP. 2:6

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 50:7-14

⁷Kështu, Jozefi u ngjiti të varrose të atin, dhe me të u ngjiten gjithë shërbëtorët e faraonit, pleqtë e shtëpisë së tij dhe gjithë pleqtë e vendit të Egjiptit, ⁸si dhe gjithë shtëpia e Jozefit me vëllezërit e tij dhe me familjen e atit të tij; lanë vetëm të vegjlit, tufat dhe bagëtitë e tyre në vendin e Goshenit. ⁹Bashkë me të shkuan dhe qerre e kalorës; dhe ishin një turmë shumë e madhe. ¹⁰Kur erdhën te lëmi i Atadit, që ndodhet përtej Jordanit, aty vajtuan me një vajtim shumë të madh dhe të dhimbshëm; dhe ai mbajti tetë ditë zi për të atin. ¹¹Kur banorët e vendit, kananitët, panë vajtimin te lëmi i Atadit, thanë: “Ky është vajtim i dhimbshëm për egjiptianët”. Prandaj, u quajt Abel-micraim, që ndodhet përtej Jordanit. ¹²Kështu, bijtë e tij bënë për të siç i kishte urdhëruar; ¹³sepse bijtë e tij e çuan në vendin e Kananit dhe e varrosën në shpellën e fushës së Makpelahut përballë Mamres, të cilën Abrahami e kishte blerë bashkë me fushën nga Efron hititi për vendvarrim. ¹⁴Pasi varrosi të atin, Jozefi u kthye në Egjipt, bashkë me të vëllezërit, dhe bashkë me gjithë ata që ishin ngjitur me të për të varrosur atin e tij.

50:7-8 Vargjet 7-8 tregojnë sa i madh ishte kortezhi që shkoi në Kanan.

1. Jozefi

2. Shërbëtorët e faraonit
3. Pleqtë e shtëpisë së tij
4. Pleqtë e vendit të Egjiptit
5. Shtëpia e Jozefit
6. Vëllezërit e Jozefit
7. Shtëpia e Jakobit
8. Një eskortë ushtarake, v. 9

Vargu 9 nënkupton eskortë ushtarake. Ndoshta, me këtë gjë, faraoni donte të sigurohej se administratori/këshilltari i tij më i mirë do të kthehej sërish në Egjipt.

50:8 “lanë vetëm të vegjlit, tufat” Kjo ishte si garanci se do të ktheheshin!

▣ Forca e vajtimit të tyre përshkruhet kështu:

1. Aty vajtuan
2. Me një vajtim
3. Shumë të madh
4. Dhe të dhimbshëm
5. Mbajtën shtatë ditë zi
6. Vini re v. 11

▣ **“përtej Jordanit”** Kjo frazë, “në rajonin e” (BDB 81 KONSTRUKT BDB 719 I, shih v. 11), nuk përcakton bregun perëndimor apo lindor. Kjo varet nga këndvështrimi i folësit.

50:11 Është lojë fjalësh me termin “Abel” (BDB 5 II), që do të thotë “lëndinë” (fjalë për fjalë, “rrit barin e njomë”), dhe “Abel” (BDB 5 I), që do të thotë “vajtim” (AB rendit një alternativë të tretë, “vijë uji”, f. 376).

50:12-14 Kjo është pjesë përmbledhëse, që përshkruan premtimin që i kishin bërë Jakobit.

50:13 “shpellën” Kjo shpellë është ajo që përmendet në 23:16-20.

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 50:15-21

¹⁵Kur vëllezërit e Jozefit panë se i ati i tyre vdiq, thanë: “Po sikur Jozefi të na mbajë inat dhe të na e shpaguajë plotësisht gjithë të keqen që i kemi bërë!” ¹⁶Kështu, i dërguan fjalë Jozefit dhe i thanë: “Ati yt na porositi para se të vdiste, duke thënë: ¹⁷‘Kështu do t’i thoni Jozefit: “Të përgjërohemi, të lutem që ta falësh shkeljen dhe mëkatin e vëllezërve të tu, sepse bënë keq”. Prandaj, tani, fale shkeljen e shërbëtorëve të Perëndisë së atit tënd”. Dhe Jozefi qau kur ia thanë. ¹⁹Atëherë dhe vëllezërit e tij erdhën, ranë përpara tij dhe i thanë: “Ja, jemi shërbëtorët e tu”. ¹⁹Por Jozefi u tha: “Mos kini frikë; mos jam unë në vend të Perëndisë? ²⁰Sa për ju, ju synuat të keqen kundër meje, por Perëndia e kishte planifikuar për mirë, me qëllim që të sillte rezultatin e tanishëm, që të ruante gjallë shumë njerëz. ²¹Prandaj, mos kini frikë; do të siguroj për ju dhe për të vegjlit tuaj”. Kështu, i ngushëlloi dhe u foli mirësisht.

50:15 Thellësia e shqetësimit të vëllezërve të Jozefit shprehet

1. me FOLJEN “mbaj mëri” (BDB 966, KB 1366), që u përdor më herët për Esaun (27:41) dhe u aludua në 49:23. Përdoret dhe nga Jobi në Jobi 16:9; 30:21. Është FOLJE shumë e fortë.
2. me frazën “dhe të na e shpaguajë plotësisht”, që është *Hifil* PASKAJORE ABSOLUTE me një FOLJE TË PAKRYER *Hifil* nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 996, KB 1427).

50:16-17 Kjo na jep një thënie të panjohur të Jakobit, të cilën vëllezërit ia cituan Jozefit që të siguronin hirin e tij.

50:17 Ky varg përgatit skenën për shprehjen e besimit të Jozefit në vgj. 19-20. Frika dhe dëshira e vëllezërve për falje mund të shihet në këto shprehje:

1. të lutem, fal, BDB 609, KB 724, *Kal* URDHËRORE
2. të përgjërohemi (zgjerim i shprehjes nga NASB)
3. shkeljen dhe mëkatin e vëllezërve të tu (shih 37:18-28)

4. (ne) bëmë keq
5. të lutem, fale shkeljen
6. v. 18

Të vetmet arsye për kërkesën e tyre ishin

1. fjalët e Jakobit, vgj. 16-17
2. ata janë shërbëtorë të Perëndisë së Jakobit, v. 17

50:19

NASB, NKJV,

NRSV “mos jam unë në vend të Perëndisë”

TEV “s’ e vendos dot veten në vend të Perëndisë”

NJB “mos është detyra ime që ta vendos veten në vend të Perëndisë”

LXX “sepse unë jam i Perëndisë”

Peshita “sepse unë jam shërbëtor i Perëndisë”

JPSOA “a jam unë zëvendësues i Perëndisë”

Me këtë, Jozefi po thoshte se e shihte veten si pjesë të metodës së Perëndisë për ruajtjen e familjes së Abrahamit (shih 45:5-15; Psa. 105:16-24)! Ai e shpjegon këtë në v. 20. Nuk e shihte veten si gjykatës, pasi vetëm Perëndia mund ta luante këtë rol! Kjo pyetje, në hebraisht, pret përgjigjen “jo!”. E njëjta shprehje gjendet dhe në 30:2.

50:20 “ju synuat të keqen kundër meje” Jozefi nuk e kaloi si pa të keq mëkatën e vëllezërve, por, në jetën dhe rrethanat e tij pa “dorën e padukshme” të Perëndisë! Sa mirë do të ishte që, me besim, edhe ne të shihnim “dorën e padukshme” të tij në jetën tonë!

Për një artikull të dobishëm për përdorimin që i bën Perëndia mëkatit të njerëzve për të përmbushur qëllimet e tij, shih Millard Erickson, *Christian Theology*, bot. i dytë, f. 425-426.

▣ **“Perëndia e kishte planifikuar për mirë”** Ky është shembull i qartë i kuptimit të Romakëve 8:28-29.

50:21 Jozefi u thotë vëllezërve çfarë do të bëjë për familjen.

1. mos kini frikë, BDB 431, KB 432, *Kal* E PAKRYER, e përdorur në kuptimin NXITËS, si në v. 19
2. do të siguroj për ju, BDB 465, KB 463, *Pilpel* E PAKRYER, shih 45:11; 47:12
3. do të siguroj për të vegjlit tuaj, BDB 465, KB 463, *Pilpel* E PAKRYER, shih 45:11; 47:12
4. i ngushëlloi, BDB 636, KB 688, *Piel* E PAKRYER
5. u foli mirësisht (fjalë për fjalë, “i foli zemrës” [së tyre], shih 34:3; Gjyq. 19:3; Ruthi 2:13)

TEKSTI I NASB (I PËRDITËSUAR): 50:22-26

²²Jozefi, bashkë me familjen e të atit, qëndroi në Egjipt, dhe Jozefi jetoi njëqind e dhjetë vjet. ²³Jozefi pa brezin e tretë të bijve të Efraimit; edhe bijtë e Makirit, birit të Manasit, lindën në gjunjët e Jozefit. ²⁴Jozefi u tha vëllezërve të vet: “Pas pak do të vdes, por Perëndia me siguri që do të kujdeset për ju dhe do t’ju çojë me siguri nga ky vend në vendin që ua premtoi me betim Abrahamit, Isakut dhe Jakobit”. ²⁵Pastaj, Jozefi i vuri bijtë e Izraelit që t’i betoheshin dhe u tha: “Perëndia me siguri do të kujdeset për ju, dhe ju do t’i hiqni eshtrat e mia prej këtej”. ²⁶Kështu, Jozefi vdiq në moshën njëqinddhjetëvjeçare; dhe e balsamosën dhe e vunë në një arkivol në Egjipt.

50:22 “njëqind e dhjetë vjeç” Kjo ishte moshë ideale në literaturën egjiptiane të kohës.

50:23 “Makirit” Shih, gjithashtu, Jozueu 17:1 dhe Gjyqtarëve 5:14. Ky emër mund të ketë lidhje me rrënjën e fjalës “mall/produkt”, ose “vlerë” (BDB 569).

▣ **“lindën në gjunjët e Jozefit”** Qartazi, s’duhet marrë në mënyrë të fjalëpërfjalshme. Kjo ishte një shprehje e Lindjes së Afërt që nënkuptonte birësimin (shih 30:3; 48:12), ose pranimin e dikujt në familje.

50:24 “Perëndia me siguri që do të kujdeset për ju” Jozefi besonte në përkujdesjen e premtuar të Perëndisë për familjen e Abrahamit (shih Zan. 15:16)! Jozefi ishte mjeti i Perëndisë, por, kur të ikte nga kjo jetë, Perëndia do të ngrinte të tjerë drejtues (pra, Moisiun, Aronin, Jozuen, etj.).

Fjalët e Jozefit përforcohen nga PASKAJORJA ABSOLUTE *Kal* me një FOLJE TË PAKRYER *Kal* nga e njëjta rrënjë fjale (BDB 823, KB 955, fjalë për fjalë “vizitoh”, e përdorur në kuptimin e veçantë të pranisë dhe përkujdesjes personale të Perëndisë, shih Eks. 3:16; 4:31; Ruthi 1:6; Sof. 2:7). Kjo formë gjendet edhe në vgj. 24-25!

50:25 “hiqni eshtrat e mia” Ai e dinte se do të ktheheshin në tokën e premtuar dhe donte që të varrosej aty, si ati i tij (shih Eks. 13:19; Joz. 24:32).

50:26 “arkivol” Kjo fjalë (BDB 75) mund të ketë kuptimin

1. arkë (e besëlidhjes; p.sh., Eks. 25:22; 26:33; 30:6; Num. 10:33; LiP. 10:8; 31:9; Joz. 3:3), një kuti e shenjtë fetare
 2. arkivol, vetëm këtu (izraelitët nuk përdornin arkivolë)
 3. sënduk, për para (p.sh., 2 Mbre. 12:10; 2 Kro. 24:8, 10, 11)
- Fjala tjetër që, në gjuhën tonë, përkthehet “arkë” (BDB 1061), përdoret për
1. arkën e Noeut (pra, Zan. 6:14)
 2. shporta prej papirusi e Moisiut (shih Eks. 2:3)

PYETJE PËR DISKUTIM

Ky është një komentuar studimor udhëzues, që do të thotë se ti je vetë përgjegjës për interpretimin e Biblës. Secili prej nesh duhet të ecë sipas dritës që ka. Ti, Bibla dhe Fryma e Shenjtë keni përparësi në interpretim. Nuk duhet t’ia dorëzosh këtë të drejtë komentuesit.

Këto pyetje për diskutim t’i kam dhënë për të të ndihmuar që të analizosh çështjet kryesore të kësaj pjese të librit. Ato synojnë të të nxisin mendimin, jo të kenë natyrë shteruese.

1. Pse i bënë funeral mbretëror egjiptian Jakobit?
2. Pse s’kishin besim vëllezërit të Jozefi?
3. Pse janë kaq domethënës vgj. 19-20, kur krahasohen me 45:5-15?

SHTOJCA 1

GRAFIKU I GJITHË DHIATËS SË VJETËR (në faqen vijuese)

EGIPTI		KANANI	FILISTIA	SIRIA	ASIRIA	BABILONIA PERSIA	MALAKIA	
				SARGONI II (A) SHALMANECARI (A) JONA TIGLATH-PILESERI III (A)	ASHURBANIPALI (A) ESARHADONI (A) SENAKERIBI (A)	NABOPOLASARI (B) NEBUKADNECARI (B) BELSHACARI (B) NABONIDI (B)	DARI I (P) KAMBEZI II (P) KIRI II (P)	ARTAKSERKSI I (P)
ZANAF.		ZAN. LEV. LP. R.	<i>a b c</i> (SDS)	ELIJA ELISEU <i>e f</i>	AMOSI HOSEA <i>g</i>	JEREMIA EZEKIELI DANIELI	ABDIA JOELI	EZRA 7-10
ZANAF.				IZRAELI <i>6</i>	<i>6</i>	NAUMI	HAGAI	NEHE.
I-II		NUM. JOZ. GJQ.	<i>2</i>	JUDA <i>h i j k</i>	<i>h i j k l m n o p</i>	EZRA I-6	ZAKA.	EST.
1		2	3	4	5	6	7	8
1 & 2 SAMUEELIT		1 & 2 MBRETERVE	1 & 2 KRONIKAVE	1 KRONIKAVE	2 KRONIKAVE	1 & 2 MBRETERVE	2 KRONIKAVE	1
KULLA E BABELIT (4) PERMBYTJA E NOEUT (3) RENIA E NJERIUT (2) KRIJIMI (1)			<i>f</i> - AHABI (Iz) <i>e</i> - JEROBOAMI I (Iz) <i>d</i> - REHOBOAMI (Jud) <i>c</i> - SOLOMONI (MB) <i>b</i> - DAVIDI (MB) <i>a</i> - SAULI (MB)		<i>p</i> - GEDELJAHU (Jud) <i>o</i> - SEDEKIA (Jud) <i>n</i> - JEHOJAKINI (Jud) <i>m</i> - JEHOJAKIMI (Jud) <i>l</i> - JEHOHAZI (Jud) <i>k</i> - JOSIA (Jud) <i>j</i> - MANASI (Jud) <i>i</i> - HEZEKIA (Jud) <i>h</i> - UZIAHU (Jud) <i>g</i> - JEROBOAMI II (Iz)	KTHIMI I DYTE - ZERUBABELI KTHIMI I PARE - SHESHBACARI	MURET E JERUSALEMIT - NEHEMIA KTHIMI I TRETW - EZRA	10
DR. BOB UTLEY		BLI '96						

Ngjarje të padatueshme (Zanafilla 1-11)

1. Krijimi (Zan. 1-2)
2. Rënia e njeriut (Zan. 3)
3. Përmbytja e Noeut (Zan. 6-9)
4. Kulla e Babelit (Zan. 10-11)

Ngjarje të datueshme

1. Periudha patriarkale (Zan. 12-50 dhe Jobi)	2000 para K.
2. Eksodi nga Egjipti (Eksodi)	1445 pse 1290 para K.
3. Pushtimi i Kananit (Jozueu)	1440 ose 1250 para K.
4. Monarkia e bashkuar (Sauli, Davidi, Solomoni)	1000 para K.
5. Monarkia e ndarë (Rehoboami-Jeroboami I)	922 para K.
6. Rënia e Samarisë (Izraelit) në duart e Asirisë	722 para K.
7. Rënia e Jerusalemit (Judës) në duart e Babilonisë	586 para K.
8. Dekreti i Kirit (Persi) për kthimin në Izrael	538 para K.
9. Rindërtimi i tempullit	516 para K.
10. Përmbyllja e periudhës së DHV (Malakia)	430 para K.

Lista e mbretërve

A. Monarkia e bashkuar

1. Sauli (a)
2. Davidi (b)
3. Solomoni (c)

B. Izraeli

1. Jeroboami I (e)
2. Ahabi (f)
3. Jeroboami II (g)

C. Juda

1. Rehoboami (d)
2. Uziahu (h)
3. Hezekia (i)
4. Manasi (j)
5. Jozia (k)
6. Jehoahazi (l)
7. Jehoiakimi (m)
8. Jehoiakini (n)
9. Zedekia (o)
10. Gedaliahu (p)

D. Asiria

1. Tiglath Pileseri III (745-727)
2. Shalmanesari V (727-722)
3. Sargoni II (722-705)
4. Senakeribi (705-681)
5. Esarhadoni (681-669)
6. Ashurbanipali (669-663)

E. Babilonia

1. Nabopolasari (626-605)
2. Nebukadnecari (605-562)
3. Nabonidi (556-539)
4. Belshacari

F. Persia

1. Kiri II (550-530)
2. Kambisi II (530-522)
3. Dari I (522-486)
4. Kserksi I (486-465)
5. Artakserksi I (465-424)

SHPALLJE DOKTRINORE

S'është se dua t'ia di për shpalljet doktrimore apo kredot. Parapëlqej të pohoj vetë Biblën. Gjithsesi, e kuptoj se një shpallje besimi do t'u sigurojë atyre që s'më njohin një mënyrë për të vlerësuar këndvështrimin tim doktrinor. Në kohën tonë, të mbushur me kaq shumë gabime dhe mashtrime teologjike, ofroj shkurtimisht më poshtë përmbledhjen e teologjisë sime.

1. Bibla, si Dhiata e Vjetër ashtu dhe e Reja, është Fjala e frymëzuar, e pagabueshme, e autoritetshme dhe e përjetshme e Perëndisë. Ajo është vetëzbuluesja e Perëndisë, e shkruar nga njerëzit nën drejtimin e mbinatyrshëm hyjnor. Ajo është burimi ynë i vetëm i së vërtetës së qartë për Perëndinë dhe për synimet e tij. Po kështu, ajo është burimi i vetëm i besimit dhe praktikës për kishën e tij.

2. Ekziston vetëm një Perëndi i përjetshëm, krijues dhe shpengues. Ai është krijuesi i të gjitha gjërave, të dukshme dhe të padukshme. Ai e ka zbuluar veten si Perëndi i dashur dhe i dhembshur, ndonëse është edhe i paanshëm e i drejtë. Ai e ka zbuluar veten në tre persona të veçantë: Ati, Biri dhe Fryma; vërtet të veçantë por, megjithatë, të njëjtë për nga substanca.

3. Perëndia është aktivisht në kontroll të botës së vet. Ekziston një plan i përjetshëm për krijimin e tij, që është i pandryshueshëm, por edhe një plan i fokusuar tek individit, që lejon vullnetin e lirë njerëzor. Asgjë nuk ndodh pa njohurinë dhe lejen e Perëndisë, por, megjithatë, ai lejon zgjedhje individuale ndër engjëjt dhe njerëzit. Jezusi është Njeriu i Zgjedhur i Atit dhe të gjithë janë potencialisht të zgjedhur në të. Paranjohja e ngjarjeve nga ana e Perëndisë nuk i ul njerëzit në nivelin e një skenari të parashkruar dhe të paracaktuar. Të gjithë jemi përgjegjës për mendimet dhe veprat tona.

4. Njerëzimi, ndonëse i krijuar në shëmbëllimin e Perëndisë dhe i lirë nga mëkati, zgjodhi të ngrinte krye kundër Perëndisë. Ndonëse u tunduan nga një veprues i mbinatyrshëm, Adami dhe Eva ishin përgjegjës për egoizmin e tyre rebel. Kryengritja e tyre ka prekur njerëzimin dhe krijimin. Të gjithë kemi nevojë për mëshirën dhe hirin e Perëndisë, si për gjendjen tonë kolektive në Adamin, ashtu dhe për kryengritjen tonë të vullnetshme si individë.

5. Perëndia i ka siguruar njerëzimit të rënë një mënyrë faljeje dhe rimëkëmbjeje. Jezu Krishti, biri i pashoq i Perëndisë, u bë njeri, bëri një jetë të pamëkatë dhe, me anë të vdekjes së vet zëvendësuese, pagoi dënimin për mëkatin e njerëzimit. Ai është e vetmja rrugë për rimëkëmbjen dhe bashkësinë me Perëndinë. Nuk ka mënyrë tjetër shpëtimi përveçse përmes besimit në veprën e përfunduar të tij.

6. Secili prej nesh duhet të pranojë personalisht ofertën e faljes së Perëndisë dhe rimëkëmbjes në Jezusin. Kjo arrihet me anë të besimit të vullnetshëm në premtimet e Perëndisë përmes Jezusit, duke i kthyer vullnetshëm shpinën mëkateve të njohura.

7. Të gjithë ne falemi dhe rimëkëmbemi plotësisht në bazë të besimit në Krishtin dhe pendimit nga mëkati. Sidoqoftë, provat për këtë marrëdhënie të re shihen në jetën e ndryshuar dhe në ndryshim e sipër të besimtarit. Synimi i Perëndisë për njerëzimin nuk është vetëm qielli dikur në të ardhmen, por ngjashmëria me Krishtin tani. Ata që janë vërtet të shpenguar, ndonëse mëkatojnë ndonjëherë, do të vazhdojnë me besim dhe pendim gjatë gjithë jetës.

8. Fryma e Shenjtë është "Jezusi tjetër". Ai është i pranishëm në botë për të drejtuar të humburit te Krishti dhe për të zhvilluar ngjashmërinë me Krishtin te të shpëtuarit. Dhuntitë e Frymës jepen kur shpëtohem. Ato janë jeta dhe shërbesa e Jezusit, të ndara brenda trupit të tij, kishës. Dhuntitë, të cilat në thelb janë qëndrimet dhe motivet e Jezusit, duhen motivuar me anë të frytit të Frymës. Fryma është po aq veprues në kohën tonë sa dhe në kohët biblike.

9. Ati e ka bërë Jezu Krishtin e ringjallur Gjykatës të të gjitha gjërave. Ai do të kthehet në tokë për të gjykuar gjithë njerëzimin. Ata që kanë besuar në Jezusin, emrat e të cilëve janë në librin e jetës së Qengjit, do të marrin trupa të përlëvdur dhe të përjetshëm kur të kthehet ai. Ata do të jenë përjetësisht me të. Ndërsa ata që s'kanë pranuar t'i përgjigjen së vërtetës së Perëndisë do të ndahen përjetësisht nga gëzimet e bashkësisë me Perëndinë Triun. Ata do të dënohen së bashku me Djallin dhe engjëjt e tij.

Sigurisht, kjo nuk është as e plotë, as tërësore, por shpresoj se do t'ju japë sadopak ngjyrimin teologjik të zemrës sime. Mua më pëlqen shprehja:

“Në thelbësoret – unitet; në jothelbësoret – liri; në gjithçka – dashuri”.